

МУХАММАД ИБНИ МАХМУД ИБНИ
АХМАДИ ТУСИ

АҶОИБНОМА

Китобхонаи миллии Тоҷикистон
Конуни забони тоҷикӣ

ТОҶНОМА
(Тоҷикон дар масири тамаддун)

МУҲАММАД ИБНИ МАҲМУД ИБНИ АҲМАДИ ТҶСӢ

АҶОИБНОМА

(АҶОИБ-УЛ-МАХЛУҚОТ ВА ҒАРОИБ-УЛ-МАВҶУДОТ)

Китоби

XI

Душанбе – 2016

ББК 83.3(0)9+83.3(2точик)+63.3(2точик)

Б-56

Т-96

Зери назари

Доктори илми филология, профессор Назарзода Сайфиддин

Таҳия, вироиш ва баргардони
Назарзода Сайфиддин ва Саидов Саидбилал

Мухаррирон:

Доктори илми филология Солехов Шамсиддин ва
Номзади илми филология Шодиев Рустам

Муҳаммад ибни Маҳмуд ибни Аҳмади Тӯсӣ
Аҷоибнома (Аҷоиб-ул-маҳлуқот ва ғароиб-ул-мавҷудот). –
Душанбе: «ЭР-граф», 2016, - 604 саҳ.

«Аҷоибнома» (Аҷоиб-ул-маҳлуқот ва ғароиб-ул-мавҷудот)-и Муҳаммад ибни Маҳмуд ибни Аҳмади Тӯсӣ (асри XII) асари энциклопедие мебошад, ки дар он роҷеъ ба ситорашиносӣ, дарёву баҳрҳо, кишварҳои мухталиф, иморатҳои таърихӣ, вазъи табиӣ, захираҳои табиӣ, қавму миллатҳо ва расму ойини онҳо, олами набототу ҳайвонот ва ғайра маълумот дода шудааст. Асари мазкур барои оммаи васеи хонандагон пешкаш меғардад.

ISBN 978-99975-53-84-3

© Китобхонаи миллии Тоҷикистон, 2016

***СИЛСИЛАИ МАЗКУР БО ҲИДОЯТ
ВА ДАСТГИРИИ ПРЕЗИДЕНТИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
МУҲТАРАМ ЭМОМАЛӢ РАҲМОН
БА ЧОП РАСИД***

Фехрист

Пешгуфтор.....	8
Ҷоми гетинамо	16
РУКНИ АВВАЛ	
Дар аҷоиби чирмҳои осмонӣ ва он ҷӣ ба он тааллуқ дорад	32
Ғасл. Сифати Арш ва лавҳу қалам	33
Сифати Исрофил алайҳи-с-салом	34
Сифати Ҷабраил алайҳи-с-салом	35
Зикри Микоил алайҳи-с-салом	36
Зикри Азроил алайҳи-с-салом.....	36
Сифати малоика ва рӯҳониён.....	38
Ҳосияти кутб	39
Боби яқум. Зикри кутби шимоливу ҷанубӣ ва сифати онҳо	43
Боби дуҷум. Дар аҷоиби маҳлуқоти осмонӣ ва ғалакҳо	45
Дар сифати осмон ва офариниши он	46
Дар тӯли умри ғалакҳо ва тафовути умрҳо	49
Боби сеҷум. Дар аҷоиби Оғтоб ва сифати он.....	53
Боби чорум. Дар манфиатҳои Моҳ дар олам ва сифати он	60
Боби панҷум. Дар баёни ситораҳо ва ҳусни офариниши онҳо	64
Зикри Зӯҳал	65
Зикри Муштарӣ.....	66
Сифати Миррих	67
Сифати Зӯҳра.....	68
Сифати Уторид.....	69
Ғасл. Сурати бурҷҳо	69
Ҳамал.....	70
Савр.....	70
Ҷавзо	71
Саратон.....	71
Асад.....	72
Сунбула.....	72
Мизон.....	72
Ақраб	73
Қавс	73
Ҷадӣ	73
Далв.....	74
Ҳут	75
РУКНИ ДУҶОМ	
Боби яқум. Дар аҷоиби он ки байни осмону замин руҳ медиҳад ..	77
Ғасл. Сифати оташ	77
Зикри нағунбаҳтии оташпарастон.....	79
Сифати соиқа ва раъду барқ ва қавси қузаҳ ва зуззубоба	82
Аҷоиби ҳаво ва бод.....	85

Аҷоиби абр	89
РУКНИ СЕЮМ	
Боби якум. Аҷоиби об.....	93
Боби дуюм. Дар аҷоиби баҳрҳо бо тартиби ҳафҳо	95
Боби сеюм. Дар аҷоиби дарёҳо ва ҷӯйҳо	109
Фасл. Дар аҷоиби чоҳҳо ва чашмаҳои кандашуда	116
Боби чорум. Дар аҷоиби замин ва сифати он	119
Масоҳати олам	122
Фасл. Дар офариниши Замин	123
Боби панҷум. Дар аҷоиби кӯҳҳо ва сифати онҳо	126
Боби шашум. Дар аҷоиби сангҳо ва ҷавоҳирот	137
Боби ҳафтум. Дар аҷоиби саҳраҳо	155
РУКНИ ЧОРУМ	
Аҷоиби масҷидҳо	158
Зикри канисаҳои машҳур ва аҷоиби онҳо	166
Дар баёни ақолим ва билод	170
Аҷоиби хасф.....	273
Фасл. Аҷоиби зилзила.....	281
Боб. Дар баёни тоун	283
Боб. Дар баёни боридаи санг	285
РУКНИ ПАНЧУМ	
Аҷоиби дарахтон ва гиёҳҳо	288
Фасл. Аҷоиби дарахтони номаълуми аҷиб.....	308
РУКНИ ШАШУМ	
Аҷоиби суратҳо	311
Сурати анбиё алайҳиму-с-салом	312
Фасл. Дар баёни суратҳои аҷиб.....	316
Аҷоиби гӯр.....	325
Аҷоиби ганҷ.....	342
РУКНИ ҲАФТУМ	
Дар шарафи одаи ва аҷоиби фитрати ӯ.....	353
Фасл. Дар шарафи ақл	359
Тақсими ҷонҳо	360
Дар баёни ҷон	361
Дар баёни амали ҷон дар ҷисм	361
Дар баёни макони ҷонҳо.....	363
Дар баёни шукӯҳи ҷон ва таъсири он	364
Дар баёни дил, ки он манбаи ҷон аст.....	364
Дар баёни қувваҳо	368
Дар баёни ҳисҳо.....	369
Ал-айн-ус-суъ (<i>Чаши бад</i>)	370
Ҳоссаи самъ. (<i>Ҳисси шунавоӣ</i>).....	371
Донистани арган ва мусиқӣ шояд ё на ?	375
Дар баёни забон ва хатари он	377

Сифот-ул-фам (<i>Сифатҳои даҳон</i>).....	378
Аш-шамъ (<i>Бӯёӣ</i>)	378
Ламс	379
Дар хавоси одамӣ.....	379
Дар баёни табиати занон ва ахлоқи онҳо.....	381
Дар баёни хосиятҳои занон	385
Дар баёни хасиён.....	386
Боб. Дар баёни табақаҳои мардум ва ахлоку шакли онҳо.....	388
Дар баёни қавми азимчуса ва нерӯмандии одиён	390
Дар баёни яке аз одиён дар аҳди Якуб алайҳи-с-салом.....	392
Одии сарандебӣ	393
Занони одӣ аз лашкари Искандар.....	393
Дар баёни ду зани одӣ	394
Дар баёни одии бобулӣ.....	395
Дар баёни одии чинӣ	397
Одии итиль	397
Шиғифтии одамҳо дар ҳар аҳде	399
Дар баёни Хизр алайҳи-с-салом.....	399
Дар баёни Шамсун.....	400
Дар баёни Тансар ва аҷоиби ӯ	401
Дар баёни Зол ибни Сом	401
Дар баёни марди ало.....	402
Сифати баҳрӣ	402
Кайковус	403
Зуссада	404
Навзоди нодир	404
Аҷоиби Туркон.....	405
Аҷоиби ҳиндувон ва сиёхпӯстон	411
Фасл. Дар баёни инсонҳо ва дараҷаҳои онҳо	416
Дар баёни шарафи паёмбар Муҳаммади Мустафо алайҳи-с-салом..	417
Дар аҳволи муддаиён	419
Тулайҳаи коҳин	422
Дар баёни даъвии нубуват кардани Сачҷох.....	422
Дар аҳволи коҳинон.....	423
Дар баёни коҳинии Рустам- малики Аҷам	425
Дар баёни коҳине, ки дар аҳди Гуштосп зухур кард	426
Фитнаи Зардушт дар байни мардум	427
Фитнаи Монии зандиқ.....	427
Дар баёни муъҷизаҳои пайғамбарон, алайҳиму-с-салом	429
Дар каромоти авлиё дуруст будани онҳо	430
Боб. Дар баёни илми кимия ва он саноати рӯҳонӣ аст.....	432
Дар баёни илми тиб ва муолиҷаҳо.....	435
Бобе дар илми тиб ва табобат	441
Дар эътидол.....	443

Баёни гизо ва тартиби хӯрдан	444
Фасл. Дар баёни навзодҳо	446
Фасл. Дар баёни тақдири Офаридгор	448
Фасл. Дар баёни хобҳо ва аҳвол чонҳо	453
Фасл. Дар баёни таъбири хоб ва чигунагии он	455
Боб. Дар баёни марг ва чудо шудани чон аз ҷисмҳо	456
Дар баёни дунё ва айбҳои он	459
Дар баёни дубора зинда шудан, қиёмат ва ҳикмати он	463
РУКНИ ҲАШТУМ	
Дар аҷоиби чин ва девҳо	465
Оё омезиш байни малоика ва одамиён мумкин аст ё не ?.....	474
Дар баёни гурӯҳҳои чин	475
Дар баёни чинҳо, ки онҳо аз шайтонҳо ва девҳо ҳастанд	477
Дар баёни навъҳои чин	481
Дар баёни наснос	482
Дар баёни гулҳо ва аҳволи онҳо.....	486
Дар баёни ҷойҳои чинҳо	488
РУКНИ НУҲУМ	
Дар аҷоиби мургон.....	491
РУКНИ ДАҲУМ	
Дар баёни ҷаҳорпоён ва ҳайвоноти бузург	522
Боб. Дар ҳосияти ҳайвоноти баҳрӣ	573
Боб. Дар баёни афъиҳо, морҳо ва аждаҳорҳо	582
Фасл. Дар заҳрдорҳо	585
Аҷоиби занбӯр ва анкабут ва магас ва мӯрча	592
Аҷоиби паша.....	600

ПЕШГУФТОР

Осори фарҳангие, ки гузаштагони қавмҳои гуногуни ҷаҳон аз худ ба ёдгор гузоштаанд, саршортарин сарчашма барои шиноخت ва мутолиаи сайри таърихӣ тамаддун, ҷиғунагии эътиқодот ва суннатҳои мардумӣ, муносибатҳои иҷтимоии рӯзгорони пешин, мизони тараққиёти завоқӣ ва фикрии миллатҳо ва яке аз ғанитарин манбаъҳои омӯзиши забони онҳо мебошад.

Олимону донишмандони ҷаҳон имрӯз арзиш ва аҳамияти ин ғанчи шойгонро ба ҳубӣ пай бурда намунаҳои барҷастаи онро бо усул ва равишҳои тоза мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор медиҳанд. Хушбахтона, ниёгони бо ғазлу дониши мо дар ин замина осори ғаронбаҳое ба забони ноби тоҷикӣ ба мерос гузоштаанд, ки аз нигоҳи микдор ва танаввуъ назари онро дар забонҳои дигар наметавон пайдо кард. Забоншиносон ва ховаршиносони кишварҳои гуногуни ҷаҳон аз дер боз ба ин маҳзани маънавӣ ва забонӣ муроҷиат карда, ҳар кадом вобаста ба ҳадафҳои илмӣ худ аз он баҳра мебардоранд.

Вале бо вучуди ин ҳама таваҷҷуҳи муҳаққиқон ҳанӯз ҳам дар ин ҳазина ғавҳарҳои қамебе нухуфтааст, ки зери ғарди фаромушӣ интизори ғавҳаршиносонанд. Яке аз чунин асарҳое, ки дар мавриди он паҷуҳишгарон қамтар суҳан рондаанд, қитоби қолиб ва энциклопедии нависандаи қирадаст Аҳмади Тусӣ «Ақоиб-ул-маҳлуқот ва ғароиб-ул-мавҷудот» мебошад. Ин қитоб дар асри XII таълиф шуда, аз рӯи мундариҷаву мазмун асари энциклопедӣ буда, аз нигоҳи таърихӣ ниғориш дар шумори осори насрии давраи аввали инқишофи забони тоҷикӣ қарор дорад. «Ақоиб-ул-маҳлуқот» илова бар луғти баён ва диловезии дoston муҳимтарин сарчашмаест барои таҳқиқ ва омӯзиши забони ҳаттии расмӣ ва лаҳҷаву ғӯишҳои забони он аҳд.

Таърихӣ қома ва таърихӣ забон бо ҳам пайванди мутақобили ноғусастанӣ доранд ва забон ҳамчун василаи муоширати байни одамон дар таърихӣ бақарият нақши бағоят бузургро соҳиб аст. Барои қушоиши як лаҳзаи мушаххаси ҳаёти қома, таърихӣ як қавму халқи қудогона, фарҳанг ва анъанаҳои он танҳо маълумоти сарчашмаҳои таърихӣ, бostonшиносӣ ва мардумшиносӣ басанда набуда, аҳбору маълумоти осори таърихӣ адаб низ аз аҳамияту арзиши ғавқулода бархурдор мебошанд. Миллату халқҳои мутамаддин дар мароҳили гуногуни инқишофи таърихӣ ҳеш барои бostonдағонашон мероси бузурги фарҳангиву таърихӣ боқӣ гузоштаанд, ки осори адабиву забоншиносӣ ба сурати назму наср, қисмати қалони онро ташиқил мекунад.

Дар Эрон омӯзиш ва баррасии осори ҳаттии ниёгон бо суръат қараён дорад ва то ин дам бисёр матнҳои интиқодии осори давраи аввали инқишофи забони мо ба қоп расидааст. Вале таҳлилу таҳқиқи ин ғуна осор дар Қумхурии Тоҷикистон ва қамохори Шӯравии собиқ

таърихи тулонӣ надорад ва тақрибан аз солҳои 50-ум ба таври илмӣ оғоз гардидааст. Ҳол он ки ховаршиносони Шӯравӣ аз дер боз аҳамияти чунин таҳқиқотро барои вожашиносии таърихӣ забони форсии тоҷикӣ дарк карда буданд.

Дар солҳои охир мутолиаи ин мерос дар марказҳои ховаршиносии ҷумҳуриҳои гуногуни собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ-Маскав, Санкт-Петербург, Душанбе, Тифлис Боку, Ереван ва ғайра раванку ривочи бештар ёфта, як силсила таҳқиқотҳои муфассале дар ин замина ба ҷоп расидааст.¹ Сабаби аслии чунин таъхир дар Иттиҳоди Шӯравӣ, ба ақидаи мо, сиёсати нодурусте нисбат ба баъзе забонҳои Иттиҳоди Шӯравӣ, аз ҷумла забони тоҷикӣ буд. Табдили алифбои арабӣ ба лотинӣ соли 1928 ва сипас табдили он ба русии сириллик соли 1940 зарбаи шадиде буд бар пайкари забони тоҷикӣ. Бидуни шакл сиёсати табъидомези солҳои 30-юм нисбат ба донандагони алифбои арабӣ монеаи ҷиддие дар роҳи омӯзиши осори хаттии гузашта эҷод кард. Даххо ва садҳо ҳазор китобҳои нодири қадимӣ аз дасти «инқилобиёни» бесавод туъмаи оташ гардидаанд. Бисёр одамони бегуноҳ бо тамгаи «миллатҷӣ» ва «мулло» табъид шуданд, ки як қисми онҳо аҳли савод ва илму дониш буданд. Ин таъқибот диққати муҳаққиқонро аз мероси адабии асрҳои гузашта дур бурд.

Фарҳангҳои энциклопедӣ, ки микдоран камшуморанд, дар таърихи адабиёту забони тоҷикӣ ҷои махсусро ишғол мекунанд. Дар ин донишномаҳо роҷеъ ба кишварҳои мухталиф, вазъи табиӣ, заҳири маъданӣ, олами набототу ҳайвонот ва ғайра ба таври муфассал маълумот дода шудааст. «Аҷоиб-ул-маҳлуқот ва ғароиб-ул-мавҷудот»-и Аҳмади Тусӣ низ аз ҷумлаи чунин фарҳангҳо мебошад. Тарзи нигориши ин гуна лугатномаҳо ро тақлид ба анъанаи асарҳои ҷуғрофӣ ва аҷоибнависҳои адабиёти араб медонанд. Аммо китоби Аҳмади Тусӣ сад сол пештар аз асари ҳамноми «Аҷоиб-ул-маҳлуқот»-и Закариёи Қазвинӣ, байни солҳои 1176-1193, таълиф шудааст. Бояд тазаққур дод, ки дар адабиёти форсӣ-тоҷикӣ навиштани «аҷоибномаҳо» собикаи тулонӣ дошта, то ба умқи таърихи порсӣни қадим мерасад. «Аҷоиб-ул-маҳлуқот»-и Аҳмади Тусӣ, ба ақидаи мо, намунаи классикӣ ва қадимии «аҷоибнома»ҳо мебошад, ки дар тарзи нигориши «аҷоибнома»-ҳои сонӣ таъсири амиқ гузошта, сармашки муаллифони баъдӣ будааст. Масалан, олими рус Н.Д. Миклухо-Маклай иттилоъ медиҳад, ки дар «Аҷоиб-ул-дунё» (асрҳои XII-XIII, тақрибан солҳои 1220-1221/617 ҳиҷрӣ, муаллифаш номаълум) ва «Аҷоиб-ул-табақот», ки муаллифи он Муҳаммад

¹ 4 Абдуллаев К. Р. Арабская лексика в «Бадоеъ-ул-вақоеъ» Зайниддина Восифи (Грамматические и стилистические особенности) Дис... канд. фил. наук.-Ленинабад, 1987. Касимова М. Н. Синтаксис простого предложения таджикской прозы XI в., Дис д-р фил. наук-Душанбе, 1979. Смирнова Л. П. Язык Торих-и Систан» (грамматика, лексика) Дис ... канд. Фил. наук - Л., 1964. и др. ..

Тоҳир ибни Абулқосим мебошад, бархе аз қисматҳои «Аҷоиб-ул-махлуқот»-и Аҳмади Тусӣ истифода шудаанд.¹ Дар марказҳои ховаршиносӣ ва китобхонаҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ нусхаҳои арабии асари ҳамноми донишманди арабизабон Закариёи Казвинӣ вомехӯранд, ки ба забони форсӣ тарҷума шудааст. Дастхати «Аҷоиб-ул-махлуқот»-и Аҳмади Тусӣ бошад, дар китобхонаҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ танҳо ду нусха пайдо шудааст, ки ҳар дуру ҳам Н.Д. Миклухо-Маклай дар феҳрасти худ ба тафсил арзёбӣ кардааст.²

Аз рӯи маълумоти Манучехри Сутуда-донишманди эронӣ, ки матни интиқодии ин асарро таҳия ва ба ҷоп ҳозир намудааст, дар китобхонаҳо ва марокизи ховаршиносии ҷаҳон 14- нусхаи «Аҷоиб-ул-махлуқот»-и Аҳмади Тусӣ мавҷуд аст.³

Аз нусхаҳои ҳаттии ин асари ноёб ду нусхааш дар паҷуҳишгоҳи ховаршиносии Академияи илмҳои Русия, дар Санкт-Петербург ниғаждорӣ мешаванд.

«Аҷоиб-ул-махлуқот ва ғароиб-ул-мавҷудот» тибқи анъана ба намояндаи сулолаи салҷуқиҳои Ироқ Абутолиб Туграл ибни Арсалон ибни Туграл, ки солҳои 556-573 солшумории ҳиҷрӣ (1176-1177--1194/1198) дар Ироқ ҳукмфармой дошт, бахшида шудааст. Дар бораи муаллиф, аҳволи рӯзгор ва аҳли хонаводаи ӯ дар сарчашмаҳо ахбори мухталиф вучуд дорад. Ҳаҷӣ Халифа дар «Кашфу-з-зунун» номи пурраи муаллифро Муҳаммад ибни Маҳмуд ибни Аҳмади Тусии Салмонӣ⁴ овардааст. Мувофиқи маълумоти донишманди эронӣ Манучехри Сутуда Перч ва Флугел низ муаллифи «Аҷоиб ул-махлуқот»-ро Аҳмади Тусӣ ном мебаранд. Масалан, Перч дар Феҳрасти дастхатҳои китобхонаи шаҳри Берлин, ки соли 1888 ҷоп шудааст, Аҳмади Тусиро муаллифи ин асар медонад. Манучехри Сутуда низ бар он аст, ки муаллифи ин «Аҷоиб ул-махлуқот» Аҳмади Тусӣ мебошад.⁵

Бархе аз муҳаққиқон ақида доранд, ки муаллифи «Аҷоиб-ул-махлуқот» тоҷир Начиби Ҳамадонӣ мебошад. Аз ҷумла Н.Д. Миклухо-Маклай ҳангоми тавсифи дастхати Д-129 менависад: «Муаллиф-Начиби Ҳамадонӣ аз шаҳри Ҳамадон буда, дар ин шаҳр зиндагӣ кардааст (варақҳои 6 “а” ва махсусан 109 “а”-109 “б”) ва ин асарро ба Тугрул ибни Арсалони Салҷуқӣ, ҳокими Ироқ (солҳои ҳиҷрӣ 573- 590//1175-1193) бахшидааст. Дар ин нусха ва нусхаҳои дигари то кунун маълум

¹ Миклухо-Маклай Н.Д. Описание персидских и таджикских рукописей Института востоковедения - М.: Л., Изд-во АН СССР, 1955.- С.32-34,79-82, 104.

² Миклухо-Маклай Н.Д. Описание персидских и таджикских рукописей института востоковедения - М.-Л., Изд-во АН СССР, 1955.- С.22-28.

³ Аҳмади Тусӣ, Муҳаммад ибни Маҳмуд, «Аҷоиб-ул-махлуқот ва ғароиб-ул-мавҷудот» ба эҳтимоми дуктур Манучехри Сутуда, Техрон, 1345.- С.20-21.

⁴ Ҳамин асар.- С. 19.

⁵ Ҳамин асар. с.20 (Минбаъд «Аҷоиб ул-махлуқот»).

муаллифи асар нишон дода нашудааст.»¹ Мо ин иқтибосро аз Н.Д. Миклухо-Маклай бо ду сабаб овардем. Аввал, ба ақидаи Манучехри Сутуда ва Мучтабои Минавӣ Начиби Ҳамадонӣ муаллифи ин асар нест. Ё муаллифи асари дигарест бо номи «Аҷоиб-уд-дунё», ки шояд дар соли 613 ҳиҷрӣ//1235-1236 таълиф шуда бошад.² Вале Н. Д. Миклухо-Маклай менависад, ки муаллифи он гумном буда, то ба ҳол маълум нашудааст. Сипас ӯ менависад: «бояд Начиби Ҳамадониро муаллифи он («Аҷоиб-ул-махлуқот» -С.Н.) шумурд. То вақтҳои охир муаллифи он бо пайравӣ аз Перч ва Флугел, Муҳаммад ибни Салмони Тусӣ, ки Ҳочӣ Халифа ӯро нависандаи ин асар медонад, шуморида мешуд».³

Баъзеи дигар аз муҳаққиқон муаллифи ин асарро гумном мешуморанд.⁴ Аз ҷумла, В.П. Демидчик менависад, ки «намунаи классикии тариқи аввали нигориши «Аҷоиб-ул-махлуқот ва гароиб ул-мавҷудот» (муаллифаш гумном) дар заминаи форсӣ дар қарни XII ба вучуд омад»⁵. Ба ҳар ҳол аксари пажӯҳишгарон бар онанд, ки муаллифи «Аҷоиб-ул-махлуқот ва гароиб-ул-мавҷудот» Аҳмади Тусӣ мебошад. Тавре, ки ишора шуд, дар матн ҷо-ҷо ишорахое роҷеъ ба муаллиф дида мешавад. Масалан, ӯ тӯсӣ бошад ҳам, тақрибан 50-соли умри хешро дар Ҳамадон гузаронидааст. Шояд волидайнӣ ӯ аз Тӯс бошанд, вале аз тасвири Ҳамадон бармеояд, ки бештари умри худро дар Ҳамадон гузаронда, танҳо як бор ба Исфохон сафар кардааст. «Ва бошад, ки марде дар шаҳре бизояд ва умри вай бигузарад ва ҳама шаҳри худ тамом надида бошад, ва ман дар аҳде ба Исфохон будам, шахсе аз ман пурсид, ки бар сафҳи Арванд чанд сатр навиштаанд, онро «навишти худоён» хонанд, ту дидаӣ? Гуфтам: «хабар надорам». Китоби маъруф бадар овард, дар он ин сифат карда буд ва шарҳе дода шигифт. Чун ба Ҳамадон омадам, ба қасд рафтам ва онро бидидам. Шигифте ки диданаш аҷибтар буд аз шуниданаш. Пас чун марде аз аҷоибӣ шаҳри хеш хабар надорад, аз дигар шаҳрҳо хабар надорад, ҷӣ аҷаб бувад»⁶.

Дар матни китоб боз як ишора дида мешавад, ҷое, ки муаллиф аз падари худ ёдовар мешавад. Падари ӯ умри тӯлонӣ дида, зиндагиашро дар Ҳамадон гузаронидааст: «Ва маро падаре буд раҳимаҳу-л-лоҳ»⁷,

¹ Миклухо-Маклай Н.Д. Описание персидских и таджикских рукописей института востоковедения. - М.:Л., Изд-во АН СССР, 1955,с.24.

² «Аҷоиб ул-махлуқот».- С. 19.

³ Миклухо-Маклай Н.Д. Описание персидских и таджикских рукописей, 1955.- С. 25.

⁴ Демидчик В.Д. Закарийа Ал-Казвини и жанр мирабилии в арабской литературе XII века - Дисс... доктора фил. наук -Душанбе, 1979.

⁵ Демидчик В. Д Закарийа Ал - Казвини и жанр мираблий в арабской литературе XII века, Д исс... доктора фил.наук - Душанбе, 1979.- С. 22.

⁶ Аҷоиб-ул-махлуқот.- С. 17.

⁷ Раҳимаҳу-л-лоҳ – Худо раҳматаш кунад

вайро сад сол кам як сол умр буд. Аглаби мӯйи вай сиёҳ буд ва болорост¹ ва ба шаб корҳои хурд кардӣ. Ва маро васият кардӣ»².

Аҳмади Тусӣ ба ғайр аз «Аҷоиб-ул-маҳлуқот» боз таълифҳои дигаре низ доштааст ва дар ин асар ба навиштаҳои худ ишора намудааст. Асарҳои дигари ӯ ҳам ба тоҷикӣ ва ҳам бо арабӣ навишта шудаанд. «Баъд аз тасонифи бисёр, ки дар ҳар улум карда будем ба тозиви форсӣ, ҳеч беҳтар аз он надидем, ки ин китобро таълиф кардем.»³. Дар бораи яке аз онҳо «Дастур-ул-хавос» ҳуди муаллиф хабар медиҳад, вале мутаассифона асарҳои дигари ӯ то замони мо нарасидаанд. Муаллиф мувофиқи навиштаи ҳуди ӯ (с. 477) ба табибӣ низ шугл доштааст.

«Аҷоиб-ул-маҳлуқот ва ғароиб-ул-мавҷудот» аз даҳ рукну боб ва фаслҳои алоҳидаи мустақил иборат аст. Бояд гуфт, ки аз руи тартиби мундариҷа «Аҷоиб-ул-маҳлуқот»-и Аҳмади Тусӣ аз «Аҷоиб-ул-маҳлуқот-и Закариёи Қазвинӣ каме фарқ мекунад. Тавре, ки Додихудоев Р.Х. қайд мекунад «тамоми матни рисолаи аввал (яъне «Аҷоиб-ул-маҳлуқот»-и Аҳмади Тусӣ -С.Н.) ба даҳ рукн тақсим шудааст ва матни рисолаи дуюм (яъне «Аҷоиб-ул-маҳлуқот»-и «Закариёи Қазвинӣ- С.Н.) ба ду мақола тақсимбандӣ шудааст ва ҳар кадом мутаносибан ба 13 ва 6 фасл чудо шуда, боз се бахши алоҳидаро низ дар бар гирифтааст»⁴. «Аҷоиб-ул-маҳлуқот»-и Аҳмади Тусӣ ҳамчун як асари энциклопедӣ соҳаҳои гуногуни ҳаёти илмӣ ва фаъолияти инсониро дар бар мегирад. Тавре ки Н.Д. Миклухо-Маклай менависад, «рисола ҳислати космографӣ ва чугрофӣ дошта, дар он бузургтарин бахрҳо, дарёҳо ва кӯлҳо (рукни III), шаҳрҳо ва қалъаҳо (рукни IV), ҳам дар бораи баъзе қабоилю аквом, махсусан қабоилю туркӣ ва қавмҳои дигар, аз ҷумла русҳо (рукни VII) тавсиф шудааст. Илова бар ин дар рисола маълумоти зиёде дар бораи меъморӣ ва нақшакашӣ (рукнҳои IX ва V), ситорашиносӣ (рукни I) ва сангшиносӣ (рукни III), наботот (рукни II), ҳайвонот (рукни X) ва ғайра ҷамъоварӣ шудааст»⁵. Китоби Аҳмади Тусӣ тавре ки муаллиф мефармояд, аз қисматҳои зерин иборат аст: «Ин китоб бар даҳ қонун ва аркон (рукнҳо) аст.

Муҳтаво ва мундариҷаи «Аҷоиб-ул-маҳлуқот»-и Аҳмади Тусӣ солҳои зиёдест, ки мавриди таваҷҷӯҳи муҳаққиқон қарор гирифтааст. Вале дар марказҳои ховаршиносии собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ танҳо тавсифи сохтмони он омада, ҷанбаҳои забонии вай таҳқиқу баррасии

¹ Болорост – қоматрост

² Аҷоиб-ул-маҳлуқот. - С. 460

³ 18 Аҷоиб-ул-маҳлуқот, с. 2

⁴ Додихудоев Р. Х. «Аҷаиб - ул- - маҳлуқат ва ғараиб-"ул - мшҷдҷудат» - как источник исторической лексикологии // Известия АН Таджикской ССР, Серия: востоковедения, история, филология, 1987, № 1.- С . 5.

⁵ Миклухо - Маклай Н. Д. Описание персидских и таджикских рукописей института востоковедения. - М. Л. Изд-во АН СССР, 1955,<, 25,)

амиқ нашуда буд. Донишманди рус Н.Д. Миклухо-Маклай аввалин муҳаққиқест, ки ба ин асар таваҷҷуҳ зоҳир карда, дар «Феҳрасти дастхатҳои форсӣ ва тоҷикии пажӯҳишгоҳи ховаршиносӣ»-и худ соли 1955 аз лиҳози маъхазшиносӣ ду нусхаи «Аҷоиб-ул-махлуқот»-ро таҳти рақамҳои Д-129 ва А-253 ба таври муфасссал тавсиф кардааст.¹ Ин асар ҳамчунин аз лиҳози таъриху ҷуғрофӣ ва қисман аз нигоҳи филологӣ таҳқиқ шудааст.² Рисолаи номзадии Ю.С. Малсев ба масъалаҳои таърихиву ҷуғрофии «Аҷоиб-ул-махлуқот» бахшида шудааст. Бояд таъкид кард, ки таҳқиқоти Малсев Ю.С. яке аз пажӯҳишҳои комил ва муназзамест, ки дар бораи хусусиятҳои таърихӣ ва ҷуғрофӣ ва махсусан дар бораи таъйини арзиши ин асар дар омӯзиши ҷуғрофиё ва таърихи Машрикзамин сурат гирифтааст. Рисолаи ӯ замимае низ дорад, ки дар он тарҷумаи русии боби IV ва баъзе аз қисматҳои дигари асар ҷо дода шудааст. Мақолаи Р.Х. Додихудоев ба вожагоне, ки ба олами набототу растаниҳо дахл дорад, ихтисос ёфтааст. Ин мақола дар ховаршиносии Шӯравӣ нахустин кӯшишест оид ба таҳлили «Аҷоиб-ул-махлуқот» аз ҷиҳати хусусиятҳои забонӣ. Дар ин мақола ба таври муфасссал хусусиятҳои лугати ботаникии ин асар (номҳои гиёҳону рустаниҳо) бо лексикаи ботаникии «Аҷоиб-ул-махлуқот»-и Закариёи Қазвинӣ, ки ба забони арабист, муқоиса шудааст. Муаллиф дар натиҷаи муқоисаи номҳои гиёҳони ин ду асари ҳамном ба хулосае омадааст, ки «Аҷоиб-ул-махлуқот»-и Аҳмади Тусӣ аз вожаву истилоҳоти гуногун ғанитар буда, барои омӯзишу таҳқиқи таърихии вожаҳо аз аҳамияти калоне бархурдор аст.

Матни интиқодии «Аҷоиб-ул-махлуқот»-и Аҳмади Тусӣ аз тарафи Манучехри Сутуда таҳия ва соли 1345 (1967) ба ҷоп расидааст. Ин таҳқиқоти дуктур Сутуда яке аз пажӯҳишҳои асосии солҳои охир дар бораи «Аҷоиб-ул-махлуқот»-и Аҳмади Тусӣ мебошад. Махсусан, аз нуқтаи назари забоншиносӣ қисмати вурудии он «Муқаддима», «Порае аз ихтисосоти муфрадот ва афъол ва матолиби дастурии ин китоб» ва замимаи он таҳти унвони «Феҳраст», ки дар он номҳои силсилаҳо, хонадонҳо, номҳои ҷуғрофиёӣ, ҳайвонот, парандагон, ҳашарот, гиёҳҳо, сангҳои қимат, ҷавохирот ва ғайра оварда шудааст, ҷолиби диққат аст.

Манучехри Сутуда аз қавли Перч иттилоъ медиҳад, ки гӯё шахсе бо номи Фон Ҳаммер соли 1797 дар бораи «Аҷоиб-ул-махлуқот» мақолае навишта сипас онро, яъне китобро, мукаммалан бо забони олмонӣ тарҷума кардааст.³

¹ Миклухо-Маклай Н.Д. Описание персидских и таджикских рукописей Института востоковедения-М.:Л., 1955.- С. 22-28.

² Додыхудоев Р.Х. «Аджаиб ул-махлуқат ва гараиб ул-мавдҷудат»- как источник исторической лексикологии //Известия АН Тадж.ССР, серия: востоковедения, история фил. поия, 1987, №1.- С. 3-8.

³ «Аҷоиб ул-махлуқот».- С. 19.

Таҳқиқоти марҳум В.П. Демидчик ҳарчанд ки дар бораи «Аҷоиб-ул-махлуқот»-и Закариёи Қазвинист, хангоми баррасии китоби Закариёи Қазвинӣ онро бо «Аҷоиб-ул-махлуқот»-и Аҳмади Тусӣ (ба ақидаи ӯ «муаллифи гумном») муқоиса карда вайро «намунаи классикӣ» номидааст. Дар натиҷаи муқоисаи ин ду асар В.П. Демидчик ба хулосае омадааст, ки бар хилофи асари Закариёи Қазвинӣ, ки саршор аз мазмунҳои ратсионалӣ (ҳақиқатнигорӣ) аст», китоби Аҳмади Тусӣ дорои «мазмунҳои муаммоомез» (мистикӣ) мебошад. ӯ аз ҷумла менависад: «Таъсири ин ақоид (яъне ақидаи мистисизм- С.Н.) ба яке аз асарҳои бузурге, ки дар жанри аҷоибнома навишта шудааст ва он аҷоибномаи форсии «Аҷоиб-ул-махлуқот ва гароиб-ул-мавҷудот» аст, ки ба қалами Муҳаммад ибни Маҳмуд Аҳмади Тусии Салмонӣ (асри XII) нисбат медиҳанд, барало ва равшан мушоҳида мешавад. Аз рӯи мундариҷа ин асар аз бисёр ҷиҳат ба «Аҷоиб-ул-махлуқот»-и Закариёи Қазвинӣ монанд аст, фақат ҳамноми форсӣ дар мавриди тавсифи олами ҳастӣ тақя бар ақоиди таҳайюлии исломӣ дошта, Закариёи Қазвинӣ дар ин маврид аз ратсионализми (ҳақиқатнигории) Берунӣ ва Абуали Сино пайравӣ мекунад»¹.

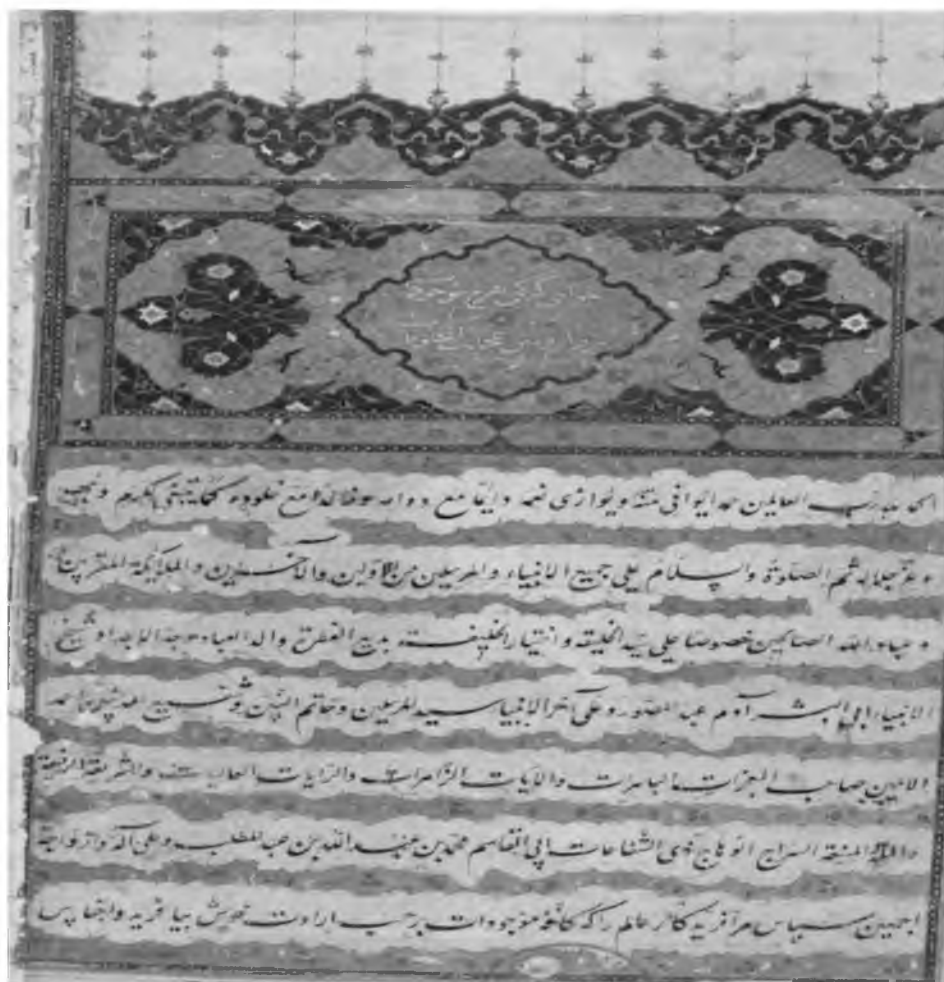
Бо бисёр хулосаҳои В.П.Демидчик розӣ шудан мумкин аст, зеро аксари муаллифони ин давра дар асарҳои ҳеш, махсусан дар қисмати муқаддимаӣ, дар бораи офариниши олам, олами қайҳону ситораҳо аз диди исломӣ ғимоя мекарданд. Вале агар ба муҳтавиёти аслии ин асарҳо нигарем, равшан мешавад, ки ин гуна асарҳо, яъне аҷоибномаҳо хусусияти илмӣ-оммаӣ доранд ва на танҳо барои як қисмати маҳдуд, яъне олимону мутахассисон, балки барои оммаи васеи хонандагон ва дӯстдорони китоб навишта шудаанд.

Муҳаққиқони эронӣ Манучехри Сутуда ва Ҷаъфар Мударрис Содикӣ дар ҷопҳои нусхаи форсии китоби «Аҷоиб-ул-махлуқот»-и Аҳмади Тусӣ ба истиснои баъзе нақшаҳо, суратҳои китоби мазкурро рӯйи ҷоп наовардаанд. Бинобар ин мо суратҳои аслии китобро аз дастхате, ки тахти № 332 дар Китобхонаи миллии Фаронса маҳфуз аст ва нусхаи электронии он ба Китобхонаи миллии Тоҷикистон фиристода шудааст, нусхабардорӣ намуда, дар ин китоб ҷой додем. Калимаҳои душворфаҳмро дар поварақ қариб дар ҳар як саҳифа такроран шарҳу тавзеҳ додем, то хонанда мазмуни матни асарро ба осонӣ бифаҳмад.

Дар давраи Истиклолият таҳқиқ ва паҷуҳиши осори давраи классикии адабиёти оламшумули тоҷикӣ раванди тозае гирифта, дар ин замина осори гаронбаҳои даврони огозини адабиёту забони мо аз нав ба ҷоп расиданд. Пешниҳоди ташаббусҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷаноби Олӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон оид ба нашри осори бузургони илму

¹ 28 Демидчик В.П. Закарийя Ал-Казвини и жанр мирабилый в арабской литературе 14 века, Дисс... доктора фил.наук. Душанбе, 1979.- С. 196

адаби мо бо номи «Ахтарони адаб», «Тоҷнома» дар пешниҳоди чунин асарҳо ба мардуми тоҷик дигаргунии куллии ба вучуд оварда, дар як муддати кӯтоҳи таърихӣ садҳо ва ҳазорҳо ҷилд китоб аз осори гузаштагон ба таъриб расид. Дар китобхонаи миллии Тоҷикистон чопи чунин осор бо ташаббуси пешниҳоди Президенти мухтарамони мо, Пешвои тоҷикони ҷаҳон Эмомалӣ Раҳмон таҳти унвони «Тоҷнома» ба ҷоп мерасад, ки дар солҳои охир ба нашр расидани «Авесто», «Мероси хатти бостон» (дар ду ҷилд), «Таърихи Систон», «Таърихи Байҳақӣ», «Зайн-ул-ахбор», «Худуд-ул-олам», «Шоҳномаи Саодӣ» ва ғайра дар ҳаёти илмӣ, адабӣ ва фарҳангии Тоҷикистон саҳифаи нава кушод. Инак, барои ҳаводорони сершумору завқманди осори классикии мо китоби «Аҷоиб-ул-маҳлуқот ва ғароиб-ул-мавҷудот»-и Аҳмади Ғусӣ, ки асари ғаронбаҳои донишманди асри XII мебошад, пешниҳод мегардад.

Чоми гетинамо

Шукр ва сипос Худовандеро, ки вучуди мо аз мушти хоки тира паид кард ва хуллаи¹ каромат дар мо пӯшонид, ки «Ва лақад каррамно бани одам»² (*Ва ҳамоно фарзандони Одамро каромат додем*). Ва даруни моро ба нури имон мунаввар кард ва дар хучраи димоги³ мо ду шамъ барафрӯхт, то бадон осори қудрати ӯ мебинем, ки «Фанзуру ила осори раҳмат-ил-лоҳ»⁴ (*Пас ба нишонаҳои раҳмати Худованд нигаред*). Ва ду дарича дар хилвати хонаи замири мо гушод, то бадон нидои «Ё қавмано ачибу доъия-л-лоҳ ва омину бих»⁵ (*Эй қавми мо, (даъвати) даъватгари Худовандро бипазиред*) мешунавем ва ниҳоди моро мутаҳаллӣ⁶ гардонид ба пирояи ақл, ки маҳалли шинохти ӯст ва дуруди бешумор ва таҳиётӣ⁷ беинҳисор⁸ бар расули вай Муҳаммад ибни Абдуллоҳ ибни Абдулмутталиб, ки зоти поки ӯ сабаби офариниши олам ва оламиён буд, ки «Лавлока ламмо ҳалақт-ул-афлок» (*Агар намебудӣ, бегумон фалақҳоро намеофаридам*). Ва бар ёрон ва гузидагон ва аҳли байти ӯ, ки ҳар яке масобихи⁹ дин ва мафотихи¹⁰ яқин буданд, ризвонуллоҳи алайҳим ачмаин.

Аммо баъд, бибояд донист, ки зинате ва мартабае, ки одамиро бар дигар ҳайвонот на ба мучарради одамӣ аст, балки ба фазилати нутқ аст ва қуввати идрок, ки уқало¹¹ онро «фикр» меғуянд ва агар на чунин будӣ, Пайгамбари мо фаҳр ба сухан накардӣ ва дар маърази даъво нагуфтӣ, ки «Ано афсах-ул-араби ва-л-ачам» (*Ман аз арабу ғайриараб суханвартар ҳастам*). Ва Довуди пайгамбар чун аз ин манзили хок накл мефармуд кардан, фарзандро гуфт: «Ман ганче сохтаам ва банде бар он ниҳода. Ҳар кӣ онро бигшояд, халифаи ман ӯ бувад». Чун бозчустанд, он ганч даҳ калимаи ҳикмат буд, ки Сулаймон ба сабаби он подшоҳии ҷинну инс, барру¹² баҳр ва вухушу¹³ туюрро¹⁴ ёфт. Ва пеш аз ин, мулук¹⁵ ва акосираи¹⁶ рӯи замин, ҳар кӣ

¹ Хулла - зевар

² Сураи Исро, қисмате аз ояти 7

³ Димоғ - мағзи сар, майнаи сар

⁴ Сураи Рум, қисмате аз ояти 50

⁵ Сураи Аҳкоф, қисмате аз ояти 31

⁶ Мутаҳаллӣ - зиннатёфта

⁷ Таҳиёт - дуруд

⁸ Беинҳисор - бемаҳдуд

⁹ Масобих - чароғҳо

¹⁰ Мафотих - калидҳо

¹¹ Уқало - оқилон

¹² Бар(р) - хушкӣ

¹³ Вухуш - ҳайвонот

¹⁴ Туюр - парандагон

¹⁵ Мулук - шохон

¹⁶ Акосира - кисроҳо, шохони форс

буданд, ифтихор чуз ба дониш накарданд ва номи эшон дар саҳифаи рӯзгор чуз ба дониш бокӣ намонд.

Пас, донистем, ки каромате, ки Ҳақ ба одамӣ ва одамизод кардааст, перояи нутқ ва сармояи сухан аст. Ва на ҳар чӣ мураккаб шавад аз ҳарфу савт, онро сухан тавон гуфт ва ба он фахр тавон кард. Чунки сухан чунон мебояд, ки чун аз коми гӯянда ба самъи¹ шунаванда расад, табъро аз он таровате ва рӯхро аз он роҳате падид ояд, то самъ аз уzubати² он шакар хояд ва чон аз ҳаловати он баросояд, то он сухан онро шояд, ки бар саҳифаи рӯзгор ҷовидон бимонад ва укалову фузало³ аз он баҳраманд шаванд ва номи мусанниф⁴ ба он бокӣ бимонад.

Ва мо хостем, ки ёдгории бисозем, ки баъд аз мо ҳар кӣ хонад, моро ба раҳмати Ҳақ ёд дорад. Бисёр тааммул⁵ кардем ва маркаби андеша дар биёбони фикрат ҷавлон додем. Баъд аз тасонифи бисёр, ки дар ҳар улум карда будем, ба тозӣ⁶ ва ба порсӣ, ҳеч беҳтар аз ин китоб надидем, то хонандаи ин бе он ки дар атрофу акнофи олам гардад ва барру баҳр дар зери пой оварад, аз ҷумлаи аҷоибӣ ҷаҳон ва гароиби замон бохабар гардад ва суварӣ⁷ ақолим⁸ бидонад ва табои⁹ мавҷудот бишносад, ки Ҳақ ҳалоикро бар чанд навъ офарид ва бо кадом қавм назар дорад ва қаҳраш кадом қавмро ба боди бениёзӣ бар додааст. Аз баҳри он ки ин мурод мусофиронро ҳосил шавад. Чунон ки Искандар дар олам мегардид ва Исо ибни Марям, ки дар офоқ ҷавлон мекард ва мурдари зинда кардӣ биизн-ил-лоҳ¹⁰, уъҷубаи¹¹ замон буд, нодираи аҳд буд ва азбаски дар олам гардид, вайро ном «Масех» карданд.

Ва бингар дар ҳоли Иброҳими Халил, бо ҷалолату рисолати ӯ, ки ба доббаи¹² мурда бигашт, гуфт: «Илоҳӣ, маро бинмой, то мурдари чӣ гуна зинда кунӣ».

Худованд гуфт: «Ту надонӣ, ки ман мурдари зинда кунам?»

Гуфт: «Донам. Валекин хоҳам, ки ба дида бубинам».

¹ Самъ – гӯш

² Узубат – ширинӣ, гуворӣ

³ Фузало – донишмандон

⁴ Мусанниф – муаллиф

⁵ Тааммул – андеша

⁶ Тозӣ – арабӣ

⁷ Сувар – шаклҳо, суратҳо

⁸ Ақолим – минтақаҳо, сарзаминҳо

⁹ Табоиъ – ҳислатҳо

¹⁰ Биизн-ил-лоҳ – бо хости Худо

¹¹ Уъҷуба – муъҷизаҳо

¹² Добба – чорпо, хайвон

Худои таоло вайро фармуд ва гуфт: «...фахуз арбаъатан мин-ат-тайр...» (*Чаҳор мургро бигир ва ҳамаро пора-пора кун ва бар чаҳор кӯҳ неҳ, пас ҳамаро бихон, то бубинӣ, ки мурдари чӣ гуна зинда кунам*)¹!

Иброҳим бат², товус, калог³ ва хурӯсро бикушт ва ҳамаро пора-пора кард ва бар чаҳор кӯҳ ниҳод ва дар миён биистод ва ҳамаро бихонд: Ҷумла гӯштҳо, устухонҳо ва парҳо аз якдигар чудо шуд ва ҳар узве қасди чинси хеш кард ва зинда шуд ва бар дасти Иброҳим нишастанд, ки як пар аз мурге дар пари мурги дигар наёмехт.

Суол: Агар пурсанд: «Чӣ маънӣ буд, ки аз ҳайвонот ин чаҳор мургро таъйин кард», гӯем: «Сабаб он ки бат бисёрхор бошад, товус раъно бувад, хурӯс найёк⁴ бувад ва калог ҳарис бувад бар чамъ кардан. Маънӣ он аст, ки ин ҳислатҳои мазмун аз худ дур кун!»

Ва мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки Иброҳим меҳост, ки ба дида бубинад, ҳарчанд ки ба дил медонист таҳқиқи он.

Ва бидон, ки агар марде ба Шом ҳичомат⁵ кунад ва ба Мағриб нохун бурад ва ба Машриқ мӯй тарошад, пас дар дарёи Қулзум гарк шавад ва моҳие вайро бихӯрад, пас он моҳиро ду пора кунанд, нима бар хушк афтад, вухуш⁶ онро бихӯрад ва нима дар баҳр ниҳанд, наҳанг онро бихӯрад, пас зибли⁷ эшон хушк шавад ва аз он хиште

¹ Сураи Бақара, ояти 260

² Бат(т) – мурғобӣ

³ Калог – зог

⁴ Найёк – фарёдкунанда

⁵ Ҳичомат – хунгирӣ

⁶ Вухуш – даррандагон, ҳайвоноти ваҳшӣ

⁷ Зибл – саргин

созанд, пас суда шавад дар шавориъ¹, чандон бувад, ки Исрофил сур бидамад ва чумла чамъ шаванд. Ва Офаридгор кодир аст бар ихтирои аъён, ли қавлиҳи: «Қул юиҳиҳо-л-лази аншааҳо аввала марра»². (*Бигӯ, онҳоро он Зоте, ки аввалин бор зинда кард, зинда мегардонад*).

Мо ин китобро таълиф кардем, ки на ҳар касро мукнати³ он бувад, ки дар офоқ бигардад, то он чи надид, бубинад. Ва мо аҷоибӣ олам, он чи дидаанд ва шунида, ёд кунем ва онро ном кардем «**Аҷоиб-ул-махлуқот ва ғароиб-ул-мавҷудот**». То онро хонанд ва сунъи⁴ Борӣ⁵ донанд ва тафаккур кунанд, ки Пайгамбар гуфт: «Тафаккуру соатин хайрун мин ӯбодати ситтина санатин»⁶ *Як соат тафаккур кардан дар сунъи Офаридгор беҳтар бувад аз ибодати шастсола.*

Ҳикоят

Чун мамлакати олам ба Искандар расид ва дар офоқҳо⁷ бигардид ва улумҳоро ҳосил кард, номае набишт ба Кид-малики Ҳинд, ки ба тоат ояд вагарна, бо ӯ он равад, ки бо мулукони дигар рафт.

Кид нома набишт, ки «Ҳамаи оламо гирифтӣ ва ингор, ки вилояти ман биситадӣ. Ба дунёи фонӣ чи фаҳр кунӣ?»

Искандар ҷавоб дод, ки «Ту ба чӣ чиз фаҳр кунӣ?»

Гуфт: «Ман фаҳр ба дониш кунам ва дониши ман натавонӣ доништан. Валекин ду шахси доноро ба ту фиристам: яке файласуфи ҳақим ва дигаре Ҳирвони табиб».

Чун пеши Искандар даромаданд, Искандар хунбарае пури равгани гов кард ва ба файласуф фиристод. Файласуф ҳазор сӯзани оҳанин дар он зад ва ба Искандар бозфиристод. Искандар аз он сӯзанҳо оинае бикард ва ба файласуф фиристод. Файласуф онро равшан кард ва бозаш фиристод.

Пас вайро ҳозир кард ва пурсид, ки «Ин равган, ки ба ту фиристодам, чӣ буд?»

Файласуф гуфт: «Намудӣ, ки ман аз дониш чунон окандаам⁸, ки ин басту⁹ аз равган ва ҳеҷ донишро дар он ҷо нест. Ман ин сӯзанҳоро дар он ҷой додам. Ва ту сӯзанҳоро оина сохтӣ, намудӣ, ки дили ман саҳт аст аз басте хун рехтан. Пас онро равшан кардам, яъне дилат ба мавъиза нарма гардонам».

¹ Шаворей – кӯчаҳо

² Сураи Ёсин, қисмати аз ояти 79.

³ Мукнат – имкон, қудрат

⁴ Сунъ – офариниш

⁵ Борӣ – Худо

⁶ Бо ривояти Тирмизӣ

⁷ Офоқҳо – ғӯшаву канорҳои замин

⁸ Окандаам – пур

⁹ Басту – зарф

Ҳикоят

Пас табибро ҳозир кард. Гуфт: «Сирри ҳамаи бемориҳо чист?»

Гуфт: «Он ки мардум онро хӯранд, ки нашиносанд».

Гуфт: «Сирри ҳамаи доруҳо чист?»

Гуфт: «Он ки чизе хӯрад, ки бисозад. Аммо эй малик, ман туро маъчуне¹ диҳам, то бихурӣ, то ҳар чи туро зиён дорад, табъи ту он нахоҳад».

Искандар гуфт: «Ин даъвӣ² азим³ аст».

Пас маъчуне бикард. Чун бихӯрд, ҳар орзу, ки дар он мазаррат⁴ буд, аз дили Искандар бирафт. Пас маъчуни дигар бисохт, Искандар бихӯрд, ки ҳар чи судманд бошад, табъи вай иштиҳо кунад.

Ҳикоят

Гӯянд, ки Искандар дар мустароҳ⁵ шуд. Суратеро дид, ки тез дар вай назар мекард. Искандар битарсид. Гуфт: «Ту кистӣ?»

Гуфт: «Ман нуксонам. Омадам, то дар тани ту равам». Ва бичаст ва ба тани Искандар даршуд. Искандар берун омад. Ҳирвон вайро гуфт: «Чаро озурда гаштай?»

Гуфт: «Надонам». Ва иллатро пинҳон кард.

Рӯзи дигар, табиб гуфт: «Ман омадам, ки иллати туро мудовот⁶ кунам. Ту чаро пинҳон дорӣ?»

Искандар гуфт: «Чун ман дарде дорам, чаро иллати он накунӣ?»

Табиб доруе бисохт ва пеши Искандар овард. Искандар дар мустароҳ шуд. Ҳамон суратро дид. Гуфт: «Эй Искандар, ман рафтам».

Гуфт: «Чаро?»

Гуфт: «Ин табиб доруе бисохт, агар ту бихӯрӣ, ман сӯхта гардам».

Искандар берун омад ва ҳеч нагуфт. Табиб дар Искандар нигоҳ кард, қадаҳро бирехт.

Гуфт: «Чаро рехтӣ?»

Гуфт: «Чун дар мустароҳ шудӣ, иллат бо ту буд, чун берун омадӣ, иллат рафтааст».

Искандар аҷаб монд аз дониши ин ҳаким. Ва ҳукаморо пеши Искандар ҳурмат зиёд шуд ва гуфт: «Ин доноро назди ман чандон азамат аст, ки ҳамаи ганҷҳои олам». Ва аз баҳри ин гуфт Ҳақ таоло: «Ҳал ястави-л-лазина яъламуна ва-л-лазина ло яъламун?»⁷ (*Оё касоне, ки медонанд ба касоне, ки намедонанд, баробар ҳастанд?*).

¹ Маъчун – хамира

² Даъвӣ – иддао

³ Азим – бузург

⁴ Мазаррат – зарар

⁵ Мустароҳ – истирохатгоҳ

⁶ Мудовот – табобат

⁷ Сураи Зумар, ояти 9

Ҳикоят

Гӯянд, Искандар орзу кард, ки бидонад, ки ачали вай дар кучо расад. Доное вайро хабар дод, ки Искандар ҷоие мирад, ки замин оҳан бувад ва осмон заррин бувад.

Чун ба Домгон расид, дар сахро ранчур¹ шуд. Зирехро биафканданд, Искандар бар он бихуфт ва сипари заррин соябони вай карданд.

Искандар онро бидид, ёд овард, ки ачал наздик омад. Номое набишт ба модари худ- Аммурия, ки «Бидон эй модар, ки ин ҷаҳонро модар марг аст ва падар фано ва пеши ҳар кас, ки бошад, амонат бувад ва амонатро бозхоҳанд. Ва моҳ чун тамошавад, бикӯҳад, чун бикӯст, биафзояд. Ва марг бороне аст, ки ҳама ҷо биборад. Агар подшоҳии ман аз ҷаҳон бурида шавад, осори дониши ман боқӣ монад. Ва ҳар фарзанде, ки модарро диҳанд, орият бувад. Ва ин ҷаҳон орият бувад, бозсуғурдам ва туро салом мерасонам ва сабр мефармоям. Ва бидон эй модар, ки чун маро бибурданд, туро эйдар бинагзоранд. Ва агар ман бо ту нарасам, ту ба ман даррасӣ».

Максуд аз ин ҳикоят он аст, ки мулку подшоҳӣ бинамонад ва мувоҳот магар ба илм набояд кард.

Ҳикоят

Луқмони ҳаким шахсе буд сиёҳ, ғуломи марде. Ва он мард ғуломи бисёр дошт ва Луқмонро ихтиёр карда буд. Ғуломонро саҳт меомад. Рӯзе Луқмонро гуфт: «Гӯсфанде бикӯш ва бехтарин андомҳои вай биовар»!

Луқмон забон ва дил биовард.

¹ Ранчур – бемор

Пас, гуфт: «Гӯсфанди дигар бидуш ва бадтарин андомҳои вай биовар»!

Лукмон ҳамон забон ва дил биёвард.

Аз гуломон пурсид: «Чаро чунин кард?»

Надонистанд.

Аз Лукмон пурсид, ки «Чӣ маънӣ дорад?»

Гуфт: «Аз аъзо ҳеҷ чиз беҳтар аз забон ва дил нест, чунки доно бувад. Ва ҳеҷ аъзо бадтар аз забон ва дил нест, чунки ҷоҳил бувад».

Пас, ҳоҷа гуломонро гуфт, ки «Ман вайро ба ин дониш ихтиёр кардам».

То ба ин ҳад ҳамеша уламо ва ҳукамо муқаддам буданд ва мамлакат ба дониш гирифтаанд. То чун малике аз дунё реҳлат кардӣ, аз раиёти он ки донотар будӣ, мамлакат ба вай супурдандӣ, то ҳар яке ба таълифе ва ҷамъе машғул будӣ. Чунон ки Анушервони Одил ва Бузурҷмеҳр ба ҷамъ кардани «Калила»¹ ва ниҳодани уқлидис ва вазъи шатранҷ² ва гузоришҳо, то аз эшон ёдгор монад. Ва Абдумалик ибни Марвон омилонро ҳар сол имтиҳон кардӣ ба суолҳои илмӣ. Ҳар кӣ донотар будӣ, дар вилояти ӯ биафзудӣ ва онро, ки ҷоҳил ёфтӣ, маъзул³ кардӣ. Ва Офаридгор Пайгамбарро мефармояд, ки «Ва қул раббӣ зидди ғилман»⁴ (*Ва бигӯ: Парвардигоро, илми маро зиёд намо*). Ва илм бар ду вачҳ⁵ аст: яке он ки охирагро бидонӣ, ки боқист ва кори вай бисозӣ, дигар ин ки дунёро ба бесуботӣ бидонӣ ва гуруру нобакорӣ ва носозгории вай бидонӣ ва умри азиз дар сари он нақунӣ.

Ва ман ҳамеша то ба ҳадди ақл расидам, дар ҳоли дунё ниғаҳ мекардам. Аввал нутфа будам, дар раҳим⁶, дар зулмот⁷, дар ҷойи танг. Чун ҳалос ёфтам, муддате дар ранҷи ризоъ⁸ ва балои ғаҳвора ва бастану печидан, пас дар фироқи ширу фитом⁹, пас дар ранҷи мактабу саҳми адиб¹⁰, пас дар эҳтимоми¹¹ тазвиҷ¹² ва аноъ¹³ ва шеваи занон, пас муқосоти¹⁴ илалҳо¹⁵ ва бемориҳои мухталиф, пас дар заъфи

¹ Калила ва Димна

² Шатранҷ – шохмот

³ Маъзул – сабуқдӯш, барканор

⁴ Сураи Тоҳо, қисмати аз ояти 114

⁵ Вачҳ – навъ, рӯй

⁶ Раҳим – бачадон

⁷ Зулмот – торикӣ

⁸ Ризоъ – ширхорағӣ

⁹ Фитом – аз риш ҷудо шудан

¹⁰ Адиб – муаллим, омӯзгор

¹¹ Эҳтимом – таваҷҷуҳ

¹² Тазвиҷ – издивоҷ

¹³ Аноъ – ранҷ

¹⁴ Муқосот – тапхис

¹⁵ Илалҳо – иллатҳо

пирию беморй ва ғами хуссоду¹ аъдо² ва шарри³ залама⁴. Ва лаамри⁵, агар шахсе дар вучуд ояд ва аз ин ранҷҳо ҳеҷ наёбад ва ба саломат умре биронад, окибат-ул-амр⁶ марг бувад. Ва он ғаҳ фироки дӯстон ва аёлу мол бо вай он кунад, ки марг дар ҷанби⁷ вай осон бувад.

Одамй агар аз ҳама офот бираҳад, аз офати марг бинараҳад. Масали вай чун мевасе бувад бар дарахт: агар аз садамаи санг ва заҳмати бод наҷот ёбад, чун пӯхта шавад, фуру ояд. Ва ман дар муддати умри хеш андеша кардам, ки умре, ки ғояти он шаст сол бувад, аз он нима хоб бувад, сй сол бимонад, аз сй сол понздаҳ сол ҳолати туфулият⁸ бувад ва ҷавонй. Ба понздаҳ сол чй тавон кард ва маҳсули ин чанд сол чй хоҳад буд, бо ин ҳама офот?⁹ Ва дар ҳолати сабо¹⁰ ба хоб дидам, ки ҳамаи ҷаҳон об дошт ва ман бар каноре мерафтам. Қасри олие дидам. Зане аз он берун омад, бар доббае¹¹ нишаста, оина дар даст, ба ман дод ва гуфт: «Ад-дунё суъбонун аккол, акал-ал-халқа казо ва казо алфа санатин ва ҳия ҷоиъатун». Ва ин оят бихонд, ки «Ҳал ата ʔала-л-инсонин ҳинун мина-д-дахри лам якун минҳу шайан мазкурро». Ва маънии хоб он аст, ки «Дунё ба аждаҳо монад, бисёрхор, халқро меҳӯрад чандин ҳазор сол аст ва ҳанӯз гурусна аст». Ва маънии оят он аст, ки «Рӯзгори дароз бигузаист, ки дар олам ҳеҷ одаме набуд ва кас номи одамй набурдй. Мо вайро биофаридем аз нутфаи об ва вайро бино ва шунаво кардем ва роҳи рост бинамудем. То шоқир кист ва кофир кист».

Ва аз иноят маълум мешавад, ки мақсуд аз вучуди одамй он аст, ки Худойро бишиносад ва вайро он ғаҳ шиносад, ки неъмат вайро шиносад, пас қудрати вайро бидонад. Ва таъбири оина он аст, Аллоҳу аълам, ки чизе бувад, ки бинамояд туро ончй натавонй дид.

Ва мо ин китобро ҷамъ кардем бар сифати оина, ки ҷумлаи аҷоиб олам ба ту намояд: улвй¹² ва суфлиро,¹³ аз қусуру¹⁴ хусун¹⁵ ва билоду¹⁶ қилоъ¹⁷ дар барру баҳр, ки ёд кардем, ёд оӣ ва бидонй, ки эшонро аз

¹ Хуссод – ҳасудон

² Аъдо – душманон

³ Шар – бадй

⁴ Залама – золимон

⁵ Лаамри – ба ҷони ман

⁶ Окибат-ул-амр – окибати қор

⁷ Ҷанб – паҳлу

⁸ Туфулият – кӯдакй

⁹ Офот – офатҳо

¹⁰ Сабо – кӯдакй

¹¹ Добба – қорпо

¹² Улвй – осмонй, баланд

¹³ Суфлй – заминй, паст

¹⁴ Қусур – қасрҳо

¹⁵ Хусун – кушкҳо, диҷҳо, қалъаҳо

¹⁶ Билод – кишварҳо, шаҳрҳо

¹⁷ Қилоъ – қалъаҳо

он чӣ ҳосил бувад, то туро чӣ ҳосил бувад. Қола-л-лоху таоло: «Ва кам тараку мин чаннотин ва ёюунин. Ва мақомин каримин»¹ (*Ва чӣ қадар аз богҳо ва чаимаҳо бар ҷой гузоштанд. Ва киштзорҳо ва ҷойгоҳи бузург*). Ва ёд орӣ ин ҳикоятро.

Ҳикоят

Ки шахсеро зане буд ба ҷамол ва богеву китобе. Рӯзе ба бог рафтӣ ва рӯзе китоб хондӣ ва рӯзе бо зан нишастӣ. Чун марг наздик расид, богро гуфт: «Туро об додам ва ободон доштам. Имрӯз ман меравам. Бо ман чӣ хоҳӣ кард?»

Аз бог овозе омад, ки «Маро пой набошад, ки бо ту биёям. Чун ту биравӣ, дигаре ояд».

Мард аз бог навмед шуд. Пас, занро гуфт: «Умр дар сари ту кардам ва аз баҳри ту ранҷо кашидам. Имрӯз бихоҳам рафт. Чӣ кунӣ?»

Гуфт: «То зинда бошӣ, хидмат кунам. Агар бимирӣ, ҷазаъ² ва фарёд кунам. Чун туро бибаранд, бо ту меоям то лаби гӯр. Чун пинҳон шавӣ дар хок. Биноламу бигирям ва бозгардам, шавҳари дигар кунам».

Мард аз вай низ навмед шуд. Рӯй ба китоб кард ва гуфт: «Эй мусхаф³, ман хоҳам рафт, чӣ хоҳӣ кард?»

Гуфт: «Ман бо ту бошам. Агар дар гӯр шавӣ, муниси ту гардам. Чун қиёмат бувад, дастгири ту бошам ва ҳаргиз туро бинасупорам».

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки дар олам ҳеҷ мунисе бехтар аз илм нест ва дар охират ҳеҷ мол ба фарёди ту нарасад, магар илм.

Ҳамеша анбиё⁴, мулук⁵ ва узамо⁶ мубохот⁷ ба илм кардаанд: Одамро сухуфҳо⁸ буд, Мӯсоро «Таврот» буд, Довудро «Забури» буд ва Исоро «Инҷил» буд.

Билқис – зани Сулаймон номае ёфт бар он набишта: «Иннаҳу мин Сулаймона ва иннаҳу бисми-л-лоҳи-р-рахмони-р-рахим»⁹ (*Ҳамоно он аз Сулаймон аст ва он ба номи Худованди бахшандаи меҳрубон аст*). Он китоб карим хонд¹⁰ ва чун набиштаро эҳтиром кард, ҳамчуфти Сулаймон шуд.

¹ Сураи Духон, ояти 25 ва 26

² Ҷазаъ – нолаву фигон

³ Мусхаф – китоб

⁴ Анбиё – паёмбарон

⁵ Мулук – шохон

⁶ Узамо – бузургон

⁷ Мубохот – болидагӣ

⁸ Сухуфҳо – саҳифаҳо

⁹ Сураи Намл, ояти 30

¹⁰ Карим хонд – бузург шумурд

Ҳикоят

Рӯзе Сулаймон таом меҳӯрд ва Осиф ҳозир буд. Билқис гуфт: «Ҳеч мумкин бувад, ки ин моҳии бирён зинда гардад?»

Гуфт: «Ҳар ҷо ки инсоф равад, мурда зинда гардад. Ва мо ҳар як инсофе бигӯем, то ин моҳӣ зинда шавад».

Осиф гуфт: «Ҳар ҷи дар мамлакати туст, дар зери қалами ман аст. Валекин ман он дӯсттар дорам, ки ман Сулаймон будамӣ ва ту Осиф».

Моҳӣ дар ҳаракат даромад.

Билқис гуфт: «Дар олам чунин шавҳар, ки марост, касеро набошад, ҳамаи олам аз онӣ вай аст ва шавҳар аз онӣ ман аст. Валекин ҳар гаҳ якеро чавонтар аз вай бинам, гӯям, кошкӣ Сулаймон чунин чавон будӣ».

Моҳӣ ҳаракати дигаре бикард.

Пас, Сулаймон гуфт: «Ҳамаи олам бо ганҷҳову молҳо аз онӣ ман аст, дар барру баҳр расулам ва ҳамаи малаку чинну инс дар ҳукми ман аст ва бо ин ҳама, чун ду шахсе пеши ман оянд, бо яке ҳадяе бувад ва яке ҳеч надорад, ман он шахсеро дӯсттар дорам, ки ҳадяе дорад». Чун ин сухан бигуфт, моҳӣ зинда шуд ва дар кӯзаи об рафт.

Ин ҳикоят дар он омад, ки Билқис ҳурмати китобе дошт, муҳтарам шуд. Пас оқил ба китоб истиҳонат¹ накунад ва сухани ҳукаморо² эҳтироме дорад.

Ҳикоят

Гӯянд, ки дарвеше дар хоб дид, ки «Рӯзии ту дар манораи Искандария аст». Ба ин маънӣ илтифоте¹ накард. То шаби дигар,

¹ Истиҳонат – безҳтиромӣ

² Ҳукамо – ҳакимон, донишмандон

хамин хобро бидид. Бархост ва дар киштӣ бинишаст, ба ҳукми он ки манора аз миёни об баромада буд ва киштиро гирди манора мегардонид. Мурге бархост аз бурче, хате аз он бурҷ дарафтод, ин мард бардошт, бар он набишта буд: «Ҳар ки ғаме дорад, маҳосини² худро бирандад³ аз зери занахдон⁴, аз он ғам бираҳад».

Ин дарвеш тайра⁵ шуд ва он хатро биандохт ва бозгардид ва ба буни⁶ кӯҳе фурӯ омад ва мегуфт: «Ин хоб дев намуд маро».

Пас шона баровард ва маҳосинро шона мекард аз зери занахдон. Бар он кӯҳ чизе дид, ки меафрӯхт. Ва сел гилро шуста буд. Деге ёфт мисин. Гил аз сари он боз кард. Чаҳорсад наъли заррин дар он дег буд.

Тубраро пур кард ва сари он ба гил пинҳон кард ва ба хона меовард. То ҷумларо бардошт ва аз он асбоб ва амлок сохт ва аз ғами он дарвешӣ халос ёфт.

Мақсуд ин аст, ки сухани ҳукамо ва гуфти эшон истихфоф⁷ набояд кард. Ин дарвеш он руқъаро⁸ биандохт, хатои хеш бидонист ва маълуми вай шуд, ки он варақ дар он айём, ки набишта буд, ҳакими доно будааст ва на ба ғазоф⁹ набишта буд ва тезбинии ўро ниҳояте натавон кард. Ва агар касе ба он нарасад, аз қусури¹⁰ илми ў бошад. Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки инсоф маҳмуд¹¹ аст ва хирсро қарона¹² нест. Одамӣ чандон, ки беш ёбад, беш ҷӯяд ва ҳаристар бошад. Ва агар чандон, ки одамӣ ҷамъ кардӣ, умр ёфтӣ, то бихӯрдӣ, шоистӣ. Валекин ҷамъ кардан ва ба душманон бигзоштан аз ҳузлон¹³ бувад.

Ва ман андеша кардам дар кори дунё, ҳечро қарор наёфтам ва ҳечро пойдор наёфтам. Ва некусиративу сити¹⁴ писандида ва адлу ҷаҳондорӣ ва некхоҳии султони аъзам, шоҳаншоҳи муаззам, молики риқоби¹⁵ умам¹⁶, сайиди¹⁷ салотини¹⁸ араб ва аҷам рӯкни дунёву дин

¹ Илтифот – таваҷҷуҳ, диққат

² Маҳосин – риш

³ Бирандад – шона қунад

⁴ Занахдон – манаҳ

⁵ Тайра – ҳашмгин

⁶ Бун – зер

⁷ Истихфоф – безътиной

⁸ Руқъа – навишта

⁹ Ғазоф – беҳуда

¹⁰ Қусур – камӣ, нуқсон

¹¹ Маҳмуд – ҳуб, беҳтар

¹² Қарона – ҳадду қанор

¹³ Ҳузлон – ҳорӣ

¹⁴ Сит – овоза

¹⁵ Риқоб – ғарданҳо

¹⁶ Умам – миллатҳо

¹⁷ Сайид – пешво

¹⁸ Салотин – султонҳо

ва муиззи¹ ислом ва муслимин Абӯтолиб Туграл ибни Арслон иби Туграл дидам, ки онро мукофоте кунам, ки пойдор бувад ва номи некуи ӯ мухаллад² монад. Ҳеч номе ва маҳмадате³ пойдортар аз ин китоб надидам. «Аззикр-ул-боқӣ хува-л-ъумр-ус-сонӣ» (*Ёдовариш бардавом умри дубора аст*). Ин китобро таълиф кардам, то аз паси ӯ пойдор бувад, то мукофоти адлу эҳсони ӯ карда бошам.

Ҳикоят

Шунидам, ки Чамшед малике буд муваффақ. Дар боге нишаста буд. Море дид, ки бар дарахте баршуд ва қасди ошёнӣ боз кард, то бачаи вай бихӯрад. Боз барҳост ва гирди ошён мегардид. Чамшед тире ба мор андохт ва ӯро бар дарахт бидӯхт. Чун боз эмин шуд аз мор, бипарид ва бозомад, чӯбе дар минқор ва онро бар тахти Чамшед ниҳод. Чамшед гуфт: «Боз мурги зирақ буд ва мукофоти ман мекунад. Дар ин чӯб ғоидате бошад, ки ӯ донад».

Бар ҳукамо арза кард. Кас намедонист, ки чист. Гуфтанд: «Чавҳари ин об ва хок зоҳир кунад». Онро бикиштанд ва тааххуди⁴ он ба об мекарданд, то сабз гашт. Соқи борик дошт, ба дарахти бузург бар шуд ва чанг дар вай зад ва боло рафт. Самараи вай ангур буд.

Дар он аҳд Чамшед ангур надида буд. Мугтабит⁵ шуд, ки дар рӯзгори вай ин самара зоҳир шуд ва шукри Офаридгор кард. Пас, ҳакимеро гуфт: «Ҳосияти ин ангур чист?»

Ҳаким онро бифишурд ва шираи вай бинҳод. Баъд аз муддате, гуфт: «Инро се ҳолат аст. Ҳолати туфулият⁶ шира бувад, таҳлил⁷ ва талйин⁸ кунад. Ҳолати шабоб⁹ хамр мешавад, ки ҳарорати аслӣ тез мекунад ва тафриху¹⁰ нишот ва қувваи рӯҳ меафзояд, валекин рӯйи ақл бипӯшад, то мар офоти дунё набинад, лочарам¹¹ шодӣ кунад. Ҳолати сеюм ҳал¹² мегардад ва ҳал чавҳари азиз аст, ки асбоби уфунатро¹³ дафъ мекунад, аммо душмани чону чигар аст, чунонки ҳолати куҳулат¹⁴ ба гармову сармо, ӯро муслихе бояд чун асалу

¹ Муиз – иззатдиҳанда

² Мухаллад – ҷовидон

³ Маҳмадат – ситоиш

⁴ Тааххуд – ниғаҳдорӣ

⁵ Мугтабит – шод, хурсанд

⁶ Туфулият – кӯдакӣ

⁷ Таҳлил – ҳал

⁸ Талйин – ранг

⁹ Шабоб – ҷавонӣ

¹⁰ Тафрех – хушҳолӣ

¹¹ Лочарам – албатта, аз ин рӯ

¹² Ҳал – сирко

¹³ Уфунат – гандидан, вайрон шудан

¹⁴ Куҳулат – миёнсоӣ

шакар, то дар урук¹ бигардад ва иллатхоро таҳлил кунад ва ташнагӣ биншонад ва қамъи² сафро³ кунад».

Ҷамшед гуфт: «Як эҳсоне, ки бо мурге бикардм, инчунин мукофоте кард. Чӯберо об додем, он чӯб моро асир⁴ дод ва халлу ҳамр. Моро дар ҳиммат камтар аз бозе ва чӯбе набояд будан».

Максуд аз ин ҳикоят он аст, ки ман мукофоти некӣ намекунам, шукри он мекунам, ки аз зулми ин подшоҳ эмин будам ва эминӣ болои ҳама эҳсонҳо дидам. «Ва ликулли ҳасанатин мукофотун ва ликулли сайиатин мучозотун» (*Ҳар некие подоше ва ҳар бадие ҷазое дорад*). Ин китобро таълиф кардам дар муқобилаи адл, то ёдгор монад, ки дунёро қарор нест ва асбоби вай пойдор нест. Ва мегӯем:

«Фаълам бианнака мо қаддамта мин ҷамалин

Юухсо ва инна-л-лази халлафта маврусун».

(Пас бидон, ҳар амале, ки қаблан анҷом додӣ, ҳисобу китоб мегардад,

Ва он чи ки аз худ боқӣ гузоштаӣ, ба мерос мемонад).

Пас, уламо аз дунё ҳикмат гузиданд ва дӯстонро ба илм андӯхтанд ва душманонро ба илм мақхур⁵ карданд ва ҷавоби ҳасм⁶ ба ҳуччат доданд.

Гар чарх ва фалак ҳасми ту бошад, ту ба ҳуччат,

Бо чарх бикӯшӣ, ба ҳол барой.

Уқало⁷ аз дунё дониш писандиданд, ки «Хайру ҷалисин фи-з-замони китоб» (*Беҳтарин ҷамнишин дар замона китоб аст*). То ба ҳадде, ки калимаҳои ҳикмат бар дари қалъаҳо набиштанд ва бар сахраҳо, чунонки ба дарвозаи Қайравон ва бар қалъаи Ҳарамон ва бар сури⁸ Самарқанд ва бар сафҳи Арванд ва мақсудашон он буд, ки то номашон муҳаллад⁹ бувад.

Мо ин китобро ҷамъ кардем, он ҷӣ дидем дар кутубҳо мастур¹⁰ ва он ҷӣ шунидем аз ҷавволон¹¹ ва сайёҳон, баъзе он аст, ки онро шоҳиде набояд ва зоҳир аст, чунон ки афлоку моҳу офтоб, ки аз ҳама аҷоибҳо азимтар аст, бар ҳошияи он рақам кардем «зоҳир аст». Баъзе он аст, ки ба бурҳон ҳочат афтад ва ба рӯзгори дароз ҳосил тавон кард, чунонки тилисмҳои Рум ва Андалус, бар ҳошияи он рақам

¹ Урук – рангҳо

² Қамъ кунад – решақан кунад

³ Сафро – вараҷа, вабо

⁴ Асир – шарбат

⁵ Мақхур – мағлуб

⁶ Ҳасм – душман

⁷ Уқало- хирадмандон

⁸ Сур- девор

⁹ Муҳаллад – ҷовидон

¹⁰ Мастур – навишташуда

¹¹ Ҷавволон – ҷаҳонгардон, сайёҳон

кардем «баид аст». Ва баъзе он аст, ки «Қуръон» ба он нотик аст ва ахбор, ё махсус¹ аст, ба он рақам кардем «сидқ аст». Ва баъзе аз шигифтӣ бувад, ки зикри он мутавотир бувад дар кутубҳо, бар хошияи он рақам кардем «маъруф аст». Ва баъзе аз аҷоибҳо, ки шунидаам аз сайёҳон бар он бурҳоне надидам қотеъ ва натавон гуфтан, ки он дурӯғ аст, бар хошияи он рақам кардем «шубҳат аст». Зеро, ки инкор кардан хислати шум аст. То агар яке аз аҷоибҳои Румия, Андалус, Қандаҳор ва Мултон чизе бозгӯяд, агар аз вай далели он талабӣ, ба умре тасҳеҳи он натавон кард. Бошад, ки марде дар шаҳре бизояд ва умри вай бигзарад ва ҳамаи шаҳри худ тамои надида бошад. Ва дар аҳде ман ба Исфакон будам. Шахсе аз ман пурсид, ки «Бар сари Арванд чанд сатр набиштаанд. Онро набишти худоён хондаанд. Ту дидаӣ?»

Гуфтам: «Хабаре надорам».

Китоби маъруф бадар овард. Дар он ин сифат карда буд ва шарҳе дода шигифт. Чун ба Ҳамадон омадам, ба қасд бирафтам ва онро бидидам: шигифте, ки диданаш аҷибтар буд аз шуниданаш ва далел мекард, ки сурати ин амали ҳақиқе буда дар таърихи малике азим. Ва зикри он дар фасли саҳраҳо² биёварем, иншоаллоҳ.

Пас, чун марде аз аҷоибҳои шаҳри худ хабар надорад, аз дигар шаҳрҳо агар хабар надорад, чӣ аҷаб бувад? Мақсуд он аст, ки инкор маҳмуд³ нест, ки на ҳар чи яке надида бошад, дигарон надида бошанд.

Ва мо ин китоб «Аҷоибнома» ном кардем, то аҳли ислом онро меҳонанд ва дар сунъи⁴ Офаридгор тафаккур мекунанд, ки қола-набию саллаҳолу алайҳи васал-лам: «Тафаккуру соатин хайрун мин ӯибобати ситтина санатан»⁵ (*Як соат дар бораи маҳлуқоти Худо фикр кардан, аз шастсола ибодат беҳтар аст*). Ва Офаридгорро кодир донанд. Ва аз хонанда чашм дорам ба муқофоти дуо, на ба ато.

Ҳикоят

Яке Ҳасани Басриро гуфт: «Чаро Ҳаҷҷоҷ ибни Юсуфро набинӣ, ки амири бахшанда аст?»

Гуфт: «Бахшандагии вай то кучост?»

Гуфт: «Рӯзе ба шикор рафт, сад дона марворид, ҳар донае як мисқол ба анбуба ба мургон андохт ва пеши вай вақъе⁶ набуд».

¹ Махсус – ҳисшаванда

² Саҳраҳо – ҳарсангҳо

³ Маҳмуд – ҳуб, нағз

⁴ Сунъ- офариниш

⁵ Бо ривояти Тирмизӣ

⁶ Вақъ – эътибор

Ҳасани Басрӣ гуфт: «Ҳаччоч марде буд мусриф¹. Сад дона чамодро² биандохт ва чони сад дона ҳайвон аз тан бипардохт, ба ин чӣ мубоҳот шояд кардан? Ман имрӯз дар маҷлиси хеш болои дусад калимаи ҳикмат ваъз бигуфтам, ки бисёр дилҳои мурда ва дидаҳои хуфта бедор кардам. Ман ҷавоҳири ҳикматро муқобили ҷавоҳири чамод надонам ва аёдии хеш бар халқи Худо беш аз аёдии Ҳаччоч донам».

Ин миқдор дар ин фасл тамоm бувад. Ва баъд аз ин бигӯем, ки ин китобро чӣ гуна ниҳодаем. Ва ибтидо бадрат-ул-Арш³ кардем то базрат-ул-фарш⁴ хатм кунем. Ва агар пурсанд аз Ҷоми гетинамо, ки чист, бигӯ ин китоб аст, ки ҳар чӣ дар гетӣ хаст, туро бинамояд. Ва мо феҳристхоро ёд кунем, иншоаллоҳу таоло. Бидон, ки ин китоб бар даҳ аркон аст.

Рукни аввал: Дар аҷоиби аҷроми⁵ улвӣ⁶ аз сифати фариштагон ва зикри рӯҳониён, сифати ҳарду қутби Ҷануб ва Шимол, бобе дар аҷоиби афлок⁷ ва аҷоиби Офтоб ва аҷоиби Моҳ ва аҷоиби кавокиби сайёра⁸ ва аҷоиби буруҷ⁹ ва кавокиби собита¹⁰ ва шигифтиҳои он.

Рукни дувум: Дар аҷоиби оташ ва он чӣ ҳодис мешавад¹¹ миёни осмон ва замин дар бораи маҷус ва оташпарастон, соика¹² ва шухуб¹³ ва раъду барқ чист? Қавси кузаҳ¹⁴ чист? Аҷоиби бодҳо ва тақсими риёҳ¹⁵ ва ҳубуби¹⁶ он, аҷоиби абрҳо ва шигифтии он дар ҳаво.

Рукни сеюм: Дар аҷоиби замин ва обҳо ва дарёҳо, мураттаб ниҳода бар ҳуруфи ҷуммал¹⁷, аҷоиби наҳрҳо, аҷоиби чашмаҳои об, аҷоиби чоҳҳои маҳфура¹⁸, аҷоиби замин, тақсими олам ва ақолим¹⁹, сифати вазъи олам ва сурати он, аҷоиби кӯҳҳо мураттаб ба ҳуруфи ҷуммал, аҷоиби саҳраҳо²⁰ ва он чӣ бар он набиштаанд аз ҳикматҳо.

¹ Мусриф- исрофкор

² Чамод – бечон

³ Бадрат–ул–арш – моҳи арш

⁴ Базрат–ул–фарш – тухмии замин

⁵ Аҷром – чирмҳо, маҳлуқот

⁶ Улвӣ – осмон, баланд

⁷ Афлок – фалакҳо

⁸ Кавокиби сайёра – сайёраҳои ҳаракаткунанда

⁹ Буруҷ – бурҷҳо

¹⁰ Кавокиби собита – сайёраҳои беҳаракат

¹¹ Ҳодис мешавад – ба вукӯъ меояд

¹² Соика – раъду барқ

¹³ Шухуб – шихобҳо

¹⁴ Қавси кузаҳ – тиру камон, рангинкамон

¹⁵ Риёҳ – бодҳо, шамолҳо

¹⁶ Ҳубуб – вазидан

¹⁷ Ҷуммал – алифбой, абҷадӣ

¹⁸ Маҳфура – кандашуда

¹⁹ Ақолим – минтақаҳо

²⁰ Саҳра – харсанг

Рукни чаҳорум: Дар шаҳрҳои маъруф ва масҷидҳо ва ин боб мураттаб аст ба ҳуруфи ҷуммал, ҷунонки дар боби «алиф» биёяд: Илиё, Искандария, Андалус ва ғайраҳо ва дар боби «бо» биёяд: Басра ва Бағдод ва ғайраҳо ва аҷоиби масҷидҳои исломӣ ва канисои дигар умам¹, бобе дар водихо ва дарёҳои мақлуба² ва хасфҳое³, ки дар навоҳии олам будааст, ва зилзол⁴, ки дар таърихҳо будааст ва бодҳои осифи⁵ муҳлик⁶.

Рукни панҷум: Дар ашҷор⁷ ва ҳашишҳо⁸ мураттаб ниҳода, ба ҳуруфи ҷуммал ва аҷоиби ашҷори маҷхула⁹.

Рукни шашум: Дар аҷоиби суратҳо, ки ниғоштаанд ба тилисмҳо, аҷоиби марқади анбиё алайҳиму-с-салом ва даҳмаҳои мулукон, аҷоиби ғанҷҳо, ки ниҳодаанд аз мулукон¹⁰ ва акосира¹¹ ва оқибати эшон.

Рукни ҳафтум: Дар аҷоиби одамӣ ва шарафи хилқати вай, шарафи ақл бар ҳамаи мавҷудот, аҷоиби арвоҳ, маҳалли арвоҳ, таъсири арвоҳ дар аҷсод¹², аҷоиби қалб, маъдани рӯҳ, аҷоиби ҳавоси панҷгона, ҳосияти аъзои бани одам, табоеи¹³ нисо¹⁴ ва ҳасиён¹⁵, аҷоиби табакоти мардум, ки бар чанд чинсанд, аҷоиби одиён, аҷоиби наводири одамӣ дар ҳар замоне, қабоиلى туркон ва ғузон ва қифчоқ, қабоиلى ҳиндувон ва аҷноси эшон, дараҷоти одамии шариф, дар шарафи Пайғамбари мо алайҳи-с-салом, фарқ миёни набӣ ва мутанаббӣ, зикри коҳинон ва муддаиён, аҷоиби муъҷизот ва қаромот, сифати кимӣ, илми тиб ва табиати ҳавоси ғизоҳо, муолиҷоти нодир, ки зикр кардаанд, дар қазо ва қадар, аҷоиби хобҳо, аҷоиби марғ, аҷоиби дунё ва бевафоии он, дар он ки баъс¹⁶ ва нушур¹⁷ ва қиёмат ҳақ аст.

¹ Умам – кавмҳо, миллатҳо

² Мақлуба – чаппа, вожгун

³ Хасф – фурурагии замин

⁴ Зилзол – зилзила, заминҷунбӣ

⁵ Бодҳои осиф – тундбод

⁶ Муҳлик – ҳалокатбор

⁷ Ашҷор – дарахтон

⁸ Ҳашиш – гиёҳ, растанӣ

⁹ Маҷхула – номаълум, гайримуқаррарӣ

¹⁰ Мулук – шохон

¹¹ Акосира – кисроҳо, шохони Форс

¹² Аҷсод – ҷисмҳо, баданҳо

¹³ Табоеъ – ҳислат

¹⁴ Нисо – занҳо

¹⁵ Ҳасӣ – ахташуда

¹⁶ Баъс – зиндашудани баъд аз марг

¹⁷ Нушур – растохез

нур»¹ (*Бавучудоварандаи торикӣ ва рӯиной*). Беш аз ин нест. Пас махлуқот бар чаҳор вачҳанд²: ҳайвонот ва номиёт³, ҷамодот⁴ ва баъзе аз он на ҳайвон аст, на номӣ, на ҷамод, ҷунонки афлок⁵ ва кавокиб⁶ ва обу оташу ҳаво. Ва ҷумлаи махлуқот, баъзе арвоҳ аст ба гояти латофат ва он дар олами улвӣ аст ва баъзе аҷсоданд касиф ва он дар олами суфлӣ аст. Ва мо аз олами улвӣ фасле бигӯем дар сифати Арш.

Фасл

Сифати Арш ва лавҳу қалам

Бидон, ки Офаридгори азза ва ҷал Аршро ёд кард дар «Қуръон» ва ба ҳар ҷо, ки номи вай гуфт, онро «азим» хонд ва онҷӣ Вай азим хонд, сифати он натавон кард, магар он ҷӣ дар хабар омада бувад. Пас ин қадар кифоят бувад, ки бидонӣ, ки ҳамаи мавҷудот, улвиёт ва суфлиёт дар ҷанби Арш ҷун нуктаи паргор бувад дар миёни доира ва Арш муҳит⁷ аст бар аҷзои олам.

Аз Абдуллоҳ ибни Аббос ва Абдуллоҳ ибни Салом омадааст, ки гуфтаанд: аввал чизе, ки Офаридгор ба вучуд овард, дурри сапед буд. Баъд аз ҳафт ҳазор сол назаре ба ҳайбат дар он кард, шикӯфта шуд, нимаш оби равон шуд ва нимаи дигар Аршро аз он биофарид. Ва ин Арш ҷанд ҳазор сол бар сари об истода буд. Он гаҳ Офаридгор чаҳор малакро биофарид: яке бар сурати одамӣ, яке бар сурати шер, яке бар сурати каргас, яке бар сурати гов ва онро бардоштанд ва ба ҳафт ҳазор сол бар зону оварданд ва аз Офаридгор қувват хостанд, то онро бар китф оварданд. Он гаҳ, ки ба худ гуфтанд: «Азимтарин махлуқотро бардоштем». Офаридгор Аршро бардошт муаллақ, ҷунон ки бар эшон ҳеҷ намонд. Ва ҳамалаи⁸ Арш ҳаштанд, лиқавлиҳи таоло: «Ва яҳмилу ʻарша раббика явмаизин самонияҳ»⁹ (*Ва Ариши Парвардигоратро он рӯз ҳаши (малоика) мебардоранд*). Ва уламо гӯянд, ки Арш ҷавҳарест мунир¹⁰ ва азим ва малоикаи рӯхонӣ гирди вай тавоф мекунанд ва дар он менигаранд ва ҳамаи мавҷудотро дар

¹ Ишора ба ояти якуми сураи Анъом аст: «Алҳамду ли–л–лоҳи–л–лази ҳалака–с–самовоти ва–л–арза ва ҷаъала–з–зулумоти ва–н–нура сумма–л–лазина кафару бираббихим яъдилун» (*Ситоиши Худоро, ки осмонҳо ва заминро офарид ва торикӣҳо ва нурро падид овард, он гоҳ кофӣрон ба Парвардигори худ (ғайри вайро) баробар мекунанд*) Сураи

² Вачҳ – навъ, рӯй

³ Номиёт – растаниҳо, рӯяндаҳо

⁴ Ҷамодот – маъдан, моддаҳои ғайриорганикӣ (бечон)

⁵ Афлок – фалакҳо

⁶ Кавокиб – сайёраҳо

⁷ Муҳит- фарогир, ихотакунанда

⁸ Ҳамала – бардорандагон

⁹ Сураи Ҳоққа, ояти 17

¹⁰ Мунир – дурахшон

сафои вай мебинанд ва чун шакли (шахси) мутее¹ бубинанд, бар вай салавот диҳанд ва чун муосие² бинанд, вайро истигфор кунанд. Ва ин Аршро қавоимхост³ бисёр ва курсӣ дар миёни қавоимҳои вай ниҳода, чандон намояд, ки косае бар сари дарё.

Масъала: Агар пурсанд, ки «Офаридгор ба Арш ҳочат надорад ва чаро офарид?». Гӯем, на ҳар чи Он офарид, аз баҳри ҳочат офарид. Офаридгор ба замин ҳочат надошт, биофарид ва ба афлок ҳочат надошт ва биофарид. Ва чунон ки Офаридгор ҳамаи ададҳо донад ва вазнҳо ва миқдорҳо шиносад, аммо тарозуҳо насб кард, лиқавлиҳи: «Ва назаъу мавозин-ал-қисти...⁴ (*Ва тарозуҳои адолатро мегузорем...*). Пас аз баҳри хуччат офарид, на аз баҳри ҳочат.

Ин миқдор ин ҷо кифоят бошад аз сифати Арш, аз маонии «Қуръон» ва аҳбори расул. Ва агар на, ҳеч ҳукаморо дар он мақоле нест, ки касро хотир ба он нарасад.

Масъала: Агар пурсанд, ки «лавҳу қаламро офарид, чӣ ҳикмат, ки Вайро ҳеч фаромӯш нагардад?». Гӯем: Ва Каъб-ул-аҳбор ривоят кунад, ки болои қалам дувоздаҳ ҳазор сол роҳ аст ва лавҳе биофарид ба боло дучандон, ки ин қалам. Аммо бани одам дар шабонарӯзӣ бисту чаҳор ҳазор нафас бизанад, дар ҳар нафасе як бор бигӯяд: «Ло илоҳа илла-л-лоҳ». То чандон, ки беш гӯяд, савоб беш ёбад. Ва бидон, ки Офаридгор ҳама донад ва ҳама донист, ки чӣ офаринад ва холи махлуқот аз ибтидо то ба интиҳо ба чӣ расад, бар лавҳ набишт ва лавҳро ба Исрофил супурд: бар он набишта, ки аз ибтидои олам чанд қатра борад, аз он чанд гиёҳ рӯяд, бар ҳар дарахте чанд балг⁵ бошад. То охири дунё Исрофил мебинад ва он чи офарида мешавад, бар лавҳ арз мекунад, ба як қатра каму беш намеояд.

Сифати Исрофил алайҳи-с-салом

Дар ҳадис аст, аввал фариштае, ки Одам алайҳи-с-саломро сачда кард, Исрофил буд. Аз вай писандида омад. Офаридгор лавҳи махфуз аз пешонии вай даровехт ва дар вай нигарист: дар зерӣ Арш истода ва сур дар дам гирифта. Ва сур монанди буқест⁶, ки ҷонҳои суадо⁷ ва ашқиё⁸ дар он ояд, то рӯзи ҳашр бидамад ва ҷонҳо аз он берун оянд ва ҳар яке ба қолбади⁹ худ бозравад.

¹ Мутеъ – итоаткор

² Муосӣ – гунаҳгор, исёнкор

³ Қавоим – пояҳо

⁴ Сураи Анбиё, ояти 47

⁵ Балг – барг

⁶ Буқ – шайпур, карнай

⁷ Суадо – хушбахтон

⁸ Ашқиё – бадбахтон

⁹ Қолбад – қисм, бадан

Ин миқдор мазҳаби аҳли суннат аст аз «Қуръон» ва ахбор. Ва сифати чизе кардан, ки дидаи мо бар он нарасад, мушкил бувад.

Ва Исрофилро «Соҳиби сур» хонанд ва «Мунодии амвот»¹, зеро рӯзи киёмат мурдагонро бихонад ва гӯяд: «Эй пӯсидагон, бархезед! Ҳама бархезанд». Вайро «Абдулҳолик» гӯянд дар кутубҳо ва бар осмонҳо «Абулмунофих»² алайҳи-с-салом.

Ва бидон, ки ҷамоаи муддаӣ, ки худро аз ҷамоаи ҳукамо шумуранд, аз ин маонӣ ҳеҷ қабул накунанд ва қиёс бар ақл кунанд ва гӯянд: «Ҷонҳои аввалиён ва охириён дар суре чун гунҷад?» Ва ба ҳашр имон надоранд. Ва ин навъе аз хизлон³ аст. Ва мо имон дорем ба ҳар чи «Қуръони Мачид» хабар дод ва русулу анбиё алайҳиму-с-салом хабар доданд.

Сифати Ҷабраил алайҳи-с-салом

Аммо Ҷабраил малакест амин. Варо «Валии»⁴ анбиё» хонданд, ки ваҳй ба эшон расонад ва душманони анбиёро қаҳр кунад. Вайро «Рух-ул-қудус» гӯянд: ҳар ҷо бӯи ӯ расад, ҳаёту зиндагӣ диҳад. Ҷойи вай «Сидрат-ул-мунтаҳо» аст. Ва ин «Сидра» дарахте аст, ки азамати вай кас надонад, магар Офаридгор. Пайгамбари мо (с) гуфт: «Ин дарахтро дидам, ҳар балге⁵ чандон, ки дунёро бипӯшонад. Дар ҳар қасре дар бихишт шохест аз сидра».

Чун Юсуф (а)-ро дар ҷох афканданд, Ҷабраил бар Сидра буд.

Ҳанӯз Юсуф ба миёни ҷох нарасида буд, ки Ҷабраил аз Сидра масофати тирист⁶ ҳазорсоларо биёмада буд ва вайро бигрифта. Офаридгор вайро ин қувват додааст ва дар ҳаққи вай гуфта: «Зи қувватин ӯинда зи-л-Арши макин»⁷ ((Ҷабраил) *Нерӯмандест назди Соҳиби Арш, соҳибмақом аст*). Ҷаноҳе ба Машрик дорад ва ҷаноҳе ба Мағриб.

¹ Мунодии амвот – нидокунандаи мурдагон

² Абулмунофих – дамандаи сур

³ Хизлон – зиёнкори

⁴ Вали – дӯст

⁵ Балг- барг

⁶ Тирист – сесад

⁷ Сураи Таквир ояти 20

Ва чун Офаридгор ба кавми Лут хашм гирифт, Ҷабраилро бифиристонд ва ҳафт шаҳристони кавми Лут бардошт аз қаъри замин ва бар миёни осмон муаллақ бидошт, то ба ҷойе, ки овози хурӯс ва овози сагон малоика бишниданд ва онро баргардонид ва пас санге бар сари эшон биборонид.

Ин миқдор аз азамати Ҷабраил гуфта омад.

Зикри Микоил алайҳи-с-салом

Аммо Микоил фариштаест муқарраб ва муборак. Ҷуз ба раҳмат нузул накунад. Вайро «Қосими арзоқ»¹ хонанд, ки муваккал аст ба рӯзии бандагон. Вайро «Ваззони қисмат» хонанд, ки обҳои дарё ва қатраҳои борон вазн кунад. Ва дар осмонҳо вайро «Абулганоим» ва «Абдурразоқ» хонанд ва дар замин «Зулаёдӣ» ва «Микоил» хонанд.

Бидон, ки ҷухудон аз Пайгамбари мо (с) пурсиданд, ки «Соҳиби ту аз малоика кист ?» Гуфт: «Ҷабраил».

Гуфтанд: «Агар соҳиби ту Микоил будӣ, мо ба ту имон меовардем, ки Ҷабраил ҳамеша душмани мо буд ва аз Микоил ҳеҷ бад ба мо нарасид».

Офаридгор ин оят фиристонд: «Қул ман қона тадуван личибрила фаннаҳу назалах»². Маънӣ он аст, ки «Шумо чаро Ҷабраилро душман доред, ки Ҷабраил ҳар чи кард, ба ҳукми ман кард ва Микоил ҳар чи кунад, ба фармони ман кунад».

Зикри Азроил алайҳи-с-салом

Аммо Малак-ул-мавт малаке аст азим. Ба фармони Худо ҷонҳоро қабз кунад. Вайро «Ҳодими лаззот»³ ва «Мухарриби дуру қусур»⁴ хонанд. Ва номи вай «Азроил» ва кунияи вай «Абулбақо», «Абӯяхё», «Абдулқаҳҳор» ва «Омир-ул-қубур». Ва Малак-ул-мавт бар ҳеҷ малик раҳмат накунад ва бар ҳеҷ тифл набахшояд. Ҳар ҷо, ки рафт, то ҷон наситонад, бознагардад.

¹ Қосими арзоқ – тақсимкунандаи ризқҳо

² Сураи Бақара, ояти 97

³ Ҳодим-ул-лазот – азбайнбарандаи лаззатҳо

⁴ Мухарриб-уд-дур ва қусур – вайронкунандаи хонаҳо ва қасрҳо

Ҳикоят

Овардаанд, ки Сулаймон алайҳи-с-салом ҳар рӯз Малак-ул-мавт ба ҳазрати¹ вай омадӣ ва болои сари вай биистодӣ то чоштгоҳ, он ғаҳ бозгаштӣ. Ва Сулаймонро рафике буд. Рӯзе Малак-ул-мавт дар вай ниғаҳ кард, мард битарсид. Сулаймонро гуфт: «Ман аз ин фаришта метарсам. Маро ба бод супор, то маро аз замини Форс ба замини Ҳиндустон барад»!

Сулаймон бодро фармуд, то вайро бардошту бурд то замини Ҳиндустон ва ӯро ба буни дарахте бигзошт.

Рӯзи дигар Малак-ул-мавт дар пеши Сулаймон омад. Сулаймон гуфт: «Эй фаришта, маро рафике буд, аз ту битарсид, аз ман дархост, то вайро ба бод супурдам ва вайро бибурд то ба замини Ҳиндустон. Чаро рафикони маро тарсонӣ?»

Гуфт: «Ё расулаллоҳ, дирӯз Худои таоло маро фармуд, ки чони вай биситон дар сарзамини Ҳиндустон, дар зери фалон дарахт. Ман вайро дидам пеши ту дар вилояти Истахр. Дар вай ниғаҳ кардам ва гуфтам ба рӯзгори дароз тавонад ба Ҳиндустон рафтан. Имрӯз вайро он ҷо дидам, дар зери дарахт нишаста. Ин соат чони вай қабз кардам».

Мақсуд он аст, ки ин Малак-ул-мавт фариштаи азим аст ва ҳамамо фироқи ҷон бичашонад ва аз ҳама кас ҷон биситонад. Ва Офаридгор вайро қуввате додааст, то ҷони заминиёну осмониён ва машриқиёну мағрибиён меситонад. Ва ҳамаи олам пеши вай чун табаке ниҳодааст ва дасти вай ба ҳамаи атрофи олам мерасад.

Хабар. Дар хабар аст, ки Малак-ул-мавт истодааст ва пеши вай дарахте, ба адади ҳар ҷонваре бар он балге², бар ҳар яке номи шахсе набишта. Ҳар ғаҳ балг зард гардад, ҳарбае³ дорад, бар он занад, балг фуру афтад, мард ҷон бидихад.

Ин микдор гуфта омад. Ва занодика ба ин имон надоранд. Ва мо ба ҳукми он, ки «Қуръон» ба он нотиқ аст ва «Қуръон» имоми аҳли ислом аст, ҷуз ба он эътимод накунем ва тобеи «Қуръон» бошем. Ва

¹ Ҳазрати – ҳузури, дидори

² Балге- барге

³ Ҳарба- найза

харчанд сифати малоика ва адади рӯҳониён кас надонад, магар Офаридгор, лиқавлихи: «Ва мо яъламу чунуда раббика илло ҳува»¹ (*Ва лашиқари Парвардигоратро ба ҷуз ӯ касе надонад*).

Ва мо баъд аз ин ёд кунем бобе дар сифати рӯҳониён ва он бар ду мартаба аст: мартабаи аввал аз китобу ахбор, мартабаи дувум аз ақовили ҳукамо, то ҳар дуру дарёфта бошӣ ва бидонӣ, ки замин бо касофат ва дарёхову кӯҳҳо ва хаворо бе суккон наёфариданд, то дар об баҳриёнанд, дар кӯҳҳо сибоанд², дар биёбон вухушанд³, дар ҳаво туюранд⁴. Пас осмонҳо ба ин латофат чаро бе суккон бувад ва ҳолӣ бувад? Ин аз ақл дур бувад.

Сифати малоика ва рӯҳониён

Бидон, ки малоика чумуанд⁵ ва ачнос⁶: баъзе ҳафазаанд⁷ аз они самовот, бо қувват ва бо шавкат ва бо оташ, ки раҷми шайтон кунанд ва баъзе аз баҳри азобанд ва баъзе аз баҳри раҳмат. Ва ҳар якеро дараҷа ва мақоме. Чунон ки Ҷабраилро мақоми Сидрат-ул-мунтаҳост ва Исрофилро мақоми зери Арш аст. Ва Ҷабраил ба боло нигарад, Исрофилро чун ситора бинад аз дурӣ.

Хабар. Ва Пайгамбар (с) гуфт, ки рӯзе Ҷабраил пеши ман ҳозир буд, битарсид ва бас кӯчак шуд аз тарс ва мекоҳид, то чандон шуд, ки адасе⁸. Пурсидам, ки «Туро чӣ расид?»

Гуфт: «Исрофил нузул кард, ман битарсидам».

Ва дар ҳадиси дигар меояд, ки Исрофил дар зери Арш истодааст, тоҷе бар сар, ки ҳазор рукн дорад, бар ҳар рукне маноре, бар ҳар яке малаке, ки азамати он Офаридгор донад.

Хабар. Дар хабаре дигар ояд, ки Худоро малаке аст нимаи болои вай аз барф офарида ва нимаи зер аз оташ офарида.

Хабар. Дар хабари дигар ояд, ки дар Фирдавс духтаронанд, ки нимаи боло аз варди⁹ сурх офарида аст ва нимаи зер аз варди сапед, хоссаи пайгамбаронанд ва он касро, ки намози одина кунад. Ва ин духтарон дар Фирдавсанд ва Фирдавс дар зери Арш аст. Қола-набию сала-л-лоху ғалайҳи ва-с-саллам: «Изо саалтуиму-л-ллоҳа-л-ҷанната фасалуху-л-фирдавс» (*Паёмбар, дуруду раҳмати Худо бар ӯ*

¹ Сураи Муддасир, ояти 31

² Сибоъ – даррандагон

³ Вухуш – ҳайвонҳои ваҳшӣ

⁴ Туюр – парандагон

⁵ Ҷумӯъ – гурӯҳҳо

⁶ Ачнос – навъҳо

⁷ Ҳафаза – ниғаҳбонон

⁸ Адас – наск

⁹ Вард – садбарг

бод гуфт: Агар аз Худо ҷаннат талаб кардед, пас аз ӯ Фирдавсро талаб кунед).

Ин микдор гуфта омад аз мазҳаби аҳли ҳадис бар сабили¹ ихтисор. Ва мо ёд кунем ақовили² ҳукамои³ салаф⁴ дар малоика ва мавозеи эшон, то беҳабар набошӣ.

Фасл

Бидон, ки аҳли ислом бар онанд, ки бихишт бар осмони ҷаҳорум аст ва Фирдавс зери Арш аст. Ва ҳукамо бар онанд, ки ҳар ду қутби ҷанубӣ ва шимолӣ ҷойи малоика аст ва эшон малоикаро «арвоҳ» ва «рӯҳонӣ» хондаанд. Ва қутби ҷанубӣ дучандон аст, ки шимолӣ, зеро ки убури Офтоб бар қутби ҷанубӣ аст. Ва қавме қутби ҷанубӣ бинанд ва қавме ҳар дуру бинанд ва он ду олам аст. Онро «дор-ул-чинон» гӯянд ва даҳриён онро «дор-ул-хулд» гӯянд ва мо дор-ул-хулдро «Фирдавс» гӯем.

Хосияти қутб

Ва мо хосияти ҳар ду қутб бигӯем, он гаҳ ҳоли сокинони вай бигӯем, аз қавли ҳукамо ва табоиён.

Гӯянд, ки ҳар ҳайвони мода, ки валодат⁵ бар вай саъб⁶ шавад, дар қутби ҷанубӣ нигарад ё дар Сухайл, ки гирди вай мегардад, ҳоле бизояд. Ва гӯянд, ки ҳар шутуре ҷашм ба Сухайл зад, ҳоле бимирад. Аммо бар қутби шимолӣ ҳафт ситора бар гирди вай мегардад, онро «Дубби асгар» гӯянд. Ҳар одаме, ки дар ҷашми вай рамад⁷ бувад ё ҷараб⁸, дар он бингарад, он иллат зоил⁹ шавад. Ва дар китоби «Бобул» хондам, ки он ки иллатие дар ҷашм дорад ва дар вақти он ки ду соат биравад аз гуруби Офтоб баробари қутб бошад ва мили симин¹⁰ дар гулоби ҳолис занад ва дар ҷашм кашаду гӯяд: «Ё аҳл-ал-қутб-иш-шимолӣ, сал-ал-лоҳа офияти» (*Эй аҳли қутби шимолӣ аз Худо барои ман ишифо талаб кунед*). Ва дар қутб нигарад, аз шаби якшанбе то шаби якшанбеи дигар иллат зоил гардад. Ва дар китоби «Суварӣ фалакӣ» овардаанд, ки агар соҳиби ярақон¹¹ дар қутби шимолӣ нигарад ва дасти рост бар сари ҷигар ниҳад ва дасти чап ба қутби шимолӣ кашаду гӯяд: «Ё нури Худо, ҷигари маро шифо хоҳ аз Офаридгор» ва аз шаби одина

¹ Сабил- роҳ, равиш

² Ақовил – гуфтаҳо, суханон

³ Ҳукамо – ҳақимон, донишмандон

⁴ Салаф – гузашта, пешин

⁵ Валодат – таваллуд

⁶ Саъб – душвор

⁷ Рамад – илтиҳоби пардаи ҷашм, офталмия

⁸ Ҷараб – гарӣ, калӣ, шукуфаи мӯйхӯрак

⁹ Зоил – нест

¹⁰ Симин – нуқрагин

¹¹ Ярақон – зардпарвин

то шаби одина чунин кунад, яракон аз вай зоил гардад ва чигари вай ба хадди эътидол бозояд. Ва дар китоби «Табойиъ» хондаам аз они хиндувон, ки шеру юз ва бабр чун бемор шаванд, дар кутби шимолӣ нигаранд, шифо ёбанд. Ва ин суханҳо бад-он монад, ки Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфт: «Анназару ила-с-самои њибодатун ва-н-назару ила-л-каъбати њибодатун» (*Назар кардан ба осмон ибодат аст ва назар кардан ба Каъба ибодат аст*) ва мувофиқате дорад бо ин оят: «Авалам янзуру фи малакути-с-самовоти ва-л-арз...»¹ (*Оё ба малакути осмонҳо ва замин нанигаристаанд...?*).

Ҳикоят

Ва дар китоби мутақаддимон² дидаам, ки шери мода чун обистан шавад, се рӯз беҳуд гардад ва ҳеҷ нахӯрад, пас қасди наҳре кунад ё чашмаи об ва дар он истад, то нимаи соқ ва дар кутби шимол менигарад, се рӯз назояд, аз он бало бираҳад. Ва бештар хавоси кутби шимолӣ шифои чашм аст, хосса назар дар Сухайл ва Қалб-ул-акраб ва Қалб-ул-асад. Ва ин пеши уқало ғариб набошад, ки агар дар сабзӣ нигоҳ кардан дар басар³ афзояд, дар кавокиби олия⁴ ва анвори⁵ фалакӣ нигоҳ кардан агар дар нур афзояд, аз қудрати Офаридгор бадеъ⁶ набошад.

Ин миқдор аз гуфтори мутақаддимон⁷ ёд кардем. Ва мо баъд аз ин ёд кунем сурати чанд рӯхонӣ, ки бар кутбҳоанд, аз қавли ҳукамо, то аз он беҳабар набошӣ.

Фасл

Бидон, ки мазҳаби аҳли суннат он аст, ки кутбҳо ва афлок ва аҷроми олия⁸ аз баҳри фано офарид ва боқӣ чуз Офаридгор нест. Ва мазҳаби даҳриён он аст, ки малоика ва афлок боқиянд ва гӯянд, ки ҳаёкили олия⁹ ва рӯхониён ҳаёти зотӣ доранд, ба хилофи аҳли замин, ки ҳама мавотанд¹⁰ ва ҷавоҳиру аҷсоми ин олам фоит¹¹ аст ва он ки зинда аст, дар вай араз¹² аст ва дар он дохил аст ва марғу фано дар он ҷумла нофиз¹³ аст.

¹ Сураи Аъроф, қисмате аз ояти 185

² Мутақаддимон – пешиниён

³ Басар – биной

⁴ Кавокиби олия – сайёраҳои баланд

⁵ Анвор – нурҳо, рӯшаниҳо

⁶ Бадеъ – дур, номумкин

⁷ Мутақаддимон – пешиниён

⁸ Аҷроми олия – ҷирмҳои осмонӣ

⁹ Ҳаёкили олия – ҷирмҳои осмонӣ

¹⁰ Мавотанд – мирандаанд

¹¹ Фоит – нестшаванда

¹² Араз – қоим ба ғайр

¹³ Нофиз – амалишаванда

Ҷавоб. Гӯем он чи гуфтанд, ки малоика арвоханд, мусаллам¹ дорем ва он ки гӯянд бокианд бо ачроми улвӣ, мусаллам надорем ва

гӯем онро охире аст ва заволе бошад ва он чи боқӣ монад, дор-ул-хулд бо хур-ул-ъин, бақои он Офаридгор диҳад, на аз зоти хеш боқӣ монанд, мусаллам дорем.

Ва чихил ҳазор малакро сурат кардаанд ва муаззимон² бар он ҳукмҳо кунанд. Ва гӯянд малаке буд номи вай Машроил, суратхоро

табоҳ кард, магар чанд хатмро³, ки муаззимон ба кор доранд.

Сифати рӯҳонӣ. Ва гӯянд бар қутб рӯҳониест ба сурати одамӣ ва ду дасти шер дорад ва ду чаноҳи⁴ азим ва нимаи зерин ба Моҳӣ монанд, дунболи ӯ душоҳ ҳамеша гирди қутб мегардад. Ҳар ки ин сурат ба нӯҳос⁵ кунад ҳолис ва соҳиби лақва⁶ дар он нигарад, рӯйи ӯ ба эътидол бозояд.

Ва дар зери қутби шимолӣ кӯҳест, онро ба забони хиндӣ «Бабрун» хонанд ва ба тозӣ «Қуббат-ул-арз», ҷойи рӯҳониён аст ва рӯҳониён бар сари он кӯҳ бошанд ва аҳли Ҳиндро дар васфи эшон ҳикоёт аст.

Бидон, ки малоика баъзе шарифтаранд аз баъзе ва баъзе ба латофат ба ҳаддеанд, ки рӯҳонӣ бингарад, рӯҳониро дарнаёбад аз латофати вай. Эшонро «рӯҳониёт-ур-рӯҳония» хондаанд ва «чин-ул-Фирдавс». Ва баъзеро қувват аст, ки худро бинамояд ба он сурат, ки хоҳад, ки эшон ба сафои ҳавоанд, ки ҳаво ҷисми белавн⁷ аст, валекин лавнро қабул кунад, ҷунон ки шуои Офтоб қабул кунад, сапед намояд ва зилл-ул-арз қабул кунад, сиёҳ намояд.

Ва рӯҳонӣ худро бинамояд ҷунон ки хоҳад, ба фармони Офаридгор. Ва аз ин аст, ки Малак-ул-мавт суадоро⁸ рӯй намояд нақӯ ва хуб ва ашқиро⁹ рӯй намояд саҳмнок ва мункар.

¹ Мусаллам – қабул

² Муаззим – ҷодугар

³ Хатм- муҳр

⁴ Чаноҳ – қанот

⁵ Нӯҳос – мис

⁶ Лақва – қачшавии даҳон, фалаҷи асаби рӯй

⁷ Белавн – беранг

⁸ Суадо – ҳушбахтон

⁹ Ашқиро – бадбахтон

Ва дар Кутуб-ус-сувар омадааст, ки ба манзараи кутби ҷанубӣ малаке аст бар сурати одамӣ, рӯйи фарох дорад ва тани вай монанди тани фил аст, ду ҷаноҳи¹ бузург дорад, ҳамеша парад ва ором нагирад.

Агар аз гили ҷар² сурате кунанд бар ин мисол ва дар оташ пухта кунанд ва онро ба мидод³ нуқат-нуқат кунанд ва дар киштӣ банданд, чун киштӣ бимонад, марди мусин⁴ бархезад ва ин сурат бар канор гирад, баробари кутби ҷанубӣ бидорад, ҳоле киштӣ равон шавад.

Ин миқдор гуфта омад ва хавос ва маониро, ки ҳодис шавад⁵, худуси вай ба фармони Офаридгор бувад. Ва дар ҳар чизе аз махлуқот ҳикмате аст, хосса дар суратҳо, ки дар он асарҳои азим бувад. Ва ҳарчанд ки наҳй⁶ аст, то шахсе ногоҳ сурате бинад неку, хуррам гардад ва агар сурати аждаҳо бинад ё мор, ҳавле⁷ ба дили вай расад. Ва дар ҳар ҷи менигарем аз олам, ҳама сурат аст, аз қавокибу афлок ва Моҳу Офтоб. Ва ҳукамо ҳаёкил⁸ ва суратҳо ба газоф наниҳодаанд.

Гӯянд, ки бар Кӯҳи Қоф малакест сари вай монанди сари юз аст, гардани дароз дорад ва ҷаноҳҳои азим ва дар зерин ҷаноҳҳо болҳои кӯчак дорад, ҳар гаҳ, ки хоҳад, ки наздик парад, ба ҷаноҳҳои кӯчак парад ва ҳар гаҳ хоҳад, ки дур парад, ҷаноҳҳои азим бигушояд. Ҳар ки ин сурат бикунад аз гил ва дар вилояте, ки сибои зироре⁹ бошад аз шеру паланг ва гург, ба сари баландӣ ниҳад, сибӯъ аз он ҷо дур шавад ҳафтсад араш¹⁰, то ба ҳаде, ки сагон низ реҳлат кунанд.

Ин миқдор гуфта омад. Ва-л-ухдату ʔала-р-ровӣ, ки бар ин вукуф набошад ва бурҳоне қотеъ набувад, аммо гуфта шуд, то китоб аз ин маънӣ ҳолӣ набувад.

¹ Ҷаноҳ – қанот

² Ҷар – қулол

³ Мидод – ранг

⁴ Мусин – кӯҳансол

⁵ Ҳодис шавад – ба вақӯъ ояд

⁶ Наҳй – мамнуъ

⁷ Ҳавл – тарс, ваҳм

⁸ Ҳаёкил – ҳайкалҳо

⁹ Сибои зирор – даррандагони зараррасон

¹⁰ Араш – газ, аз оринҷ то нӯги ангуштон

Боби якум

Зикри қутби шимоливу ҷанубӣ ва сифати онҳо

Фасл

Бидон, ки афлок муштамил аст бар қутби Шимол ва он дувоздах қисмат аст ва баробари он, қутби Ҷануб ва ҳам дувоздах қисмат аст. Дар миёни ин ду қутб, минтақат-ул-буруҷ, бар он дувоздах бурҷ, ҳар бурҷе бар сурате чунон ки ёд карда ояд. Ва бидон, ки ҳукамо манозили камар¹ ва буруҷи Офтоб ва адади солу Моҳ, ҳамаро бағоят бирасиданд ва дар он сухане набошад, модом ки аз худ ҳукме накунанд ва аҳком ба Офаридгор изофат кунанд, на ба таъсири кавокиб. Аммо он ки гӯянд бар қутбҳо чилу ҳашт суратанд ва берун аз он ҳазору бисту панҷ кавкаби биёбонӣ, нима дар ҷониби шимолӣ аз курра ва баъзе дар нимаи дигар, ин маънӣ мусаллам² дорем. Аммо он чи гӯянд баъзе дар сурати одамианд, чунон ки Ҷавзо ва Ҷосӣ ва Ҳувво ва Мусалсал ва баъзе ба сурати ҳайвонанд, чунон ки Ҳамал ва Савр ва Саратон ва Ақраб ва Асад ва Ҳут ва баъзе ба сурати ҷимоданд, чунон ки Мизон ва Сунбула ва Иқлил, аммо дигар ситорахоро ёд накардаанд, ин ҷумла занниёт³ аст. Ин кавокиб ҳаст, аммо ин суратҳо ба тақриб гӯянд.

Фасл

Ва адади суратҳои шимолӣ аз қутб бисту як сурат гӯянд: Дубби асгар ва Дубби акбар ва Тиннин ва Қайфовус ва Уво ва ўро Санноч меноманд ва Иқлили шимолӣ ва он Фукка аст ва Ҷосӣ ва Салёқ ва он Насри воқеъ ва Насри тоир Даҷоҷа аст ва Зоту курсӣ ва Барсос ва он Ҳолимили раъси гул ва Мумсику-л-аъна ва Ҳувво ва Мумсик-ул-ҳайя ва Ҳайят-ул-хувво ва Саҳм ва Уқоб ва он Насри тоир аст ва Дулфин ва Қитъат-ул-фарас ва ал-Фарас-ул-аъзам ва-л-Марат-ул-мусалсала ва ал-Мусаллас. Мунаҷҷимон гӯянд, ин суратҳо бар қутби шимолист ва бигӯянд, ки дар ҳар сурате чанд кавкаб аст. Ва мо ҳар яке дар боби хеш бигӯем, чунон ки дубро дар фасли ҳайвон бигӯем ва тининро дар боби мор ва аждарҳо ва гуроб ва насрро дар боби мургон ва мусаллам надорем, ки бар қутб, ки ҷойи қутб аст ва маҳалли малоика ва рӯхонӣ аст, онро ҷойи хирс ва мор кунем. Аммо бар фалак вазъе бошад аз иҷтимои кавокиб, чунон ки Иқлили шимолӣ ва он ҳашт кавкаб аст бар истидорат⁴ ниҳода, баъзе онро Фукка хонанд, ки

¹ Камар – моҳтоб

² Мусаллам – қабул

³ Занниёт – гумонҳо

⁴ Бар истидорат- ба шакри доира

мудааввар аст ва баъзе Қасъат-ул-масокин хонанд ва Қасъат-ул-айтом. Сабаб он ки салма дорад ва шикаст аст.

Ва барин кутб сурати дигар аст, онро Силёк хонанд ва Синч хонанд ва он ёздаҳ кавкаб аст, омиён инро Асофӣ хонанд ва Насри воқеъ ва Синч ва Авз ва Муъзифа ва Сулахфот.

Шакли дигари онро Мусаллас хонанд ва он чаҳор кавкаб аст, дуру аз он Инсин хонанд.

Ва бидон, ки дар кутби ҷанубӣ понздаҳ сурат аст аз қавли мунаҷҷимон Қайтис ва Ҷабо ва Наҳр ва Арнаб ва ал-Калб ва ал-Калбу-л-муқаддам ва Сафина ва Шучоъ ва Ботия ва Ғуроб ва Қантус ва ас-Сабъ ва ал-Мичмар ва ал-Иклил-ул-ҷанубӣ ва ал-Хуту-ул-ҷанубӣ ва мо раво надорем, ки зикри ин сувар ин ҷо ёд кунем, ки кутби Ҷануб маҳалли малоика аст, на ҷойи калб ва арнаб. Аммо вазъе ва иҷтимое аз кавокиб, ки Офаридгор ниҳод, мункир набошем, ҷунонки вазъи Ботия ва онро Маълаф хонанд ва он ҳафт кавкаб аст ва Мичмара он ҳафт кавкаб аст ва Иклил, ки онро Қубба хонанд сенздаҳ кавкаб аст.

Ва боқӣ суварро¹ ёд накардем, ки ба итноб² мекашид ҳамчун сурати Қантурас маа-с-сабъ³ ва он сурати одамӣ аст то ноф ва аз ноф сурати аспе рӯй дар Машрик ва дунболи ӯ дар Мағриб.

Кавокиби одамӣ сиву шаш аст бо добба ва аз пеши вай сабъе кавокиб он ҳаждаҳ, араб кавокиби Қантурас ва сабъ Шаморих хонанд ва ҳаззор ва он бар кутби ҷануб аст. Ва ё сурати сафина, ки бар кутби Ҷануб сурати сафинаест чихил кавкаб аст ва кавкабест азим бар тараф аст онро Сухайр гӯянд ростӣ ва дигаронро Сухайли ҳаззор хонанд ва Сухайр ваъан ва Сухайл ва Махлаф. Ва Сухайл дар билode⁴ бувад, ки арзи вай сиву ҳашт дараҷа бувад.

Ва агар пурсанд, ки «ин олами хок олами сувар аст ва дар аҳди қадим, суратҳо кардаанд ва буют-ун-нирон⁵ ва савмааҳо аз сувар⁶ ва тамосил⁷ холи набуд ва мулукони собиқ ва лоҳиқ⁸ суратҳо кардаанд аз шеру фил ва бар сари аламҳо⁹ насб карда, ҷӣ ҳикмат, ки Пайгамбар(с) наҳй кард ва гуфт: «Инна ашадд-ан-носи азобан явмал-қиёмат-ил-мусаввирун?»¹⁰ (*Ҳамоно сахттарин азоб рӯзи қиёмат барои рассомон аст*). Гӯем ба ҳукми он ки тасвир ва иншо кори

¹ Сувар- суратҳо

² Итноб- дарозо

³ Маа-с-сабъ- ҳамроҳи ҳафт

⁴ Билod – сарзамин

⁵ Буют-ун-нирон – оташкада, оташхона

⁶ Сувар-суратҳо

⁷ Тамосил – тимсолҳо, ҳайкалҳо

⁸ Лоҳиқ – баъдӣ

⁹ Аламҳо – парчамҳо

¹⁰ Бо ривояти Ибни Моча, дуо: 10

Офаридгор аст, на кори махлук. Пас одамӣ чун сурати ҳайвоне кунад, осим¹ бувад, ки сурат кардан лоиқи он бувад, ки ҳаракот тавонад додан. Чун муҳарриқи² суратҳо Офаридгор аст, касро нарасад, ки сурат кунад ва агар кунад осим ва маъхуз³ шавад. Пас чун сурат кардан манҳо⁴ аст, сурат парастидан чун манҳо набувад? Ва мо баъд аз ин ёд кунем аҷоиби афлоки олия.

Боби дуюм

Дар аҷоиби махлуқоти осмонӣ ва фалакҳо

Қола-л-лоҳу таоло: «Ва банайно фавқакум сабъан шидодан». Маънӣ он аст, ки ман Худоям, ки аз ҳафт осмон муҳкам болои шумо бидоштам. Ва гуфт: «Халақа-с-самовоти ва-л-арза би-л-ҳақ». Яъне ба ҳикмат офаридем на ба газоф. Ва бидон, ки Офаридгор осмонҳоро шигифт офарид, аз бухори об ва заминҳо аз кафи об ва кӯҳҳоро аз мавҷи об ва ин қавле дуруст аст. Ва баъзе аз қиссагӯёни муқаллада⁵ гӯянд осмони аввал аз зар офарид, дувум аз сим, сеюм аз ёкут ва мешумуранд аз ин чинс. Ва мунаҷҷимон ва табоеиён⁶ бар онанд, ки ҳафт осмон мегардад ба тезӣ, чунон ки ҳоссаи басар дар натавонад ёфтан ва масал зананд тезии вайро ба даврони гудохтани зару сим, ки дар ҳоли завабон⁷ суфлӣ⁸ ва улвӣ⁹, ба суръате, ки пиндорӣ, истодааст.

Каъб-ул-аҳбор рӯзе гуфт, ки «Ҳафт фалак бар қутби ҳеш мегардад».

Абдуллоҳ ибни Аббос бишнид, гуфт: «Каъб ҳанӯз мазҳаби чухудӣ дорад ва мегӯяд фалак мегардад».

Каъб гуфт: «Чун гӯям».

Гуфт: «Он чӣ Офаридгор гуфт, ки: «Инна-л-лоҳа юмсику-с-самовоти ва-л-арза ан тазуло ва лаин золато ин амзакахумо мин аҳадин мин баъдиҳи». Яъне, «Он аст, ки осмонҳо ва заминҳо ман дорам, то аз ҷойгоҳ бинагардад. Ва агар аз ҷойгоҳ биравад, кист, ки онро ниғаҳ дорад ҷуз аз Худо?» «Ва ту, ки Каъбӣ, мегӯӣ, ки фалак мегардад.» Ва Ибни Аббос ин сухан нарасандид.

Ин аст мазҳаби аҳли ҳадис ва аз ин дар нагузарад. Ва мо баъд аз ин ақовили¹⁰ ҳукамо¹¹ дар он бигӯем, то огоҳ бошӣ. Аз он ки мо ин

¹ Осим – гунаҳкор

² Муҳаррик – ҳаракатдиҳанда

³ Маъхуз – гирифтор

⁴ Манҳо – мамнӯъ

⁵ Муқаллада – тақлидгар

⁶ Табоеиён – толеъшиносон

⁷ Завабон – обшудан

⁸ Улвӣ – поёнӣ

⁹ Улвӣ – болоӣ

¹⁰ Ақвол – гуфтаҳо, суханон

¹¹ Ҳукамо – ҳакимон, донишмандон

китобро ном кардем «Ҷоми гетинамой», то туро маълум шавад, ки хар гурӯҳе чӣ мазҳаб доранд.

Дар сифати осмон ва офариниши он

Бидон, ки ҳукамо гӯянд дар моҳияти осмон ва кас надонад, ки чист. Агар фалак аз об будӣ, қасд кардӣ ба зер, агар аз бод будӣ, ба ҳаво даромехтӣ, агар аз хок будӣ, қасди хок кардӣ, агар аз оташ будӣ, ҳамранги Офтоб будӣ. Пас илми он Офаридгор донад, ки чист. Ва гӯянд, ки фалак унсури хомис¹ аст ва кӯчактарин фалакҳо фалаки Қамар² аст, ки ба мо наздиктар аст, дувум фалаки Уторид, сеюм фалаки Зухра, чаҳорум фалаки Офтоб, панҷум фалаки Миррих, шашум фалаки Муштарӣ, ҳафтум фалаки Зухал. Ва болои ин ҳама, фалак-ул-буруҷ³ аст, ки дигар кавокиби собита⁴ бар онанд ва чуз аз ин ҳафт ситора, раванда нест.

Аммо хиндувон гӯянд, ки фалак асли ҳама аст ва онро «Брахмонд» хонанд ва «фалаки атлас» гӯянд ва онро парастанд ва гӯянд «Халқе намебинам азимтар аз ин. Агар Офтоб аст, бар он чанд курсе намояд. Агар олами ҳаво ва бод аст, дар ҷавфи⁵ вай маҳсуранд⁶. Агар олам аст, дар миёни вай чун нуқтаи паргор аст». Аз ин қиёс фалак-параст шудаанд. Ва гӯянд: «Аҷроми самовӣ⁷ гирданд ва мудавваршакл. Ва мудаввар аз офоти қаср⁸ эминтар бувад аз мусаллас⁹ ва мураббаъ¹⁰». Ва ин хизлон¹¹ эшонро ҳосил шуд аз ҳиммати қосир¹² ва аз роҳи қиёс, на аз китобе нотиқ ва ҳуҷҷате боҳир¹³.

Фасл

Бидон, ки даҳриро¹⁴ чашм бар фалак омад ва бузургтар аз вай ҳайкал надид ва аз Фалакофарин хабар надошт. Ва чашми мо аз фалак он қадар натавонад дид, ки чашми пашае бинад аз андоми филе.

Ва дар масал ояд, ки ҷамоате аз паша бирафтанд, то филро бинанд. Яке бар сари фил нишаст ва яке бар пояш нишаст ва яке бар

¹ Хомис – панҷум

² Қамар – моҳтоб

³ Фалак-ул-буруҷ – фалаки бурҷҳо

⁴ Кавокиби собита – сайёраҳои беҳаракат

⁵ Ҷавф – ковоки

⁶ Маҳсур – ихоташуда

⁷ Аҷроми осмонӣ – ҷирмҳои осмонӣ

⁸ Қаср – шикастан

⁹ Мусаллас – секунҷа

¹⁰ Мураббаъ – чоркунҷа

¹¹ Хизлон – зиён

¹² Қосир – кӯтоҳ, паст

¹³ Боҳир – устувор

¹⁴ Даҳрӣ – бедин, (атеист)

хартум ва яке бар гӯшаш. Пас, бозгардиданд. Пашае пурсид, ки «фил чӣ гуна дидед?»

Он ки бар пой нишаста буд, гуфт: «Фил ба амуде¹ монад».

Ва он ки бар хартум нишаста буд, гуфт: «Фил ба аждарҳо монад».

Ва он ки ба сар нишаста буд, гуфт: «Фил ба кӯхе монад».

Ва он ки ба гӯш нишаста буд гуфт: «Ба гилеме монад».

Чашми ҳар яке он чи дид, беш аз он огаҳ нашуд ва аз он миқдор, ки дид, бозгуфт.

Ва масали мо дар зери ин фалак чунон аст, ки мӯрчае дар сарои малике, аз он сӯлох² ё токе тавонад дид, пиндорад, ки ҳамаи олам он тоқ аст, на аз сарой хабар дорад ва на аз маҳаллат, на аз шаҳр, фа кайфа³ аз иқлим⁴ ва кишвари он. Пас ҷамоати кутӯҳдида, ки худро аз ҷумлаи ҳукамо донанд, дидае яке бар Офтоб омад, вайро парастидан гирифт, дидаи дигаре бар фалак омад, онро маъбуд кард ва роҳи беш намебурд ва аз он гофил монд, ки Офаридгор рабб-ул-оламин аст, ҳаждаҳ ҳазор олам офарид, яке ин аст, ки Офтоб дар он мегардад ва ҳафдаҳ ҳазор хориҷи ин олам аст ва ҷумларо соней⁵ Офаридгор аст.

Ва гӯянд аъробие дар саҳро мерафт. Яке пурсид вайро, ки «Ба чӣ донӣ, ки оламо соней аст?»

Аъробӣ дарнигарист, саҳрое дид, саргини шутур афганда. Гуфт: «Ал-баъру тадуллу ʔала-л-баъри ва осор-ул-ақдоми тадуллу ʔала-л-масири фаҳикал-ул-ʔулвийи биҳозиҳи-л-латофати ва марказу-с-суфлийи биҳозиҳи-л-касофа ва мо тадуллулони ʔала-с-сонийи-л-хабир?» Яъне ки нишони қадам бар замин далел бувад бар рафтори марде ва пишк⁶ далел бувад бар вучуди шутур. Осмони ба ин баландӣ ва замини ба ин пастӣ чӣ гуна пайдо шуданд бе сонее?

Бидон, ки фалак ба ин ҳама бузургӣ ва баландӣ, мутаноҳист⁷, ки замин маҳсур⁸ аст дар ҷавфи⁹ фалак. Ва агар фалак дар миёни чизе дигар аст, он фарохтар аз ин бошад, лочарам¹⁰ мутаноҳӣ бувад.

Масъала. Агар пурсанд: «Аз он сӯйи фалак чист», гӯем оламҳои дигар аст, ки илми Борӣ ба он расад, ки муҳол бувад, ки дар саҳрои азим худ як гиёҳ бувад ва ҳамчунон муҳол бувад, ки дар мамлакати Офаридгор худ як олам бувад ва худро «Рабб-ул-оламин» хонад.

¹ Амуд- сутун

² Сӯлох – суроҳ

³ Фа кайфа– пас чӣ гуна

⁴ Иқлим – минтақа

⁵ Соней– холиқ

⁶ Пишк- саргин

⁷ Мутаноҳист – тамошпаванда

⁸ Маҳсур – ихоташуда

⁹ Ҷаф – ковокӣ

¹⁰ Лочарам– ногузир, хатман

Баъзе гӯянд, ки «Хориҷи фалак ва олам ҳеҷ оламе нест» ва пиндоранд, ки он чи дар ҳоссаи басари¹ эшон наояд, худ набошад».

Пас муҳол, ки оламҳо бисёр аст ва кисрат² ва қиллат³ бар мутаноҳӣ афтад ва дуруст шуд, ки олам мутаноҳӣ аст.

Фасл

Бидон мазҳаби аҳли Ислом он аст, ки фалак ҷамод⁴ аст ва маҷбур ва макхур⁵ аст ва мударбир Худой аст, ки вайро ба қаҳр мегардонад ва дарозии даври вай аз қудрати комили Борӣ аст.

Баъзе гӯянд, ки «Фалак ҳайвон аст, ки мӯрча ва пашаро ҷон бувад. Ва Офаридгор хабар медиҳад: «Юсаббиху лаҳу-с-самовоти-с-сабъ». Яъне ки «Осмонҳо Худойро ба яғонагӣ хонанд» ва гӯянд ҳайвон аст». Ва дигар он, ки «Фалак мунир⁶ ва барроқ⁷ аст ва дар вай асари зубул⁸ ва мавот⁹ нест. Далел он аст, ки ҳайвон аст». Ва баъзе гӯянд, ки «Осмонро ҳоссаи¹⁰ самъ¹¹ ва басар¹² аст ва аз дигар ҳавос мустағнист¹³».

Ва ҳарчанд, ки ин ҷумла далели ҳаёт накунад, ки ҷавохир, аз лаълу ёқут, ҳама барроқанд ва муниранд ва ҷамоданд ва агар фалак ҳайвон будӣ, гардиши даврони вай мухталиф буд ё даврони вайро калолате¹⁴ ва саомате¹⁵ ҳосил шавад, то вайро ба сукун ҳоҷат афтодӣ. Пас, далел аст, ки ҷамод аст, вайро муҳаррике аст.

Бидон шариф на он аст, ки ҷон дорад, ки сағу магас ҷон доранд ва шариф нестанд. Ва ҳоли Офтобу кавокиб¹⁶ ва афлок ҳам ин аст. Баъзе гӯянд аҳёанд¹⁷ ва абадат-ул-кавокиб¹⁸ ва мушрикони ба ин даъво ҳуҷҷат оваранд. Ва ба Туркистон, Муштарио «маъбуд» гӯянд ва онҳо, ки кавокибро «ҷамод» гӯянд, мункир бошанд. Ва гӯянд: «Зухра

¹ Ҳоссаи басар – ҳисси биной

² Кисрат – бисёрӣ

³ Қиллат – камӣ

⁴ Ҷамод – бечон

⁵ Макхур – тобеъ

⁶ Мунир – нурафшон

⁷ Барроқ – дурахшон

⁸ Зубул – бенуршавӣ

⁹ Мавот – мурдан

¹⁰ Ҳосса – ҳисёт

¹¹ Самъ – шунавоӣ

¹² Басар – биной

¹³ Мустағнист – бениёз аст

¹⁴ Калолат – кундӣ, сустӣ

¹⁵ Саомат – ҳастагӣ

¹⁶ Кавокиб – сайёраҳо

¹⁷ Аҳёанд – зиндаҳо

¹⁸ Абадат-ул-кавокиб – сайёрапарастон

маъшукаи Офтоб аст ва аз вай чудо нагардад» ва аз ин чинс хурофот гӯянд.

Ва аз Офаридгор меҳохем, ки моро аз ин хизлон ниғаҳ дорад. Ва мо фасле бигӯем дар тӯли аъмори аҷроми олия.

Дар тӯли умри фалакҳо ва тафовути умрҳо

Бидон, ки офтобпарастон ва даҳриён чун диданд дарозии аъмори афлок ва сайёрот ва дар он тағайюре надиданд, онро парастидан гирифтанд. Бидон, ки тӯли аъмори афлок¹ ва найирот² далел накунад, ки мучиби парастидан бошанд, ки Офаридгор гуфт: «Инна раббакум-ул-лази халақа-с-самовоти ва-л-арза фи ситати айёмин» (*Осмонҳо ба ҷаҳор рӯз офаридам ва заминҳо ба ду рӯз*). Ва дар ҳабаб ояд, ки умр ва бақои олам бар ҳафт омад ниҳод: он рӯз, ки Пайгамбар (с) бизод шаш амад гузашта буд ва аз вақти зуҳури вай то охури-уз-замон як амад мондааст, он гаҳ оламо завоҷ бувад.

Ва даҳриён³ гӯянд, ки «Ин олам ҳамеша чунин буд ва чунин бимонад бо кавокиб». Ва баъзе гӯянд, ки «Умри олам ҷаҳор ҳазор-ҳазор-ҳазор-ҳазор ва тирист⁴ ҳазор-ҳазор ва бист ҳазор-ҳазор сол аст». Ва агар чунин аст, ки эшон мегӯянд, ҳам маъдуд⁵ аст ва маъдуд⁶ мутаноҳӣ⁷ бувад. Баъзе гӯянд: «Он чи рафт аз тӯфони Нӯҳ то валодати Пайгамбар (с) ва то ҳиҷрат кард аз Макка ба Мадина, се ҳазор сол ва ҳафтсаду бисту панҷ сол аст». Ва баршуморанд умрҳои дароз ва ваҳм афкананд, ки олам боқист. Гӯянд, ки «Аввалин рӯз, ки олам офарид, ҳафт ситораи сайёра дар аввали дақиқаи бурчи Ҳамал буданд ва аз он вақт, бурҷ-бурҷ мераванд ба тафовути сайр, то ҷумла дар бурчи Ҳут ҷамъ шуданд, он гаҳ дигарбора дар Ҳамал оянд». Ва гӯянд, ки «Ба ҳудуди Миср қалъае аст онро Ҳаромон гӯянд, бар дари вай набиштаанд, ки он рӯз, ки ин биноро карданд, Насри тоир ва Насри воқеъ дар бурчи Саратон буданд. Ва акнун ба бурчи Ҷадӣ расиданд. Ва ҳар бурҷе се дараҷа бувад ва ҳар дараҷае ба сад сол бибарад. Ту бубин, ки умри собата чанд бошад!»! Аз ин чинс, аз аъмори олам ва синни кавокиб бозгӯянд.

Ва мо ин маъниро мусаллам⁸ дорем, ки умрҳои дароз доранд, лекин мусаллам надорем, ки боқӣ хоҳанд монд. Ва фасли дигар бигӯем дар тафовути аъмор.

¹ Афлок – фалакҳо

² Найирот – ҷирмҳои нурафкан

³ Даҳрӣ – бедин, (атеист)

⁴ Тирист – сесад

⁵ Маъдуд – шуморапаванда

⁶ Маъдуд – шуморапаванда

⁷ Мутаноҳӣ – тамошпаванда

⁸ Мусаллам – қабул

Тафовути аъмор.¹ Бидон, ки умри Нӯҳ ҳазор сол буд, илло хамсина оман². Ва умри Лукмон се ҳазор сол буд ва умри Чамшед нуҳсад сол буд ва гӯянд ҳафсад сол буд. Ва умри малики Лоҳун ҳафсад сол буд. Ва умри Заҳҳок ҳазор сол буд. Ва ин аъморҳо Офаридгор ба тафовут офарид ва чумла шарбати марг бичашиданд. Даҳрӣ дид, ки дар Офтобу кавокиб ва афлок зубуле³ нест ва ҳамеша чунин ёфтанд барроқ⁴ ва мунир⁵ пиндоштанд, ки чунин бимонад ва надонистанд, ки дар аъмор тафовут аст. Ва умри каргас беш аз умри бат⁶ ва боз аст. Ва умри батту боз пеш аз умри паша ва магас аст. Ва умри кайк ва паша чихил рӯз бувад.

Ҳикоят

Каъб-ул-аҳбор гӯяд: «Умри паша се рӯз бувад, умри кайк панҷ рӯз бувад, умри магас чихил рӯз бувад, умри хунфусо⁷ як сол бувад, умри варашон⁸ сад сол бувад, умри фоҳта ҳаштод сол бувад, умри соми абрас⁹ як сол бувад, умри кафтор панҷоҳ сол бувад, умри ҳар чихил сол, умри астар¹⁰ панҷоҳ сол, умри фил ҳафтод сол, умри калог¹¹ ҳазор сол, умри каргас ҳафсад сол, умри уқоб ҳазор сол, умри паланг тираст¹² сол, умри шер ва юз сад сол, умри мор шаш ҳазор сол».

Бидон, ки умри дарахти гандум як моҳ бувад, умри дарахти балут ва чавз¹³ тираст сол, умри дарахти зайтун се ҳазор сол. Ва гӯянд ба Фаластин дарахти зайтун мондааст аз аҳди Юнон (Ва Юнон пеш аз румиён буданд). Пас агар дарахти кадура киёс кунанд бо дарахти сарв ва шамшод, бидонанд, ки дар аъмор тафовут бувад. Пас агар умри афлок¹⁴ ва кавокиб¹⁵ дароз бувад, далели он накунад, ки боқӣ бошад, ки ҳамаро охира ва ниҳоят бошад.

¹ Аъмор – умрҳо

² Илло хамсина оман – ба чуз панҷоҳ сол

³ Зубул–бенуршавӣ

⁴ Барроқ – дурахшон

⁵ Мунир – нурафшон

⁶ Бат – мургобӣ

⁷ Хунфусо– гамбусакӣ саргингелон

⁸ Варашон– кабӯтари ёбой

⁹ Сомӣ абрас– букаламун

¹⁰ Астар–ҳачир

¹¹ Калог– зоғ

¹² Тираст – сесада

¹³ Чавз – чормағз

¹⁴ Афлок – фалакҳо

¹⁵ Кавокиб – сайёраҳо

Ҳикоят

Гўянд дар вилояти Ҳинд, шахсе буд дарозумр ва аз ҳазор сол ва бештар хабарҳо меод ва ҳиндувон вайро муваққар¹ ва мухтарам доштанд. Ва бар кӯҳе буд оӣ. Пайкаре сахмгин² ва қомате баланд. Ва мулукон³ ба зиёрати вай омаданд. Ва эшонро муҷоҳадаҳо⁴ фармудӣ азим. Ва аз ҷумлаи таклифи вай он будӣ, ки хиндура гуфтӣ: «Худро бисӯзон» ҳоле худро ба оташ андохтӣ.

Рӯзгори дароз бигузашт. Ин қисса бо Маъмун гуфтанд. Маъмун шахсеро рост кард⁵ ва ҷиҳозе азим ба нафақоти⁶ вай кард ва бифиристонд, то ин роҳибро бинад ва аз вай ҳоле бидонад ва вайро огаҳ кунад.

Ба рӯзгори дароз омад, то ин роҳибро дарёфт ва пурсид аз вай, ки «Аз асҳоби Пайгамбар (с) киро дидӣ?»

Гуфт: «Алиро дидам, ки Ибни Мулҷам вайро ба корд зад. Ва Усмонро дидам, ки дар гавго вайро бикуштанд. Ва Умарро дидам, ки Абулуълуъ вайро бикушт. Абубакрро дидам, ки бар хилофат бинишаст. Ва Пайгамбар (с)-ро дидам, ки Маккаро бигушод. Ва Исоро дидам, ки мурдари зинда кард. Ва Мӯсоро дидам, ки Фиръавнро ҳалок кард дар об. Ва тӯфони Нӯҳ ва боди Од ёд дорам ва дидам, ки Қобил Ҳобилро бикушт».

Ин мард гуфт: «Ман инро бовар надорам ва қабул накунам, аммо дар манзар ва қомати ту менигарам, хилқати ҳавл⁷ мебинам, далел мекунад, ки рост мегуӣ».

Гуфт: «Чӣ мебинӣ дар хилқати ман?»

Гуфт: «Ду дандон дорӣ монанди фил ва ҳадис⁸ мекунӣ, оташ аз дами ту берун меояд ва ниҳоди хилқати ту ба шаётин⁹ беҳтар монад, ки ба одамӣ. Аммо агар аз ту суоле кунам, рост бигуӣ?»

Гуфт: «Бигӯям».

Гуфт: «Аз наҷоди одамӣ ё аз унсури девӣ?»

Гуфт: «Бидон, ки ман иблисам ва дар хиттаи Сарандеб омадам, ҳама ба ҳикмат ва дониш даъво мекарданд, ман худро ба сурати одамӣ бар ин кӯҳ бинамудам ва ин ҳукамои¹⁰ эшонро ба тоат даровардам ва ба ақли онҳо меҳандам, то худро дар оташ месӯзанд. Ту Маъмурро бигӯ, ки ҳеҷ одамиздро умр чандин набуд, ки маро!»

¹ Муваққар – иззатманд

² Саҳмгин – ваҳшатнок

³ Мулукон – шохон

⁴ Муҷоҳадаҳо – талошҳо

⁵ Рост кард – омода кард

⁶ Нафақот – харч

⁷ Хилқати ҳавл – шакли тарсовар

⁸ Ҳадис – суҳан

⁹ Шаётин – шайтонҳо

¹⁰ Ҳукамо – ҳакимон, донишмандон

Мақсуд аз ин ҳикоят ин аст, ки аъмори¹ мутафовит² аст ва агар кабӯтар ва фохта умри каргас надонанд, пиндоранд, ки ҳаргиз нахоҳанд мурдан, зеро кабӯтар марги каргас ҳаргиз надида бошад. Пас ба ҳукми он, ки дар ин олами хок ҳама чизҳо тағйир пазирада ва дар аҷроми³ улвиёт⁴ тағйир намебинанд, гумроҳон пиндоранд, ки муҳаллад⁵ ва боқӣ бимонад. Ва фасод дар букул⁶ ва симор⁷ зудтар аз он ояд, ки дар аҳҷор⁸ ва зучоҷ⁹. Ва ба як рӯз чандон фасод дар букул ояд, ки ба сад сол дар зару сим ва ёкуту обгина¹⁰ наёяд. Пас чавҳари афлокро ва кавокибро табоҳӣ бувад дар муддате, ки масали табоҳии зарру ёкут бувад ва фасоди букул. Ва заволи афлок ва буруҷ на зубул¹¹ ва таҳлил¹² бувад, балки навъе бувад аз инҳидом¹³ ва инкисор¹⁴ ва иншиқоқ¹⁵ лиқавлиҳи: «Ва явма ташаққак-ас-самоъу бил-гамоми ва нузил-ал-малоикату танзило»¹⁶ *(Ва рӯзе, ки осмон аз абр бишикофанд ва фариштагон, дарвоқеъ, фуруд оварда мешаванд)*.

Ин қадар кифоят бувад, то бидонӣ, ки боқӣ Лам язал¹⁷ монад ва оламо фаное бувад ва пас аз ин олам олами дигар бошад. Ва мо пас аз ин ёд кунам аҷоибӣ Моҳ ва Офтоб.

¹ Аъмори – умрҳо

² Мутафовит – фарқкунанда

³ Аҷром – ҷирмҳо

⁴ Улвиёт – осмонӣ

⁵ Муҳаллад – ҷовидон

⁶ Букул – ползӣ, сабзавот

⁷ Симор – меваҳо

⁸ Аҳҷор – сангҳо

⁹ Зучоҷ – шиша

¹⁰ Обгина – шиша

¹¹ Зубул – бенуршавӣ

¹² Таҳлил – ҳал шудан

¹³ Инҳидом – вайрон шудан, хароб шудан

¹⁴ Инкисор – шикастан

¹⁵ Иншиқоқ – шикафтан

¹⁶ Сураи Фурқон, ояти 25

¹⁷ Лам язал – Ҷовидон (Худованд)

Боби сеюм

Дар аҷоиби Офтоб ва сифати он

Қола-л-лоҳу таоло: «Ва-ш-шамсу тачри лимустақарри лаҳо золика тақдир-ул-ъазизи-л-ъалим»¹ (*Ва Офтоб ба қароргоҳе, ки дорад, равон аст. Андозаофариниш Худовандӣ голиб ва доно ин аст*). Офаридгор миннат мениҳад бар халқ, ки ман Офтобро равон кардам бар фалак, то низоми олам бувад ва рӯшноии ҷаҳон диҳад, меваҳоро пухта кунад гиёҳҳоро аз хок баркашад, бухорҳо аз дарё ҷазб кунад, то дар ҳаво саҳоб² гардад ва об ба заминҳои хушк борад, то сабаби умрони³ олам бувад ва аз ҳарорати вай маъданҳои қир⁴ ва қор⁵ ва нафт ва намак ва чива⁶ ва кибрит⁷ ва зар ва сим ва нуҳос⁸ ва оҳан дар замин падид ояд ва тамомати ин уъҷуба⁹, ки бинӣ, ки чун Офтоб фуру рафт, ҳамаи ҳайвонҳо дар сӯлоҳ хо¹⁰ гурезанд ва ҳамаи зиндагон бар шакли мурдагон бихуспанд ва ҳамаи олам сиёҳ ва торик бимонад. Пас чун Офтоб сар аз Машриқ барорад, ҳама дар ҳаракот оянд: мургони хомӯш дар овоз оянд ва ба алҳонҳо¹¹ Холиқро тасбеҳҳо мекунанд ва вуҳуш¹² ва ҳайвонот аз сӯлоҳ берун оянд ва ҳама сокинон мутаҳаррик¹³ шаванд ва агар дар боге равӣ, он дарахтҳоро бинӣ орошта, дилҳоро унс диҳад. Чун Офтоб фуру шуд, пиндорӣ, ки ҳар дарахте гуле аст ва ҳар шохе шамшере ва он куф¹⁴ бар сари вай менолад то вақти субҳ, ки Офтоб барояд, ҷаҳон дигаргун шавад. Ва агар аҷоиби он халқ гӯем, китоб дароз гардад. Ва осори вай зоҳир аст. Баъзе аз ҳарорат нарм шавад, чун мум ва равған. Баъзе саҳт гардад, чун гил. Пӯстҳоро сиёҳ кунад, хаттоф¹⁵ ва бумро кӯр кунад, дигар ҳайвонотро нури дида диҳад. Ва аз ин аст, ки маҳбус дар чоҳ кӯр шавад, ки мадади рӯшноии ҷашм аз нури Офтоб аст: чун нур ба вай нарасад, кӯр шавад. Ва агар дида дар муқобили Офтоб гузоранд, аз заҳмати нури вай кӯр гардад. Ва ҳар дарахте, ки дар соя рӯяд, меваи вай заҳре қотил бувад, хосса дарахти анчил¹⁶.

¹ Сураи Ёсин, ояти 38

² Саҳоб – абр

³ Умрон – ободӣ

⁴ Қир – битум

⁵ Қор – катрони табиӣ (маъданӣ)

⁶ Чева – жева, симоб

⁷ Кибрит – ғуғирд

⁸ Нуҳос – мис

⁹ Уъҷуба – аҷоибот

¹⁰ Сӯлоҳ хо – суроҳҳо, лонаҳо

¹¹ Алҳон – лаҳнҳо, шеваҳо

¹² Вуҳуш – ҳайвоноти ваҳшӣ

¹³ Мутаҳаррик – ҳаракаткунанда

¹⁴ Куф – ҷугд, ҷугз

¹⁵ Хаттоф – парасту, дастак

¹⁶ Анчил – анҷир

Фасл

Бидон, ки Офтоб ва кавокиби¹ сайёра² ва собита³ ва ачроми улвиёт⁴ нурро ба боло диҳанд, ҳамчун шамъ ва оташ. Ва агарчи шамъро сарнагун кунанд, ки оташ сар ба боло кашад. Ва ин микдор

нури Офтоб, ки дар олами асфал⁵ аст, чунон бувад, шамъ ба маноре сӯзад, микдори нур ба зер афканад ва асли нур ба боло диҳад.

Ту андеша кун, ки аз масофоти фалаки робиъ⁶ ин хама зиё⁷ дар олам мунташир аст аз Офтоб дар Замин, пас он чи болои вай бувад, чанд шуо бувад ва болои фалаки робиъ чанд нур бувад.

Ва мо шарҳи кавокиб ва буруч⁸ ёд кунем, ки Офаридгор ба он қасам ёд кардааст ва он чи дар Офтоб гуфтаанд, аз тӯл ва арзи вай бигӯем, бар сабили ихтисор.

Фи сифати-ш-шамси ва ғарзиҳо (*Дар сифати Офтоб ва паҳноии он*). Бидон, ки шамс⁹ ва кавокибро Офаридгор мудаввар¹⁰ офарид, на басит. Ва аз вақти тулӯи Офтоб то ба самт-ур-раъс¹¹ ояд ва то ба ҳадди Мағриб расад, бар як микдор бошад ва агар басит¹² будӣ, ба вақти огози тулӯ камтар будӣ ва ба самту-р-раъс меҳтар¹³ шудӣ, зеро, ки наздиктар будӣ ва дигар бор чун дуртар шудӣ, нуқсон намудӣ ва боистӣ¹⁴, ки ба хама шаҳрҳо тулӯ яксон кардӣ, валекин аз

¹ Кавокиб–сайёраҳо

² Сайёра– ҳаракаткунада

³ Собита – беҳаракат

⁴ Ачроми улвиёт – ҷирмҳои осмонӣ

⁵ Асфал– поён

⁶ Робиъ – ҷаҳорум

⁷ Зиё – нур

⁸ Буруч– бурҷҳо

⁹ Шамс– офтоб

¹⁰ Мудаввар – гирдшакл

¹¹ Самту–р–раъс– байни осмон

¹² Басит– паҳн

¹³ Меҳтар – бузургтар

¹⁴ Боистӣ, ки – бояд, ки

азимие, ки ҳаст, ба Машрик ҳамон намояд, ки ба Мағриб. Ва микдори масофоти вай сад бор ва шаст бор чандон аст, ки чирми замин.

Чун шаб дарояд ва дар зери Замин равад, болои вай чун дираме бошад болои сипаре ва аз ҳама ҷавониби Замин қутурҳои Офтоб берун омада бошад ва рӯшноии канорҳои Офтоб ба боло бар шавад то фалаки Уторид, он ғах нурҳо он ҷо ба ҳам пайванданд ва сояи Замин дар миёни рӯшноӣ махрут¹ бимонад ва аз шуои Офтоб меғурезад: чун ҷароге, ки гирди сутун гардонанд, сояи сутун мегардад.

Бидон, ки Офтоб аз фалаки ҷаҳорум тобад. Се осмон болои вай ва се осмон дар зери вай бувад. Ва суръати сайри вай бар фалак чунон аст, ки ба микдори он ки марде гоме бардорад, Офтоб ҳафтсад фарсанг бигзарад.

Ва аз қурраи Замин то ҷойи Офтоб ҳазор-ҳазору дувисту² панҷоҳу ҷаҳор ҳазору сесаду сиву нух фарсанг аст. Пас, дар ин уҷуба³ ниғах кун, ки Офаридгор ҷӣ гуна дунё офарид, ки масофате ба ин дурӣ, қуввати вай чунон аст, ки аз ҳарорати вай чирми Замин бо кӯҳҳо ва дарёҳо ва биёбонҳо гарм кунад ва ҳамаи олам, қурбан⁴ ва буъдан⁵ аз ҳарорати вай табиш⁶ ёбад. Ва агар ҳамаи ҳезумҳои ҷаҳон бисӯзонанд, як фарсанг замин гарм накунад ва на кӯҳро ва на дарёро. Ин Офтоб бо ин азамат бо дигар қавакиб Офаридгор бар фалак равон кард.

Ва ситорагони собита⁷ ҳазору бисту ду ададанд маъруф, масоҳати эшон чандин чихилу нух ҳазору шасту шаш бори Замин. Бибояд донист то ҷойи ин ситорагон чанд аст аз фалак ва қушодагӣ чанд аст ва вусъати фалак чанд аст. «Фа таборак-ал-ллоҳу рабб-ул-оламин» (Пас, пок аст Худованд-Парвардигори оламиён), ки ин тавонад офаридан. Ва мо баъзе аз шигифтии Офтоб, ки дар олам дидаанд, аз ғароиб бозгӯем:

Фи сафат-иш-шамси ва манофиъиҳо (*Дар сифати Офтоб ва манфиатҳои он*). Бидон, ки Офаридгор Офтоброву Моҳро сабаби баъзе аз манофеъ⁸ ва мазори⁹ олам кард ва мусаббиб¹⁰ Офаридгор аст ва онро на ба газоф¹¹ офарид ва Моҳу Офтобро ҳосиятхост ва таъсирҳо дар олам ва мункир будани он бешармӣ бувад. Ва баъзе аз ҳикоеҳои ғариб бигӯем ва уҳдату ғала-р-ровӣ (*масъулияташ бар дӯши*

¹ Махрут – дарозшакл

² Дувист – дусад

³ Уҷуба – аҷоибот

⁴ Қурбан – наздик

⁵ Буъдан – дур

⁶ Табиш – таспиш

⁷ Собита – беҳаракат

⁸ Манофеъ – манфиатҳо

⁹ Мазор – зарарҳо

¹⁰ Мусаббиб – сабабгор

¹¹ Газоф – беҳуда

ровӣ аст), ки аз қудрати комили Офаридгор ачаб нест. Ва зоҳир аст, ки ба вақти тулӯи Офтоб, дарахтҳову балғҳо¹ ва гиёҳҳову шукуфаҳо ҳама рӯй дар Офтоб кунанд ва бо вай мегарданд, то Офтоб фуру равад, ба ҳукми он ки ҳаёт номиёт² аз ҳаротати вай касб кунанд³ ва Офаридгор чунон ки дар об тарӣ офарид, дар Офтоб ҳарорат офарид.

Ҳикоят

Гӯянд, ки дар ҳудуди Мағриб ҳайвоне аст чун Офтоб барояд, ҳоле бача бизояд ва бачаро дар Офтоб ниҳад, ба як рӯз бузург гардад. Чун Офтоб фуру равад, бимирад ва бача обис-тан⁴ гардад. Дигар рӯз, ки Офтоб дарояд, бимирад. Ум-ри вай як шабу ду рӯз бувад.

Уҷуба⁵. Ба ҳудуди Мукрон ва Тиз, добба⁶ аст бузург, аз дарё барояд ва дар Офтоб менигарад ва беҳуш гардад, то ба вақти завол чунон шавад, ки мурда. Маллоҳон ба вай бозӣ кунанд. Чун Офтоб фуру равад, зинда гардад, дар Офтоб ҷон бидиҳад ва аз вай сер нагарданд.

Ҳикоят

Гӯянд ба Сарандеб саҳрое аст дар он мор бисёр бувад ва чун

корвон онҳо гузарад, ҷалочил⁷ дар пойи баҳоим⁸ банданд, то морон аз он бигрезанд. Дар онҷо дарахтхост, мор гирди он дарахт нагардад. Мусофир дар зери он дарахт эмин бошад. Ҳар гаҳ Офтоб барояд, он дарахтҳо шохҳо бар замин ниҳанд чунон ки мард ва савор бар сари он шох бошад. Чун Офтоб фуру равад, шохҳо бархезанд кӯчак-кӯчак ва аспу мардро бардоранд, то рӯзи дигар, ки Офтоб барояд, сар ба шеб оранд.

¹ Балғ – барг

² Номиёт – растаниву дарахтон

³ Касб кунанд – ба даст оранд

⁴ Обистан – хомила

⁵ Уҷуба- аҷоиб

⁶ Добба – ҳайвон

⁷ Ҷалочил– зангула

⁸ Баҳоим – ҳайвонот

Уъчуба¹. Аз Искандари Румӣ пурсиданд: «Дар олам чӣ дидӣ аз аҷоиб?»

Гуфт: «Дар машориқ ва мағориб гардидам, уъчубае дидам ба Чин ва Мочин, дар мафозае², дарахтҳо дидам рӯста, бўйи мушк аз он медамид. Аз бомдод, ки Офтоб баромадӣ то вақти завол, аз замин бархостӣ ва пас аз завол ба замин фуру шудӣ. Ба вақти гуруб, тамом ба замин фуру рафта будӣ. Рӯзи дигар офтоб, ки баромадӣ, дарахтон сар аз замин бардоштандӣ».

Уъчуба. Дар Ҳиндустон, дарахте аст онро «каркис» хонанд ва меваи чун ангур орад ширин ва нофеъ: он мева, ки аз ҷониби Мағриб бувад дар соя талх бувад, самме³ қотил ва он ки сомони⁴ Машриқ бувад, ҳулв⁵ бувад ва нофеъ⁶.

Уъчуба. Гӯянд ба ҳадди Ғур кӯҳе аст, чун Офтоб барояд, кӯҳ сиёҳ намояд, чун фуру равад, сад ҳазор суратҳои неку бар он бинанд. Бомдод, ки Офтоб барояд, ҳама нопадид шаванд.

Уъчуба. Дар ҳудуди Турк ва Кашмир ду кӯҳ аст, бар яке бӯте ниҳода, онро «Хингбут» хонанд ва бар кӯҳи дигаре бӯте ниҳода, онро «Сурхбут» хонанд: ҳар гаҳ, ки Офтоб фуру равад, бигирианд ва чун Офтоб барояд, биханданд.

Ин миқдор кифоят бошад ва агарчи ин ҳикоят ғариб аст ва дар сикҳати он назар аст, аз қудрати Офаридгор аҷаб нест, ки дар Офтоб ин аҷоибҳо биофаринад. Ва мо дар сурати вай фасле бигӯем аз қавли ҳукамо:

Сурат-уш-шамс (*Сурати Офтоб*). Бидон, ки дар сурати Офтоб сухан гуфтаанд, ки чанд ҳазор шох дорад аз ямин⁷ ва аз ясор⁸ ва фавқ⁹ ва тахт¹⁰ ва ба ҳар иқлим¹¹ чанд шох кашад ва бигӯянд, ки Офтобро шаш ҷиҳат аст, ҳама яксон аст ё мутафовит аст. Баъзе гӯянд он чи мо мебинем аз Офтоб паси вай аст, рӯяш дар он олами дигар аст. Баъзе гӯянд: «Аш-шамсу фалакун мамлуун мина-н-нор» (*Офтоб фалакест*

¹ Уъчуба- аҷоиб

² Мафоза– биёбон

³ Сам(м) – захр

⁴ Сомон– тараф, ҷониб

⁵ Хулв – ширин

⁶ Нофеъ– фоидабахш

⁷ Ямин– рост

⁸ Ясор – чап

⁹ Фавқ – боло

¹⁰ Тахт – зер

¹¹ Иқлим – минтақа

нур аз отаи). Ин хама гӯянд, ё ба тақриб¹ бувад ё ба зан² ва илло³ ҳеч кас ба он чо нарасид, ки хабаре боздихад аз сурати вай.

Ва агар дар «Қуръони Маҷид» ниғаҳ кунанд, хабар диҳад аз Ахнух-Идрис ибни Махлоил, Абулбақо Абдулворис саловут-ул-лоҳи алайҳи, чунон ки дар ҳаққи вай гуфт: «Ва рафаъноҳу маконан ъалиян»⁴ Маънӣ он аст, ки «Мо Идрисро ба маконе олӣ расондем». Ва вай дар малакути осмон мегардид ва аҳволи манозили он бидонист. Ва баъзе аз аҳбори самовот⁵ ва кавокиб⁶ аз вай бозгӯянд.

Ва сабаби рафъи Идрис он ки рӯзе дар гармо мерафт. Ҳарорати Офтоб ба вай расид. Гуфт: «Илоҳӣ, хондаам, ки малаке бар ин Офтоб муваккал⁷ аст, онро аз Машриқ ба Мағриб меорад. Бар вай осон кун!»

Офаридгор иҷобат кард. Он малак гуфт: «Илоҳӣ, имрӯз ба ман саҳл буд муваккилии Офтоб. Сабаб чӣ буд?»

Гуфт: «Дуои Идрис дар ту расид ва ман иҷобат кардам».

Гуфт: «Маро дастуре деҳ, ки пеши Идрис равам».

Вайро дастуре дод.

Биёмад ва Идрисро гуфт: «Ҳочате аз ман биталаб!»

Идрис гуфт: «Маро бояд, ки курси Офтоб бинам».

Вайро бардошт, то ба курси Офтоб барад. Малак-ул-мавтро дид, чони Идрис биситад. Малак гуфт: «Эй Малак-ул-мавт, Идрис меҳмони ман буд, чаро чони вай биситадӣ?»

Гуфт: «Офаридгор маро фармуд дар ибтидои олам, ки фалон соат чони Идрис бар курси Офтоб биситон. Имрӯз, Идрисро дар замин дидам, дармондам, ки Идрис ба фалаки робӣ⁸ чун расад? Ин соат, ўро дарёфтам, ин чо чонаш биситадам».

Он фаришта гуфт: «Илоҳӣ, ман дар ҳаққи Идрис чӣ карда бошам аз некӣ?»

Офаридгор Идрисро зинда кард ва гуфт: «Шарбати марг бичашид, дигар намирад ва ба дунё наравад».

Ва ҳанӯз он чост. Ва гӯянд пеш аз он ки вайро рафъ карданд⁹ ба афлок, китоби илми нучум вайро доданд ва дувист¹⁰ мард шогирд дошт ва илми афлок ва нучум аз вай омӯхтанд, баъзе аз сифати кавокиб ва афлок аз эшон нақл кунанд.

¹ Тақриб – тахмин

² Зан – зумон

³ Ва илло – вагар на

⁴ Сураи Марям, ояи 56

⁵ Самовот – осмонҳо

⁶ Кавокиб – сайёраҳо

⁷ Муваккал – масъул

⁸ Робӣ – чорум

⁹ Рафъ карданд – боло бурданд

¹⁰ Дувист – дусад

Ҳикоят

Гӯянд, ки рӯзе Идрис ва писараш ва шогирдаш дар соҳили дарё нишаста буданд, кӯдаке баргузашт. Гуфт: «Ҳар яке ҳукме бикунем, ки оқибати ин кӯдак чӣ бошад».

Шогирд гуфт, ки «Аз ҷойи баланд биафтад ва бимирад».

Писараш гуфт: «Мор вайро бизанад ва бикӯшад».

Идрис гуфт: «Аз ҷойи баланд дарафтад ва мораш бигазад ва дар об гарқа гардад ва имрӯз бимирад».

Тафаввуқ карданд, то он тифл бирафт бар соҳили об. Ба дарахте баромад, ки мурге ошён дошт. Даст дар ошён бурд. Море вайро бигазид. Сарнагун, ба зер афтод, ба об фуру шуд.

Пас, сухани ҳар се рост буд ва сухани Идрис тамомтар буд.

Мақсуд он аст, ки ин илм дар аҳди Идрис буд, бо вай бирафт.

Ва дар сурати Офтоб сухан гуфтаанд, ки ба ҷавоне монад тоҷдор ва доирае бар тоҷи вай дароварда, бар гардуне нишаста, аз ҳар ҷонибе чанд асп онро мекашад.

Аз ин маонӣ гуфтаанд.

Ин миқдор кифоят бошад аз сифати Офтоб, ки бигуфтем, ки ин китоб беш аз ин эҳтимол накунад.

Ва мо пас аз ин, аз аҷоиби Моҳ бигӯем бар қадри имкон ва таъсири вай дар олам.

Боби чорум

Дар манфиатҳои Моҳ дар олам ва сифати он

Бидон, ки Моҳ уъҷубаи¹ азим² аст. Ва бани одам ҳарчи бисёр бинад, онро шигифт надорад ва Моҳро ҳама вақт мебинанд ва ачаб намедорад. Ва дар олам чист шигифте чун Моҳ ва Офтоб? Ва Моҳ чисмест мудаваар³, сайқалӣ, рӯшноии вай орият аз Офтоб. Моҳ аз фалаки аввал тобад ва аз ҳамаи кавокиб⁴ ба олам наздиктар аст ва масоҳати вай чандон аст, ки сад бору ҳафт бор аз Машриқ то ба Мағриб. Фалак аз Машриқ сӯи Мағриб мегардад ва Моҳ бар вай ба акс, аз Мағриб сӯи Машриқ мегардад. Ва ҳоли ҷумлаи кавокиб чунин аст. Мисоли он чун мӯрчае ба осиебе гардад баръакс ва осиеб аз ҷониби дигар гардад. То мӯрча гирди осиеб барояд, осиеб бисёр бор баргардад. Ва Қамар⁵ ба сӣ рӯз гирди фалак бар гардад ва Офтоб ба як сол гирди фалаки худ баргардад. Ва бидон, ки таъсири Моҳ дар олам зоҳир аст ва ин таъсири вай тақдири Офаридгор аст, ки дар вай ниҳод, то ба тулӯи вай меваҳо пухта гардад ва чун Моҳ зиёдат мешавад, дар имтилои⁶ вай, мағзҳои ҳубуб⁷ зиёдат мегардад ва оби пушт ва хун дар рағҳо меафзояд ва чун Моҳ нуксон мегирад, мағзҳо низ нуксон мегирад. Ва бемориҳо ва бухронҳо бо риби⁸ Моҳ ва маҷорӣ⁹ Қамар бишносанд, ки чун Моҳ афзояд, саръ таҳвил кунад ва чун дар коҳиш ояд, димоғ¹⁰ заиф гардад ва саръ муовадат кунад¹¹. Аммо бемориҳои музмин¹² ба маҷрои Офтоб бишносанд ва бо риби сол. Ва мадду ҷазри¹³ дарёҳо ба Моҳ бувад. Ва он чи ба Моҳ нисбат кунанд ҳукамо аз маодин¹⁴: нуқраву обгина¹⁵ ва ҳар сангеро, ки сапед бувад. Ва он чи ба Моҳ нисбат кунанд, аз ҳайвон: гову шутур ва ҳайвони обӣ. Ва сармо. Табъи Моҳ сарду тар ва балғамӣ аст ва дар вай ҳарорате бувад аразӣ¹⁶, на аслий. Ва ҳар дарахте ва ниҳоле, ки бикоранд, хосса ангур, дар зиёдати Моҳ бояд кишт, то нумув¹⁷ азим¹

¹ Уъҷуба–аҷоиб

² Азим– бузург

³ Мудаваар – доирашакл

⁴ Кавокиб– сайёраҳо

⁵ Қамар– моҳтоб

⁶ Имтилоъ– пуршавӣ

⁷ Ҳубуб – ғалладонаҳо

⁸ Риби – манзилҳо

⁹ Маҷорӣ– маҷроҳо

¹⁰ Димоғ– мағзи сар

¹¹ Муовадат кунад – баргардад

¹² Музмин– сироятӣ

¹³ Мадду ҷазр– баланду паст шудан

¹⁴ Маодин – маъданҳо

¹⁵ Обгина– шиша

¹⁶ Аразӣ – ғайри аслий

¹⁷ Нумув – нашъунамо

азим¹ кунад ва зуд кавӣ гардад ва дер бипӯсад. Ва мард чун чимоъ кунад, дар имтилои Моҳ зараре камтар кунад ва фарзанд хуб ва тамом зояд ва чун дар муҳоқи²Моҳ кунад, тан бикоҳад ва фарзанд заиф ояд ва гурда суст гардад. Ин маонӣ Офаридгор дар Моҳ офарид. Ва шаробҳо дар хунбаҳо пур гардад, дар аввали Моҳ кадир бувад ва чун Моҳ афзояд, софӣ мегардад. Ва дарахтон дар зиёдати Моҳ об мекашанд аз замин ва дар нуксони Моҳ оби дарахт мекоҳад. Ва ҳар дарахте, ки дар муҳоқи Моҳ бибуранд, зуд пӯсида шавад ва ҳар мева ва дарахте, ки дар имтилои Моҳ буранд, дер бипӯсад ва манофеи³ вай зоҳир аст дар олам.

Ва шаб, Моҳро бубинӣ ба нур. Ва шуоъ ва рӯшноии вай аз Офтоб аст, ки дар муқобили вай истодааст ва Моҳ вайро мебинад. Аммо Офтоб ба шаб тахт-ал-арз⁴ бувад, мо набинем, валекин Моҳ вайро бинад. Ва чун Офтоб қамарро ҷумла бинад, ҷумла қамар нур гирад, ҷунон ки шаби ҷаҳордах, ки Моҳ муқобили Офтоб бувад ба ҳадди Мағриб. Ва ба қадри он ки аз вай инхироф⁵ мекунад, аз Моҳ мекоҳад. Ва аз фалаки қамар то Офтоб масофати дур аст. Ва аз Замин то фалаки қамар сиву шаш ҳазору дувисту наваду панҷ фарсанг аст. Ва он чи ҳукамо гӯянд аз сурати Моҳ ба тақриб⁶, ба сурати ҷавоне аст, ду ҷаноҳ⁷ дорад, бар сари вай тоҷе кӯчактар аз тоҷи Офтоб аст.

Фасл

Бидон, ки Моҳ ва Офтобро дар ҳоб дидан «подшоҳ» бувад. Ва Оишаи Сиддиқа разияллоҳу анҳо ба ҳоб дид, ки се моҳ дар домани вай афтод. Чун Пайгамбар алайҳи-с-салом аз дунё рехлат кард, Абубакр (р) гуфт: «Аз он моҳҳо, ки ту дидӣ дар ҳоб, яке ин аст». Ва вайро дар ҳучраи Оиша (с) дафн карданд. Пас Абубакр (р) даргузашт, вайро дар пеши Пайгамбар (с) дафн карданд.

Пас Оиша (р) мегуфт, ки «Ин моҳи сеюм кадом аст?»

То Умар ибни Хаттоб (р)-ро ба корд заданд. Пайгом ба Оиша (р) фиристод, ки «Агар савоб бинӣ, ки маро пеши Пайгамбар (с) ва Абубакр (р) дафн кунӣ, ҳукм туро бошад».

Оиша (р) гуфт: «Ҳучра мулки ман аст ва ман хостам, ки пеши шавҳар ва пеши падар бошам. Чун ту дархостӣ, фидои ту кардам».

Чун Умар (р) ба ҳолати марг расид, васият кард, ки «Ҷанозаи ман ба дари хонаи Оиша (р) баред ва дастуре хоҳед, то маро дар ҳучра

¹ Азим – бузург

² Муҳоқ – пӯшидагӣ, намоён набудан

³ Манофеъ – манфиатҳо

⁴ Тахт-ал-арз – дар зери замин

⁵ Инхироф – дурӣ

⁶ Тақриб – тахмин

⁷ Ҷаноҳ – қанот

дафн кунад. Агар дастуре надихад, маро ба гӯристони Бақиъ дафн кунед».

Гуфтанд: «Вай қабул кардааст».

Умар (р) гуфт: «Ман марди маҳибам. Бошад, ки пас аз марги ман муҷомалат¹ накунад ва нагузорад».

Чун ҷанозаи Умар (р) ба дари хонаи Оиша (р) бурданд, дастуре хостанд.

Оиша (р) гуфт: «Чӣ маънӣ дорад? Дар ҳолати зиндагонии вай қабул кардам, пас аз вай чаро нукул² кунам?»

Пас вайро дар хучра дафн карданд. Ва гуфт: «Ҳозо солис-ул-ақмор» (*Ин моҳи сеюм аст*).

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки Моҳу Офтоб, ки дар хоб бинанд, «мулук»³ бошад.

Ва зане дар хоб дид, ки Моҳ дар Сурайё рафт. Бо Муҳаммад ибни Сирин бигуфт.

Ибни Сирин таом меҳӯрд. Даст бидошт ва рӯй зард карду гуфт: «Инно ли-л-лоҳ. Ман рафтам аз дунё». Бо ин зан гуфт, ки «То ҳафт рӯз ман аз дунё реҳлат хоҳам кард».

Пас аз ҳафт рӯз Муҳаммад ибни Сирин реҳлат кард аз дунё. Ва Муҳаммад ибни Сирин аз ҷумлаи уламои фухул⁴ буд.

Фасл

Бидон, ки аз ҳоли Моҳ ҳикояҳо кунанд шигифт. Ва мо он чи машхуртар аст, бозгӯем. Овардаанд, ки яке аз асҳоби Расул (с) пурсид аз Абучаҳл, ки «Аз Пайгамбар (с) ҳеҷ шигифти дидӣ, ки далел кунад бар сидқи нубуввати вай?»

Гуфт: «Бале. Дар ҳолати туфулияти вай, Абдулмуталлиб, ҷадди⁵ вай, бифармуд, то гахвораи вай бар боми Каъба ниҳоданд, ки гармон сахт буд. Вақти сахаргоҳ, Моҳро дидам, ки аз осмон ба зер омад ва гирди маҳди⁶ вай мегардид. Ва Пайгамбар (с) тифл буд. Мегирист, ба он хомӯш шуд, он гаҳ, дигар бор, сӯйи осмон рафт».

Бо Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфтанд ин маънӣ.

Гуфт: «Бале. Моҳ бо ман гуфт: ба ман ҳеҷ ҳочат дорӣ, гуфтам: агар аз ту дарҳоҳам, ки шикoffта шавӣ, чӣ кунӣ? Гуфт: шикoffта шавам».

Кофирон бишниданд, гуфтанд: «Ин даъворо маънӣ бинмой!»

¹ Муҷомалат – неқӯй

² Нукул – худдорӣ

³ Мулук – подшоҳон

⁴ Фухул – барҷаста

⁵ Ҷад(д) – бобо

⁶ Маҳд – гахвора

Пайғамбар алайхи-с-салом ба ду анғӯшт ишора кард, ки Моҳ ба ду пора шуд.

То Умар ибни Хаттоб (р) гуфт: «Сари кӯҳи Ҳиро дидам дар миёни ду нимаи Моҳ».

То дар Замини Ҳинду Чин ва Мочин бидиданд Моҳро ду пора шуда ва онро таърихе карданд.

Уъҷуба. Гӯянд бар кӯҳи Сиём ҳар гаҳ хангоми даравидани чав бувад, Моҳе барояд ва як соат биистад. Пас фурӯ шавад то соли дигар. Ва иллати он кас надонад.

Ҳикоят

Абӯалӣ Чагонӣ гӯяд, ки малики Хоқон маро фиристод бо уддате¹ азим, то аҳволи ин Моҳ бидонам. Ранче азим ба ман расид, то онҷо рафтам. Ҳеҷ муталлеъ нагаштам, ки сабаби он чист ва аз ҳукамо мепурсидам аз ҳоли он. Гуфтанд: «Мумкин бувад, ки дар зери кӯҳ обе аст ё симоб ва шуои Моҳ ба он об меояд ва акс бар кӯҳ медиҳад ва аз кӯҳ маъкус дар ҳаво меравад».

Ҳикоят

Ибни Муқаннаъ даъвии нубувват кард. Чиваро² дар чоҳе рехт. Чун Офтоб ба самту-р-раъс³ расид, шуои чева маъкус шуд ва дар ҳаво қамаре зоҳир шуд. Ва ба ин талбис⁴ даъво кард, ки «Ман Моҳе нав паид овардам».

Замоне бимонд, то Офтоб инхироф⁵ кард ва он нопадид шуд.

Ва баъзе гӯянд, ки он савод⁶, ки бар рӯи Моҳ аст, акси кӯҳҳои замин аст ва он ки мунир⁷ аст, акси дарёҳо ва обҳост. Возеҳ он аст, ки он савод асари пари Ҷабраил аст.

¹ Уддат – омодагӣ

² Чева – жива, симоб

³ Самту-р-раъс – дар байни осмон

⁴ Талбис – найранг

⁵ Инхироф кард – моил шуд

⁶ Савод – сиёҳӣ

⁷ Мунир – нурафшон

Боби панҷум

Дар баёни ситораҳо ва хусни офариниши онҳо

Қола-л-луҳу таоло (*Худованди олимартаба гуфт*): «Инно зайно-дунё бизинатин-ил-кавокиб. Ва хифзан мин кулли шайтон-им-морид».¹ Маънии ин оят он аст, ки мо кавокибро² ба хикмат офаридаем, яке то осмони дунё музайян бошад, дигар шаётин қасди осмон накунад. Агар шуълаи кавокиб набудӣ қасди осмонҳо кардандӣ. Ҷойи дигар гуфт: «Ва би-н-начми ҳум яхтадун».³ Гуфт: ситораҳо офаридем, то бад-он роҳ ёбанд дар дарёҳо ва биёбонҳо. Бидон, ки андеша бояд кард дар ин кавокиби⁴ олия⁵. Чандин ҳазор сол аст, ки мегарданд. Баъзе ҷанубӣ ва баъзе шимолӣ. Аммо он чи шимолӣ аст, мо мебинем. Чунон ки Баноти наъш⁶, ки болои сари мо мегардад ва дар таҳт-ал-арз⁷ ҳаргиз нараванд. Ва аммо ситораҳо, ки бар кутби Ҷанубанд, аз мо дур аст ва дар вилояти Ҷануб бинанд, болои сари эшон давр кунад⁸ ва дар кутби шимолӣ набинанд.

Фасл

Бидон, ки кори кавокиб мухтасар нест ва илми он чизе нест, ки онро мункир тавон будан. Ва ин миқдор аз таъсири Офтоб мебинанд, ки чун дар Шимол ояд, ҳаво гарм гардад ва чун дур шавад, ҳаво сард гардад. Ва баъзе аз ҷухол⁹ гӯянд, ки он қас, ки Офтоб ва кавокибро таъсир гӯяд, кофир шавад. Хатост, ки Офаридгор дар он офаридааст, ки на кавокиб ба нафси хеш меофаринад. Ва он ки ин гӯяд, куфр бувад. Қола-н-набию: «Ман омана би-н-нучум фа қад кафара». Яъне агар холиқ наҷм ва кавокибро донад, кофир шавад. Пас, агар муқаддир¹⁰ Худоро донад ва кавкабро сабаб донад, маҳзи имон бувад.

Ва аммо он чи мунаҷҷимон гӯянд: табъи Зухал наҳс аст ва сарду хушк ва табъи Зухра ратб¹¹ аст ва тарабангез ва табъи Миррих қаттол¹² ва хурубангез¹³ ва онро «Наҳси асгар» гӯянд ва табъи Муштарӣ илм афзояд ва сукуну қарор диҳад ва «Саъди акбар» аст ва Уторид улумҳо ва зиракӣ диҳад. Мо гӯем, ки ин маонӣ Офаридгор донад ва ин ҳукм кардан мусаллам¹⁴ нест қасро, ки ин маонӣ гӯяд. Ва

¹ Сураи Софот, ояти 5 ва 6

² Кавокиб- ситораҳо, сиёраҳо

³ Сураи Намл, ояти 12

⁴ Кавокиб – ситораҳо, сайёраҳо

⁵ Олия – баланд

⁶ Баноти наъш– ҳафтододарон (ситора)

⁷ Таҳт–ал–арз– зери замин

⁸ Давр кунад – давр занад

⁹ Ҷухол– ҷохилон, нодонон

¹⁰ Муқаддир – тақдиркунанда, сабабгор

¹¹ Ратб – рутубатнок

¹² Қаттол – қотил

¹³ Хурубангез – ҷангангез

¹⁴ Мусаллам – қабул, дуруст

бошад, ки он кас, ки ин маонӣ ҳукм кунад, мизочи худ нашиносад ба ҳақиқат. Ва агар дар он дарवेशи бараҳна андеша кунад, ки дар сармо гирифтор аст, чандон гами сармо дар дили вай аст, ки Зухал аз он шигифт монад. Чандон бувад, ки вайро чомае диҳанд ва диноре чанд бахшанд. Чандон хуррамӣ дар дили вай ояд, ки Зухра аз он шигифт монад. Ва агар якеро хабар диҳанд ба марги азизе, чандон мусибат дар дилаш ҳосил ояд, ки Зухал ва Миррих бигирианд. Бале ҷумлаи кавокиб ҳорр-ул-мизочанд¹ ва ҷавоҳири эшон гарм аст ва ҳарорати дигари аразӣ² аз суръати ҳаракат ҳосил ояд.

Ва кист, ки илми вай ба аҳком ва кайфияти³ нучум бирасад? Ва кӯчактарин кавкабе, ки онро «Сумо» хонанд, чандин маротиба фарохтар аст аз Машриқ то Мағриб, аммо маҳалли вай аз дуриё, ки ҳаст, хурд менамояд.

Ва агар ситорае аз фарқадон ба зер ояд ва бар сари Замин нишинад, чунон бувад Замин дар зери вай, ки дираме дар зери сипаре ва аз ҳамаи ҷавониби Замин актори⁴ вай бигзарад ва мо аз мизочи он беш аз ин надонем, ки чун Офтоб дар бурҷи Асад ояд, ҳаво оташ бигирад, чун ба Хут ояд, ҳаво рутубат ва сардӣ бигирад. Ва ҳар якеро аз кавокиб ҳосияте офаридааст. Чунон ки Сухайл кавкабе аст, ки ба Яман барояд ва Шиърои Ямонӣ, мушрикони вайро мепарастиданд ва онро «Рабб-ул-арбоб» хонданд, чунон чи Қуръон хабар медиҳад: «Ва иинаҳу раб-уш-шиъро»⁵ (*Ва ҳамоно Ӯ Парвардигори Шиъро аст*). Ва Калбӣ гӯяд: ҳар гаҳ ки Айюк⁶ барояд, ҳамаи обҳо дар ҷаҳон бикоҳад, магар Нили Миср ва ҳар гаҳ Сурайё барояд, дарёҳо дар изтироб ояд.

Ин ҳама асбобанд⁷ ва мусаббиб⁸ Офаридгор аст. Ва баъд аз ин, сифати кавокиби сайёра бигӯем.

Зикри Зухал

Зухал кавкабест аз фалаки собиъ⁹ тобад ва фалаки вай фарохтарин фалакҳост. Ба сӣ сол гирди фалак барояд ва ҳар бурҷе ба ду солу ним биравад ва дар ҳар дараҷа як моҳ бимонад. Барои ин қиёс, ҳар сол бист дараҷа мустақим биравад ва ҳар сол ду бор бо Офтоб тарбеъ кунад¹⁰, як бор аз рост ва як бор аз чап ва як бор қирон¹¹ кунад. Он гаҳ Офтоб аз вай баргардад ва бигзарад ва баъд аз

¹ Ҳорр-ул-мизоч – гарммизоч

² Аразӣ – бо сабаб

³ Кайфият – ҷигунагӣ

⁴ Актор – қутрҳо

⁵ Сураи Начм, ояти 9

⁶ Айюк – номи ситора

⁷ Асбоб – сабабҳо

⁸ Мусаббиб – сабабгор

⁹ Собиъ – ҳафтум

¹⁰ Тарбеъ кунад – муқобил истад

¹¹ Қирон – дар як бурҷ ба ҳам наздикӣ кунад

бист рӯз падида ояд: бомдод пеш аз тулӯи Офтоб. Ва аз маркази замин ва фалаки Зухал ҳафдаҳ бор ҳазор-ҳазор¹ ва нухсаду чаҳордаҳ ҳазору дувисту² чихилу чаҳор фарсанг аст. Аз сайёрот дуртар аз ин кавкаб ҳеч³ нест.

Дар Қухистон, шахсе буд муҳосибе доҳӣ⁴. Муҳосибон ба имтиҳон аз вай пурсиданд аз масоҳати Зухал.

Гуфт: «Шумо ин ҳисоб натавонед дарёфтан. Аммо аз он ҷо, ки Зухал аст, агар сахрае⁵ дарандозанд, ҳазор сол биёяд то ба замин расад».

Ҷумлаи муҳосибон муътариф шуданд⁶ ба зиракии вай.

Мақсуд он ки илми мо ба кайфияти махлуке намерасад. Фа кайфа⁷ дар Холик.

Ва аммо табъи Зухал, аз қавли мунаҷҷимон, сард ва хушк аст, савдовии музлим⁸. Далеле кунад бар сафарҳои дароз ва ҳикду⁹ хила ва зулму дурӣ аз мардум. Ва маргу сифла¹⁰ ба вай нисбат кунанд. Аз ҳайвонот аждаҳҳо ва мурғи шаб ва ҳайвони сиёҳ ва аз маодин¹¹ сурб ва санги сиёҳ ва аз динҳо, ҷухудӣ. Ва аммо сурати Зухал, аз қавли ҳукамо: ба пире монад, ки кӯҳеро меканад ва чанд кӯзаҳои сиёҳ пеши вай ниҳода. Ва ин аз ақл дур аст ва мо аз баҳри он, ки ҳукамо гуфтаанд, ирод кардем.

Зикри Муштарӣ

Аммо Муштарӣ кавкабе аст аз фалаки шашум тобад. Ба дувоздаҳ сол гирди фалак бигардад, ба ҳар як моҳ ду дараҷа ва ним дараҷа биравад, ду бор бо Офтоб тарбеъ кунад¹², як бор аз рост ва як бор аз чап, пас Офтоб аз вай баргардад ва баъд аз бист рӯз, бомдод падида ояд. Онро «Саъди акбар» гӯянд.

¹ Ҳазор-ҳазор – миллион

² Дувист – дусад

³ Ҳеч – ҳеч

⁴ Доҳӣ – тезхуш, зирак

⁵ Сахра – харсанг

⁶ Муътариф шуданд – эътироф каранд

⁷ Фа кайфа – пас чӣ гуна

⁸ Музлим – торик

⁹ Ҳикд – кина

¹⁰ Сифла – пастфитратӣ

¹¹ Маодин – маъданҳо

¹² Тарбеъ кунад – муқобил истад

Куфори Туркистон онро маъбуд кардаанд ва бар он даъвоҳо кунанд. Ва аз курраи Замин то фалаки Муштарӣ нух бор ҳазор-ҳазору¹ нухсаду нӯздаҳ ҳазору чихил фарсанг аст. Ва Муштарӣ чандон аст, ки наваду панҷ бору чаҳоряки Замин аз Шарқ то Ғарб. Таъби Муштарӣ гарм ва нарм аст, ҳавое аст далели ҳаёт ва қазо ва илму амонат аст. Ва ончи ба вай нисбат кунанд: аз ҳайвон, одамӣ ва аз маодин зирниху² кибрит³ ва аз динҳо насронӣ. Ва сурати Муштарӣ, аз қавли ҳукамо, марде аст каҳл⁴, бар тахти заррин нишаста, бар сар тоҷ дорад, дар зери вай аспеву гове ва ҷомусу⁵ шутуре.

Ва бидон, ки аҷаб дорам аз ҳукамо дар суварӣ⁶ кавокиб аз ин чинс суҳан ронанд ва мушаббаҳат кунанд⁷ найиротро⁸ ба ҳайвонот ва ҷамъ кунанд миёни Муштарӣ ва гову шутур. Ва ин илм эшонро аз кучо ҳосил шуд ва ба фалаки шашум кучо расиданд, то Муштариро ба ин сурат диданд, ки аз Шарқ то Ғарб, дар ҷанби Муштарӣ, мағасе бувад? Ва мо он чи гуфтанд, ёд кардем.

Сифати Миррих

Ва аммо Миррих кавкабе аст аз фалаки панҷум тобад. Ҳамаи

фалак ба як сол бибурад ва дар ҳар бурҷе чихилу панҷ рӯз бимонад. Чун Офтоб аз вай даргузарад ва Миррих аз зери шуоъ ба муддати ду моҳ ба дар ояд ва пас бомдоде падида ояд дар Машрик, пеш аз тулӯи Офтоб. Ва аз вақти муқоранаи⁹ Шамс¹⁰ то дигар муқорана ҳафтсаду ҳаштод рӯз бошад. Ва аз курраи Замин то

фалаки Миррих ҳазору сесаду бисту се ҳазору сесду як фарсанг аст. Ва Миррих чандон аст, ки як бору ним аз Машрик то ба Мағриб. Таъби Миррих гарм ва хушк ва норӣ¹¹ аст, далели ҷавонӣ ва шуҷоат

¹ Ҳазор-ҳазор – миллион

² Зарних – маргимӯш, сулфури арсинеқ

³ Кибрит – гугирд

⁴ Каҳл – миёнсол

⁵ Ҷомус – говмеш

⁶ Сувар – суратҳо

⁷ Мушаббаҳат кунанд – ташбеҳ диҳанд, монанд кунанд

⁸ Найирот – ситораҳо

⁹ Муқорана – наздиқ шудан

¹⁰ Шамс – офтоб

¹¹ Норӣ – оташин

ва хашму қаҳр ва дуздию хайманаву¹ арабада² аст. Аз хайвон ба вай нисбат кунанд гургу хук ва аз маодин оҳану санги сурх ва аз динҳо офтобпарастӣ. Ва сурати Миррих аз қавли мунаҷҷимон, чавонест дар даст ҳарбае³, бар тахти мудаввар нишаста, дар зери вай кафтореву гургеvu саге ва хурӯсе. Онро «Наҳси асгар» гӯянд.

Ва ин маънӣ ҳам муҳол аст, ки бар фалаки Миррих гургу кафтор бувад. Ё Миррих ба тахт чӣ кунад ва он ҷо, ки кавкабе бувад, тахт ва ҳарба кучо монад бо ҳарорат ва галаби ихроқи⁴ вай? Аммо он чи ҳукамо гуфтанд, мо ёд кардем.

Сифати Зухра

Аммо Зухра кавкабест аз фалаки сеюм тобад. Даври ӯ дар бурҷҳо ёбанд, мисли даври Офтоб. Як бор тез равад дар пеши Офтоб ва як бор гарон равад ва роҷеъ гардад⁵. Дар зери шуои Офтоб, се моҳ бимонад ва кас вайро набинад. Пас, шабонгахе, дар Мағриб падид

ояд ва муддати ҳашт моҳ пайдо бувад. Ва аз вақти муқоранати⁶ Офтоб то тамомати давр сесаду ҳаштод рӯз бошад, пас роҷеъ шавад. Ва аз кӯраи Замин то фалаки Зухра саду ҳаштоду се ҳазору шашсаду панҷоҳу ҳафт фарсанг аст.

Зухраро табъ латиф аст. Далеле кунад бар

занону ҳулову⁷ кисвату⁸ бўйи хуш ва суруду замру⁹ ишқ. Ва аз хайвонот, ки ба вай нисбат кунанд, духтарони некуву моҳе ва аз маодин марвориду симу мис ва аз динҳо дини араб. Ва сурати Зухра, аз қавли ҳукамо, зане аст ба чамол, бар сари вай кӯзаи заррин, бар сарире¹⁰ нишаста, болои вай дарахти ангур, дар зери тахти вай чаҳор зан, ҳар яке дастаи райҳон доранд ва мебӯянд.

¹ Хаймана – шиква

² Арабада – доду фарёд

³ Ҳараба – найза

⁴ Ихроқ– сӯзон

⁵ Роҷеъ гардад– баргардад

⁶ Муқоранат – наздакшавӣ

⁷ Ҳуло– зеварҳо

⁸ Кисват – либос

⁹ Замр – найнавозӣ

¹⁰ Сарир – кат, тахт

Сифати Уторид

Аммо Уторид кавкабест холи
ӯ холи Зухра. Аз Осмони дувум
тобад ва аз Офтоб чудо нагардад.
Ва аз мустақим будан то дигар
муқорана кардан¹ саду бисту нух
рӯз бувад. Ва аз кӯраи Замин то
фалаки Уторид шаст ҳазору нух
ҳазору чаҳорсад фарсанг аст.
Таъби Уторид хушк аст, далел
кунад бар умури динӣ ва
нубуввату улум ва ақл. Ва корҳои
борик ба вай нисбат кунанд. Аз
хайвон, сагу боз ва аз маодин

марҷону чева² ва аз динҳо дини насронӣ. Ва сурати Уторид, аз қавли
мунаҷҷимон, мардест низор³, мусхаф⁴ дар даст, бар тахте, дар зери
вай пире ва ходиме ва зане ва амраде.

Ва ин ҳам муҳол бувад, аз суҳанҳои мавҳуми аҳли танҷим⁵, ки
Уторид кавкабест як ҷинс. Ва он ҷо, ки Уторид бувад, аз олам ҳама
Уторид бошад, аз уфқ то уфқ Уторид гирифта бувад, дидаи ҳеҷ одамӣ
ба тӯлу арз ва ба интиҳои вай нарасад. Ва ҳамчунин, холи дигари
кавкаб. Ва чун раво доранд, ки ин чунин хурофот гӯянд, то кавкаbero ба
пире монанд кунанд ва якero ба ҷавоне ва якero ба зане?

Ва мо баъд аз ин сифати буруҷ бигӯем.

Фасл Сурати бурҷҳо

Қола-л-лоху таоло: «Вассамои зот-ил-буруҷ»⁶. Офаридгор қасам ёд
кард ба осмоне, ки бар он бурҷхост. Ва он ки маҳалли қасами
Офаридгор бувад, донишгани холи вай муҳим бувад. Бидон, ки бурҷҳо
бар дувоздаҳ аст бар Фалак-ул-буруҷ. Ва онро «Минтакат-ул-буруҷ»
хонанд. Бар мисоли харбуза, ки дувоздаҳ хона дорад, дар ҳар хона
бурҷе. Ва ин Фалак-ул-буруҷ болои ҳафт осмон аст ва ин ҳафт кавкаби
сайёра дар зери ин минтақа мегардад. Ҳар гаҳ як кавкаб баробари бурҷе
ояд, гӯянд фалон кавкаб дар фалон бурҷ аст. Ва инро ба андеша нек
тавон доништан. Ва ҳукамо ин дувоздаҳ бурҷро суратҳо ниҳодаанд:
якero бар сурати ҳамал⁷, якero бар сурати савр⁸... На ба он маънӣ, ки

¹ Муқорана кардан – наздик шудан

² Чева – жева, симоб

³ Низор – лоғар

⁴ Мусхаф – китоб

⁵ Аҳли танҷим – мунаҷҷимон, ситорашиносон

⁶ Сураи Буруҷ, ояти 1

⁷ Ҳамал – барра

⁸ Савр – барзағов

бар фалак ҳамал аст ё гов ва ё саратон¹. Валекин ин бурҷҳо ёфтаанд, ҳар бурҷе муштамил бар чанд кавкаб, вазъи он чун гове ё акрабе² ё камоне. Аммо агар ба масоҳат киёс кунанд, аз сари Камон то дигар сар ва аз сари Акраб то дунболаи вай, чуз Худо касе надонад, ки чанд ҳазор фарсанг аст.

Ҳамал³. Аввал, бурчи Ҳамал аст. Ва он бурҷе оташӣ аст, нахорӣ, машриқӣ, сабукрӯ ва андакматолё⁴. Ва бар шакли гӯсфанде, ду сар дорад, бозпас менигарад.

Гӯянд, ки бар кӯхи Чин ва Мочин тӯдае аст, ҳар гаҳ Офтоб ба сари Ҳамал ояд, обе азим равон шавад. Он чи ба Ҳамал тааллуқ дорад аз шаҳрҳо: Озарбойҷон ва Муқон ва Фаластин ва Қухистон ва Исфаҳон. Ва Офтоб чун ба аввали Ҳамал расад, шабу рӯз яке бошад ба ҳамаи олам. Онро «Бурчи эътидол» хонанд. Дар ин бурҷ, кавкабест онро «Каф-ул-хазиб» хонанд. Шимоли ва саъд аст.

Савр⁵. Бурчи савр бурҷест хокӣ, мода, лайлӣ⁶, чанубӣ, мустақим-ут-

тулуъ⁷, гаронрав, бар сурати гове, ба ду пора. Ва Савр толеи Миср аст ва они Ҳараю ва Ҳамадон ва Моҳайн ва Кӯрдон.

Ва бурҷест собит, миёни рабиъ⁸ бошад ва бинагардад. Дар ин бурҷ кавкабест онро «Айн-ус-савр»⁹ хонанд: чанубӣ аст, қаттол¹⁰ ва наҳс. Ва кавкаби дигар, онро «Раъс-ул-

гул»¹¹ хонанд: қаттол ва шимоли. Ва маънии «қаттол» он аст, ки ҳар ки бар дараҷае бизод, чун ин дараҷа ба ин кавкаб расад, Худовандаш

¹ Саратон – харчанг

² Акраб – каждум

³ Ҳамал – барра

⁴ Андакматолё – камнамо

⁵ Савр – барзагов

⁶ Лайлӣ – шабӣ

⁷ Мустақим – ут – тулуъ – росттулуъкунанда

⁸ Рабиъ – баҳор

⁹ Айн – ус – савр – чашми барзагов

¹⁰ Қаттол – қотил

¹¹ Раъс – ул – гул – сари гул

бимирад: он кавкабро «каттол» ва «қотей» хонанд. Ин маънӣ қавли табоиён¹ аст ва маънӣ он аст, ки Офаридгор дар он ин маънӣ офаридааст, чунон ки дар мор заҳр офаридааст.

Чавзо². Чавзо бурчест бодӣ, нахорӣ, сайфӣ³, гарбӣ, сабукрав,

муъвач-ут-тулӯ⁴. Ду суратанд, ҳар яке даст ба гардани дигаре ниҳода.

Ва Чавзо толеи Дайламон ва Чурчон ва Кобул ва Бархон аст. Ва дар бурчи Чавзо, шаш кавкаб аст ҷанубӣ. Якero «Раъс-ул-ҷаббор» хонанд: саҳобӣ⁵ аст, қотей ва наҳс. Ва дигарро «Манкиб-ул-ҷавзо» хонанд: ҳам қаттол аст.

Дигарро «Манкиб-ул-айсар» хонанд, дигарро «Кадам-ул-юсро», дигарро «Айюк», Саъд аст, дигарро «Манкиб-уз-зил-ъинон» ва саъд аст.

Саратон⁶. Саратон бурчест обӣ, мода, лайлӣ⁷, шимоли, мунқалиб⁸,

сайфӣ⁹, мустақим-ут-тулӯ¹⁰, гаронрав, бисёр матолеъ¹¹, бар сура-ти харчанги азрақ¹².

Ва Саратон толеи Марв ва Баҳрайн ва Ҳачар ва Иффриқия ва Марврӯд аст ва аз они Хуросон. Ва ҳар гоҳ Офтоб ба Саратон расад, Офтоб бигардад. Ва дар Саратон ҷаҳор кавкаб аст: «Шиърои ямонӣ», ва «Шиърои ҷанубӣ» ва

«Раъс-ут-тавъам» шимоли аст ва «Раъс-ут-тавъами муаххар» шимоли аст ва «Маълаф» ҳам шимоли аст ва қаттол.

¹ Табоиён – толеъшиносон

² Чавзо- дупайкар

³ Сайфӣ – тобистонӣ

⁴ Муаввач-ут-тулӯ – қачтулӯ

⁵ Саҳобӣ – абри

⁶ Саратон- харчанг

⁷ Лайлӣ – шабӣ

⁸ Мунқалиб – дигаргуншаванда

⁹ Сайфӣ – тобистонӣ

¹⁰ Мустақим-ут-тулӯ – росттулӯкунанда

¹¹ Бисёрматолеъ – бисёртулӯкунанда

¹² Азрақ – кабуд

Асад¹. Бурчи Асад оташӣ аст, наҳорӣ, собит, дар миёни тобистон бошад. Машрикӣ аст, сабукрав, бисёрматолё, мустақим-ут-тулӯ, бар сурати шере, пеши вай оташе.

Асад толеи Туркон аст ва Эроншахр ва Мукрон ва Басра ва Барбар. Ва дар бурчи Асад кавкабест онро «Қалб-ул-асад» гӯянд, қаттол аст ва шимоли.

Сунбула². Бурчи Сунбула хокӣ аст, мода, сайфӣ, лайлӣ, чанубӣ, мустақим-ут-тулӯ, гаронрав, бисёрматолё, бар сурати зане истода, дар дасти рост хушай гандум, бар сар тоҷе заррин.

Сунбула толеи Андалус ва Форс ва Шом ва Фурот ва Кирмон аст. Дар он кавкабест «Сурфа» гӯянд, шимоли аст, саъд. Ва чун Офтоб ба Сунбула ояд, мавҷи дарё саъб³ гардад ва зиёдат шавад.

Мизон⁴. Мизон бурҷест бодӣ, наҳорӣ, харифӣ⁵, мағрибӣ, мустақим-ут-тулӯ, бисёрматолё, бар сурати кахл⁶, дар даст тарозуе.

Бурчи Мизон толеи Кирмон аст ва баъзе аз Систон ва Тахористон ва Балх ва Кашмир ва Ҳинд ва Рум. Ва дар бурчи Мизон, се кавкаб аст: «Симоки ромех», дигар «Иклил» ва ҳарду шимолианд ва «Симоки аъзал» чанубӣ аст. Ва Мизон бурҷест муътадил. Ва ҳар гаҳ ки Офтоб ба Мизон ояд, шабу рӯз як бошад ба ҳамаи олам.

¹ Асад – шер

² Сунбула – хӯша

³ Саъб – душвор

⁴ Мизон – тарозу

⁵ Харифӣ – тирамоҳӣ

⁶ Кахл – марди миёнсол

Акраб¹. Акраб бурчест собит, обй, мода, лайлй², шимолй, мустақим-ут-тулўъ, гаронрав, бисёрматолёъ.

Бурчи Акраб толеи Араб аст ва Басра ва Яман ва Ҳичоз ва Омул ва Қумис ва Сугд. Ва дар бурчи Акраб ду кавкаб аст: якеро «Қалб-ул-акраб» гўянд, чанубй аст, қаттол ва дигареро «Ат-Толиюлиқалб-ил-акраб».

Қавс³. Қавс бурчест оташй, наҳорй, машрикй, сабукрав, мустақим-ут-тулўъ, бисёрматолёъ, бар сурати рокибе⁴ камон ба зех карда бозпас менигарад, тир кашада, пешаи вай море дунбол ба боло карда.

Гўянд чун Офтоб ба Қавс ояд, Баҳри Форс музтариб гардад, чун аз Қавс ба дар ояд, ба шаб дарё нарм гардад ва киштй равон гардад. Ва Қавс

толеи Исфаҳон ва Мукрон ва Рай аст. Дар бурчи Қавс, кавкабест онро «Айн-ур-ромй» гўянд. Саҳобй аст. «Саҳобй» он бошад, ки ба ранги абр бувад. Шимолй аст ва наҳс ва қотёъ ва қаттол.

Бидон, ки ончи мунаҷҷим гўяд, «Саҳобй аст, лайлй ё чанубй ё оташй ё бодй», мусаллам⁵ дорем, аммо он чи гўяд «Қаттол аст, бар сурати фалон», мусаллам надорем, ки бар фалак, сурати амраду пир набувад ва он чи гўянд, бар тақриб⁶ гўянд, на ба таҳқиқ⁷.

Чадй⁸. Бидон, ки Чадй бурчест, хокй, шатавй⁹ мунқалиб¹⁰, мода, лайлй, чанубй, гаронрав ва муаввич-ут-тулўъ¹¹, миёнаматолёъ. Ва толеи Аҳвоз ва Мадоин ва Синд ва Ҳинд ва Уммон ва Рум аст. Ва дар

¹ Акраб – каждум

² Лайлй – шабй

³ Қавс – камон, пайкон

⁴ Рокиб – савора

⁵ Мусаллам – қабул

⁶ Ба тақриб – тахмин

⁷ Ба таҳқиқ – аниқ, дақиқ

⁸ Чадй – бузгола

⁹ Шатавй – зимистона

¹⁰ Мунқалиб – дигаргуншаванда

¹¹ Муаввич-ут-тулўъ – қаттулўъкунанда

Ҷадӣ, ду кавкаб аст шимолӣ, саъд: онро «Насри тоир» ва «Насри вокеъ» гӯянд. Ва ба сурати бузе аст, гӯшҳои бузург, аъзоҳо аз якдигар гушуда.

Бидон, ки муначчимон он чи гӯянд: Ҷадӣ «шатавӣ аст, мунқалиб, лайлӣ, чанубӣ, гаронрав, муаввич-ут-тулӯъ», мусаллам дорем, аммо он чи гӯянд «мода, бар сурати бўз, гушудааъзо», мусаллам надорем. Ба ҳукми он ки буз ва гайра бар фалак набувад ва вазъи кавокиб инчо бар ин мисол ёфтаанд.

Ва дар китобе овардаанд: «Аз паси Ҷадӣ, пирест чомаи куҳан пӯшида». Ва аҷаб дорам аз ақли ҳакиме, ки ин миқдор надонад, ки ба чӣ тариқ маълум шуд вайро, ки чомаи куҳна аст ё нав. Ва он чи гӯянд: «асо дар даст», асо чун дид, ки вай дар даст дорад? Ва ба ин асо киро меронад? Ё ин кавкабро сустӣ чун расид, то ба асо така кард?

Ва дар китоби «Сувар» овардааст, ки «Дар бурчи Ақраб, амраде хуфтааст, сар ба пахлуи Ақраб ниҳода».

Чун бидид ин ҳаким, ки вай амрад¹ аст ё мултаҳӣ²? Ва бурчи Ақраб сад ҳазор-ҳазор³ фарсанг тӯли вай бувад, ин амрадро чун бидонист, ки хуфтааст ё бедор? Ҳеҷ ҷоие ба ин фарохӣ намеёфт, то Ақрабро болишти худ кунад?

Далв⁴. Далв бурчест бодӣ, наҳорӣ, мағрибӣ, сабукрав, шатавӣ⁵,

мунқалиб, муаввич-ут-тулӯъ⁶, бар сурати чоҳе пуроб, чавоне истода об мекашад ба далве.

Ва далв толеи Куфа ва Миср ва Ҷурҷон ва захри⁷ Ҳичоз аст. Дар ин бурч, ду кавкабанд: «Фам-ул-хут» чанубӣ аст ва «Занаб-уд-даҷоҷа» шимолӣ аст ва онро «Ридф» гӯянд.

Ва бидон, ки он чи гӯянд:

¹ Амрад – бериш

² Мултаҳӣ – ришдор

³ Ҳазор-ҳазор – миллион

⁴ Далв – сател

⁵ Шатавӣ – зимистонӣ

⁶ Муаввич-ут-тулӯъ – қаттулӯъкунанда

⁷ Заҳр – пушт

«Далв бодӣ, нахорӣ, магрибӣ, сабукрав, шатавӣ, мунқалиб», мусаллам дорем ва он чи гуфт: «Бар сурати чоҳе пуроб, чавоне истода об мекашад», мусаллам надорем, ки бар фалак чоҳ ва об ва расан¹ набувад ва ба ин об чӣ мекунад? Ва он ки мегӯянд: «Аз паси вай пири урён», чун бидонист, ки пир аст? Ҳоссаи чашми ӯ чун дарёфт муйи сапеди вай? Ва агар чома доштӣ, чун донистӣ, ки сапед аст ё сиёҳ, абрешим аст ё пунба²?

Ҳут³. Ҳут бурчест мода, обӣ, лайлӣ⁴, шимолӣ, гаронрав, муаввиҷ-

ут-тулӯ⁵, бар сурати ду моҳӣ, сари ҳар яке суйи дунболи дигар, пеши он зане нишаста.

Ва Ҳут толеи Табаристон ва Самарқанд ва Бухоро ва Искандария аст. Ва бурчест шатавӣ⁶. Дар ин бурҷ ду кавкаб аст: якеро «Манкиб-ул-фарас» гӯянд, шимолӣ аст, наҳс, қаттол.

Ин аст сурати буруҷ⁷, ки гуфта омад аз қавли ҳукамои авоил⁸ ва дар кутубҳои⁹ қадим мастур¹⁰. Баъзе ба расад ёфта ва ҳазору бисту ду ситораи собит бар чихилу ҳашт сурат ниҳоданд ва ба умрҳои дароз расад ниғаҳ дошта ва ба шаб сирри кавокибро дарёфта ва ба рӯз дар қаъри чоҳҳои дароз, чунон ки аз қаъри он кавокибро дидаанд. Ва гӯянд, ки дар замини Юнон баҳре буд, ки сурати афлок ва буруҷ дар он зоҳир будӣ ва акнун он иқлим¹¹ баргардид ва об бигрифт ва касро дар он роҳ нест.

Ин микдор, ки гуфта омад, ин ҷо кифоят бошад.

¹ Расан – ресмон

² Пунба – пахта

³ Ҳут – моҳӣ, кит

⁴ Лайлӣ – шабӣ

⁵ Муаввиҷ-ут-тулӯ – қачтулӯкунанда

⁶ Шатавӣ – зимистона

⁷ Буруҷ- бучрҳо

⁸ Ҳукамои пешин – донишмандни пешин

⁹ Кутубҳо – китобҳо

¹⁰ Мастур – нивишташуда

¹¹ Иқлим – минтақа

Фасл

Бидон, ки ҳукамо он чи гӯянд бурче «нар» аст ё «мода», ба маҷоз гӯянд, на ба ҳақиқат. Чунон ки араб Офтобро «муаннас» гӯянд ва Моҳро «музаккар» гӯянд. Мунаҷҷимон бар ҳилофи ин гӯянд: чунон ки гӯянд Сунбула бурҷест мода, хокӣ, ҷанубӣ, «мода» ва «хокӣ» таҳқиқ нест. Ва он чи гӯянд: «Зухал бар сурати пире аст куланг¹ дар даст кӯҳе меканад», ҷазофоти² мунаҷҷимон аст. Ва он чи гӯянд: «Миррих теге кашида ва саре бурида аз дигар даст даровехта» ва он чи гӯянд: «Зухра занест бар батте барканор» ва амсоли ин, ҳама маҷозӣ аст, мавҳумоти савдовӣ. На дар «Қуръон» аст, на дар ахбор, ки вочиб қардӣ қабули он. Зухале, ки чандон аст, ки замин аз Шарк то Ғарб даҳ бор, чаро кӯҳ канад ба миъвал³? Ва кӯҳ бар фалаки ҳафтум чӣ кунад? Кӣ дид, ки Зухра барбат⁴ мезанад ва Зухал навҳа мекунад? Барбати Зухра кӣ сохт? Навҳаи Зухал бар мусибати кист? Ва мо инро, ки гуфтем, аз қавли эшон гуфтем, то китоб ҳолӣ набошад ва ракоқати⁵ ақли фалосифа⁶, ки ба авом хандидаанд, боз намудем, то ончи Офаридгор офарида аст, азим дорӣ ва ба чашми эҳтиром нигарӣ.

Ва баъд аз ин, ёд кунем шигифтии офаридани оташ ва манофеи он.

¹ Куланг – каланд

² Ҷазофот – газофот, беҳудагӯӣ

³ Миъвал – каланд, зогнул

⁴ Барбат – асбоби мусикӣ

⁵ Ракоқат – сустӣ

⁶ Фалосифа – файласуфон

РУКНИ ДУЮМ

Боби якум

Дар аҷоиби он чи ки байни осмону замин рух медиҳад

Қола-л-лоҳу таоло: «Афараайтуму-н-нора-л-лати туруна аантум аншаътум шачаратаҳо ам нахну-л-муншиун»¹ (*Оё дидед он оташиро, ки бар меоваред? Оё шумо дарахтширо офаридед? Ё мо офаринандаем?*). Маънӣ он аст, ки Офаридгор миннат мениҳад бар халқон, ки ман ин оташ офаридам дар дарахт, вайро шумо иншо кардед ё ман? Ва ман дар оташ манфиатҳо офаридам, ки гариб ва шаҳриро ба қор ояд ва кас аз он нагрезд.

Бидон, ки дар оташ манфиатҳо дидам. Аз бас манфиатҳо, ки дар оташ ниҳод, укалои Ҳинд ва Юнон ғалат гаштанд ва сучуд карданд оташро ва ин хизлон² дар маҷус бимонд ва оташпараст шуданд. То маълум шуд, ки ҳидоят Офаридгор диҳад ва ба ақли танҳо қор тамом намешавад. Ва агар оташро аз баҳри манфиат парастанд, дар гил манфиат беш аз оташ аст ва дар об мановфее беш аз он аст, ки дар оташ. Ва Офаридгор чун хоҳад, ки гурӯҳро саргардон кунад, эшонро мубтало кунад ба чизе. Чунон ки хиндувонро мубтало карда ба парастидани гов ва тарсоёнро³ ба парастидани суми хари Исо ва мушрикнро ба парастидани асном⁴ ва ҷамодот.

Ва мо ёд кунем сифати оташ ва хосияти он.

Фасл

Сифати оташ

Бидон, ки оташ ҳамаи оламро гирфтааст ва ҳеҷ санге ва ҷӯбе аз оташ ҳолӣ нест. Агар хоҳиле ҷӯбе бардорад, гӯяд: «Оташ кучост», гӯем тариқи истихроҷи ҳар чизе зоҳир аст. Чунон, ки ду ҷӯбро бар ҳам зананд аз марх⁵ ва афор⁶, оташ зоҳир гарад. Ё санг ба оҳан зананд. Ва оташ ба наздикии ҷӯби санавбар бидоранд, ҳарорат ба вай расад, катрон⁷ ва зифт⁸ аз вай равон шавад. Ва ширро бичунбонанд, маска аз он падида ояд. Ва гар хоҳанд, ки зару симро аз якдигар чудо кунанд, ба таҳрик ва дақ⁹ чудо нашавад ва сабили¹⁰ тафриқи¹¹ он

¹ Сураи Воқеа, ояти 81 ва 82

² Хизлон – зиён, гумроҳӣ

³ Тарсо – масеҳӣ

⁴ Асном- бутҳо

⁵ Марх – равған

⁶ Афор – гард

⁷ Катрон – равғани ҷӯб

⁸ Зифт – ширешӣ дарахт

⁹ Дақ – куфтан

¹⁰ Сабил– роҳ

¹¹ Тафриқ – чудо карданд

саббок¹ донад. Пас, оташ дар ачзоҳо пинҳон аст, чунонки асал дар шиками занбӯр. Ва агар ҳазор занбӯрро бикушӣ, дар шиками вай асал набинӣ ва агар ҳазор дарахти хурмо бишикофӣ, хурмо наёбӣ. Пас оташ дар ачзoi ҷамодот² пинҳон аст ва Офаридгор онро ба сабабе зоҳир гардонад.

Ва бидон, ки дар олам ҳеҷ ҷисме нест, ки Офаридгор офарид некутар аз оташ. Суратест мутлақ, на махсур³ ва на мураккаб ва аккол⁴ ва мумтанеъ. Ва касро тамкин⁵ надихад, то вайро имсок кунанд⁶ ё қабз кунанд⁷ ва мутеи кас нагардад. Ва аз он олами улвист⁸, ба икроҳ⁹ вайро ба ин олам овардаанд. Ва Офаридгор аз баҳри манофеи бандагон, вайро дар ҷамодот¹⁰ маҳбус карда. Ва дар ҳар ҷи овезад, вайро нисбат кунад, то чун ҳалос ёбад, қасди маркази улвӣ кунад. Ва маркази вай болои ҳамаи улвиёт аст, зеро ки об болои замин аст ва ҳаво болои об аст ва оташ болои ҳавост. Ва дар оташ наҳибе ва ғалабае азим аст ва чунон донӣ, ки оташе азим, ки дар кӯраи оҳангар аст, агар қадре об дар он резанд, овози мункар¹¹ ва ҳоил¹² аз он падид ояд. Ва агар пурсанд, ки «Он чист, ки заррае аз он шаҳрро бас канад», бигӯ, ки оташ аст, ки заррае аз он ҷаҳонро бисӯзад.

Ва бидон, ки оташ ҳамаи ҳайвонот дӯст доранд. Ва агар касе хоҳад, ки аҷоиб бинад, дар саҳро ба шаб оташе барафрӯзад ва сабр кунад, то ҷонварони мухталифҳо бинад, ки ба назораи оташ оянд. Ва аз ин сабаб, ҷароғро дар пеши тифл доранд, то бо вай муногот¹³ кунанд ва нишот дар дили вай оварад ва забонаш бигшояд. Ва бошад, ки тифлро ранҷе бувад ҳафӣ¹⁴ ва нолад ва гирияд ва пистон дарнагирад ва хобаш нагирад дар шаб, чун модар ҷароғ бозгирад, ба он биоромад ва сокин гардад. Ва сайёд ба шаб дар завраке нишинад ва ҷароге дар обгина¹⁵ ниҳад ва бар лаби заврақ ниҳад, мургони обӣ меоянд аз аҷнос ва дар он ҷароғ нигоҳ мекунанд ва сайёд ҷӯбе дар даст дорад, бар ташт мезанад, ҳайвоноти баҳрӣ ба он ором гиранд ва

¹ Саббок – заргар

² Ҷамодот – ашёи бечон

³ Махсур – ихоташуда

⁴ Аккол – пурхӯр

⁵ Тамкин – имкон

⁶ Имсок кунад – дорад, қапад

⁷ Қазб кунад – ба даст гирад

⁸ Улвӣ – болӣ

⁹ Ба икроҳ – маҷбурӣ

¹⁰ Ҷамодот – ашёи бечон

¹¹ Мункар – даҳшатангез

¹² Ҳоил – тарсноқ

¹³ Муногот – бозӣ

¹⁴ Ҳафӣ – ноаён

¹⁵ Обгина – пиша

дар он чарог менигаранд ва сайёд охоне муаккаф¹ дорад, эшонро ба худ мекашад ва дар заврақ меандозад, то киштиро пур кунад.

Ва бидон, ки маномфеи оташ зоҳир аст. Агар марде нони хамир хӯрад нопухта, меъдаи вай табоҳ гардад ва ё гӯшти хом бихӯрад, ҳеҷ лаззате надиҳад. Чун ҳарорати оташ ба вай расад, бӯи лазиз ва тамби шахӣ² дар он падида ояд. Офаридгор ин неъматро аз кас дарег надошт: на аз мулук³ ва на аз масокин⁴. Ва касро ба он қудрате набошад, то ҳазина кунад. Ва мард дар сарой бувад, чун шаб дарояд, зулмате⁵ ҳосил ояд, ки ҳеҷ чизро набинад, Мохро аз моҳи бинашиносад, мешро аз гург надонад, чароғе барафрӯзад, аз он шаб рӯзе падида ояд, унсе ҳосил гардад. Ва ин аз адли Офаридгор аст, ки дар ҳаққи бандагон кард, то гадову амир дар он яксон бошанд.

Зикри нағунбахтии оташпарастон

Бидон, ки сабаби идбори⁶ оташпарастон тақдири Офаридгор аст ва бидон, ки дар олам ҳеҷ дине шумтар аз дини оташпарасти нест. Ва аз ин сабаб, ҳаргиз кас аз миллате дар маҷус нарафт. Ва Абдуллоҳ ибни Зиёд гӯяд: чун Исо алайҳи-с-салом бизод, подшоҳи малики Аҷам- Ардашер, чунон дид, ки барқе баромад ва ситорае вайро бисӯхт. Ардашер битарсид ва бидонист, ки сабаби валодаи Исост. Қадре анғубин ба дасти се шахс ба Исо фиристод.

Исо се курс ба Ардашер фиристод.

Расулон гуфтанд дар ин курсҳо коре ҳаст. Ду шахс курсҳои худ бихӯрданд ва яке курси хеш пинҳон кард ва пеши Ардашер омаданд.

Гуфт: «Шуморо чӣ дод?»

Он ду кас гуфтанд: «Ҳеҷ надод».

Дигаре гуфт: «Бале ман курси хеш фалон ҷо дафн кардам».

Гуфт: «Бирав, биёр!»

Малик бо вай он ҷо рафт. Талаб карданд, намеёфанд, заминро мекадад, оташе азим аз он баромад, қасди малик кард, малик ба сучуд рафт.

Чун наҷот ёфт, аз он вақт, оташро парастидан гирифтанд.

Гӯянд сабаби оташ парастидан он буд, ки Ҳурмуз ибни Хусрав ҳонда буд, ки мавлуде бизояд муборак дар Байт-ул-мақдис. Вай зайт⁷ ва зар ва лабон⁸ ҳадия ба Марям фиристод. Марям анбоне¹ ҳок ба Ҳурмуз фиристод. Вай он ҷо ки шаҳри Шез аст, дафн кард.

¹ Муаккаф – хамида, қач

² Шаҳӣ – бомаза

³ Мулук – шӯҳрон

⁴ Масокин – мискинҳо, камбағалон

⁵ Зулмат – торикӣ

⁶ Идбор – нағунбахтӣ, бадбахтӣ

⁷ Зайт – раған

⁸ Лабон – кундур

Подшоҳе дигар бидонист. Кас фиристод, ки бар он хок бино бикунанд. Мутахаййир² дармонд ва роҳ ба он намебурд. Чун шаб даромад, нуре азим аз он ҷо бармеомад. Хате гирди он нур бикашид ва Байт-ун-нор³ онҷо бино кард. Ва ҳанӯз он барҷост ва аз он оташ мебаранд ба Машрик ва Мағриб. Ва бар сари он, қубба⁴ бикард ва бар сари қубба ҳилоле бикард симин⁵, ба тилисме, ки кас онро аз сари вай натавонад бардошт. Ва гӯянд, ки ҳаштсад сол аст, ки он оташ онҷо месӯзад.

Ва оташхое, ки мепарастанд габрон, оташи Ҷамшед аст. Онро «Озар Хурра» гӯянд. Ва он ба Хоразм буд, Анушервони Одил бо Кориён овард. Чун навбати Пайгамбари мо (с) расид, габрон⁶ битарсиданд, чузве аз он ба Фасо бурданд, то агар якеро бикӯшанд, яке бимонад.

Дигар «Нори ҷуснаф» гӯянд. Кайхусрав ниҳод ба Озарбойҷон. Анушервони Одил онро ба Шез овард. Габрон гӯянд бар Ҷуснаф малике муваккал аст онро «Сабалон» хонанд.

Ва Кайхусрав писари Сиёвуш буд ва Сиёвуш саҳт ба ҷамол буд. Зани падари вай бар вай ошиқ гашт. Сиёвуш тоати вай надошт. Ин зан фарёд кард, ки «Сиёвуш қасди ман кард».

Аз он хусумат хост. Пеши оташ рафтанд. Сиёвуш бараҳна шуд ва дар оташ рафт. Берун омад ба саломат. Бидонист, ки Сиёвуш барӣ аст аз он тухмат.

Фасл

Дигар оташи Зартушт, ба ноҳияи Нишобур.

Ва Зартушт раъс-ул-мачус⁷ буд ва аз Балх буд. Даъвои

пайгамбарӣ мекард ва гуфт: «Ба кӯхи Сабалон малаке ба ман меояд». Ва фитнаи вай дар олам бимонд ва миллати габрӣ зоҳир кард ва ҳалке бисёр тобеи вай шуд.

Гӯянд аввал, ки Зартушт зоҳир шуд, ҳуккабозӣ⁸ кардӣ. Вайро

¹ Анбон – киса, ҳалта

² Мутахаййир – ҳайрон

³ Байт-ун-нор – оташхона, оташкада

⁴ Қубба – манора

⁵ Симин – нукрагин

⁶ Габр – оташпарасти

⁷ Раъс-ул-мачус – пешвои оташпарастон

⁸ Ҳуккабозӣ – шаъбадабозӣ, ҷашмбандӣ

пеши Рустами Зол оварданд, ҳуққабозӣ бикард шигифт. Рустам вайро чизе бидод.

Чун кораш боло гирифт, даъвои нубувват¹ кард ва оташпарастӣ биниход. Мулукон² тобеи вай шуданд. Магар Рустами Зол. Гуфт: «Ман дидам, ки ибтидо вай ҳуққабозӣ мекард ва мушаъбидӣ³. Ман нубуввати вайро тасдиқ накунам».

Фасл

Бидон, ки баъд аз чухудӣ, дине табоҳтар аз дини габрӣ нест. Ва агар мучиби оташпарастӣ манфиат аст, манфиати об камтар аз манфиати оташ нест ва манфиати ҳаво камтар аз манфиати об нест. Чаро обро ва хаворо напарастанд, агар қиёс ба манфиат мекунамд.

Ҳикоят

Гӯянд оташпарасте дар дарё афтод. Фарёд мекард ва мегуфт: «Ё нори⁴ Форс, ё нори Озарбойҷон, ба фарёди ман рас!»

Маллоҳе гуфт: «Эй аҳмак, агар оташ дар ин об афтад, ки ту афтодӣ, холи вай бадтар аз холи ту бошад».

Пас, Офаридгори оташро бихон, ки аз оташ ҳеч наёяд ва оташ он ки сӯзад, ба ҳукми Худо сӯзад. Ва оташ тухлубро⁵, ки дар соя хушк кунанд ва самандарро ва филфили сафедро⁶ натавонад сӯхтан. Ва гӯянд, ки дар Андалус сангест ҳамчун чӯб сӯзад ва агар одамиие хоҳад, ки шуълае аз он бардорад, бинишинад ва барнаяфрӯзад.

Фасл

Оташи дигар Нор-ул-харратайн. Оташе буд дар билоди⁷ Анс. Ба

шаб афрӯхтӣ, ба рӯз дуд намудӣ ва аз чанд фарсанг дидор будӣ ва ҳар вақт шуълаҳо андохтӣ, ҳар чи ёфтӣ, бисӯхтӣ, габрон⁸ онро сачда кардандӣ. То Офаридгор Холид ибни Синонро аз бани Исмоил бифиристод ва чоҳе канд ва он оташро дар

¹ Нубувват – пайгамбарӣ

² Мулукон – подшоҳон

³ Мушаъбидӣ – чашмбандӣ

⁴ Нор – оташ

⁵ Тухлуб – гулсанг, обсабз, чомаи қурбока

⁶ Филфили сафед – мурчи сафед

⁷ Билод – кишвар, сарзамин

⁸ Габр – оташпараст

он чо бурд.

Чун Холид аз дунё мерафт, гуфт: «Баъд аз се рӯз, хари даштии абтар¹ гирди гӯри ман тавоф кунад. Чун он харро бубинед, гӯри ман бишкофед, ки ман шуморо хабар кунам аз хар чи буданист то қиёмат».

Рӯзи сеюм, чамъ омаданд ва он хари абтарро диданд. Қавм ба ду гурӯҳ шуданд. Баъзе гуфтанд: «Мо гӯри вай нашикофем». Ва писари Холид бо ин қавм буд ва нагузошт, ки гӯри вай бишкофанд.

Ин хикоят аз баҳри он гуфтам, оташ халқест шигифт, ки Офаридгор аз баҳри манофеи халқ офарид ва аз баҳри азоби дӯзахӣён. Ва дар азоби вай ин ҳама манофеъ аст, дар раҳмати вай чанд бувад?

Баъзе аз габрон гӯянд, ки «Оташ духтари Худо» ва «Гов фариштаест» ва аз он чи гӯянд, шарм надоранд.

Абулхузайл гӯяд аҳмактар халки Худо габреро дидам. Пурсидам, ки «Оташ чӣ бувад»?

Гуфт: «Духтари Худо».

Гуфтам: «Гов чист»?

Гуфт: «Фариштаи Худо».

Гуфтам: «Об чист»?

Гуфт: «Нури Худо».

Гуфтам: «Гуруснагӣ ва ташнагӣ».

Гуфт: «Дарвешӣ».

Гуфтам: «Дарвешӣ чист»?

Гуфт: «Дев аст».

Гуфтам: «Замин кӣ ниғаҳ дорад»?

Гуфт: «Малаке, номи вай Баҳман».

Гуфтам: «Бад дине доред шумо габрон, ки фариштаеро бидуш ва ба нури Худо бидуш ва ба духтари Худо бирӯн кунед ва ба хӯрди дарвеше дев кунед, пас бар пушти фариштае, ки номи вай Баҳман аст, ҳадас² кунед».

Максуд аз ин он аст, ки оташ агарчи унсури шариф аст, сазои парастидан набувад.

Сифати соиқа ва раъду барқ ва қавси қузаҳ ва зузувоба

Қола-л-лоҳу таоло: «Ва юирсил-ус-савоъиқа фаюсибу биҳо майяшоъ»³ Маънӣ он аст: «Ман ки Худоам, оташҳо фиристам бар он кас ояд, ки ман хоҳам». Ва соиқа оташе бувад, ки аз фалаки нор ояд⁴, аз миёни ду бухор қасди замин намояд. Агар ҳаво рутубат дорад, ба

¹ Абтар – думбурида

² Ҳадас- ахлот

³ Сураи Раъд, ояти 13

⁴ Нор – оташ

замин наёяд ва агар ҳаво софӣ бувад, қасди замин кунад, бар ҳар чӣ ояд, ҳалок кунад.

Ва Муҳаммад ибни Ҷарири Табарӣ гӯяд, дар Табаристон соиқае ба сарои малик афтод ва куббаеро¹ ночиз кард ва лашкаре бисёр бимурд. Пас аз он, абре музлим² баромад. Чун абр боз шуд, байт-ун-нор³ афтода буд ва дарахтҳои бисёр сӯхта ва ҳар ободоние, ки буд, ҷумла нест шуда.

Ва ҳукамо гӯянд, зуҳури оташ далели қаҳт бувад ва губор бар руйи об далели мавтон⁴ бувад.

Начм. Аммо ситорае, ки кашида шавад, он на ситора бувад, ки агар ситора биафтад, ҳамаи олам сӯхта гардад. Бале он духоне⁵ бувад ёбис⁶, ҳарорати ҳаво дар он афтад, мултаҳиб⁷ шавад ва фалак мегардад, вай низ бо вай гардад. Ва ба он тавон доништан, ки на кавқаб аст, ки наздик аст. Ва наздиктарин кавокиб Қамар⁸ аст ва Қамар аз сад ҳазор фарсанг падидор бувад, аммо ин ситора беш аз сад фарсанг падид набошад ва зуд биафтад. Ва бошад, ки ду бухори муҳолиф ба ҳам расанд ва хоҳанд, ки аз якдигар ҷудо шаванд, соате ҳаракат кунанд ва ҳаво дар миёни ҳарду бухор гирифтोर монад, пас бухори сард оташро ба қаҳр ба замин афканад.

Ва ба шаҳри Ҳаро бар манорае омад, сулсе⁹ ба дарозо бибурд. Ва шахсе дар биёбоне хуфта буд, соиқаи бориқ бар пойи вай зад, соқҳои вай ҷудо шуд ва аз пойи вай ҳеҷ хун наёмад, ки доғ гашта буд ва асари ташаннучи доғ зоҳир буд.

Барқ. Аммо барқ ҳам ин маънист, ки абр ва ҳаво дар ҳам афтад, чун санг ва оҳан, овозе аз он падид ояд, онро «раъд» хонанд. Ва мардум аввал барқ бинанд, пас раъд шунаванд, зеро ки ҳоссаи басар¹⁰ тезтар аст аз ҳоссаи самъ¹¹. Ва масали он чунон бувад, ки яке бар лаби оби дарё даст бар ҳам занад, шахсе он мардро бинад, ки даст бар ҳам занад, баъд аз соате овози даст шунавад.

¹ Кубба – манора

² Музлим – торик, сиёҳ

³ Байт-ун-нор – оташхона, оташкада

⁴ Мавтон – марги ҳйвонот

⁵ Духон – дуд

⁶ Ёбис – хушк

⁷ Мултаҳиб – шуълавар

⁸ Қамар – моҳтоб

⁹ Сулс – сеяк

¹⁰ Басар – биной

¹¹ Самъ – шунавой

Ва ба ҳадди¹ Табаристон, оташ афтад аз осмон, он чо ки биафтад, нишон кунанд ва баркананд, чун ба об расанд, оҳане ёбанд, бар он нишони зару сим ва чавҳарҳо. Онро «хишти осмонӣ» хонанд. Ва он чавоҳири замин бувад, аз оҳану нуҳосу² зару сим, ки гудохта шавад дар замин аз он оташ. Чун ба об расад, мунҷамад³ шавад. Аммо агар ин оташ бар об ояд, аз он ваҳия⁴ азим барояд ва бошад, ки халқе аз ҳавли⁵ вай бимиранд.

Раъд. Бидон, ки фарқи миёни барқ ва ҳадда ва ваҳя он аст, ки оташро фуру оварад, агар дар ҳаво бухор бувад, бонге аз он барояд, «раъд» хонанд. Агар ҳаво софӣ бувад, қасди замин кунад, агар дар баҳр ояд, бонги об барояд, онро «ваҳя» ва «ҳадда» гӯянд ва ин бонг ҳавл бувад ва муҳлик⁶ бувад ва агар бар хушк ояд, онро «соиқа» гӯянд ва харобӣ кунад ва ба замин фуру равад, то ба об расад.

Ва бидон, ки моҳӣ аз овози раъд бимирад ва сар аз дарё берун наёрад кардан аз бими раъд ва саҳоб⁷, ки вайро ба худ кашад. Ва моҳӣ чун бимирад, дар об самме⁸ қотил гардад, ҳайвони баҳрӣ аз вай гурезад.

Қавси кузаҳ⁹. Аммо қавси кузаҳ «тирожа» хонанд. Нури курси Офтоб аст, ки бухори тар дар ҳаво қабул кунад. Ва мисоли он чунон аст, ки наздики Офтоб аз фалак китъае равшантар аст ва бар муҳити он китъа, китъаҳои дигар, ки рӯшноии вай камтар бувад ва боз китъаи сеюм нури вай камтар бувад. Ва катраҳои борон ва бухор баъзе ба он вазъ бувад ва он китъа, ки ба Офтоб наздиктар бувад, ранги сурх намояд ва китъаи дувум ранги сабз намояд ва китъаи сеюм ранги сиёҳе намояд. Ва қавс ҳамеша муқобили Офтоб бувад ва доирае тамои бошад ва аммо нима дар тахт-ал-арз¹⁰ бувад. Ва тамои касе набинад доираро, ки бар манзараи осмон равад. Ва бисёр бувад, ки шаби бадр¹¹ чун Моҳ ба офоқ наздик бошад ва борон ояд, Қавс зохир гардад. Ва агар хоҳӣ, ки бидонӣ, хиргоҳе бинех ва нек бипушон ва дар андарун рав ва сӯлоҳе боз кун, то Офтод дар чаҳад ва об дар даҳон гир ва дар шуои Офтоб дам, андар он рангҳо падид ояд монанди қавс ва агар оби софе дар даҳон

¹ Ҳад – ҳудуд

² Нуҳос – мис

³ Мунҷамид шавад – ях кунад

⁴ Ваҳия – садо

⁵ Ҳавл – тарс

⁶ Муҳлик – ҳалокатовар

⁷ Саҳоб – абр

⁸ Сам(м) – захр

⁹ Қавси кузаҳ – тиру камон, рангинкамон

¹⁰ Тахт-ал-арз – зери замин

¹¹ Бадр – моҳи пурра

гирад ва пушт бар Офтоб кунад ва дар ҳаво дамад, пеши худ қавс бинад. Ва қавс далели сахв¹ бошад.

Зуззуоба². Аммо зуззуоба он аст, ки Офаридгор қудрати комили хеш бинамояд. Бухоре, ки дар вай духнийят³ бувад аз замин мутасоид⁴ шавад ва ба чавҳари оташ расад, ҳарорати Офтоб дар вай овезад, оташ гардад, онро «зуззуоба» гӯянд. Ва бошад, ки дароз бувад ва бошад, ки шамсае⁵ бувад мудаввар⁶ ва мусаллас⁷.

Ва ба рӯзгори Маъмун, оташе баромад аз Машриқ ба Марв, дароз, мустатил⁸ ва чанд рӯз бимонд. Ва ба Табаристон ситорае дароз баромад, аз Машриқ ва чанд шаб бимонд. Пас ба мадинаи⁹ Фаргона афтод ва табоҳ кард ва малики Фаргона бимурд.

Ин микдор инчо кифоят бошад, то бухороти ҳаво бишиносанд аз қавакиби аслӣ ва сурхӣ, ки онро «шафақ» хонанд, аз нури курси Офтоб: бувад, ки дар бухор овезад, чунон ки оташ намояд. Ва мо аҷоиби ҳаво бигӯем.

Аҷоиби ҳаво ва бод

Қола-л-лоху таоло: «Ва арсално-р-иёҳа лавоқех»¹⁰. Гуфт: Мо бодхоро чунон офаридем, ки баъзе дарахтхоро обистан кунад ва киштиҳо равон кунад. Ва бидон, ки ҳамаи олам бод дорад. Ва Офаридгор ҳаво ба мисоли дарёе офарид маҳсур¹¹ дар ҷавфи¹² фалак ва чунон ки обро сабаби ҳаёти моҳӣ кард, ҳаворо сабаби ҳаёти баррӣ¹³ кард. Ва гизои бани одам се чиз аст: нону обу ҳаво. Нон ва об гизои аҷсом¹⁴ аст ва ҳаво гизои арвоҳ¹⁵ аст. Чу агар як рӯз марде об ва нон нахӯрад, намирад ва агар як тарфат-ул-айн¹⁶ ҳаво ба ҳалқи вай фуру наравад, бимирад ва ҷон бидиҳад.

¹ Сахв – хушёрӣ

² Зуззуоба – ситораи думдор

³ Духнийят – рағғанӣ

⁴ Мутаосид шавад – барояд

⁵ Шамса – ниғора

⁶ Мудаввар – доирашакл

⁷ Мусаллас – секунҷа

⁸ Мустатил – дарозшакл

⁹ Мадина- шаҳр

¹⁰ Сураи Ҳаҷр, ояти 22

¹¹ Маҳсур – ихоташуда

¹² Ҷавф – ковокӣ

¹³ Баррӣ – қушкӣ

¹⁴ Аҷсом – ҷисмҳо

¹⁵ Арвоҳ – ҷонҳо

¹⁶ Тарфат-ул-айн – чашм бар ҳам задан

Масъала. Агар пурсанд: «Ҳаво ба халки моҳӣ дар об чӣ гуна мерасад?» Гӯем ҳаво ба воситаи об ба моҳӣ мерасад, ки ҳаво муҳит аст¹ ба об ва об муҳит аст ба моҳӣ ва агар моҳӣ дар обе ояд, ки ҳаво ба вай нарасад, бимирад. Ва мисоли вай чунон аст, ки бача дар шиками модар: агарчи ҳаво ба бача намерасад, ба модараш мерасад. Ва агар чоҳиле ба моҳӣ даргузарад, гӯяд: «Чаро намемирад дар об?» Моҳӣ низ гӯяд: «Чаро ин одамӣ дар ҳаво намемирад?» Чунон ки одамӣ дар ҳаво намемирад ва дар об гарқа шавад, моҳӣ дар ҳаво бимирад ва дар об гарқа нашавад. Ва золика тақдиру-л-ъазизи-л-ъалим. (Ва ин андозаофариниш Худовандӣ голиб ва доно аст.)

Дар қуввати ҳаво. Бидон, ки истило ва қувват, ки ҳаворост, дар ҳеч махлуқот нест ва чандон валоят, ки ҳаворост, ҳеч унсуро нест, ки яке ба манзараи осмон равад, ҳамаи ҳаво бинад. Ва бингар, ки он миқдор ҳаво, ки дар сафина бувад, як мисқол набошад ва сад ҳазор бардорад. Ва агар машке пур аз ҳаво кунанд ва бар об ниҳанд ва кӯҳе бар сари он ниҳанд, кӯҳро бардорад, магар масомҳои² машк эҳтимол³ накунад ва бодро бигузорад. Ва агар ин машкро пури бод кунанд ва барсанчанд ва он гаҳ бодро берун кунанд ва барсанчанд, ҳеч вазне бинакоҳад.

Фасл

Бидон, ки баъзе аз ҳукамо гӯянд наздики осмон фалаке аст, номи вай «Насим», асли ин ҳавост, мутафаррик⁴ мешавад дар олам ва моддати арвоҳ⁵ аст. Чун қурси Офтоб, ки ба ҳама равзанҳо дарояд ва чун равзан дарбанданд, шуоъ бо қурси Офтоб чаҳад, ҳамчунин ҳалқи хайвоне агар дарбанданд, нафаси вай бо ҳаво гурезад.

Суол. Агар пурсанд, ки «Махнуқ⁶ чаро чон дер медиҳад?» Гӯем зеро, ки чон ба ҳамаи аҷзои тан мустағрақ⁷ шудааст. Ва дар зери ҳар мӯй маҷрои нафасе аст, ба аҷзои он аз аҷзои тан берун меояд. Ва агар на, ба аввали ҳолат, махнуқ чон бидодӣ. Аммо он миқдор чандон бимонад, масом баста гардад ва сард шавад ва ҳаво ба он берун наёяд, он гаҳ нафас мункатеъ⁸ гардад.

¹ Муҳит – иҳотакунанда

² Масом – тарқиш, сӯроҳ, дарз

³ Эҳтимол – таҳаммул

⁴ Мутафаррик – пароканда

⁵ Арвоҳ – чонҳо

⁶ Махнуқ – ҳаффушуда

⁷ Мустағрақ шудааст – чуқур ғаштааст

⁸ Мункатеъ – қатъ, баста

Суол. Агар пурсанд: «Қуввати оташ бештар ё қуввати ҳаво»? Гӯем, қуввати ҳаво. Ба ҳукми он, ки сабика¹ дар оташ агарчи бисёр бимонад, бинагудозад, то бод ба дам ва кӯра андар он надаманд, ки ҳаво оташро ба аҷзoi сабика расонад, то ҳал кунад.

Ва бидон, ки Офаридгор ҳаворо ва оташро ҳарду муштарак офарид, чунон ки обро ва хокро муштарак офарид. Ва ҳаво ҳамаи олам гирифтаст ва фалаки Қамар мегардад ва аз суръати ҳаракати вай ҳаво гарм мегардад ва оташ мешавад то наздик ва гирди ҳаво дар меояд ва андозаи ҳаво хурдтар мешавад то наздики ҳарду кутб сипаре шавад. Ва бидон, ки аз Замин то ҳадди фалаки Қамар ҳама мамлакати ҳавост ва ба масоҳати сиву панҷ ҳазору дувисту² сенздаҳ фарсанг аст аз Замин то фалаки Қамар.

Фасл

Бидон, ки ҳаво ҷумла як ҷинс аст, чунон ки об ва оташ ҳама як ҷинс дорад, ки ҷузве аз ҷузве нагардад.

Агар пурсанд: «Чаро обе талх бувад ва дигаре хуш бувад ва ҳавое пок бувад ва ҳавое афин³ бувад»? Гӯем, об ва ҳаво дар унсури хеш бинагардад, чунон ки оташ нагардад. Аммо он ҳаво, ки ба ҳудуди Зангбор аст, сиёҳӣ диҳад ва он ҳаво, ки ба ҳудуди Сақолиба аст, сапедӣ диҳад ба мучовирати хок. Ва арабе, ки дар Хуросон ояд, аз табъ бигардад ва малах, ки дар биёбон бувад, кохранг бувад ва чун дар бӯстон бувад, сабзранг бувад. Ва газандае дар сари ҷавон сиёҳ бувад, дар сари пир сапед бувад. Ва пинҳон нест, ки рӯи ҳабашиён чунон неку нест, ки рӯи туркон. Ва мардоне, ки аз ҳадди Набати Майсонанд, дунболҳо доранд чун дунболи наханг. Ва агар маллоҳе⁴ набатиро бинӣ, рӯи вай пиндорӣ, ки рӯи бузина аст. Ва ба ҳадди Мағриб, мардонанд масхшуда⁵ аз сабаби обу хоку ҳавои фасод ва аз ҷоҳилӣ интиқол накунанд аз онҳо. Чун рӯзгор барояд, муйҳои эшон дароз гардад ва дунболҳо дароз шавад. Ва дар Маҳаби шимолӣ одамӣ бузина шавад. Ва агар хоҳӣ, ки бидонӣ, дар рӯи зангборӣ ва

¹ Сабика – пораи нукра

² Дувист – дусад

³ Афин – бадбӯ

⁴ Маллоҳ – шиновар, баҳрнавард

⁵ Масхшуда – ба ҳайвон табдилшуда

рӯйи кифчоқ нигар ва дар андоми ҳабашӣ ва андоми турк нигар, то бидонӣ, таъсири ҳаво ва хок чанд аст.

Масъала. Агар пурсанд, ки «Масх раво бошад?» Гӯем, раво бошад. Ва Офаридгор қодир аст бар масх ва тақлиби¹ аъён².

Баъзе гӯянд масх ва хасф³ шояд, аммо қазф⁴ нашояд, ки санг аз ҷиҳати осмон наёяд. Ва дар қудрати Офаридгор ҷоиз аст ҳам масх ва ҳам қазф ва ҳам хасф. Ва мо дар фусулҳо⁵ биоварем ҳар яке ба ҷойи хеш.

Пас Офаридгор ин қувват дар ҳаво офарид, то ҳар ҷо таъсире кунад, чунон ки ихроқ⁶ дар оташ офарид ва тартиб⁷ дар об офарид.

Ва бидон, ки гоҳ-гоҳ тағйир дар ҳаво падид ояд, ба сабаби ҳодис. Чунон ки Букрот гӯяд, дар соҳили дарё вабо падид омад ва ҳеч сабабе зоҳир нашуд, на дар об, на дар ҳаво. Чун тафахҳус⁸ карда омад, дар бистфарсангӣ, тиннине⁹ аз дарё саҳоб¹⁰ баркашида буд ва бар соҳил афканда ва бигандида ва ҳаво аз он фосид шуда ва ҳайвонот ҳалок мешуданд. Пас, бифармуд, ки намаки бисёр ба он рехтанд то ганд сокин шуд ва ҳаво софӣ гашт ва вабо бозгардид. Пас, дар нафси ҳаво тағйир набошад, ки ҳаво ҳамачо яке бувад.

Фи зикри-р-риёҳи ва маҳаббиҳо (*Дар зикри бодҳо ва маҳали вазидани онҳо*). Бидон, ки бодҳо бисёр аст ва ҷумла ҳаракати ҳавост, ки ба иллоте бичунбад. Чун оби дарё, ки дар мавҷ ояд. Ва сабаби ҳаракати ҳаво ё заҳмати бухоре бувад бисёр, ки вайро аз мавзее ба мавзее ронад, то ҷоие касиф¹¹ шавад. Чун ҳама ҷой мутасовӣ¹² шуд, сокин гардад. Чунон ки холи қорура¹³ бар об: агар даме дар он даманд, об берун ҷаҳад ба микдори он ҳаво, ки дар вай шавад. Ва бошад, ки ҳаракати ҳаво аз ҳаракати ҷисме бувад азим, чунон ки лашкари азим, ки бархезад, ҳаво дар ҳаракат ояд ва вақти масофҳо¹⁴

¹ Тақлиб – дигаргун кардан

² Аъён – мавҷудот

³ Хасф – фурурави замин

⁴ Қазф – санг борида

⁵ Фусулҳо – фаслҳо

⁶ Ихроқ – сӯзонидан

⁷ Тартиб – намнокӣ, тарӣ

⁸ Тафахҳус – ҷустуҷӯ

⁹ Тиннин – аждаҳор

¹⁰ Саҳоб – абр

¹¹ Касиф – ҷафс

¹² Мутасовӣ – баробар

¹³ Қорура – шиша

¹⁴ Масоф – саф кашидан

ва изтироби лашкар, бодҳо ояд. Ва ҳамчунин, ба вақти рӯчи¹ кавокиб². Ва хосса Уторид, ки аз тасири вай ҳаво мутаҳаррик шавад.

Бидон, ки то ҳаво сокин бувад, «ҳаво» хонанд, чун мутаҳаррик шавад, «риёҳ»³ хонанд. Ва бод ҷавҳарест подшоҳваш. На аввалаш пайдост, на охар, на миён, на сурати вай битавон дид, на ҷисми вай. Голиб бувад бар ҳамаи ҷавоҳир, равон шуда дар ҳамаи маодин⁴, бешарм ва ситамкор. Гоҳ чун фаришта сокин бувад, гоҳ чун дев музтариб шавад. Бо оташ рафӣкӣ кунад, ба оташ дар шавад, бинасӯзад, ба Қулзум⁵ бигзарад, тар нашавад. Атрофи олам бигрифта ва вай дар миёни олам нишаста. Пеши вай Машриқу Мағриб ва осмону замин яке бувад. Ва боғҳоро дойгонӣ⁶ кунад, дарахтонро обистан кунад ва мояи ҳаёти ҳамаи ҳайвонот бувад.

Бидон, ки бодҳо аҷносанд ва ҳудуди вай муайян аст. Чун ҳаво дар ҷониби Машриқ ҳаракат кунад, «сабо» хонанд. Ва агар ба Мағриб бувад, «дабур» хонанд. Агар дар Шамол бувад, «шамол» хонанд. Агар ба Ҷануб ҳаракат кунад, «ҷануб» хонанд. Ва илло, дар асл, ҳаво яке аст ва як унсур аст.

Аҷоиби абр

Қола-л-лоҳу таоло: «...ва юншиу-с-саҳоба-с-сиқол»⁷ (...ва абрҳои гаронборро падид меорад). Бидон, ки абр бухоре бошад, ки аз дарёҳо бархезад ва ба боло равад, мутароким шавад, сармо ба вай расад,

¹ Рӯҷӯ – баргаштан

² Кавокиб – саёраҳо

³ Риёҳ – бодҳо, шамолҳо

⁴ Маодин – маъданҳо

⁵ Қулзум – Баҳри Қулзум

⁶ Дойгонӣ – муҳоҷибат, назорат

⁷ Сураи Раъд, қисмати аз ояти 12

катрахо гардад, биборад. То моддаи он бухор меафзояд, меборад, то мункатеъ¹ гардад. Ё Офтоб онро таҳлил кунад ё дигар кавокиб. Ва агар бухор дар ҳаво сард гардад, барф биборад. Агар ҳаво мутаҳаррик бувад, барфро бигардонад, тагарг² кунад. Агар бухор андак бувад, наборад, вале забоб³ шавад ва мег⁴. Бомдодон, чун дуде истода бинӣ, чун Офтоб барояд, таҳлил кунад ва ё ба хубуби бод нест шавад. Ва ин ҳама ба қудрати Офаридгор бувад.

Фасл

Дар ҳудуди Туркистон ва Сардсер абрҳо бошад ачаб. Ва эшонро дар он даовӣ⁵ бошад ва рӯҳбонон он ҷо даъвии иншоӣ⁶ саҳоб⁷ кунанд ва иншои сармо.

Ва Исмоил ибни Аҳмад - амири Хуросон гуфт, ки ба газои турк будам бо бист ҳазор мард. Рӯзе аз лашкари ман зачча⁸ баромад ва гуфтанд, турконро коҳинест, ки сармо зоҳир кунад ва халқ ба он ҳалок шавад. Ва ҷамоате гувоҳӣ медоданд ва ман қабул намекардам. Рӯзи дигар саҳобе баромад сиёҳ, аз сари кӯҳе, дар он суратҳои ҳоил ва бонгҳои азим, забонаҳои оташ мекашид. Лашкари ман битарсид.

Фурӯ омадам ва рӯй бар хок ниҳодам. Гуфтам: «Илоҳӣ, душманро бар мо зафар мадеҳ ва аҳли исломро хичил магардон!»

Баъд аз соате хабар омад, ки лашкари кофир бигурехт. Ва он сармо ба эшон бозгашт ва баъзеро ҳалок кард ва мо бо ганимате азим бозгаштем.

Ва сармо ва истимтори⁹ туркон маъруф аст.

Ва бидон, ки ба дасти одамӣ нест, ки иншоӣ саҳоб ва сармо кунад. Аммо бадеъ нест, ки одаме ҳиммат бар корҳо ниҳад, Офаридгор он бароварад: ё тақдир мувофиқи вай гардад ё мумкин бувад, ки дар он ҳудуд абрҳо ва сармо бисёр хезад, рӯҳбонон¹⁰ авкоти¹¹ он донанд, ба вақти он даъвии иншо кунанд¹² ва чунин намоянд, ки «Мо иншо кардем». Ва ба ҳар ваҷҳе, ки ҳаст, ҷуз ба тақдири Офаридгор зоҳир нашавад.

¹ Мункатеъ – катъ

² Тагарг – жола

³ Забоб – ҷут, туман

⁴ Мег – ҷут, туман

⁵ Даовӣ – иддаохо

⁶ Иншо – падида овардан

⁷ Саҳоб – абр

⁸ Зачча – сару садо, ҳаёхуй

⁹ Истимтор – борон падида овардан

¹⁰ Рӯҳбонон – коҳинон

¹¹ Авкот – вақтҳо

¹² Иншо кунанд – падида оваранд

Бидон, ки Офаридгор дар саҳоб қувваи ҷазб офаридааст, ки аждархоро аз дарё баркашад ва ба биёбонҳо андозад. Ва тиннин¹ дар қазри дарё бувад ва аз бими саҳоб сар боло наёрад кашид. Ва масали саҳоб чун санги мигнотис² аст, ки оҳанро ҷазб кунад ва саҳоб сари ин тиннин ба худ кашад.

Фасл

Амри Баколӣ гӯяд, ки тиннин аждарҳо бошад мутамаррид³, моронро хӯрад. Пас, ба дарё дар шавад, моҳиёро меҳӯрад ва азим мегардад, то дунболаш як фарсанг шавад. Ва ҷонварони дарё аз шарри вай ба Худо ноланд, то Офаридгор абре бифиристад ва вайро ба худ кашад ва ба замини Яъҷучу Маъҷуч афканад ва кути эшон созад.

Ва дар Чину Мочин, санге бошад кӯчак, агар яке бар дигаре афтад, бод ояд ва сармову барф.

Ва дар Тиббет кӯҳе аст, агар он ҷо яке бонге занад, чандон борон ояд, ки сел равон шавад. Намадро ба наъли сутур банданд, то аз он ҷо бигузаранд.

Ҳикоят

Муалло ибни Ҳилол гӯяд ба Миссиса будам, дарё дар изтироб омад ва дуде аз он бармехост. Пас, абре баромад ва ба об фуру рафт. Ва аз паси вай, абре сиёҳ баромад. То ҳафт абр ба дарё фуру рафт. Он

¹ Тиннин – аждаҳор

² Мигнотис – оҳанрабо

³ Мутамаррид – саркаш, ёғӣ

гаҳ, бархост ва чизе баркашид сари вай ба осмон буд ва дунболи вай дар об буд.

Ва аз баҳри Антокия якеро баркашиданд, дунбол бар сур зад, чихил бурчро биафканд.

Ва тиннин¹ чонварест муфаллас², мутамаррид. Ва бол дорад азим. Ва ду гӯш дорад дароз. Сари вай чандон бувад, ки кӯҳе. Вакте ки абр вайро баркашад, дар он ҳудуд мардум тазарруъ ва зорӣ кунанд, то бар эшон наҷфат ва бикашад абр онро, то ба мақоми хароб афканад. Ва агар ба шаҳре ояд, хароб гардад.

Ин микдор гуфта омад аз шигифтии саҳоб. Ва он ки олам пок бувад ва ҳоле Офаридгор ба кун фаякун (*пайдо шав пас, пайдо шавад*), олабро пур аз саҳоб кунад, то ҳама офоқ³ бипушонад ва чун хоҳад, ба як тарфат-ул-айн⁴ нест кунад. Ва чун равон шавад, пора-пора, ҳамеша аз Мағриб ояд ва ба ҷониби Машриқ равад.

¹ Тиннин- аждаҳор

² Муваллас – пулакчадор

³ Офоқ – дунё, гушаву канор

⁴ Тарфат–ул–айн – чашм ба ҳам задан

РУКНИ СЕЮМ

Боби якум

Аҷоиби об

Қола-л-лоҳу таоло: «Ва анзално мин-ал-муъсуроти моан сачҷочо» то ин ҷо ки «алфофо» Худои таоло меғӯяд: «*Мо обро аз абрҳо биборонем, то наботҳо¹ бад-он бирӯяд ва бўстонҳо бад-он парварда шавад ва меваҳо орад*». Ва бидон, ки шарафи об ин тамом аст, ки дар Қуръон ғуфт: «Ва кона ӯршуҳу ӯал-ал-моъ» (*Ва Ариш ӯ бар об буд*) ва ҷойи диғар ғуфт: «Ва ҷаъално мин-ал-моъи кулла шайъин ҳай». Яъне, «*Ҳама мавҷудотро ҳаёт дар об ниҳодем*». Ва бидон, ки аслҳое, ки қавоми² олам ба он аст чаҳор аст: яке об, дувум хок, сеюм бод, чаҳорум оташ. Ва ин чаҳоргона аз кас дарег надошт, ба малик ва ба дарвеш ва ба фил ва ба паша, ба ҳама яксон дод ва ҳама дар он мутасовианд³ ва ин адли Борӣ аст.

Якero пурсиданд, ки «Дар мавҷудот аз ҷӣ азизтар нест»?

Ғуфт: «Аз об».

Ғуфт: «Аз ҷӣ ҳақиртар нест»?

Ғуфт: «Аз об».

Яъне об, ки бисёр бувад, қиммате надорад. Чун кам шуд, шарбате ҳазор динор арзад.

Ва об ғизоҳоро ба аъзо расонад ва тарбият кунад ва оби хуш рӯйро неку кунад ва тандуруст кунад. Ва некутарини обҳо он аст, ки аз ноҳияти Машрик ояд ва зуд сард гардад ва зуд гарм гардад. Ва бадтарин обҳо оби барф ва ях бувад, ки сармо латофат аз вай биситида⁴ бошад ва аҷзои ғализ монда. Ва оби чашмаҳо ғализ бувад, хосса, ки ҷойи маодини зар ва сим ва шабах⁵ ва кибрит⁶ бувад ва аз он уср-ул-бавл⁷ ояд, зеро, ки ғализ бувад. Ва ин ҷавохир аз рутубат ва бурудат⁸ мутаваллид⁹ шавад. Ва оби сард музир бошад ба димоғ¹⁰ ва ба аъсоб¹¹ ва ба дандон, зеро ки таъби ин узвҳо сард аст. Ва аммо оби шӯр аз он бувад, ки Офтоб аҷзои латиф аз вай биситида бувад. Чун бавл, ки латофати вай дар аҷзои ҷисм равад ва касофат¹² бимонад. Ва

¹ Наботҳо – растаниҳо

² Қавом – пояҳо

³ Мутасовианд – баробаранд

⁴ Биситида – ситонида

⁵ Шабах – шабақ

⁶ Кибрит – ғуғирд

⁷ Уср-ул-бавл – душвор шудани пешоб

⁸ Бурудат – хунукӣ

⁹ Мутаваллид шавад – падид ояд

¹⁰ Димоғ – мағзи зар

¹¹ Аъсоб – асабҳо

¹² Касофат – ғализӣ

оби хуш сабук бувад ва нофиз¹. Ва агар кӯзае мумин² бикунанд мучаффаф³, ки онро даҳон набошад ва онро дар оби шӯр афкананд шабе ва рӯзе, чун бароранд, дар миёни вай оби хуш бувад, зеро, ки оби азбро⁴ нуфуз бувад ва молихро⁵ набувад.

Фасл

Бидон, ки об якест аз чаҳор унсур ва асле шариф аст ва моддаи ҳаёт аст ва сабаби таҳорат⁶ ва дар вай таъмҳо ва рангҳо офарида. Чунон ки ба саҳро биборад бар хокистаре сӯхта, ки дар он ҳеҷ дона ва ҳубубе⁷ набошад ва аз он аснофи⁸ гиёҳҳо бирӯянд, ҳар яке ба ранге ва шакле ва бўйе. Масалан, об дар боге равад, себи сабз, анори сурх ва ангури сапеду сиёҳ ва савсани бўё ва сири ганда бирӯяд. Ин маъно ҳама дар об ниҳод. Ба воситаи ҳаво ва хок, ин симор⁹ парварида шуд.

Ва бидон, ки Офаридгор обҳоро ибтидо аз чавҳаре офарид сапед, ки назаре ба вай қард ба ҳайбат, он чавҳар шикоста шуд. Ниме бигудохт, об гашт ва ниме дигар Аршро аз он биофарид. Ва он обро акнун «Баҳр-ул-амиқ» ва «Баҳр-ул-муҳит» хонанд, аз он сӯйи олам. Ва ба румӣ «Баҳри Тартовус» хонанд ва рӯҷӯи ҳамаи обҳо бо васат-ул-арз¹⁰ аст ва он маркази вай аст. Ва Офтоб ба қуввати хеш обро ҷазб мекунад ва аз шаш ҷавониби кӯраи замин ба боло мекашад ва борон мешавад ва бар олам меборад ба ҳикмати аҷаб, ки ба ҳиммат ҳукамои олам сад газ дар сад газ замин тар натавонанд қард ва надонанд вазъи борида ни об тартиб қардан. Офаридгор аз Машрик то Ғарб тар гардонад ба борон. Ва агар чунон ки об ба як бор фуру рехтӣ, харобиҳо қардӣ ва бунёдҳо биҷафкандӣ. Аммо ба ҳикмати болига, қатарот¹¹ кунад ба тақдир, ба савийят¹², ки қатрае аз қатрае каму беш набошад ва вазни ҳар қатра тасавӣ¹³ зиёдати донги санге нагардад. Меборонад, то ба аҷзои замин мерасад ва замин аз он захира бармедорад ва он чи афзун бувад, селҳо гардад ва ба харобиҳо резад.

Ва бидон, ки чун офтоб аз замин дур шавад, дар он замин баҳр падида ояд аз рутубат. Ва замини Миср нахуст баҳр буд, он ғаҳ Миср

¹ Нофиз – гузаранда, дохилшаванда, ҷорӣ

² Мумин – аз мум

³ Мучаффаф – дарунҳоли

⁴ Азб – ширин

⁵ Молеҳ – шур

⁶ Таҳорат – покӣ

⁷ Ҳубуб – донаҳо

⁸ Асноф – навъҳо

⁹ Симор – самарҳо, меваҳо

¹⁰ Васат-ул-арз – миёнаи замин

¹¹ Қатарот – қатраҳо

¹² Ба савийят – баробар

¹³ Тасавӣ – баробарӣ

шуд. Ва замини Юнон чанд бор баҳр гашт ва чанд бор хушк гашт. Ва ин абрҳо, ки мебинанд, агар аз ҷониби Мағриб ояд, он обро аз бухори баҳри Хазар ва баҳри Рум оварад ва аз ҷониби Машрик зоҳир гардад ва биборад, он обро аз баҳри харканд бардошта бувад. То бидонӣ, ки кори олам муҳмал¹ нест ва онро мудаббирест² ва қодире комил, ки онро месозад. Ва лавни³ об лавни ҷойи вай бувад. Агар об дар қадаҳи сабз кунанд, сабз намояд ва агар сурх бувад, сурх намояд.

Ва мо бобе дар аҷоиби дарёҳо бигӯем.

Боби дуюм

Дар аҷоиби баҳрҳо бо тартиби харфҳо

Қола-л-лоҳу таоло: «Ва саҳҳара лакум-ул-баҳра литаъкулу минҳу лаҳман тариян ва юҳричуна минҳу ҳиятан талбасунаҳо ва тар-ал-фулка мавоҳира фих...»⁴ Яъне: «*Мусаҳҳар кардам дарёҳоро аз барои шумо, то аз он моҳии тоза оваред аз баҳри хӯрдан ва марворид оваред аз баҳри зиннат ва киштиҳо меравад дар он бар сифати ҳаммол⁵ ва бори шумо мекашад...*» Ин аз раҳмати Офаридгор аст. Бидон, ки баҳрҳои азим⁶ ҷаҳоранд. Баҳри аъзам⁷ Баҳри Форс аст: тӯли вай аз Чин то Ҳабаша, дар он гирдобе, онро «Ҳаличи барбарӣ» хонанд. Дигар Дарёи Рум ва Шом, аз Мағриб то Машрик. Дигар Бунтус, Ҳаличи Қустантия аз он аст. Дигар Дарёи Мағриб.

Ва бидон, ки аз дарёҳои азим Баҳри Ахзар аст, ки тӯл ва арзи вай Худо донад. Он микдор, ки киштӣ дар он равад, аз ҳадди Ҳабаша аст то ҳадди шаҳри Бартаня. Ва дар ин дарё ҷазоир⁸ холидот⁹ аст, ҳама хароб. Ва ин дарёро «Баҳри ҷанубӣ» хонанд. Умрон аз вай, Синд ва Ҳинд аст ва он муштамил¹⁰ аст ба шашсад мадина¹¹. Ва дар ҷониби Шимол, ҷаҳор ҳазору дувист¹² мадина аст. Тӯли ин дарё, ки киштӣ дар он биравад, ҳазор мил ва пахнояш ду ҳазор мил. Тарафе ба Баҳри Форс дорад. Дар ин дарё ҳазору тираст¹³ ҷазира бувад, ки аз он ёкути сурх оваранд.

¹ Муҳмал – беҳуда

² Мудаббир – тадбиркунанда

³ Лавн – ранг

⁴ Сураи Наҳл, қисмате аз ояти 14

⁵ Ҳаммол – борбардор

⁶ Азим – бузург

⁷ Аъзам – бузургтарин

⁸ Ҷазоир – ҷазираҳо

⁹ Холидот – ҷовидон

¹⁰ Муштамил – фарогир

¹¹ Мадина – шаҳр

¹² Дувист – дусад

¹³ Тираст – сесад

Баҳри Алмос дарёест бас азим. Тарафе бувад аз он муҳит бар қазирае, ки алмос он чо бошад ва онро тарике махуф¹ ва танг. Ҳар ки ба он чо рафт, фуру натавонад омадан, магар аз чониби дигар. Ва худро ба миёни об андозад аз ҷойи шоҳик². Агар ҳалок нашавад, ба соҳил афтад. Ва агар ба он роҳ ояд, ки рафта буд, об вайро роҳ надихад ва вайро ҳам сӯйи қазира орад, ки об бар қазира мезанад, касро тамкин³ надихад, ки боз гардад.

Баҳри Бокӣ дарёест оби вай хуш. Аз паси Дарёи Алмос аст. Офаридгор ба вай ваҳй кард, ки шох гардад, чамъ шавад. Вайро зачр⁴ кард. Бигирист ва мегиряд то қиёмат. Ва ҳамеша бо гарев⁵ бувад ва изтироб.

Бахтагон⁶ тарафест аз Дарёи Форс. Дарозии вай бист фарсанг ва оби вай шӯр бувад ва он чи аз вай ба соҳил афтад, намак гардад ва дар ҷавониби вай сибои⁷ зирор⁸ бувад.

Батоеҳ бисёр аст. Ва ба Басра об шӯр бувад, магар дар Батиҳа.

Ва **батиҳа**⁹ Муаттил ибни Ғайлон овард. Ва аҳли Басраро болуаҳо¹⁰ дар ин наҳр бувад. Рӯзе аҳли Басраро гуфт: «Чӣ гӯед ба касе, ки бавл дар об кунад чихил рӯз ва бозхӯрад?»

Гуфтанд: «Акли вай бикоҳад».

Гуфт: «Шумо ҳаштод сол аст, ки бавл дар об мекунед ва мехӯред. Акли шумо чун монад?»

Баҳри Баланҷар дарёест азим.

Ва дарёи Ҳазарро аз он сӯй душман бувад. Анушервони Одил дар сари он садде бикард, миёни вай ва миёни Байзо - мадинаи¹¹ малики Ҳазар, ҷаҳор моҳ роҳ ва аз Байзо то Садди Исфандиёр думоҳа роҳ.

Ва Анушервон хост, ки миёни вай ва миёни мамлақати Турк садде бувад. Машкҳо пурбод кард ва дар ҳам баст ва биноҳоро бар сари он мекард, то ба замин қарор гирифт. Ва даре оҳанин бар он овехт ва ҳарасро¹² бар он гумошт.

¹ Махуф – ҳатарнок

² Шоҳик – баланд

³ Тамкин – имкон

⁴ Заҷр – сарзаниш

⁵ Ғарев – фарёд

⁶ Батоиҳ – мурдобҳо

⁷ Сибой – дарранда

⁸ Зирор – зараррасон

⁹ Батиҳа – мурдоб

¹⁰ Болуа – обрезаҳои ахлоқ

¹¹ Мадина – шаҳр

¹² Ҳарас – ниғаҳбонон

Чун сад бикард, сарире заррин биниход бар сари ин сад ва бар он нишаст ва Худойро сучуд кард. Он гах бар он сарир бихуфт. Гуфт биёсудам. Пас, дар хоб шуд. Чунон дид, ки толее¹ баромад аз дарё ва хамаи офокро бигирифт ва гамоме² зоҳир шуд ва бар сад афтод. Амирон бидиданд ва битарсиданд.

Анушервон аз хоб даромад. Гуфт: «Матарсед, ки ман дувоздах сол дар ин сад ранҷ бурдам аз баҳри рохати халқ, Офаридгор зоеъ накунад». Ва гуфт, чунон дидам, ки ин толеъ баромад ва маро гуфт: «Эй малик, сокин бош, ки ман аз аҳли ин диёрам, ҳафт бор бидидам ин садро маъмур ва хароб. Офаридгор маро хабар кард подшоҳе дар ин аср, ки туй, садде кунад ва то киёмат бимонад». Ва ба об фуру шуд.

Баҳри Бунтус дарёест азим, дарозии вай се ҳазору тираст³ мил. Ва Наҳри Тобис дар он меравад ва халиче аз он берун меояд ва дар Баҳри Миср мерезад. Бар канори халиҷ Қустантиния бино карданд. Ва азамати Бунтус Худо донад.

Тавлия дарёест дар зери қутби шимолӣ, бар он як чазира онро «Тавлия» хонанд. Шасту се дараҷа дур аст аз хатти истиво. Ҳеҷ сафина⁴ нағзуарад он ҷо, ки дарёи саъб аст ва пушти вай душхор. Тули ин дарё ҳазор мил. Ва баҳрест сокин. Чун киштӣ дар он рафт, изтироб кунад ва зеру забар гардад.

¹ Толеъ – ситора

² Гамом – абри сафед

³ Тираст – сесад

⁴ Сафина – киштӣ

Бахри Чахрхур обест азим. Аз Магриб ояд ва ба Кулзум расад ва бигзарад то ба Машрик. Ва азимтар аз ин дарё нест. Оби вай талх бувад ва ҳадде ба Адан дорад.

Ва **Цайхон** нахрест бузург. Нахри «Миссия» хонанд. Махрачи вай аз худуди Рум аст.

Цайхун нахрест обе нохуш. Ва миёни Балху Цайхун дувоздах фарсанг бувад. Аз чониби Машрик ояд. Аз чойе, ки онро «Ревшорон» хонанд. Ва он кӯхест ба ноҳияти Синд ва Ҳинд пайваста. Ва ин Цайхун ба Бухоро расад ва бигзарад, бар сури¹ Тирмиз занад ва аз он ҷо бигзарад то ба Чин, махрачи вай аз кӯхҳои Тиббет ва меояд бо боди сабо, он ҷо «Ваххоб» гӯянд. Чун ба Балх расад, «Цайхун» хонанд. Пас бигзарад ба Хоразм то Сиёхкӯх, ба халичи Табаристон пайвандад.

Бахри Чигил дарёест аз Магриб ояд, ба Кулзум расад. Ва дар он моҳие бувад, ки шутурро фуру барад. Туркон аз ин моҳи ба ранҷ бошанд. Ҳар дом, ки дар он афтад, бидарад.

Бахри Чичаст обе азим аст дар вилояти Турк. Чун Афросиёб бигурехт аз Кайхусрав, дар кӯхе шуд ва дар он ҷо ба туркӣ бо худ мегуфт: «Эй мискин, аз тахт ба гор афтодай».

Шахсе вайро бидид номи вай Ҳум. Вайро бигрифт. Аз дасти Ҳум бичаст. Дар ин дарё рафт. Ҳум бар лаби дарё нишаст, каманд ба даст.

Касе гуфт: «Аз ин об наҳанг мегири?»

Гуфт: «Афросиёб дар ин ҷо шуд».

Кайхусравро хабар карданд. Ба лаби дарё омад. Ва бародари Афросиёбро гирифта буд. Бар лаби соҳил, вайро мезад. Вай менолид. Афросиёб овози бародар шунид, берун омад. Вайро бигрифтанд.

Ва дар ин дарё мардуми оби бувад.

Бахри Хазар дарёест мудаввар. Ба ҳеҷ дарё иттисол² надорад. Агар марде гирди вай бигардад, ҳам ба он ҷо ояд, ки аз он ҷо рафта буд. Ҳеҷ монее набошад, магар нахре³ хуш, ки дар он меравад. Ва оби вай шӯр аст. Вайро на мад бувад ва на ҷазр⁴. Обест музлим⁵, қаъри вай гили сиёх.

¹ Сур – девор

² Иттисол – пайвандӣ

³ Нахр – дарё

⁴ Мадду ҷазр – ба соҳил ҳаракат кардани мавҷ ва баргаштан

⁵ Музлим – торик

Ду чазира дорад сиёҳ, дар он чашмаҳо ва вухушу¹ даввоб² бошад. Чазирае дигар баробари вай, дар он фувва³ рӯяд рӯйнос⁴ оранд ва ба офокҳо баранд. Ва Баҳри Хазари дабури баъзе он аст, ки Боб-ул-аввоб бар он аст. Ва халичи Хазар онро «Даввора» хонанд. Ва аз ҷониби баҳри Табаристон ва Ҷурҷон бар он ду чазира бувад: яке ба об фуру шуд ва якеро «Чазираи Боку» хонанд, аз он нафт оранд сапед ва сиёҳ.

Баҳри Хилот дарёест ба Оромия. Даҳ моҳ дар он на моҳӣ бошад, на саратон. Пас ду моҳ зохир шавад. Ва сабаби он ҷуз Офаридгор надонад.

Баҳри Хоразм дарёест кӯчак. Саду бист фарсанг гирди вай аст. Оби вай шӯр бувад. Ва наҳри Шош дар он меояд ва зиёдат намегардад. Миёни вай ва миёни баҳри Хоразм харқе⁵ аст, ки об ба он фуру мешавад ва ба дарёи Хазар мерезад. Ва миёни харду дарё бист марҳала аст.

Дачла нахрест сарҳади вай аз билоди Занҷ. Ва моҳиёни билоди Занҷ ба Дачла оянд, онро моҳии «парастуч» гӯянд. Ва рохҳои душхору⁶ мавҷҳои сахмнок⁷ бибурад ва қасди Дачла кунад ва Баҳри Занҷ ҳолӣ монад аз моҳӣ ва Дачла пур шавад аз он моҳӣ. Он ғаҳ дигар бор ба Дарёи Занҷбор равад. Ҳамчунон, ки Дарёи Арас ба

¹ Вухуш – даррандагон

² Даввоб – чаҳорпоён

³ Фувва – рунос, рӯян

⁴ Рӯйнос – рунос, рӯян

⁵ Харқа – суроҳӣ

⁶ Душхор – душвор

⁷ Сахмнок – хатарнок

Арминия, дар он моҳихое бисёр бувад аз ҳар гунае ва ҳар моҳе чинсе моҳӣ падида ояд аз дарёҳо, чун қавоти¹ мургон, ки ба гармсера шаванд. Ва ҳар моҳе моҳие бинанд, ки дар он моҳ надида бошанд. Оби Дачла аз кӯҳҳо ояд, баъзе аз Арминия ва ба Бағдод бигзарад ва ба Восит ва Батоих ояд, то ба Дарёи Ҳинд равад.

Баҳри Рум халиҷест аз Баҳри Ахзар то Машриқ ва биравад то Сайдо ва Сур. Ҳазор мил аст. Дар он дарё садӯ шасту ду ҷазира, ҳама ободон. Аз ҷумлаи ҷазоир яке Барус ва Сардония ва Иқрития. Ва Абдуллоҳ ибни Амр ибни Ос гӯяд, дар ин баҳр локпушт² бувад ва саратон³ азим ва вазаг⁴ беруни шаҳри Румия. Ва бар тарафи ин баҳр, сурати санамест⁵ аз санг, дар дасти вай оҳане муакқаф⁶, чунон ки пиндорӣ чизе бармегирад аз он об. Аз ҳайвони муъзӣ⁷, ҳар чи дар Румия равад, аз ин ҷо боз гардад.

Бухайраи Зирех бухайрае азим аст, обе муҳлик⁸. Мавҷҳо ангезад азим. Ҷойест дар он ҷо «Фам-ул-асад»⁹ гӯянд, ҷойе саъб¹⁰, ва об дар ҳавре¹¹ меафтад ва бонги вай то инони осмон меравад, аз понздаҳ

¹ Қавотиъ – селаҳо

² Локпушт – сангпушт

³ Саратон – харчанг

⁴ Вазаг- қурбоқа

⁵ Санам – бут

⁶ Муакқаф – ҳамида, қач

⁷ Муъзӣ- озордиҳанда

⁸ Муҳлик – ҳалокатбор

⁹ Фам-ул-асад – даҳони шер

¹⁰ Саъб – душвор

¹¹ Ҳавр – обгир

фарсанг овози вай шунаванд. Гўянд Кайхусрав он чо расид, гови обӣ дид ва мардуми обӣ, мўйхо дароз, хама тан пур аз пашм, сархо чун говмеш, дастхо аз пас ва пойхо аз пеш. Ва қавме чун моҳӣ ва чун наҳанг. Шаш моҳ киштӣ ронд, то ба хушкӣ омад. Ва Гангро бино кард бар кӯхи Албурз.

Баҳри Занҷ дарёе азим аст. То ба Уммон бирасад. Ҳафт фарсанг дарёи музлими сиёҳ дар вай ҳеч набошад. Ҳар ки аз он бихӯрад, чараб¹ бар вай падид ояд. Ва аҳли Занҷро ҳамеша чараб бошад ва аз чараб ҳолӣ набувад. То бача, ки аз модар бизояд, чараб дорад.

Сайхон наҳре азим аст. Пуле бар он карда, ҳафт тоқ дорад. Ва дар он ноҳия, лавҳе доранд оҳанин, чизе бар он набишта. Ҳар гаҳ об зиёдат шавад ва болои пул барояд, он лавҳро дар силсила банданд ва дар он наҳр гузоранд, об сокин гардад. Ва ин Сайхон аз Рум меояд. Ва ин лавҳест саҳт аҷаб ва кас надонад, ки бар он лавҳ чӣ набиштаанд.

¹ Чараб – обрезаи чапм

Баҳри Сироф ва Уммон якест, дар он мавҷхое хоил бувад. Бозаргонон матоъҳо ба Сироф биниханд, то ҳаяҷони дарё сокин шавад. Ва дар ин дарё гирдобест онро «дурдур» хонанд: танғиест миёни ду кӯҳ, об ба он ҷо галаба кунад, киштии кӯчак он ҷо бадар шавад монанди тир ва дар баҳри Ҳинд афканад. Агар нашиканад, ба саломат биравад. Ҳафт шабонрӯзи дигар мераванд, он гаҳ ба оби хуш расанд. Он гаҳ сури шаҳри Хонфу падидор ояд. Ва он ҷо марокиб дарбанданд ва мардуми Хонфу истикбол кунанд ва Худойро шукр кунанд, ки аз он варта наҷот ёфтанд.

Баҳри Шиз бухайраест¹ кӯчак, суре² гирди вай кашида, валекин қаър ва қарори вай кас надидааст. Гӯшае аз ин дарё оби сиёҳ аст ва дар оби сапед омехта. Ҳар ки оби ин дарё дар гил кунад ва дар офтоб ниҳад, санг гардад. Чаҳордах ҳазор араш³ расан⁴ дар он дарё гузоштанд, ба қаъри он нарасид. Дигар бор зиёдат карданд ва даргузоштанд бо мусакқалае⁵, бар ҳеҷ ҷой қарор нагирифт. Ва кӯдакони Шиз дар ин бухайра шинов баранд⁶. Ва қаъри ин дарё равшан бувад, чунон ки пиндорӣ, ки офтоб дар зери вай аст. Ва шунидам аз шахсе, ки малике бар лаби ин баҳр истод, кузозаҳои⁷ зар ба он меандохт, кӯдакон фуру мерафтанд ва дар миёни об онро медиданд ва мегирифтанд ва бармеоварданд ва ба малик менамуданд.

Ва сабаби рӯшноии қаъри вай он аст, ки тахти Кайхусрав ва Ҷоми гетинамоя дар шаҳри Шиз ниҳода буд. Душмане қасд кард, ки биситонад. Гуфтанд: «Чандин сол аст, ки ин тахту ҷом ин ҷост ва асари⁸ малик Кайхусрав аст, кас қасд ва тааррузи он накард».

Душман нашинид. Аҳли Шиз нағмед шуданд, тахтро бо ҷом ба он бухайра андохтанд. Ва ин рӯшноӣ дар қаъри ин дарё аз он ҷом аст. Ва ҳеҷ малик он тахти заррин ва он ҷомро аз он ҷо натавонист баровардан.

Баҳри Адан муттасил⁹ аст ба Уммон ва дар Адан ҳаврҳост¹⁰, ки миёни Чанноба ва Басра аст. Кас аз он нараҳад. Ва атфҳо¹¹ дорад

¹ Бухайра- кӯл

² Сур- девор

³ Араш – зироъ, аз оринҷ то сари ангушт

⁴ Расан – ресмон

⁵ Мусакқала – чизи вазнин

⁶ Шинов баранд – шино кунанд

⁷ Куроза– реза, пора

⁸ Асар– ёдгорӣ

⁹ Муттасил– пайваст

¹⁰ Хавр– обгир

¹¹ Атф– печу қачғардӣ

душхор¹. Ва кӯхҳои онро «Шаъб» гӯянд, дар андаруни об ва киштиҳо шиканад. Ва ин баҳрро мадду ҷазр бошад. Дар шабӣ ва рӯзӣ ду бор аз ҳадди Қулзум то ҳадди Чин биравад. Ва ҳеҷ дарёро мадду ҷазр нест, магар Баҳри Форсро.

Баҳри Уммон дарёе азим аст ва бикашад то ба ҳадди Сарандеб. Дар он лӯълӯъ бувад неку ва бисёр ва садаф бувад бисёр. Дар соле чихил рӯз ин дарё сокин бувад ва софӣ, он гаҳ, ки Офтоб ба Ҷавзо ояд, ҳаяҷон гирад, садаф кӯр гардад. Ғаввос² мунтазир бувад он вақтро ва онро мегирад ва то соли дигар натавонад гирифт. Ва чун бигиранд, хумси³ он ба малик диҳанд. Ва оби Уммон талх бувад. Ва дар он чашмаҳои хуш бувад, Саққо аз он борад ва хӯрад. Ва сарҳади Адан ва Ҷаҳрхур аст ва бигзарад то ба Шаҳр⁴ ва то замини Барбар, он гаҳ ба Уммон расад, он гаҳ ба Мултон, пас ба ҳадди ҷануб ояд ва ба Шалоҳит ва Гамрун. Ҷаҳор ҳазор фарсанг ва понсад фарсанг дарозо дорад ва мисли он фароҳо. Ду халиҷ дорад: Узун-ул-баҳр ва Ричл-ул-баҳр. Ғаввос чизе дорад ду шох аз сурв⁵ карда, бар бинӣ бандад ва машки пурсирка бар пушт гирад ва фуру равад ва садаф бармеорад. Агар наҳанг қасди вай кунад, анбуби⁶ сирка бар ӯ кушояд, то наҳанг ва моҳии кӯса аз вай бигрезад.

Баҳри Ғамом ба Туркистон аст, аз он сӯи Кошгар. Агар касе санге дар он андозад, абре азим барояд ва раъдҳои саъб⁷ ва мардумро ҳалок кунад. Мардум бар як фарсангии вай гузарад ва наздикии он наёранд рафтани.

Баҳри Форс ва Баҳри Ҳинд якеанд, муттазот. Баҳри Форс бисёрмавҷ аст. Марокиби⁸ вай саъб гардад, он гаҳ ки Баҳри Ҳинд нарма гардад. Баҳри Форс нарма шавад, он гаҳ ки Баҳри Ҳинд саъб шавад. Ва чун Офтоб ба Сунбула ояд, мавҷҳои Баҳри Форс саҳт бувад. То Офтоб ба Ҳут расад. Ва батар он гаҳ бувад, ки Офтоб дар Қавс бувад. Чун рабиъ⁹ наздик ояд, пушти дарё нарма гардад ва он гаҳ нармагар бувад, ки Офтоб дар Ҷавзо ояд. Аввали Баҳри Форс аз фавҳаи¹⁰ Дачлаи Аврост то Тиз ва Мукрон.

¹ Душхор – душвор

² Ғаввос – шиовар

³ Хумс – панҷак

⁴ Шаҳр – номи ҷой

⁵ Сурв – шох

⁶ Анбуб – найча

⁷ Саъб – саҳт

⁸ Марокиб – киштиҳо

⁹ Рабиъ – баҳор

¹⁰ Фавҳа – даҳона

Фурот аз Рум ояд то Қиннасин ва то Сафвон ва Уммон ва Адан ва Дахмалик ва бигзарад ба Яман ва Фаластин ва Бейрут. Дар миёни ин хама Ҷазират-ул-араб аст. Саддӣ гӯяд Фурот бияфзуд дар хилофати Амир-ул-муъминин Алӣ ибни Абитолиб. Аноре бигрифтанд, ки об меовард ва ҷисро¹ бишкаст ва иттифоқ карданд, ки ин анор аз бихишт буд. Ва Ҳабиб ибни Абисобит гӯяд Фурот ва Нил муъминанд ва Дачла ва Бархут кофаранд, яъне шуманд.

Фам-ул-асад нахрест азим муҳлик², дар он Садди Анушеравон ва Садди Исфандиёр.

Анушервон хост, ки бубинад. Гуфтанд: «Натавонӣ, ки даханаи шер гирдобест, кас аз он бинарахад».

Гуфт: «Чора нест, ки ман ин садди оҳанин бинам».

Уддати³ он бисохт, то ба гирдоб расид. Дармонд аз азамати он. Наметавонист рафтан. Лашкари вай фарёд кард. Анушервон бигрист ва тазарруъ⁴ кард ба Офаридгор. Ҷазирае дид, ки мавҷҳо болои он мерафт ва бар ҷазира санге ва сурати шере чандон, ки филе. Об ба дубури⁵ вай дармерафт ва аз даҳони шер берун меомад ва дар ин давр меафтод ва мегардид ва ҳавле⁶ ва бонге аз он меомад, ки захира об мешуд. Умед бардоштанд. Офаридгор моҳиеро бифиристонд ва дар даҳони шер част ва обро боз дошт, то киштӣ бигзашт.

Ва он садро бидид, шигифте шигифт ва бозгардид.

¹ Ҷиср – пул, купрук

² Муҳлик – ҳалокатбор

³ Уддат – васила

⁴ Тазарруъ – зориву тавалло

⁵ Дубур – маъбад

⁶ Ҳавле – ҳавфе

Гўянд ба Фам-ул-асад санаме¹ кардаанд мисин. Ҳар ки он чо расад, ин санам дастро бичунбонад, ки «Боз гард ва пеш аз ин мағзар!»

Ва ҳаракати дасти ин санам шигифт аст.

Фам-ул-баввоб обе азим аст дар ҳадди Идаҷ ва Аҳвоз. Маҷмаъ-ул-анҳор² бувад, ки одамӣ ё добба³ дар он афтад, мегардад чун осӣёб, то бимирад. Он гаҳ ба соҳил афтад.

Баҳри Қустантин аз ҷониби Дабур ояд ё аз он сӯи Боб-ул-абвоб ва биравад то ба Қайравон, он гаҳ ба Андалус равад ва меравад то ба ҷазоир⁴ Саодот ва ба водии Қирада, ки ҷойи бузина аст.

Ва омиле аз он Абдулмалик ибни Марвон он чо буд. Бифармуд, то гаввосон⁵ фуру рафтанд, то аз дарё ҷавҳаре бароранд. Ғаввосе баромад, сабӯе⁶ чанд мисин баровард ба ҷаҳде⁷ азим, сарҳо ба қалъагӣ гирифта. Бифармуд, то сараш боз карданд. Аз ҳар яке деве бипарид ва мегуфт: «Ё ибна Довуд, ило кам таҳбисуно?» (*Эй писари Довуд, то кай моро ҳабс мекуни?*)

Заҷчае⁸ азим баромад ва чандин ҳазор бузина аз водии Қирада гирд омаданд ва яке бузург, чандон ки шутуре, дар пеш истода, риши бузург, лавҳе оҳанин аз гардан даровехта, ба суриёнӣ ба он набишта «Бисми-л-лоҳил-азими-л-аъзам. Ин китоби⁹ Сулаймон ибни Довуд

¹ Санам – бут

² Маҷмаъ-ул-анҳор – ҷойи ҷамъшавии дарёҳо

³ Добба – чорпо

⁴ Ҷазоир – ҷазираҳо

⁵ Ғаввос – шиноварон

⁶ Сабӯ – қуза

⁷ Ҷаҳд – қушиш

⁸ Заҷче – сару садое

⁹ Китоб – нома

аст ба ин гурӯҳи бузина бар ин чазира, ки нигоҳ доранд ин шаётини маҳбусро дар ин дарё ва шумо эмин бошед аз чин ва инс!»

Ва ин бузина лавҳро он чо биниҳод ва чазаъ¹ мекарданд, то он сабӯҳо ба дарё андохтанд, то эшон сокин шуданд.

Ва дарёи Қустангиния дарёест азим, ба сарҳади Мадинат-ус-суфр, оби вай аз ҷониби Антокия ояд, то ҷониби Дабур биравад. Тӯли вай ду ҳазор фарсанг. Асли вай аз дарёи Мухит ояд.

Гӯянд, ки Хусрав он чо расид, пиндошт, ки ҷаҳон барҳам афтад аз изтиробӣ амвоч. Чун субҳ шуд, гунбадҳои сапед дид бар он соҳил ниҳода, мудаваар²: хама бар як тактеъ³, барқ мезад⁴. Амуде⁵ бар яке зад. Оби сапед ва зард равон шуд.

Аз гаввосон пурсид. Гуфтанд, ки «Мавҷи дарё ба ин соҳил овардааст. Хояи⁶ ҷонваре бошад. Ва мо надонем, ки хояи чист».

Баҳри Қулзум ин аст, ки гуфтем Баҳри Форс аст. Се марҳала аст. Саре танг дорад то ба ҳадде, ки ба ҳар ду ҷониб дидор бошад ва саре дигар фарох бувад ва миён муавваҷ⁷. Дар он кӯҳҳои бисёр, ки киштиро бишкананд. Ба рӯз шояд кишти рондан. Ва миёни Қулзум ва Торон, давворае⁸ аст шум: касе аз он нараҳад. Ва ҳамеша ду боди

¹ Чазаъ – фарёд

² Мудаваар – гирдшакл

³ Тактеъ – андоза

⁴ Барқ мезад – ҷило меод

⁵ Амуде – ҷӯбе

⁶ Хоя – тухм

⁷ Муавваҷ – қач

⁸ Даввора – гирдоб

муҳолиф ояд аз ду шиёб¹ ва киштиро чун осиёб гардонад. Ва ба вақти боди Ҷануб, касро дар он роҳ набувад, на ба рӯз, на ба шаб. Ва Фиръавн дар ин дарё гарқ шуд.

Қайнаси Асам дарёест гирди олам даромада. Ва дарёҳои олам дар ҷанби вай чашмае бувад. Ва Баҳри Музлим аз Қайнас бузургтар аст, валекин торик бувад.

Каловбор ва **Баҳр-ул-аъноб** дарёест дар билоди² Зобич. Ва қўхе аз он баромада азим. Гўянд, ки Одам чун ба замин омад, бар он қўх нузул кард³.

Баҳри Мухит ба Мағриб аст: дарёе бе мунтаҳо⁴. Танча ва Андалус бар канори вай. Чун ба замини Булгор расад, онро «Уранг» хонанд. Пас ба Туркистони Машриқ расад ва ба заминҳои мачҳула⁵ равад. Ва аз он сўйи дарёи Машриқ, Чин ва Мочин аст, бераҳ. Баробари ӯ, Боргоҳи Уммон. То ба Шаҳр расад. Ниҳоятӣ вай то баҳри Шимол. Дар он, ҷазоирӣ холидот⁶ аст ва ҷазираи Кеш ва Аҳсо ва Баҳрайн. Баробари Ҳабаша аз он халиҷи Андалус бархезад. Обаш талх бувад. Ва дар вай чашмаҳои хуш бувад. Ва дар он бодҳои саҳмгин⁷ ҷаҳад. Далилро дар қафаси оҳанин кунанд, бар сари амуде⁸ дароз ва ниғах мекунад ва ба маллоҳ⁹ менамояд, ки роҳ ҷӣ гуна аст ва ҳубуби¹⁰ бод аз кадом ҷониб аст ва масири кавокиб¹¹ чун аст, то маллоҳ киштиро бар роҳи рост меронад.

Нил обест азим. Аз паси хатти истиво ояд ва ба замини Ҳабаша бигзарад то ба Қулзум ва Димёт ва Тиннис ва ба Дарёи Мағриб резад. Нил аз ҷониби Ҷануб ояд ва ба ҷониби Дабур шавад ва ба билоди Авор расад. Қавмеанд сиёҳ. Пас ба ду қисм шавад: «Наҳри Абяз» ва «Наҳри Ахзар» хонанд. Ва ба билоди Синд «Ҷўи Меҳрон» хонанд. Кас аз сарчашмаи вай хабар надорад. Ва ҳар гаҳ Нил зиёда шавад, оби ҳама олам бикоҳад. Ва аз кишвари Зангбор меояд.

¹ Шиёб – дара

² Билод – кишвар

³ Нузул кард – фуруд омад

⁴ Мунтаҳо – охир

⁵ Мачҳула – номаълум

⁶ Холидот – ҷовидон

⁷ Саҳмгин – хатарнок

⁸ Амуд – чўб, сутун

⁹ Маллоҳ – баҳрнавард

¹⁰ Ҳубуб – вазиш

¹¹ Кавокиб – сайёраҳо, ситораҳо

Баҳри Нитис дарёест азим, дарозии вай се ҳазору тираст¹ мил ва наҳри Тобис дар он меравад ва халиче аз он берун меояд ва дар баҳри Миср мерезад, бар канори халич Қустантиния бино кардаанд ва азамати Нитис Худо донад.

Баҳри Ҳарканд дарёе азим аст. Қаъри вай пайдо нест.

Каъб-ул-ахбор гӯяд, Хизр ба ин дарё расид, ёронро гуфт: «Маро фурӯ гузоред, то қаъри вай бинам!»

Фурӯ рафт. Муддате дар мерафт. Малаке дид. Гуфт: «Эй одамӣ, кучо меравӣ?»

Гуфт: «Ба қаъри ин дарё».

Гуфт: «Ба замони Нӯҳ марде ба ин дарё афтод, имрӯз ба сулси ин дарнарасидааст».

Хизр боз гардид.

Ва ҳамчунин, Баҳри Санчалиро кас ба қаър нарасид, зеро ки бode аз қаъри вай бармеояд ва мавҷро меангезад. Ва ҳама дарёҳоро мавҷ аз боло ояд ва ин дарёро мавҷ аз зер ояд ва касро роҳ надихад, ки ба қаъри он расад.

Баҳри Ҳинд дарёе азим аст, музлим² ва шарҳи он бидодем дар Баҳри Форс. Ва чун Офтоб дар бурчи Хут ояд, зулмате³ дар ин баҳр паид ояд ва мавҷҳо мутародиф⁴ шавад ва кас дар он наёрад рафт. Чун Офтоб ба Ҷавзо ояд, ториктар шавад. Чун ба Сунбула ояд, камтар шавад ва марокиби⁵ вай сахл⁶ гардад. Чун Офтоб ба Қавс ояд, мавҷҳо сокин гардад. Ва аввали ҳадди⁷ Дарёи Ҳинд аз Ҷазираи Тез ва Мукрон аст ва охираш то билоди Чин.

Ваҳаб ибни Мунаббих гуфт: «Аҷаб дорам аз он ки дарё бинад ва азамати Офаридгор дар дили вай зиёдат нагардад».

Ин микдор аз сифати дарё гуфта омад. Ва мо сифати он бигуфтем, то азамати Офаридгор дар дили хонанда зиёдат шавад.

Ва якero пурсиданд, ки «Чӣ дидӣ аз аҷоиби дарё?»

Гуфт: «Аз дарё бирастан ва ба саломат аз он баромадан аз ҳамаи аҷоибҳо аҷабтар аст».

Ва мо бобе дигар ёд кунем дар сифати ҷадовил⁸ ва наҳрҳо⁹ ва чашмаҳо ва шигифти он дар олам.

¹ Тираст – сесад

² Музлим – торик

³ Зулмате – торикӣ

⁴ Мутародиф – паёпай

⁵ Марокиб – киштиронӣ

⁶ Сахл – осон

⁷ Ҳадди – сарҳади

⁸ Ҷадовил – ҷӯйҳо

⁹ Наҳр – дарё

Боби сеюм

Дар аҷоиби дарёҳо ва ҷӯйҳо

Қола-л-лоҳу таоло: «Қолу лан нуъмина лака ҳатто туфаччира лано мин арзин янбуъан»¹ (*Гуфтанд, мо ба ту ҳаргиз имон намеорем, то ин ки барои мо аз замин чашмае надидад оран*). Ва бидон, ки наҳрҳо ва чашмаҳо дар олам бисёр аст ва мо баъзе аз он ёд кунем, ки дар ин баъзе аз шигифтӣ бувад, то имон ва ҳикмат дар дили хонанда зиёдат гардад ва ин низ мураттаб омад ба ҳуруфи² ҷуммал³.

Итил наҳрест азим, ки аз ҳудуди Рус ояд ва аз Булгор ва дар Дарёи Хазар афтад аз наздики Хирхиз ва биравад ба замини Кимокия ва Ғуззия то ба заҳри⁴ Булгор, он ғаҳ боз гардад ва ба Рус ояд, дигар бор боз гардад, ба Булгор ояд, пас биравад ба замини Пуртос, он ғаҳ дар баҳри Хазар афтад, пас аз он ки ҳафтад наҳр аз он пароканда шавад. Амуди вай бар пушти дарёи Хазар сӣ фарсанг бувад ва бар оби дарё галаба кунад. Ва ба зимистон амуди ин об бибандад, зеро ки оби Хуз ях гардад. Ва оби Хазар талх аст, ях нагардад. Ва он оби хуш зохир бувад дар сари дарё, ки меравад.

Наҳри Андалус обест, ки дар он киштӣ наравад, магар рӯзи шанбе, вақти фуру рафтани Офтоб сокин гардад, он ғаҳ киштӣ равон гардад. Бар лаби он буге миссин ниҳода. Ғӯянд, ки аз замин рустааст, зеро ки дар макдури⁵ одамӣ наёяд, ин битавонад кардан. Бар пешонии ин бут набиштаанд, ки «Аз ин ҷо дар мағзар, ки бознаёй».

Наҳри Убулла ба Басра аст. Тӯли вай чаҳор фарсанг. Бар ҳарду сомон⁶, қусур⁷ ва басотин⁸: пиндорӣ, ки бар яке хат кашида аст. Чун мадди⁹ дарё бувад, ҳамаи наҳрҳо пуроб гардад. Чун ҷазр¹⁰ бувад, ҳама наҳрҳо ва бўстонҳо тихӣ¹¹ гардад. Аммо обе шӯр аст ва аҳли Абулла об аз Наҳри Маъқал оранд. Ва дар ин наҳр хавре¹² азим аст бо хатар. Ва ба рӯзгори Билол, наҳрҳои Басра бишумурданд, сад ҳазору бист ҳазор наҳр буд, ки дар он завракҳо мерафт, ҳар наҳреро номе буд.

¹ Сураи Исро, ояти 9

² Ҳуруф – ҳарфҳо

³ Ҷуммал – алифбой, абҷадӣ

⁴ Заҳр- пушт, пас

⁵ Макдур – қудрат, тавон

⁶ Сомон – тараф

⁷ Қусур – қасрҳо

⁸ Басотин – боғҳо

⁹ Мадии дарё – баландшавии сатҳи оби дарё

¹⁰ Ҷазр – пастшавии сатҳи оби дарё

¹¹ Тихӣ – ҳолӣ

¹² Хавр – обғир

Наҳри Илок обе азим аст дар он моҳе бувад, ҳар ки аз он моҳӣ бихӯрад, як ҳафта мафлӯч¹ гардад, пас нек шавад. Ва ҳар ки бад-он об гусл кунад, он шаб эҳтилом бинад.

Арас наҳре азим аст ва дар худуди Озарбойҷон ва ба дарёи Табария резад. Ҳар аспе, ки бар он бигзарад, рағи хун бигшояд ва хуни фазла² аз вай равон шавад. Ин хосияти ин наҳр аст.

Айни³ **Оби Аҳмар**⁴ чашмаест сурх ба Тирмиз. Миёни вай ва Ҷайхун даҳ гом. Ба тобистон сард бувад ва ба зимистон гарм бувад. Ва оби Ҷайхун гандад ва ин чашма хушк бувад.

Айни **Оби Абяз**⁵ чашмаест ба Арминия, сапед монанди шир. Агар ба чома ояд, сиёҳ кунад. Агар ба чоми заррин ва симин⁶ ояд, занг гирад. Магар обгина⁷, ки занг нагирад. Агар коҳе дар ин чашма ояд, ба ҷӯш дарояд, пас сокин гардад.

Айни **Оби Асвад**⁸ чашмаест ба Озарбойҷон. Калофхоро⁹ ба он ранг кунанд ва дар ҳама офок¹⁰ мисли ин нест. Ва дар зомини¹¹ султон бувад. Ва дар олам оби сиёҳ, ки сабг¹² кунад, ин аст.

Оби Бобул бар кӯҳи Сабалон аст. Деге миссин кардаанд, як араш¹³ ситабрӣ¹⁴ дорад. Ҳар гаҳ хоҳанд, ки об диҳад, гирди вай оташ сӯзанд, пас овози раъд шунаванд ва об равон гардад аз чашма. Чун об бадар оранд, раиси он вилоят гили сурх бардорад ва бар сари он чашма ниҳад. Ва ин шигифтест гариб.

Чашмаи **Бонг** чашмаест ба Табаристон, бар кӯҳе. Агар бонге бар вай зананд, бозистад. Чун мард пинҳон шуд, равон гардад. Агар сад бор чунин кунанд, ки чунин бувад.

¹ Мафлӯч – фалаҷ

² Фазла – зиёдатӣ

³ Айн – чашма

⁴ Аҳмар – сурх

⁵ Абяз – сафед

⁶ Симин – нукрагин

⁷ Обгина – шиша

⁸ Асвад – сиёҳ

⁹ Калоф – ресмон

¹⁰ Офок- олам

¹¹ Зомин – кафолат

¹² Сабг – ранг

¹³ Араш – аз оринҷ то нуги ангуштон

¹⁴ Ситабрӣ – кутр

Айни **Сундук** ва мисли ин чашмаест бар сохили дарё. Сандуке бар сари вай ниҳодаанд. Чу об кам шавад ҳиндувон он чо оянд ва ҳазор дарвешро таом диҳанд ва аз гуноҳҳо тавба кунанд аз он сандукҳо об равон шавад, то ноҳиятро сероб кунанд ва эшон гӯянд об аз шуми гуноҳ кам шавад.

Айни **Чочарм** чашмаест ҳар ғаҳ Офтоб барояд, катраи об дар он намонад. Чун Офтоб фуру равад, пуроб гардад.

Айн-ул-хаёт дар Зулмот¹ аст. Ҳар ки аз он бихӯрад, намирад.

Искандар биталабид, наёфт. Чун ба миёна расид, гуфт: «Ҳеч пир бо мо наёяд». Ва ҳамаро бозгардонид. Чавоне падари худро пинҳон кард дар сандуке ва биёвард.

Зулқарнайн дар он Зулмот даромад. Хост, ки боз гардад, роҳ ба рӯшноӣ намебурд. Гуфт: «Дарего пире будӣ, ки моро роҳ намудӣ!»

Он чавон киссаи падари худ бозгуфт.

Ҷуро ҳозир кард. Гуфт: «Моро чорае биёмӯз!»

Гуфт: «Ин чо кӯраи аспӣ модӣён бикӯш ва бигзор. Чун бозгардӣ, модӣёнро пеш кун, ки ба сари бача ояд».

Ва ин обро рӯзии Хизр кард.

Ва чун Искандар бозгардид, модӣёнро муқаддам кард. Пас вай биёмад, то ба пеши бача ва наҷот ёфт.

Айни **Моъ-ул-ҳор**² чашмаест ба Толиқон. Агар гӯсфанде дар он ниҳанд, пухта шавад ва деғро дар миёни ин чашма ниҳанд, бичӯшад. Ҳар ки бихӯрад, хун аз шиками вай равон кунанд. Ва ба Табаристон, мисли ин чашмаест. Ва дар ҳудуди Форс низ мисли ин чашмаест ва гармова бар сари он кардаанд ва оби гарм меояд. Авом гӯянд, ки оби вай деғ гарм мекунад. Онро «Ҳаммоми Сулаймон» гӯянд.

Айни **Моъ-ул-ҳор** Миёни Ҳарақон ва Қазвин аст. «Айн-ул-хума» хонанд. Оби гарм аст ва шариф ва нофеъ ба иҷмоъ. Онро «Зарованд» хонанд. Ҳар одаме ва ҷаҳорпое, ки вайро ҳароратҳо бувад ва ҷузом³ ва бодҳо ва иллати уср-ул-бавл⁴, вайро дар он об нишонанд мундамил гардад⁵ ва бигшояд. Ва устухонҳои шикаста берун оварад ва ба ҷараб⁶ ва қулинҷ ва истирҳо⁷ суд дорад. Ва шахсеро тире зада буданд ва пайкон дар аъзои вай монда ва гӯшт ба сари пайкон даромада ва мардум меғуфтанд ин пайкон ба ҷигар расидааст. Се рӯз вайро дар ин об нишонданд, пайкон аз паҳлуи вай берун омад. Ва наздикии ин оби

¹ Зулмот – Торикистон

² Моъул-ҳор – оби гарм

³ Ҷузом – маҳав

⁴ Уср-ул-бавл – душвории пешоб

⁵ Мундамил гардад – беҳбудӣ ёбад

⁶ Ҷараб – гарӣ

⁷ Истирҳо – фалаҷ

гарм, обе сард ҳаст, ки аруқи тухолро¹ бигшояд ва исҳол суд кунад ва аз хавоник² ва дарди чашм бираҳонад. Ва милҳи³ андаронӣ аз ин чашма оранд ва тутиёи зафодий⁴ ва магнисиё⁵. Ва мисли ин чашма дар Байт-ул-макдис буд дар ҳамаи олам ва он мунтамис⁶ шуд ва сифати он гуфта ояд.

Хобур обест ибтидои вай аз Раъс-ул-ъайн. Тираст⁷ чашма бувад, ҷумла ҷамъ шаванд он ҷо, онро «Хобу» гӯянд. Обе софӣ аст, бист фарсанг биравад. Бар канораҳои вай дарахтҳои одӣ то ба Қирқисиё, бар як хат.

Айн-уд-дам обест ба Домгон, дар деҳи Фанҷор, сурх, чун хун баста шавад. Агар чева⁸ дар он афкананд, санге гардад мунаққаш⁹.

Зарринрӯд нахрест хуш. Махраҷи он аз деҳи Ниёкон. Масабби¹⁰ он ба деҳи Диз. Он гаҳ, нахре Аҷҷоҷ гардад ва ҷоёе ба рамл¹¹ фурӯ шавад ва ба Кирмон барояд. Ва аз он рамл то Кирмон шаст фарсанг аст. Заминҳои Кирмон аз он ободон бувад. Он гаҳ, ба дарёи шарқӣ афтад. Ва ҷӯбе дар гаври¹² он рамл афканданд, номи малике ба нукра бар он нишонда, ба Кирмон бозёфтанд.

Айн-ус-сабт чашмаест ба Қухистон. Ҳар ҷонваре, ки он ҷо бигзарад рӯзи шанбе, офате ба вай расад ва дигар айём¹³ газанд¹⁴ накунад. Ва миле кардаанд, то он ҷо касе нагзарад ба ин рӯз.

Айни **Сулвон** ба замини Байт-ул-муқаддас аст. Тарсоёнро ҳар гаҳ бача бизояд, ба он об вайро бишӯянд, гӯянд тарсо шуд. Ва Исо кӯрро ба он об бино кардӣ ва мурдари зинда кардӣ ва гусл аз он кардӣ. Ва чашмае муборақ аст мисли ҷоҳи Замзам дар Макка.

¹ Тухол – испурҷ

² Хавоник – гулузиндонак, дифтерия

³ Милҳ – намак

⁴ Тутиёи зафодий – тутиёи (сурмаи) сабз

⁵ Магнисиё – оҳак

⁶ Мунтамис – нопадид

⁷ Тираст – сесад

⁸ Чева – жева, симоб

⁹ Мунаққаш – нақшин

¹⁰ Масаб – поёноб

¹¹ Рамл – рег

¹² Гавр – дохил

¹³ Айём – рӯзҳо

¹⁴ Газанд – зарар

Айн-ус-сам чашмаест дар Чин, дар сарои Фагфур. Обе хуш ва судманд, валекин ҳар гаҳ як фарсанг аз он ҷо бештар баранд, самме¹ қотил гардад.

Айни оби **Сурин** чашмаест ба ноҳияти Рай. Онро «Айн-ул-майшума» хонанд ва аглаби² обҳо он ҷо беморӣ орад.

Пурсиданд, ки «Сабаби шумии он чашма чист?»

Гуфтанд: «Шамшере, ки ба он Яҳё ибни Закариёро куштанд, ба ин об бишустанд».

Айни **Шабдиз** чашмаест аз зери кӯҳи Беҳистун ба дар меояд, обе софӣ. Чун ҳазор дирам дар он андозанд бо резай мушк, ҳазору шаш дирам гардад: шаш бияфзояд. Ва сабаби ин Худованд донад.

Наҳри **Шуш** ду мил дарозо дорад.

Абӯмӯсои Ашъарӣ Шушро биситад. Дар ҳазина, ҷасади Дониёл биёфт. Гуфт: «Аз кучо омад шуморо ин ҷасад?»

Гуфтанд: «Ба Шуш қаҳт буд, мо ин тобутро ба орият биситадем аз турк ва ба он истимтор³ мекунем».

Абӯмӯсо гуфт: «Тарсам, ки рӯзе туркон аз шумо бистионанд. Ман инро дафн кунам».

Пас оби Шушро бибаст ва қаъри он наҳрро биканд ва се гӯр қард ва се тобут ва вайро дар гӯре ниҳод ва ҳар се гӯрро баровард ва обро бигушод, то ба сари гӯрҳо равон шуд ва ҳама тамаъ аз он бибуриданд.

Ва дигар он ҷо қаҳт набуд. Ва гаввос, ки ба зер равад, гӯрҳо бинад. Ва аҳли Шушро ин шараф тамом аст, ки машҳади Дониёл дар ин наҳр аст.

Наҳри халиҷи **Санҷалӣ** дар Чин ва Мочин аст. Обе шум ва хунхор. Ва дар он боде ояд «хасб» хонанд, киштиҳо бишканад ва мардумро гарк кунад. Дар он мардumi обӣ бошанд. Ҳар гаҳ об сокин шавад, эшон зоҳир гарданд. Ва касеро аз эшон ранҷе нарасад. Магар ногаҳ чизе даррабоянд ва ба об фуру равад.

Наҳри **Табария** обе бисёр аст ва чанд ҳазор болуаҳо⁴ ва гусолот⁵ дар он меравад ва он об ҳар рӯз хуштар бувад.

¹ Сам – захр

² Аглаб – аксар

³ Истимтор – талаби борон

⁴ Болуа – обрезаҳои ахлот

⁵ Гусолот – мағзоба

Нахре дигар аст он чо, ҳафт сол равон бувад ва ҳафт сол хушк бувад. Ва мисли ин нахрест ба чаҳорфарсангии Димишк: чаҳор сол равон бувад, чаҳор сол хушк бувад. Онро «Гарора» хонанд.

Айни **Тайиба** обест бар кӯхи Хоба, бар санге чанд харгоҳе, об аз он чо бармеояд, монанди тир бар сатҳи харгоҳ мезанад ва ба сӯлоҳ дармешвад ва ба ҷавониби харгоҳ фуру меояд. Аз он бӯйи мушк ва анбар меояд ва ҳар чи ба он об бишуранд¹, мутайяб² гардад.

Айни **Фориёт** чашмае азим аст, ки аз дарё. Ҳар ки дар он равад, наботе³ дар пойи вай дарпечад. Чун зӯр кунад, саҳттар шавад. Чун сокин гардад, нарм-нарм аз вай боз шавад.

Айн-ул-фарас чашмаҳоест азим дар худуди Чин. Ҳар гаҳ хоҳанд, ки борон борад, асперо дар он манобеъ⁴ кунанд ва мардум гирди вай биистанд. Дарҳол борон ояд. Чун бисёр биборад, аспро берун кунанд, борон боз истад. Он гаҳ, аспро бикӯшанд ва гӯшти вай бар кӯҳҳо ниҳанд, то вухуш⁵ ва туюр⁶ бихӯранд. Гуянд «Офаридгор моро об дод, мо бандагони вайро гӯшт диҳем».

Айни **Файюм** обест бар соҳили Нил, дар шаҳри Файюм. Ва аз Нил ҳеҷ обе ба Файюм нарасад. Ин обро Юсуф овард. Онро «Наҳри Лоҳун» хонанд. Ҳамаи шаҳрҳо бар соҳили Нил аз Нил об хӯранд, магар Файюм, ки аз Лоҳун хӯрад.

Айни **Қирқисиё** чашмаест аз кӯҳе ба зер меояд, дар он ҷавохир ва самина⁷ ва заррина ёбанд, надонанд, ки аз кучост.

Марде дар он қадаҳе заррин биёфт, бар он номи малике набишта.

Чанд сол баромад. Марде онро бидид. Гуфт: «Аз они ман аст ва дар Дарёи Рум афтод».

Вай гуфт: «Дар чашмаи Қирқисиё ёфтам».

Бидонистанд, ки он чашма аз дарёи Рум аст. Ва киштиҳо, ки гарк шаванд, матоъҳо баъзе дар он чашма оянд.

Наҳри Кӯр нахре азим аст, бар лаби он сури⁸ Тифлис. Аз ноҳияи Аллон ояд, аз кӯҳҳо ва ба Табария резад. Ва Наҳри Кӯр «Саммум» хонанд. Аз билоди Шаккӣ ояд. Ва наҳри Арас кӯҷактар аз Кӯр аст. Ва

¹ Бишуранд – бишӯянд

² Мутийиб – хушбӯ

³ Набот – растанӣ

⁴ Манобеъ – чашмаҳо

⁵ Вухуш – дарандаҳо

⁶ Туюр – парандаҳо

⁷ Самина – чизҳои қимматбаҳо

⁸ Сур – девор

ин Кӯр бар Арас занад ва миёни ӯ бишкофад ва ба он сӯи дигар берун равад, аз тезие, ки бувад.

Айн-ул-марзо чашмаест ба ҳадди Ғур ва бар лаби вай санге, дар он се сӯлох ¹. Бемор он чо ояд бараҳна. Бар сӯлох е нишинад ва харду ду пой дар ду сӯлох кунад ва аз он чашма об бар он бемор резанд, то аз ҳуш биравад. Пас, вайро дар намад печанд ва дар зери хокистар кунанд, то гарм шавад ва ба ҳуш боз ояд ва нек шавад.

Айн-ул-муқаддаса обе ғарм аст дар Искандария. Ҳар песе, ки дар он рафтӣ, барас² аз вай зоил³ шудӣ.

Малики Рум хилат кард, ғуфт: «Маро барас аст». Наздики Искандария омад ва пайғом фиристод, ки «Ман омадам аз баҳри об». Ва эшон манъ накардандӣ.

Вай даромад бо ҳазор киштӣ ва дар чашма нишаст ва ғуфт: «Бараси ман нек шуд».

Шабе бонг зад ва лашкари вай ғалаба кард ва Искандарияро биситад ва оинаи манораи Искандария биканд ва баъзе аз манора бирон⁴ кард ва ин чашмаро кӯр бикард.

Ва ин малик он шаб пес шуд ва барас дар вай падид омад ва бозгардид.

Айн-ул-майита ба Шом аст, чандон, ки баҳре. Ҳар ки дар он афтад, ғарқа нашавад ва ба зери об наравад, вале амвоҷ ба вай бозӣ мекунад, то вайро ҳалок кунад ва ба соҳил андозад.

Нахравон обест азим. Ба миёни шаҳр ба дар ояд, то Саводи Бағдод. Чун ба Даскара расад, камтар ғардад. Пас, биравад то ҳадди Такрит. Бар лаби ин об Илёсро бисёр дидаанд.

Наҳри Возвоз баллоаест⁵ ба Наҳованд. Сахрае⁶ азим, дар он сӯлох е⁷, об аз он бармечӯшад. Барзигар ба дари ин сӯлох ояд ва бел бар замин занад, об равон шавад. Чун ба кор бидорад, об ба нақб равад.

Наҳри Ҳиндманд обест ба Систон. Аз ҳазор чӯй об дар он ояд ва зиёдат нашавад ва ҳазор наҳр аз он бурун меояд. Аз ҳадди Ғур ояд,

¹ Сӯлох – сӯрох

² Барас – песӣ

³ Зоил – нест

⁴ Бирон – вайрон

⁵ Баллоа – чоҳи сартанг

⁶ Сахра – харсанг

⁷ Сӯлох – суроҳ

дар бухайрае Зирех меафтад. Сй фарсанг тӯли вай бувад ва дар он моҳӣ бисёр бувад.

Айн-ул-яман чашмаест ачаб. Абдулмалик ибни Абдуллоҳ Мухаллибӣ гӯяд ба Аҳқоф расидам, нахре дидам, ки Офтоб баромадӣ, бирафтӣ то вақти гуруб ва чун Офтоб фурӯ шудӣ, бозгардидӣ. Пурсидам аз он. Гуфтанд: «Ҳамеша чунин будааст. Ва вақте ки абр бошад, мо гуруби Офтоб ба рӯчӯи ин об донем».

Ин микдор аҷоиби нахрҳо ва чашмаҳо гуфта омад аз гуфтори ҳукамо ва он чи шунидем ва дар китобҳо ёфтем. Ҳарчанд, ки моро бар ин бурҳоне қотеъ набувад. Он чи ёфтем, нақл кардем.

Ва мо фасле дигар бигӯем дар аҷоиби ҷоҳҳо. Ҳарчанд, ки онро касрате бошад. Аммо он ҷӣ дар он шигифтӣ бошад, бозгӯем.

Фасл

Дар аҷоиби ҷоҳҳо ва чашмаҳои кандашуда

Гӯянд дар қабилаи бани Омир ҷоҳест, ки Сулаймон (а) он ҷо расид ва лашкари вай нишаста буд ва замин хушк дид, дармонд, деверо дид, ки меҳандид, гуфт: «Мардум ташнаанд ва ту меҳандӣ?»

Гуфт: «Зеро, ки об дар зерӣ қадамҳои шумост ва намебинед».

Фармуд, то бикананд. Тираст¹ чашмаи об баромад.

Ва гӯянд қавме дар саҳро аз ташнагӣ бимурданд. Ҳаҷҷоч ибни Юсуф гуфт: «Он ҷо бубинед, то об ҳаст?»

Барканданд об баромад. Гуфтанд: «Чӣ гуна донистӣ?»

Гуфт: «Дар ҳоли ташнагӣ Худоро хонда бошанд ва об хоста ва иҷобат афтада ва эшонро рӯзӣ набуда».

Ба Сомара ҷоҳест, обе хуш ва сокин. Чун хишти хом дар он афкананд, аз он овозҳо барояд азим. То се соат бигзарад ва об гарм шавад, пас сокин гардад.

Ва бар сари кӯҳи Сарандеб ҷоҳест, ҳар ки дар он нигарад, санге ба вай ояд монанди тир, вайро афгор кунад ва кас надонад, ки чист. Баъзе гӯянд марқади духтарест аз они Одам алайҳи-с-салом.

Бар кӯҳи Пушанг ду ҷоҳ аст: дар яке ҳар чи андозанд, бозпас андозад ва дар ҷоҳи дигар сад ҳазор кабӯтар ошён дорад, мепаранд ва боз ҷой меоянд ва ҳар расане, ки дар он гузоранд, ба ду пора шавад ва қабри он нарасад, пиндорӣ, ки ба микроз² ду пора кардаанд.

¹ Тираст – сесад

² Микроз – кайҷӣ

Бар кӯҳи Исфакон чоҳе аст қари он падид нест. Кӯдаке дар он афтод, ба рӯзгори Исҳоки Симҷурӣ. Ва вай подшоҳ буд. Дилтанг шуд. Ва модари вай ҷазаъ¹ мекард. Мардеро аз зиндон бадар овард, ки муставҷиби қатл² буд ва дар занбиле ниҳод ва фуру фиристод ба шартӣ он ки то ҳафт рӯз барқашанд.

Ҳафт рӯз мерафт ва вай санге дар занбил дошт, фуру афканд ва се шабонарӯз гӯш медошт. Ҳеҷ овоз барнаёмад. Ва вайро барқашиданд. Гуфтанд: «Чи дидӣ?»

Гуфт: «Зулмат³».

Ба ҳудуди Домгон хоҳест ҳар ки аз он об бихӯрад, исҳол кунад. Ва агар обро ҷоёе баранд, хун гардад. Агар дуртар баранд, он хун санг гардад. Агар хирқаи ҳайз дар он ҷоҳ афкананд, чандон бод ҳезад аз он ҷоҳ, ки деворҳо биафкананд ва он хирқаро берун андозад, он гаҳ сокин шавад.

Ва дар китобе хондам, ки яке пӯсти одамӣ бар сари найза канд ва хирқаи ҳайз сари он бандид ва барафрозид, бодҳои осифи⁴ ҷаҳад ва изтироб дар он иқлим афтад. То фуру гиранд ва аз он ҷудо кунанд.

Ба ҳадди Таҳоб ва Ғаршистон хоҳест дар он гили сурх. Онро барқашанд ва бирезанд ва сари ҷоҳ устувор кунанд, то соли дигар: сари ҷоҳ боз кунанд, пур аз гили сурх бошад. Ва агар сари ҷоҳ бознапӯшанд, бод ояд аз он ҷоҳ, аҳли Таҳоб ба ранҷ оянд ва аз бонги вай занон бимиранд.

Ба Ҳиндустон хоҳест равон шавад ва об ду шох гардад, ҳар шохе дар сӯлоҳ е равад: яке самғи⁵ зард гардад, ва самме⁶ бувад қотил ва яке самғи қабуд гардад, тирёке⁷ бувад нофеъ. Ва ин нодир аст.

Ба замини Бомӣён деҳест «Ғурак» хонанд. Он ҷо хоҳест об бар сар оварад. Чун наҳчир ташна шавад, қасди об кунад, об фуру равад ва наҳчирро гарқа кунад. Баъд аз соате, устухони наҳчир берун андозад.

Ба ҳудуди Тиббет хоҳест, дар он ҷоҳ фазое. Он ки дар он ҷоҳ равад, овозҳо шунавад, туркӣ ва ҳиндӣ ва арабӣ ва аҷамӣ ва қасро набинад. Ҳамеша шунавад. Чун борон борад, нашнавад. Чун бозистад, дигар бор шунавад.

¹ Ҷазаъ – доду фарёд

² Муставҷиби қатл – ҳукми қатл гирифта

³ Зулмат – торикӣ

⁴ Осиф – тундбод

⁵ Самғ – ширеш, шилм

⁶ Самме – заҳре

⁷ Тирёк – позаҳр

Дар вилояти Хамадон дехест номи он «Сатк», дар ноҳияи Мехрвон, дар он чоҳе, ки қаъри он падида нест.

Подшоҳе гуфт: «Ман ин чоҳро бианборам¹».

Он сол ҳар коҳе, ки дар он вилоят буд, чамъ кард, соли дигар чамъ кард ва ҳамаро дар он чоҳ рехт. Ҳеҷ падида наёмад.

Соли дигар қофилаи Мовароуннаҳр баромад. Ҳикоят карданд, ки ба Мовароуннаҳр обҳо меомад ва коҳ меовард беандоза.

Бидонистанд, ки он чоҳро харқе² бувад дар замин то ба ин ҳудуд.

Дар ноҳияи Аҷм, аз ин вилоят, кӯҳест, бар он ду қаҳф³, онро «Кафторхал» гуянд. Дар паҳлуи вай, қаҳфест музлим⁴, дар он қаҳф бухайрае⁵ сари вай ба санг пӯшида.

Аз шахсе шунда аз он ноҳият гуфт шамъҳо бардоштем ва дар он рафтем. Ба лаби даре расидем, гирд ба гирди вай чизе руста, монанди қасаб⁶ ва қалам⁷. Ва мургон бар сари вай нишаста, парҳои эшон монанди зар меафрӯхт. Чун моро диданд ва рӯшноии шамъ, паридан гирифтанд. Чун шуълаҳои оташ болҳои эшон меафрӯхт. Ва мо аз сабаби зулмот ва бод, бозпас гардидем.

Ва ин шигифт аст, ки бухайраро сар ба санге пайваста бувад, болои кӯҳе мутаббақ ва мург, ки дар зулумот⁸ зиндагӣ кунад.

Ба Андалус нахрест, дар ин наҳр сангест онро «пахна» хонанд, одамиро ба худ кашад аз як тири партоб. Ва ҳар ки он сангро бинад, чандон бихандад, ки бимирад. Ба ин ҷо бӯте мисин ниҳода, бар як қадам истода, бар он набишта, ки «Бештар марав, ки роҳ нест!»

Ин микдор аз аҷоиби чоҳҳо гуфта омад. Ин ҷумла дар шигифтии об гуфта омад. Ва мо дар шигифтии замин ва хок бӯбе бигӯем.

¹ Бианборам – анбор кунам

² Харқ – сӯроҳ

³ Қаҳф – ғор

⁴ Музлим – торик

⁵ Бухайра – кӯл

⁶ Қасаб – қамиш

⁷ Қалам – най

⁸ Зулумот – торикӣҳо

Боби чорум

Дар аҷоиби замин ва сифати он

Замин ҷойи осоиши зиндагон аст ва пардаи аврати мурдагон аст. Шаб аз сояи вай аст. Ҷойи пайгамбарон аст. Наботҳо¹ аз он рӯяд. Дарвозаи рӯзии халқ аст. Хонаи Каъба бар вай аст. Бурдбор ва боркаш ва бахшанда ва амонатдор аст. Қароргоҳи обу оташу бод аст. Ҳар чи ба вай супоранд, яке сад кунад ва боздихад. Хонест ороста, бар он ҳама чизҳо ниҳода. Фалаку обу Моҳу Хуршед ҳама гирди замин мегарданд, чун ҷокарон ва замин чун подшоҳе оромида бар ҷой. Баҳор машотаи замин бувад. Ҳариф² ва ҳазон бар вай гирянд. Яке машотагӣ кунад, бод фаррошӣ кунад, абр саққой³ кунад, ахтарон шамъдорӣ кунанд.

Ва бидон, ки олам бо ҳар чи дар вай аст, ҳикмат аст. Ва ҳар чи бинӣ, баъзе аз баҳри ҳикмат офарид ва вай ҳаким аст ва ҳикмат донад, чун уламо ва ҳукамо ва баъзе аз баҳри ҳикмат офарид ва ҳикмат надонад, чун аҷсод⁴ ва ҷамодот⁵: агарчи хомӯшанд ба зот, нотикан ба маънӣ ва ҳар яке мегӯяд, ки «Маро Сонее⁶ аст Қодир». Ва дар ҳар заррае аз олам, ки бинӣ, аҷоибест аст: яке омеҳанда чун кабӯтар, яке гурезанда чун калог, яке латиф чун оҳӯ, яке сакил⁷ чун ҳук, яке диловар чун шер, яке баддил чун рӯбоҳ, яке толиби Офтоб чун ҳирбо⁸, яке аз он гурезон чун ҳуффош⁹, яке хандон чун кабк, яке гирён чун бутимор, яке бахшанда чун ҳурӯс, яке баҳил чун сағ, яке нофеъ чун магаси ангубин¹⁰, яке музир чун мӯшу магас. Осмоне ба ин баландӣ ва замине ба ин пастӣ, рӯзе бо ин ҳама унсу зиё, шабе бо ин ҳама ваҳшату зулмат, Офаридгори ҳама Ёзид аст ва на аз худ падид омадаанд. «Фатаборак-ал-лоҳу аҳсан-ул-ҳолиқин» (*Пас пок аст Худованд, ки беҳтарин офаранда аст*).

Бидон, ки кӯраи хок оламест ва ҳар чи дар он бар чанд қимс аст: ё номиёт аст, чун ҳайвонот ва набот, ё ҷамод аст, чун ҷавохир ва аҳҷор¹¹. Аммо фалакро ва буруч¹² ва кавокибро¹³ ҷамод нагӯянд, на номиёт. Аммо заминро ҷамод гӯянд ва мавот. Ва обу оташу хаворо на

¹ Набот – растанӣ

² Хариф – тирамоҳ

³ Саққой – обдихӣ

⁴ Аҷсод – ҷисмҳо

⁵ Ҷамодот – ашё

⁶ Сонее – ҳолик, офаридгор

⁷ Сакил – сангин, вазнин

⁸ Ҳирбо – буқаламун

⁹ Ҳуффош – кӯршапарак

¹⁰ Магаси ангубин – занбӯри асал

¹¹ Аҳҷор – сангҳо

¹² Буруч – бурҷҳо

¹³ Кавокиб – сайёраҳо, ситораҳо

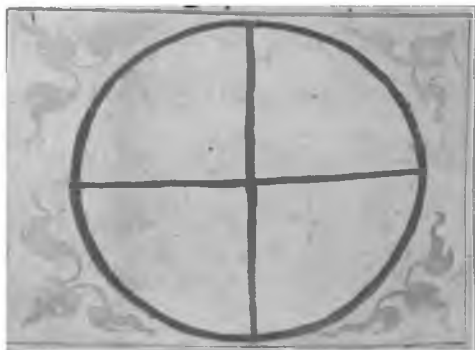
чамод гӯянд, на мавот ва на хайвон. Ва номиётро сомит¹ ва нотик² гӯянд: сомит чун набот. Нотик чун хайвон. Ва филчумла, Офаридгори хама Рабб-ул-арбоб аст ва ҳамаро ба ҳикмат офарид.

Фасл

Бидон, ки Искандари Зулқарнайн ба машориқ ва мағориб бигардид ва ҳар чо асар³ бикард. Ба Мағриб Искандария ва ба Мовароуннаҳр Самарқанд. Ва Ироқро ихтиёр кард ва Румияро бино кард ва дар он нузул кард. Ва дар Ироқ Мадоинро бино кард.

Ва ҳиндувон заминро қисмат карданд бар ҳафт иқлим: Ҳинд ва Ҳичоз ва Шом ва Бобул ва Араб ва Рум ва Яъҷучу Маъҷуч. Ва бидон, ки истидораи⁴ Замин бар хатти истиво тирасту⁵ шаст дараҷа аст, ҳар дараҷае бисту панҷ фарсанг, ҳар фарсанг дувоздаҳ ҳазор араш.

Ва мо чумла ба рубъи шимолием ва рубъи ҷанубӣ хароб аст ва

нимаи зерин аз Шимол ҳам хароб аст ва моро аз он хабар нест. Ва ҳар рубъ⁶ ба ҳафт иқлим мақсум⁷ кардаанд, ҳар иқлиме сиву ҳафт ҳазор фарсангу понсад фарсанг бувад: иқлиме дар дасти араб ва яке дар дасти румӣ, яке дар дасти ҳабаши ва яке дар дасти ҳиндӣ ва яке дар дасти турк, яке дар дасти чиниён ва яке дар дасти Яъҷучу Маъҷуч.

Иқлими аввал замини мухтариқа то Сарандеб, сукони вай сиёҳ зишт ва барахна чун сиб⁸, дарозумр. Дар он ҳудуд, аждарҳо бувад. Тӯли ин иқлим панҷ ҳазор фарсанг, фи арзин мислиҳи (*Дар паҳноӣ ҳам ҳамчунин*). Иқлими дувум аз Сарандеб то Ҳабаша ва Синд ва Зобулистон. Миёнаш Макка. Аҳли вай чунон зишт набошанд ва тӯлу арзи ин иқлим чандон, ки аввал.

Иқлими сеюм аз Сугду Ҷурҷон то Чину Адану Шому Форс ва миёнаш Искандария. Иқлими чаҳорум Бобул аст, миёнаи ақолим, аз Ифриқия ва Балх ва Марв. Ва миёнаш Исфохон. Иқлими панҷум Рум ва Хазар ва Қустантиния. Миёнаш Самарқанд.

¹ Сомит – хомӯш

² Нотик – гӯянда

³ Асар – ёдгорӣ

⁴ Истидора – гирд, давр

⁵ Тираст – сеса

⁶ Рубъ – чаҳоряк

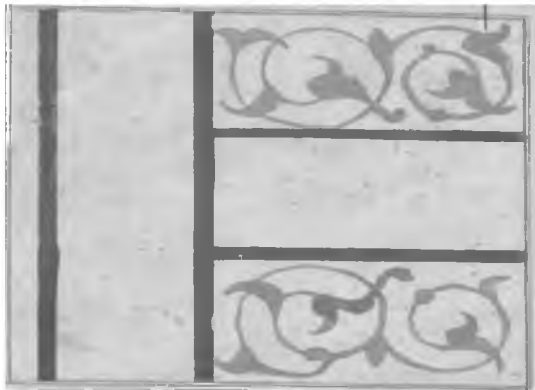
⁷ Мақсум – тақсимушуда

⁸ Сиб – ҳайвон

Иқлими шашум аз Афранча. Қавмеанд бадкор ва забонашон душхор¹. Ба кўчакӣ пистонхо доғ кунанд. Миёнаш Бардаъ.

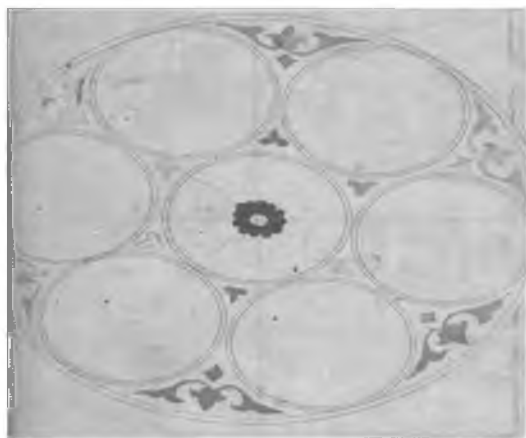
Иқлими ҳафтум турканд ва хонаҳои чӯбин доранд.

Ва аммо Афридун, ки аз хиёри² мулук³ буд, аз форсиён, заминро

бахш кард бар се фарзанди хеш. Қитъаи аввал аз Машрик, аз Турку Чин, ба Тур дод ва пораи Мағрибӣ, ки Рум аст ба Салм дод ва миёна, ки Эроншаҳр аст, ба Эраҷ дод. Ин қисматест ба тӯл. Аммо Нӯҳ пайғамбар, ки шайхи анбиёст, заминро қисмат кард ба арз⁴, ба се писар дод. Аввал аз сӯйи сиёҳон, ки Чануб аст, ба Ҳом дод ва пореае шимолӣ, ки сапед аст, ба Ёфис

дод ва пораи миёна, ки ғандумғун аст, ба Сом дод .

Тахмураc заминро қисмат карда, миёни маликони ҳафтгона ва Хуросон ва Сичистон ва Чилон ва Табаристон ва Озарбойҷон ва Ироқ ва Армон. Ва қисмате мудаввар аст ба рубъи⁵ маъмура⁶.

¹ Душхор – душвор

² Хиёр – афзалтарин

³ Мулук – шоҳон

⁴ Арз – пахноӣ

⁵ Рубъ – чоряк

⁶ Маъмура – обод

Масоҳати олам

Ва масоҳати олам кардаанд, иртифои¹ кутби шимолӣ дар шаҳри Ракка ва Тадмур гирифтаанд: дар Ракка, сиву панҷ чузь ёфтаанд ва ба Тадмур сиву чаҳор. Заминро бипаймуданд, бисту ҳафт мил буд. Бар он қиёс каданд, масоҳати олам бисту чаҳор ҳазор фарсанг омад: дувоздаҳ ҳазор фарсанг сиёҳон доранд ва ҳазор румиён доранд ва се ҳазор фарсанг форс дорад ва ҳазор фарсанг араб дорад.

Ва Батлимус Ҳаррон баландтарин ёфт, иртифоъ бардошт ва қиёси шаҳрҳо ва кӯҳҳо бигирифт аз аввал то сонӣ, шасту шаш буд, дар даври фалак зарб кард, бисту чаҳор ҳазор фарсанг буд.

Қола-л-лоҳу таоло: «Ал-ҳамду ли-л-лоҳи рабби-л-оламин².» Аввали Қуръон ин аст. Мефармояд, ки миннат Худойрост, ки оламҳо офарид. Ва оламҳо бисёр аст.

Ва гуянд, ки оламҳо ҳаждаҳ ҳазор аст: яке аз Шарқ то Ғарб ва ҳафдаҳ ҳазор аст, ки одамиро дар он роҳ нест. Ва ин як оламо сурат ин аст:

Ва азамати ин Худо медонад. Ва мо хавоси бикӯ³ бигӯем:

Бидон, ки чун Қутайба ибни Муслим шоҳ Офридро бигирифт, духтари Фирӯз ибни Кисро, сафате⁴ аз вай биситад, дар он китобе ёфт, бар он набишта: «Бисми-л-лоҳи-л-мусаввир Қубод ибни Фирӯз чаҳонро қиёс кард ва оламо бидид: хурамтарин ҷой Ироқ ва Мадоин ва Шуш ва Ҷунди Шопур ёфт ва сардтарин ҷой Қолеқало ва Хоразм ва Марв ва Ҳамадон ёфт ва барфбортар ҷой Шопур хост ва Ҷурҷон ва Рай ва Занҷон ва Бардаъ ёфт ва қаҳтро ба Майсон ва Исфаҳон ёфт ва бухлро

¹ Иртифоъ – баландӣ

² Сураи Фотиҳа, ояти 1.

³ Бикӯ – вилоятҳо, минтақаҳо

⁴ Сафат – сабад

ба Хуросон ва Ардабил ва Исфаҳон ва Шероз ёфт, чойи неъмат ба Армения ва Озарбойҷон ва Кирмон ёфт, чойи ҳасад ба Хулвон ва Ҳамадон ёфт, чойи шуҷоат Мовароуннаҳр ва Исфаҳон ва Ҳамадон ва Хулвон ёфт, обҳои хуш ба Дачла ва Фурот ва Балх ва Самарқанд ва Ҳамадон ёфт, чойи макр Рай ва Исфаҳон ва Ҳамадон ва Армения ёфт, чойи нузҳат¹ Қармисин ва сафҳи² Урдун ва шиъби³ Баввон ёфт, чойи меваҳои наку Мадоин ва Шопур ва Рай ва Наҳованд ва Ҳамадон ёфт, чойи сидқ Хуросон ёфт, чойи хайрот Ҷузҷон ёфт».

Ҳикоят

Яҳё ибни Махфуз гӯяд, Офаридгор ақро биофарид бо макр ва дар Ироқ ниҳод ва сабрро бо ҷафо дар Шом ниҳод ва ҷақро бо қаноат дар Ҳичоз ниҳод ва тавонгарӣ бо залилӣ дар Миср ниҳод.

Ҳикоят

Абдуллоҳ ибни Салом гӯяд, дуздӣ даҳ ҷузв офарид: нух ҷузв дар қибт ниҳод ва яке дар олам. Фасоҳат даҳ ҷузв офарид: нух дар араб ниҳод, яке дар олам. Шодӣ даҳ ҷузв офарид: нух ба хиндувон дод, яке ба олам. Андух даҳ ҷузв офарид: нух ба туркон дод, яке ба олам. Далерӣ даҳ ҷузв офарид: ҳам нух ба туркон дод, яке ба олам.

Ва бидон, ки буқъаҳои⁴ наку дар олам, ки масал зананд ба он ин аст: Димишқ ва Ғута ва Насибин ва Ҳирмос ва Басра ва Анҳори Ҳамадон ва Иқболи Арванд, Самарқанд ва Сугд, Кирмон ва Шиъби Баввон, Нишобур ва Убор, Мадоин ва Дачла, Шаҳрисабз ва Шуш ва анҳори Рай ва Синд ва Сирёни Яман ва Санъо.

Ин миқдор аз хавоси олам ёд карда омад ва дар бобҳо ёд кунем иншоаллоҳу таоло.

Фасл

Дар офариниши Замин

Бидон, ки аҳли суннат бар онанд, ки Офаридгор Заминро аз кафи дарё офарид ва кӯҳҳо аз мавҷи об ва об мунчамид⁵ мешуд ва кӯҳ мегашт. Ва асли замин аз ҳаҷар⁶ аст, он гаҳ тин⁷ шуд. Баъзе гӯянд асли замин хок аст ва ҳаҷар мутаваллид шуд⁸, зеро ки набот⁹ бар

¹ Нузҳат – сайру саёҳат

² Сафҳ – домана

³ Шиъб – дара

⁴ Буқъа – вилоят, минтақа

⁵ Мунчамид мешуд – ях мекард

⁶ Ҳаҷар – санг

⁷ Тин – хок

⁸ Мутаваллид –шуд – пайдо шуд

⁹ Набот – растанӣ

Замин рӯяд, на бар ҳаҷар. Ва Замин мудаввар¹ аст ва муаллақ дар миёни фалак, чун зардаи хоя² дар миёни сапеда: ҳаво гирди Замин даромада ва фалак гирди ҳаво даромада.

Масъала. Агар пурсанд: «Чаро Замин, ки сақил³ аст, қасди зер намекунад?» Гӯем, аз ҳамаи ҷавониби⁴ Замин осмон аст: чунон ки ин Замин бар осмон наравад аз ин сомон⁵, аз он сомони дигар Замин бар осмон наравад. Агар санге бар ҳаво андозанд, қасди Замин кунад. Ҳамчунин, агар санге зери Замин дар осмон андозанд, бо Замин ояд, ки сақил қасди сақил кунад. Ва агар сабуеро⁶ тихӣ сар устувор кунанд ва ба қаъри дарё кашанд, чун даст боздоранд, ба боло барояд. Чаро? Зеро ҳаво дар ҷавфи⁷ вай аст ва ҳаво қасди маркази хеш мекунад. Пас агар сабу шикаста шавад, қасди зер кунад. Ва ин кӯҳҳо, ки бар пушти замин аст, чун говарсе⁸ бувад бар пушти кӯҳе ва ин дарёҳо, ки бар пушти замин аст, чун косае бувад бар пушти кӯҳе. Лочарам⁹, Замин бо кӯҳҳо ва дарёҳо як кӯра аст мудаввар, фалак гирди он мегардад, вай дар миёна муаллақ монда ба ҳукми Офаридгор.

Ва баъзе гӯянд Замин кррӣ¹⁰ нест ва мумкин набошад, ки чирме ба ин сақилӣ ва ба ин азимӣ кӯрӣ бошад ва Замин чандон ки дар зер меравад, ниҳоят надорад ва ҳаво чандон ки ба боло меравад, ниҳоят надорад ва ниҳоят гуфтаи он Офаридгор донад. Баъзе гӯянд Замин мустатил¹¹ аст, чун амуде¹² ва мудаввар¹³ нест ва агар мудаввар будӣ, обро бар вай қарор набудӣ ва агар Замин кӯрӣ будӣ, об бар сари куббаҳо наистодӣ.

Фасл

Бидон, ки масоҳати замин ва ситабрии¹⁴ он панҷ ҳазор бор ҳазор-ҳазору¹⁵ сесаду панҷ ҳазор-ҳазору чаҳорсаду наваду ҳашт ҳазору понсаду ҳафтод фарсанг аст. Ва Замин чун харбузаест хате бар вай ниҳода ба ду қисм: нима ҷанубӣ ва нима шимолий ва аз ин нима нима

¹ Мудаввар – куррашакл

² Хоя – тухм

³ Сақил – вазнин

⁴ Ҷавониб – ҷонибҳо

⁵ Сомон – тараф

⁶ Сабу – кӯза

⁷ Ҷавф – дохил

⁸ Говарс – нони говарс, чуворимакка

⁹ Лочарам – хатман, албатта

¹⁰ Куррӣ – курашакл

¹¹ Мустатил – дарозшакл

¹² Амуд – сутун

¹³ Мудаввар – куррашакл

¹⁴ Ситабрӣ – паҳноӣ

¹⁵ Ҳазор-ҳазор – миллион

маъмур ва нима пур аз обу барф. Ва ин нима, ки маъмур аст, ду қисм бувад: нима чанубӣ ва нима шимолӣ. Ва шаҳрҳои машриқӣ муътадил бувад, зеро ки Офтоб обҳоро хуш кунад. Ва шаҳрҳои мағрибӣ бисёрақсом¹ бувад, ки обҳош афин² бувад. Ва шаҳрҳои чанубиро обҳо гарм бувад, аҳли вай заифтаркиб бошанд. Ва шимолиро обҳо хуш бувад, аҳлаш қавитан ва дарозумр бошад, ки ҳарорат дар аҷвоф³ бувад, чун шаҳрҳои Қўҳистон, ки сард бувад.

Масъала. Агар пурсанд, ки «Замини Макка ва араб бисёркўҳ аст, чаро гарм аст?» Гўем, зеро ки ҳабут⁴ аст ва чун кўҳ қобили сармо бувад, қобили гармо бувад. Ва бидон, ки сармо ва гармо аз курбу⁵ буъди⁶ Офтоб аст: ҳар ҷо ки Офтоб наздик бувад, гармо муфрит⁷ бувад дар чануб ва ҳар ҷо ки Офтоб дур бувад, сармо муфрит бувад дар Шимол. Ва дар ин ҳарду ҳудуд ҳайвон набошад ва заминҳои маҷхуларо андоза нест ва кас ба он нарасад ва ҳайвон дар он бақо наёбад. Ва агар дар заминҳои маҷхула⁸ ҳайвоне бувад, гариб бувад, чунон ки каркадан ва зот-ул-қарн⁹. Ва пўсти ҳайвоне аз ин ҳудуд оварда буданд зард, доираҳои сиёҳ бар он мудағвар ва ҳар доираро доираи сурх гирд дароварда, ҳае сабз аз пешонӣ бар сар кашида ва ба қафо даромада ва то сари дунбол кашида. Ва дигар ҳайвоноти гариб бошанд, ки зинда ба умрон¹⁰ биафтанд. Ва одамиро дар он ноҳият роҳ нест, иммо¹¹ аз гармои муфрит ва иммо аз сармои муфрит, ки аз он ҳайвонот хабаре орад. Ва дар ин аҳд, мурге оварда буданд аз ҳудуди Шимол онро «шоҳбоз» мегуфтанд, ду сурв¹² дошт монанди ду хилол. Ва кулогеро¹³ фиристода буданд ба подшоҳи Қўҳистон сапедминқор ва пойҳои сурх. Ин ҳама гариб бувад.

Ин миқдор кифоят бувад аз сифати Замин ва мо баъзе аз аҷоиби кўҳҳо гўем.

¹ Бисёрақсом бувад – тақсимоташон бисёр аст

² Афин – бадбӯ

³ Аҷвоф – дарунҳо

⁴ Ҳабут – замини паст

⁵ Курб – наздиқӣ

⁶ Буъд – дурӣ

⁷ Муфрит – зиёд

⁸ Маҷхула – замини беодам

⁹ Зот-ул-қарн – аждаҳори шохдор

¹⁰ Умрон – сарзаминҳои обод

¹¹ Иммо – ё, ё ин ки

¹² Сурв – шох

¹³ Калог – зог

Боби панҷум

Дар аҷоиби кӯҳҳо ва сифати онҳо

Қола-л-лоҳу таоло: «Ва ҷаъала фиҳо равосия мин фавқиҳо ва борака фиҳо ва қаддара фиҳо аквотаҳо...»¹ (*Ва дар замин кӯҳҳои устувор аз болои он офарид ва дар он баракат ниҳод ва дар он ризқҳояиро муқаррар кард...*). Бидон, ки дар олам кӯҳҳо бисёранд, чунон ки Лубнон ба Шом ва Сарот ба Тихома ва Рухун ба Сарандеб ва Дамованд ба Омулу Табаристон ва Арванд ба Кухистон. Ва бидон, ки кӯҳҳо зиннати заминанд ва меҳи заминанд. Лиқавлиҳи: «Алам наҷбал-ил-арза миҳодан. Ва-л-ҷибола автодан»². Миннат ниҳод бар бандагон ва фармуд: «*Заминро оромгоҳи шумо кардам ва кӯҳҳоро меҳҳои вай кардам, то бинагардад ва хонаҳои шумо хароб нагардад ва хазинаҳо ва об ва ҷавоҳирро ба кӯҳ супурдам*».

Офаридгор кӯҳҳоро автоди³ замин кард, то собит бувад ва маодини⁴ ҷавоҳир кард.

Фасл

Ва бидон, ки Кӯҳи Қоф, онро «Ҷабал-ул-ахзар»⁵ хонанд, аз он

сӯйи Зулумот гирди За-мин даромадааст ва ди-гар кӯҳҳо аруқҳои⁶ ва-янд. Ва Искандар чун аз Зулумот берун шуд, рӯш-ноие дид ва кӯҳе, тӯл ва арзи вай падида на, фа-риштаеро дид даст дар он зада, чунон ки касе, ки чизе ниғаҳ дорад, то барнахезад ва сар ба сачда ниҳода ва бонге чун раъд мекард ва ме-гуфт: «Эй Худои комкор,

аз гоҳи офариниш то нафхи⁷ сур, ҳеҷ чиз бар Ту пӯшида нест. Бар халқ раҳмат кун!» Чун Искандар ба вай расид, гуфт: «Эй бани одам, аз олам сер нашудӣ, то ин ҷо омадӣ, эй Зулқарнайн?»

Искандар пиндошт, ки вайро дашном медиҳад.

¹ Сураи Фуссилат, қисамате аз ояти 10

² Сураи Набаъ, ояти 6 ва 7

³ Автод – меҳҳо

⁴ Маодин – конҳо

⁵ Ҷабал-ул-ахзар – кӯҳи сабз

⁶ Аруқ – раша

⁷ Нафх – дамидан

Фаришта гуфт: «Ҳар ки аз қарни олам ба дигар қарни¹ олам расад, харду канораи олам дида бувад, вайро Зулқарнайн хонанд».

Искандар гуфт: «Ин чӣ кӯҳ аст?»

Гуфт: «Кӯҳи Қоф аст ва осмон бар сари вай чун қуббаест ва ин кӯҳ умм-ул-ҷибол² аст ва ҳамаи кӯҳҳо бар вай пайваста аст. Маро бар вай муваккал кард, то вайро ниғаҳ медорам. Ва агар на, оламо ба як чунбиш хароб кунад».

Ҷабал³-ул-Аҳмар кӯҳест сурх дар миёни Дарёи Мағриб, ҷоёе, ки шаҳри Рӯйин карданд ва кас бар сари он кӯҳ нарафтааст.

Ҳикоят

Ба рӯзгори Умар ибни Абдулазиз вайро васфи ин кӯҳ карда буданд. Умар Торикро бифиристод ба Мағриб ва Торик гуломи Мӯсо ибни Насир буд ва гуфт: «Чун ба ин кӯҳ расидӣ, дар паҳлуи вай гове бинӣ, санаме⁴ бар он нишаста. Ҳар дуру бишкан ва бигзар то ба Мадина-и-ус-суфр».

Чун бирафт, малики туркон вайро дид ба Андалус. Гуфт: «Кучо меравӣ?»

Гуфт: «Ба шаҳри Руйин».

Вайро муованат⁵ кард, то он ҷо расид. Он кӯҳро дид санаме бар сари он, бар дасти вай набишта: «Лайса варои мазҳаб» (*Пас аз ман роҳе нест*).

Чун ба он Кӯҳи Сурх расид, мӯрчаеро дид бар он соҳил, ҳар яке чандон ки шутуре ва бисёр лашкари вайро бихӯрданд. Чун дармонд, бозгардид ва беш аз ин дарнаёраст.

Ҷабали Осақ кӯҳест, ки оташ аз он дарафтад. Ба рӯз духоне⁶ бувад, ба шаб оташ намояд ва пиндорӣ, ки маъдани⁷ нафт аст оташ даргирифта, чандон ки берун меояд, месӯзад.

Ҷабали Уҳуд ба Мадина аст. Ҳамза ибни Абдулмуталлиб он ҷо шахид шуд. Қол-ан-набию (с): «Уҳуд ғала боб-ил-ҷаннати» (*Паёмбар (с) гуфт: «Уҳуд бар дари ҷаннат аст»*). Ва Кӯҳи Разво ва Ашъар ва Араҷ миёни Макка ва Мадина аст.

¹ Қарн – шох

² Умм-ул-ҷибол – модари кӯҳҳо

³ Ҷабал – кӯҳ

⁴ Санам – бут

⁵ Муованат – кумак

⁶ Духон – дуд

⁷ Маъдан – кон

Қабали **Арванд** азимтар кӯхест ба Қухистон ва муборак. Дувоздах фарсанг сафхи¹ вай аст. Чандин ҳазор чашмаи об аз он меравад. Бар ин кӯх ба як вақт се фасл бувад: бар қуллаи вай ҳамеша барф бувад ва зимистон бувад ва бар сафхи вай ҳамеша рабиъ² бувад ва дар зери вай тобистон бувад. Ҳазор шиъб³ дорад, бар ҳар шиъбе аз дарахтҳо ва чашмаҳои оби зулол дар адад наёяд.

Ҳикоят

Ман аз шахсе аз Искандария шунидам, ки муддати як моҳ дар ин шиъбҳо мерафт. Гуфт: «Дар Шом ва Рум то ба Шоши Аксо гардидаам ва заминеро дидаам, ки чихил фарсанг боло дарахт буд ва дар зер заъфарон буд, мисли Арванд надидам».

Гуфтам: «Сугди Самарқанд ва шиъби Баввон дидӣ?»

Гуфт: «Дидам. Аммо агар кирмҳои муъзиёт⁴ ва ҳашароти он ҷо ёд кунам, туро малол гирад».

Қабали **Ашқрон** кӯхест ба ноҳияти Исфакон. Морон бошанд бар он кӯх. Афъиро аз он ҷо оранд аз баҳри тирёк. Бар ин кӯх ҷоҳест, дар он афъӣ бувад. Шахсе ба зимистон ба он ҷо расид. Аз бими сармо, ҳарду пой дар он ҷоҳ кашид, ки бухоре аз он бармеомад. Ҳарду пойи вай аз он сиёҳ шуд.

Қабали **Атворон** кӯхест ба Мағриб. Бузина⁵ дорад ҳар яке чандон, ки шутуре. Бар он ҷо гирдобест ва дарахтҳои кофур.

Қабали **Авол** кӯхест аз миёни Дарёи Ҳинд баромада. Аҳли вай сиёҳанд. Чун морро бинанд, биханданд. Ва сабаби хандаи эшон кас надонад. Ва он ҷо раванд аз баҳри қаранфул⁶ ва басбоса⁷.

Қабали **Борҷох** кӯхе баланд аст ба Самарқанд. Гирди вай ҳазор чашмаи об ба сӯи Мағриб резад. Дар он сайдҳо бувад, хосса тазарв.

Қабали **Барбар** кӯхест бар сари вай маноре, бар сари вай сӯлоҳ⁸, ҳамеша аз он оташ дарафтад чун амуде⁹. Ва ба Тараблус яке мисли ин аст.

¹ Сафх – домана

² Рабиъ – баҳор

³ Шиъб – дара

⁴ Муъзиёт – озордиханда

⁵ Бузина – маймун

⁶ Қаранфул – гули мехак

⁷ Басбоса – гули ҷавзи бўё

⁸ Сӯлоҳ – сӯроҳ

⁹ Амуд – сутун

Қабали **Бартоил** кӯҳе азим аст дар Баҳри Ҳинд. Ҳамеша бар он кӯҳ овози даф¹ ва синҷ² шунаванд шабу рӯз ва ҳеҷ зананда дидор нест. Ва дар ин дарё се кӯҳ аст: бар яке ҳамеша барқ ояд ва бар яке боди саъб³ ояд ва бар яке борон. Ва кас он ҷо зиндагонӣ натавонад кард.

Басор кӯҳест бар билоди Ҳинд, бар он аждаҳо бувад чандон ки филе. Ҳар ки вайро бинад, бимирад, ба мучарради назар.

Қабали **Бехистун** кӯҳест мумтанеъ⁴, аз як сӯ тарошида. Ба ин худуд азимтар аз ин кӯҳ нест магар Арванд ва Сабалон. Ва чашмае аз зери вай бадар меояд ва бар он сурати Шабдиз⁵ кардаанд. Аммо як ҷониб битарошида, ки Фарҳод меҳост, ки аз он ҷо роҳ ба он ҷониби дигар канад ба ҳукми Хусрав. Ва он қиссаест ва он шигифт аст.

Дар **Тиббет** кӯҳест аз об баромада. Агар оташе баркунанд, об барояд ва бикушад. Подшоҳи Тиббет ба ин худуд омад ва ҳезумҳои бисёр бисӯзонид ва нафт ва гугирд, обе баромад ва онро биншонд. Подшоҳро аҷаб омад ва гуфт: «Баъд аз ин, ҳар ҷи аз аҷоиби бозгӯянд қабул кунам, ки яке бар ҳазор далеле кунад».

Танума кӯҳест дар Ҳинд, бар он обе хуш. Ҳиндувон гӯянд, ҳар ки аз ин об хӯрад, дарозумр гардад. Аммо ҷонваронанд ҳар яке чандон ки саге, сурх, гирди ин об гарданд ва одамиро хӯранд.

Қабали **Ҷорӣ** кӯҳест дар Баҳри Зангбор, арзи ин кӯҳ чаҳор фарсанг, бар он дарахтҳо рушта. Ба вақти баҳор равон шавад ва чаҳор фарсанг бувад ва ба наздикии ҷазирае ояд, ки дар он одамӣ бошад ва мургони бисёр. Чун ба ҳам расанд, меваҳо ва ҳезум аз ин кӯҳ ҷамъ кунанд ва сайдҳо бигиранд ва ба ҷазира баранд. Чун рӯзи тирамоҳ расад, кӯҳ бозгардад ва ба ҷойи худ ояд.

Ҳикоят

Гӯянд марде ҳезум мебаст. Вақти рӯҷӯи⁶ ин кӯҳ. Чун бипардохт⁷, кӯҳ бирафта буд ва мард он ҷо бимонд ва ҳалок шуд.

Ин ҳикоят бас нодир аст ва гӯянд, ки ин кӯҳ нест, валекин саратонест, ки меравад. Ва Офаридгор қодир аст, ки ҳарчи хоҳад бикунанд.

¹ Даф – доира

² Синҷ – камонак, сарнайза

³ Саъб – саҳт

⁴ Мумтанеъ – саркаш, душворгузар

⁵ Шабдиз – номи аспи Хусрави Парвиз

⁶ Рӯҷӯ – баргаштан

⁷ Бипардохт – машғул шуд

Ќабали **Ќалил** кӯхест ба хадди Ҳимс. Ва Нӯҳ бар он хона сохта буд. Оби тӯфон онро бирон¹ кард. Ва оби тӯфон аввал аз ин кӯҳ баромад.

Ќудӣ кӯхест кӯчак. Киштии Нӯҳ бар он фуру омад.

Ва малаке мунодо зад², ки «Киштӣ бар кӯҳе фуру ояд, тӯфон бигардад ва сабаби амон бошад».

Кӯҳҳои баланд ҳар яке мегуфт, ки «Бар ман нузул кунад».

Ќудӣ гуфт: «Ман кӣ бошам аз миёни кӯҳҳо, ки сафина³ бар ман ояд?»

Офаридгор фармон дод, то бар Ќудӣ омад.

Кӯхест дар Дарёи **Чин**, аз об баромада, кас бар он натавонад рафт. Яке чора сохт, то худро бар он афканад ба ҷаҳде тамом. Он ҷо қасре дид азим ва бӯстонҳо ва қубба⁴ оӣ. Дар он қубба рафт. Ду кӯҳ дид азим. Ҷаҳд кард, ки болотари кӯҳ равад. Натавонист рафтан. Онро ҷабали «Абвоби Чин» хонанд.

Ҳорис ва Ҳувайрис ду кӯҳанд бар Армения, баланд. Бар он гӯрҳои мулкони Аҷам. Қубоди Акбар Баиносро гуфт, то тилисме созад, ки бар он кас наравад. Ҷунон кард, ки кас бар он ҷо натавонад рафт.

Ќабали **Ҳадид** кӯхест дар билоди Ҳинд. Аз он оҳан гудозанд, оҳане сурх монанди оташ ва ба душхорӣ⁵ ба даст ояд. Агар бар қасе зананд, хун берун наёяд, пиндорӣ, ки доғ кунад. Ва сангҳо ба тег аз замин бардорад.

Дубованд кӯхест шоҳик⁶, ба худуди Рай. Барф аз сари вай хоӣ набувад. Ва бар он кӯҳ ҳеҷ наравад ва ҳайвон бар он қарор нагирад, ба ҳукми он ки на об бувад бар он на гиёҳ. Аз сад фарсанг сари вай бинанд. Аз зери вай обе нохуш равон мешавад ва ҳамеша он ҷо бод ояд.

Ҳикоят

Гӯянд, Заҳҳок малике золим буд, пайваста гӯшти одамӣ ба ҳӯрдани морон меод, ки аз души вай баромада буд. Офаридгор Афредунро бар вай мусаллат⁷ кард. Вайро бигирифт ва ба силсила⁸

¹ Бирон – вайрон

² Мунодо зад – нидо кард

³ Сафина – киштӣ

⁴ Қубба – гунбад

⁵ Душхорӣ – душворӣ

⁶ Шоҳик – баланд

⁷ Мусаллат кард – пирӯз кард

⁸ Силсила – занҷир

дар кӯхе баст ба дари Исфакон. Заҳҳок ин кӯх ба сеҳр бикашид ва бибурд. Афредун аз паси вай биёмад, вайро ба кӯҳи Дамованд бигрифт ва дар чоҳе он чо маҳбус кард ва он чоҳро ба Армоил супурд ва бифармуд, то ҳар рӯз димоги ду одамӣ вайро медоданд.

Рӯзгоре баромад. Армоил пушаймон шуд. Ҳар рӯз, димоги ду гӯсфанд вайро медод ва асиронро озод кард. Ва шахсеро талаб кард, ки таом дар меъдаи Заҳҳок бидошт ба тилисм.

Чун сӣ сол баромад, ҳалқе аз асирон озод гаштанд. Афредун биписандид. Армоилро хилъат ва тоҷ дод ва он ноҳия ба иқтоъ¹ ба вай дод ва вайро лақаб дод «Масмагон» Ва ҳанӯз аз оли Масмагон қавме ҳастанд.

Ва он рӯз, ки Заҳҳокро масчун² кард, нимаи моҳи Меҳр буд, онро «Меҳргон» хонанд. Ин қисса бас нодир аст ва дар китобҳо бисёр мастур³ дидам.

Зухун кӯҳест маъруф ба Ҳиндустон, сар дар ҳаво бурда. Дар олам аз он баландтар кӯх нест. Дар бару баҳр вайро бинанд. Бар он кӯх асари қадами Одам падид аст, ҳар қадаме ҳаштод араш.

Ҳама шаб ва рӯз, бар он чо барқ чаҳад, бесаҳоб⁴ ва бе раъд. Ва он барқ дирафшидани⁵ ёқут аст бар он. Ва ҳаргиз мумкин набувад, ки касе бар он кӯх тавонад рафтан. Ҳар рӯз бороне биборад ва қадамгоҳи одам аз губор бишӯяд ва аз он селҳо ояд ва пораҳои ёқут ва дар баҳр резад ва гаввос фуру равад ва пораҳои бибарорад.

Қабали **Сабалон** кӯҳест азим ба Ардабил. Ҳамеша бар он барф бувад ва хароб аст ва ободонпазир нест. Ва баъзе гӯянд, ки дар он ҳеч манфиате нест.

Қабали **Салмо** ва Ачаъ ду кӯҳанд дар араб. Зане буд номи вай Салмо ва марде номи вай Ачаъ, якдигарро дӯст доштанд ва дар хонаи зане чамъ омаданд, номи вай Авҷо. Ҳоли эшон зоҳир шуд. Ба ин ҳарду кӯх гурехтанд. Мардум аз паси эшон биёмаданд, ҳар якеро бар кӯхе бидуштанд. Якеро «Салмо» ном карданд, якеро «Ачаъ», якеро «Авҷо».

Қабали **Санҷ** кӯҳест ба Яман, дар он садъ⁶. Ҳар гаҳ мард ба он даршавад ва бадар ояд, ҳалолзода бувад ва агар ҳаромзода бувад, натавонад даррафтан ва шикӯф бар вай танг гардад.

¹ Иқтоъ – бахшиши як сарзамин ба касе

² Масчун- зиндонӣ

³ Мастур – навишта

⁴ Саҳоб – абр

⁵ Дирафшидан – дурахшидан

⁶ Садъ – шикӯф

Қабали **Синчор** кӯхест муборак ба ҳадди Мавсил. Ва гӯянд, ки киштии Нӯх ба ин кӯх дарафтод, Нӯх бидонист, ки об кам шудааст, шод шуд ва ба ин кӯх дуо кард. Ба баракати дуои Нӯх пайваста пурнеъмат аст.

Син Самира кӯхест дар Қуҳистон, бар он суратҳои бадеъ карда ва нақшҳои зебо ва фармояндаи он Кисро Апарвез буд.

Шаърон ва Қандил ду кӯханд, онро «Тахти Шерӯя» хонанд, ба Мавсил аст ва ободон. Ва бар ин кӯх чашмаҳост ва фавокиҳ¹ ва туюр².

Сайра кӯхест ба Санъои Адан. Чун моҳи Рамазон бинанд, бар сари Сайра оташ кунанд, он ғаҳ бар кӯҳи Михлоф, он ғаҳ бар кӯҳи Зимақориб, он ғаҳ бар кӯҳи Қуроб ва ба як тарфат-ул-айн³ сад фарсанг хабар барад ба масофати даҳрӯза роҳ.

Қабали **Тамо** кӯхест азим ба Ҳазрамавт. Бар зирваи⁴ ин кӯх шамшере, кас онро аз ҷой барнатавонад гирифт. Бар он китобае набишта, кас онро надонад хонд. Ва ҳар ки қасд кунад, ки он тег бардорад, аз ҳар ҷонибе санғо андозанд ба вай. Чун бигзорад, санге наёяд. Тилисм бувад ё маъдани дев бувад ва бас нодир менамояд.

Тури Сайно дар ҳудуди Миср аст, дар саҳрои Тех, миёни Қулзум. Аз ин кӯх обгинаи⁵ фиръавнӣ оранд. Кӯхест муаззам, муборак, маъмур⁶. Офаридгор Мӯсоро «Таврот» дод бар он кӯх ва он кӯхро аз ҷой бигирифт ва бар бани Исроил бидошт, то имон оваранд. Гӯянд аввал кӯхе, ки Худоро сучуд кард, Тур буд. Ва ин кӯхро шаш ҳазору шаш поя аст ва бар сари қуллаи кӯх канисаест⁷ «Канисаи Мӯсо» гӯянд, бо сутунҳои руҳом карда, дарҳои руйин ва оҳанин даровехта, сақфи вай аз сунбур⁸ карда, болои он расос⁹ даркашида. Ҳеҷ кас натавонад, ки бар он ҷо хоб кунад, ки вайро берун андозанд. Гирд бар гирди кӯх шаш ҳазор дайр аст, аз Миср хирочи он ҷо баранд.

¹ Фавокиҳ – меваҳо

² Туюр – парандаҳо

³ Як турфат-ул-айн – як чашмак задан

⁴ Зирва – қулла

⁵ Обгина – шиша

⁶ Маъмур – обод

⁷ Каниса – калисо

⁸ Сунбур – ҷӯби хурмо

⁹ Расос – сурб

Имрӯз ин чо микдори сад роҳиб бошад ва маъмур доранд ва чойе шариф аст ва аз чавониб¹ оянд ва бар он чо дуо ва тазарруъ кунанд.

Ҷабали **Тайруной** кӯҳест дар дарёи Ҳинд. Гирд бар гирди вай се ҳазор қантара², ки аз чавониби он кӯҳ обҳо бар он дар мешавад. Ва ба қурби ин кӯҳ се ҳазору тирасту³ ҳафтад кӯҳ аст, ки аз он ёкути сурх ва кабуд оранд. Ва агар дар Ҳиндустон шигифт ҳамин аст, ки се ҳазор наҳр аз як кӯҳ равон шавад, тамома аст.

Ҷабали **Туюр** кӯҳест ба Румия. Бар он гунбаде, дар он сӯлоҳ е⁴ кӯҷак. Эшонро иде аст. Он рӯз ҳазорон ҳазор мург он чо оянд ва сарҳо дар он сӯлоҳ мебаранд ва берун меоранд. Пас яке сар дар кунад ва болҳоро ба ҳам мезанад ва бонге бикунад, дигар мургон бигрезанд. Он рӯзро «шаъонин» хонанд. Ва дар китобе дигарон ҳикоят хондам, ин мургро «буқин» хонанд ва кӯҳро кӯҳи «Буқин» хонанд.

Ақиқ ва **Қиёс** ду кӯҳ аст ба Яман, аз он ақиқ оранд. Порае ёбанд ҳар яке бар болои бист ман. Бишкананд ва дар Офтоб нixанд ва танӯрҳои тобида ба саргини шутур ва дар чизе кунанд, ки оташ ба вай нарасад. Чун тофта шуд, нигинҳо созанд.

Ҷабали **Фаҳм** кӯҳест сиёҳ, сангҳо аз вай бикананд ва сӯзонанд монанди ҳезум. Се харвор ба дираме фурушанд. Чун сӯхта шуд, ба хокистари вай чомаҳо шӯянд, сапед гардад. Ва дар сихати ин ҳикоят назар аст.

Ҷабали **Фансури** кӯҳест, ки аз он кофур оранд, дар дарёи Ҳинд. Бар он ҷонварест кас он чо наёрад рафт, аз бонги вай ҷонварон бимиранд. Ба он ҳудуд моҳихое бошад, ҳар гаҳ вайро бигиранд ва аз об берун оранд, санге гардад дарҳол. Ва пиромуни он кӯҳ қавмеанд бинихоро сӯлоҳ ва ҳалқаҳои оҳанин дар он кунанд. Бар ин кӯҳ сандал бувад ва ҷавзи бўё.

Ҷабали **Қофро** сифат карда омад. Гирди олам даромадаст.

Ҷабали **Қабк** кӯҳест дароз ба Армения. Дарозии вай понсад фарсанг. Пайваста аст ба билоди Рум то ба Ҳазар ва Аллон. Бар он қавмҳои мухталиф. Онро ҷабали «Арҷ» хонанд.

¹ Чавониб – гӯшаву канор

² Қантара – бинои баланд, пӯл

³ Тираст – сесада

⁴ Сӯлоҳ – суроҳ

Кӯҳи **Қилол** миёни дарёи Рум аст. Хароб буд, ободон карданд ва дар вачҳи масолиҳи афранч¹ ниҳоданд. Ва агар на ин кӯҳи Қилол будӣ, мардуми ислом ба ранҷ омаданд аз дасти афранч.

Кабудон кӯҳест ба Армения, аз миёни дарё баромада. Бар он намаке бошад барроқ ва ҷилодиханда, чун тутиё ва чашмаҳост талх: агар ба ҷива² афкананд, санг гардонад. Ва санге бувад он ҷо сапед. Бо сурб бигудозанд, қалъагӣ гардад ба ҳадди нуқра сапед.

Қабали **Кусайр** кӯҳест ба Ҳазрамавт, аз он дору ва кундур оранд. Миёни вай ва миёни дарёи Уммон тираст³ фарсанг аст.

Қабали **Луком** кӯҳест ба Шом ва бикашад то ба Рум, дувист⁴ фарсанг, то Айн-ул-мадина, он ғаҳ ба Кӯҳи Бахро ва Тануч ва биравад, то ба Ҳимс. Он ғаҳ, Кӯҳи Лубнон бувад ва бикашад то ба Дарёи Қулзум. Ва Зухход бар ин кӯҳ бошанд. Ва буқъаест⁵ муборақ.

Қабали **Моридин** кӯҳест ба Насибин, ду фарсанг болои⁶ вай. Бар он ҷавҳари зуҷоз⁷ бувад ва морони азими қаттол⁸.

Қабали **Муқаттам** кӯҳест шариф ба Миср, дар ҳам пайваста. Кӯҳҳои бисёр гирди он.

Ҳикоят

Шахсе ба Миср мерафт. Каъб-ул-аҳбор гуфт: «Аз хоки Муқаттам қадре ба ман фирист!» Вай анбоне⁹ хок ба вай фиристод. Чун аз дунё реҳлат хостӣ кардан, васият кард, ки он хокро дар гӯри вай резанд, аз баҳри табаррук.

Ва малики Муқавқис аз Амр ибни Ос (р) дархост кард, ки «Кӯҳи Муқаттам ба ҳафтод ҳазор динори сурх ба ман фурӯш!»

Амр ибни Ос (р) нома набишт ба Умар ибни Хаттоб (р).

Умар (р) ҷавоб дод, ки «Кӯҳе, ки бар он на об аст на киштзор, ҷаро ба ин баҳои санге¹⁰ мехарад?»

Гуфт: «Дар китобхост, ки бар он марғзори биҳишт аст».

¹ Афранч – фарангиҳо, аврупоиҳо

² Ҷева – жева, симоб

³ Тираст – сесада

⁴ Дувист – дусад

⁵ Буқъа – минтақа, вилоят

⁶ Боло – баландӣ

⁷ Зуҷоҷ – шиша

⁸ Қаттол – қотил, ҳалокатбор

⁹ Анбон – киса, халта

¹⁰ Баҳои санг – нархи гарон

Умар ибни Хаттоб гуфт: «Чун ҳол чунин аст, ба мусалмонон авлотар». Ва бифармуд гӯристон мусалмонон кунанд. Пас онро гӯристон карданд.

Аввал касе, ки он ҷо дафн карданд Омир Муофирӣ. Пас Амр ибни Ос. Ва гӯр ва машҳади Имоми Аъзам Муҳаммад ибни Идрис Шофеӣ он ҷост, бар он насаби вай набишта то Одам.

Ва ин кӯҳ бар шимоли Нил аст. Ва чиболи¹ Воҳот ҳам он ҷост. Акнун хароб аст. Бар он гӯсфанди ваҳшӣ бувад.

Қабали **Нор** кӯҳест ба чазираи Зобич. Кас бар сари вай нарафт ва кас пиромуни вай наёрад рафт ба рӯз аз духоне², ки аз он бармехезад гарм ва ба шаб аз оташе, ки медарафшад³ ва одамиро ба худ кашад. Ва аз зери ин кӯҳ ду наҳр⁴ равон шавад: яке гарм ва яке сард, харду хуш.

Қабали **Нумур** ба билоди⁵ Андалус. Кӯҳест бар он сурати паланг. Ва ҳар санге, ки бишкананд, бар он сурати паланг бувад, он санг дорӯи захми палангро шояд.

Қабали **Навшодир** ба Самарқанд аст. Духоне аз он бармехезад ва бар ҳам менишинад, нушодур⁶ мегардад. Ҳар ки дар ин маъдан⁷ равад, бисӯзад, магар намади тар дарпӯшад. Ва ин бухор аз ҷойе ба ҷойе равад, чун пинҳон шуд, ҷойи дигар бикананд, духон зоҳир гардад. Ва чун духон дар паноҳ бувад, сӯзад, чун макшуф⁸ бувад, насӯзад. Валекин нушодур он гаҳ шавад, ки дар паноҳ бувад, то мухтақин шавад⁹. Ва он се кӯҳ аст, «Бим» гӯянд: Бими аввал ва Бими миёна ва Бими сеюм.

Қабали **Нисло**, ба Ҳинд ва Ҳарканд. Аз миёни дарёи Ҳинд баромада аст ва бар он чашмае, обро пароканда мекунад дар ҳаво. Ба шаб, ҳама қатраҳо санги сиёҳ гардад ва агар ба рӯз пароканда кунад, сангҳо сапед гардад.

¹ Чибол – кӯҳҳо

² Духон – дуд

³ Медарафшад – медурахшад, шуъла мезанад

⁴ Наҳр – дарё

⁵ Билод – кишвар

⁶ Нушодур – навшодир (маводи химиявӣ)

⁷ Маъдан – кон

⁸ Макшуф – кушода

⁹ Мухтақин шавад – чамъ шавад

Қабали **Ворӯй** ҳазору ҳафсад кӯҳ аст, маъдани фил аст, бар он филон гарданд, вилояте фарох аст. Малики он ҷо занон бошанд. Ҳар гаҳ зане бимирад, якеро ба ҷойи вай биншонанд.

Мӯсо ибни Мубораки Сирофӣ гуяд ман дар мамлакати ин зан бирафтам ва хостам, ки мулки ӯ бинам. Маро бурданд ба айвоне азим, дар он тахте ниҳода, бар он зане нишаста, гесуҳо фуру гузошта, тавқҳои заррин дар гардан карда, тоҷе заррин ба сар. Чаҳорсад каниз болои ӯ истода, ҳазор фил дар марбати¹ ӯ баста.

Қабали **Ваквок** маъдани зар аст ва ҷойи арвоҳ ва дар он худуд чандон зар бувад, ки тавқи сагон заррин кунанд. Ва бар сари ин кӯҳ бузина бувад бешумор ва дар хонаҳо доранд ва кор кунанд ва ҳезум кашанд ва хонаҳоро рӯбанд.

Қабали **Яроот** се кӯҳ аст ба замини Хуттал, бар ҳар кӯҳе манорае карда. Дар ҳар соле се шаб бар он манораҳо ҷароғ афрӯзанд ва кас бар он ҷо натавонад рафт. Чун рӯз бувад, бар сари ҳар манорае мурге бошад, ки онро «яроа»² хонанд. То соли оянда надонанд, ки ҳоли эшон чист. онро «аквон» хонанд.

Қабали **Ялмаъ** сангест чун оташафрӯз дорад ва чун наздик раванд, ҳеҷ набинанд.

Ин қадар кифоят бувад аз сифати кӯҳҳо. Он чи дар кутуби муътабара ёфтем, нақл кардем. Ва аз осори қудрати Офаридгор бадеъ нест. Ва мо фасле ёд кунем дар хавоси³ аҳҷор⁴.

¹ Марбат – оғил

² Яроа – шабтоб

³ Хавос – ҳосиятҳо

⁴ Аҳҷор – санғҳо

Боби шашум

Дар аҷоиби сангҳо ва ҷавохирот

Қол-ал-лоҳу таоло: (*Худованди олиматраба гуфт:*) «... Ва инна мин-ал-ҳичорати ламмо ятафаччару минхо-л-анҳор ва инна минхо ламмо яташаққаку фаяхрчу минх-ул-моъ ...»¹. Мегӯяд, ки «*Сангҳо офаридем, ки аз он ҷӯйҳои об равон мешавад ва баъзе шикофта шавад, аз он об берун ояд*». Яъне, дили кофир сахттар аз санг аст, ки ибрат намегирад. Ва мо ачноси² аҳқор ёд кунем.

Бидон, ки Офаридгор бухоротро дар замин мухталиф офарид: яке мой³ ва яке духонӣ⁴. Ва дар ҳам омехта мешавад, ҷавҳарҳо мегардад мулавван⁵. Баъзе уюнҳо⁶, баъзе ҷавҳарҳо, баъзе баста шавад, чун каҳрубо⁷ ва лочвард ва ақиқ ва баъзе равон бувад, чун нафт ва қир ва ҷива⁸ ва мумиёй. Ва сирри вай ҷуз Офаридгор кас надонад. Чунон ки дандони шер, ки устухони филро бишканад, ки аз дандони вай сахттар бувад ва ҷанги шер, ки пӯстҳои қавӣ бидарад. Ва он хосиятест, ки Худой донад. Ба ҳукми он ки пӯсти гов ба корди оҳанин душхор⁹ тавонанд бурид, шер ба ҷанг онро бишкофад. Ва чунон ки таркиби магнотис¹⁰ ва богиз-ул-хал¹¹ ва гайраҳо. Иллати он ҷуз Офаридгор кас надонад.

Аҳқор бисёр аст. Балинос гӯяд дар ҳусулаи¹² мурги хонагӣ санги зард бошад кӯчак. Агар ба ангуштарии заррин нӣҳанд, ҳар ки дар ангушт кунад, пеши халоиқ маҳбуб бувад. Ва дар ошӯни каргас, санге бувад чанди ҷавзе¹³. Ба ҳар зане, ки бибанданд, бор биниҳад. Ва ин санг азиз бошад ва дар ҳазоини мулук бувад. Гӯянд хояи¹⁴ уқоб бузург бувад ва зодан ба мода сахт бувад, менолад, то нараш биравад ва ин сангро биёрад, пеши вай биниҳад, валодат бар вай сахл бувад. Ва ин аҷаб нест. Агар каҳрабо ҷазби коҳ кунад ва магнотис ҷазби оҳан, агар санге ҷазби бачаи мурге кунад, аҷаб набувад. Ва санге бувад дар ҳудуди Машрик. Чун дар сирка афкананд, шинов барад¹⁵

¹ Сураи Бақара, қисамате аз ояти 74

² Ачнос – навъҳо

³ Мой – обӣ

⁴ Духонӣ – дудӣ

⁵ Мулавван – ранга

⁶ Уюнҳо – чашмаҳо

⁷ Каҳрубо – каҳрабо (навъе аз марворид)

⁸ Ҷева – жева, симоб

⁹ Душхор – ба душворӣ

¹⁰ Магнотис – оҳанрабо

¹¹ Богиз-ул-хал – сиркогурез (санг)

¹² Ҳусула – сангдон

¹³ Ҷавз – чормағз

¹⁴ Хоя – тухм

¹⁵ Шинов барад – шино кунад

чун моҳӣ. Бар микдори устухони¹ хурмо бувад. Ва бар соҳили Дарёи Сироф, садафе бувад мудаввар. Агар дар сирка афкананд, мутаҳаррик шавад² ва дар миёни сирка мегардад. Ва инро ман аён дидам.

Ҳачари **исҳол** сангест ба Табаристон. Бисоянд ва бозхӯранд, исҳол кунад.

Алмос сангест ҳама санғхоро бишканад ва ба ҳеҷ санг шикаста нашавад магар ба сурб. То бидонӣ, ки ҳеҷ қавӣ нест, ки на ба вай заифе муставлӣ³ аст.

Маъдани алмос Зулмот аст. Табъи вай сард вай хушк аст, ба дараҷаи чахорум. Ва агар дар даҳон гиранд, дандонҳоро бирезонад, ба хосияте, ки дар он аст. Ба сабаби он ки ҷойи вай ҷойи аждарҳост. Ва гӯянд алмос дар ҷоҳе бувад ва море бар сари он ва ҳар ҷонвар, ки дида бар он мор задӣ, бимурдӣ. Искандар бифармуд, то оинае бикарданд ва ба наздикии он ҷоҳ бинҳоданд. Он мор дар он оина нигарист, бар сари амуде насб карда. Чу рӯйи худро дар он оина бидид, мор бимурд. Искандар алмосро аз он ҷоҳ баровард. Ин микдор, ки дар олам аст, аз бақои вай бувад.

Гӯянд алмосро дар бутта бо хуни буз бигудозанд, гудохта шавад. Ва пораҳои алмос ҳама мусаддас⁴ бувад. Баъзе гӯянд ба Ҳиндустон кӯҳест, ки бар он натавон рафт, «Лимударра» хонанд, гӯшт дар манҷаниқ ниҳанд ва ба он андозанд, каргас бардорад, пораҳои алмос дар он дӯсида⁵, бинишинад ва онро бихӯрад, пас пораҳои алмос он ҷо бимонад.

Санге аст онро **боғиз-ул-хал** гӯянд. Агар дар сирка афкананд, аз он бичаҳад. Ва иллати ин Офаридгор донад.

Ҳачари **бадахш**⁶ чавҳарест нафис. Маъдани вай кӯҳҳои Машрик. Бар он ҷоҳҳо меканад ва пораҳо меёбанд бузургу кӯчак. Ва марди подшоҳ бар вай муваккал⁷ ва ба замон⁸ дорад.

Буссад аз чанд навъ бувад: сурх ва сиёҳ ва сапед. Ба табъ сард аст ва қобиз. Бисоянд ва ба ҷароҳатҳо кунанд, хун бозбандад. Ва дар ҷашм кашанд, тақвият диҳад. Ва агар дар шароб кунанд, дилро

¹ Устухон – дона

² Мутаҳаррик шавад – ҳаракат кунад

³ Муставлӣ – голиб

⁴ Мусаддас – шашкунча

⁵ Дусида- часпида

⁶ Бадахш – лаъл

⁷ Муваккал – масъул

⁸ Замон – уҳда

кувват диҳад ва равшан кунад. Дар қаъри дарё рӯяд: чун дарахти сапед бувад, ба дом онро бикашанд ва баркашанд. Чун бод ва ҳаво ба вай расад, сурх гардад ва мутаҳаҷҷар шавад¹. Ва баробар ба зар фурушанд. Искандар гӯяд ҳар ки буссадро бо худ дорад, никрисро² бибарад ва саръро сокин кунад.

Ҳачари **булур** дар биёбони араб бувад, монанди об. Пораҳо ёбанд, бар он ғашое³, аз вай дур кунанд, шуои вай зоҳир гардад. Ва бошад, ки поре аз он садман бувад. Ва дар замини Ҳинд бошад, аммо араби некутар бувад. Балинос гӯяд, ҳар ки булур биситонад рӯзи

панҷшанбе ва чунон ки Қамар ба Муштарӣ нигарад ва нигине бикунанд ва бар он нақш кунанд ва сурати марде бар каргасе ништа, чӯбе дар даст гирифта, дар зер каргас ин панҷ ҳарф карда, «бо» ва «син» ва «айн» ва «алиф» ва «лом» ва ин нигин бар ангуштари биринҷ ниҳад ва қадре кофур дар зери ин нигин ниҳад ва дар ангушт дорад, пеши халоиқ маҳбуб бувад.

Ва бояд ки чомаи сиёҳ напӯшад ва ҷавзу⁴ балут нахӯрад ва худро покиза дорад.

Ин хотамро⁵ ин ҷо ёд кардем, ки тибоб⁶ мухталиф аст ва ҳар касеро мурде бувад. То агар талабад, ин китоб аз мисли ин ҳолӣ набувад.

Ҳачари **бечода**⁷ навъест аз ҷавохир. Ранге сурх дорад. Қимате камтар аз бадахш дорад. Табӣи вай гарм ва хушк ва маъдани вай кӯҳҳои Машрик.

Ҳачари **позаҳр** ачнос⁸ бувад. Аз ҷумла якеро дар гирди мор ёбанд. Ва агар морро пора-пора кунанд намирад, то он муҳрро аз паси гардани вай бигшоиянд⁹. Ва онро қимате бувад. Шарбати вай заҳрро аз арук¹⁰ бигшоияд ва подшоҳон бар сари хон ниҳанд. Агар дар таом

¹ Мутаҳаҷҷар шавад – ба санг табдил ёбад

² Никрис – бугумдари

³ Ғашо – пӯшиш

⁴ Ҷавз – чормағз

⁵ Хотам – ангуштарӣ

⁶ Тибоб – табъҳо, мизочҳо

⁷ Бечода – қаҳраб (навъ аз марворид)

⁸ Ачнос – навъҳо

⁹ Бигшоиянд – бикушоиянд

¹⁰ Арук – раг

самме¹ бувад, аз он санг арақ барояд. Ва онро «хутв»² хонанд. Баъзе гӯянд «хутв» сурви³ аждархост, ки аз он дастаи корд кунанд ва ин маънӣ дурусттар аст. Ва дар гардани хар гуддае бошад, онро бардоранд, мутаҳаҷҷар шавад⁴, бисоянд ва бар куштаи заво́т-ус-сумум⁵ кунанд, захрро аз масом⁶ берун орад. Ва позахр бисёргунаанд, монанди даҳнаҷ⁷, ки аз Хуросон оранд.

Ҳачари туғузғуз ба Туркистон бувад ва ба ин санг истимтор⁸ кунанд. Ин сангро одамӣ нашиносад, магар вуҳуш⁹.

Абулаббос Исо ибни Муҳаммад Марвазӣ гӯяд, ки сифати ин санг шунида будам ба Мовароуннаҳр, туркон доранд ва ба он борон биборанд. Мункир будам. То бипурсидам аз малики туркон Болқиқ ибни Ҳабуба. Гуфт: «Бале, кӯҳест бузург. Офтоб аз паси вай барояд. Ва дар он вилоят, гармо сахт бувад ва мардум дар сардобҳо бошанд ва он ҷо вуҳуш ва сибоб¹⁰ аз ташнагӣ ва гармо ранҷур бошанд. Офаридгор илҳом додааст он ваҳшро, ки сангери шиносад ба биёбон ва дам¹¹ бардорад ва сар бар осмон дорад ва зивзае¹² бизанад, ҳоле борон биёяд».

Ва Болқиқ гуфт ҷадди¹³ ман қасд кард, ки онро бинад, ба рӯзгори дароз рафт, то он ваҳшро бидид. Ва аз паси вай бидавонид, то вайро монда кард ва он сангро аз вай биситад. Ва акнун дар дасти подшоҳи мост. Хар гаҳ бар офтоб дорад, абре барояд ва биборад. Ва ин маънӣ маъруф аст.

Ҳачари ҷазъ¹⁴ ҷавҳарест сахт, аҷноси¹⁵ мухталиф: мулавван¹⁶, сапед ва удӣ¹⁷ ва мухаттат¹⁸ ва мунаққаш¹⁹ ва манкут²⁰ ва асали.

¹ Сам(м) – захр

² Хутв – очи (устухони) моҳӣ

³ Сурв – шох

⁴ Мутаҳаҷҷар шавад – ба санг табдил ёбад

⁵ Завот–ус–сумум – захрдорон, захрхӯрдагон

⁶ Масом – таркиш, сӯрох, дарз

⁷ Даҳнаҷ – даҳна (санг)

⁸ Истимтор – талаби борон

⁹ Вуҳуш – ҳайвоноти ваҳшӣ

¹⁰ Сибоб – даррандаҳо

¹¹ Дам – нафас

¹² Зивза - бонг

¹³ Ҷад – бобо

¹⁴ Муҳраи сулаймонӣ (санги ороишӣ, сафеду сиёҳ аст)

¹⁵ Аҷнос – навъҳо

¹⁶ Мулавван – ранга

¹⁷ Удӣ – қаҳваранг

¹⁸ Мухаттат – хатдор

¹⁹ Мунаққаш – нақшин

²⁰ Манкут – нуқтадор

Ҳабаши бувад ва форсӣ ва газвонӣ ва боқирӣ ва ин аз ҳама некутар бувад то фассе¹ аз он сад динор арзад. Ва газвонӣ бузург бувад. Аз он таштҳо шояд кард. Агар чазъ дар мӯйи зан бипечанд ва бар сари вай ниханд, ҳоле бизояд. Ва аглаб чазъ ба Яман бувад ва ба Ҳиндустон. Ва ҳар ки нигине созад аз чазъ ва бар он сурти зане бикунад истода бар ду гов ва дар дасти рост тозиёнае ва бар сари зан тавке монанди Моҳ ва бар пушти нигин ин ҳарфҳо кунад ва бар ҳалқаи симин нихад, ҳар ки аз он бо худ дорад, зирак гардад ва корҳои неку аз дасти вай бархезад. Ва ин қавли Баинос аст. Ва чун нигин кунад, рӯзи душанбе кунад, Моҳ дар бурчи Саратон бошад.

Араб чазъ ба фоли бад шумуранд, ки номи вай «чазъ» аст ва «чазъ» зорӣ бувад. Ва баъзе гӯянд агар чазъро миёни ду шахс биниханд, ҳардуро хусумат афтад.

Ҳаҷари **ҷамаст**² ҷавҳарест миёни сурх ва сапед. Хосияти вай он аст, ки агар аз ҷамаст қадаҳе созанд ва аз он шароб хӯранд, маст нагарданд ва агар пораҳои ҷамаст дар қадах афкананд, ҳамин феъл аст. Агар дар зери болин ниханд, хобҳои

неку бинанд.

Ва ҳар ки нигине ҷамаст созад ва бар он сурати марде кунад найза дар даст ва сипаре дар дигар даст, кӯлоҳе бар сар, ва ин нигин ба ҳалқаи заррин нишонад, ба ҳар ҳарбе ки равад, зафар ёбад. Ва ин нигинро рӯзи сешанбе созад, ки Қамар нозир бувад ба Миррих. Ва то ин нигин дорад, аз саги мурда ва зинда ҳазар кунад.

Чиваро³ «умм-ул-ачсод» гӯянд. Ва бидон, ки чиваро баъзе аз маодин⁴ оваранд ва баъзе аз санг гиранд ба оташ. Духони⁵ чива, муфрад⁶, мардумро мафлуҷ⁷ кунад ва самъ⁸ ва басаро⁹ табоҳ кунад.

¹ Фас – нигина

² Ҷамаст – санги маъшук

³ Чива- симоб

⁴ Маодин – конҳо

⁵ Духон – дуд

⁶ Муфрад – танҳо

⁷ Мафлуҷ – фалаҷ

⁸ Самъ – шунавоӣ

⁹ Басар – биноӣ

Саммест¹ қаттол. Мор чиваро бинад, бигрезад ва аз бўйи вай бигрезад ва бимирад. Ва ҳар зарре ва сие, ки дар хок бувад, ва ба даст натавонанд овардан, қадре чива дар он афкананд, ҳамаи зарраҳои зару сим ба худ кашад.

Даҳнач санге бувад сабз. Аз кӯхи Машриқ оранд. Тамъи вай ширин бувад. Дар акҳол² соянд, сапедӣ бибарад. Ва навъе бувад, ки дидаро кӯр кунад ва он даҳначи фарангӣ бувад.

Балинос гӯяд, ҳар ки нигине даҳнач созад ва бар он сурати кайдуме кунад, ҳар зан ки он бо худ дорад, бача бияфканад. Ва агар даҳначро бисоянд ва дар дуг кунанд ду чав ва бар захми мор кунад, захрро ба худ кашад.

Ҳачари **руҳом** сангест сапеди мутеъ. Аз он амудхо³ ва биноҳо кунанд. Балинос гӯяд, агар аз руҳом нигине кунанд рӯзи чаҳоршанбе, бар он сурати марде, дар даст чӯбе ва дар дасти дигар кӯзае бедаста ва ин суратро ду бол бувад истода ва бар сари ӯ шохе, бар ӯ хурӯсе ва бар пахлуи ростии ин сурат чаҳор ҳарф «ро» ва «ҳо» ва «ҳо» ва «ҳо» ва бар анғӯштарин сурб нишонанд, ҳар ки ин хотамро дорад фаромӯшӣ аз вай биравад.

Ва то ин анғӯштарӣ дорад, турб нахӯрад ва бод дар анбуба⁴ накунад.

Ва бидон, ки мо ин чанд хотам ёд кунем, агарчи ақл қобили ин набошад, ки сурате кардан ва хурӯсе бар сари вай ҳеҷ маънӣ надорад ва аз ҳеҷ вачҳе ғоидате намебинем дар он. Аммо ба ҳукми он ки ҳукаморо олимтар аз худ медонем, истихфиф⁵ ба қавли эшон раво надидам ва чунон ки гуфта буданд ва набишта, ирод кардем.

Чавҳари **зоҷ** анвоъ аст ва чавҳари шигифт. Баъзе аз кӯҳҳо оваранд ва баъзе аз чашмаҳои об, ки фарсуда шавад, зоҷ

¹ Сам(м) – захр

² Акҳол – сурмаҳо

³ Амуд – сутун

⁴ Анбуба – найча

⁵ Истихфиф – безътиной

мегардад. Чун дар об афкананд ё дар шароби софӣ кунанд, қадре ба оби мозу¹ ниҳанд, сиёҳ кунад. Агар ба оби зоч ба хоя² бинависанд ва бирён кунанд, чун пӯсти хоя боз кунанд, бар сапеда нақши сиёҳ бувад. Ва сабаби таваллуди зоч дар замин ҳарорати Офтоб аст, ки муставлӣ³ шавад бар ҷавҳари замин ва бисӯзонад ва об бар вай бигзарад, баста гардад, зоч шавад. Агар бар санге саҳт ояд ва Офтоб вайро бисӯзонад ва об бар вай бигзарад, нушодур гардад. Ва зоч самме⁴ қотил аст. Шушро бисӯзонад. Ва дар он манфиатҳост. Сабг⁵ кунанд ба он. Ва хосиятан абрешим, ки ҳаргиз ҳеҷ ранге қабул накунад, то аввал ба оби зоч барнакашанд.

Ҷавҳари **забарҷад** ҳам зумуррад аст. Ва баъзе гӯянд забарҷад номи ҷавохирҳост омехта.

Ҷавҳари **зучоч**⁶ ҷавҳарест латиф. Аз санг мегиранд. Ва некутарин зучочи «фиръавнӣ» бувад. Аз Миср оранд. Ва ин ҷавҳарест мутеъ. Рангхоро қабул кунад ва сабг бипазирад. Агар нухоси⁷ пухта бар зучоч ниҳанд ва бигудозанд, сурх гардад чун лаъл. Агар қалъагӣ бар вай ниҳанд ва бигудозанд азрак⁸ гардад.

Ва ҳеҷ ҷавохир дар об чандон намонад, ки обгина⁹. Ва Искандар меҳост, ки манорае кунад дар дарё. Ҳама сангҳо ва ҷавохирхоро дар об ниҳоданд ва панҷ сол бигузошт, он гаҳ баровард ва баркашид: аз ҳама авзонҳо¹⁰ бикоста буд, магар аз обгина. Пас манораи Искандарияро бунёд ниҳод аз обгина.

Зар асли вай аз аҳҷор¹¹ аст. Ҷавҳаре азиз ва бар оташ собир. Ҳаргиз бинакоҳад ва напӯсад. Агар дар даҳон гиранд, бӯйи даҳон хуш кунад. Агар миле заррин кунанд, нури чашм афзояд. Доштани зар бо худ ба муҳраҳо ва ҳиляҳо¹², дилро қувват диҳад. Агар микдоре дар маъҷун¹³ соянд, дилро қавӣ кунад ва васваса аз дил зоил кунад¹⁴.

¹ Мозу – афс, чормағзи сиёҳранг

² Хоя – тухм

³ Муставлӣ – голиб

⁴ Сам – заҳр

⁵ Сабг – ранг

⁶ Зучоч – шиша

⁷ Нухос – абрешим

⁸ Азрак – кабуд

⁹ Обгина – шиша

¹⁰ Авзонҳо – вазнҳо

¹¹ Аҳҷор – сангҳо

¹² Ҳиляҳо – зеварҳо

¹³ Маъҷун – ҳамир

¹⁴ Зоил кунад – нест кунад

Агар ба сӯзани заррин гӯш сӯлох ¹ кунанд, мултаҳим² нашавад. Агар ба сар дог кунанд, ба чихил рӯз зудтар нек шавад аз он ки ба доги оҳанин кунанд. Агар зар бисоянд ва дар чашм кунанд, рӯшноӣ диҳад.

Маодини³ зар бисёр аст. Дар худуди Яман шаҳрест онро «Ғона» хонанд. Ҳар рӯз бомдод хонахоро бирубанд ва хокро бигудозанд, ба қадри фароҳии хона зар бигиранд каму беш, як донге⁴ ва як диноре каму беш. Шаҳрест онро «Кала» хонанд ба Ҳинд. Маъдани зар аст, бар кӯҳе. Аруқҳои⁵ зар дарафшад⁶ ба шаб ва ба рӯз аз шуои Офтоб надарафшад. Пас, дар шаб чун дарафшад, гили тар бар он зананд ва ба рӯз онро бикананд ва бардоранд. Ва ба Зангбор қазираест, бар он зар рӯяд монанди забони гов. Он ҷо мӯрча бувад бузург, чунон ки шиками одамӣ бидарад. Ва роҳе бохатар ва гирдобе дар пеш. Ва дар он худуд, паланг бошад бисёр. Мардум ҳама пӯсти паланг пӯшанд. Ба Туркистон чашмаест, мезояд аз замин оби гарм, чун бар канори чашма ояд, баста гардад санги сурх. Онро бигудозанд, зари зурх аз он бигиранд.

Ва бидон, ки зар таваллуд кунад ҷоӣ, ки бухоре бувад, кибритӣ⁷ ва зиъбакии⁸ мутасовӣ⁹ ва дар ҳам омезад. Чун нузҷ ёфт¹⁰ ва бурудат¹¹ бар он ояд, мунъақид¹² гардад, зар шавад, пас зар ба ҳадди эътидол расад, на ба Офтоб ва оташ бисӯзад ва на дар обу хок бикоҳад ва бипӯсад ва на аз бод бирезад. Ва гӯянд, ки мис зарри пир аст, ки бар вай беш аз ҷаҳор ҳазор сол гузашта бувад.

Ҷавҳари **зарних**¹³ сангест монанди зар ва барроқ¹⁴ ва дар кимиё ба кор доранд. Қадре аз он дар деге афкананд, ҳамаи гӯштро бигудозанд. Ва он самме¹⁵ қотил аст.

Зумуррад¹⁶ ҷавҳаре самин¹ аст. Ва аз чанд навъ бувад: қибтӣ ва райҳонӣ ва собунӣ. Ва аглаб шикаста бувад. Маъдани² ӯ кӯҳҳои

¹ Сӯлох – сӯроҳ

² Мултаҳим – маҳкам

³ Маодин – конҳо

⁴ Донг – пашиз (шашаки дирам)

⁵ Аруқ – қарона, тарафҳо

⁶ Дарафшад – дурахшад

⁷ Кибритӣ – гугирдӣ

⁸ Зиъбақӣ – симобӣ

⁹ Мутасовӣ – баробар

¹⁰ Нузҷ ёфт – омехта шуд

¹¹ Бурудат – хунукӣ

¹² Мунъақид – гафс, саҳт

¹³ Зарних – зарниқ (таркиби гугирд ва арсинеқ)

¹⁴ Барроқ – ҷилдор

¹⁵ Сам(м) – захр

¹⁶ Зумуррад- зумурруд

Машриқ бувад. Ва он чо ки зумуррад бувад, маъдани зар бувад. Таъби зумуррад гарм ва хушк аст ва дофеи³ хамаи захрхост. Шарбати вай ду чав бувад: бисоянд ва дар дуг алитро⁴ диҳанд, ки захр хӯрда бувад, ба бавл⁵ аз вай чудо гардад.

Баъзе гӯянд, ки чашми афъй ба зумуррад ояд, кӯр гардад. Ва ман аз малике шунидам, ки гуфт: «Дурӯг гӯянд инро, ки ман имрӯз нигинро ба чашми море месудам, ҳеч асар накард».

Гуфтам: «Магар на афъй буд».

Гуфт: «Афъй чӣ гуна бувад?»

Гуфтам: «Чашми вай дароз бувад».

Муаззимеро⁶ бихонд ва афъиро биёвард.

Зумуррад бар чашми вай молид, дидаи вай об шуд ва бичакид.

Зумуррадро маъдан Зулумот⁷ аст ва Искандар берун овард ва ин хама бақоёи он аст. Баъзе гӯянд зумуррад ба Миср бошад, ба шаҳре, ки онро «Қибт» гӯянд.

Сурб чавхарест аз шаҳре оранд онро «Кала» хонанд, дар Ҳиндустон. Ва сурб бисёр ҷойҳо бувад. Хокро бигудозанд, сурб аз он берун ояд. Ва аз шаҳри Кала шамшерҳо оранд ба ғоят неку, онро «сайфи қалъагӣ» хонанд. Ва гӯянд ҳазор сол ба зиъбақ⁸ бигзарад, расос⁹ гардад ва ҳазор сол ба расос бигзарад, сим¹⁰ гардад ва ҳазор сол ба сим бигзарад, зар гардад. Ва расос аз бухори кибритӣ¹¹ ва зиъбақии¹² тира бувад бо гӯбори омехта. Ва аз ин сабаб, чун бисӯзонанд, сурх гардад, монанди шангарф¹³, ки чавҳари шангарф аз зиъбақ бувад ва сурунч¹⁴ аз испедоб¹⁵ бувад ва испедоб аз сурб бувад. Сурбро нек бисӯзонанд, испедоб гардад. Агар испедобро дигарбора бисӯзонанд, сурунч гардад. Ва сурбро, ки ҷойи намнок ниҳанд, парварда гардад ва бияфзояд. Тоқати оташ надорад зуд ғудохта шавад.

¹ Самин – қиматбаҳо

² Маъдан – кон

³ Дофеъ – азбайнбаранда

⁴ Алил – иллатман, бемор

⁵ Бавл – пешоб

⁶ Муаззим – моргир, морбоз

⁷ Зулумот- Торикистон

⁸ Зиъбақ – Ҷева, симоб

⁹ Расос – сурб

¹⁰ Сим – нукра

¹¹ Кибритӣ – гугирдӣ

¹² Зиъбақӣ – симобӣ

¹³ Шангарф – занҷарф (санги хумор)

¹⁴ Сурунч – сориқун (озаргун)

¹⁵ Испедоб – сафедоб

Шоданаро «ҳаҷар-уд-дам» хонанд. Балинос гӯяд, агар рӯзи шанбе нигине кунанд бар он сурати марде, бар дасти ростии вай зане истода, мӯй бозпас афканда ва мард бозпас менигарад ва зери қадами эшон ин ҳарфҳо набишта: «айн», «ҳо», «ҳо», «ҳо» ва бар ангӯштарӣ ниҳад, то дорад, маҳбуб бувад. Ва обро ба оташ нарезад ва оташро боз накушад ва аз сағ ҳазар кунад, то ин хотам дорад.

Шаба сангест сиёҳ. Аз он муҳраҳо созанд. Балинос гӯяд, агар аз шаба нигине созанд, бар он сурати марде истода, моҳӣ дар даст гирифта ва сусморе дар зери қадам ва ин нигинро бар ангӯштариин аз сурб ниҳанд ва қадре мӯрд зери нигин ниҳанд, аз ҳашарот эмин бувад ва ҷомаи сиёҳ напӯшад ва бар ҳар нанишинад ва пиромуни мор нагардад.

Садаф дар Баҳрайн бувад ва Уммон. Ва Уммон ба Дарёи Муҳит пайваस्ताаст. Ба вақти рабиъ барояд, ки бодҳо ояд ва даҳон боз кунад ва бар мисоли қабӯтар бувад ва қатраҳо дар даҳон гирад ва ба зер шавад, баъд аз ҳафт рӯз барояд пеши Офтоб ва бод ва насими сабо ба худ кашад то гарм шавад, он гоҳ ба қар равад, то вақти намози дигар. Чун хунук гардад, барояд то вақти гуруби Офтоб. Чихил рӯз чунин мекунад, то ба боди сабо парварда шавад, он қатраҳо дар шиками вай мунъақид¹ гардад ва марворид шавад ва то дигар сол ба боло наёяд ва ба он қонеъ шавад ва ҳама тани садаф тани марворид гирад. Чун гаввос вайро бигирад, зарари гусса ба чигари гаввос расида аст, ба ҳукми он ки банде ба даҳон ва бинӣ бандад, то дам назанад. Чун барояд, беҳуш гардад. Ҳоле гӯшти садаф бирён карда бихӯрад то нек шавад. Ва мо дар боби «лом» сифати лӯълӯъ бигӯем.

Талқ ҳаҷарест² сапед, барроқ³. Ба нукра монад ба покӣ, ба ранги марворид монад. Табақ-табақ бувад. Оташ ба вай қор накунад ва оташ ҳамаи аҷсодро бигудозад магар талқро. Ва талқ дар сиккаи қухан ҳамиш гардад ва ба барф ва ҷа худохтан гирад, монанди шир сапед шавад. Ва ин шигифтӣ аст, ки ба оташ бинагдозад ва ба ҷа худохта шавад.

Ва агар ин шигифтӣ аз шаҳри дур хабар додандӣ, ки санге ҳаст ба ин сифат, уқало⁴ қабул накардандӣ. Ва ин далел аст ба дигар гароиҳо.

Ақиқ сангест сурх, барроқ дар худуди Яман. Чун дар ангӯшт доранд, андуҳ аз дил бибарад.

¹ Мунъақид – ғафс, сахт

² Ҳаҷар – санг

³ Барроқ – дурахшон

⁴ Уқало – оқилон

Ғарзӣ ачнос¹ аст: рух ва сабз ва удӣ² ва нафти. Ва аз замини Ҳичоз оранд. Доштани вай муборак бувад.

Фулод аз қавли ҳукамо аз бухоре хезад зиъбақӣ ва кибритӣ. Бо губоре омехта монанди дуде мунъақид гардад. Маодини вай бисёр аст, аммо некутарин маъдани³ вай Ҳиндустон аст ва Яман ва Ҳарӣ. Ва ба Ҳиндустон оҳане бошад аз он корде кунанд, чун ба чонваре зананд, бикушад ва хун наёяд. Агар пайконе кунанд ва бар чӯбе зананд, оташ дар он афтад, оҳанхоро чазб кунад, дар оташ сиёҳ гардад ва чун шуълаи оташ афрӯзад, баробар ба зар диханд. Ва Малик Мехроҷро ба Ҳинд шамшере буд ва аз он оҳан, монанди оташ. Ва ин фулод андак бувад ва он қадар аз он вилоят берун наёяд ва бозаргонон онро бихаранд. Ва ба Ҳиндустон, санги оҳанро мегудозанд ва дар зери саргин кунанд рӯзгори дароз, то ҳар чи чавҳари ҳокӣ бувад пӯсида шавад ва он чи софӣ бувад, мушаббак бимонад. Бори дигар бигудозанд, онро «балорак» хонанд.

Балинос гӯяд, як чузв оҳани фулод ва як чузв мис ва ду чузв зар бигудозанд ва аз он нигине бисозанд ва бар он нақши сурати кайдуме кунанд ва бар сари вай нақш кунанд ин калима бар ин сифат: «бисмиллоҳ» ва ҳар ки ин ангӯштарӣ дорад ва бар захми кайдум ниҳад, сокин гардад.

Бидон, ки чавҳарест касиф ва ҷило пазирад, то латиф намояд. Агар оинае кунанд муҳаддаб⁴ ва рӯи дигар муакқар⁵, он рӯй, ки муҳаддаб аст рӯй намояд чандон ки нохуне ва ҳар чанд дуртар шавад хурдтар намояд, пас он сурат нагунсор гардад. Ва ин рӯй, ки муакқар аст, ҳаёл чандон намояд, ки сипари фарох ва агар пунба⁶ ба муакқар ниҳад ва ба Офтоб доранд, оташ даргирад.

Фирӯзач⁷ чавҳарест фаррух доранд. Бомдод, ки чашм бар вай ояд, нури дил зиёдат кунад. Дар маъҷун⁸ кунанд, зарари самхо¹ дафъ кунад. Дар акхол² кунанд, рӯшноӣ дихад.

¹ Ачнос – навъҳо

² Удӣ – қаҳваранг

³ Маъдан – кон

⁴ Муҳаддаб – баромада, куббадор

⁵ Муакқар – даромада, чукур

⁶ Пунба – пахта

⁷ Фирӯзач – фирӯза

⁸ Маъҷун – хамир

Қалқанд³ ва қилимиё⁴ сурб бошад ва хабас⁵ аз они зарру сим. Дар чароҳатҳо ба кор доранд. Самме бувад котил. Ва ҳамчунин кулкантор⁶.

Ҳачари **қай** сангест ба Миср. Ҳар ки дар каф гирад, қай кунад. Чун аз даст биниҳад, сокин гардад.

Ҳачари **кибритро**⁷ «абулаҷсод» гӯянд ва зиъбақро «абуларвоҳ» ва ба ин «аҷсод» зар ва сим ва мис ва оҳан ва қалъй⁸ хоҳанд. Дар илми қилим ба кор доранд. Ва кибрит ва чива⁹ асле азим бошад. Маъдани кибрит дар олам бисёр аст. Ба ҳадди Ромхурмуз, чашмаест ҳама шаб дирафшон бувад, кибрит аз он оранд. Агар ҷойи дигар баранд, надирафшад ва дар маъдан дирафшад ва насӯзад. Асли вай бухорест духонӣ¹⁰, дар замин маҷро наёбад, ки ба ҳаво пайвандад, муддати дароз бимонад, ҷомид гардад. Бағоят гарм аст. Чун бухори кибрит ба чизе расад, ки дар вай рутубат бувад, рутубати вай бардорад ва бо худ ба боло кашад ва агар он рутубат ҳомили лавн бувад¹¹, лавнро ботил кунад ва аз ин сабаб, бухори кибрит лавнҳо барад. Ва бар кӯҳи Дамованд чашмаҳои кибрит аст бар сари қулла ба масоҳати сад ҷариб¹² аст. Гирд ба гирди ҳар сӯлоҳ е, кибрит бувад чун зар. Бухор аз он сӯлоҳ хо¹³ бармеояд ва бар ҳам менишинад ва гуғирд мегардад.

Кахрубо самге¹⁴ бувад аз они дарахти ҷавз¹⁵, баста машавад, онро «сайид-ул-каборит» хонанд. Оташ зуд даргирад. Ба даст бимоланд гарм кунад, коҳро бирубояд. Ва иллати ин Офаридгор донад, ки қувваи ин ҷазби вай чист.

Ҳикоят

Гӯянд, ки чун Искандар олабро бигрифт, малике буд ба Ҳинд, номи вай Кид, қасди вай кард. Пайгом фиристод, ки «Қасди

¹ Сам(м) – захр

² Акхол – сурмаҳо

³ Қалқанд – зочи кабуд

⁴ Қилимё – резаи зару сим

⁵ Хабас – пасмонда, рим

⁶ Кулантор – зочи зард

⁷ Кибрит – гуғирд

⁸ Қалъй- қалъағй

⁹ Чева – жева, симоб

¹⁰ Духонӣ – дудӣ

¹¹ Ҳомили лавн буд – ранг дошт

¹² Ҷариб – ченаки масоҳат, баробари 1260 м²

¹³ Сӯлоҳ – сӯроҳ

¹⁴ Самг – ширеш

¹⁵ Ҷавз – чормағз

мамлакати ман макун, ки туро хадяе бифиристам: қадахе, ки ҳарчанд аз он бихӯранд, тихӣ¹ нашавад ва агар бирезанд, ба як замон пур гардад».

Искандар гуфт: «Агар рост гӯӣ, мамлакати ту зиёдат кунам. Ва ҳукаморо пеши ман мавкее бувад зиёдат».

Пас қадахро ба вай фиристонд. Чандон ки об аз вай меҳӯрданд, дигар бор пур мешуд.

Пас аз ҳакиме пурсид, ки «Ин қадахро иллат ба ман бигӯ!»

Гуфт: «Ин қадахро аз чавохири кардаанд чаззоб, чун кахрабо ва магнотис, ки яке оҳан кашад ва яке коҳ. Ин қадах бухорот аз ҳаво мекашад. Ҳар чи латиф бувад, дар он чамъ мешавад.

Искандарро ачаб омад аз ин санъат.

Ва бидон ки ҳар ки кахрабо бо худ дорад, аз ярақон² эмин бувад ва бача дар шикам нигоҳ дорад. Агар бисоянд ва бод дар он даманд ва ба оташ андозанд, барафрӯзад ва бӯӣи хуш дорад. Ба табъ гарм аст. Дар маъчун кунанд, дилро шод кунад ва хафақон³ бибарад. Ва дар вай шуоиятест, рӯхро суд дорад. Агар бигудозанд, чун равган гардад.

Ва **сандарус** навъест аз кахрубо. Ва маодини вай дар ҳудуди Чин аст, дар вилояти Рус. Ва гӯянд дар Рус чашмаест бармеояд ва бод бар вай мезанад ва мунъақид мешавад, он кахрубо некуст.

Ҳачари⁴ **лочвард** чавҳарест аз кӯҳҳои Машриқ оранд. Ду кӯҳ аст, яке Бадахшон, бадахш аз он оранд ва яке «Чарм» гӯянд, лочвард аз он оваранд. Агар лочвардро дар оташ афкананд, монанди об шавад ва агар чавҳаре дигар гудозанд, ки аз гудохтан хушк шавад, лочвард ба он афкананд, нарм гардад. Ва лочвард зарро чазб гунад ва ҳамеша раками зар бар вай бувад, ки аз санг ва хок ба худ кашад. Гарм ва хушк аст ва дилро суд дорад. Касе, ки аз ҳавле⁵ часта бувад ё аз чойе дарафтода, қадре вайро диҳанд, дилро қувват диҳад ва тарс аз дил бардорад.

Ҳачари **лаъл** чавҳарест саҳт, бар оташ собир⁶. Ва лаъле бошад, ки рӯшноӣ афканад ва ба Сарандеб бошад. Ва нақди Сарандеб лаъл бувад ва зарро ҳурмате набошад, ҳамчун дирам равад. Ва лаъли дарафшон гови обӣ орад ва ба шаб ба он чаро кунад, мард камин

¹ Тихӣ – холи

² Ярақон- зардпарвин

³ Хафақон – дилзанақ, сактаи қалб

⁴ Ҳачар- санг

⁵ Ҳавл – тарс

⁶ Собир- сабрқунанда

кунад ва гили сурх бар сари он занад ва бардорад. Ва аз хаввоси лаъл он аст, ки дар дахон гиранд, ташнагӣ биншонад. Ва аз кӯхи Рухун меоранд.

Луълуъ чавхарест хучаста ва нофеъ. Ва дар акхол¹ бошад, рӯшани чашм диҳад. Агар дар маъчун² соянд, дилро таквият ва тафреҳ диҳад. Баъзе зард бувад ва баъзе сиёҳ ва баъзе сапед. Иллоти зардӣ ва сиёҳӣ он аст, ки садаф ба тамуз³ берун ояд ва бухоре фосид ба вай расад. Ва табъи луълуъ сард ва тар аст ба дараҷаи дувум. Хуни дил софӣ кунад. Ва марворид устухон аст, аз оташ сӯхта шавад, бӯйи хуш вайро табоҳ кунад. Дар ҳамаи олам, чуз ба Дарёи Кеш ва Баҳрайн, ки аз Уммон аст, ҷойи дигар набувад. Садафро бисоянд ва бар мурдагон резанд, напӯсад.

Ва дар санаи⁴ хамсумиа⁵, садаф аз дарёи Уммон бирамид ва марворид гарон шуд, ба сабаби офате, ки ба вай расид ва ба Дарёи Қулзум афтод. Ва дар Қулзум гаввос⁶ натавонад рафт, ки баид-ул-қаъ⁷ аст ва наҳанг бисёр бувад. Ва сабаби рамидани вай аз дарёи Уммон Офаридгор донад. Ва пас аз он, бозомад.

Ва гаввос дар Уммон ду ҷарра⁸ дар пой бандад, то ба қаър расад ва дар қаър, рӯшноие бувад, мебинад, ки садаф меравад ва мегирад ва дар чизе мекунад.

Чавҳари **Марҷон** «кома» ва «бусса» хонанд. Дар Дарёи Фаранг бувад ва дар Дарёи Рум бувад. Ва гиёҳест дар қаъри дарё рӯяд ва чун дарахте шавад ва чун бар хушк ояд, сурх ва мутаҳаҷҷар⁹ шавад.

Чавҳари **мурдосанг** хабаси¹⁰ нукра бувад. Самме¹¹ бувад қаттол¹². Агар кадре дар танӯре афкананд, ҳамаи нон бигандад.

Ҳачари **Марқашишо** «ҳачари рӯшноӣ» хонанд. Дар чашм, рӯшноӣ диҳад, агар нек суда бувад ва илло амал накунад. Агар ба гардани масруъ¹³ банданд, натарсад. Агар аз он нигине кунанд ва дар

¹ Акхол – сурмаҳо

² Маъчун – хамир

³ Тамуз – тобистон

⁴ Сана – сол

⁵ Хамсумиа – пансад

⁶ Гаввос – шиновар

⁷ Баид-ул-қаъ – чукур

⁸ Ҷарра – кӯза

⁹ Мутаҳаҷҷар – санг

¹⁰ Хабаси – пасмонда, рим

¹¹ Сам(м) – захр

¹² Қаттол – ҳалокатбор

¹³ Масруъ – бемории саръ

зери нигин сурати ақрабе кунанд ва пари хаттоф¹ дар зери вай нixанд ва бар сим нишонанд, ҳеч ҷумбанда бар вай кор накунад. Ва гишҳо² сокин кунад. Ва сангест мулавван бар шакли қотун³. Агар бар сари он нақш кунанд сурати амраде, дар дасти рост ҷубе, бар сари он себе ва бар пушти нигин ин ҳарф кунанд «айн», ҳар ки бо худ дорад, азизе бошад ва дар хоб аҷоибҳо бинад.

Ва мо ин хотамҳоро аз қавли Балинос овардем ва ҳукми ин Офаридгор донад, ки чун аст.

Мағнотис санги оҳан ба худ кашад. Амали вай он гаҳ бувад, ки як ман бувад. Қувват дар ҷон дорад. Оҳанро аз паси табақи мис ба худ кашад. Агар бикӯбанд ва ба ҷароҳат кунанд, римро ба худ кашад ва пайконро берун орад. Маъдани вай дар қазри дарёст. Ва киштиҳоро ба меҳи оҳанин набанданд, ба ҳукми он ки мағнотис ба худ кашад ва киштиро бишканад. Агар мағнотисро ба оби сир биолоянд, ҷазб накунад ва ҳамчунин, луоби рӯздор ё хуни танаш. Мағнотисро агар ба даст гиранд, никрисро⁴ сокин кунад ва зан бор биниҳад. Табъи вай ҷилокунанда аст. Онро, ки сови оҳан дода бошанд, шарбат диҳанд ду ҷавз аз мағнотис, аз аруқи⁵ вай бадар оварад. Ҳиндувон аз он ҷизҳои шигифт кунанд. Хонае аз мағнотис бикарданд ва бӯте оҳанин дар он бурданд, мағнотис онро аз шаш ҷиҳат ба худ ҷазб мекард, то муаллақ дар ҳаво бимонд. Гӯянд ҳиндуе бӯте битарошид аз мағнотис ва онро ба хуни зани ҳоиз биандуд ва ишора ба абре кард, ҳоле абре ва бӯде азим баромад. Пас онро ба оби гарм бишуст, бӯд сокин шуд. Ба Миср кӯҳест, ҳар ки корде ё шамшере аз ғилоф баркашад, кӯҳ аз вай биситонад ва барнагузорад. Ва кори мағнотис шигифт аст дар ҷазб кардан ва дигар ҷавоҳири ҷаззобро далел бувад.

Гӯянд, малики Ҳиндустон лаъле азим ба азизи Миср фиристод ва вайро намуд, ки «Дар ҳазоини мо амсоли ин ҷавоҳир бувад».

Азизи Миср ба қасре нишаста буд бар соҳили Нил. Он лаълро биситад аз расул ва ба дарёи Нил андохт.

Расули Ҳинд изтиробе бикард ва бинолиду гуфт: «Дар ҳамаи олам мисли ин ҷавҳар нест. Ҷаро ба об андохтӣ?»

Азиз ҳазинадорро бихонд ва гуфт: «Бирав ва он моҳии заррин биёвар!»

Моҳии заррин биёвард ва пеши азиз ниҳод.

Малики Миср гуфт ба расули Ҳинд «Лаълро биёварам?»

Гуфт: «Бале».

¹ Хаттоф – парасту, достак

² Гишҳо – дилҳо

³ Қотун – навшодир (модаи химиявӣ)

⁴ Никрос – бугумдари

⁵ Аруқ – рағҳо

Он мохиро ба об андохт. Ҳоле баромад, лаъл ба дум гирифта. Ва азиз аз вай биситад ва ба хизина фиристод.

Расули Ҳинд гуфт: «Маро ин лаъл шигифт омад. Акнун, моҳии ту шигифттар аст».

Максуд аз он он аст, ки махиро чунон сохта буданд, ки чавохирро чазб мекард.

Ҳикоят

Гўянд Султон Санҷар чун лашкари маҳмудиён бишкаст ва Ғазниро гонат дод кардан, дар хазинаи султон Маҳмуд се сандук ёфт заррин, қуфлҳо бар он зада. Пеши Санҷар оварданд, бикишуданд. Дар яке қаробае буд заррин ва дар дигар қаробае буд симин ва дар дигар табле. Санҷар бихандид. Гуфт: «Маҳмудро ачаб омадааст».

Ин ду қароба, ҳардуро бишкаст. Таблро бардоштанд, ҳар одаме, ки онро мезад, аз вай бод паид меомад. Замоне бар он меҳандиданд. Он низ бишкастанд.

Малики Ғазниро рафике буд муқарраб ва кордон ва рою ақли тамом. Санҷар меҳост, ки вайро дар ҷумлаи хадами¹ худ орад, қабул намекард. Бифармуд, то вайро ба қаср биёваранд. Санҷар гуфт: «Шоист, ки хидмати Маҳмуд кунӣ. Чаро нашоёд, ки хидмати ман кунӣ?»

Гуфт: «Ман чаро хидмати ту кунам? Ту се тилисбро табоҳ кардӣ, ки дар олам мисли ин нест».

Гуфт: «Чаро?»

Гуфт: «Қаробаҳо ҳар ки аз он бозхӯрдӣ, ҳоле беҳ гаштӣ. Яке ба бемориҳои сард суд доштӣ, чун фолич² ва лаква³ ва саръ. Дигар ба бемориҳои гарм суд доштӣ, чун таб ва сил ва диқ ва чараб⁴. Ва ин табл ҳар киро қулинч будӣ, бизадӣ, қулинчи вайро ҳоле бигшудӣ. Аз дувист⁵ фарсанге, маҳмилҳо⁶ омаданд аз Ҳиндустон ва аз он шарбатҳо хӯрдандӣ, роҳат ёфтандӣ. Маҳмуд онро дар санодики⁷ заррин медошт. Подшоҳӣ ба ту расид, онро бишкастӣ. Ман рафикии ӯ карда бошам, рафикии ту чӣ гуна кунам?»

Ин маънӣ аз баҳри он гуфтам, ки дар чавохир маонии чазб бошад ва иллати он Худой донад.

¹ Хадам – хидматгори

² Фолич – фалаҷ

³ Лаква – шалшавии рӯй, фалаҷи асаби рӯй

⁴ Чараб – гарӣ, калӣ, хоришак

⁵ Дувист – дусад

⁶ Маҳмил – ҳавдаҷ, қачова (зини шутур), мақсад қорвониён аст

⁷ Санодик – сандуқҳо

Милх¹ чавҳари азиз аст, асбоби² фасодро дафъ кунад, хофизи адвияхо³ ва моеот⁴ бувад. То гӯшт дар сахбати⁵ вай табоҳ нагардад. Таомхоро ҳазм кунад. Ва ба Қухистон маллоҳа⁶ аст чаҳор фарсанг дар чаҳор фарсанг. Обҳои навоҳии он ҷо ҷамъ шаванд. Чун вақти рабиъ⁷ бувад, обҳо боз банданд, он ҷумла дар он ҷо намак гардад ва онро мебаранд.

Маъдани **мумиё**⁸ дар каҳфе⁸ бошад, бар кӯҳе, ба Арраҷон обест аз кӯҳе бармеояд қатра-қатра, чун арақи сапед ва бар ин каҳф дари оҳанин овехта ва ниғаҳ медоранд то соли оянда. Пас руасо⁹ ҳозир шаванд ва шахси бараҳна фуру равад ва ҷамъ кунад ва чандон, ки тавонад, дар қорура¹⁰ кунад. Шарбати вай ҷуйе бувад. Хосияти вай он аст, ки касеро, ки устухонаш шикаста шавад, бозхӯрад, ҳоле бар сари он захм ояд, ҳоле сокин шавад ва шикстаро ҷабр¹¹ кунад.

Ҷавҳари **нуҳос**¹² ҷавҳарест шариф. Тавалуди вай дар замин бувад, аз бухори зиъбақӣ¹³ ва кибритӣ¹⁴, дар гошти сафо. Ва нузҷе тамом¹⁵ ёфта, валекин ба оташ сӯхта шавад. Нуҳоси сӯхта ба ҷароҳатҳо кунанд, гӯшт рӯёнад ва дар акҳол¹⁶ кунанд, ҷило диҳад. Агар бихӯранд, қаттол¹⁷ бувад. Агар дар сирка ниҳанд, сабз гардад ва зангор шавад. Маъдани¹⁸ нуҳос шаҳри Кобул аст. Аз духони¹⁹ вай тутиё²⁰ гиранд. Ва ҳамаи тутиё аз мис гиранд, магар тутиёи ҳиндӣ, ки аз қалъагӣ гиранд. Балинос гӯяд, агар нигине кунанд аз миси пок ва бар он сурати шере кунанд ва номи «асад» бар он нависанд ва сурати Моҳ ва як ситора бар он кунанд ва наққош сухан нагӯяд, ҳар ки бо худ дорад, аз қулинҷ эмин бувад.

¹ Милх – намак

² Асбоб – сабабҳо

³ Адвия – доруҳо

⁴ Моеот – моеъҳо

⁵ Сахбати – ҳамроҳи

⁶ Малоҳа – намакзор, кони намак

⁷ Рабиъ – баҳор

⁸ Каҳф – гор

⁹ Руасо – раисон

¹⁰ Қорура – зарфи шишагӣ

¹¹ Ҷабр – шикастабандӣ

¹² Нуҳос – мис

¹³ Зиъбақӣ – симобӣ

¹⁴ Кибритӣ – гуғирдӣ

¹⁵ Нузҷе тамом – омезиши пурра

¹⁶ Акҳор – сурмаҳо

¹⁷ Қаттол – қушанда

¹⁸ Маъдан – кон

¹⁹ Духон – дуд

²⁰ Тутиё – санги тутиё, сурма, синк

Нукра чавхарест азиз, баъд аз зар. Ҳар хосияте, ки дар зар бувад, дар нукра низ бувад, аммо на ба қуввати зар бошад. Ва асли сим аз қавли ҳукамо бухорест зиъбақӣ голиб бар бухори кибритӣ, ҳам ба миқдор ва ҳам ба кайфият¹. Он гаҳ, ки бурудат ёбад², мунъақад³ шавад. Маъдани вай бисёр аст, аммо некутарин маъдани вай ба ҳадди Мағриб аст. Ва ҳамеша сим бо хок бувад.

Нушодур⁴ бухоре гарм аст. Мунъақад мешавад, обро сард кунад. Оташро бикушад, ба хилофи гугирд. Агар нушодурро дар миёни об кунанд, ба тобистон ях бигирад.

Ҳачари **вард** сангест сиёҳ. Агар бар он сурати марде кунанд истода, дар дасти рост аждарҳо гирифта ва дар дасти чап гирбол ва ба зери нигин ин ҳарф бикунанд:

«алиф» ва «бо» ва «ро» ва бар ангӯштарии сурб ниҳанд, ҳар ки бо худ дорад, илмҳои ботин бар вай кашф бувад ва аз дев эмин шавад. Ва ин санг маҳак аст.

Ёқут чавхарест сурх ва зард ва кабуд. Сурх аз ҳама некутар бувад ва аз ҳама чавохир сангинтар, бар оташ сабуртар. Дар маочин⁵ кунанд, тафреҳ ва таквияти дил кунад ба гоҳт, то ҳадде, ки агар дар дахон гиранд тафреҳ кунад. Хосияте аз он танвир⁶, ки дар вай аст. Ва ҳамаи чавохир дар таш бигудозад ва бишканад, магар ёкути руммонӣ. Табъи вай гарм ва хушк, ба дараҷаи робий⁷. Ҳар ки бо худ дорад, аз тоун⁸ эмин бувад. Ёқут аз зар ва сурб сангинтар бувад. Маъдани вай кӯҳи Рухун аст, ба Сарандеб, ки Одам ба он фуру омад ва дар миёни дарёст. Ҳар ки ёқут бо худ дорад, хун дар тани вай софӣ кунад ва аз хумуд⁹ ва сакта ва саръ эмин бувад.

¹ Кайфият – чигунагӣ, намуд

² Бурудат ёбад – хунук шавад

³ Мунъақад – гафс, сахт

⁴ Нушодур – навшодир

⁵ Маочин – ҳамирҳо

⁶ Танвир – рушой додан

⁷ Робий – чорум

⁸ Тоун – вабо

⁹ Хумуд – қарахтӣ

Ҳачари **ярақон** санге бувад дар ошёни хаттоф¹ ёбанд. Ҳар киро ярақон² бувад, бар худ бибандад, ярақон аз вай биравад. Ва агар касе хоҳад, ки ин сангро ба даст орад, бачаи хаттофро ба заъфарон бимолад, хаттоф пиндорад, ки он ярақон аст, биравад ва санги ярақон биёрад ва пеши бача биниҳад.

Искандар гӯяд дар шиками хаттоф ду санг ёбанд: яке сапед ва яке сурх. Сапед бар масруъ³ бандад, суд кунад. Сурх ба фазаъ⁴ суд дорад.

Ҳачари **яҳуд** сангест чанди фундуке, мухаттат⁵. Бар кӯхе рӯяд, чун зайтун. Ба дасти чухудон канда шавад. Онро бисоянд, шарбате аз он донге⁶ бувад, сангро дар масона бигудозад ва масонаро пок кунад. Маъдани вай кӯхи Таробулус бувад.

Ин боб тамом аз қавли ҳукамо гуфта омад. Он чӣ ёфтем дар кутубхо ирод кардаем ва Офаридгор донотар ба ҳоли он ва ба ҳоли чумла аҳвол. Ва мо дар сахраҳо⁷ бобе бигӯем.

Боби хафтум Дар аҷоиби сахраҳо

Бидон, ки сахраҳо дар олам бисёр аст ва мо он чи шигифтӣ дорад ё китобе бар он ёфтаанд, зикри он дар ин боб бигӯем, аз баҳри ифодат.

Аввал саҳраи Байт-ул-муқаддас аст. Шариф аст. Гӯянд чун Одам (а) аз осмон ба замин омад ба Ҳиндустон, ранҷ ва карохияти дунё ба вай расид ва аз рӯҳу насими биҳишт ёд овард. Бигрист ва ба сучуд рафт ва пешонӣ ба саҳраи Байт-ул-муқаддас ниҳод. Офаридгор вайро сучудгоҳи чаҳониён кард ва қиблаи саду бисту чаҳор ҳазор пайгамбарон кард. Ва он саҳра дар миёни масҷиди Байт-ул-муқаддас аст. Ва дӯконе кардаанд азим. Довуди пайгамбар (а) кард: тираст⁸ араш дар саду панҷоҳ араш, болои вай шаш араш, аз буни дӯкон бар саҳра шаш араш, ҳар араше як дараҷа. Ва саҳра бар болои дӯкон ниҳода.

Овардаанд, ки рӯзи киёмат, Исрофил бар ин саҳра истад ва сур дар дам гирад. Ва он буқест⁹ душоҳ: яке ба боло ва яке дар зер. Ва бидамад ва ҷонҳо бо қолбадҳо оянд. Ва ҳашр он ҷойгоҳ бувад.

Саҳраи Мӯсо (а) санге буд шариф, чандон ки сари одамӣ. Бани Исроил аз вай об хостанд, дармонд. Офаридгор ваҳй кард, ки асо бар ин санг занад. Бизад, дувоздаҳ чашмаи об аз он равон шуд, ба адади қабилаҳои вай.

¹ Хаттоф – парасту, дастак

² Ярақон – шабтоб

³ Масруъ – дорои бемории саръ

⁴ Фазаъ – тарс

⁵ Мухаттат – хатдор

⁶ Донг – ду қирот (як қирот баробар ба 0,195 гр)

⁷ Сахраҳо – ҳарсангҳо

⁸ Тираст – сесад

⁹ Буқ – сур

Ва гӯянд, ки Мӯсо (а) марде буд башарм ва касе андоми вай надидӣ. Бани Исроил гуфтанд: «Магар Мӯсоро хоя бузург аст, аз они худро пӯшида медорад».

Рӯзе гусл мекард. Ҷомаро барканд, бар ин сахра ниҳод. Сахра равон шуд ва Мӯсо (а) аз паси вай медавид барахна, то ба миёни қавм омад. Вайро бидиданд, бидонистанд, ки дар Мӯсо ин айб нест.

Пас чанд асо бар он санг зад, аз ҳар захме чашмае равон шуд.

Сахраи Искандария он буд, ки Зулқарнайн қасди Зулмот кард ва дар он рафт ва аз он сӯй бигзашт. Малакero дид истода, чашм бар осмон афканда, сур дар даҳон гирифта. Гуфт: «Эй одамӣ, тамом набуд туро олами рӯшноӣ, то қасди Зулмот кардӣ?» Ва санге ба вай доду гуфт: «Туро дар ин санг ғоида бувад».

Пас Зулқарнайн он сангро баркашид, то вазни он бидонад. Баробари он сад чандон сангҳо бардошт, бар ҳама зиёдат кард.

Хизр гуфт: «Эй Искандар, як мушт хок дар муқобали ин сахра кун!»

Як мушт хок дар муқобали ин сахра кард, роҷеъ омад¹. Гуфт: «Дар ин чӣ ҳикмат аст?»

Гуфт: «Менамояд туро, ки аз Машриқ то ба Мағриб бигардидӣ, сер нагаштӣ. Чун хокро бар сари ту кунанд, сер гардӣ».

Зулқарнайн баъд аз ин аз тақопӯ кам кард ва ба ибодат машғул шуд, то аз дунё реҳлат кард.

Ҳикоят

Авзой гӯяд, бар дари шаҳри Искандария сахрае ёфтанд, бар он набишта, ки «Одамиро офариданд дар аввали умр ғофил. Пас рӯзгор баромад, вайро муҳлат доданд ва вай дар ибодат коҳилӣ кард. Ҳар ки чизеро дӯст дорад, бисёр талабад ва агар ба вай диҳанд, бахилӣ кунад ва неконро дӯст дорад ва некӣ накунад, бадонро душман дорад ва бадӣ кунад, маргро душман дорад ба сабаби ғуноҳ ва аз ғуноҳ даст боз надорад. Ҳамаи қасди одамӣ бар хӯрдан ва хуфтан аст».

Ва ба ҷониби дигар набишта, ки дунё мегӯяд: «Эй ҳарис, чанд ранҷ барӣ бар ман, ки аз ман кас хуррамӣ наёфт? Ва ҳар кӣ айби ман бидонад, гирди ман нагардад».

Ва бар ҷониби дигар набишта: «Ҳар кас, ки маро дид ва бар охират ихтиёр кард, он шахс бадбахт бошад».

Ҳикоят

Фузайли Айёз гӯяд, сел санге бигардонид ба Миср, бар он набишта буд, ки «Эй Миср, зуд хароб гардӣ. Ва ҳар ғах, ки подшоҳии ту ба малике ояд сиёҳ, бинибурида, аз ту ғурехтан авлотар, ки муқим қардан дар ту».

¹ Роҷеъ омад – паст шуд

Сахра. Ва бар кӯхи Арванд сахраест азим ва бар он ду тоқ биканда мураббаъ, бар он китобҳо набишта ба хатте бадеъ. Онро «Набиштаи худоён» гӯянд. Ва Искандар ба Ҳамадон бигзашт, ин сахра ро дид, онро намедонист хондан. Аз умам¹ мардонро бихонд, кас намедонист. Пас, якеро овард муаммар², ки он хатро медонист.

Гуфт, набиштааст: «Ростӣ тарозуи Худост, ки дар он адолат давр мезанад ва дурӯғ ченаки шайтон аст, ки дар он зулм давр мезанад. Пас, рост бигӯед, агарчи ба андозаи мӯйе бошад, зеро он нуре аз Худост. Ба касоне, ки ба шумо рост гуфтаанд, рост бигӯед, зеро ростӣ ростиро падида меорад ва ба шахсоне, ки ба шумо дурӯғ гуфтаанд, дурӯғ нагӯед, зеро дурӯғ дурӯғро падида меорад. Ман дурӯғе бигуфтам, Офаридгор маро дар зери ин сахра боз дошт, то ибрати халқ шудам». Ин ҳикмати нотиқа³ бигиред аз ин сахраи сомита⁴. Ва ман ин сахрахоро дидам, сатрҳо баъзе сарболо набишта аст ва баъзе сарнагун. Ва ҷойи меҳ менамояд, ки таърихи подшоҳест ё нишони ганҷе ва ҳодисае азим.

Ва Сулаймон (а) бар ин тоқ расид, бар сари он каргасе дид. Аз вай пурсид, ки «Ин тоқ кӣ кардааст?»

Гуфт: «Аз падару ҷадди хеш шунидам, ки кас надонад, ки бонии⁵ ин тоқ кӣ буд».

Ва ин тоқ дуто буд: яке бар қалъаи Шахристон ва дигаре дар кӯчаи Оли Сури. Ин арзи вай буд.

Ҳикоят

Ҷарир ибни Абдуллоҳ гӯяд, ба Форс будам, ба шаҳре расидам, моро роҳ намуданд ба горе ва гуфтанд: «молҳост». Он ҷо рафтем. Сӯлоҳ хо⁶ бисёр ёфтем. Пас, аз ҷе⁷ дидем, дар он сахрае азим, дар он сарире⁸ заррин, бар он шахсе, ки ҳаргиз зишттар аз вай сураат надидам, бар он ҳуллаҳое⁹ зангор¹⁰ гирифта. Ва манзаре ҳоил¹¹ дидам. Ва бар он сахра китобе набишта, ки кас онро натавонист хондан. Онро ҳамчунон бигзоштем, валекин аз дидани вай моро ибратҳо ҳосил шуд.

¹ Умам – миллатҳо

² Муаммар – солхӯрда

³ Нотиқа – гӯё

⁴ Сомита – лол, безабон

⁵ Бонӣ – созанда

⁶ Сӯлоҳ – сӯроҳ

⁷ Аҷз – иморати баланд

⁸ Сарир – кат, тахт

⁹ Ҳуллаҳо – зеварҳо

¹⁰ Зангор – занг

¹¹ Ҳоил – тасрнок, дахштангез

РУКНИ ЧОРУМ

Аҷоиби масҷидҳо

Қол-ал-лоҳу таоло: «Ва инн-ал-масочиди иллоҳи фало тадъу маъа-л-лоҳи аҳадан.»¹ (*Худованд гуфт: «Ва ҳамоно масҷидҳо аз онӣ Худо ҳастанд, пас, бо ҳамроҳи Худо касеро фаро нахон!»*) Ав қола: «Ва иннамо яъмуру масочид-ал-лоҳи ман омана биллоҳ...»² (*Ё ин ки гуфт: «Ва ҳамоно масҷидҳои Худоро касе обод мекунад, ки ба Худо имон дорад...»*).

Бидон, ки аввалин масҷид масҷиди Байт-ул-муқаддас аст. Довуд алайҳи-с-салом онро бино кард. Тӯли вай ҳазор араш ва арзи вай ҳафтсад араш. Дар сақфи он ҷаҳор ҳазор дарахт. Дар он ҳазору ҳафтсад сутун ниҳода ва аз силсилаҳо ҳазору панҷсад адад аз зар ва биринҷ. Ва ҳар шаб ҳазор қандил сӯхтӣ ва ҳар сол ҳазор-ҳазор³ араш ҳасир⁴ дар он ҷо кашидандӣ. Ҳафтсад марди фаррош дошт, панҷох хунби заррин ниҳода ва панҷох тобут аз онӣ «Забур» ва ҷаҳорсад минбар дар он ниҳода. Ва акнун, сақфи вай аз қалъӣ аст. Ва аз дасти рости меҳроб, китобае савдо⁵, дар он сифати Муҳаммад расул-ул-лоҳ (с). Ва бар заҳри⁶ қибла, санге сапед, бар он ба сиёҳӣ набишта: «Бисми-л-лоҳи-р-рахмони-р-рахим. Муҳаммад расул-ул-лоҳ. Насара-ху Ҳамза» (*Ба номи Худованди бахшандаи меҳрубон. Муҳаммад наёмбари Худост. Ҳамза ӯро ёрӣ кард*). Ва андаруни масҷид, се кушк карда аз баҳри занон. Ва дар боби⁷ шомист қуббаи Набӣ ва мақоми Ҷабраил ва қуббаи Меъроҷ ва қуббаи боби Довуд (а) ва Сулаймон (а) ва боби Хизр (а) ва боби Тавба ва боби Ҳитта ва дар он ҷост меҳроби Марям ва Закариё ва боби Раҳмат ва боби Асбот ва боби Автод ва боби Яъқуб. Ва Довуд муддати ҳафт сол бикард. Чун навбат ба Сулаймон расид, дигар иморатҳо кард дар он бисёр. Ва филҷумла масҷидест азим ва қиблаи саду бисту ҷаҳор ҳазор пайгамбар буд.

Каъба. Каъба хонаи муаззам аст. Аввал хонае, ки дар олам кардаанд, Каъба аст. Макка шаҳрест ва Баққа ҷойи Каъба. Онро Иброҳим бино кард. Тӯли вай бисту ҳашт араш ва рӯяш бисту ҷаҳор араш, пушти вай мислуҳу⁸, пахноии вай бист араш. Муқобили водӣ. Ва аз ҷониби ҳаҷар⁹ бисту як араш, фароҳии дараш ҷаҳор араш. Дар

¹ Сураи Чин, ояти 17

² Сураи Тавба, нисфи ояти 18

³ Ҳазор-ҳазор – миллион

⁴ Ҳасир – бўрӣ

⁵ Китобае савдо – навиштаҷои сиёҳе

⁶ Заҳр – пушт

⁷ Боб – дар

⁸ Мислуҳу- мисли он

⁹ Ҳаҷар – санг

он чост се сутун, ду аз сунбур¹ ва миёнин аз соҷ². Ва ба масоҳат чахорсаду навад араши мукассар³ бувад. Ва муаззинон он чо аз фарзандони Абумаҳзура.

Аввал касе, ки чомаи Каъба пӯшид Туббаъ буд, Азъади Ҳимярӣ: натъҳо⁴ дар он пӯшидӣ ҳар сол, то бод ва хок дар он наёяд. Чун навбати Пайгамбар (с) расид, чомаҳои ямонӣ пӯшид. Пас Усмон ибни Аффон (р) чомаи қибтӣ пӯшонид. Пас, Абдуллоҳ ибни Зубайр (р) чомаҳои дибоҷ⁵ кард ва уд сӯхт ва Каъбаро ба анбар ва мушк биандуд ва қанодили⁶ зайтро⁷ равон кард аз байт-ул-мол. Ва чун Умар ибни Хаттоб (р) Мадоинро биситад, ду шамсаи⁸ заррин биёфт, ба Каъба фиристод ва дар он чо биёвехт ва сутуни миёнинро ба зар даргирифт. Ва Абдулмалик ибни Марвон ду шамсаи заррин ва ду қадаҳи заррин ба он чо фиристод ва даровехт. Абулаббос Саффоҳ чоме аз ёкути сабз бифиристод ва даровехт. Ва Абӯҷаъфар Мансур қорураи⁹ фиръавнро он чо фиристод. Ва малики Тиббет санаме заррин ба Маъмун фиристод ва гуфт: «Ман бутро ба ту фиристодам ва ба дини ту имон овардам».

Маъмун он бутро ба Каъба фиристод, то дар вачҳи иморати Каъба карданд.

Ва аз шарафи Каъба яке он аст, ки ҳар ки чашмро ба Каба занад, бигиряд ва болои вай мург напарад ва гирди вай таввоф кунанд ва ҳамаи вухуш гирди ҳарам оянд, эмин шаванд ва хоки ҳарам ҳар чо ки баранд, мухтарам бувад ва вухуш гирди он таввоф кунанд.

Ва ба рӯзгори Ҳачҷоҷ ибни Юсуф марде хоки ҳарамро гирд мекард ва беруни ҳарам мерехт ва сайдҳо гирди он хок мегардиданд эмин ва вай эшонро мегирифт. То Ҳачҷоҷ дасти вайро бибурид ва гуфт: «Ин чунин хиёнат яҳудиён карданд, ки Офаридгор эшонро фармуд, ки рӯзи шанбе моҳӣ нагиранд, эшон рӯзи одина¹⁰ дом мениҳоданд, то шанбе дар он афтодӣ, рӯзи якшанбе баркашидандӣ. Лочарам¹¹, ҷумларо ҳуку бузина кард».

Ва Абраҳа малики Ҳабаша қасд кард, то Каъбаро бирон¹² кунад. Лашкар овард ва шутурони Абдулмутталибро гонат кард.

Абдулмутталиб пеши вай рафт ва гуфт: «Шутурони ман боздеҳ!»

¹ Сунбур – чуби дарахти хурмо

² Соҷ – чуби дарахти булутӣ ҳиндӣ

³ Мукассар – шикаста

⁴ Натъ – матои ҷармӣ

⁵ Дибоҷ – дебо, абрешим

⁶ Қанодил – қандилҳо

⁷ Зайт – равған

⁸ Шамса – нигора

⁹ Қорура – зарфи шишагӣ

¹⁰ Одина – ҷумъа

¹¹ Лочарам – ногузир, ҳароина

¹² Бирон – вайрон

Гуфт: «Агар хоҳӣ, Каъбаро дар кори ту кунам».

Гуфт: «Ин хона Парвардигоре дорад, ки онро хифз мекунад. Ту шуторони ман боздеҳ!» Ва калиди Каъба ба боми Каъба андохт гуфт: «Хонаи Туст. Бо Ту супурдам».

Абраҳаро филе буд ва номи вай «Махмуд». Ба дари Каъба омад ва гуфт то Каъбаро бирон кунад.

Фил чун ба дари Каъба расид, сучуд кард. Аз чониби дигар дароварданд, ҳам сучуд кард. Филро мезаданд. Пас, фил баргардид ва бигрехт.

Офаридгор мургони обиро фиристонд. Аз дарёи Ҳабаша бархостанд, сияхрӯй, бо ҳар мурге се санг. Бар сари эшон рехтанд, то ҳамаро ҳалок карданд.

Аз эшон яке бигрехт, пеши малики Ҳабаша омад.

Пурсид, ки «Чӣ хабар дорӣ?»

Гуфт: «Чӣ гӯям? Он чи ман дидам, кас мабинод¹! Аз лашкари Ҳабаша яке намонд. Санг бар сари эшон биборид ва ҳамаро кулогу каргас бихӯрд».

Малик Яксум гуфт: «Чун борид?»

Пас, мурге биёмад ва аз болои сари вай санге бияндохт ва бар сари вай афтод ва ба ҳарду чашмаш берун омад ва чон бидод.

Ва аз он аҳд, азамати Каъба дар дили оламиён асар кард.

Ва бидон, ки ҳар бандае, ки бар болои Каъба равад, озод гардад ва гург он ҷо оху нагирад ва ҳеҷ мурге бар боми Каъба нанишинад магар бемор бувад ё захме дорад, он гаҳ бар он афтад.

Сифати ҳачар-ул-асвад. Аммо ҳачар-ул-асвад² ҳам ин чост. Қолан-наби алайҳи-с-салом: «Ҳачар-ул-асвади ямин-ул-лоҳи фи-л-арзи» (*Паёмбар, дуруд бар ӯ, гуфт: «Ҳачар-ул-асвад нишонаи қудрати Худост дар замин»*). Ва он сангест сиёҳ, оламиён даст бар вай ниҳанд. Ва сифати ҳачар қардан маънӣ надорад ва шигифтии он ба чашм тавон дид, ки вай дар дилҳои одамиён чӣ таъсир кунад. Ва Муҳаммад ибни Алӣ гӯяд: «Се санг аз биҳишт дар замин аст: ҳачар-ул-асвад ва мақоми Иброҳим (а) ва ҳачари Бани Исроил». Ва дар он замон, ки ҳачар-ул-асвадро аз биҳишт оварданд, сапедӣ ва рӯшноии он дар гояте буд, ки аз Машрик то ба Мағриб рӯшноӣ ва завъ³ он метофт ва акнун он чунин сиёҳ шудааст. Ва сабаби сиёҳ будани он аз Пайгамбар саловотулоҳи алайҳи суол карданд. Фармуд, ки: «Онро сиёҳ зулм ва гуноҳ кардааст». Ва он ки аҳднома дар рӯзи хитоб: «Аласту бираббикум? Қолу: бало»⁴ (Оё Парвардигори шумо нестам?

¹ Мабинод – набинад

² Ҳачар–ул–асвад – санги сиёҳ

³ Завъ – нур, партав

⁴ Сураи Ғофир, ояти 50

Гуфтанд: бале) набиштаанд, Ҳақ субхонаху ва таоло дар ин санг таъбиҳ кардааст¹ то ба қиёмат.

Зикри Мақом. Аммо мақом сангест мураббаъ, болои вай чаҳор бадаст ва гирди вай тавқе заррин ва асари ҳар ду қадам дар санг пайдо ва ҳафт анғӯшт низ ва миёни ҳар ду қадам як анғӯшт. Ва аз бас ки даст дар он дар молиданд, торик шуд. Ва ин ҳаҷарро дар ҳавзе мураббаъ ниҳоданд. Ва амир-ул-муъминин Муҳтадӣ ҳазор динори сурх бифиристонд, то мақомро дар зар гирифтанд, ки сангест шариф. Ва он сангест, ки Иброҳим ҳар ду қадам дар он ниҳодӣ ва бар асп нишастӣ. Ва ин ҳаҷарро дар ҳавзе ниҳоданд, гирд ба гирди вай аз расос² ва сандуқе аз соҷ³ бар сари вай ниҳода. Дар ҳар ду гӯша, ду силсила⁴, ду қуфл бар он зада. Ва агар касе нек дар ин мақом назар кунад, нақшҳои бадеъ бинад ва офаридаи Худои таоло дар он санг пайдо.

Масҷид-ул-ҳаром. Бидон, ки Масҷид-ул-ҳаром масҷиди муаззам аст. Умар ибни Хаттоб (р) сароҳоро бихарид ва бозшикофт ва ободон кард. Пас Усмон ибни Аффон (р) дарафзуд. Пас Абдуллоҳ ибни Зубайр (р) нима аз сарои Дор-ул-арқам бихарид ба ҳазор динор ва дар масҷид гирифт ва изораи масҷид ба руҳом бикард ва вачҳи⁵ тоқҳо ба мино бикард мулавван⁶, ки онро «фусайфисо» хонанд ва шурфаи олий⁷ сохт ба сурати фариштагон. Баъд аз он Абӯҷаъфар Мансур зиёдат кард ва иморатҳо кард аз ҷониби шомӣ. Ва пеш аз вай, Абдулмалик ибни Марвон сақфи вай аз соҷ бикард ва сутунҳо ба зар даргирифт. Арзи вай тирасту⁸ чаҳор араш ва масҷид сад ҳазору бист ҳазор араш аст. Дар сомони⁹ шарқӣ наваду нӯҳ сутун ва дар сомони ғарбӣ сад сутун ва дар сомони шомӣ сад бисту панҷ сутун: ҷумла чаҳорсаду шасту панҷ сутун аст. Ҳар сутуне даҳ араш. Ҳаҷдаҳ дар дорад ва чаҳорсаду панҷоҳу панҷ қандил дорад.

Масҷиди набӣ. Масҷиди набӣ масҷиди Мадина аст. Тӯли¹⁰ вай саду чихил араш, арзи¹¹ вай саду бист араш, иртифои¹² вай ёздаҳ

¹ Таъбиҳ кардааст – гузоштааст, супурдааст

² Расос – сурб

³ Соҷ – ҷӯби дарахти булутӣ ҳиндӣ

⁴ Силсила – занҷир

⁵ Вачҳ – рӯй

⁶ Мулавван – ранга

⁷ Шурфаи олий – кунгураи баланд

⁸ Тираст – сесада

⁹ Сомони – ҷониби

¹⁰ Тӯл – дарозӣ

¹¹ Арз – пахноӣ

¹² Иртифоъ – баландӣ

араш. Умар ибни Хаттоб (р) дар ҳисн аввал овард¹ ва онро бино кард санай² сабъа ашара³ ва меҳроби вай бикард. Пас Умар ибни Абдулазиз чиҳил мардро аз Рум ва чиҳил мардро аз Қибт бо чиҳил ҳазор мискол зари сурх ва чандин ҳазор хирвор фусайфисо⁴ бифиристод ва иморати он кард ва як саф бияфзуд ва сутунҳои сангин андаруни вай оҳан ва қалъагӣ кард. Тӯли вай акнун дувист⁵ араш, арзи вай мислуху⁶. Ва Солеҳ ибни Кайсон мақсураи⁷ вай бикард дар санай тисъун ва самонин⁸ ба се сол. Ва муаззинони Мадина аз авлоди Саъд, мавлои Аммор ибни Ёсиранд. Ва он аввал хонаи Оиша (р) буд, онро машҳади паёмбар карданд.

Ва Умар ибни Абдулазизро ба вақти вафот гуфтанд: «Дастуре деҳ, ки туро дар ин турбат дафн кунем, ки ҷойе ҳолӣ мондааст».

Гуфт: «Мабодо, ки маро ин дар дил ёрад гузаштан. Ман кӣ бошам, ки ҷойе, ки пайгамбар ин таманно ёрам кард? Маро ба ғӯристон баред ва дафн кунед ва ин сухан дигар мағӯед!»

Ва вайро дафн карданд ба ғӯристони хулафои бани Умайя.

Масҷиди Нӯҳ алайҳи-с-салом бар кӯҳи Ҷудӣ аст. Ҳафдаҳ дар дорад. Аз гурабо⁹ ҳолӣ набувад. Кас он ҷо ба колои кас даст наёрад кард ва агар касе колои касе бардорад, роҳ пеш набарад. Чун матоъ¹⁰ ба ҷой бозниҳад, роҳ ёбад. Дар он ҷо кӯдакон далелӣ¹¹ кунанд ғарибонро ва аз ҳар яке курозае¹² биситонанд. Вагарна гум шаванд ва роҳ бознаёбанд. Ва ин шигифт аст.

Масҷиди Мӯсо алайҳи-с-салом ба Сомира аст. Чандин ҳазор тахтҳои руҳом ва миной мулавван¹³ дорад. Девор ва замин ба он бипӯшанд ва дарзҳо ба биринчи димишкӣ баргирифта. Меҳҳо ба он зада, ки бар ҳар меҳе маблаге харҷ афтада. Манорае дорад баланд, роҳ аз ин сӯ, чунон ки асвор¹⁴ ба он бар шавад.

¹ Дар ҳисн аввал овард – гирдашро маҳкам кард

² Сана – сол

³ Сабъа ғашара – ҳабдаҳ

⁴ Фусайфисо – шишаи ранга

⁵ Дувист – дусад

⁶ Мислуху- мисли он

⁷ Мақсура – ҷойгоҳи пешнамоз

⁸ Тисъун ва самонин – ҳаштоду нӯҳ

⁹ Гурабо – ғарибон, мусофирон

¹⁰ Матоъ – коло, мол

¹¹ Далелӣ – роҳбаладӣ

¹² Куроза – пули хурд

¹³ Миной мулавван – шишаи ранга

¹⁴ Асвор – деворҳо

Бар сари манора аспе,
чунон намояд, ки як
гунчишк. Соле, сари асп
биафтод. Кас онро
барнатавонист гирифтан.
Бифурӯхтанд. Чандон
баҳои он буд, ки боми
масҷид ба сим
даргирифтанд. Ва дар
миёни ин масҷид косае
сангин ниҳода, мулавван,
чанде нохун-нохун ва онро
нойжа¹ чандон, ки осиебе
бигардонад. Чун коса пур
шуд, ҳама масҷидро аз ин
чадвалҳо² равон шавад,
баъд аз ин ба коса боз ояд.

Масҷиди Куфа
масҷидест аз они Нӯх, дар
зовияи³ қаҳфест, ки онро
«Ғори танӯр» хонанд ва
ҷойгоҳи он бутон бувад,
ки қавми Нӯх
парастиданд: Яъук ва Ягус

ва Наср ва Вад ва Сувоъ.

Ва чун Ибни Мулчам Алиро корд зад, дар он ҷо вайро
бигирифтанд.

Алӣ гуфт: «Вайро боз доред. Агар назиям қасоси ман бихоҳед ва
вайро бикушед. Ва маро дар ин масҷид дафн кунед».

Чун Абдуллоҳ ибни Зиёд масҷидро иморат кард ва бар ҳар сутун
хафтсад диноҳ харҷ кард, пас Ҳачҷоч бозшикофт ба личоч⁴ ва кардаи
вай табоҳ кард ва вай он ҷо масҷиде дигар кард, то гӯянд, ки «Ҳачҷоч
кард».

Масҷиди Яҳё алайҳи-с-салом ба Димишқ аст. Онро «Чайрун»
хонанд. Масҷидест азим ва қуббае олий ва меҳробе шоҳик⁵. Аз собиён
ба ҷухудон расид, он гаҳ ба юнониён, он гаҳ ба кофирон. Аввал Яҳё

¹ Нойжа – нова, маҷрои об

² Чадалҳо – ҷӯйҳо

³ Зовия – кунҷ

⁴ Личоч – ситеза

⁵ Шоҳик – баланд

(а)-ро дар ин чо куштанд ва сараш дар ин чо ниҳоданд. Баъд, ба аҳди Валид ибни Абдулмалик, замини вайро рухом кард ва девори вайро ба чазъ¹ бикард ва меҳробро заррин кард, мурассаъ² ба чавоҳир ва сақфро ба зар кард. Хирочи Шом, ҳафт сол, ба он нафақат³ кард. Ва боми вай ба қалъй⁴ даргирифт ва об бар он мегардад, чун ба ҳамаи рукнҳо расад, он чо фуруд ояд.

Масҷиди Сулаймон алайҳи-с-салом бар чорфарсангии Истаҳр аст. Масҷидест олӣ. Ба нардбон он чо баршаванд. Дар он сурати Сулаймон (а) кардаанд ва гуломони вай пеши вай саф зада ва даҳ девор нигошта, ки рӯи одаи доранд ва гӯши фил ва думи асп. Ва масҷиди муаззам ва маъруф.

Масҷиди Довуд алайҳи-с-салом ба Байт-ул-муқаддас аст. Дар он гӯре азим. Тағорҳои⁵ заррин карда. Онро «Канисаи қиёмат» хонанд ва «Намозгоҳи Довуд (а)». Ва он чо иде бошад, султон ҳозир шавад ҳар соле. Он гаҳ, оташе фуруд ояд аз кӯҳ ва шамъе барафрӯзад ва дигар қандилҳо барафрӯзанд.

Пас, нома нависанд ба мулуки офоқ, ки фалон соат оташ омад. Агар аввали рӯз бувад, фароҳӣ бувад ва агар нимрӯз бувад, камтар бувад ва агар шабонгаҳ ояд, қаҳт бувад. Валлоху аълам. (*Худо донотар аст.*)

¹ Чазъ – ақиқи раҳ-раҳ

² Мурассаъ – ниғиншуда

³ Нафақат – харҷ

⁴ Қалъй – қалъағӣ

⁵ Тағор – ташт, тағора

Масчиди Исо алайҳи-с-салом. Онро «Байт-ул-лахм» хонанд, дар вилояти Рум. Ва насоро қурбонҳо кунанд ва ҳар сол дар шабе муайян, оташе биёяд ва дар он хона қандиле барафрӯзад то ба рӯз.

Ва сабаби ин он бувад, ки ҷухудон чун Исо (а)-ро бигирифтанд ва дар он хона боздоштанд, чун шаб торик шуд, оташе биёмад, дар он хона муаллақ биистод. Ва Исо (а) то рӯз намоз мекард, пас аз он вайро ба осмон бурданд. Ҷухудон мардеро дар он хона фиристоданд, ки Исо (а)-ро берун барад, то вайро даровезанд. Берун омад ва гуфт: «Хона ҳолӣ аст».

Офаридгор шабаҳи¹ Исо (а) бар вай афканд ва ўро даровехтанд, пиндоштанд, ки Исо (а) аст. Қол-ал-лоху таоло: «Ва мо қаталуху ва мо салабуху»² (*Худованд гуфт: «Ўро на куштанд ва на салиб заданд»*).

Тўли ин масчид дувист³ араш аст. Сутунҳои миссин карда, деворҳои биринчин. Дар он чандон мол аст, ки Офаридгор донанд аз ҷавохир ва авонии⁴ заррин. Дар пеши вай хонаҳое аз зумуррад бино карданд, онро «Мавзеи қаробин» хонанд. Бар дари вай дувоздаҳ тамосил⁵ ниҳода. Вайро бисту ҳашт дари заррин ва беруни он деворе ҳазору дувист араш ва бар вай дувоздаҳ дарвоза аз мис. Наздики вай хонае, онро «Байт-ун-нур» хонанд, ҳар гаҳ шаб торик шавад, ба шаб он каниса рӯшан шавад. Ва шуои азим бувад дар он хона. Ва ин дар Румия аст.

Масчиди Ҷирчис алайҳи-с-салом дар Димишқ аст - намозгоҳе. Ва яке дигар аз он Марям алайҳи-с-салом ва яке аз он Юнус ва Балолис ва Ҳанино ва Қубриён ва Юҳанно. Ва насоро аз ақсои олам оянд ва онро зиёрат кунанд.

Масчиди Ифрикия муаззам аст ва дар он даҳ сутун аст аз ҷавохир. Малики Рум касе фиристод, то як сутун бихарад ба молҳои азим. Малики Ифрикия нома набишт: «Ин масчиди Раҳмон аст ва масчиди ту масчиди шайтон аст. Ин сутун ин ҷо авлотар». Ва ҷавоби вай боз дод.

Ва ин сутунҳоро пӯшида доранд ба ғилоф ва рӯзи Одина⁶ ғилоф бозгиранд, то мардум бубинанд. Ва касе, ки мор вайро бигазад, ба сари қорд битарошанд ва бар он захм кунанд, суд дорад. Дар он дарахте, ба вақти тирамоҳ аз балғҳои⁷ вай асал ҷакидан гирад, чандон ки ҳамаи шаҳрро кифоят кунад. Онро ҳавориёни Исо

¹ Шабаҳ – монандӣ

² Сураи Нисо, ояти 157

³ Дувист – дусад

⁴ Авонӣ – зарфҳо

⁵ Тамосил – ҳайкалча

⁶ Одина – чумба

⁷ Балғҳо – барғҳо

нишондаанд. Сабаб он буд, ки малики ин вилоят хавориёнро дар ин масҷид боздошт ва ба зиндони вай кард ва таом намедод. Офаридгор рӯзии эшон аз ин дарахт кард. То рӯзи даҳум, эшонро фараҷ¹ омад ва он масҷид ва он дарахтро мусалло² сохтанд.

Ва мо пас аз ин канисахоро³ ёд кунем.

Зикри канисаҳои машҳур ва аҷоиби онҳо

Бидон, ки каноис⁴ масҷиди⁵ авоил⁶ буд. Ва мо баъзе, ки дар он ибрате бувад ё уъчубае⁷ ёд кунем. Ва он чӣ хароб аст ҳам ёд кунем ва он чӣ дар дасти аҳли Ислому аст.

Канисаи **Имтиҳон** дар Байт-ул-муқаддас аст. Ҳар гаҳ ба шак будандӣ, ки «ин шахс аз авлоди анбиёст ё на», дар он каниса рафтӣ: агар дасти вай чарб гаштӣ, аз авлоди анбиё будӣ, агар хушк мондӣ, набудӣ. Ва деге ҷӯшидӣ бар сари тахте. Чун ду касро хусумат будӣ, даст дар он дег бурдӣ: агар ботил будӣ, бисӯхтӣ, агар ҳақ будӣ, насӯхтӣ. Ва саге ҷӯбин ба дари ин каниса буд: ҳар гаҳ фосике ё ҷодуие⁸ он ҷо рафтӣ, бонг бар вай задӣ ва ҳар ки тире ба вай андохтӣ, боз гардидӣ ва андозандаро бикуштӣ. Ин ҳама сабаби балийяти⁹ эшон буд, то ба он пардаҳои эшон дарида мешуд, на сабаби эҳтироми эшон буд.

Канисаи **Зайтун** гунбадест ба Рум, бар сари он мурге карда аз мис ба сурати восил. Ва восил мурге бувад овози латиф дорад. Бачаи вай овозе кунад ҳазин¹⁰. Ҳар гаҳ, ки вай бинолад, дигар мургон зайтун оранд пеши вай, то меҳӯрад. Пас ҳар сол, дар вақти маълум, аз ҳубуби¹¹ бод овози восил аз он мург меояд ва мургон зайтун меоваранд ва бар он мурги мисин мерезанд, то хирманҳо аз он пур кунанд.

Канисаи **Шарифа** дар Румия аст, ки Мориқтуси Ҳаворӣ дар он мадфун аст. Вайро «Раис-уш-шуҳадо» гӯянд. Дарозии ин каниса ҳазору панҷсад араш аст.

¹ Фараҷ – саодат, хушбахтӣ

² Мусалло – намозгоҳ

³ Каниса – калисо

⁴ Каноис – калисоҳо

⁵ Масҷид – масҷидҳо

⁶ Авоил – нахустин

⁷ Уъчуба – шигифтӣ, аҷоибот

⁸ Ҷодуӣ – ҷодугар

⁹ Балийят – озмоиш

¹⁰ Ҳазин – гамангез

¹¹ Ҳубуб – вазиш

Байти **Суфр** хонаест, ки Искандар кард дар мафозае¹ ба Магриб чахорсад араш дар чахорсад араш. Бунёди он суфр² ва арзиз карда ва дувист³ дарахти биринчин дар сакфи он афканда, ҳар дарахт чахорсад араш ва ба суффаҳои биринчин пӯшида. Ва тариқи бунёд инчунин кард, ки муҳавватаро⁴ бисохт ва миёни он ба санг ва гач бианбошт, бо девори бом рост кард ва дувист чадвал⁵ бикард ба миқдори ситабри⁶ дарахтҳо ва биринч ва руӣ ва арзиз мегудохт ва дар ин чадовилҳо⁷ мерехт, то дувист дарахти рувин бирехт ва тахтҳои биринчин бар он дарахт. Пас, сангу гачро пок кард ва сакфи биринчин чунон бимонд. Ва дар олам хонаи мусакқафи чахорсад араш тӯлу арз чуз ин кас надидааст.

Канисаи **Сихюна** ба Байт-ул-муқаддас аст. Дарозии он як фарсанг дар як фарсанг ва самки⁸ он дувист араш. Ва мазбаҳи қурбон⁹ он қост. Аз забарчади саб. Тӯли он бист араш. Ба пушти он бист тимсол¹⁰ ниҳода аз зар, дарозии ҳар тимсол даҳ араш, чашмҳо аз ёқути сурх. Ва ҳазору дувист сутун аз мрамори мулавван¹¹, се сутун аз он мисин. Ва ин каниса ҳазору дувист дар дорад биринчин ва чихил сутун аз он заррин, баъд аз дарҳои обнусу оч ва қандилҳо беадад.

Ва бидон, ки ёд кардани мо дар сифати канисаи қуффор он аст, ки қуффор таъзими пайгамбарон ва шуҳадо ва қурбон, ки аз асҳоби Исо буданд, ҷӣ гуна доштанд. Пас, мусалмонон авлотар, ки таъзими Каъба ва Масҷид-ул-ҳаром ва машҳади Пайгамбар ва асҳоби вай доранд.

Канисаи **Ғодир** дар ҳудуди билоди Ҷабал бувад.

Ва роҳибе чавон ва некусурат дар он буд, занонро аз роҳ мебурдӣ ва фасод мекардӣ. Рӯзе Абӯнувос он ҷо рафт, тамаъ дар ин роҳиб кард. Ва Абӯнувос марде буд лутӣ.

Роҳиб гуфт: «Эй Абӯнувос, он чи ту аз ман металабӣ, ман низ аз ту металабам».

Абӯнувос гуфт: «Шояд».

Роҳиб бо Абӯнувос ливотат кард. Абӯнувос қасди роҳиб кард. Роҳиб гуфт: «Ман ҳаргиз ин қор накардаам».

Абӯнувос ҳашм гирифт ва аз ин ҳашм роҳибро бидушт.

¹ Мафоза – биёбон

² Суфр – биринч

³ Дувист – дусад

⁴ Муҳаввата – деворбасти, шит

⁵ Чадвал – ҷӯйбор

⁶ Ситабри – паҳноӣ

⁷ Чадовилҳо- ҷӯйборҳо

⁸ Самк – баландӣ

⁹ Мазбаҳи қурбон – қурбонгоҳ

¹⁰ Тимсол – ҳайкал

¹¹ Мулавван – ранга

Мақсуд он аст, ки Абӯнӯвос он чи ба дигарон кард, бар худ боздид ва роҳиб чазои хеш бидид.

Канисаи **Гирмон**. Ва маънии гирмон «неку» бувад. Онро бино кард Мунзир ибни Нуъмон. Малике буд аз они араб.

Ва сабаб он буд, ки онро ду надим буд: Холид ибни Фазла ва Умар ибни Масъуд. Мунзир бар ҳарду хашм гирифт, ҳар дуру зинда дар зери гил кард. Пас, пушаймон шуд, ки дар мастӣ карда буд. Дар сари гӯри эшон ду каниса бикард. Ва дар соле ду рӯз бинҳод, рӯзи некиро ва рӯзи бадири: рӯзи некӣ ҳар киро дидӣ хилъат додӣ ва рӯзи бадӣ ҳар киро дидӣ, бикуштӣ ва хуни вай дар канисаҳо молидӣ.

Рӯзе Убайд ибни Абрас баромад, ки вайро мадҳ кунад. Вайро гуфт: «Агар падари манӣ - Нуъмон, ки туро ҳалок кунам. Аммо агар хоҳӣ, аз раги акҳали¹ ту хун берун кунам ё аз қифол² ё аз варид³?»

Гуфт: «Ин рағҳо ҳар се ҷон аст. Аммо маро ҳамр деҳ, то аъзои ман суғ гардад. Пас, ту донӣ. Ҳарчи хоҳӣ мекунам!»

Вайро ҳамр дод ва раги акҳали вай бишқофт, то хунаш бирафт ва бимурд.

Пас, рӯзи дигар Ҳанзала ибни Абичаъфарро дид.

Вайро бигрифт ва гуфт: «Маро муҳлат деҳ як сол!»

Гуфт: «Кафили ту кист?»

Шурайк ибни Амр ҳозир буд. Пояндонӣ⁴ бикард.

Бирафт то соле. Мунзир мунтазир буд.

Шурайк баромад, то вайро бикушад. Пас Ҳанзала баромад, аз паси вай зане навҳа мекард ва аз паси Шурайк зане меомад, навҳа мекард.

Мунзир аҷаб дар монд аз вафои ҳарду. Гуфт: «Ман аз ин ҳарду бевафотар бошам, агар эшонро ҳалок кунам». Ва он суннатро ботил кард.

Канисаи **Қиёмат** бузургтарини канисаҳост. Ба рӯзи ид ҳамаи қандилҳо бикушанд. Он гаҳ, оташе аз ҳаво дарояд ва қандилҳоро бозгирад. Ва он оташест сапед ва кӯчак-кӯчак сурх мегардад. Ва мо дар масҷиди Исо мисли ин бигуфтем.

Мутақаллимон гӯянд, ки ин оташ ҳилати рӯҳбонон аст, ки ба қибрит кардаанд. Ҷунон ки оташхонае карда буданд ва маҷус ҳарчанд, ки об бар вай мезадандӣ тезтар гаштӣ. Ҷун нек бидиданд,

¹ Акҳал – раги миёни даст

² Қифол – раги бозу

³ Варид – раги гардан

⁴ Пояндонӣ – пазируфторӣ, кафили

конунро¹ бино карда буданд бар қайёра² ва наффота³. Чандон, ки нафт аз чашма бармеомад, оташ онро месӯхт.

Ва мо ин нагӯем. Ва ин оташ аз сунъи Борӣ аҷаб набошад, ки ба дор-ул-куфр ин фитнаро аз баҳри излоли⁴ эшон падида кунад.

Канисаи **Малик** дар Румия аст ва дар он чандон мол аст, ки шарҳи он натавон кард. Онро «Мирун» хонанд. Ва даҳ ҳазор хон ва даҳ ҳазор косаҳо ва ҳафтсад манобир ва се ҳазор салиб – ҳама заррин ва ҳазор китоб ба зар набишта. Дар он ҷо нишастгоҳи малик кардаанд. Онро «бисот» гӯянд. Бар он сурати анбиё – аз Одам (а) то охири анбиё – Мухаммад (с). Пиндорӣ, ки дар одамӣ ниғаҳ мекунад. Бар гирди бисот сад сутуни заррин, бар ҳар сутуне санаме⁵, дар дасти ҳар санаме ҷарасе⁶. Ҳар гаҳ душман қасди он ҷо кунад, ҷарасҳо бар ҳам зананд, то мардум бидонанд ва душманро дафъ кунанд. Ва қас натавонад, ки эшонро қаҳр кунад.

Канисаи **Мино**⁷ дар Миср аст, бино карда аз обгина⁸ ва руҳом. Ва аз Рум ҳар сол хирворҳои зар он ҷо оранд.

Дар он сурати анбиё кардаанд. Аввали ҳар моҳе, ки ҳилол бошад, санаме бар он аст, бар тахте: дастро бичунбонад, чунон ки қасе гӯяд, ки «ин моҳ низ рафт». Ва қас иллати он надонад.

¹ Конун – гулхан, оташдон

² Қайёра- кони кир

³ Наффота – манбаи нефт, ҷоххи нефт

⁴ Излол – гумроҳ карданд

⁵ Санам – бут

⁶ Ҷарас – зангула

⁷ Мино – шиша

⁸ Обгина – шиша

Канисаи **Нор**¹. Дар ҳадди Форс хонае сохта буданд ва рӯҳбоне он

чо нишаста ва бо оташ сухан гуфтӣ ва аз оташ ҷавоб меёфтӣ. То навбат ба араб расид.

Аҳли ислом онро биканданд. Анбубае² сангин диданд, микдори чихил араш, бар сари анбуба азче³ карда ва он чо марде пинҳон шуда ва дам бар анбуба ниҳода ва

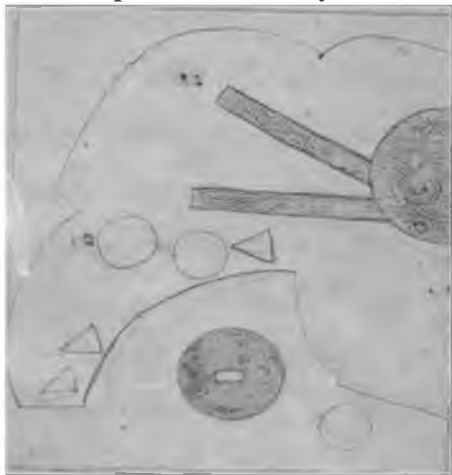
сухан мегуфт ва овоз бар анбуба меомадӣ ва овоз аз миёни оташ бишнидандӣ ва мардум ба он мағрур⁴ шудандӣ.

Ва каноис бисёр аст. Чунон ки дар Ҷира канисае буд шоҳик⁵, бар он набишта, ки «Ин канисаро бино кард малик Амр ибни Мунзир бар дасти Амр ибни Ҳанон». Ва дар зери ин набишта, ки «Рӯзгор бар одамӣ мегузарад. Ва аз рӯзгор кас чон набарад ба некбахтӣ. Яъне хама кас мурданӣ аст ва кас боқӣ нест».

Дар баёни ақолим⁶ ва билод⁷

Боби «алиф»

Озарбойчон мансуб аст ба малики Озарбод инби Ирон ибни Асвад ибни Сом. Ва Ардабил бар ин чихат аст. Шаҳре пурнеъмат ва дорул-мулук аст.

Бар ҳудуди вай, кӯҳи Сабалон. Вилояте, ки дар он қаҳт кам бувад ва агар бувад, зуд бархезад. Офаридгорро назари раҳмат бошад бо эшон. Аҳли вай шучоъ ва диндор бошанд.

Аблаки фард ҳиснест⁸ ба Тимо, миёни Шом ва Ҳичоз. Мансуб бувад ба некуй ва муҳкамӣ. Бар он ҳисн

¹ Нор – оташ

² Анбуба – кубур

³ Азч – иморати баланд

⁴ Мағрур – фирефта

⁵ Шоҳик – баланд

⁶ Ақолим – минтақаҳо

⁷ Билод – кишварҳо

⁸ Ҳисн – қалъа

малике буд, номи вай Самуел ибни Одиё. Масал заданд ба вафодории вай. Гўянд, шахсе зирехе ба вай супурд довудӣ. Душман аз они вай бидонист. Зирехро талаб кард аз Самуел. Ба вай намедод. Ҳарбҳо карданд. Писари Самуелро бибурд ва гуфт: «Ё зирех бидех ё писаратро бикушам».

Гуфт: «Ман амонат насупорам».

Писари вайро бикушт. Ва амонат аз даст бинадод.

Ва гўянд, кас бар Аблак зафар наёфт.

Абяз¹ қалъае буд ба Ҳамадон, бар қалъаи Шаҳристон. Се ҳисн² Шаҳристонро буд, се ҳисн Абязро буд. Ва ин Абязро Доро бино кард ба Ҳамадон. Ва Доро зану духтарро он ҷо бурд вақте гирди олам бигардид ва бо Искандар ҳарбҳо кард. Пас, нома набишт ба вай, ки «Хунҳои бисёр рехта шуд ва ҳамаи олам аз они ман буд, ту биситадӣ. Ва ман захм дорам. Фарзандони ман ба ҳисни Абязанд. Эшонро маёзор, то ман ганҷҳо ба ту фиристам».

Искандар ҷавоб набишт, ки «Мамлакат ба ту боз диҳам ва аз он чи кардам, бозгардам».

Доро қабул накард. Пас, нома набишт ба малики Ҳинд, ки «Ёри ман кун, то бо Искандар ҳарб кунем!»

Дороро ду вазир буд. Бо якдигар иттифок карданд, ки «Давлати Доро баргардид ва иқбол рӯй ба Искандар овард ва халқ ба ранчанд. Ва мо Дороро ҳалок кунем, то Искандар моро вилоятҳо диҳад» Ва корде ба шиками Доро заданд.

Вайро ҳамчунон хаста ба Искандар фиристоданд.

Искандар бигрист ва сари вай бар канор гирифт ва гуфт: «Эй шоҳи Эрон, чӣ хоҳӣ, то туро диҳам ва захи туро илоҷ кунам? Туро бар ман ҳаққи парвариш аст».

Гуфт: «Эй Искандар, ман аз мулк ноумед шудам. Валекин туро насихат кунам, ки худро бузург мабин ва ҳар чи ба дасти ту биравад аз худ мадор ва аз ман ибрат гир, ки мамлакат ба ман намонд, ба ту низ ҳам намонад. Ва духтари ман, Рухшонакро ҳам ба ту додам. Вайро нек дор! Кехтаронро ба меҳтарон мусаллат макун!» Ва ҷон бидод.

Искандар ҳар ду вазирро бигирифт ва гуфт: «Шумо бо Доро бадӣ кардед, бо дигарон некӣ накунед». Ва ҳар ду ро даровехт. Ва гуфт: «Алҳамдулиллоҳ, ки Доро ба дасти мо кушта наёмад».

¹ Абяз – сафед

² Ҳисн – қалъа

Ва ба Истахр омад ва нома набишт ба модари хеш – ба Амурия, ки «Қасди Абяз кунад ва духтари Дороро биёварад ба пеши ман».

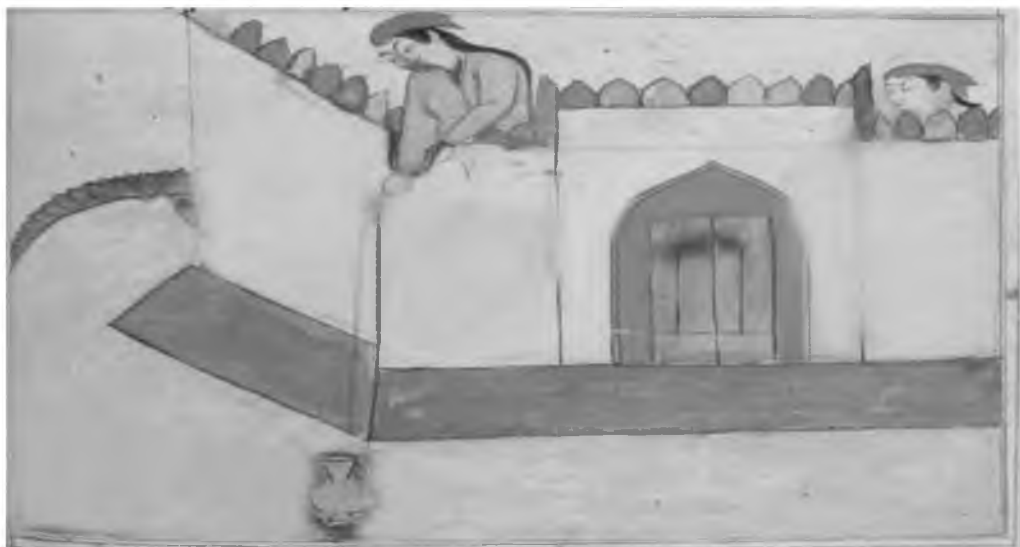
Чун вайро пеши Искандар бурданд, сухани вай писандид. Вайро ба Амурия бурд.

Ва он қалъа маъмур буд ва ҷойи мулукон буд. То Бухтунассар қасд кард, ки ин ҳисро бирон¹ кунад. Натавонист. Бифармуд, то сурати Ҳамадон ва вилояти ӯ бингоштанд. Чун бидид, бифармуд, то садде бикарданд дар пеши Арванд ба болои қалъа, ба рӯзгори дароз. Обҳо, ки аз Арванд меомад, чамъ мекард дар он сад, то баҳре шуд. Ва бифармуд, то шутур ва говро дар об афканданд, то об захмат кард ва садро бишикаст ва биафканд. Об бар қалъа зад ва ҳиснхоро биафканд.

Қалъаи Абяз бимонд. Бар он қалъа зане буд. Подшоҳи вилоят буд. Канизакро гуфт: «Об биёвар!»

Об бар садди қалъа расида буд. Кӯзае заррин фуру кард, ки об бардорад. Об дар гузашта буд ва натавонист. Онро бирон кард ва акнун, осори он мондааст.

¹ Бирон – вайрон

Аррон ва Олон ва Сарир ва Қабқ вилоятхост ба ҳам пайваста. Ва аз Аррон зару нукра оваранд ва суратҳо ва ҷавохир. Ва ябрух¹ аз он ҷо оранд. Гиёҳест ба шакли одамӣ, гесу дорад сурх, захрест қаттол². Ва диёри Аррон ҷойест муборак ва пурнеъмат ва мардуми вай баҳамийят³ ва диндор, ҳавои дуруст, мардуми шучоъ.

Урдун шаҳрест азим ба Шом ва гирд ба гирди ӯ шаҳри Сусия ва Саффурия ва Табирия. Онро нахрест. Офаридгор қавми Толутро ба он имтиҳон кард. Ва ҷохи Юсуф (а) ва ғӯри Яъқуб (а) ба Урдун аст ва маскани Яъқуб (а) бар дувоздахфарсангӣ аст.

Ирам қасрест нек. Онро бино кард Шаддод ибни Од. Қол-ал-лоху таоло: «Ирама зоти-л-ъимод, аллати лам юухлақ мислуҳо фи-л-билод»⁴ Ва Офаридгор гуфт: «Ёд кунед *Ирамро, ки сӯтунҳои олии дошт ва дар билод*⁵ *мисли он нест*».

Ва Шаддод ибни Од ҳар ҷи дар олам зару сим ва ҷавохир буд ҷамъ кард ва ба мушку заъфарон бино кард ва гурфаҳои⁶ олии бисохт ва сомонҳои⁷ он ба зар кард ва дарахтҳои заррин нишонд ва меваҳо аз ҷавохир сохт ва қасре олии бикард болои вай панҷсад араш, мудаввар, ба панҷсад сол бикард ва молҳоро мефиристод, то онро

¹ Ябрух – меҳргӣёх

² Қаттол – кушанда

³ Баҳамийят – бағайрат

⁴ Сураи Фаҷр, ояти 7

⁵ Билод – кишварҳо

⁶ Гурфа – ҳучра, қаср

⁷ Сомонҳо – ҷонибҳо

чумла бисохт. Хост, ки дар он шахр равад, кадам бар дарвозаи вай ниҳод, ҷон бидод ва ба вай нарасид.

Гӯянд, ки дар Машриқу Мағриб ҷавҳаре намонд ва ҳеҷ ҳалқа дар гӯши ҳеҷ кас намонд, ки Шаддод онро биситад ва дар он нишонд. Нишон доданд, ки «Ба фалон иқлим, духтаре ҳалқа дар гӯш дорад». Мардонро фиристод ва он ҳалқаро бо гӯши духтар бибуриданд ва биёварданд.

Духтар бинолид. Гуфт: «Эй Худои осмон, агар хуфта нестӣ, моро бирахон!»

Офаридгор малакero бифиристод, ки «Худо хуфта нест. Аммо ҳалоки Шаддод мавқуф буд ба ин нолаи ту». Ва бонге бар Шаддод зад: захирааш бидарид ва ҷон бидод.

Гӯянд, ки Ҳуди паёмбар (а) ба Шаддод омад. Вайро даъват кард. Осӣ шуд. Сайхае¹ аз осмон бар вай заданд. Вай бо лашкараш ҳалок шуд.

На вай дар он ҷо рафт ва на лашкараш ва на аз пайи вай касе дар он рафт ва роҳи вай бар ҳалқ пӯшида шуд.

Ҳикоят

Гӯянд, ки Абдуллоҳ ибни Қалоба ба талаби шутуре рафт аз Адан ва ба замине расид аз ҷавҳар, деворҳои он меафрӯхт чун оташ. Хост, ки чизе аз он барканад, натавонист, бозгардид. Туфоҳаҳо ва банодикҳо² биёвард пеши Муовия ибни Абисуфён: банодике аз ёкути зард ва яке аз мушк ва вайро ҳеҷ роиҳате³ набуд.

Муовия бишкаст. Бӯйи мушк баромад.

Муовия Каъб-ул-аҳборро бихонд ва гуфт: «Дар олам ҳеҷ ҷойе шиносӣ, ки аз ёкуту зар сохтаанд?»

Гуфт: «Бале. Ирам аст».

Муовия гуфт: «Ҳеҷ кас ба он расад?»

Гуфт: «На, магар яке аз уммати Муҳаммад (с), сифати вай чунин бувад, ки ин шахс, ки болои ту истодааст. Дар он ҷо рафтааст ё даршавад».

Муовия аз он суҳан аҷаб монд ва гуфт: «Эй мард, нек омадӣ. Валекин моро роҳ нест дар он қаср». Ва ҳазор динор ба вай дод.

Ва аҳли тафсир гуфтаанд, ки «Ирами зот-ул-ъимод» Димишқ аст ва сифати он дар боби дол гуфта ояд.

Армения шахрест, ки онро Зартушти мачусӣ бино кард. Ва Шизро ҳамчунин. Ва оташхонае, ки онро «Зурухш» хонанд ба Армения бино кард. Ва ин шахрро Муҳаммад ибни Масламаи Фаҳрӣ

¹ Сайха – овоз, садо

² Банодик – финдикҳо

³ Роиҳат – бӯй

гушод, дар аҳди Умар ибни Хаттоб (р). Шаҳрест пурнеъмат ва муборак.

Истахр ба Форс аст. Дор-ул-мулуки Сулаймон (а) аст ва лашкаргоҳи вай буд. Ва дар борхоги Истахр саропардаи вай зада будӣ, ҳазор меҳи заррин бо ҳазор таноби абрешимин. Сад табли заррин задандӣ ба навбат, бо сад бук¹, бо сад синчи² заррин. Аз ҳамаи ачнос³ ва аз ҳамаи ҳайвонот дар хидмати вай будандӣ. Ва аз ҷаҳор сомони олам ҳамлаҳо ба Истахр бизадандӣ. Бод тахти вай баргирифтӣ аз Истахр, ба нимрӯз ба Шом бурдӣ ва намози дигар ба Ироқ бурдӣ ва бомдод бар тахт нишастӣ ба Истахр. Мулуқони офоқ пеши тахти вай бар пой будандӣ. Ҷабраил аз рост ва Малак-ул-мавт аз чап, то ҷоштгоҳ болои сари вай истода будандӣ.

Ва Пайгамбар (с) дар ҳаққи порсиён гуфт: «Аҳли форс: мулуқун ва абноу мулуқ ва аҳрорун ва абону аҳрор» (*Мардуми форс шоҳу шоҳзода ва асилу асилзода ҳастанд*). Ҳамаи олам хироч ба эшон гузоранд ва эшон хироч ба касе нагузоранд. Ва гуфт: «Ҳар гаҳ, ки олам хароб шавад, ба Форс ободон гардад. Агар Форс хароб гардад, ба ҳамаи олам ободон нашавад». Форс ҷойи Ҷамшед ва ақосира ва ҷаҳондорон аст.

Искандария шаҳрест азим. Онро Искандар бино кард. Ва Амр ибни Ос гӯяд Искандарияро ба тираст⁴ сол бино кард ва сӣ сол ҷору⁵ ва навраи⁶ вай кард.

Амр ибни Ос воли буд бар Искандария. Бифармуд, ки аҳли вайро шумуранд. Ду ҳазор-ҳазор⁷ мард аз қибт дар он буданд аз ҳадам ва аз Рум ҷаҳор ҳазор мард. Дигаронро қиёс натавон кард.

Ва раъс-ул-Искандария Абдулазиз ибни Марвонро гуфт, Искандария ба тираст сол бино карда шуд ва се ҳазор сол ободон буд ва се ҳазор сол хароб буд. Ва ҳафтад сол мардум бурқаъ⁸ доштандӣ ба рӯз: тарсидандӣ, ки нури ҷашмҳо бишавад аз барқ ва шуои деворҳо. Сад сол ҷароғ нагирифтанд ба шаб, аз рӯшноии ҷавохирҳо. Ва гуфт биноҳо Искандар ибни Филафус⁹ кард, на Искандари Зулқарнайн. Ва ин шаҳрро ба васати¹⁰ дарё ниҳод, дарвозаҳо бар об гушода. Онро ба

¹ Бук – сурнай, шайпур

² Синч – сарнайза

³ Ачнос – навъҳо

⁴ Тираст – сесад

⁵ Ҷору – соруҷ (омехтаи обу оҳақ ва хокистар)

⁶ Навра – оҳақ

⁷ Ҳазор-ҳазор – миллион

⁸ Бурқаъ – ниқоб

⁹ Филафус – Файлақус

¹⁰ Васат- миёна

рухом бино кард ва сутунҳои азим ва манораҳои аз миёни об бароварда ва бар он манора тираст¹ хона. Ва ин манора шашсад араш аст, аз масофатҳои дур бинанд ва садде баста ба санг ва амудҳо² чун ҳоите³, ба он болои манора раванд. Ва болои ин манора фарох карда, сӯлохҳо⁴ ба зер кушуда, то дар об нагиранд. Ва марди далер бошад, ки бо лаби сӯлох ояд ва дар дарё натавонад нигаристан.

Исфакон шаҳрест муборак ва ҳавои латиф дорад. Аҳли вай зирак бошанд. Дар саноатҳо бар якдигар ҳасодат кунанд. Саид ибни Мусайиб гуяд: «Агар аз қabilaи Қурайш набошам, бок надорам, чун аз Исфакон бошам».

Ва ин шаҳрро дар қадим «Яҳудия» хонданд. Шаҳрест бунёди вай қаж⁵ аст: на мудаввар⁶ аст, на мураббаъ⁷. Ва сабаб он буд, ки онро Искандар чанд бор бикард ва биафтод. Савганд хӯрд, ки боз нагардад, то бино накунад. Пас, море дид, ки перомунӣ он мегардид: бар асари ҳазидани мор, бинои Исфакон бикард ҳамчунон муавваҷ⁸.

Баъзе гуянд яҳудро аз Байт-ул-муқаддас берун карданд ва аз Бухтунассар бигрехтанд, ҳоки Байт-ул-муқаддас баргирифтанд ва дар олам мегардиданд, ки аз он ҳок шаҳре бикунанд: чун ба Исфакон расиданд, ҳар ду ҳок ба ҳам монанд буд, онро бино карданд ва номи вай «Яҳудия» карданд ва Исфакониён аз насли эшонанд.

Ва шаҳрест, ки дар он фиску фучур бисёр бувад. Ва гуянд сабаб он буд, ки Балинос он ҷо расид, гуломе дошт, вайро баргирифтанд ва бо вай ливота карданд, Балинос бар эшон нафрин кард, ки ба фиску фучур мубтало гарданд ва роҳхошон махуф⁹ бувад.

Ҳикоят

Шахсе пеши Ҳасани Басрӣ рафт.

Гуфт: «Аз қучой?»

Гуфт: «Аз Исфакон».

Гуфт: «Ал-ҳараб-ул-ҳараб мин байни яҳудийин ва маҷусийин ва окили рибо» (*Гурез-гурез аз байни яҳудӣ ва маҷусӣ ва рибоҳор*).

¹ Тираст- сесад

² Амуд – сутун

³ Ҳоит – девор

⁴ Сӯлох – сӯроҳ

⁵ Қаж – қач

⁶ Мудаввар – гирд

⁷ Мураббаъ – чоркунҷа

⁸ Муавваҷ – қач

⁹ Махуф – хатарнок

Ҳикоят

Гўянд Искандар дар ақолим¹ ва шаҳрхое, ки худ бино бикардӣ, бигардид, ҳарки ситамкор ва бахил ва нобакор буд, берун кард ва гуфт: «Аз шаҳрҳои ман берун равед!»

Ҷумла аз Шом ва Рум берун омаданд ва дар олам мегардиданд. Ба ҷойе расиданд, онро «Ҷай» мегуфтанд. Обе хуш диданд, он обро «Зиндарӯд» гўянд. Шаҳре бино карданд номи вай «Исфакон» карданд ва дар вай нузул карданд². Ва дар ин маонӣ ҳикоятҳо кунанд ва масъулият бар дӯши ровӣ аст.

Ва аз он ҷо ки назар аст, шаҳрест муаззам, дори ислом. Ва аҳли вай куръонхон. Ва намози ҷамоат ба пой доранд ва ойини дин нигоҳ доранд. Ва аз ҳар санъате дар вай тоифае бувад, ки ба киёсати³ эшон кас набувад. Ва агар дар он фуссоқ⁴ бошанд, уббод⁵ низ бошанд. Ва эшонро ба бухл нисбат кунанд ва гўянд ҳар ки дар Исфакон рафт ва чихил рӯз муқом кард⁶, бахил шуд. Ва ҳоки вай мумсик аст. Ва гўянд ибтидои ҳар қаҳтие, ки бувад аз он ҷо хезад.

Атроблус маъмур⁷ аст. Бар соҳили баҳри Рум аст, бинокарда ба саҳраҳо. Ва ҳамчунин, Афранча ва Улос.

Андалус ба ҳудуди Мағриб аст ва шаҳри азими он ҷо Қуртуба аст. Дар дасти бани Умая буд. Ва Андалус Торик ибни Зиёд биситад-мавлон⁸ Мўсо ибни Нусайр. Он ҷо ганҷҳо ёфт бисёр. Ва хони Сулаймон баргирифт, чандон ҷавохир бар он буд, ки кас надид. Ва Торик як қоима⁹ аз он барканд ва ба Валид ибни Абдулмалик ибни Марвон фиристод.

Ва дар вилояти Андалус аҷоибҳо бисёр бувад. Ва дар он аҳд, ки Торик онро биситад¹⁰, подшоҳи Андалус Илён буд. Ва бо Торик ду ҳазор киштӣ буд аз барбар ва шонздаҳ ҳазор савор аз араб. Ва Илёнро бо Торик дӯстӣ буд ва лашкари Торик дар марокиби Андалус менишонд ва ба Андалус меовард ва аҳли Андалус аз он беҳабар буданд. Чун ба охир расид, Торик низ даромад ва бар кӯҳ фуру омад ва Андалусро биситад, санаи¹¹ иснайн ва тисъин¹². Ва он сагр¹ аст дар пеши кофир.

¹ Ақолим – минтақаҳо

² Нузул карданд – ҷой гирифтанд

³ Киёсат – маҳорат, ҳунарамандӣ

⁴ Фуссоқ – фосиқон

⁵ Уббод – обидон

⁶ Муқом кард – истиқомат кард

⁷ Маъмур - ободон

⁸ Маволӣ – гулом

⁹ Қоима – пояи тахт

¹⁰ Биситад – биситонид, биғирифт

¹¹ Сана – сол

¹² Иснайн ва тисъин – наваду ду

Мулуки² Андалусро «лузрик» ва «қомил» хонанд. Ва Андалус қазираест³ болои кӯҳе даҳ мил болои он. Шаҳрҳои он Шотиба ва Ротиба ва Куртуба. Фузун аст аз Миср. Ба шаш моҳа роҳ вилояти вай бувад. Марди вай шучоъ ва зирак ва фузало⁴ ва аҳли адаб бошанд.

Антокия шаҳрест ба Шом, дар он биноҳои аҷаб. Дар он хонае буд «Қиссисон» гуфтандӣ. Аз он аҷабтар набуд, чунон ки канисаи Масех, ки ба ҷӯб карда буданд.

Чун Анушервон ба Антокия расид, аҷаб монд, боз гардид ва шаҳре ба расми он бино кард, номи вай «Румия» ва асирони Антокияро бибурд.

Чун дар он шаҳр рафтанд, пиндоштанд, ки Антокия аст. Ҳар яке касди маҳаллати⁵ худ кард ва кас надонист, ки он шаҳр на Антокия аст, магар кафшгаре, ки дар сарои ӯ дарахте буд аз фирсод⁶. Онро надид. Дармонд. Чун дар сарой рафт, ҳамчун сарои худ дид. Ва ҷуз аз вай, кас надонист.

Ва аз хавоси Антокия он аст, ки силоҳҳо зангор⁷ гиранд. Ва ҳар бӯйи хуш, ки он ҷо баранд, мутағайир шавад⁸. Ва Антокия бар соҳили баҳри Рум бувад.

Ҳисни⁹ Анушервон ҳисне буд азим. Беҳбуд ибни Қардамон кард.

Анушервон дар он ҷо шуд, бигрист ва маргро ёд оварду гуфт: «Агар касе дар ин қаср айбе донад, бигӯяд!»

Дарвеше гуфт: «Айби ин сарой он аст, ки дар нишеб аст ва аз дур кас онро набинад. Дувум: сарои занон бар баландӣ аст, далел кунад, ки кори занон боло гирад. Дигар: сахни сарой фарох аст, аз мардум ҳолӣ монад, ва сарои мулук¹⁰ бо заҳмат¹¹ неку бувад. Ва айбе дигар донам, бинагӯям».

Анушервон гуфт: «Ман ин молҳо, ки бар ин сарой нафақа кардам, на аз хазина овардам, валекин ба сари найзаҳо ҷамъ кардам ва бар ин қаср харҷ кардам».

Дарвеш гуфт: «Лочарам¹², ҳар дираме, ки ин ҷо сарф кардӣ, ба сабаби он меҳтареро ҳалок кардаӣ. Ва дирамро иваз бувад ва меҳтарро набувад. Ва ин айб бадтар аз ҳама айбҳост».

¹ Сағр – марз, ҳудуд

² Мулук – шохон

³ Чазоир – қазираҳо

⁴ Фузало – фозилон, донишмандон

⁵ Маҳаллат- макон

⁶ Фирсод – тут

⁷ Зангор – занг

⁸ Мутағайир шавад – тағйир ёбад

⁹ Ҳисн – қалъа

¹⁰ Мулук – шохон

¹¹ Бо заҳмат – бо пур будан

¹² Лочарам – ҳатман, ночор, ноғузир

Анушервон гуфт: «Ибрат гирифтам аз ин мавъизаат.» Аз ҳакиме дигар пурсид, ки «Чӣ гӯӣ ба ин қаср?»

Гуфт: «Некуст, валекин айбе дорад».

Гуфт: «Чӣ айб аст?»

Гуфт: «Рахнае дар он аст».

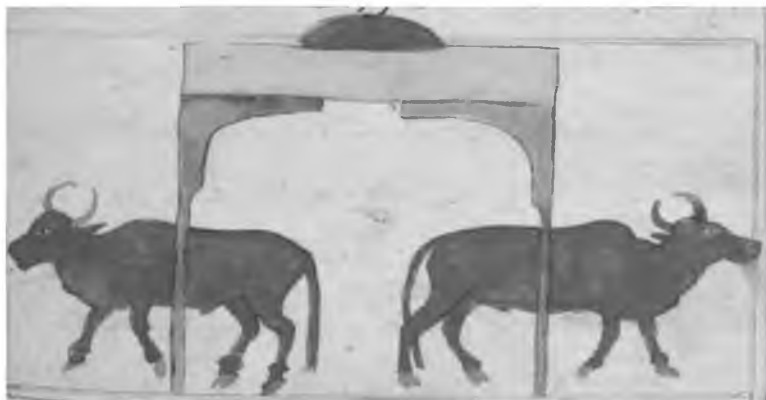
Гуфт: «Ҳеч рахна надорад».

Гуфт: «Рахнаи марг».

Гуфт: «Ҳама рахнахоро дар тавон бастан, магар рахнаи марг».

Уш шаҳрест миёни Мовароуннаҳр ва Туркистон. Ҳар кӣ бимирад он ҷо, чанозаи вай равон нашавад ва агарчи ба он ҷамъ оянд, то такбир накунад. Чун такбир кунанд, равон шавад. Ва ин аз хаввоси¹ Уш аст.

Аҳром қасрест оӣ. Ибни Уфайр гӯяд ин қасро Ҷубайри Муътафӣ қард ба ҳафтад сол, ба ҳафтад ҳазор марди банно². Ду амудро³ бикард бар ду саратони⁴ руйин⁵, онро «мусаллатайн» гӯянд. Ва гӯянд ин ҳарду амудро аз кӯхи Барқа овард ва ба ҳафтсад сол онро бибуриданд ва бар қор ниҳоданд. Ва ҷавоне буд номи вай Қатан ибни Ҳоварон, ҳар ду амудро бар ду гунбад ниҳод аз обгина⁶ ба илме, ки Офаридгор вайро дода буд ва баробари эшон ду гов қард аз мис.

Чун панҷсад сол баромад, Руммон ибни Ямнаи Самудӣ биёмад ва баъзе бирон⁷ қард.

Ва Абдулазиз ибни Марвон хост, ки ободон кунад. Аҳли Миср гуфтанд: «Агар он чунон мардон, ки эшон буданд биёрӣ, онро ободон кунем».

¹ Хавос – ҳосиятҳо

² Банно – бинокор

³ Амуд – сутун

⁴ Саратон- харчанг

⁵ Руйин – оҳанин

⁶ Обгина – шиша

⁷ Бирон – вайрон

Ва ду марди пир биёмаданд ва каллаи саре биёварданд ва бар гардуне¹ ниҳоданд, ду гов ба ҷаҳд² мекашид. Як дандон бишқастанд, бист ратл³ буд. Гуфтанд: «Аҳром ва Искандарияро инчунин мардон кардаанд».

Аҳвоз шаҳрест аз Хузистон. Ҳавои бад дорад ва ҳарки соле дар Аҳвоз муқом⁴ кунад, дар ақли худ нуқсон ёбад. Чунон ки ҳарки дар Мавсил муқом кунад, қуввати худ зиёдат ёбад. Ва хошимиро табъ душхор бигардад, чун дар Исфаҳон рафт, бахил ва ҳасис гардад. Ва ҳар хокеро ҳосияте аст. Ва дар Аҳвоз касро рӯй сурх набувад, на аз они тифлон ва аз они бозаргонон ва гурабо табоҳ кунад. Он ҷо мор бувад ва афъй ва ҷарророти⁵ қаттола⁶. Ва дар мақобир⁷, бештар бувад. Ва Зайд ибни Муҳаммад он ҷо буд. Савганд хурд, ки шабе чанд бор қасд кардам, ки худро ба об андозам, то гарқ шавам аз гармо ва сумум⁸ ва андух.

Аҳвозро Абӯмӯсои Ашъарӣ ситад, дар хилофати Умар ибни Хаттоб (р).

Ила шаҳри ҷухудон аст, ки Офаридгор сайди баҳр бар эшон ҳаром кард ва эшонро бузина кард. Дар дасти эшон аҳдномаи Сулаймон (а) аст. Ва бар соҳили Баҳри Форс аст.

Илиё шаҳрест муборақ ва «Илиё» номи пайгамбаре буд, ки ин шаҳр кард. Малике буд он ҷо расид, номи вай Арқил. Бигрехт ба кӯҳи Тур, ба кӯраи Миср, ҷаҳор рӯз роҳ ва бар он кӯҳ пинҳон шуд якчанд. Бар он кӯҳ канисае бисохт, номи вай Канисаи Илиё. Бар нимаи кӯҳ аст.

Арсae фарох аст, бар он ашҷор⁹ ва анҳор¹⁰. Ва мо дар сифати Тур гуфтаем.

Ва Илиё ба Байт-ул-муқаддас аст. Онро Довуд (а) бино кард ва Сулаймон (а) тамом кард ба понздаҳ сол. Ҳар сол бист ҳазор кӯр¹¹ гандум ба коргарон дод ва ҳамчандон зайтун. Ва сад ҳазор марди сангтарош ва сӣ ҳазор мард аз маодин¹² сангҳо мебурданд ва ҳафтад

¹ Гардун – ароба

² Ҷаҳд – заҳмат, душворӣ

³ Ратл – ченак баробар ба 449, 282 гр

⁴ Муқом – истиқомат

⁵ Ҷарророт – қадумҳои зард

⁶ Қаттола – қушанда

⁷ Мақобир – қабристонҳо

⁸ Сумум – заҳро

⁹ Ашҷор – дарахтон

¹⁰ Анҳор – дарёҳо

¹¹ Кур – қабиз (паймонаи ғаладона баробар ба 1, 248 кг)

¹² Маодин – қонҳо

хазор мард белу табар доштанд. Пас онро бино кард ба сангҳои манкуш¹ ва андаруни хона ба зар карда. Дар он куббае² заррин бикард. Он гаҳ ду амуди³ мисин кард, ҳар яке чиҳих араш ва даре дувоздаҳ араш⁴. Ва ҳавзе мисин биниход. Ва дар он шаҳр масчиде бикард ба рухом ва сақф ва деворҳо ба ёкут бикард ва замини вай ба фирӯза⁵. Ва деу парӣ чавохир меоварданд, то тамои шуд. Ва силсилат-ул-хасмайн⁶ даровехт ва ҳар гаҳ, ки золим даст ба он силсила задӣ, силсила бар боло шудӣ ва даст надодӣ ва чун мазлум даст дар вай задӣ, ба зер омадӣ ва тоат доштӣ.

То шахсе амонате ба шахсе супурда буд ва мард амонатро дар миёни асое таъбия⁷ кард ва пеши силсила омаданд. Мард амонатро инкор кард.

Гуфт: «Даст дар ин силсила зан!»

Марди мункир асоро ба хасм дод ва даст дароз кард ва силсиларо бигирифт.

Хасм фарёд кард, ки «Амонат пеши вай аст ва ба ман нарасидааст». Ва мард мегуфт, ки «Пеши ман амонат нест ва ба ту додам».

То Ҷабраил (а) ба Довуд (а) омад ва вайро аз ин ҳиллат хабар кард.

¹ Манкуш – нақшин

² Кубба – гунбад

³ Амуд – сутун

⁴ Араш – зироъ, газ (аз оринҷ то сари ангушт)

⁵ Фирӯза – фирӯза

⁶ Силсилат-ул-хасмайн – занҷири ду душман

⁷ Таъбия кард – гузошт

Ва ба шумии ин хиллат, силсиларо бардоштанд.

Ва бидон, ки он масчид бимонд то рӯзгори Бухтунассар. То вай хароб кард ва чандин ҳазор гардун¹ ҷавохир аз он ҷо берун бурд.

Ва гӯянд, ки онро бино кард бар сари Тех² Мӯсо ибни Умрон, бар тӯлу арзи вай. Ва он ҷост Ғори Иброҳим ва Тури Сайно наздики масчид. Миёни ҳар ду водии ҷаҳаннам. Аз он ҷо бурданд Исо (а)-ро ба осмон. Гӯрҳои мурсалон³ он ҷост. Ва бар якфарсангии он шаҳри Байт-ул-лаҳм аст. Исо (а)-ро бар он ҷо зод Марям (а). Гӯри Иброҳим (а) ва Исҳоқ (а) ва Яъқуб (а) ва Юсуф (а) ва Сора он ҷост. Наълайни⁴ пайгамбар он ҷост, амоми⁵ Байт-ул-муқаддас . Ва шаҳри Илиё аз футуҳи Умар ибни Хаттоб (р) аст.

Боби «бо»

Боб-ул-абвоб дар вилояти Аллон аст. Саду ду боб дар дасти мусалмонон аст, то ба замини Табаристон ва дувисту панҷоҳ боб дар дасти туркон аст: ҷумла тирасту⁶ шаст боб аст. Бар сари он қасрҳо карда аз санги хора, аз миёни об бароварда. Чун оби дарё зиёдат шавад, бурҷҳо дар об нопадид гардад. Чун об бикӯҳад, бурҷҳо сар берун оварад ва зоҳир гардад. Ин Боб-ул-абвоб ҳафт фарсанг бар ҳафт масолик⁷ ниҳода, бар ҳар маслаке⁸ шаҳре карда. Дар вазифаи қавме аз ҳарас⁹ гузошта, ки онро ниғаҳ медоранд: якеро боби «Сур» хонанд, якеро боби «Аллон» хонанд ва якеро боби «Ҷиҳод» хонанд. Ва бар сари боби Ҷиҳод ду сутун аст аз санг бар мисоли ду шери нар ва баробари эшон ду санг дар сурати ду шери мода, наздики вай сурати марде аз санг карда ва дар миёни ду пойи вай рӯбоҳе дар даҳони вай унқуде¹⁰ аз ангур. Ва боби «Иморат» ва бар сари боби Иморат сурати ду сағ кардаанд аз санг. Ва боби «Филоншоҳ» ва боби «Табаристон» ва боби «Ироншоҳ» ва онро Қубоди Акбар бино кард. Аз паси абвоб тирасту шаст мадина¹¹.

Бобул ҳафт ҳисн¹² буд. Ва аз аҷоиби олам буд.

Умар ибни Хаттоб (р) аз деҳқони Фаллуча пурсид аз ҳоли Бобул.

¹ Гардун – ароба

² Тех – биёбони бани Исроил

³ Мурсалон – паёмбарон

⁴ Наълайн – кафш

⁵ Амоми – дар пеши

⁶ Тираст – сесада

⁷ Масолик – роҳҳо

⁸ Маслак – роҳ

⁹ Ҳарас – ниғаҳбонон

¹⁰ Унқуд – хӯша

¹¹ Мадина – шаҳр

¹² Ҳисн – қалъа

Гуфт ҳафт мадина буд. Дар аввал, хонае карда буданд сурати замин дар он карда ва обҳо ва ҷӯйҳо падидор карда ва ҳар гоҳ аҳли ноҳияте исён кардӣ, ба ангушт оби эшон дар наҳри дигар афкандандӣ, то эшон ба тоат омадандӣ, он гаҳ ба ангушт дигарбора обро бо замин овардандӣ. Ва дар шаҳри дигар ҳавзе буд азим. Аз ҳар қабила дар он шароб рехтандӣ. Пас, ҳар яке аз он хеш хӯрдӣ, ки дарнаёмехтӣ. Ва дар шаҳри сиюм табле карда буданд муаллақ бар дарвозае. Ҳар гаҳ касе гоиб шудӣ, он табл бизадандӣ. Агар бонг омадӣ аз он, гоиб зинда будӣ ва агар бонг наёмадӣ, мурда будӣ. Дар шаҳри чаҳорум оинаи оҳанин сохта буданд, ҳоли гоиб дар он паид омадӣ, ки мурда аст ё зинда ё бемор. Ва дар шаҳри панҷум, мурги обӣ карда буданд аз мис бар дари шаҳр. Ҳар гаҳ ҷосусе дар он рафтӣ, бонг баромадӣ, аҳли шаҳр вайро бигирифтандӣ. Ва дар шаҳри шашум, ду қозӣ буданд бар об нишаста. Ду ҳасм¹ он ҷо рафтандӣ, ҳар ки мубтил² будӣ, ба об фуру рафтӣ. Ва дар шаҳри ҳафtum, дарахте буд бузург, аз мис карда, бар он гунчишкони бисёр. Соқи он дарахтро соя нарасидӣ: ҳарчанд ки одамӣ дар зери он рафтӣ, соя додӣ то ҳазор мард. Пас, агар яке бар ҳазор бияфзудӣ, ҳама дар Офтоб бимондандӣ.

Ва бидон, ки Бобул ҷойи нек буд, обе хуш, ҳавое муътадил, созгор. Дар он рифоҳият тоғи³ шуданд ва зулм карданд. Ва малики эшон Искандар буд, ки олам баргирифт ва ганҷҳо бисохт ва уддатҳо⁴, ки ҳеҷ мулукро муяссар нашуд. Дар Зулумот⁵ рафт ва ба кӯҳи Қоф рисид, садди Яъҷучу Маъҷуч бикард, Офаридгор абрро мусаххари вай кард, то бар пушти абр нишастӣ ва бар душман зулмат⁶ ангехтӣ, то зафар ёфтӣ. Чун Искандар бимурд, аҳли Бобул гуфтанд: «Подшоҳӣ чунон буд, ки ўро буд, мамлакат чунон буд, ки ўро буд, ганҷҳо чандон буд, ки ўро буд, ҳосили Искандар ҷуз марғ набуд. Моро чӣ бояд ранҷ бурдан?»

Даст аз корҳо боздоштанд, худро ҳасӣ⁷ бикарданд, таволуд⁸ ва танокуҳ⁹ барҳост, иморатҳо биафтод, вилояти Бобул ҳолӣ монд. Ба марғи эшон об баромад, вилояти эшон об бигирифт, шаҳрҳо ба об фуру шуданд, аз ин ҳафт шаҳр асар бинамонд.

Ва Бобул миёни Ироқ аст ва Ироқ миёни ҷаҳон аст. Бобул чун нуқтаи парғор буд. Аввал ихтиёроҳи мулуки¹⁰ Ашкониён буд, пас

¹ Ҳасм – душман, даъвогар

² Мубтил – ботил

³ Тоғи – саркаш, осӣ

⁴ Уддат – дастгоҳ

⁵ Зулумот- Торикистон

⁶ Зулмат – торикӣ

⁷ Ҳасӣ – ахта

⁸ Таволуд – таваллуд

⁹ Танокуҳ – издивоҷ

¹⁰ Мулук – шохон

мулуки Оли Сосон, пас мулуки Оли Аббос. Ва олам гирди Бобул чун тавки осиеб аст гирди кутб. Ва аз хар қавме фоидаде бошад эшонро. Онро бино кард Захҳок, ҳазор сол ками як рӯз. Золим буд ва хунхор. Окибат, Афредун¹ вайро ҳалок кард.

Калбӣ гуяд дувоздах фарсанг фароҳии Бобул буд. Фурот ба вай бигзаштӣ. Дувоздах ҳазор қаср дар он буд. Искандар онро хароб кард. Ва ба забони юнонӣ Бобулро «Муштарӣ» хонанд.

Бомиеъ шахрест хуросонӣ, бар сари кӯх ниҳоданд.

Баҳрайн вилоятест, шаҳри бузурги вай Ҳачар аст. Дарёи қаромита² аст ва хар кӣ ба Баҳрайн равад, таҳоли³ вай бузург шавад ва ин хосияти ин шаҳр аст. Ва аз он ҷо оранд ҷомаҳои неку ва пардаҳои писандида.

Бухоро ҷойест фархунда ва дар олам некутар аз Бухоро вилояте нест. Агар бар қалъае раванд, ҳамаи олам сабзӣ бинанд, пиндоранд, ки осмон чун қуббаест⁴ бар бисоти сабз зада ва қасрҳо дар миёни вай чун обгина⁵ шуоъ мезанад. Ва аҳли Бухоро шучоъ бошанд, бенифок ва бовараъ⁶. Ва дар он вилоят адл равад ва бар адл эшон ёрӣ диҳанд ва зулмро ба худ роҳ надиханд. Ва уламои фухул⁷ аз он ҷо хостаанд ва агар ҳама Имом Абӯабдуллоҳ Муҳаммад ибни Исмоили Бухорӣ буд, ки «Ҷомеи Саҳеҳ» -ро тасниф кард, тамом аст, мафохирӣ оламист. Матой эшон ҷомаи бухорӣ ва тахтаҳо ва амруд бошад шигифт.

Баз мадинаест аз ҷониби баҳри Арас. Ва Бобаки Хуррамӣ он ҷо буд ва малике азим буд аз они маҷус, то рӯзгори Муътасим Биллоҳ вайро ҳалок кард. Ва габрон даъво кунанд, ки Маҳдӣ аз Баз берун ояд. Он ҷо анор бувад, ки дар олам некутар аз он набувад ва анчил⁸ ва мавиз. Ва дар танӯрҳо хушк кунанд, ки Офтоб кам бошад ва ҳамеша абр ва саҳоб бувад. Ва дар ин шаҳр панҷ ҳазор дайр бувад хароб аз они Асҳоби Раъс. Ва лашкари Ҷолут аз Баз буд ва гӯри Ҷолут ба Баз аст ва Ҷолутро Довуд кушт. Ва он ҷо дарёест кӯчак ва талх ва дар он ҳеҷ ҳайвоне набувад.

¹ Афредун – Фаридун

² Қаромита – қарматиён

³ Таҳол – испурч

⁴ Қубба – гунбад

⁵ Обгина – шиша

⁶ Бовараъ – парҳезкор, ботақво

⁷ Фухул – барҷаста

⁸ Анчил – анҷир

Бардаъ шахрест ба сарҳади Армения то Кӯхи Қабқ. Ва мулки Лакз ва Аррон ва Рум ва Бардаъро Қубоди Акбар бино кард. Ва дар вилоияти Аррон бузургтар аз Бардаъ шахр нест. Ва дар Тифлис ва Бардаъ залозил¹ бисёр бувад. Ва фундук он чо бисёр бувад.

Буст шахрест писандидаи аҳли ислом. Матои вай анчил ва олӯ ва нордон². Ва аз он чо оранд сарафсор ва лугомҳои неку.

Бӯстони Сулаймон ҳоитест³ ба Сарандеб, чихил мил тӯли вай, кӯҳе гирди вай даромада чун ҳоите аз санги сапед. Ҳаргиз касе дар ин бӯстон нарафтааст ва натавонад рафт. Бар субе⁴ ниҳода аст мумкин набувад, касе дар он тавонад рафт. Аз зери девори вай обе азим берун меояд ва меваҳо берун меоварад. Ва киштиҳо кардаанд ва муваккилон⁵ дар заворик⁶ менишинанд ва мевахоро чамъ мекунанд. Вақти чавз⁷ хирмани чавз гиранд. Хукамо гӯянд ду ҷинне муваккил бар он ин мевахоро мегиранд ва дар об медиханд, ё ду фаришта.

Бастом шахрест муборак. Аз хавоси⁸ вай он аст, ки он чо кас ошиқ нагардад ва агар ошиқе дар он ояд, ишқи вай сокин шавад. Оби Бастом талх бувад ва ганди даҳонро суд дорад ва бавосир бияфканад. Ва дар Бастом дарди чашм кам бувад. Мағнисиё⁹ аз он чо оранд. Аз

¹ Залозил – зилзилаҳо

² Нордон – анори донахушқида

³ Ҳоит – девор

⁴ Суб – ноҳия

⁵ Муваккилон – масъулон

⁶ Заворик – заврақҳо, қаймаҳо

⁷ Чавз – чормағз

⁸ Хавос – ҳосиятҳо

⁹ Мағнисиё – ғач, бур

хавоси ин шаҳр он аст, ки бӯйи хуш ояд дар он, монанди Мадинаи Расул (с). Валекин мор бошад он чо чаҳанда ва кӯчак ва магас бошад муъзӣ¹. Ва шаҳрест мардуми вай ба салоҳ ва иффат.

Басра шаҳрест бузург, бисёриморат, номдор. Дар хилофати Умар ибни Хаттоб (р) карданд. Ва пеш аз он, «Замини Ҳинд» хонданд. Ва Утба ибни Ғазвон бар сари вай буд ба ҳаштсад мард. Бино кард ба чӯб. Пас, бино карданд ба хишт. Чун навбат ба Маҳдӣ расид, зиёдат кард. Ғариб, ки дар Басра муқом² кунад, аз фолич³ эмин бошад.

Утба ибни Ғазвон гӯяд фатҳи Басра он буд, ки мо қасд кардем бо лашкаре. Чун ба Абулла расидем, аҳли Басра бигрехтанд. Ва бо мо занон буданд. Аламҳо⁴ ба эшон додем ва бифармудем, то аз паси мо меоянд ва хок меафшонанд дар ҳаво. Ва эшон дар киштиҳо нишастанд ва мо ҷанг мекардем, то ба ҳазимат шуданд⁵.

Аҳли Басраро пурсидем, ки «Ба чӣ сабаб ҳазимат шудед?»

Гуфтанд: «Аз паси шумо ҳоке азим бархост. Мардум гуфтанд лашкаре азим аст, ки ба мадад омаданд. Ва ин сабаби ҳазимати мо буд».

Ва Утба бино кард Басраро санаи⁶ сабъа ашара⁷. Ва аввалин мавлуде ба Басра Абдурраҳмон ибни Абубакр буд. Ва Басроро чанд ном аст: «Ҳарбия» ва «Басира» ва «Тадмур» ва «Муътафикӣ». Абулмаҳосин гӯяд: «Басра ду бор баргардид ва сеюм бор ҳам баргардад».

Дуртарин замин аз осмон Басра аст ва аз ҳама шаҳрҳо зудтар хароб гардад.

Ва гӯянд аҳли Басра бахил бошанд. То ғариберо аз шаҳр ба дар карданд ва гуфтанд: «Ғӯшт меҳӯрӣ». Боқилофурушро даркарданд ва гуфтанд, ки «Кӯдакони моро исроф меомӯзӣ, ки бокилӣ⁸ меҳӯранд».

Ва ҳаргиз дар Басра ҳеҷ малик муқом накард, чунон ки Доро ибни Доро дар шаҳри Анбор ва Бухтунассар дар Бобул ва Кисро дар Мадоин ва Баҳроми Ғӯр дар Хаварнақ ва Қобус ва Иёс ибни Қабиса дар Ҳира ва Ҷамшед ва Сулаймон дар Форс.

Баълабак шаҳрест ба Шом. Ва аз аҷоибӣ олам бунёди вай аст. Бино кардаанд ба сангҳо ва ҳар санге бист араш⁹ фароҳан¹ ва дах

¹ Муъзӣ – озордиханда

² Муқом – истиқомат

³ Фолич – фалаҷ

⁴ Алам – парчам

⁵ Ҳазимат шуданд – шикаст хурданд

⁶ Сана – сол

⁷ Сабъа арара – ҳабдах

⁸ Бокилӣ – бокило

⁹ Араш – зироъ, газ (аз оринҷ то сари ангуштон)

араш ситабрӣ² дар тӯл чихилу панҷ араш ба як пора. Ва инчунин, сангҳо бар сари якдигар ниҳода ва канораҳо бар ҳам нишонда, чунон ки сӯзан ба он дар нашавад, то пиндорӣ, ки сури³ вай як санг аст. Ва ин шигифт аст, ки ба чӣ замон кардаанд ва сангҳое чунин чун бардоштаанд ва эшон чӣ қавм буданд ва чӣ қувват доштаанд.

Бағдод шахрест муаззам⁴, муборак ва ҷалолате дорад аз хулафо. Аҳли вай зирактарин аҳли оламанд ва кӯдаке аз эшон ба пирони дигар шахр басорат⁵ дорад. Ва мардуми Бағдод дар ҳамаи хунарҳо мубориз бошанд.

Бағдодро бино кард Абӯҷаъфар Мансур. Ва Алӣ ибни Яқтин гӯяд, ки ман бо Мансур будам ба Басра. Ҷойе талаб мекард, ки шахре бино кунад. Дайре буд, дар он зоҳиде. Аз ман пурсид, ки «Ин маликро чӣ мебояд, ки меравад ва меояд?»

Гуфтам: «Шахре бино хоҳад кард».

Гуфт: «Чӣ хонанд вайро?»

Гуфтам: «Абдуллоҳ ибни Муҳаммад».

Гуфт: «Кунияти вай чист?»

Гуфтам: «Абӯҷаъфар».

Гуфт: «Лақаби вай?»

Гуфтам: «Мансур».

Гуфт: «На он аст, ки мо дар китоб ёфтаем, ки ин шахрро бино кунад марде, ки номи вай Миклос аст».

Алӣ ибни Яқтин гуфт Мансурро хабар додам.

Ҳоле фуруд омад ва сучуд кард ва гуфт: «Модари ман маро Миклос хондӣ дар кӯдакӣ. Ва сабаб ин буд, ки ресмони доя бидуздидам ва дар ҳамсои мо дузде буд номи вай Миклос, пас занон маро Миклос хондандӣ. Дигар ин ном аз кас нашунидаам то кунун».

Он гаҳ, меҳе фуру зад ва ҳабле⁶ дар он кард ва бигардонид ва мудаввар⁷ нишоне бикард. Он гаҳ, бинои Бағдод кард. Ва дулобе⁸ бисохт аз баҳри об ва қасри Хулд бикард ва ҷисро⁹ бисохт. Ва бар тахти мунаҷҷим толеъ бардошт, Шамс¹⁰ дар бурчи Қавс буд. Гуфт: «Далел кунад, ки ҳеҷ халифа дар ин шахр намирад».

¹ Фарохан – фарохӣ, пахной

² Ситабрӣ – қутр, гафсӣ

³ Сур – девор

⁴ Муаззам – бузург

⁵ Басорат – зиракӣ, хирадмандӣ

⁶ Хабл – ресмон

⁷ Мудаввар – гирд

⁸ Дулоб – ҷарҳофалак, ҷархи обкашӣ

⁹ Ҷиср – пул, купрук

¹⁰ Шамс – офтоб

Аммо касоне, ки айби Багдод кунанд ин аст, ки гӯянд чаҳор фарсанг фароҳан дорад, бар ҳар мил ҳазор мард бояд, ҷумла бисту чаҳор ҳазор мард бояд, ки онро аз душман ниғаҳ дорад, ҳар мардеро даҳ дирам нафақа, ҳар рӯз дувист¹ ҳазору чихил ҳазор дирам бояд. Агар моҳе дар он мақом бувад, бисёр бувад. Ва билоди² писандида он аст, ки маоши эшон дар шаҳр бувад: чун Самарқанд ва Бухоро ва билоди Рум. Ва бишмурданд, дар Багдод шаст ҳазор гармоба буд, дар ҳар гармоба чаҳор марди қаввом³. Ҷумла дувист ҳазору чихил ҳазор қайимон⁴ буданд. Дигарон чанд бошанд.

Балосоғун дар ҳудуди Туркистон аст. Шаҳрест бузург. Ва шаҳре дигар онро Бам гӯянд ва дар дасти аҳли Ислом аст.

Балх шаҳрест хучаста ва сутуда ва ҷойи Баромика буд ва ҳоке шуҳра ва сахӣ. Ва аз маҳосини⁵ он шаҳр Қалъаи Навбаҳор ва дар боби «нун» биёяд сифати он. Ва аҳли Балх бутпараст буданд. То рӯзгори Усмон ибни Аффон (р), ки онро биситад⁶. Наҳри Ҷайхун ба дувоздахфарсангии ин шаҳр аст. Матои Балх ҳар чи аз Ҳиндустон оранд.

Булғор вилояте азим аст. Дар он се шаҳри бузург: яке Сувор, яке Булғор, сеюм Итил. Аз ҳамаи ҷавониби Булғор кофир аст, турк ва Офаридгор ин дойраро ниғаҳ медорад дар миёни куффор. Ва малике, ки дар Булғор нишинад аз авлоди Зулқарнайн аст. Ва гӯянд Зулқарнайн аз Зулумот берун омад ба Булғор бимонд ва иқомат кард, то реҳлат кард аз дунё. Мардуми Булғор баҳамият⁷ бошанд ва шуҷоъ ва диндор ва аз руунат⁸ ва ҳамоқат⁹ дур ва сирате писандида доранд. Ва бар аҳли ислом воҷиб бувад ба дуо мадади эшон кардан.

Қалъаи **Билқис** қалъаест олӣ дар Яман, ки аз он олитар набувад.

Сабаби сохтани вай он буд, ки Шароҳӣ ибни Шароҳил малике золим буд. Ҳар ҷо, ки духтаре ёфтӣ, бақорати вай ба қаҳр биситадӣ. Вазире дошт одил, номи вай Зушарҳ ибни Ҳадҳод ва ҷамоли неку дошт. Ҷинниён тааррузи вай карданд¹⁰ ба суратҳо. Савганд хӯрд, ки

¹ Дувист – дусад

² Билод – кишвар

³ Қаввом – хушқомат

⁴ Қайимон – мутасаддиён

⁵ Маҳосин – хубиҳо, зебоиҳо

⁶ Биситад-биситонид, биғирифт

⁷ Баҳамият – бағайрат

⁸ Руунат – худнамоӣ

⁹ Мақомат – ҷоҳталабӣ

¹⁰ Тааррузи вай карданд – ба иззати нафси вай расиданд

малики чинниёро бикушад ва духтарашро бихоҳад - Умайра бинти Умайр.

Рӯзе, Умайраро дид дар беша, ба чамоли неку. Ва нопаддид шуд.

Ҳар рӯз он ҷо рафтӣ ва бо вай улфат гирифт ва вайро аз Умайр бихост.

Умайра обистан шуд. Дар ҳол, бизод ба Билқис бинти Зишарх. Ва Умайра бимурд.

Билқисро «Зухрат-уд-дунё» гуфтандӣ аз хубӣ. Чун бузург шуд, падарро гуфт «Маро аз чинниён ниғаҳ дор ва ба билоди¹ одамӣ овар!»

Гуфт: «Матарс, ки бар ман зафар наёбад».

Қалъае сохт ҳасин² ва дар он куббае³ заррин бикард, болои кубба осиебе ба бод гардидӣ ва мушкро афшондӣ.

Ин хабар ба малик расид. Малик қасди қалъа кард. Қалъае дид оӣ. Вазирро гуфт: «Духтари ту ба ман деҳ!»

Гуфт: «Духтари ман аз ниточи⁴ чин аст ва бо одамӣ дар насозад».

Гуфт: «Ман бар духтари ту ошиқам». Нодида бо вай ақд бибастан.

Билқис гуфт: «Пеши ман духтарони чиннианд, аз лашкари ту нафур⁵ шаванд. Танҳо пеши ман тавонӣ омадан».

Танҳо рафт дар қалъа. Духтарони чинниро ва Билқисро дид тоҷе бар сар. Мадхуш шуд, дармонд. Билқис қадаҳи пурзаҳр ба вай дод. Вайро бозхӯрд. Ҳоле, ҷон бидод.

Билқис бар канори сур⁶ омад ва гуфт: «Эй лашкар, малик мегӯяд, ки занони шуморо ҷумла пеши ман оваред».

Гуфтанд: «Ҳошо⁷, ки мо занони худ пеши вай фиристем».

Билқис боз гашт. Дигарбор биёмад ва гуфт: «Малик мегӯяд лобуд⁸ аст, ки занонро ба ман фиристед».

Гуфтанд: «Ҳошо аз ин суҳан!»

Билқис гуфт: «Эй қавм, малик бихуфт хашмноқ. Агар шумо савоб бинед, ман вайро ҳалок кунам ва маро ба ҷойи вай бидоред, ки ман на қасди занон кунам ва на қасди мардон».

Мардум ҳама ба сачда рафтанд ва гуфтанд: «Самъан ва тоатан» (*Гӯи ба фармони туем*). Ва савганд хӯрданд.

Вай бозгашт ва сари малик биёвард, бар қалъа ниҳод. Ва ҷумла бар тоати Билқис рафтанд.

¹ Билод – кашвар, сарзамин

² Ҳасин – мустаҳкам

³ Кубба – гунбад

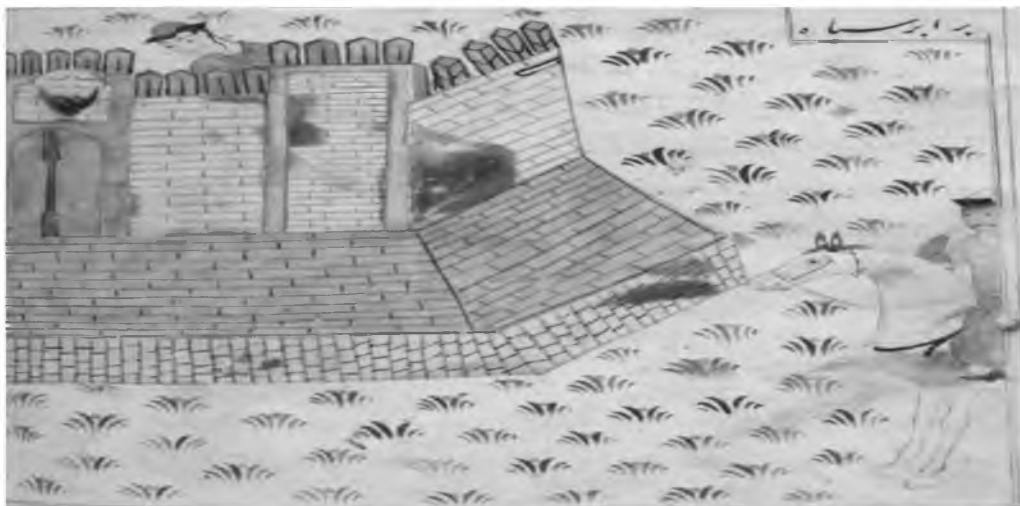
⁴ Аз ниточи – зодаи

⁵ Нафур – гурезон

⁶ Сур – девор

⁷ Ҳошо – ҳаргиз, имкон надорад

⁸ Лобуд – хатмӣ

Ва дар зери ин қалъа сароҳо карданд. Ва вай маликаи Сабаъ буд, то он ғах ки зани Сулаймон (а) шуд.

Байзо қалъаест ба Басра. Убайдуллоҳ ибни Зиёд бино кард ба рӯзгори дароз, бар он нақшо ва суратҳои аҷаб кард.

Мадоинӣ гӯяд чун ин бино бикард, вукалоро¹ бифармуд, то онро ниҳах доранд, то кас дар он наравад.

Аъробие дар он рафт. Гуфт: «Убайдуллоҳ аз ин қалъа суд набинад».

Вайро пеши Убайдуллоҳ бурданд. Гуфт: «Ин сухан чаро гуфтӣ?»

Гуфт: «Раайту асадан қолиҳан ва калбан нобиҳан ва кабшан нотиҳан (*Шери бадқавоқ, сағи ҷаққок ва қучқори шохзан дидам*), ин ҳама бар сифати ҷанг истодаанд».

Баъд аз чанд рӯз, аҳли Басра Абдуллоҳро берун карданд ва ба Шом рафт ва аз Байзо таматтуе² надид.

Ва гӯянд чун Байзо мекард, марде дар он ҷо шуд, биное азим дид, бархонд: «А табнуна бикулли риъин оятан таъбасун. Ва таттахизуна масониъа лаъаллакум тахлудун»³ (*Оё бар ҳар баландие биное беҳуда месозед? Ва қасрҳову манзилҳо месозед ба умеди он ки ҷовидона бимонед*).

Убайдуллоҳро сахт омад. Гуфт: «Ояти дигар чист?»

Гуфт: «Ва изо баташтум баташтум ҷабборин»⁴ (*Чун ҳамлавар мешавед, ситамкорона ҳамлавар мешавед*).

¹ Фукало – ниҳахбонон

² Таматтуъ – баҳра

³ Сураи Шуаро, ояти 128 ва 129

⁴ Сураи Шуаро, ояти 130

Гуфт: «Дар ту ба кор дорам». Ва бифармуд он мардро бигрифтанд ва зинда вайро дар бино афканд ва рукне аз Байзо бар сари вай карданд.

Лочарам¹ вайро аз Байзо таматтуъ набуд.

Панҷхер шахрест миёни Ҳинд ва Хуросон ниҳода ва дар вай муфсидон бошанд. Ва ба Ҳиндустон нисбат беш доранд, ки ба Хуросон.

Пулус шахрест ба диёри Мағриб, бар соҳили дарё ниҳода, ҳазор араш² сури³ вай аст. Миёни вай ва Андалус шаш фарсанг аст. Дар дасти авлоди Рустами Зол аст ва эшон ин маликро «амир-ул-муъминин» хонанд. Ва дар ин вилоят ҷойест «барбар» хонданд.

(Боби «пе»)

Билоди **Паҳлавиён** бисёр аст, аз сарҳади Озарбойҷон то охири замини Форс, то Систон ва то Мовароуннаҳр. Ва қутби билоди Паҳлавиён Қуҳистон аст ва қутби Қуҳистон Ҳамадон аст. Ва қутби Форс Истаҳр аст ва ҷойи ақосира⁴.

Ва гӯянд, ки Фағфур-малики Чин нома набишт ба Афредун⁵ - малики Эрон, ки «Ҳазор малик дар лашкари ман аст ва Офтоб аз ҷониби ман бармеояд ва ҳазор бутхона дорам, дар ҳар хонае чандон мол, ки дар мамлакати Афредун. Ва вилояти ман маъдани⁶ зар аст ва сим ва лочвард ва ҷавохир. Ва дарахтҳои вай табархун⁷ ва ҳаданг ва гиёҳаш сунбул ва заъфарон ва сангаш бечода⁸ ва мардумаш ба сурати парӣ. Дар ҳамаи вилояти ман яке зишт набошад: ҳама рӯйсапед, сиёҳгесу, пайкарфаришта. Санъати эшон дебобофӣ ва микрозӣ⁹ ва маликӣ. Ва аз Чин то лаби Ҷайхун мулки ман аст».

Афредун ҷавоб набишт, ки «Ту лоф чанд занӣ, ки як шахр аз Паҳлавиён бехтар аст аз ҳамаи мулки Чин ва Мочин? Ва аз ҳамаи олам хироч ба Эрон супоранд. Ва ҳамаи бандагони мо аз Хутану Чин бошанд, аз Паҳлавиён як барда дар Чин набошад.

Ва маъданҳо, ки гуфти дар вилояти ман бештар аз он шумост. Ва кори шумо дебобофӣ ва ин кори занон бошад, аз ранг ва нақшу нигор

¹ Лочарам – ногузир, аз ду сар

² Араш – газ

³ Сур – девор

⁴ Ақосира – қисроҳо, шохони форс

⁵ Афредун – Фаридун

⁶ Маъдан – қон

⁷ Табархун – челон, уннот

⁸ Бечода – қарубо

⁹ Микрозӣ – порчаи микрозӣ

ва зулфро тоб додан. Ва мисоли шумо чун товус бувад раъно: чуз ранг ҳеч хунар надорад.

Ва агар Офтоб аз ҷониби ту барояд, на аз баҳри шумо ояд ва қасди ноҳияти мо кунад ва шумо баҳра аз он ҳамон гиред, ки дигарон гиранд.

Ва агар канори ҷаҳон ту дорӣ, миёни ҷаҳон ман дорам: нохун аз тан дур афтод ва дил дар миёни подшоҳ бувад ва гирд ба гирди ҷашм хун ва пӯст бувад, биной дар миён бувад. Ва ба бутхона ҷӣ нозӣ? Ки он ҳама аз баҳри ман ҷамъ мекунӣ ва Наримонро фиристодам, то онро ба билоди мо бозоварад».

Наримон ҳамаро бидошт ва Фағфурро бигрифт ва ба билоди Паҳлавӣ овард.

Боби «то»

Тиббет шахрест ҳасин¹, бузург, дар Чин. Бино кард онро малик Туббаъи Ақран ибни Абимолик. Ва аҳли вай ба зийи² араб бошанд. Ва ҳавои Тиббет хуш аст дар Туркистон. Ва гӯянд ҳар кӣ дар Тиббет равад, хандад то берун ояд. Ва хоки ин шаҳр қуввате дорад дар тафреҳ ва Офаридгор ин ҳаворо чунон офарида, ки дар он рӯйҳо неку бувад, то шутуру аспро, ки некурӯ бошад ва фарохпешонӣ, тангҷашм. Ва бар зидди ин замин, Ҳабаша ва Ҳарра, ки ҳамаи ҷонварон сиёҳ бошанд ва замим³- аз хару сағ ва гунҷишк. Ва мушки Тиббет бехтарин мушқҳо бувад.

Табӯк ҳиснест⁴ дар он ҷашмае, ки бар дарёи Қулзум аст ва Шуайб алайҳи-с-салом аз он об кашидӣ.

Тахти Сулаймон алайҳи-с-салом қасре буд азим бар сурати доббае⁵ ҷаҳорпой. Ҷинниён сохта буданд аз зарру сим. Чун ба тахт нишастӣ, анбар бар сари вай борида аз шурфаҳо⁶. Чун ба зер омадӣ, сурати дигар бар сари тахт истодӣ, оташ аз даҳон андохтӣ, то қас перомуни он нагардад.

Ва бар ду гӯшаи дигар ду шер карда, аз даҳонашон гулоб омадӣ ва бар гӯшае дигар ду мург болҳо бикашида, то қас Сулаймонро набинад. Ва вай ҳамаро дидӣ. Ва чун бинишастӣ, мурге биёмадӣ ва тоҷ бар сари вай ниҳода ва он гаҳ девон саф кашидандӣ.

¹ Ҳасин – мустаҳкам

² Зий – либос

³ Замим – зишт

⁴ Ҳисн – қалъа

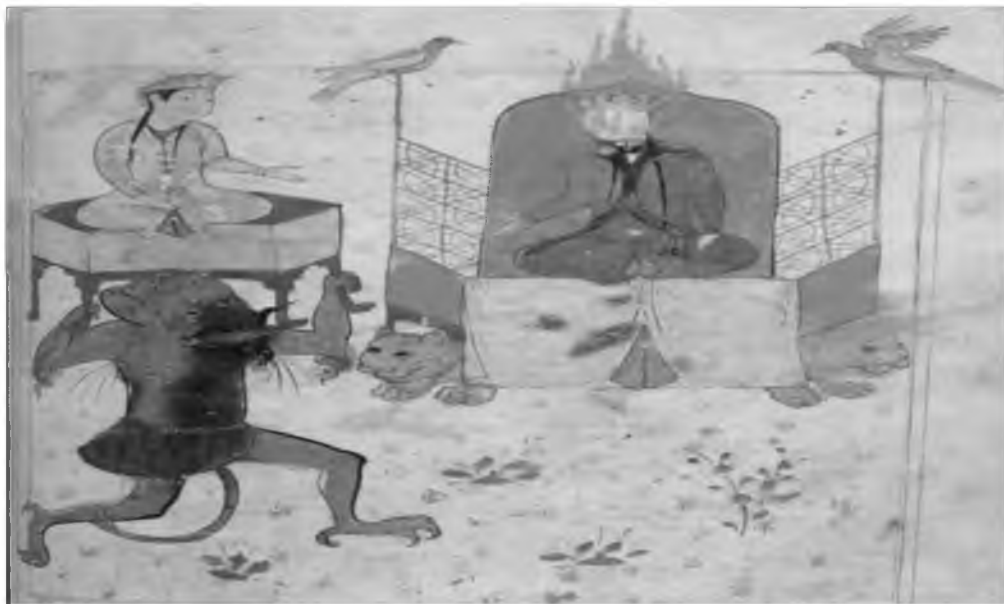
⁵ Добба – ҳйвоне

⁶ Шурфа – айвон

Ва ин тахт бо вай буд сенздаҳ сол ва ҳеҷ одамӣ бар тахт нанишастӣ дар аҳди вай. То рӯзе, худхуд гуфт: «Ман маликаеро дидам бар тахт нишаста дар замини Сабаъ».

Сулаймонро гайрат омад ва гуфт: «Кист, ки арши вай пеши ман орад? Ва дар аҳди ман кӣ ёрад¹, ки бар тахт нишинад?»

Ифрите² гуфт: «Ман биёварам, ба як турфат-ул-айн³». Ва тахтро хозир кард. Ин аст сурати тахти Сулаймон ва тахти Билқис ниҳода:

Ва мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки мулукро созҳо⁴ бояд, ки дигаронро лоиқ набошад. Ва Сулаймон написандид, ки зане бар тахт нишинад монанди марде.

Тадмур шахрест бузург. Сулаймон алайҳи-с-салом онро бино кард. Холид ибни Валид (р) биситад.

Ва сабаби фатҳ он буд, ки дари шаҳр ба Холид бастанд. Холид дармонд ва бозгашту гуфт: «Эй аҳли Тадмур, биллоҳ⁵, ки агар бар саҳоб⁶ равед, ки шуморо ба зер оварам ва мардонро бидушам ва аёлро ба горат бибарам». Ва бирафт.

Аҳли Тадмур пушаймон шуданд. Вайро талаб карданд ва сулҳ карданд.

¹ Ёрад – чуръат кунад

² Ифрит- дев

³ Турфат-ул-байн – чапм ба ҳам задан

⁴ Соз – асбоб, дастгоҳ

⁵ Биллоҳ – қасам ба Худо

⁶ Саҳоб – абр

Исмоил ибни Муҳаммад ибни Халаф гӯяд, ки Марвон ибни Муҳаммад девори Тадмур бишикофт ва аспонро бар сари куштагон бидавонид, то гӯшт аз устухонҳо боз кард ва биронӣ мекард. Пас, гӯре ёфтанд. Ба азче¹ расиданд. Сарире² диданд, бар он зане, вайро ҳафт гесу, дар халхол³ баста, ҳар қадаме як араш. Дар гесуи вай саҳифае заррин, бар он набишта: «Бисмиллоҳи-р-рахмони-р-рахим. Ано Тадмур бинти⁴ Ҳассон. Ҳар ки дар ин хонаи ман ояд, залил ва мақхур бод!»

Марвон бифармуд, то он сарирро боз карданд, ки аввал бор буд. Баъд аз чанд рӯз, Марвонро бидуштанд ва мулк аз вай бирафт.

Туркистон ва **Туғузгур** вилоятест аз ҳадди⁵ Чин, чун Халлух ва Кимийк ва Ғуз ва Бичнок ва Қифчоқ ва Хирхиз. Ва забони эшон якест ва забони Чин ва Тиббет мухталиф бувад. Ва Туғузгуз араби турконанд.

Пайгамбар (с) гуфт: «Туркон аввал касеанд, ки мулки уммати ман биситонанд». Ва гуфт: «Қасди турк макунед, то шуморо қасд накунанд».

Ва ба замини Туркистон гӯсфандро чаҳор бача бувад. Ва бошад, ки шаш бача бизояд. Ва дунбҳо кашанд ба замин, чун дунби гов.

Талос шаҳрест дар Туркистон. Ва Кошгар ва Хутан ва Ёдканд ва Ҷурҷон ин ҳама шаҳрҳои исломӣ аст ва Танкуй ва Хатой ва Тамғоч

¹ Азҷ – иморати баланд

² Сарир – кат, раҳти хоб

³ Халхол – ҳалқаи пой

⁴ Бинт – духтар

⁵ Ҳад – марз, ҳудуд

аз билоди куфр аст – аз он чо ки барояд Офтоб. Чун аз ин шаҳрхо бигзарӣ, ба замини сиёҳон расӣ. Матои Туркистон хаданг ва саммур ва санҷоб ва қоқум ва рӯбоҳ ва гулом ва каниз ва ғӯсфанд ва намад ва боз ва шоҳин ва тугрил¹ ва санги мор².

Тустар шаҳрест неку, бар лаби баҳри Масруқон ниҳода, дар ноҳияти Ҳузистон. Ва он наҳрест, ки Шопур Шодурвонро³ бино кард бар дари Тустар, зеро, ки шаҳри Тустар бар тале⁴ буд, то об бар он бигзарад. Ва Тустарро ба санг ва қалъӣ ва амудҳои⁵ оҳанин бино кард.

Ва ҳасади Дониёл ба Тустар буд. Аҳли Шушро қаҳт расид, ҳасади Дониёл бихостанд. Эшон тобутро ба Шуш фиристоданд, то қаҳт бирафт.

Тобутро пинҳон карданд дар қаъри дарё ва савганд хӯрданд пирони Шуш, ки «Тобут дар ин шаҳр нест».

Пас, аз кӯдакон пурсиданд. Кӯдакон далеле карданд бар тобут.

Пас, одат афтод дар он шаҳр гувоҳии кӯдакон шунаванд.

Пас, шигифтии ин шаҳр Шодурвон аст, бар наҳри Масруқон. Матои эшон дебо ва биринҷ ва панҷангӯшт⁶.

Тифлис шаҳрест дар билоди Аррон, бузург ва пурнеъмат. Занони эшон кӯлоҳ доранд ва бар дари дӯконҳо нишинанд. Ин шаҳр ду борӯйи муҳкам дорад. Ғоянд дар Тифлис чихил гармоба аст, ки якеро битобанд, чумла гарм шавад. Ва гармобаҳое ҳаст, ки онро оташ накунад ва худ гарм бошад. Ва шигифтӣ дар он аст, ки даҳ хояро⁷ дар ин об ниҳанд, пухта шавад ва нӯх барояд ва яке нопадид шавад. Иллати он кас намедонад.

Такрит бар соҳили Дачла ниҳода аст ва қалъае дорад ҳасин⁸, аз миёни об бароварда.

Тиннис шаҳрест дар об, ба Миср, бар талле азим бино карда аз мурдагон, бар ҳам ниҳода ва бар он қалъае сохта. Ва он Тиннис аз рӯзгори Мӯсост.

¹ Тугрил – паранда

² Санги мор- Санги подзаҳр

³ Шодурвон – номи сад

⁴ Тал – теппа

⁵ Амуд – сутун

⁶ Панҷангӯшт – гиёҳи дилошуб

⁷ Хоя – тухм

⁸ Ҳасин – мустаҳкам

Тӯс дар ҳудуди Хуросон аст. Он чо гӯри Алӣ ибни Мӯсои Ризо дар бӯстоне ва ҳамчунин гӯри Ҳорунааррашид.

Ва Ҳорун ба хоб дид, ки шахсе кафе хоки сурх бар вай доду гуфт: «Хоки гӯри туст».

Рӯзгор баромад. Ба Тӯс рафт. Бемор шуд, дар бӯстоне. Он хобро ёд кард. Гуфт: «Хоки ин бӯстон биёваред!»

Масрури ходим кафе хок аз он бӯстон ба вай дод.

Ҳорун гуфт: «Ин хок аст ва ин он даст аст, ки дар хоб дидам». Ва гӯри худ биканд. Он чо дар он гӯр рафт ва «Қуръон» мехонд, то аз дунё рехлат кард ва вайро он чо дафн карданд.

Ва Тӯсро ин мафохир¹ тамом аст - ин ду шахс, ки он чоанд. Ва агар аз Тӯс чуз Низомулмулк берун наёмад, ки мафҳаре² тамом аст ва аз ҳукамо чун Фирдавсӣ, ки бар дигар шаҳрҳои Хуросон фахр дорад. Мардуми ин шаҳр мутааббид³ бошанд ва сахӣ.

Тимо ҳиснест дар араб.

Боби «чим»

Қобалсо шаҳрест дар ҳадди⁴ Мағриб. Ҳазору дувоздаҳ дарвоза дорад, ҳар шаб бар ҳар дарвоза ҳазор мард ҳорис⁵ бошанд. Зулқарнайн он чо расид ва ба Зулумот бигашт. Ба рӯшоние расид, ки на аз Офтоб буд ва пас, кӯҳе дид бар он ду амуд⁶, бар сари он ду мург.

Овоз доданд он мургон ва гуфтанд: «Эй одамизод, зино ва рибо зоҳир шуд?»

Гуфт: «Бале».

Мургон сеяке ба зер омаданд. Гуфтанд: «Биноҳо аз гач ва хишти пухта бисёр шуд?»

Гуфт: «Бале». Мургон сеяке дигар ба зер омаданд. Гуфтанд: «Даст аз гуслу чанобат бидоштанд?»

Гуфт: «На».

Мургон боз ба чой рафтанд. Гуфтанд: «Даст аз фариза боз доштанд?»

Гуфт: «На».

Мургон бо сари амудҳо нишастанд. Гуфтанд: «Ло илоҳа илла-ллоҳ мегӯянд?»

Гуфт: «Бале».

Мургон биоромиданд. Ва сурати он кӯҳ чунин аст:

¹ Мафохир – ифтихорҳо

² Мафхар – ифтихор

³ Мутааббид – обид, ибодаткунанда

⁴ Ҳад(д) – марз, ҳудуд

⁵ Ҳорис – ниғаҳбон

⁶ Амуд – сутун

Пас, Зулқарнайн аз он ҷо бирафт, то ба ҳадди он ки Офтоб мардумро месӯхт, пас бозгардид.

Қобалқо шахрест бар ҳадди Машрик. Аз паси вай ҳеҷ ободонӣ нест. Гармо бувад саҳт. Ва мардум дар сардобҳо¹ бошанд. Дар вақти шуруқи² Офтоб дарё ба ҷӯш ояд ва овозҳои ҳавл³ аз он ҳосил шавад, ки дилҳо бишқофад. Ва гӯянд, духулҳо зананд бисёр, то он овоз нашнавад ва он қаттол⁴ аст. Аз он сӯи дарё Офтоб бармеояд ба масофате дароз, аммо чунон намояд, ки Офтоб аз миёни дарё бармеояд.

Қочлӣ шахрест ба Ҳиндустон. Искандар аз ҳеҷ шаҳре дарнамонд ба ситадан, магар аз он. Зеро ки бар сари ду кӯҳ ниҳодаанд: нисфе дар об ва нисфе дар хушк. Дорчинӣ аз он ҷо оранд ба офокҳо.

Қалъаи **Қория** ҳиснест дар ҳадди Мағриб, бар сари об сохта равон, дар он гурӯҳе бисёр. Искандар он ҷо расид. Чандон ки наздики қалъа мерафт, қалъа дуртар мешуд ва бонги сағ мешунид. Аҷаб дармонд.

Чандин моҳ рӯзгор бирафт, то шахсе бар сур⁵ омад ва гуфт: «Эй Искандар, туро чӣ мақсуд аст?»

Гуфт: «Он ки тоати Худои азза ва ҷал доред, агар на, бо шумо ҳарб кунам».

Малики эшон ҳамле⁶ азим фиристод ва ба тоат омаданд ва Искандар бозгардид.

Гӯянд, ки Мӯсо ибни Насир дар Мағриб рафт, вайро гуфтанд: «Шахрест бар миёни об меравад ва гарка намегардад, аҷаб аст».

¹ Сардоб – таҳхона

² Шуруқ – тулӯъ

³ Ҳавл – тарсноқ

⁴ Қаттол – ҳалокатовар

⁵ Сур – девор

⁶ Ҳамл – бор

Рафт то онро бинад. Ба Дарёи Аҳмар¹ расид. Шаҳре дид, бар дари шаҳр айвоне, қантарае² бар сари он ва бар сари вай санаме³ мисин, дар дасти вай камон ва тире. Чун мардум наздик шудандӣ, тире биандохтӣ ва мардро ҳалок кардӣ. То се мардро ҳалок кард.

Мардум даршуданд. Шаҳре диданд азим ва мардumi он шаҳр ҳеч сухан фаҳм намекарданд. Бар дари шаҳр набишта буд «Ҳар кӣ пештар шавад, ҳалок гардад». Пас, бозгардиданд.

Ва дар ҳудуди Ҳинд иқлимest, Каҳанд хонанд онро, каппиён⁴ дорад. Он қазираест раванда дар об. Ва мардumi он вилоят очиз бошанд аз ранҷи каппӣ. Ва хироч он аст, ки ҳар рӯз таоме созанд ва каппиён бихӯранд ва бозгарданд, то рӯзи дигар ба он хурсанд бошанд.

Чурчон шаҳрест неку, бар чуйе ниҳода. Матои вай хурмо бувад ва зайтун ва чавз⁵ ва анор ва шакар ва абрешим ва тайфури⁶. Ва он чо аждарҳо бувад, ки диди вай ҳавл⁷ бувад намояд, валекин зараре накунад, чунон ки дигар чойҳо.

Қазира вилоятест ҳадди вай аз Ҳафри Абӯмӯсо ба Думят-ул-чандал то атрофи Шом ва то фарқи Ироқ. Ва аз аҷоиби Қазира

¹ Аҳмар – сурх

² Қантара – бинои баланд, пӯл

³ Санам – бут

⁴ Каппӣ – маймун

⁵ Чавз – чормағз

⁶ Тайфури – зарф

⁷ Ҳавл – тарс

канисаи¹ Зухход аст. Ва шаҳри бузург аз Ҷазира Насибин. Ва дар Насибин ақориби² қаттола³ бошанд бисёр. Ва диёри Айн ва Мавсил ва Такрит ва Ҳит ва Анбор ва Қирқисиё ва шаҳрхое бисёр ҳама аз Ҷазира аст.

Чунди Шопур шаҳрест, ки Шопур бино кард. Ва аввал бешае буд. Шопур ба он бигзашт. Барзгар⁴замин мекишт.

Шопур гуфт: «Ин ҷо шаҳре бикунам».

Барзгар гуфт: «Агар аз ман дабирӣ ояд, ин ҷойгаҳ шаҳр гардад».

Ва барзгар пир буд, номи вай «Бил».

Шопур гуфт: «Валлоҳ⁵, ки бинои ин шаҳр ту кунӣ». Ва вайро ба муаллиме дод, то дабирӣ омӯзад. Ва бифармуд, то бешаҳо ва дарахтҳо биканданд.

Ва шайх⁶ дабирӣ биёмӯхт ба муддате. Дар пеши Шопур омад. Шопур бихандид ва вайро вакили бинои он кард, то он шаҳро ро бикард.

Ва дар мамлакати Шопур Монӣ зоҳир шуд - сари занодика⁷ ва фитнаи Монӣ зоҳир шуд дар олам. Шопур ибни Ардашер дармонд ва бо вай мадуро мекард, то нек бидонист, ки мазҳаби Монӣ ботил аст. Пас, Мониро бикушт ва пӯсти вай пуркоҳ кард ва аз дари Чунди Шопур даровехт. Ва онро «Дари Монӣ» хонанд. Ва занодика аз офоқҳо⁸ ба зиёрати он дарвоза оянд.

Чур мадинаест⁹ ба Форс. Ардашер бино кард. Ва аввал дарёе буд. Ардашер назр кард, ки он ҷо ки зафар ёбад бар душман, шаҳре кунад. Ба Чур зафар ёфт. Маҷорӣ¹⁰ обро бигушод ва онро бианбошт ва шаҳри Чур бар сари он бино кард ва оташхонае бисохт дар он.

Чилон вилоятест муборақ ва пурнеъмат, мардуми вай афиф¹¹ ва диндор, бағайрат ва мутааббид¹². Он ҷо куҳандижест¹³, ҳар сол ба

¹ Каниса – калисо

² Ақориб – каждумҳо

³ Қаттола – кушанда

⁴ Барзгар – деҳқон

⁵ Валлоҳ – қасам ба Худо

⁶ Шайх – пирамард

⁷ Сари занодика – сардори бединон

⁸ Офоқ – гушаву канор

⁹ Мадина – шаҳр

¹⁰ Маҷорӣ – маҷроҳо

¹¹ Афиф – ботақво

¹² Мутааббид – обид, ибодаткунанда

¹³ Куҳандиж – қалъаи қадима

вакте маълум дираме ёбанд ба санги¹ дах дирам. Ҳамеша чунин бувад.

Боби «че»

Чоч шахрест дар Мовароуннахр. Камони чочӣ ва тирӯ ҳасирхо² ва намаки чочӣ ва карбоси неку аз он ҷо оранд.

(*Сурати Чоч*)

Чағониён вилоятест аз ҳудуди Мовароуннахр. Матой он ҷо заъфарон ва боқилӣ ва таркаш ва аспоне неку ва шутурон.

Чин иқлимest фарох. Ҷумла куффор дорад. Ҳадде ба Ҳинд пайваста аст. Ва малики Тиббет хироч ба малики Чин диҳад. Ва дар Чин марворид бувад неку, то як дона сад ҳазор динор арзад ва дар оби хуш бувад. Ва лӯълӯи³ дарёи шӯр некутар бувад ва софитар. Аммо он ки дар оби хуш бувад, бузургтар бувад. Ва ин садаф ҷонварест чандон, ки бачаи

кабӯтар, ду садаф ба вай даромада. Ба вақте маълум, ба шаб барояд ва садаф бигшояд ва чанд қатра аз борони найсон биситонад ва садаф ба ҳам орад ва зер шавад, то он қатра дар он садаф ранги вай гирад ва лӯълӯъ шавад.

Ва дар Чин малики одил бувад. Ҳавзе сохтаанд, силсила⁴ дар он карда: чун мазлуме бинолад, силсиларо бичунбонад, малик бидонад, ки мазлум аст, вайро роҳ диҳанд ва инсофи вай биситонанд. Ва дар он ҷо қозиву ҳабс бувад. Ва гӯсфандро чизе бар сар зананд, то бимирад ва бихӯранд. Ва гусли чанобат накунанд ва ойини габрон доранд. Ҳамсояи Ҳиндустонанд, аммо иқлими Ҳинд фарохтар аст. Дар Чин асп доранд ва филро шум доранд. Дар ҳамаи Чин зиштӣ ва якҷашмӣ набошад, ҳама некурӯ бошанд. Ба зимистону тобистон ҳарир⁵ пӯшанд. Ҳавои гарм бувад ва замин намгин бошад. Биринч хӯранд ва гӯшти хук. Занон бараҳна оянд, шонаҳо ба сар фуру бурда аз оч⁶.

¹ Санг – вазн

² Ҳасир – нақшу ниғор

³ Лӯълӯъ – марворид

⁴ Силсила – занҷир

⁵ Ҳарир – абрешим

⁶ Оч – устухони фил

Хонахошон чӯбин бувад. Ливота мубоҳ доранд. Тибби эшон доғ бувад.

Матои Чин абрешим бувад ва дебочҳо ва дорчинӣ¹ ва момирон² ва коғазӣ чинӣ ва косаи чинӣ ва зарришта ва сунбул ва наққошони ҳозик. То яке чомаи дебоч бибофт ва бар дари хона даровехт ба фаҳр. Ғулуме ғуфт: «Ин чомаро айбе аст».

Малики Чин ғуфт: «Чӣ айб дорад?»

Ғуфт: «Сурати товус бар он кардаанд, ки шоҳи хурмо дар минқор дорад ва товус шоҳи хурмо барнатавонад гирифт. Агар ба шаҳре дигар баранд, айб кунанд».

Ва дигаре чомае даровехт бар он нақш карда мурғи бузург, бар сари сунбула³ нишаста.

Малик бифармуд, то чомаҳоро бидариданд ва он ғуломро хилъат дод.

Максуд он аст, ки то ба ин ҳад андеша кунанд.

Ва охири билоди Чин Тиббет аст. Ва Чинро ба номи Чин ибни Фағфур ибни Каморӣ ибни Ёфис ибни Нӯҳ хонанд.

Боби «ҳо»

Ҳоити⁴ Аҷуз⁵ ҳиснест⁶ ба Миср, бар шатти⁷ Нил кашида. Зане пир кард, ки вайро писаре буд, шер вайро бихӯрд. Вай деворе бикард, то сибоз⁸ ба Нил наёянд ва бар он сурати сибоз бикард ва роҳҳо ва шаҳрҳо бар он девор нақш кард, то аҳли Миср донистандӣ. Ва дарозии ин девор се фарсанг буд аз ҳадди Фармо то ҳадди Асвор, ҳочизе⁹ миёни Ҳабаша ва Миср бикашид. Ва ин ҳоит аз аҷоибӣ дунест, ки занеро ин ҳиммат бошад, ки ин тавонад кард.

Ва ғӯянд ин аҷузро писаре буд, мунаҷҷимон ғуфтанд: «Тимсоҳ вайро ҳалок кунад, ки аз Нил барояд».

Ин ҳоит бикард миёни вилояти хеш ва миёни Нил. Ва пурсид аз мардум, ки «Тимсоҳ чун бувад?»

Тимсоҳе чӯбин карданд, пеши аҷуз оварданд.

Писараш ба он бозӣ мекард. Рӯзе бар вай афтод ва шоҳе аз чӯби вай дар сари вай рафт ва ба он ҳалок шуд.

¹ Дорчинӣ – навъе дору

² Момирон – зардчӯба

³ Сунбула – хӯшаи гандум

⁴ Ҳоит – девор

⁵ Аҷуз – пиразан

⁶ Ҳисн – қалъа

⁷ Шат – соҳил

⁸ Сибоз – даррандагон

⁹ Ҳочизе – садде

Ҳабаша вилоятест фарох, шахрҳои бисёр. Ва дар он аҷоиб бисёр бувад ва аз аҷоибҳои он вилоят қалпӣ¹ аст. Ва бузину он ҷо бисёр бошад.

Зулқарнайн он ҷо расид. Аз эшон ба ранҷ омад. Малики Ҳабаша дар он замон зане буд, номи вай Қайдофа. Писари вайро ва занашро биғирит ва дар банд кард. Ва қасди Қайдофа кард. Миёни эшон харбҳо рафт.

Пас, Искандар дармонд. Вазири худро ба тахт нишонд ва Искандар пеши вазир биистод бар шакли расуле². Ва писари Қайдофа ва занаш Нохидро дароварданд, то бикушанд. Расул нагузошт.

Вазир гуфт: «Ин шахс расули ман аст. Бо шумо мефиристам. Вайро пеши Қайдофа баред, то вайро азиз дорад ва ба ман бозфиристед!»

Пас, рафтанд пеши Қайдофа. Писараш гуфт: «Ин расули Искандар аст ва моро аз шамшери Искандар бираҳонид ва бо мо неқӣ кард бисёр».

Қайдофа дасти Искандар гирифт ва дар қасре бурд аз обнус карда, устунҳо³ аз забарҷад ва бар тахти заррин ништа ва тоҷ бар сар ниҳода ва панҷ ҳазор гулом истода. Пас, таом оварданд.

Қайдофа гуфт: «Эй Искандар, чаро номи хеш расул кардӣ? Ва ман сурати ту дидам. Ту Искандарӣ. Аз лашкари хеш чаро танҳо берун омадӣ?»

Искандар гуфт: «Чунин мағу, ки мулукон⁴ худро ба ҷокарон⁵ монанд накунад».

Пас, Искандарро дар хонае бибурд сабз, осмони хона аз ёкути сурх ва он хонае буд равон, бар гардун⁶ ниҳода ва бар филон баста. Искандар аз он шигит монд.

Пас, Қайдофа гуфт: «Эй Искандар, ту бо писари ман ва занаш неқӣ кардӣ. Туро наёзорам. Ва ман туро расул хонам то бозгардӣ».

Пас, Искандар бозгардид ва он вилоят дар дасти Қайдофа бигошт, ба ҳукми он ки раийяти вай шукр мекарданд аз Қайдофа.

Ва бидон, ки Ҳабаша ҳамеша манё⁷ будааст. Ва қасди Яман карданд ва чанд бор ситаданд ва қасди Каъба карданд. Ва Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфт: «Каъба бар дасти Ҳабаша бирон гардад ва ганҷи вай Ҳабаша бардорад».

¹ Қалпӣ – маймун, бузину

² Расул – пайк, фистода

³ Устун – сутун

⁴ Мулукон – подшоҳон

⁵ Ҷокарон – хизматгори

⁶ Гардун – ароба

⁷ Манё – дастнорас

Ва аглаб, умаро¹ бошанд ва азиз. Матой Ҳабаша фил ва зари сурх ва ғулом ва каниз.

Ҳичр шахрест миёни кӯҳҳои Асолис, хонаҳо канда аз санги хора. Он чост биъри² Самуд ва он кӯҳ, ки нокаи³ Солеҳ аз он кӯҳ берун омад.

Ҳадикат-ул-вухуш⁴ айвоне буд оӣ. Онро бино кард Кисро Апарвез, ба ҳафт сол, ба ҳазор мард. Ва дар он сайдҳои бисёр ҷамъ кард.

Апарвез шароб хӯрд ва маст шуд. Зани вай - Ширинро гуфт: «Чӣ хочат дорӣ?»

Гуфт: «Қасре бикун аз баҳри ман дар ин ҷо. Ду наҳр бикун: дар яке хамри софӣ ва дигаре шир».

Гуфт: «Бикунам».

Чун хушёр шуд, фаромӯш кард. Ширин Фаҳлбади муғанниро⁵ гуфт: «Вайро ёд овар!»

Вай ғиноие⁶ бигуфт. Вайро ёд омад. Бифармуд, то қасре бикарданд ва ҷуйеро аз санг бикард ва шароб дар он равон кард. Ва онро «Қасри Ширин» ғоянд.

Ва ин Ширин зане буд аз насаби оӣ ва ақли тамом. Ва сифати вай бигӯем.

¹ Умаро – амирон

² Биър – чоҳ

³ Нока – шутури модина

⁴ Ҳадикат-ул-вухуш – боғи ҳайвонот

⁵ Муғанний – сароянда

⁶ Ғиноӣ – суруд

Ҳазр шахрест бар қазира. Малики вай Сотирон ибни Аструн. Ва вай онро бино кард.

Гўянд, ки вайро бино кард малик Зайзан ва тилисм сохт, чунон ки кас онро натавонад ситадан, магар ба хуни кабӯтаре варқо¹ ва хуни ҳайзи зане. Пас Зайзан ҳама занҳоро дар чоҳе кард ва ниғаҳ доштӣ.

То Шопури Зулактоф қасд кард, ки Ҳазр биситоданд.

Духтари Зайзан Назираро ҳайз расид, вайро дар миёни занон карданд. Бар суре² меомад. Шопурро бидид, ошиқ шуд. Ба вай набишт, ки «Ба ҳайзи зане ва хуни кабӯтаре, бар пӯсти оху навис, ки Ҳазр кушода шавад ва дар гардани фохта банд ва вайро раҳо кун, то бар сури Ҳазр нишинад».

Шопур бифармуд, карданд. Фохта бар сари Ҳазр нишаст. Ҳама деворҳо биафтод. Ва Шопур сад ҳазор мард бикӯшт ва Назираро ба зании худ кард.

Пас, шабе, хуфта буд. Назираро хоб намегирифт. Шопур пурсид, ки «Туро чист?»

Гуфт: «Фироши ман ноҳамвор аст».

Ниғаҳ карданд дар он: балге³ аз мурд дар он чома буд.

Назира гуфт: «Модару падари ман маро ба ширу мағзи бодом парвариданд ва дар миёни абрешим».

Шопур гуфт: «Чаро бо эшон бевафой кардӣ ва мардуми худро алафи шамшер кардӣ? Ту ки бо модару падар чунин кардӣ, бо ман чӣ кунӣ?»

Пас фармуд, то гесуи вайро дар пойи ду аспи шамус⁴ бастанд ва дар саҳро раҳо карданд, то бимурд.

¹ Варқо – сабзгуна

² Сур – девор

³ Балг – барг

⁴ Шамус – саркаш

Ҳазрамавт шаҳрест кӯчак ба Шом. Ва гӯри Худи пайгамбар алайхи-с-салом он ҷост. Ва он ҷо ҷоҳест «Барахут» хонанд, қаъри вай кас надонад, магар Худои таоло. Дар он ҷо биёбонест музлим¹, «Водии ҷаҳаннам» хонанд. Ва дар он ҷоҳ арвоҳи куффор ва ашқиё бошад. Ва Абон ибни Тағлиб гӯяд, шахсе пеши ин ҷоҳ бихуфт ҳама шаб ва овозе мешунид: «Ё Давма, ё Давма!» Аз аҳли китоб пурсид. Гуфтанд: «Давма номи малакест муваккал бар арвоҳи ашқиё ва куффор».

Ҳалаб шаҳрест ба Шом. Шаҳре бузург ва дар он манорае бувад мураббаъ². Бар сари вай дарахте руста аз анҷир. Шаҳрест ҳавои хуш дорад, обе созанда, мардуме нек.

Ҳимс Холид ибни Валид гушуд ва сулҳ кард бар сад ҳазору ҳафтод ҳазор динор. Ҳимс ва Ҳалаб номи писарони Мухр ибни Ҷон аст.

Ва бар дари масҷиди Ҳимс сангест сапед, бар сари он сурати одамӣ, нимаи зерин кайдуме. Ҳар кӣ аз он гил бардорад ва бар он сурат ниҳад, пас бардорад ва бар газидаи кайдум ниҳад, биёромад. Ва он муҳр чун дар об афкананд ва бозхӯранд, сокин шавад.

Балдаи³ **Ҳира** букаест⁴ неку. Ҳукамо гӯянд, шабе ва рӯзе ба Ҳира будан бехтар аз мудовоти⁵ соле кардан. Пайгомбар (с) гуфт: «Рӯзгоре ояд, ки уммати ман Ҳираро биситонанд. Ва ниғаҳ мекунам, ки Шаймо малики Ҳира, ба зер ояд аз қалъа, ниқобе сапед дар сар гирифта, исобаи⁶ сиёҳ бар пешонӣ баста, бар астари ашҳаб⁷ нишаста. Аҳли ислом вайро ба зер оранд ба қаҳр».

Шахсе ҳозир буд, номи вай Фотик. Ошиқ буд бар ин зан. Гуфт: «Ё расулаллоҳ (с), агар Ҳира биситонанд, он занро ба ман диҳӣ?»

Гуфт: «Туро додам».

¹ Музлим – торик

² Мураббаъ – чоркунча

³ Балда – сарзамин

⁴ Буқъа – минтақа

⁵ Мудовот – табобат

⁶ Исоба – дастор

⁷ Ашҳаб – хокистаранг

Чун Пайгамбар (с) даргузашт, навбати хилофати Абубакр буд, Холид ибни Валидро ба Шом фиристод. Фотик бо вай бирафт.

Чун ба дари Ҳира расиданд, Фотик ин қисса бо Холид (р) бигуфт. Холид гуфт: «Гувоҳ дорӣ?»

Гуфт: «Бале».

Абдуллоҳ ибни Умар (р) гувоҳӣ дод, ки «Ман аз расулуллоҳ (с) шунидам, ки Ҳира бигшоиянд ва Шаймо бар ин сифат ба зер ояд ва вайро ба занӣ ба Фотик диҳанд».

Холид (р) савганд хӯрд, ки сулҳ бо аҳли Ҳира он гаҳ кунанд, ки Шаймо ба зер ояд. Бародари Шаймо Абдулмасеҳ хирворҳои зар фидо кард, қабул накард.

Пас, дари қалъа бигшоданд ва Шаймо берун омад, бар астари ашҳаб нишаста, ниқобе сапед баста, болои он исобаи сиёҳ баста.

Асҳоби Пайгамбар алайҳи-с-салом чун он бидиданд, такбире бикарданд, ки ҳамаи вилоят биларзид.

Абдулмасеҳ рикоби сиёҳ гирифта буд. Гуфт: «Шайморо чӣ расид?»

Гуфт: «Пайгамбари мо (с) хабар карда буд, ки Ҳоли Шаймо ва Ҳира чун бошад. Сидки вай зохир шуд. Ва мо аз он шигифт такбир мекунем».

Пас, Шайморо ба Фотик супурданд.

Шаймо гуфт: «Эй Фотик, ман пир шудам ва ту маро ба ҷавонӣ дидаӣ ва ҷавонӣ намонд».

Фотик вайро ба хайма бурд ва пеши вай биншаст.

Шаймо гуфт: «Маро бифурӯш!»

Фотик гуфт: «Туро ба даҳ сад фурӯшам.» Яъне ба ҳазор динор. Ва пиндошт, ки ин шумори бисёр аст.

Шаймо дах сурра¹ зар бихост, хар яке сад динор. Ба вай дод ва бирафт.

Холидро хабар карданд. Гуфт: «Шайморо боз хонед!»

Биёмад.

Гуфт: «Эй Шаймо, хиллат кардӣ бо мардumi салим-ул-қалб². Вайро бифирефтӣ ба ҳазор динор ва вай ҳеч ҳисоб надонад».

Шаймо гуфт: «Агар Фотик худро дурӯғзан кунад, аз ҳукми ту ба дар наёям».

Фотик биёмад. Гуфт: «Чунин рафт. Ва ман худро дурӯғзан кунам».

Холид Ҳираро ба Шаймо супурд ва сулҳ карданд ва бозгардиданд.

Боби «хо»

Хонфу шахрест бузург дар вилояти Чин. Ва беруни вай масолех-хо³ ва мардон, ки онро ниғаҳ медоранд ва аз киштиҳо ушр меситонанд аз баҳри малики Хонфу. Ва борҳои бозаргонон чумла ба сарои малик баранд ва муҳре ба он ниҳанд шаш моҳ, то бод сокин гардад ва мавчи дарё бинишинад, пас колоҳо ба чой боздиханд. Ва ҳар гаҳ яке аз Хонфу мемирад, он рӯз дафн кунанд ва вайро, ки зода буд. Ва бошад, ки як сол вайро медоранд. Агар тавонгар бувад, адвия⁴ бар ӯ афшонанд. Агар дарвеш бувад, садаф бар ӯ афшонанд. Ва чӯбе бошад онро «нафир» хонанд, аз он тобут созанд, ҳазор сол он чӯб бимонад. Ва Хонфу сарҳади олам аст.

Хабис шахрест ба ҳудуди Кирмон. Дар он ҷо борон наборад ва берун борад. Ва мард бар сари сур⁵ шавад ва даст бикашад, борон ба он ояд. Он ҷо чӯбест оташ ба вай кор накунад, тарсоён⁶ бар он тамвех⁷ кунанд ва гӯянд «уди⁸ салиб» аст.

Хуттал⁹ аз кураи¹⁰ Мовароуннаҳр аст ва аз мадинаҳои¹¹ он «Хулбук» ва «Мунк». Матои Хуттал аспи Хуттал ва намад ва каманд аст. Подшоҳ ба Хулбук нишинад. Хуттал бар ҳадди Вахон аст. Ва

¹ Сурра – киса

² Салим-ул-қалб – софдил

³ Масолех – анбори аслиха

⁴ Адвия – доруҳо

⁵ Сур – девор

⁶ Тарсоён – масеҳиён

⁷ Тамвех – фиреб, ба чашми мардум хок пошанд

⁸ Уд – чӯб

⁹ Хуттал – Хутталон, Хатлон

¹⁰ Кура – ноҳия, минтақа

¹¹ Мадина – шаҳр

Вахон маъдани¹ нукра аст. Ва дар водии Хуттал зар бошад, дар миёни суюл², ки аз билоди³ Вахон ояд. Ва Вахон наздик аст ба Тиббет. Ва замини Хуттал бисёрмева бувад ва хисб⁴ бошад. Ва аз Хуттал бар замини Қаводиён⁵ ва Чағониён оянд ва ба Тирмиз. Ва Тирмиз бар канори Чайхун аст ва ҳадде⁶ бо Шумон дорад. Ва аз Чағониён заъфарон оранд ва аз Қаводиён рӯйнос⁷ оранд.

Хучанд шахрест матои вай зардолу ва гирдугон⁸ ва олӯи кишта⁹ бувад. Бағоят неку ва шиғифт.

Хуросон вилоятест муовини¹⁰ Ислон бошанд. Ва чамоле дорад ва ҳайбате ва зирак бошанд ва ҳамсои турконанд. Ва Офаридгор чун сирати бани Умайя напосандид, лашкар аз Хуросон баранғехт ва сиёҳи дарпӯшиданд, ки «Барнаканем, то интиқом аз бани Умайя биситонем». Ва биситиданд ва ба оли Аббос супурданд.

Ва Муҳаммад ибни Алӣ ибни Абдуллоҳ ибни Аббос гуяд: «Аҳли

Куфа шиаи Алианд ва аҳли Басра усмонанд ва аҳли Чазира ҳарварианд осӣ, аъроби халафанд ва аҳли Шом табааи Оли Абӯсуфиёнанд ва аҳли Маккаву Мадина аз он Абубакру Умаранд (р). Бар шумо бод аҳли Хуросон, ки адади бисёранд ва дилҳо фориғ доранд аз бадӣ».

Ва бидон, ки Хуросон хоки муборак аст, дар он шахрҳои муаззам¹¹ ва аҳли вай зирак ва уламои фухул¹² аз он ҷо хостаанд. Муовинати¹³ дин кунанд ва нусра-

¹ Маъдан – кон

² Суюл – селҳо

³ Билод – сарзамин, кишвар

⁴ Хисб – ҳосилхез

⁵ Қаводиён – Кубодиён

⁶ Ҳад – ҳудуд

⁷ Рӯйнос – рунос

⁸ Гирдугон – гирду, чормағз

⁹ Олӯи кишта – олӯи хушк

¹⁰ Муовин – ёрирасон

¹¹ Муаззам – бузург

¹² Фухул – барҷаста

¹³ Муовинат – кӯмак

ти¹ асхоби ҳадис кунанд ва ба дониш тарчех² доранд бар дигарон.

Хазар вилоятест аҳли вай хама чухуд буданд. Яъчучу Маъчуч навъеанд аз Хазар. Ва ба Хазар шахрест бузург, номи вай Самандар. Миёни вай ва наҳри Итил чаҳор ҳазор бог аст то ба ҳадди вилояти Сарир. Он вилоят малики Форс дошт, то аз авлоди Бахроми Чӯбин, малике биситад аз вай. Ва дар ҳамсоғии Хазар қавмеанд, «пуртос» хонанд. Ва аз вилояти Хазар ҳеч наёранд магар сирешум³. Номи малики эшон «хокон» бувад. Чун маликero биншонанд, ҳалқи вай бияфшоранд, то наздик бувад, ки ҳалок шавад ва гӯянд: «Чанд сол хоҳӣ подшоҳӣ кардан?»

Гӯяд чандин сол.

Пас, подшоҳӣ кунад, то он вақт. Агар намирад, вайро бикунанд.

Хазарон саддест девори сангин чандин фарсанг кашида, бароварда аз миёни об то болои кӯҳ, садде азим. Ҳар кӣ хоҳад, ки бар он боло равад, ба шаб тавонад рафт: намоз бикунанд ва бар он ҷо равад ва бозояд, бегазанде. Ва агар ба рӯз қасд кунад, ки бар он равад, аждарҳое аз дарё барояд ва вайро нагузорад.

Хазро куббаест⁴ азим. Муовия ибни Абӯсуфён кард ба Шом, бист сол, ба руҳом ва сакфи вай ба соҷ⁵, манқуш ба зару лочвард, ва замини вай ба фусайфисо⁶. Чун бипардохт, марде дар он ҷо шуд. Пурсид, ки «Чун аст?»

Гуфт: «Агар ин Хазро аз моли Офаридгор кардӣ, яъне аз байт-ул-мол, ту аз ҷумлаи хиёнатгарон бошӣ ва агар аз моли худ кардӣ, аз ҷумлаи мусрифон⁷ бошӣ».

Муовия бигрифт ва гуфт: «Агар пеш аз ин бишнидаме, накардаме».

Хоразм вилоятест муборақ ва аҳли вай мутадайн⁸ ва баҳамият⁹ ва бамурувват ва дар эшон самте¹⁰ ва виқоре бувад. Ва он ҷо сармои муфрит¹¹ бувад ва мардуми вай гозӣ¹² бошанд, ситам бар худ нагиранд ва аз ҳеч подшоҳ розӣ нагарданд, магар ба адл. Шаҳри

¹ Нусрат – ёрӣ

² Тарчех – бартарӣ

³ Сирешум – абрешим

⁴ Кубба – гунбад

⁵ Соҷ – дарахти соҷ, булути ҳиндӣ

⁶ Фусайфисо – шишаи ранга

⁷ Мусрифон – исрофкорон

⁸ Мутадайн – диндор

⁹ Баҳамият – бағайрат

¹⁰ Самт – тариқати неку

¹¹ Муфрит – саҳт

¹² Гозӣ – ҷанговар

бузурги он чо Чурчония аст. Забони хоразм мушкил бувад. Бештари хуруфи эшон «з» бувад. Шаҳре дигар аст он чо, ки лугате¹ мушкил доранд ва душмани амир-ул-муъминин Алӣ (р) бошанд. Ва сармо ба ҳадде бувад, ки рӯйхо бар болишхо ях бибандад, дарахти одӣ бишкофад, мард бар маркаб натавонад нишаст аз бисёрие, ки пӯшида бувад. Ҳадде ба Хуросон дорад ва ҳадде ба Мовароуннаҳр. Водии Ҷайхун ях бандад аз ноҳияти Хоразм то ҳадди кӯхе, ки бар шатти² Бухайраи³ Хоразм аст то тобистон. Ва наҳри⁴ Ҷайхун ва наҳри Шош дар ин бухайра ояд. Ба Хоразм ҳамаи меваҳо бошад магар чавз⁵. Аҳли Хоразм сафардӯст бошанд ва бар гузон муставлӣ⁶ бошанд. Дар билоди Хоразм маодини⁷ чавҳар ҳеҷ нест. Матои Хоразм санги чароҳат ва кундуз ва моҳии шӯр ва сачҷода ва лиҳоф⁸.

Хош шаҳрест ба ҳафтфарсангии он кӯхе аз он нушодур⁹ оранд неку. Каҳфест¹⁰ музлим¹¹, духон¹² аз он бармехезад, нушодур мегардад. Ва султон ушри¹³ вай баргирад.

Хаварнақ биноест ба заҳри¹⁴ Куфа. Нуъмон ибни Имруулқайс кард, ба ҳаштод сол - муддати мулки вай буд. Марде буд румӣ, номи вай Синиммор, ду сол кор кардӣ ва пинҳон шудӣ, пас зохир шудӣ. Гуфтанд: «Чаро чунин кардӣ?»

Гуфт: «То бино қарор гирад».

Чун бипаймуданд, понздаҳ араш фуру нишаста буд.

Пас, тамом кард. Нуъмон бар сари вай рафтӣ ва мегиристӣ. Баробари вай даре дид ва аз паси вай биёбон. Дар об моҳӣ, дар саҳро заб¹⁵ ва нахлҳо¹⁶. Нуъмон гуфт: «Ҳаргиз мисли ин бино надидаам».

Синиммор гуфт: «Ман ҷоёе донам аз ин қалъа, агар санге аз он чо баргиранд, ин қалъа бияфтад».

Нуъмон гуфт: «Ҷуз аз ту ҳеҷ кас надонад?»

¹ Лугат – забон

² Шат(т) – соҳил

³ Бухайра – кӯл

⁴ Наҳр – дарё

⁵ Ганду – чормағз

⁶ Муставлӣ – чира, дастболо, голиб

⁷ Маодин – конҳо

⁸ Лиҳоф – кӯрпа

⁹ Нушодур – навшодир

¹⁰ Каҳф – ғор

¹¹ Музлим – торик

¹² Духон – дуд

¹³ Ушр – даҳяк

¹⁴ Заҳр – пушт, пас

¹⁵ Заб – сусмор

¹⁶ Нахл – дарахти хурмо

Гуфт: «На».

Синимморро аз қалъа ба зер андохт, то ҳалок шуд ва гуфт мабодо, ки ба касе гӯяд ва онро бирон¹ кунад.

Пас, Нуъмон ба Шом рафт чандин бор. Баъд аз муддате, боз омад. Рӯзе бар Хаварнак рафт, бӯстонҳо дид ва чӯйҳо барбари Фурот, гирди Хаварнак мегардид чун хандак. Аҷаб дармонд. Аз вазир пурсид, ки «Аз ин аҷабтар ҳеч дидаӣ?»

Гуфт: «На. Валекин як айб дорад. Доим бинамонад».

Гуфт: «Он чист, ки доим бимонад?»

Гуфт: «Он чи пеши Офаридгор».

Гуфт: «Онро ба чӣ ёбам?»

Гуфт: «Ба тарки дунё.»

Нуъмон палос дарпечид ва пинҳон шуд. Ва дигар вайро кас надид. Ва писараш Мунзир ибни Нуъмон ба ҷойи вай бинишаст.

Хузистон вилоятест пурнеъмат, аммо ҳавои фосид ва аҳли вай андак, бадхӯй бошанд ва аз он вилоят гурезон, чун аҳли Исфаҳон, ки ба ҳар иқлиме, ки раванд, синфе бинанд аз аҳли Исфаҳон ва Хузистон. Яке сабаб он ки хирс доранд бар ҷамъи мол, дигар он ки барнатовад² аз бисёрии мардум, сеюм он ки мардум аз ҷойи нек интиқол камтар кунанд.

Ва Алӣ ибни Абитолиб (р) гуфт, ки «Дачҷол аз Исфаҳон барояд ва бар муқаддимаи вай марде, номи вай Меҳрон, асли вай аз Хузистон, ҳамаи оламо хароб кунад, магар Маккаву Мадина ва

¹ Бирон – вайрон, хароб

² Барнатовад – тоб наорад

Байт-ул-муқаддас». Ва аз ин сабиб гӯянд, ки харобии олам ва қаҳтиҳо ибтидо аз Исфакон ҳезад.

Ва Ҳузистон заминест сахл¹ ва ҷӯйҳои равон дорад ва обро ях набандад. Аҳли вай зардрӯй бошанд ва низо² ва тангхӯй. Матой он шакару канд ва турунчу лиму ва панчангӯшту³ чомаҳои неку ва дебочҳои фохир ва харир ва абрешими бисёр. Ва хиттаест⁴ ободон ва шаҳрҳои бисёр ва деаҳои бисёр ва моил ба ибодот ва диндор ва мутааббид⁵.

Боби «дол»

Доробчирд шаҳрест дар ҳудуди Форс. Вайро хандакест, об аз чашмаҳо ба он ҷо оранд ва дар ин об гиёҳе бувад, ки ҳар одамӣ ва чаҳорпо, ки дар он равад, ба вай дарпечад ва бинарахад аз он ҷо. Ва дар ин шаҳр кӯҳест куббае⁶ гирд баромада ва ба ҳеҷ пайванд надорад ва бар он натавон рафт.

Домгон шаҳрест дар ҳудуди Табаристон. Ҳамеша бод ояд он ҷо, ба рӯз ва ба шаб. Ва он ҷо обест, Кисро онро қисмат кард: аз қаҳфе⁷ ба дар меояд ва ба саду бист қисмат карда, ҳар қисмате ба деҳе меравад, ки яке бар яке зиёдат набошад.

То яке саду бист ҷавз⁸ дар он об андохт, ҳар яке ба қисмате рафт.

Искандар ба олам бигардид. Чун ба Домгон расид, аз дунё реҳлат кард ва вайро ба Искандария бурданд.

Димишқ шаҳрест неку, ҳавои созгор, обе хуш. Пиндорӣ, ки аз бихишт гушаест. Муфассирон гӯянд, ки Ирами зот-ул-имод Димишқ аст. Асмай гӯяд: «Бихишти дунё Ғутаи Димишқ аст ва наҳри Балх ва наҳри Убулла».

Димишқро бино кард Заҳҳоки Бебароспи золим. Ва гӯянд, ки бино кард Димишқ Ибни Қонӣ ибни Молик ибни Арфаҳшид. Дар чомеи⁹ вай хонае мураббаъ¹ сохтаанд ва бисту чаҳор ҷоми обгина²

¹ Сахл – ҳамвор

² Низор – лоғар

³ Панчангӯшт – гиёҳи дилошӯб

⁴ Хитта – сарзамин

⁵ Мутааббид – ибодаткунанда, порсо, ботакво

⁶ Қубба – гунбад

⁷ Қаҳф – ғор

⁸ Ҷавз – чормағз

⁹ Чомеъ – масҷиди чомеъ

дар он ниҳода ва хурӯсе руйин³ бар он хонахо мегардад ва ҳар соате муҳрае дар тосе⁴ меафканад. Соот⁵ ба он бишморанд. Ва ба шаб, дигар бор, аввали соат сурхӣ дар обгинае ояд. Дувум соат дар обгинаи дувум ояд, ба қадри дарозии шаб ва кӯтоҳӣ. Ва онро шигифт кардаанд. Ва даври вай доим набошад. Ва марде бар он муваккал⁶ бувад, ки сози он ниғаҳ медорад. Ва даври доим дар қудрати Офаридгор бувад.

Ва Умар ибни Абдулазиз дар Рум сутунҳо дид азим. Гуфт: «Ҳар ки яке ба Димишқ биёварад, баробар зар диҳам».

Яке биёварданд, зар бидод. Дигарон биёварданд, гуфт: «Маро намебояд».

Он ҷо бигзоштанд ва натавонистанд ба ҷой баранд.

Димишқро Холид ибни Волид гушуд. Ва ҳисори вай Абуубайда дод. Ва Холид ба Қуроқир фуру омад ва дар Ғута рафт, санаи⁷ арабаъа ашара⁸, дар моҳи Рачаб.

Ва аз аҷоиби Димишқ он аст, ки агар яке сад сол дар Димишқ бошад ва тааммул кунад, ҳар рӯз чизе бинад, ки надида бошад.

Ҳайсам ибни Адӣ гӯяд, Муовия ба Шом воли буд бист сол, меҳробҳову қасрҳо кард, масҷидро бино кард ба руҳом ва сақфи вай ба соҷ⁹, мунаққаш¹⁰ кард ба лочварду зар ва меҳроби вай мурассаъ¹¹ кард ба ҷавоҳири нафис ва биноҳои олии кард. Дар Димишқ меваҳо олии бувад ва дар ҳамаи шаҳр шахсе наёбӣ зиштрӯй ва на бадхӯй.

Димёт ва Тиннис ду шаҳр аст ба Миср, дар миёни об. Ва дар он роҳ нест магар ба кишти. Ва аз Миср то Рум даҳрӯза роҳ аст аз дарё. Ва шаҳрҳои он ҷо яке Асқалон аст, Қус ва Қино. Матои вай катон ва қасаб¹².

Дункула шаҳрест дар вилояти Нуба, бар соҳили Нил. Ҳафт дарвоза дорад ба санг бино карда. Чандон шаҳрест, ки ба ҳафтод рӯз бираванд. Нухсад фарсанг бошад. Дар ин билод маъдани¹³ зумуррад

¹ Мураббаъ – чоркунача

² Обгина – шиша

³ Руйин – оҳанин

⁴ Тос – коса

⁵ Соот – соатҳо

⁶ Муваккал – масъул, ниғаҳбон

⁷ Сана – сол

⁸ Арабаъа ашара – чордах

⁹ Соҷ – булути ҳиндӣ

¹⁰ Мунаққаш – нақшу нигор

¹¹ Мурассаъ – хотамкорӣ, нигинкорӣ

¹² Қасаб – порчаи ҳарир

¹³ Маъдан – кон

аст. Хок мекананд аз чоҳҳо ва мешӯранд¹, пораҳои зумуррад меёбанд. Номи малики эшон Кобил бувад. Ва аз паси Нил Зулмот аст.

Дайр-ул-ханофис ба диёри Бакр аст. Ҳиснест². Чун понздаҳуми моҳи ҳазирон³ бувад, сад ҳазор-ҳазор чуъал⁴ он ҷо оянд ва он дайр мумталӣ⁵ шавад аз эшон, чунон ки девор ва сақф, зоҳир ва ботини он сиёҳ шавад то шаб. Пас ҳама бипаранд ва бираванд. То соли дигар якеро набинанд.

Боби «зол»

Зот-ул-азлоф ҷойест ба қурби⁶ Ҳамадон. Онро «Гурсунба» хонанд ва он манорае бувад аз сумби харгӯр⁷ карда. Онро Шопури Зулактоф кард бар шакле, ки мумкин набуд, ки беҳтар аз он бикунанд. Ва умрҳои дароз бодҳои саҳту борон бар вай ҳеҷ асар накард. Ва сабаби ин бино он буд, ки Шопур фуру омад ба талаби сайде. Ва аҳли он ҷойгаҳ шикоят карданд аз мазаррати⁸ харгӯр. Савганд гӯрд, ки бинаравад, то ҳама ро ҳалок кунад. Пас, эшонро мекушт ва сунбоҳ дар ҳам мебаст ба меҳҳои дароз, то ин манора бикард.

Ҳикоят

Гӯянд, ки мунаҷҷимон Шопурро гуфтанд, ки «Ба балое афти ва ба дарвешӣ. Мулк бо ту ояд, он гаҳ нони заррин хӯри бар хони симин⁹».

Пас, Шопур роҳи сайд гум кард ва дар ин вилоят омад. Ҷома ва тоҷро дар анбон¹⁰ кард ва ба барзгаре¹¹ супурд. Ва барзгарӣ мекард ва духтари барзгар бихост.

Рӯзгор баромад. Рӯзе зани вай биёмад ду курси говарсӣ¹² дошт, ки ба Шопур диҳад. Шопур аз он сӯи об буд. Белро рост кард, то он курсҳо бар он ниҳод. Онро меҳӯрд, ноне зард дид бар бел ниҳода. Ёд овард нони заррин бар хони симин.

¹ Мешӯранд – мешуянд

² Ҳисн – қалъа

³ Ҳазирон- моҳи суриёни баробар ба июн

⁴ Чуъал – саргингелон, гамбусак

⁵ Мумталӣ – пур

⁶ Қурб – наздикӣ

⁷ Харгӯр – гӯрхар

⁸ Мазаррат– зарар расонидан

⁹ Симин – нуқрагин

¹⁰ Анбон – кеса, халта

¹¹ Бирзгар – деҳкон

¹² Курси говарсӣ – нони ҷуворимакка

Пас, тоҷ бар сар ниҳод ва тозиёна аз дарвозаи деҳ даровехт. Лашкари вай чамъ омад ва сучуд карданд. Шопур он барзгарро ганӣ кард.

Пас, аз Шопур пурсиданд, ки «Ҳоли ту чун буд?»

Гуфт: «Аз ранчи харгӯр наёсудам. Ба рӯз барзгарӣ кардаме, ба шаб хаста будаме, харгӯр нагузоштӣ, ки биосоям».

Лашкар аз баҳри вай ҳар яке харгӯре бигирифтанд. Ва аз сунбҳои эшон манорае бикард се газ боло, бист газ истидорат¹.

Пас, банноро² гуфт: «Аз баҳри кас инчунин манорае кардаӣ?»

Гуфт: «На».

Гуфт: «Агар бифармоянд, бикунӣ?»

Гуфт: «Бале».

Малик бифармуд, то вайро ҳалок кунанд.

Банно гуфт: «Маро бар сари ин манора кун ва дар манора дарбанд, то он ҷо ҳалок шавам!» Ва ҷӯбе бар он ҷо бурд, гуфт: «Соябон кунам, то Офтоб маро наранҷонад».

Вайро бар он ҷо кард ва дар манора устувор кард.

Банно аз он ҷӯб ду чанох бикард ва бар сина баст ва ба шаб аз манора бипариду бирафт.

Ва он кас, ки онро бинад, донад, ки малике кардааст бузургҳиммат ва сие бисёр дар он сарф карда аст.

Замор дар худуди Яман аст. Шаҳре бувад. Ва ду деҳ он ҷо бувад, якеро «Замурон» хонанд ва якеро «Золон» ва он ҷо занон бошанд некурӯ, баландболо, чунон ки дар рӯи замин ҳеҷ ҷой набувад. Зино фош бувад ва муфсидон аз навоҳӣ қасди он ҷо кунанд. Ва гӯянд Замурон ва Золон ду подшоҳ буданд, занонро ихтиёр карданд аз ҷаҳон. Ва фарзандони соҳибҷамол зоянд. Ҷамоли эшон аз ин аст.

¹ Истидорат – давр

² Банно – бинокор

Боби «ре»

Ромхурмуз шахрест неку, дар ҳудуди Хузистон. Он чо дебохо бофанд неку. Монии зиндикро он чо куштанд ва он чо биёвехтанд. Баъзе гӯянд, ки Монӣ дар ҳабси Баҳром бимурд, он гаҳ сараш бибуриданд.

Раъс-ул-айн мадинаест¹ ба Ҷазира. Он чо пунба² бошад бисёр ва аз он тираст³ чашмаи об берун ояд, чамъ шавад, ҷумла наҳре⁴ азим гардад, онро «Наҳри Хобур» хонанд.

Ракка шахрест бузург дар Шом, дар он манораҳо карда аз сангҳо. Дар миёни ҳар санге осёбе оҳанин, аз он ҳалқае берун омада, ки даст ба он дарзананд ва ба боло дароянд. Бар он манора сандуқе ниҳода, дар он каллаи сари Яҳё ибни Закариё.

Рум иклимест⁵ фарох ва пурнеъмат. Дар паҳлӯи Шом аст ва ҳамсоия Ҷазира ва замини Руми гарбӣ аст - дабури⁶. Ҳадди⁷ вай аз Антокия то Сиқилия ва аз Қустантиния то ҳадди Тулиҳ. Ҳама тарсо⁸ бошад, магар ин нима, ки ба Озарбойҷон аст.

Аҳли Рум зирак бошанд ва тилисмҳои эшон далели киёсат⁹ кунад ва наққошиву санъати кимиё, хосса суратгирӣ. Дар ин вилоят тилисмҳо бошад бисёр ва обҳои хуш ва кӯҳҳои бисёр. Подшоҳии Рум ба Қустантиния бошад, ҷунон ки подшоҳи Ҳинд ба Қаннуч ва подшоҳи Чин ва Тиббет ба шаҳри Хамдон. Ва Яҳё ибни Холиди Бармакӣ гӯяд мулук¹⁰ бар чанд гунаанд: малики асос¹¹ ба Чин бувад, малики давоб¹² ба Туркистон, малики мол араб бувад ва малики фил ба Ҳинд, малики иксир ва кимиё ба Рум.

Ва Румро «Бани асфар» хонанд, зеро ки мулуки Рум ҷумла ҳалок шуданд, зане бимонд. Ҷумла чамъ шуданд ва иттифоқ карданд, ки «Ҳар толеъ, ки барояд, малик он бувад». Ногоҳ, толеъ ҳабашӣ баромад. Он духтарро ба вай доданд. Писаре бизод зардгуна. Онро «Бани асфар» хонданд. Ва аҳли Румро курсӣ аст: курсие ба Румия, яке

¹ Мадина – шаҳр

² Пунба – пахта

³ Тираст – сесад

⁴ Наҳр – дарё

⁵ Иқлим – минтақа, сарзамин

⁶ Дабури – гарбӣ

⁷ Ҳад(д) – ҳудуд, марз

⁸ Тарсо – масеҳӣ

⁹ Киёсат – зиракӣ, доноӣ, бомахорат

¹⁰ Мулук – подшоҳон

¹¹ Асос – асбобу анҷоми хона, мебел

¹² Давоб – чорво

ба Антокия ва яке ба Кубрус. Ва курсии дигар ба Байт-ул-мукалдас аст.

Румия шахрест азим. Аз он ҷо то Қустантиния яксола роҳ аст. Ва ҷумлаи ҳиляҳо¹, ки ба Байт-ул-мукалдас аст, акнун ба Румия аст. Ва бузургии ин шаҳр чандон аст, ки бозори мург як фарсанг бувад. Ва дар Румия шаст ҳазор гармова аст ва тилисмҳои шигифт.

Валид ибни Муслим гӯяд: «Ба соҳили Румия афтодам. Бар кӯҳе рафтам. Чизе дидам сабз, монанди луччаи² дарё, такбир кардам.

Яке гуфт: «Чӣ буд?»

Гуфтам: «Мо ҳар гаҳ, ки дарё бинем, такбир кунем».

Марди румӣ бихандиду гуфт: «Он на дарёст. Сақфҳои шаҳри Румия аст, ҳама мурассаъ³ ба ҷавоҳир».

Ва бидон, ки истидораи⁴ шаҳри Румия чихил мил аст, бар ҳар миле дувоздаҳ бурҷ. Бар сури Румия ҳазору дувишту бист бурҷ кардаанд ва даҳ фасил⁵ дорад ва агар гарибе дар он ояд, саргардон шавад ва заҳмат ёбад. Аз он ҷо ҳезад дебо ва парниён ва маҳфурӣ⁶ ва шангарф⁷. Аз се ҷониби шаҳр дарёст. Аз ҷумла, ду девор дорад аз санг, бист араш паҳноии ҳар девор. Дар миёни он ду девор, наҳре бузург, онро «Қистито» гӯянд, ҳама ба тахтаҳои мисин пӯшида, ҳар тахта чихил араш⁸. Ва чихилу ду ҳазор тахта аст. Қазри он наваду шаш араш аст.

Валид ибни Муслим гӯяд, ба дарвозаи Румия даррафтам, бозори байторон, бар нардбоне бар шудам, бозори саккорон⁹ буд. Аз бурноие пурсидам, ки «Бозори саррофон кадом аст?»

Гуфт: «Дар миёни шаҳр аст».

Ба миёни шаҳр рафтам. Шаш мил буд. Ва каниса¹⁰ дар он бино карда ва меҳробӣ вай сӯи Машрик карда.

Аз он ҷо оранд дебои зарбофт ва гулом ва канизак ва маҳфурӣ¹¹ ва адвия¹². Ва дар он шаҳр ҳукамо¹³ бисёр бувад.

Руён ноҳиятест муфрад¹ дар ҳадди Табаристон ва шаҳрхост бисёр. бисёр. Ва Амр ибни Ало онро биситад². Ва миёни румиён ва даёлима³

¹ Ҳиляҳо – зеварҳо

² Лучча – миёна

³ Мурассаъ – хотамшуда, нигиншуда

⁴ Истидора – давр

⁵ Фасил – девори кӯтоҳи дохили бурҷ

⁶ Маҳфурӣ – кандакорӣ

⁷ Шангарф – санги ҳумор (барои пешгирӣ аз занг задани оҳан ба кор меравад)

⁸ Араш – газ

⁹ Саккор – шаробфурӯш

¹⁰ Каниса – калисо

¹¹ Маҳфурӣ – кандакорӣ

¹² Адвия – доруҳо

¹³ Ҳукамо – ҳакимон, донишмандон

даёлима³ панчоҳ ҳазор муқотил⁴ бадар ояд. Саид ибни Ос биситад. Бо малики Ҷурҷон сулҳ кард бар дувист⁵ ҳазор дирам.

Амир-ул-муъминин Маъмун Руён ва Дубовандро ба Мозёр ибни Қоран супурд ва номи вай «Муҳаммад» кард ва он ҷо воли буд, то Маъмун аз дунё рехлат кард.

Чун навбат ба Муътасим расид, Мозёр хиёнат ба Муътасим кард.

Абдуллоҳ ибни Тоҳир Мозёро бигирифт ва ба «Сурра ман раа»⁶ бурд. Вайро пеши Муътасим биафканд ва чандон ҷӯб заданд, ки бимурд. Ва вайро биёвехт бар Ақаба. Ва Руёро ба Абдулоҳ ибни Тоҳир дод.

Рай шахрест муаззам⁷. Неъматҳо ояд аз он ҷо неку: пунба⁸ ва санҷиди розӣ ва нори техронӣ ва ангур ва табакҳои шамшод. Райро бино кард Рай ибни Шилон ибни Исфакон ибни Фалуч. Онро Умар ибни Хаттоб (р) гушуд. Бифармуд Аммор ибни Ёсирро, ки Урва ибни Зайд-ул-хайл Тоирро ба Рай фиристод бо ҳаждаҳ ҳазор мард. Ва аҳли Рай вайро ёрӣ доданд, то биситад. Маҳдӣ онро бино кард дар рӯзгори Мансур. Ва масҷидро бино кард дар санаи⁹ самонин ва хамсин ва миа¹⁰. Ва дар айёми мозӣ¹ Райро «Рой» хондандӣ. Ба замин фуру шуд.

¹ Муфрад – ягона

² Биситад- ситонид

³ Даёлима – дайламиён

⁴ Муқотил – ҷанговар

⁵ Дувист – дусад

⁶ Сура ман раа – шаҳри Сомаро

⁷ Муаззам – бузург

⁸ Пунба – пахта

⁹ Сана – сол

¹⁰ Самонин ва хамсин ва миа – яксаду панҷоҳу ҳашт

шуд. Бар дувоздах фарсанг, бар рохи хор, аввал бино карда «Мухаммадия»-ро ва «Ҳошимия». Амр ибни Маъди Кариб он чо вафот ёфт ба дарвозае, чойе, ки онро «Армоншоҳ» хонанд. Ва ҳамчунин, Ҳаҷҷоҷ ибни Артоҳ ва Алӣ ибни Ҳамзаи Кисой. Ва Саид ибни Чубайр он чо рафт ва Заҳҳокро дид ва тафсир аз вай набишт. Ва ба Рай бо он ки неъмат бисёр бувад, гарон бошад. Ва аҳли вай муҳолифати якдигар кунанд аз баҳри дин. Филҷумла, шаҳрест исломӣ, ҳайкале неку дорад ва пурмаонӣ. Аҳли вай ба саҳо мансуб ва шӯҳрат ба родӣ². Ва луга ва сухани эшон рост ва писандида. Дӯстдори Пайгамбар (с) ва хонадони Пайгамбар (с) бошанд ва некуэътикод.

Рим худуди Туркистон аст ва дар дасти аҳли Ислом аст. Аз он рӯбоҳ оранд ва қалъӣ оранд ва сирешум ва гайра.

Боби «зе»

Зовулистон³ шаҳрест дар иқлими⁴ Систон . Ва хонаи Зол ибни Сом дар он ҷост бар қалъае азим. Ва хонаи Рустами Зол беруни шаҳр аст ва хароб аст. Ва ғӯри Рустам ва ғӯри падараш дар шаҳри Саманҷур аст, бар соҳили дарёи Ҳиндустон ниҳода. Ва эшон васият карданд, ки эшонро он чо дафн кунанд, то душман бар тани эшон зафар наёбад.

Заранҷ шаҳрест бузург дар вилояти Систон . Ва дар он ҳиснест⁵ панҷ дарвоза дорад ва рабазе⁶ дорад понздаҳ дар дорад ва биноҳо ҳама аз гач бошад, зеро ки дарахтҳо бипӯсад. Ва ончо рег бошад сурх ва аз он реги равон ба ранҷ бошанд. Ва гардунҳо⁷ кардаанд, ки рег ба он мекашанд ба чойҳои хароб. Ва ҳар рӯз, ки бархезанд, аз сури⁸ шаҳр бадар омада бошад. Ва агар бигзоранд, рег шаҳро бинаборад бодияҳо. Ва дар он шаҳр, ҷӯйест бузург онро «Ҳиндманд» хонанд. Аз ҳадди⁹ Ғур ояд то ба худуди Заранҷ.

Зангбор «Занҷ» хонанд. Шаҳрхост бузург. Ва заминест хушк ва неъмате андак ва камиморат, бар канори дарёи Форс. На сабзӣ бувад, на гиёҳ, магар андак. Ҳамеша аҳли Зангборро харб бошад ва

¹ Айёми мозӣ – рӯзҳои пешин, қаблӣ

² Родӣ – родмардӣ, ҷавонмардӣ

³ Зовулистон – Зобулистон

⁴ Иқлим – минтақа

⁵ Ҳисн – қалъа

⁶ Рабаз – бурҷ

⁷ Гардун – ароба

⁸ Сур – девор

⁹ Ҳад(д) – худуд

мардуми лаҷуч¹ бошанд ва ҳар ки дар Зангбор шуд, дасти вай корзор хоҳад. Мардуми Зангборро на илм бувад, на киёсат². Қавмеанд дун³ ва муфсид⁴ ва ҷоҳил⁵ ва батарӣ⁶, шоддил. Дар миёни ҳиндувон ва турконанд. Ҳамчунон, фарохрӯ ва тангчашм, бериш. Ва зобич қавмеанд наздики эшон.

Заворо букаест неку ва акнун Бағдод аст, ки бар он бино кард Мансур ва «Мадина-ус-салом» хонанд. Ва Дачларо «Водию-с-салом» хонанд. Абӯҷаъфар Мансур бино кард ва қантараро⁷ ба сирот⁸ насб кард. Аввал хиште, ки биниходанд, Мансур ниҳод ба дасти хеш ва гуфт: «Бисмиллоҳ». Ва Абӯҳанифаро фармуд, ки қиём кунад⁹ бар он. Қабул накард. Мансур савганд хӯрд, ки бикунад.

Пас Абӯҳанифа гуфт: «Ман шумори хиштҳо мекунам».

То тамои шуд дар санаи¹⁰ тисъин ва арбаъин¹¹ ва миа. Ва ин шаҳрро дар қадим «Завро» меҳонданд.

Боби «син»

Сорук даккае¹² бувад ба Ҳамадон. Онро Ҷамшед кард. Болои¹³ он дакка тираст¹⁴ араш¹⁵. Ва дар амсоли¹⁶ паҳлавиён ёд, ки «Сорук Ҷам кард, Баҳром камар баст, Доро ибни Доро гирд овард, ба ин се малик тамои шуд». Маънӣ он аст, ки Ҷамшед бино кард ва Баҳром нимаи дигар бикард ва Доро тамои кард.

Садди Зулқарнайн ҳоилест¹⁷ миёни Яъҷучу Маъҷуч.

Искандар он ҷо расид, малике пеш омаду гуфт: «Аз паси мо қавмеанд кӯтоҳ, фарохрӯ. Вилояти мо хароб мекунам».

Гуфт: «Ба ҷӣ сабаб?»

¹ Лаҷуч – ситезаҷӯ, сахтасар

² Киёсат – ҳунар

³ Дун – пастфитрат

⁴ Муфсид – фасодкор

⁵ Ҷоҳил – нодон

⁶ Батарӣ – ишратқунанда, хушгузарон

⁷ Қантара – пул

⁸ Сирот – роҳ

⁹ Қиём кунад – машғул шавад

¹⁰ Сана – сол

¹¹ Тисъин ва арбаъина ва миа – яксаду чилу ҳафт

¹² Даққа – тахтгоҳ

¹³ Боло – баландӣ

¹⁴ Тираст – сесад

¹⁵ Араш – газ

¹⁶ Амсол – зарбулмасалҳо

¹⁷ Ҳоил – сад, монеа

Гуфт: «Дар табъи эшон харб аст ва аз мо ба эшон ранче расидааст».

Искандар бист ҳазор оҳангар чамъ кард ва табақ-табақ оҳан ва арзиз бар ҳам мениҳоданд ва табаке мис ва табаке гугирд, то ба сари кӯҳ расонид. Ва он гаҳ, чандин сол хезум меовард ва дар хар ду сомон¹ мениҳод. Он гаҳ, оташ дар он задад, то арзиз гудохта шуд ва табақҳои оҳанин ва мисин ба ҳам дарбаст, ҷумла садди якпора шуд. Ва бар он сад набишт, ки «Мо ин садро ба қуввати Офаридгор кардем. Чун бар ин сад бигзарад ҳаштсад солу шаст сол аз паси Муҳаммади арабӣ (с) ва раҳимхо² бурида шавад ва дилҳо саҳт гардад ва хуни баноҳақ рехта шавад ва зинуву рибо ошкор гардад ва мардон бар шабаҳи³ занон ва занон бар шабаҳи мардон раванд, ин сад гушуда шавад: чандон кӯтоҳпой берун ояд, ки оламро бигиранд ва ҳамаро бихӯранд ва бирон⁴ кунанд. Он гаҳ, ба замини Шопур оянд, он ҷо ҳалок шаванд».

Ҳикоят

Гӯянд, ки амир-ул-муъминин Восиқ Биллоҳ ба хоб дид, ки Садди Зулқарнайн гушуда шуд. Битарсид. Саломи тарҷумонро бифиристод бо лашкаре азим, нома набишт ба малики Сарир ва ба малики Аррон дар ҳаққи вай.

Салом гӯяд мо бирафтем, то ба заmine сиёҳ расидем. Ганде⁵ азим меомад. Моро малики Хазар фармуд, ки «Сирка бардоред ва ба рӯй боз мениҳед, то зарар накунад!»

Ба рӯзгори дароз бирасидем ба бинои азим аз оҳану мис ва биринҷ карда, тӯли он пайдо на ва арз⁶ пайдо, на бар он даре овехта ҳафтод араш⁷, бар он қуфле зада, болои қуфл ҳафт араш, калиде аз он ба силсила⁸ даровехта чаҳордаҳ дандон. Малике буд он ҷо ҳар рӯзи одина⁹ барнишастӣ бо саворон бо гурзҳои гарон ба он дар задандӣ, то аз он сӯ бидонанд, ки ин сомон¹⁰ ҳарасанд¹¹.

Чун дар бизаданд, гӯшҳо ба дар ниҳоданд: овозе азим аз он берун омад. Гуфтанд: «Овози яъҷуч аст».

Пурсидам: «Аз шумо ҳеч кас яъҷучро дида?»

¹ Сомон – ҷониб

² Раҳимхо – пайванди ҳешовандӣ

³ Шабаҳ – монанд

⁴ Бирон – вайрон

⁵ Ганд – бўйи бад

⁶ Арз – паҳноӣ

⁷ Араш – газ

⁸ Силсила – занҷир

⁹ Одина – ҷумъа

¹⁰ Сомон – тараф, ҷониб

¹¹ Ҳарас – ниғаҳбонон

Гуфтанд, дар фалон айём ададе чанд бар болои ин сад омаданд. Боде сиёх бархост, якеро дар ин сомон андохт.

Чун ҳисоб кардем, он шаб буд, ки Восиқ Биллоҳ хоб дида буд.

Пас, бозгардид. Ду солу чаҳор моҳ дар роҳ буд, то ба Самарқанд расид.

Садир қасрест маъруф, миёни наҳри Ҳира то Начаф ва Каскар. Ва чашмаҳост: Айн-ут-таф ва Сайдо ва Қуткутона.

Садирро бино кард Бахроми Чӯбин ибни Яздичурд ибни Шопур. Ва сабаб он буд, ки Яздичурдро ҳеч писар намонд ва Бахромо истиско¹ расид, аз атибо² пурсиданд, ки «Чойи неку ва ҳавои хуш кучост?» Гуфтанд: «Ба Садир»

Бифармуд то қасри Садир бино карданд ва ўро он ҷо оварданд. Ва вай аз ин иллат шифо ёфт. Ва шигифт ҷойест.

Сарахс шаҳрест неку, дар биёбон ниҳода. Ба рӯзгори Заҳҳок карда, ки мардумро меҳўрданд ба навбат ва аз шаҳрҳо мардумро меоварданд аз баҳри тўмаи мороне, ки бар дўши вай руста буданд. Баъзе мардум мегурехтанд. Чун ба ин биёбон расиданд, хабар омад, ки «Заҳҳокро бидуштанд».

Эшон фуру омаданд. Шаҳре бикарданд номи он «Сарахс», яъне шаҳри гадоён ва ҳасисон.

Сарандеб шаҳрест бузург, дар Ҳиндустон. Аввал шаҳре, ки дар олам бино карданд ин шаҳр аст. Ва ҳаштод маҳаллат аст, ҳар маҳаллате фарсанге. Дар он шаҳр зар ба ман кашанд ва зару симро маҳалле³ набувад. Нақди он шаҳр ёкут бувад. Ва зар он ҷо монанди пул бувад. Ва Сарандеб ҳадде⁴ бо дарё дорад, ки онро «Қулзум» гӯянд. Оби вай талх ва сиёх. Ва чун бештар раванд, об сабзтар бувад, ки дар он кишти наравад. Ва ҳар ки дар он афтод, ҳаргиз берун наёяд. Ва ҳадде дигар бо Зулумот дорад бар сефарсангии он ва ҳадде дигар ба кӯхи Қоф дорад. Ва ҳадди чаҳорум: матлаи Офтоб. Ва бар дари Зулумот ҷойи хаймаи Зулқарнайн пайдост ва меҳҳои тавилаи ў ҳанӯз зада аст, оҳанин ва онро ба нафт ниғаҳ доранд. Ва гӯянд, ки гӯри Одам (а) бар лаби дарёи Қулзум аст, нима дар об ва нима берун аз об ва сад фарсанг гирд ба гирди он бирон аст ва корвон натавонад рафтан ба зиёрати ў. Ва аз он ҷо уд оранд ва ёкутҳои гарону алмос. Ва расми он гурӯҳ он аст, ки чун малике бимирад, дар маҳаффа⁵

¹ Истиско – обхӯра, бемории зардоб гирифтани шикам

² Атибо – табибон

³ Маҳал – мақом, арзиш

⁴ Ҳад – ҳудуд

⁵ Маҳаффа – тахти равон

ниханд ва дар шахр бигардонанд ва занаш чорӯбе дар даст гард ба бар махаффа мезанад ва мегӯяд : «Мулкро малик бирафт, Худои таоло боқӣ монад».

Рӯзи чаҳорум вайро ба чаҳор пора кунанд ва дар чаҳор каниса бисӯзонанд ва бар бод бардиҳанд. Ин аст оини ин шаҳри Сарандеб.

Ва гӯянд Сарандеб вилоятест ва гӯри Одам (а) бар кӯхи Рухун аст.

Сурушина шахрест дар вилояти Ҳинд, аз сомони¹ Чин. Дар он бутхонае биринчин карда ва бутро бар тахти заррин ниҳода. Ва ҳар кӣ даст ба он бут кунад, бонге азим аз он барояд ва оташ аз даҳон биандозад, вайро бисӯзонад. Ва ҷумла ҳиндувон фитнаи ваянд ва ба он мубоҳот кунанд ва гӯянд, дар ҳеҷ иқлиме мисли он нест. Онро насб кардаанд бар наффотае², ба ҳиллат. Матои он гул ва кашаф³ ва тарф⁴.

Сарира шахрест азим, маъруф дар Ҳинд. Ва дар он манораест бар сари вай хуме ва дар сари он, хурӯсе заррин. Ҳар гаҳ қасди он кунанд, бонге бизанад, ки мардумро хабар шавад. Ва гӯянд, кас онро барнагирад то рӯзгори Маҳдӣ ва хангоми зуҳури вай.

Саксин шахрест, ки аз он бузургтар шахр нест дар Туркистон, шаш фарсанг гирд бар гирди вай. Шаҳрҳои дигар: Самарқанд ва Узғанд. Ин вилоят ободон аст ва аз хайл⁵ ва рамаи Қифчоқ ба ранҷ бошанд. Дар ин вилоят об нест, магар наҳри Итил. Ва бар соҳили вай харғаҳнишин⁶ бошанд. Ва ҷумлаи мардуми ин шаҳрҳо ойини

¹ Сомон – ҷониб

² Наффота – манбаи нафт

³ Кашаф – кажаф (дорои гарӣ (калӣ))

⁴ Тарф – кишк, сарсабил, морғиёх

⁵ Хайл – асп, гала

⁶ Харғаҳнишин – амирнишин

мусалмонон доранд, валекин намоз дар ҳама сол Шаъбон ва Рамазон кунанд, чунон ки аз баъзе бозаргонон шунидам. Ва савдо ба қалъӣ кунанд.

Самарқанд шаҳрест бузург. Онро Искандар бино кард, шаҳрест қадим ва номдор ва аҳли Ислои. Ва аҳли вай шучоъ ва дӯстори илму уламо ва гозӣ бошанд ва мучохид ва ғакхетаъб ва ниёзе доранд ба Каъба ва зиёрати Пайгамбар (с) ва нури Ислои дар сирати эшон зохир бувад. Гирд бар гирди Самарқанд дувоздаҳ фарсанг бувад ва дар миёни шаҳр бӯстонҳо, осиебҳо ва мазрааҳо¹ аз дувоздаҳ фарсанг бувад. Ва бар сури² шаҳр тоқҳо ва азҷҳо³ ва ва бурҷҳо аз баҳри ҳарб карда ва дарҳои оҳанин. Дар миёни шаҳр даҳ ҳазор ҷариб⁴ замин аст ва ҷӯйҳо ва водии бисёр.

Ва Шамир ибни Ифриқис ибни Абраҳа бо панҷсад ҳазор мард ҳисор⁵ дод, то зафар ёфт ва онро биканд. Пас, номи вай «Шамирканд» карданд. То навбат ба Туббаи Ақран ибни Абимолик расид ва онро дигар бор мучаддад кард.

Самарқандро Саид ибни Усмон ибни Аффон (р) ситад. Ва савганд хӯрд, ки боз нагардад, то бинаситонад ва аз даре даршавад ва ба дигаре берун ояд ва сангеро ба Қухандиз занад ва аз фарзандони малик, фарзанде ба раҳн⁶ биситонад.

Чун даромад, санге бар Қухандиз зад. Санг дар он нишаст ва дар он бимонд.

Аҳли Самарқанд аз он ҳашм гирифтанд ва гуфтанд: «Мулки араб собит шуд».

Ва Қутайба ибни Муслим сулҳ кард бар он ки ҳар ҷӣ дар хонаи оташ аст бардорад. Чун баргирифт, аснои⁷ ҷамъ кард, ки бисӯзонад, онро ба маболиғҳо⁸ мехостанд. Гуфт: «Ман бутро нафурушам». Ва оташро ба дасти хеш дар он бутон зад. Навад ҳазор динори зари сурх аз мисморҳои⁹ заррин паид омад, гудохта.

¹ Мазраа – киштзор

²

³ Азҷ – иморати баланд

⁴ Ҷариб – ченаки масоҳат баробар ба 1592 м²

⁵ Ҳисор дод – муҳосира кард

⁶ Раҳн – ғаравгон

⁷ Аснои – бутҳо

⁸ Маболиғҳо – маблағҳо

⁹ Мисмор – мех

Ва Маъмун пурсид шахсери аз холи Самарқанд. Гуфт: «Мадинаи¹ Самарқанд чунон аст, ки доираи Моҳ ва чӯи Самарқанд монанди маҷараи осмон ва зиёи² Самарқанд монанди кавокиб³».

Шаъбӣ гуяд, бо Қутайба ибни Муслим ҳозир будам бар дари Самарқанд. Лавҳе дидам бар он набишта ба Ҳимярӣ: «Бисмиллоҳи-л лоҳумма ҳозо-л-китобу мин малик-ил-араби ва-л-аҷами Шамр ибни Лаҳиа: ҳар кӣ ба ин ҷо расад мисли ман бувад ва он чӣ аз ин ҷо бигзарад, бузургтар аз ман бувад ва ҳар кӣ ба ин ҷо нарасад камтар аз ман бувад».

Қутайба савганд ёд кард, ки аз ин ҷо ба билоди Чин равад.

Малики Чин бидонист. Тоҷе ба ёкут карда ва анбоне пурҳок ба вай фиристод. Гуфт: «Тоҷи шоҳӣ ба ту фиристам. Ман ноиби туам дар ин диёр ва бар ин хок. Бирав, то савганди ту рост гардад! Ва ҳар сол хироч ба ту мефиристам».

Қутайба онро қабул кард ва хилъатро бипӯшид ва тоҷро бар сар ниҳод ва бутонро бисӯхт ва қасди вилояти Чинро ботил кард.

Ва Қутайбаро футуххот буд. Туркистонро бигушуд ва Мовароуннаҳрро. Амيره буд маймун⁴ ва мансур⁵ ва муайяд⁶ раҳимаху-л-лоҳ.

Ва Сугд ноҳиятест аз Самарқанд, бӯстонҳо ва обҳои неку.

Самирон ҳиснест⁷ ба ҳудуди Ҷабал. Дар он қалъа ду ҳазору шашсад сарой. Онро Муҳаммад ибни Мусофир дошт ва дар он ганҷҳои азим ниҳода ва шахсе золим буд. Кӯдакони райият биситадӣ

¹ Мадина – шаҳр

² Зиё – деҳаҳо, заминҳои кишт

³ Кавокиб – ситораҳо, сайёраҳо

⁴ Маймун – хучаста

⁵ Мансур – пирӯз

⁶ Муайяд – нерӯманд

⁷ Ҳисн – қалъа

ва ба синоатҳо машгул кардӣ ва фарзандони мусалмонон ба шакли асирон медошт.

Рӯзе Мухаммад ибни Мусофир ба сайде рафта, эшон дари қалъа бастанд. Вай бисёр ҷаҳд кард, дар ба вай накушуданд, ки ҳама мункир буданд ба вай.

Душманон қасди вай карданд. Бигрехт ва овора шуд. Ва аҳли Симирон аз тааддӣ¹ вай бирастанд. Ва мулки ӯ табоҳ шуд аз шуми тааддӣ ва бедодии вай.

Санча ҳиснест азим. Алӣ ибни Зайд гӯяд, муҳкамтарин ҳисне Санча аст ба Туркистон. Малике кард. Девори вай чихил араш фароҳо дорад. Ду сур² дорад ба очир карда, миёни ҳар ду сур рамл³ пур карда. Чун душман сӯлоҳ кунад, рег равон шавад. Ва миёни сури дувум пуроб карда. Пас, об равон шавад. Ва бар сари он қалъаҳои азим карда. Ва дар Туркистон маъруф аст.

Сангвайҳ қалъаест бар ҷазира, ба дарёи Ҳинд. Гӯянд ҳар беморе, ки дар он равад се рӯз, ба сикхат бояд ё бимирад. Ва дар он сутунҳост азим. Онро Мознин ва Мозина карданд. Зану шавҳар буданд. Ва ҳаргиз касро ин қувват набудааст. Ҳар амуде⁴ ба ҳазор мард натавон ҷунбонид, ки шигифте ачаб аст.

Су шаҳрест ба Ҳиндустон. Он ҷо буге буд номи он «Манот».

Султон Маҳмуди Ғазнавӣ қасд кард, ки он Манотро баргирад. Ва Манот санге буд кабуд дар Каъба ниҳода буд.

Чун Пайгамбар (с) Каъбаро пок кард аз бутон, Манотро берун андохт. Марде бардошт, ба Ҳиндустон бурд. Эшон ба баробари зар бихариданд ва дар Су бизаданд.

Пайгамбар (с)-ро гуфтанд: «Манотро ба Ҳиндустон бурданд».

Гуфт: «Марде аз умматони ман онро боз орад».

Пас чун Султон Маҳмуд онро қалъ кард⁵, ҳиндувон онро ба хирворҳои зар мебариданд, нафурӯхт.

Ва Султон табаре бардошт, ба дасти хеш барканд, ки ба осиебе заррин нишонда буданд ва онро ба Ғазнин овард ва гуфт: «Падари ман бут натаришид, ки ман бут фурӯшам».

¹ Тааддӣ – зулм

² Сур – девор

³ Рамл- рег

⁴ Амуд – сутун

⁵ Қалъ кард – барканд

Ва он сангро дар атабаи¹ мадраса афканд ба Ғазнин, то кадам бар он мениханд. Ва ин Манотро ба Су нисбат кунанд.

Систон иқлимest бузург, ҷоie муборак, пурнеъмат. Худуди вай аз Хуросон то мафозаи² Кирмон ва то Бомиён. Шахрҳои неку чун Ғур ва Асфизор ва Буст ва Заранҷ.

Ва бузурgtарин ҷӯи он ҷо нахри Ҳиндманд аст. Дар бухайраи³ Зирех ояд. Ва Зирех дарёест кӯчак, се фарсанг гирд ба гирди вай. Ва дар он моҳӣ бошад бисёр. Ва дар ҳамаи вилояти Систон як кӯҳ аст бар дари шаҳр, номи он «Бунх». Ва ғӯянд море аз он сомон⁴ берун афтод, бар он кӯҳ омад. Ва ҳанӯз он мор мондааст. Ду чанох⁵ дорад: сурху сабз. Ва аз ин сабаб дар ин иқлим⁶ афои⁷ қаттола⁸ бошад. Ва дар ҳар аҳде ин моронро бинанд.

¹ Атаба – остонаи дар

² Мафоза – биёбон

³ Бухайра – кӯл

⁴ Сомон – ҷониб

⁵ Чанох – қанот

⁶ Иқлим – минтақа

⁷ Афой – морҳои афъӣ

⁸ Қаттола – қотил, кушанда

Сило шахрест ба Чин. Ҳар кӣ дар он чо равад, берун наёяд ва нахоҳад, ки берун ояд. Ва ҳар кӣ ба Туркистон даршавад, вайро хориши тан падида ояд.

Боби «шин»

Шом иқлиме муборак аст, чойи расулон ва пайгамбарон аст. Араше¹ замин наёбанд дар он, ки магар Цибраил чанд бор он чо нузул карда бувад. Қиблаи саду бисту чаҳор ҳазор пайгамбарон аст, муҳочари² пайгамбарон аст. Заминҳо хароб гардад, магар Макка ва Мадина ва Байт-ул-муқаддас . Қиёмат он чо бувад ва сахра³ он чост ва оламиёнро ҳашр он чо кунанд. Ҳадди Шом аз Куфа аст то Рамла ва то Болис ва то Малатия. Ва шаҳрҳои фарох. Бароъ ибни Ҳозиб гуяд, «Намоз кардам бо Пайгамбар алайҳи-с-салом ба чониби Байт-ул-муқаддас шонздаҳ моҳ». Ва аввал намозе, ки Пайгамбар алайҳи-с-салом ба Байт-ул-муқаддас кард, намози дигар буд. Чун қибла бигардонид, бар ҷухудон саҳт омад.

Ширмоҳ қасрест он чо, ки деҳи Абӯаюб ба Қӯҳистон. Ва даккае⁴ азим ва обе равон. Гуянд зане мерафт, тифле дар канор дошт, лашкари Нуъмон ибни Мунзир дар об ронд, зан чома бардошт, битарсид ва биафтод ва тифл гарқ шуд. Нуъмон дилтанг шуд ва назр кард, ки он чо пӯле созад. Аз Кисро дастуре хост. Манъ кард. То вайро асаре набошад дар ин диёр.

Чун Баҳром ба ҷанги Апарвез омад, Апарвез Нуъмонро ба ёрӣ хонд.

¹ Араш – газ

² Муҳочара – хичратгоҳ

³ Сахра – санги муаллақ

⁴ Дакка – тахтгоҳ

Гуфт: «Ерй диҳам, ба шарти он ки он қантара¹ бикунам».

Дастуре дод.

Пас Нуъмон ин пул бикард, қантараи олій. Ва Ширмохро он ҷо бино кард.

Ширвон шахрест неку. Онро бино кард Анушервони Одил ба Баланчар ва Боб-ул-абвоб.

Ва сабаб он буд, ки Хазар гонат мекард ва то ба ҳадди Мавсил ва Ҳамадон мерасид. Пас чун навбати малики Анушервон буд, кас фиристод ба малики Хазар ва духтари вайро бихост. Ва духтар ба вай дод ва иттифоқ карданд, ки ба якдигар расанд.

Анушервон тираст² мардро пинхон кард, то лашкари Хоразмро гонат мекарданд.

Ҳокон пайгом фиристод ба Анушервон, ки «Гонат меравад».

Вай мегуфт: «Хабар надорам».

То чанд бор гонат карданд.

Анушервон гуфт: «Душмане мехоҳад, ки миёни мо хусумат афканад. Чунон мебинам, ки деворе бувад миёни вилояти ману ту, то дар вилояти ман он кас ояд, ки маро бояд ва дар вилояти ту он кас ояд, ки туро бояд».

Ҳокон ризо дод ва бозгардид.

Анушервон Боб-ул-абвоб бикард ба рухом ва ба расос³, фароҳии он тираст араш⁴. Ва аввал машқхоро пурбод карданд ва пӯстҳои гов бар сари об афканданд ва бар сари он бино карданд, то ба замин расид ва он гаҳ баровард то қуллаи кӯҳ ва даре оҳанин бар он овехт ва ҷамъе баргумошт, ки онро ниғаҳ медоранд ва Шарвонро бино кард.

Ва агар дар олам Анушервон ҳамин хайр кард, тамом аст.

Шиъби⁵ Баввон ба Форс аст, ҷоие мавсуф ба некуй: дарахтҳо бисёр ва иқлиме фароҳ, ҳама бӯстонҳо. Ва масал занад дар олам ба некуии Шиъби Баввон ва Сугди Самарқанд.

Шаир қалъаеи азим дар Шом, бар кӯҳе баланд. Ва бар сари қуллаи он санге чун сипаре фароҳ ва қалъа бар сари он санг карда аз ҳеч ҷавониб бар он роҳ нест.

Ва онро курде бигирифт ва аз тарафе роҳе бисохт ва ба зер омадӣ ва роҳ задӣ. Маликшоҳ чанд бор лашкарҳо фиристод, ҷумларо ҳазимат мекард¹.

¹ Қантара – пул

² Тираст – сесад

³ Расос – сурб

⁴ Араш – газ

⁵ Шиъб – дарра

Маликшоҳ дармонд. Пас, қасди Шаир кард ва роҳҳои вай бигрифт.

Шаир бидонист, ки чон нахоҳад бурдан. Зане дошт бар қалъа неку, вайро бидушт ва худро аз ин қалъа ба зер андохт. Пояш шикаста шуд.

Вайро пеши Маликшоҳ бурданд. Гуфт: «Чаро пеши ман наёмадӣ ва худро чаро ба зер афкандӣ?»

Гуфт: «Зане доштам хуб, тарсидам, ки ба дасти душман афтад, вайро бидуштам. Пас бе вай зиндагонии хеш надидам, худро ба зер афкандам».

Маликшоҳ гуфт: «Шуҷоате ба ин ҳад, ки лашкархоро ҳазимат кунӣ, ҳаммияте² ба ин ҳад, ки занро ҳалок кунӣ, далерӣ ба ин ҳад, ки аз қалъа ба зер чаҳӣ, туро ҳалок накунам». Вайро хилъатҳо дод ва қалъа ба вай дод.

Шуш шахрест ба Хузистон. Ибни Муқаффаъ гӯяд, аввал суре³, ки бино карданд баъд аз Тӯфони Нӯҳ сури Шуш буд ва Тустар. Ва гӯянд, ки Сом ибни Нӯҳ бино кард. Ва ин шахрро Абӯмӯсои Ашъарӣ гушуд дар аҳди Умар ибни Хаттоб (р). Дар он тираст⁴ ҳазина ниҳода буд, бигрифт. Хонаеро дид парда бар он овехта, қасди он кард. Ҳазинадор бигрист ва савганд хӯрд, ки «Дар он ҳеч мол нест, магар тобути Дониёл». Пас, онро бигзошт. Ва дар боби кубур гуфта омад.

Гӯянд, ки Пайгамбар алайҳи-с-салом мерафт бо Умар ибни Хаттоб (р). Тифле ба роҳ мегирист. Умар (р) онро бардошт ва бинавохт ва хомӯш кард ва назди Пайгамбар (с) расид.

Чун дар масҷид омад, Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфт Умарро, ки «Он тифлро дидӣ? Олам бар дасти вай хароб шавад».

Гуфт: «Чаро?»

Гуфт: «Даччол аст».

Гуфт: «Бозгардам, вайро ҳалок кунам». Бозгардид, вайро наёфт.

Расул (а) вайро гуфт: «Эй Умар (р), ӯ олабро бигирад. Ва ба дасти вай шахре бигушояд аз баҳри уммати ман».

Рӯзгори дароз баромад то Пайгамбар (с) даргузашт, Умар (р) Абӯмӯсоро ба Хузистон фиристод.

Пас, Шушро хисор дод⁵. Дармонд. Дар он вилоят мегардид. Роҳиборо дид бар сари дайре. Пурсид: «Шумо ба чӣ кор омадаед?»

Гуфт: «Шушро меситонам».

Гуфт: «Бозгардед, ки Шушро магар Даччол биситонад».

Абӯмӯсо илтифот¹ накард. Ва ба дари Шуш фуру омад. Ва дармонд.

¹ Ҳазимат мекард – шикаст медод

² Ҳамият – ғайрат

³ Сур – девор

⁴ Тираст – сесад

⁵ Ҳисор дод – муҳосира кард

Ногоҳ марде баромад ва ба дари Шуш биистод, пой бар дари Шуш зад ва гуфт: «Эй Шуш, гушода шав!»

Ҳоле дарҳо гушуда шуд. Ва биафтод.

Лашкар оҳанг кард ва даррафтанд. Ва он мард нопадид шуд. Ва лашкар такбир кард, ки сухани Пайгамбар (с) рост шуд, ки «Даччол шахре аз баҳри уммати ман бигшояд».

Шиз шахрест миёни Марога ва Занчон, дар миёни кӯҳҳо ниҳода. Ва он ҷо маъдани² зару сурб ва зирних³ ва чева⁴ ва ҷамаст⁵ бувад, валекин ҳезӯм азиз бувад. Нукра кам гудозанд. Сури⁶ вай гирд даромада бар дарёи кӯчак ва оташхонае бузург ва тахти Кайхусрав он ҷо буд – тахте биринчин, ба ду гардун⁷ кашидандӣ, дар он ҷо ниҳода буд ва Ҷоми гетинамой. То рӯзгори габрон ба сар омад ва Ислон зоҳир шуд. Габрон битарсиданд аз горати он. Онро дар бухайра⁸ андохтанд, ки дар Шиз аст ва дигар кас онро надид.

Боби «сод»

Ҳисни⁹ **Суфр** қалъаест руйин дар биёбони Андалус. Онро Зулқарнайн бино кард ва китобҳо ва ганҷҳо дар он ниҳод ва дар вай ба тилисм кард. Ва ҳеҷ кас дар он роҳ наёбад. Ва андаруни он ба санг бино кард ва девори он ба нухос¹⁰. Ҳар кӣ он ҷо расад, онро бинад, чандон бихандад, ки бимирад.

Ва Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфт шахрест ба Мағриб аз мис, бар он суратҳо аз мис, дарозии он ду мил ва бар дари он кӯҳе, дарозии он саду сӣ мил, дар он қавмеанд аз ҳафтоду ду забон сухан гӯянд.

Ва гӯянд, ин ҳисн ба Андалус аст. Чун ба якфарсангии он расанд, бонги сагон шунаванд ба нерӯ. Чун пештар оянд, камтар шавад. Чун дар шаҳр раванд, ҳеҷ сагро набинанд.

Ва бидон, ки сарҳади умрон¹¹ ҳама чизҳо шигифт бувад. Ва мисли ин қисса ба интиҳои Нил аст, то гӯянд, ду бародари суфӣ бар соҳили Нил мерафтанд чиҳил сол, ба ҷойе расиданд, деворе диданд заррин ва

¹ Илтифот – таваҷҷуҳ

² Маъдан – кон

³ Зирних – марғи мӯш, сулфури арсеник

⁴ Чева – жева, симоб

⁵ Ҷамаст – санги маъшук

⁶ Сур – девор

⁷ Гардун – ароба

⁸ Бухайра – кӯл

⁹ Ҳисн – қалъа

¹⁰ Нухос – мис

¹¹ Умрон – ободонӣ

замине диданд мушаббак¹ ва оби Нил аз зери девор берун меомад ва ба ин замин фуру мерафт. Гуфтанд, ки «Дар паси ин девор чӣ бошад?»

Яке чора сохт ва бар сари ин девор шуд. Хандае бизад ва худро дар он ҷониб андохт. Ва дигар асари вай кас надид.

Бародари дигар хост, ки биравад. Бар девор набишта дид: «Ила хуно маслак-ул-одамийи фа ман човазаху лам ярчиъ» (*Роҳи одамӣ то ин ҷост, пас, ҳарки аз он гузаит, барнагаит*).

Бидонист, ки интиҳои умрон аст ва бозгардид. Ва иллати хандидани эшон Худо донад.

Санъо шахрест дар иқлими² Яман, бузург ва неку ва бисёрхайр. Ва бонии³ Санъо Санъо ибни Арок ибни Яқтан.

Ва Муҳаммад ибни Ҳасан ибни Алӣ гӯяд, ки Сулаймон ибни Довуд (а) девонро амалҳо фармудӣ ба Истаҳр ва музди эшон ба Санъо додӣ.

Девон шикоят карданд ба Иблис. Гуфтанд: «Мо дар ин ранҷ мондаем».

Иблис гуфт: «Бало сахт шуд, фараҳ наздик омад».

Ва Муаммар гӯяд: «Дар Шом ва Хуросон ва Ироқ рафтам, мисли Санъо надидам». Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфт: «Дунё бинаравад, то Санъо мулки араб гардад. Шахсе аз он ба дарояд номи вай Ваҳаб, Офаридгор вайро хикмат диҳад». Ибни Аббос (р) гуфт: «Санъо товуси олам аст ва олам Яман аст». Ва Мучоҳид гӯяд: «Олам Ҳичоз аст». Ва Саид ибни Ҷубайр гӯяд: «Олам Ироқ аст». Ва Ваҳаб ибни Манаббих гӯяд: «Олам олим аст».

Ва аҳли Санъо ду бор зимистон кунанд ва ду бор тобистон. Ва ҳамчунин, аҳли Адан ва Ҳачар.

¹ Мушаббак – дарҳамафтода

² Иқлим – минтақа

³ Бонӣ – бунёдгар

Боби «зод»

Заравон шахрест ба худуди Яман. Биное дорад ачаб. Гуянд онро девон карданд аз баҳри Сулаймон (а).

Боби «то»

Толиқон шахрест бино карда ба кӯҳ. Матои вай намад ва зилу¹ ва парда.

Тоиф шахрест обе хуш дорад ва хавое пок. Ва гуянд саном² замин Тоиф аст. Он ҷо зайтун бувад ва ангури неку ва мавиз ва адим³ ва қанбил⁴ ва анор ба оламҳо баранд. Ва дар соле як бор боде ояд дар шаб, пустихоро адим гардонад. Ва дар он шаб, қанбил биборад бар сари адимҳо ба тулуи Сухайл ва дар олам ба ҳеҷ ҷойи дигар наорад.

Ва Тоифро ба он «Тоиф» хонанд, ки Дамун ибни Абдулмалик писари амро⁵ бикӯшт ва ба Ҳазрамавт гурехт ва духтари Урва ибни Суудро бихост ва Сакифро гуфт: «Ман шуморо тавфе⁶ кунам». Ва деворе бино кард.

Ва Тоифро «Вач» гуфтандӣ. Пас онро «Тоиф» ном карданд.

Ва богест он ҷо «Вахт» гуянд, шигифт. Васфи он биёяд. Ва мавизи он шаҳр дар олам баранд.

Табаристон иқлим⁷ хадди⁸ вай аз билоди Аррон то Ҷурҷон ва хадде аз дарёи Хазар то Толиқон. Ва шаҳрҳои бисёр аст, чун Аҳлум ва Тамис ва гайраҳо. Табаристон ҳам сахл⁹ аст, ҳам кӯҳ ва ҳам беша ва ҳам дарё. Қалъаҳои мулк¹⁰ бувад ва хазинаҳо бешаҳо бувад ва дарё бозаргонро матоъ¹¹ бувад. Ҳомуни¹² вай чун бисотест¹ сабз.

¹ Зилу- қолин, гилем

² Саном – рукн, қуҳон

³ Адим – чарми рангин, пусти даббоғишуда

⁴ Қанбил – гарди рангини яманӣ (доруи меъда)

⁵ Ам – амак

⁶ Тавф – девор

⁷ Иқлим – минтақа

⁸ Хад(д) – ҳудуд

⁹ Сахл – водӣ, замини ҳамвор

¹⁰ Мулк – подшоҳон

¹¹ Матоъ – мол, василаи даромад

¹² Ҳомун – замини ҳамвор

Ва масолеҳи² миёни Табаристон ва Дайламон сиву як маслаҳа³ бувад, дар ҳар яке ду ҳазор мард.

Аввалин шаҳри Табаристон Тамис то Ҷурҷон то Толиқон. Ва бар он дарбест⁴ азим. Аз аҳли Табаристон кас натавонад, ки ба Ҷурҷон ояд илло аз он дарб, зеро ки деворе баланд кашидааст аз кӯҳ то миёни дарё. Бино кард онро Анушервони Одил, то миёни турк хичоб⁵ бошад аз гораат. Матои Табаристон хиш⁶ ва изорҳо ва гилем ва шамшод ва моҳӣ ва лолако⁷ ва биринҷ ва табакҳо ва норанҷу абрешим.

Ва чун Муовия вилоти Табаристон ба Маслақа ибни Хубайра дод, бо вай бист ҳазор мард буд. Чун ба Табаристон омад, саҳраҳо⁸ аз кӯҳ бигардониданд, лашкари вай ҳалок шуд ва Маслақаро бикуштанд.

Ва пас аз вай, Язид ибни Муҳаллаб аз Хуросон биёмад ба Табаристон ва ҷанг кард бо Испаҳбади Дайлам. Пас, сулҳ кард бо вай, ҳар сол ҷаҳорсад ҳазор дирам ва ҷаҳорсад хирвор заъфарон ва ҳар сол ҷаҳорсад мард бар сари ҳар марде сипаре ва ҷоме симин.

Пас чун навбат ба Абӯҷаъфар Мансур расид, хиёнат кард. Мансур Хозим ибни Хузаймари бифиристод бо Марзуқи Абулҳасиб.

Роҳ намедоданд эшонро. Абулҳасиб сару риши худ битарошид ва бигрехт. Пеши Испаҳбад омад ва бигрист бар дари ҳисн⁹. Испаҳбад гуфт, дармондааст. Вайро бар дари ҳисн бурданд. Шикоят кард, ки «Лашкари Ислон маро бизаданд ва ба ин ҳолат маро бикарданд». Ва бо эшон илф¹⁰ гирифт.

То эшон гофил шуданд. Хате набишт ва дар тире баст ва биандохт. Лашкари Ислон онро баргирифтанд. Ва бар он набишта буд, ки «Фалон шаб, дари қалъа боз кунам, ҷумла он ҷо оянд!»

Лашкар омаданд он шаб ва вай дар боз кард ва лашкар даромаданд.

Испаҳбад бигрехт ба кӯҳи Ториқ ба Дайламон. Баъд аз соле, бимурд.

Абулҳасиб он ҷо бимонд ва муқомро¹¹ ба Сорӣ кард. Вилоти вай ду сол буд.

¹ Бисот – гилем

² Масолеҳ – анборҳои аслиҳа

³ Маслаҳа – анбори аслиҳа

⁴ Дарб – роҳ

⁵ Хичоб – монеа

⁶ Хиш – пардаҳои катонӣ

⁷ Лолако – кафш

⁸ Саҳраҳо – ҳарсангҳо

⁹ Ҳисн – қалъа

¹⁰ Илф – улфат, унс

¹¹ Муқом – қароргоҳ

Пас Мансур Холид ибни Бармакро бифиристонд. Он маликон бигрехтанд ва Холид зафар ёфт ва қалъаҳо биситад ва тоҷҳо ва камарҳои муқаллал¹ ба зумурад баргирифт. Ва ҳайбати Холид қарор гирифт, то ба ҳадде, ки сурати Холид бар сипарҳо кардандӣ ва манҷаниқҳо, ки бо Холид буд. Ва Испаҳбад битарсид, заҳр бихӯрд ва зану бачаро заҳр дод то бихӯрданд. Ва Масмагон ба даромад бо зан ва духтарон пеши Холид бар хок нишаста.

Холид раҳмат кард ва эшонро ба Амир-ул-муъминин Мансур фиристонд. Духтареро ба Аббос ибни Муҳаммад дод, Иброҳим ибни Аббосро бизод. Якero ба Маҳдӣ дод, Иброҳим ибни Маҳдиho бизод.

Филчумла, Табаристон иқлимest манeъ, пурнеъмат.

Табария шахрест ба Магриб. Он чо ақориб² бувад ва боҳаи³ бисёр.

Ва ба рӯзгори Шопур шере падиd омаd он чо ва зиёнҳо мекард ва мегурехт. Бифармуд, то бар дари гори вай сурати Шопур бо силоҳ бикарданд. Шер онро медид, то густох шуд. Рӯзе берун омаd ва Шопур суратро бияндохт ва ба чойи сурат биистод ва шерро бизад ва ҳалок кард. Ва ин шаҳрро бино кард бо оташхонае.

Тароз охири билоди⁴ Ислom аст аз ҳадди Чин. Рӯйҳои неку доранд ва ҳайатҳои писандида. Ва Тароз ҳичобест⁵ миёни мусалмонон ва туркон ва гирди вай қалъаҳост мансуб ба вай. Ва он чо аждарҳо бошад. Ва аз паси эшон мулки Кимок аст. Ҳама дар ҳаймаҳо нишинанд. Ва аз он чо бигзаранд ба ҳадди турк- Хулаҳия расанд. Ин чумла дар ҳадди Шош аст. Аз Мовароуннаҳр шуморанд. Аз он чо гулом оранд ва дебо.

Таргус шахрест кофирон бирон карданд ва мардумро ба гораt бурданд ва оташе азим карданд ва занону атфолро⁶ дар он меандохтанд. Ва нақбате азим расид ва он шаҳр бирон шуд. То аҳди Ҳорунаrrашиd: Абусулаймони туркро бифиристонд ва бино кард дар санаи⁷ сабъин ва миа⁸ ва сури⁹ вай бикард. Ва мардуми вай гоziанд¹⁰.

¹ Муқаллал – нигуншуда, хотамшуда

² Ақориб – каждумҳо

³ Боҳа – локпушт, сангпушт

⁴ Билод – кишварҳо

⁵ Ҳичоб – девора, монеа

⁶ Атфол – кӯдакон

⁷ Сана – сол

⁸ Сабъин ва миа – яксаду ҳафт

⁹ Сур – девор

¹⁰ Ғоziанд – ҷанговаранд

Тулайтила шахрест ба худуди Магриб, бар сари кӯхе олӣ, ба санг ва қалъӣ карда. Гирди он шаҳр ҳафт кӯҳ, ки бар он мардум нишинанд ва гирди он ҷӯе мегардид чун Дачла, онро «Аночир» хонанд. Ва дигар шаҳрҳо ба наздики вай: Туртуша ва Малита ва Қуртуба. Аммо шигифт Тулайтила аст.

Тайба мадинаи расул аст. Ва «Тайиба» низ хонанд. Ба ҳукми он ки ҳаме бўӣи хуш аз он ояд, некутар аз бўӣи мушк. Аз хок ва санг ва меваҳо то пӯст ва ҷулуди¹ ҳайвонот, ки бўӣи хуш дорад.

Боби «айн»

Ироқ миёни олам аст ва сурраи² дунё, зеро ки ҳиндувон Бобулро

сурраи дунё ниҳоданд. Ва аз иқлими робеъ³ аст. Ва ҷазираи араб дар Ироқ аст. Ва аҳли Ироқ аз офат бар саломатанд: аз шукрати⁴ Рум ва Сақолаба ва аз сиёҳии Ҳабаша ва аз бадхӯӣи туркон ва аз тундии аҳли Чин. Ва ин сабаб хулафо миёни Ироқ ихтиёр карданд Бағдодро. Ва худуди Ироқ аз ҳадди Қухистон аст то бодия ва Куфа ва диёри бани Шайбон ва то баҳри Форс. Шаҳрҳои муазззам⁵ дар Ироқ Бағдод аст ва Басра ва Куфа, Ҳира ва Қодисия ва Хониқин. Ва Дачла миёни он меравад. Аз ҷонибе

араб дорад ва аз ҷонибе аҷам. Майдонӣ гӯяд, ҳадди Ироқ аз Ҳит аст то ба Чин ва Ҳинд ва Синд ва то Рай ва Хуросон ва Даёлим ва Љибол ва Исфаҳон. Ибни Аббос гӯяд Баҳрайн аз Ироқ аст.

Ва ба Ироқ зимистон набошад, чунон ки ба Қухистон тобистон набошад, чунон ки ба Уммон соика⁶ набошад, чунон ки ба Тихома дамомил⁷ набошад, чунон ки ба Ҷазира ҷараб⁸ набошад, чунон ки ба Зангбор тоун⁹ набошад, чунон ки ба Шом таб набошад ва чунон ки ба Хайбар таҳол¹⁰ набошад ва чунон ки ба Баҳрайн залозил¹¹ набошад ва чунон ки ба Сироф каждум набошад ва чунон ки ба

¹ Ҷулуд – пӯстҳо

² Сурра – ноф

³ Робеъ – ҷорум

⁴ Шукрат – сафедии моил ба сурхӣ

⁵ Муаззам – бузург

⁶ Соика – барқ, озарахш

⁷ Дамомил – гармиҷа, нарак

⁸ Ҷараб – гарӣ, шукуфаи муйхӯрак

⁹ Тоун – вабо

¹⁰ Таҳол – бузургшавии испурч

¹¹ Зилзол – заминҷунбӣ

Аҳвон аждарҳо набувад ва чунон ки ба Систон суъбон¹ набувад ва чунон ки ба Миср тамосиҳ² набувад. Ҳамчунон, аҳли Ироқ аз ин балоҳо эмин бошанд.

Асқалон ва Акка дар Шом аст - шаҳрҳои муборак бар ҳадди Байтул-муқаддас . Абдуллоҳ ибни Салом гӯяд: «Тоҷи дунё Шом аст ва тоҷи Шом Асқалон аст». Онро Муовия гушод, дар хилофати Умар ибни Ҳаттоб (р). Ва Пайгамбар алайҳи-с-алом гуфтааст: «Ҳар кӣ ба Асқалон бошад шабе ва рӯзе ва бо кофир ҳарб кунад ва баъд аз шаст сол бимирад, шахид бимирад». Ва Асқалон бар соҳили баҳри Рум аст. Сағри³ кофир аст, ҷойи авлиёст.

Аскари Мукаррам шаҳрест дар Хуросон. Онро бино кард Мукаррам. Шахсе буд Ҳачҷоҷ ибни Юсуф вайро бифиристод, ки ҳарб кунад бо Хурзод ибни Форс. Вайро бигирифт ва бо вай ду марворид буд дар кӯлоҳ, онро ба Ҳачҷоҷ фиристод. Ва он ҷо деҳе буд бирон, онро бино кард ва номи вай «Аскари Мукаррам» кард. Шаҳрест муборак. Аз он абрешим оранд ва дибҷҳои неку ва найшакар ва норанҷ ва гайра.

Уммон қасабаи⁴ вай Ҳусор аст, бар соҳили дарё ниҳода. Он ҷост ҷойи бозаргонон ва киштиҳо ва он ҷо фуру оянд ва борҳо он ҷо гушоянд. Аъмоли⁵ вай тираст⁶ фарсанг аст. Онро бигушуд Муҳаммад ибни Қосими Шомӣ аз баҳри Муътазид Биллоҳ. Бозори Марворид он ҷо бувад.

Аммурия шаҳрест дар Рум, чихилу чаҳор бурҷ дорад. Онро Муътасим истад⁷. Ва манҷаниқҳо бар он ниҳод ва ҳеҷ наметавонист гушудан. То шабе, гирди Аммурия мегардид. Ду кофир бар сари бурҷе деге мелуҳтанд.

Яке мегуфт: «Малики Исломи наметавонад ситатан Аммурияро».

Ин дигар гуфт: «Туро бо ин ҳадис⁸ чӣ кор? Кори мулукон⁹ ба эшон раҳо кун!»

Соате бигзашт ва Муътасим истод.

Пас он мард гуфт: «Чӣ гуна биситонад?»

¹ Суъбон – мор

² Тамосиҳ – тимсоҳҳо

³ Сағр – марз

⁴ Қасаба – маркази вилоят

⁵ Аъмол – ноҳияҳо, музофотҳо

⁶ Тираст – сесад

⁷ Истад- ситонид

⁸ Ҳадис – суҳан

⁹ Мулукон – подшоҳон

Гуфт: «Манчаниқхоро пароканда ниҳода аст. Ҷумларо бар як бурҷ ниҳад то хароб кунад. Пас лашкарро бифармояд, то гили он бардоранд ва дароянд».

Муътасим гуфт: «Аллоҳу акбар! Ҷоа-н-насуру мина-с-самоъ» (*Пирӯзӣ аз осмон омад*).

Бозгардид ва манчаниқҳо бар як бурҷ ниҳод ва сангро мезад, то бурҷеро хароб кард ва дар он рафт. Ва Аммурияро бисӯхт ва дари вай биканд ва ба Бағдод овард.

Ҳикоят

Гӯянд роҳибе буд он ҷо. Бо яке гуфт аз лашкари Муътасим, ки «Шумо Аммурияро натавонед истадан».

Гуфт: «Чаро?»

Гуфт: «Дар китобе хондаам, ки Аммурияро харомзодагон сӯзонанд».

Ин суҳан ба вазири Муътасим расид. Дилтанг шуд ва Муътасимро хабар кард.

Муътасим гуфт: «Роҳиб рост мегӯяд. Гуломони ман чандин ҳазор харомзодаанд».

Ва бо Муътасим даҳ ҳазор гуломи турк буд ба зар харида. Ва Аммурияро биканданд ва бисӯхтанд ва ҷуфте дари оҳанин ба гардунҳо¹ ба Бағдод овард. Ва аз шигифтии ҷаҳон, ин дар аст, ки тахта-тахта оҳан аст, ҳар тахта дувист² ман ва изодаи³ оҳанин ба як пора. Кас намедонад, ки онро чун рехтаанд ё чун кӯфтаанд ва шигифтии он Худой донад.

Боби «ғайн»

Ғона ҳам шаҳрҳои Мағриб аст. Матоҳои вай зару сим ва мису нафт ва лочварду асп. Ва дар Ғона ҳар киро хона фарох бувад, зари вай бештар бувад. Ҳар бомдод хонахоро бирубанд ва хоки вай ҷамъ кунанд, бар миқдори фароҳии хона зар ҳосил ояд.

Ғаршистон аз ноҳияти Турк аст. Матои Ғаршистон намад ва ҷул⁴ ва ҳафифа⁵ ва ҷомаҳои гарҷай.

Ғазнин вилоятест бузург дар ҳадди Ҳиндустон. Шаҳре бузург дар он дувоздаҳ ҳазор мадраса аз он асҳоби Абӯҳанифа ва Шофай. Сарҳади Ислом аст. Ва дар Ҳиндустон шаҳри исломӣ Ғазнин ва

¹ Гардун – ароба

² Дувист – дусад

³ Изода – паҳлударӣ

⁴ Ҷул – чил, полон

⁵ Ҳафифа – гиёҳи хушк

Лаховар аст. Матои Ғазнин чилгӯзаву гулом ва бузина ва лолос¹. Дар ин шаҳр дувоздаҳ ҳазор масҷид аст ва дувоздаҳ ҳазор гармова. Шаҳрест атиқ², ба ду қисм. Дар миёни шаҳр кӯҳест азим. Сариргоҳи Султон Маҳмуд ибни Сабуктегин буд ва пас аз вай ба Малик Хусрав расид, духтарзодаи вай. Аз он ҷо то ҳадди Лаховар саду шаст фарсанг аст ва аз он сӯ ҳама ҳадди вилояти Ислон аст. Ва дар Ғазнин вилоятест онро «Шула» хонанд, бар сари майдон найзае фуру барзадаанд оҳанин, сари вай сешоҳ, аз он Рустами Зол. Онро ба ном доранд. Пас, ба зери майдон найзаи дигар, оҳанин, сари вай душоҳ, ба замин фуру бурдаанд, аз он Маҳмуд ибни Сабуктегин. Султон Санҷар чун он ҷо расид, вайро шигифт омад. Хост, ки онро ба Хуросон орад. Ҳеч ҷаҳорпо онро натавонист кашидан. Пас, ҳамон ҷо раҳо кард.

Ва бидон, ки Ғазнинро ҳавои муътадил аст ва мардуми вай зебову диндор, ба зиракӣ мансуб. Ва агар аз он ҳок ба адл Маҳмуди Ғазнавӣ хост ва дар ҳикмат Саной, эшонро ин мафохир тамом аст.

Ҳикоят

Гӯянд, ки Имом Муҳаммад ибни Яҳёи Нишопурӣ ҳамеша таъна задӣ дар Саной. Вайро «зандик³» ва «дахрӣ⁴» хондӣ, шеъри вай нашонидӣ.

Шабе, Пайгамбар (с)-ро ба ҳоб дид, сар бар вай гарон дошт ва гуфт: «Саной дар ҳаққи ман суҳанҳои хуб гуфт. Ту дар вай суҳанҳои зишт гуфти?»

Аз ҳоб даромад ва мегирист. Ҳамчунон рафт то ба Ғазнин. Бар сари гӯри Саной нишаст ва муддате узр меҳост ва тавба мекард.

То вайро ба ҳоб дид. Гуфт: «Ту Саной бошӣ?»

Гуфт: «Манам он Санои зандик, ки ту гуфти. Тавба кардӣ?»

Гуфт: «Тавба кардам».

Гуфт: «Забонро ниғаҳ надошти. Бирав қаламро ниғаҳ дор ва дар аҳли қибла таъна мазан!»

Вай бозгардид ва ба ҳудуди Хуросон расид. Лашкари Султон Санҷар фуру омада буд. Вайро пеши Санҷар бурданд.

Санҷар пурсид, ки «Раийят бо подшоҳ бағӣ кунад⁵ ва осӣ⁶ шавад, бар вай чӣ вочиб аст?»

Имом гуфт: «Хориҷӣ бошанд ва хуни эшон ҳалол бувад».

¹ Лолос – ҷомаҳои абрешимӣ

² Атиқ – қадим, бостонӣ

³ Зандик – кофир

⁴ Дахрӣ – бедин

⁵ Бағӣ кунад – саркашӣ кунад

⁶ Осӣ – саркаш

Гуфт: «Лашкари Ғуз райият ва хирочгузори ман буданд, оёи шуданд». Ва фатво ба вай дод.

Имом набишт, ки «Хуни эшон ҳалол аст».

Чун Ғуз зафар ёфт, он фатво ба дасти Ғуз афтод. Имомро бигрифтан ва ба даҳонаш пурхок карданд ва вайро ҳалок карданд.

Ин микдор гуфта омад, ки забон ниғаҳ доштан саодат бувад.

Ғумдон қасрест шигифт. Ҳишом ибни Муҳаммад ибни Соиб Калбӣ гуяд, ки Лишараҳ ибни Яҳсаб меҳост, ки қасре кунад миёни Санъо ва Тива, ҳайте¹ бикашид, то тақдир² кунад. Мурдорхоре бипарид ва ресмон бирабурд ва ба букае дигар афканд, ки онро «Ғумдон» гуянд. Лишараҳ қасро он ҷо бино кард - ҷаҳорпахлу, ҳар вачҳе³ ба ранге дигар, аз санги ҳазуб. Ва «ҳазуб» сангҳо бувад ба лугати химяр. Ва андар он қасре бикард бар ҳафт сакф, миёни ҳар табақе чихил араш⁴, сояи вай чихил мил биафтодӣ ва сакфи вай аз як санги руҳом бикард, бар ҳар рукне⁵ сурати шере, бод ба даҳони вай даршудӣ ва аз дубур берун омадӣ. Ва ҷарог дар ин қаср барафрӯхтандӣ, беруни қаср рӯшноӣ додӣ аз сафои вай. Агар аз дур қасе бидидӣ, пиндоштӣ, ки барқ аст. Қасре шигифт буд.

Ва он рӯз, ки Усмон ибни Аффон (р) бифармуд, ки Ғумдон хароб кунанд, ҷӯбе ёфтанд бар он набишта: «Аслим Ғумдон. Ҳодимука мақтул» (*Ғумдо, саломат бимон. Вайронкунандаи ту ҳалок бод*).

Ба Усмон (р) гуфтанд ба ҷой бигзошт ва фармуд, то онро обод кунанд.

Вайро гуфтанд: «Ин микдор, ки хароб кардӣ, ба хирочи Шом ҳафт сол ободон нашавад».

Баъд аз чанд рӯз Усмонро бикӯштанд.

Ғур шаҳрест бар кӯҳе маниъ⁶. Забони эшон гайри забони Хуросон бувад. Ва баробари шаҳри Ғазна аст. Наҳре меравад аз он то ба бухайра⁷ ва Заранҷ миёни Ғур ва бухайра аст. Пушанг бар ҳадди вай аст.

Ва аҳли Хуросон истихфоф⁸ кардӣ бо аҳли Ғур ва гуриён дар Нишопур канносӣ⁹ кардандӣ ва нагузоштандӣ, ки дигар санъате кунанд, шумии бағӣ¹⁰ чунин кард, ки гурӣ муставлӣ¹ шуд ва Нишопур

¹ Хайт – ресмон

² Тақдир – андозагирӣ

³ Вачҳ – рӯй, тараф

⁴ Араш – газ

⁵ Рук – кунҷ

⁶ Манеъ – устувор

⁷ Бухайра – кӯл

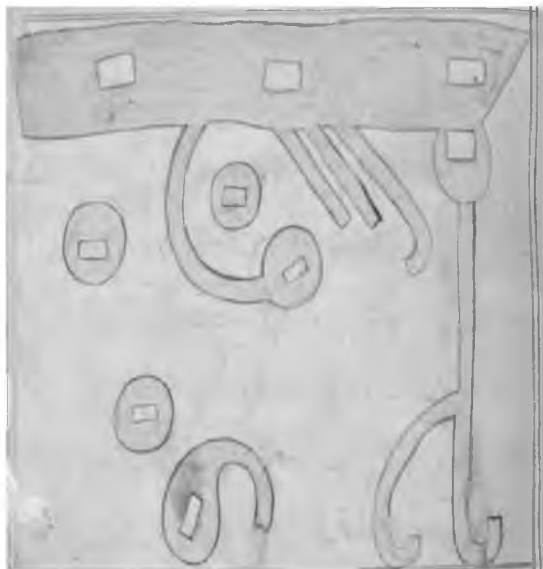
⁸ Истихфоф – безътиной

⁹ Канносӣ – рубандагӣ, фаррошӣ

¹⁰ Бағӣ – саркашӣ, исён

Нишопур хароб гашт. Ва осори вай ба билоди Ғур бурданд бар пушти чахорпо, аз зару сим ва олоти биринчин ва асос² ва зиннатҳои шигифт. Ва Нишопур ханӯз хароб аст.

Боби «фо»

Форс иқлимest муборак ва фархунда ва омира³, ихтиёри мулукон⁴, чойи акосира⁵, дар он билоди⁶ бисёр ва неъматҳои фаровон. Анушервони Одил як марди форсиро бар панҷ турк ва дайлам тақдим кард⁷ ва як марди форсиро ба сӣ марди хинду ва даҳ марди румӣ тақдим кард. Аҳли форс аз авлоди Ис ибни Яъқуб ва абнои⁸ мулук. Ва Форс ибни Тахмураc малике буд одил. Вайро даҳ писар буд: Чам ва Шероз ва Истахр ва Фасо ва Чанноба ва Каскар ва Калвозо ва Қирқисӣ ва Ақарқуб ва

Ҳаноё. Подшоҳии вай тираст⁹ сол. Аввал мулуки Форс Ардашер ибни Бобак ибни Сосон буд. Ва бузургтарин қалъаҳои Форс Истахр аст. Ва дар Форс хона кардааст ва панҷ хазор қалъа. Кас нагуфт, ки яке битавонистанд ситадан. Матой Форс: тузӣ¹⁰ ва катон ва мумиёй ва гулоб ва савсан ва саътар¹¹ ва гугирд ва нафт ва зайтун ва оби мургон¹² ва заъфарон ва дибач.

Мулукони Форс Заҳҳок буд ва Чамшед ва Фаридун ва Шопур ва Баҳром ва Қубод ва Кайхусрав ва Кайковус ва Сиёвуш ва Ҳурмуз ва Фирӯз ва Апарвез ва Анушервони Одил. Ва аз пайгамбарон

¹ Муставлӣ – ғолиб, дастболо

² Асос – асбобу анҷоми хона

³ Омира – обод

⁴ Мулукон – подшоҳон

⁵ Каосира – кисроҳо (шоҳони Форс)

⁶ Билод – шаҳрҳо, кишварҳо

⁷ Тақдим кард – бартар шуморад

⁸ Абно – фарзандон

⁹ Тираст – сесад

¹⁰ Тузӣ – порчаи катонии нозук

¹¹ Саътар – савсанбар (пудинаи тиббӣ)

¹² Оби мурғо – оби зидди малаҳ

Сулаймон (а) ба Истахр бор додӣ ва бар тахт нишастӣ ва аҷноси¹ чунуд² аз вухуш³ ва туюр⁴ ва дев ва парӣ пеши вай саф кашидандӣ. Аз чаҳор сомони⁵ олам – аз Рум ва Сарандеб ва Чин ва Тароз ва Андалус ва Мағриб ва Ироқ ва Хуросон ва Дарбанд ва ғайра. хироч ба Форс овардандӣ. Ва ғӯянд, чун Форс ободон бувад, ҳамаи олам ободон бувад ва чун Форс бирон шавад, ҳамаи олам бирон гардад.

Ва Салмони Форсӣ аз авлоди Асовира буд. Тазаҳҳуд⁶ кард ва китоби авоил⁷ донист, медид, ки Пайғамбари охируззамон (с) дар Ясриб даъват кунад.

Вай қасди Ҳичоз кард ва меомад, ба водии Заруд расид. Шере ба вай част. Дармонду ғуфт: «Илоҳӣ, медонӣ, ки ба талаби пайғамбаре меоям. Ба ҳоҳ ва ҳурмати ӯ, ки маро аз ин душман бирахонӣ!»

Саворе баромад ногоҳ, теге бар шер зад ва вайро ба ду пора кард. Салмон наҷот ёфт. Пайғамбарро (с) бидид, имон овард.

Ва бидон ки чаҳондорон ҷумла аз Форс хостанд. Ва оли Сосон аз авлоди Баҳром буданд, чаҳор ҳазор сол подшоҳӣ дар хонаи эшон буд. Ва Дарёи Форс ғӯшаест аз Баҳри Муҳит дар ҳадди Чин ва то Ҳинд. Ва ҳеҷ киштии набошад, ки дар баҳре равад ва аз ҳадди мамлакат бадар шавад, магар Дарёи Форс. Ва Дарёи Бахтагон бухайра⁸ аст дар ин вилоят, тӯли вай бист фарсанг. Оби вай талх аст. Ва Бухайраи Ҷур он ҷост, наздики Козерун, тӯли вай даҳ фарсанг. Ҳадди Форс то Хуросон, то Торам ва аз Сироф то Истахр. Мадинаи⁹ қадим дар он Ҷируфт аст. Меваҳо бувад анвоъ. Дарахте бувад «чам» хонанд ва монанди чавз¹⁰. Меваи вай «табри чам» хонанд. Ва анокид¹¹ бувад сабз, давои мабтун¹² бошад. Ва дарахти сапистон бувад ва ҷино, ки сад ғом бўӣ диҳад. Ҷируфтро бино кард Шохвор бинти Марзбон.

Фархон қалъаи азим буд ба Рай. Биное буд оӣ. Ва девони Ғатаммаши Заббӣ он ҷо буд. Ва аз аҷоиби вай он буд, ки ҳар рӯз он ҷо овоз омадӣ ва чанд бор шуниданд ва ҷустуҷӯӣ карданд ва қасро надиданд. То бирон¹³ шуд.

¹ Аҷнос – навъҳо, гурӯҳҳо

² Чунуд – сипоҳиён

³ Вухуш – ҳайвонот

⁴ Туюр – парандагон

⁵ Сомон – тараф, ҷониб

⁶ Тазаҳҳуд – парҳезкорӣ, тақво

⁷ Авоил – пешиниён

⁸ Бухайра – қӯл

⁹ Мадина – шаҳр

¹⁰ Чавз – чормағз

¹¹ Анокид – хӯшаҳо

¹² Мабтун – шикамдард

¹³ Бирон – вайрон

Фиръавния қасрест ба Минф, дар он сарире¹ аз они Фиръавн. Минф шаҳри Фиръан аст ба Миср. Чаҳор чӯй дар он равон, ба ҷойе расад дар ҳам афтад. Ва он қасрест, ки Ҳомон кард ва Фиръавн бар сари вай шуд, ки бо осмониён ҳарб кунад. Ва дар ин қаср сутунҳои азим аст, бар ҳар сутун тавқе аз нӯҳос². Аз ҷумлаи сутунҳо яке аз расос³ аст ва аз зери тавқи он об равон аст, нимаи амуди⁴ расад дар сақбе⁵ равад, на об сокин шавад, на аз он сақб даргузарад ва на қатрае ба замин ояд. Ва дар Минф шигифтиҳост ачаб.

Фиранҷ вилоятест бар соҳили дарё, тавил⁶ ва ариз⁷. Ҳатфсад мил аст. Ва сариргоҳи⁸ он шаҳрест, номи он Мория ва дар он ҳиснҳои манё⁹: шаҳри Собулус ва Ниса ва Шомия. Баъзе мусаммонон дорад, баъзе кофир. Ҷойе бонги намоз мекунад ва ҷойе ноқус¹⁰ мезананд.

Фустот шаҳрест дар вилояти Миср, бузургтар аз ин шаҳр нест бар соҳили Нил. Он ҷо бувад сақанкур¹¹: Моҳиҳоест ду даст ва ду по дорад, ду закар, модаро ду фарҷ бувад. Аз он ҷо оранд забарҷад дар бар. Ва кӯҳи Муқаттам наздики Фустос аст. баробари вай, гӯри Имом Шофай.

Филастин¹² дар Шом аст, шаҳри бузург ва қадим. Онро бино кард Филастин ибни Ҳом. Хирочи Филастин понсад¹³ ҳазор динор. Шаҳрҳои бисёр аст. Зайтун бошад он ҷо бисёр.

Боби «қоф»

Қодисия буқъаест¹⁴ дар ҳудуди Куфа. Обҳои равон дорад. Онро нисбат кунанд ба Қодис ибни Ҳарот. Ва гӯянд, ки Иброҳим он ҷо бигашт, он сабъӣ ва шукуфҳои вай бидид, бар вай дуо кард ва гуфт: «Қуддисат».

¹ Сарир – тахт

² Нӯҳос – мис

³ Расос – сурб

⁴ Амуд – сутун

⁵ Сақб – сӯроҳ

⁶ Тавил – дароз

⁷ Ариз – паҳн

⁸ Сариргоҳ – пойтахт

⁹ Манё – устувор

¹⁰ Ноқус – зангӯла

¹¹ Сақанкур – регмоҳӣ

¹² Филастин- Фаластин

¹³ Понсд- пансад

¹⁴ Буқъа – минтақа

Қолӣ Қало вилоятест ба ҳудуди Армения. Сармо бошад он чо муфрит¹ ва ҳаво мутаҳаррик, матои вай тегҳои неку ва ангубини² бисёр ва пӯсти хаз³. Ва кӯҳҳо бошад манё⁴ ва обҳои неку ва чашмаҳои хуш, гиёҳ ва сабзӣ бисёр.

Қармисин шаҳрест пурнеъмат, наздики Ҳамадон. Онро бино кард Қубод ибни Фирӯз ва дар он қасре бикард бо сутунҳо, бар ҳазор бог. Ва вай ба майдон фуру омад, бо дувист⁵ ҳазор мард. Бод онро биафканд. Балиносро бифиристонд он чо, ба айвон тилисме бикард аз баҳри сармо ва боду ҳамакӯш таб, то бод сокин шуд ва ҳамакӯш кам шуд.

Қаритос шаҳрест бар лаби дарё. Он чо қаппӣ⁶ бувад бисёр ва қаппӣ ҳеҷ сайд нагирад ва зонӣ⁷ бошад. Ва маллоҳ ба ин шаҳр расад, бо қаппӣ зино кунад ва аз одамии обистан гардад, бачаи макрӯҳ бизояд, вайро бикӯшад дар обистанӣ.

Қазвин шаҳрест қадим, бино кард онро Шопур ва ҳамчунин, Абҳарро ва Бароъ ибни Озиб ситад⁸. Бар дари шаҳр фуру омад. Сулҳ кард бар он ки чизат диҳанд, аҳли Қазвин қабул накарданд. Бифармуд, то бирон карданд. Пас чизатро қабул карданд. Дигарбора Бароъ ибни Озиб онро ободон кард. Дар аҳли Қазвин тундӣ ва шуҷоатӣ бошад. Ва дар пеши сагреанд⁹ бохатар.

Ҳикоят

Рӯзе Ҳорунааррашид бар сари қуббае рафт ба Қазвин, дар бозор ниғаҳ кард, нафири¹⁰ Дайлам баромад. Дарҳо мебастанд ва силоҳҳо рост мекарданд ва мепӯшиданд. Вайро раҳмат омад бар эшон. Хироч аз эшон фуру ниҳод ва фармуд, то масҷиди чомеъ бино карданд ва амлоқхоро бар он вақф карданд ва номи худ бар дари чомеъ набишт.

Ва мадҳи Қазвин ин тамои аст, ки дар пеши баддинон ва даълима¹¹ нишаста ва эшонро кӯфта медоранд ва ба аҳли Ислон миннат доранд, ки шарри эшон аз дигарон дафъ мекунанд. Ва аз

¹ Муфрит – аз ҳад зиёд

² Ангубин- асал

³ Хаз – харгӯш

⁴ Манё – устувор

⁵ Дувист – дусад

⁶ Қаппӣ – маймун

⁷ Зонӣ – зинокор

⁸ Ситад- ситонид

⁹ Сагр – марз, ҳудуд

¹⁰ Нафир – бонги хатар

¹¹ Даълима – дайламиён

бахри ин гӯянд, Қазвин «Боб-ул-чаннат» аст. Ва ҳарчо ки мусалмоне бошад, вочиби асти бар вай, ки аҳли Қазвинро муованат¹ кунанд ва эшонро дуо гӯянд, бо ҷумлаи аҳли сугур². Аҳли Қазвин гӯрӯҳеанд диндор, боҷамол ва ҳайат ва шуҷоъ ва ҳамият³. Ва касрате⁴ доранд, ки дар олам шаҳре набошад, ки дар он гӯрӯҳе аз Қазвин набошад. Матои эшон мавиз ва меваҳо ва чомаҳои неку.

Қустантиния шаҳрест бузург. Дор-ул-мамлакати Рум аст. Каъб-ул-аҳбор гӯяд чун Байт-ул-муқаддас бирон шуд, аҳли Қустантиния шодӣ карданд. Онро «Мустакбария» хонданд. Офаридгор вайро ваъда кард, ки хароб кунад, чунон ки хурӯс бонг накунад дар он ва ҷойи саолиб⁵ кунад ва се оташ ба вай фиристад: яке зифт⁶ ва яке нафт ва яке кибрит⁷. Ва вайро хароб бигзорад, чунон ки бонги вай ба инони осмон расад. Ҳар гаҳ ки чунин бувад, аз он ганҷҳо дувоздаҳ мулк бардоранд ва бо сипарҳо бахш кунанд.

Ва бидон, ки Қустантиния шаҳрест азим, чунон ки мумкин бувад дар он аҷоибҳо ва тилисмҳо сохтаанд. Ва ҳаргиз кас надидааст, ки дар Қустантиния якеро мор бигашт. Ин шаҳр нима дар об аст ва бурҷҳои олии дар ҳаво кашида ва нима бар хушкӣ ниҳода аст. Тирасту⁸ шаст дарвоза дорад: яке заррин ва яке симин, дигарон биринчину оҳанин. Ва ҳамеша ин шаҳр ба дебо ораста бувад, чунонки Рум ба ин шаҳр муфтаҳар бошанд⁹.

Қаср-ул-қусур. Ва Қаср-ул-арус Мутаваккил Алаллоҳ кард. Се ҳазор дирам бар он нафакат¹⁰ кард. Ва оятҳое ба сад ҳазор динори сурх дар он ниҳод. Ва Ҳорунаррашид ба Сурра ман рао (*Сомарроъ*) қасри Муборак кард. Ва баъзе гӯянд, ки сад ҳазор динори зари сурх бар он харҷ рафта буд. Ва Ҷусаки Иброҳимӣ ва Ҷаъфарӣ ва Азиб ва Шаддод ва Сабих ва Малих ва Қасри Қалоид ва аз бурҷҳо Ҷусақ ва Файд ва Қасри Ҷас ва Матомир ва Амурия ва Хоқонӣ. Ва ин қасрҳо раҳо карданд ва ба зери хок рафтанд ва оқибат бимурданд.

Қаср-ул-қаворир Сулаймон (а) кард аз баҳри Билқис. Вайро аз замини Сабаъ биёвард. Ва зане буд оқилу доно.

¹ Муованат – кӯмак

² Сугур – марзҳо, сарҳадҳо

³ Ҳамият – ғайрат

⁴ Касрат – шумораи зиёд

⁵ Саолиб – рӯбохҳо

⁶ Зифт – кир

⁷ Кибрит – ғуғирд

⁸ Тираст – сесад

⁹ Муфтаҳар бошад – ифтиҳор намояд

¹⁰ Нафакат – харҷ

Хуссод гуфтанд: «Билқис бо ин ҳама чамол, соқҳои вай пурмуӣ аст». Ва Офаридгор зани муӣандомро дӯст надорад ва марди муӣандомро дӯст дорад.

Сулаймон (а) хост, ки пойи ўро бинад. Қасре кард аз обгина, то Билқис пиндорад, ки об аст.

Билқис дар он омад, домон бардошт, пойи вай паид омад. Ва Сулаймон (а)ро маълум шуд хилофи он.

Ва Қасри Қаворир дар олам ин аст, ки дев кард аз баҳри Билқис. Ва Сулаймон Билқисро ба занӣ кард.

Куллайс қалъаест ба Санъо. Онро Абраха кард - малики Ҳабаша. Ва ҷӯйҳои он чун сари мардум кард ва рангҳои неку дар он қалъа кард ва бар сари қубба кӯлоҳе заррин кард. Ва мардумро илҳох¹ кард, то ба зиёрати вай раванд, чун Каъба.

Арабе бирафт ва дар Куллайс ҳадас² кард. Вай биёмад, ки Каъбаро бирон кунад, санг ба эшон биборид ва ҷумла ҳалок шуданд.

Кум шаҳрест неку. Онро «Захро» хонанд ва шиён он ҷо қасрате³ доранд. Гӯянд, ки Ҷабраил он рӯз, ки шаҳрҳои қавми Лут бигардонид, ба Кум фуру омад. Дар ин шаҳр обест, ки ба доъ-ул-узол⁴ суд дорад. Гӯянд, ки Исо алайҳи-с-салом гилро ба он об сиришт, ки дар Кум буд ва мурдари ба он зинда кардӣ ва мургро аз гили вай дар ҳаракат овардӣ. Ва қабши⁵ Исҳоқ аз он ҷо оварданд. Ва ҳавои дуруст дорад ва ҳайкали неку дорад. Дар ҳубби⁶ Алӣ (р) ва хонадон гулуи⁷ кунанд. Агар дигар асҳоби пайғомбар (с)-ро ситам накардандӣ, писандида будӣ.

Кумор шаҳрест хиндӣ. Матои вай уди куморӣ ва товус ва анбар.

Куния шаҳрест дар миёни Рум. Ва аз Куния то Қустантиния ҳафтрӯза роҳ аст. Мусалмонон дорад ва подшоҳи он одил бувад ва золиро барандозад. Ин шаҳр се ҳисн⁸ дорад ва пиромуни вай ҳама қуффоранд, ҷизят ба вай диҳанд.

Қайрувон шаҳрест ба Мағриб, ки аз он бузургтар нест. Қайравон биситад⁹ Ҳассон ибни Нуъмон. Чун аз лашкари барбар ҳазимат шуд¹,

¹ Илҳох – исрор

² Ҳадас – қазои ҳоҷат

³ Қасрат – адади зиёд

⁴ Доъ-ул-узол – бемориҳои саҳт

⁵ Қабш- қучқор

⁶ Ҳуб – муҳаббат

⁷ Гулуи- зиёдарвӣ

⁸ Ҳисн – қалъа

⁹ Биситад- биситонид

шуд¹, дар шаҳри Қайрувон омад ва масчиди чомеъро бино кард, дар Рамазони санаи арбаа ва самонин². Ва билоди Барка истикомат гирифт. Пас Умар ибни Абдулазиз вайро маъзур кард ва Мӯсо ибни Насирро ба ҷойи вай бозфиристод. Ва ба газои Танча ва Шуши Аксо рафт ва вилояти Мағриб ва Қайравонро мусаллам кард ва бирафт.

Қайсория ва Қиннасин ду шаҳр аст шомӣ.

Боби «коф»

Кобул шаҳрест дар Ҳиндустон, дар миёни кӯҳ ва кӯҳ гирди вай даромада мудаввар чун халқа ва гирд бар гирди вай се фарсанг. Ҳеҷ кас дар он натавонад рафтан, магар ба роҳ намудан, ки ҷойи танг аст, бар он як дар, ҳарас³ бар он муваккал⁴. Ҳалилач⁵ дар ин шаҳр бувад. Гирд бар гирди вай шаҳрҳо чун Қомарун ва Симирун ва Қумориён ва Мандуркин. Матой вай сандал ва кофур. Ва дар Симарун санаме аст аз фирӯзач.

Кошғар шаҳрест ба Туркистон, мусалмон дорад. Ва Хутан ҳам он ҷост. Ва ба ин таърих⁶ кофир биситад. Ва ҳамчунин, Тумгуз ва Тамгоҷ ва Балосогун ба вилояти Турк. Кӯҳистон аст, ҳазор фарсанг, мудаввар, кӯҳҳо гирди он даромада. Пурдарахт бувад. Дар он санҷоб бувад ва қоқум. Ва дар он бешаест, фундук рӯяд ва санҷоб ва қоқум бар он дарахт нишинанд. Марди сайёд муҳра мезанад ва як-якро ба зер меафканад, то ҳама бизанад ва яке аз дарахти фундук бинагресад. Чун аз он ҷо бигзаранд, думоҳа роҳ ба вилояти Самур расанд. Ва ҷӯйе миёни шаҳри Кошғар меравад, онро «Наҳри Таманд» хонанд. Баъзе гӯянд қоқумро дар ин вилоят вақте гиранд, ки барф борида бувад: қоқум ба талаби туъма ояд, ба барф фуру равад ва дунболи сиёҳ берун кунад, сайёд меравад ва як-якро бармедорад.

Кирмон вилоятест бузург ва муборак. Аҳли вай диндор. Ғолибан мулуки эшон одиланд, дар он шаҳрҳои бисёр шаҳри бузург Ҷируфт ва Сирҷон. Ва аз Кирмон то Систон саду сӣ фарсанг аст. Шаҳрҳо чун Каркуя ва Заранҷ ва Кохун ва Кирдкон. Ҳадди Кирмон то ҳадди Баҳри Форс аст ва мафозаи⁷ Хуросон ва Мукрон ва то Торам. Матой Кирмон: роziёна ва хурмо ва зираву арзан ва ракуҳ⁸ ва натъҳо¹ ва пардаҳо ва карбос.

¹ Ҳазимат шуд – шикаст хӯрд

² Арбаа ва самонин – ҳашттоду чор

³ Ҳарас – ниғаҳбонон

⁴ Муваккал – гумошта

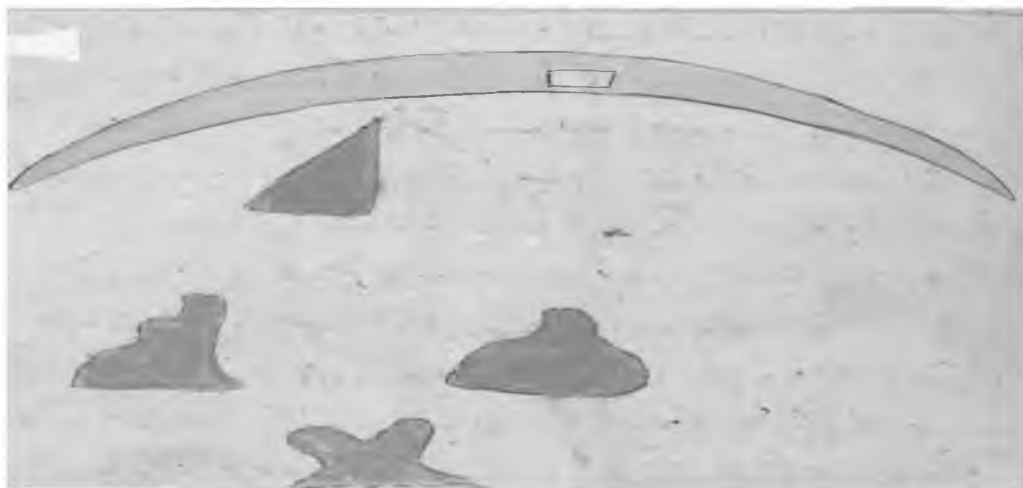
⁵ Ҳалилач- ҳалила

⁶ Таърих- сана

⁷ Мафоза – биёбон

⁸ Ракуҳ – кӯзаи обхӯрӣ

Гӯянд, чун Доро ибни Доро оламро бигирифт, зану фарзандро ба Дижи Сапед овард, ба Қухистон ва он ҷо бигзошт. Ва ба ҳарби Искандар омад, ба Кирмон кушта шуд. Ва олам мусаххари Искандар шуд. Ва сурати Кирмон чуни наст:

Шаҳрест ба ин ҳудуд онро **Кингавар** гӯянд. Биноҳост ачаб аз санғо бар сари ҳамдигар ниҳода, вазни ҳар санге дар сифат наёяд. Офаридгор донад, ки онро чун сохтаанд ва ба ҷӣ кувват рост кардаанд. Ва онро магар ба дида бинанд. Ва дар ин шаҳр чашмаест ва дар он моҳиёни сиёҳ, ҳалқаҳо дар гӯш, умрҳои дароз. Ва шигифт аст, ки моҳӣ берун қарор нагирад, то ҳалқа дар гӯши вай кунанд ва дар об ҳалқа дар гӯши вай натавон кард.

Куфа шаҳре бузург аст ва бӯстонҳо гирди Куфа даромада.

Мугайра ибни Шуъба гӯяд, аҳли Ҳира гӯянд, ки пеш аз Исломо ба ин мавзеъ оташе дирафшид². Чун наздики вай омаданд, нопадид шуд. Малики Ҳира ба Кисро набишт қиссаи ин. Гуфт: «Ҳоки он ба ман фирист!»

Он хокро ба вай фиристод. Коҳинон бидиданд, гуфтанд: «Ба ин хок шаҳре бикунанд, ки ба дасти араб гушода шавад».

Пас, Куфаро бино карданд дар рӯзгори зиёд, ба очур³, ба охири хилофати Умар ибни Хаттоб (р). Умар (р) фармуд бинои Куфа бар адади мукотили⁴ эшон. Шаст ҳазор мард буданд. Ва сутунҳои вай аз шаҳри Ахвот оварданд. Салмон Куфаро бидид, гуфт: «Қуббат-ул-исломи ҳозиҳи!» (*Ин гунбади Исломо аст!*).

¹ Натъ – фарши чармӣ

² Дирифшидӣ – шуъла мезад

³ Очур – хишти пӯхта

⁴ Мукотил – сипоҳиён

Аҳли Куфаро футух бисёр буд. Фатҳи Ҳира ва Тустар ва Айн-ут-тавр ва Дума ва Анбор. Ва бо Холид ибни Волид ба Шом буданд. Фатҳи Насих ва Ҳусайд ва Куроқир ва Арок ва Тадмур, ин ҷумла дар хилофати Абубакри Сиддиқ (р) буд. Ва дар рӯзгори Умар ибни Хаттоб (р) явми чисри¹ Абуубайда ва Қодисия ва Мадоин ва Ҷалуло.

Гӯянд, Қатода бо Қатан ибни Халифа тафохур кард. Қатан гуфт: «Дар Куфа ҳафтад бадри² рафтаанд ва Дар Басра Утба ибни Ғазвон рафту бас. Аҳли Куфарост оби Фурот ва рутаби³ Мушон. Куфа қалби замин аст ва аламест⁴ миёни Макка ва Мадина». Агар аз ин шаҳр Имом Абӯҳанифа хост, ки фаҳри эшон тамом аст.

Кулум шаҳрест дар Ҳиндустон. Манобити соҷ аст ва ҳайзурон⁵ ва сандрус⁶. Ва соҷ дарахтҳо бувад азим, то аз балги⁷ вай ҳиндувон пирохан ва саровил⁸ созанд.

Кеш шаҳрест бар қазирае дар об болои кӯҳе, пахноии вай чаҳор фарсанг. Он ҷо на заръ⁹ бувад ва набот¹⁰. Аз шаҳри Шилоф таомҳо оваранд ва ба он зиндагонӣ кунанд ва ватанро бинасупоранд.

Боби «лом»

Лаҳовар шаҳрест дар ҳудуди Ҳиндустон. Ва онро мусалмонон доранд, бо шаҳрҳои дигар ва то ба Ғазнин саду шаст фарсанг аст. Ва Лаҳовар шаҳри азим аст, қутби Ҳиндустон аст, нух ҳазор русток¹¹ дорад. Яке аз он «Кобулистон» гӯянд. Ҳар рустокеро малике бувад. Дар Лаҳовар ҳаррӯза даҳ ҳазор гов букушанд ва бихӯранд ва даҳ ҳазор филро ба Ғазнин оваранд аз таомҳо. Ва он ҷо шутур набошад. Мардуми Лаҳовар зирак бошанд ва сапедандом. Матои эшон шакар ва нил ва дасторҳои неку.

Лайс шаҳрест онро бино кард Шопури Зулактоф. Ва маслаҳае¹² сохт, то ниғаҳ доранд он ки наздики вай аст аз бодия. Ва хандаке бикард гирди он аз хит то Зафар, то ба Козимия ва манзараҳо бино кард дар он ба ҳаҷар ва хит ва онот.

¹ Явми чиср – рӯзи ҷанги пул (купрук)

² Бадри – саҳобаноге, ки дар ҷанги Бадри иштирок кардаанд

³ Рутаб – хурмо

⁴ Алам – парчам

⁵ Ҳайзурон – наии ҳиндӣ

⁶ Сандрус – сарви кӯҳӣ

⁷ Балг – барг

⁸ Саровил – шалворҳо

⁹ Заръ – зироат

¹⁰ Набот – растанӣ

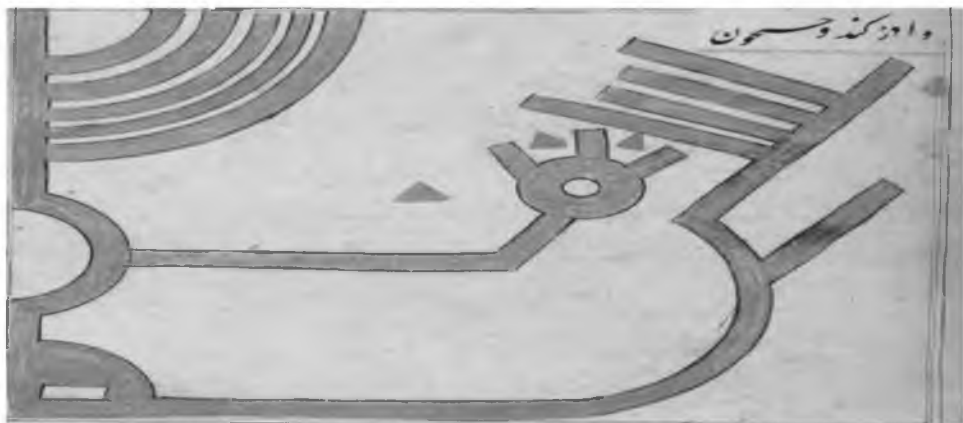
¹¹ Русток – русто

¹² Маслаҳа – аслиҳахона

Боби «мим»

Мовароуннахр иқлимest, ки дар Ислom аз он фарохтар ба неъмат иклиме нест.

Ҳадде бо Балх дорад ва то Ғазна ва Тароз ва Хуросон бувад. Ва аҳли Мовароуннахр шуҷоъ бошанд ва сахй ва ба салоҳ. Ва хоки вай муборак аст. Ва агар ба иқлиме чанд бор қаҳт ояд, он чо як бор ояд. Ва агар бувад, дароз намонад, ки бакоё¹ кифоят кунад. Ва ба Мовароуннахр обҳои хуш бувад, маъдани оҳан ва зару сим ва чива² ва мис ва нушодур аст. Мушки Тиббетӣ аз он чо ба офок³ баранд. Ва ҳар шахсе аз аҳли Мовароуннахр хонае сохта бувад аз баҳри меҳмон.

Ва Нӯҳ ибни Асад номае набишт ба Муътасим, ки «Ба Мовароуннахр тираст⁴ ҳазор деҳ аст. Агар аз ҳар яке саворе ва пиёдае ба дар ояд, шашсад ҳазор мард бошад. Агар ҳамаро бикишанд, дар Мовароуннахр ҳеч ҳалале падид наояд».

Офаридгор онро бо ҳамаи лашкари Ислom ниғаҳ дорад!

Мадян шаҳрест бар соҳили дарёи Мағриб.

Ва Мӯсо (а) аз Миср ба ҳашм бирафт ва ба Мадян нузул кард. Бар дарвозаи Мадян обе дид ва қавме, ки гӯсфандонро об медоданд. Ва ду духтари Шуайб (а) истода бо гӯсфандон.

Мӯсо гуфт: «Чаро гӯсфанд об надихед?»

Гуфтанд: «То мардон бозгарданд».

Пас, Мӯсо (а) он гӯсфандонро об дод.

Духтари Шуайб (а) шукри Мӯсо (а) кард. Ва Шуайб (а) духтаре ба Мӯсо (а) дод.

¹ Бакоё – захираҳо

² Чива – жева, симоб

³ Офок – гӯшаву канори олам

⁴ Тираст – сесад

Ва ин Мадян оромгохи пайгамбарон бувад.

Мадинаро «Мискина» хонанд ва «Азро» ва «Қобира» ва «Қабура» ва «Ясриб» ва «Муҳибба» ва «Муборака» ва «Махфуфа» ва «Қосима» ва «Муқаддаса» ва «Тайба» ва «Тоба». Бино кард онро Ясриб ибни Қонӣ. Офаридгор онро «Мадхали сидқ» хонад. Муҳочари¹ Пайгамбар (с) аст. Он чост марқади мубораки вай (с). Аз он чо бархост Ислом ва дин он чо қарор гирифт. Ҳар хайр, ки дар олам аст, аз он чо баромад. Даччол аз худуди Исфаҳон барояд ва ба замини Мадина фуру равад ва нест гардад. Ва миёни гӯри Пайгамбар (с) ва миёни минбари вай равза² бихишт аст. Марқади ӯ ва занону фарзандони вай он чост. Ҳамаи олам ба шамшер ситаданд³, магар Мадина. Ислом аз он чо баромад. Ваҳаб ибни Мунаббих гӯяд, дар китобе хондам, ки муҳочари Пайгамбар (с) «Тоботобо» хонанд. Муддате дар ин будам, то маро маълум шуд, ки Мадинаро «Тайба» ва «Тоба» хонанд. Гӯри Ҳамза ибни Абдулмутталиб (р) он чост. Ва бидон, ки ҷухудон Мадинаро ихтиёр карданд, ки сифати Пайгамбар (с) дар «Таврот» ёфтанд, ки ба Мадина зохир гардад, пас, ба Хайбар фуру омаданд.

Мӯсо ибни Муҳаммад гӯяд: «Муовия ба Мадина омад, хост, ки минбари Расул (с) барканад ва ба Шом барад. Чун бичунбонид, Офтоб даргирифт ва ҷаҳон музлим шуд ва боде сахт омад. Вай даст аз он бидошт».

Қобир ибни Абдулоҳ гуфтӣ: «Мусибате ба Муовия расид».

Ҳоле, боди лаква⁴ вайро бигирифт ва аз Мадина берун омад.

Ва аз Мадина ҳамеша бӯии хуш ояд, бехтар аз бӯии Шопури Форс. Ва он бӯии хуш дар ҷавҳари Мадина аст. То аз донаи хурмо бӯии хуш ояд. Ва арақ, ки дар Мадина кунанд, муқобили гулоб бувад. Ва ҳаргиз ба Мадина тоун⁵ набошад. Ва одамӣ он чо нимчандон хӯрад, ки ҷойи дигар. Аз он чо оранд ҳабб-ул-бон⁶ ва бӯии хуш дорад ва хурмо. Ва ба фасоҳати эшон кас набошад.

Марвро бино кард Тахмураас ба ҳазор мард. Ва бозоре бинҳод аз они таом. Ҳар шаб, ҳар мардеро дираме бидодӣ, вай ба таом бидодӣ. Рӯзи дигар, ҳазор дирам бо ҳазинаи малик омадӣ. Ба бинои вай беш аз ҳазор дирам харч нарафт. Ва Қухандизро он чо бино кард. Ва ба Ҳиндустон, шаҳре бикард номи он «Ук», бар сари кӯҳе.

Гӯянд Марвро бино кард Ҳамоно бинти Ардашер ибни Исфандиёр.

¹ Муҳочар – хичратғох

² Равза – боғ

³ Ситаданд- ситониданд

⁴ Лаква – фалаҷи рӯй

⁵ Тоун – вабо

⁶ Ҳаб-ул-бон- ҷавзи бӯё

Абӯисҳоқ Толиқонӣ гӯяд, рӯзе аз Қухандиз рукне¹ биафтод, каллаи сари одамӣ дар он буд. Як дандони вай баркашиданд, ду ман буд.

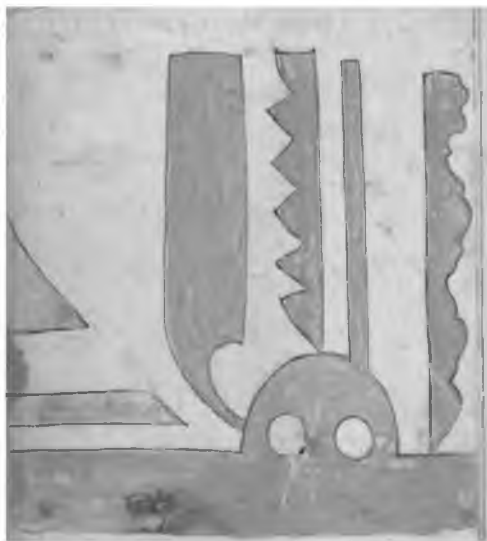
Ва гӯянд, Марв ба чаҳорсад сол бино карда буданд. Ва дар Марв хонае буд, номи вай «Каймарзбон», бар чаҳор сурат бино карда: ду мард ва ду зан. Ва дар андаруни суратҳо аҷоибе карда. Кас надонад, ки он чист. Қавме бар он даъвӣ карданд, ки «мулки мост». Онро бозшикофтанд, қаҳтӣ падида омад ва меҳнатҳо мутавотир² шуд.

Ва аҳли Марвро ба бӯхл мансуб кунанд. Ва бидон, ки аҳли Марв қавмеанд покдин ва намоз ба пой доранд ва аҳли дин бошанд. Ва шаҳри Марвро «Қуббат-ул-ислом» хонанд дар вилояти Хуросон. Ва баромика, ки сахитар халқ буданд, аз Марв буданд. Ва мафохирӣ он шаҳр агар Абдуллоҳ ибни Муборақ бувад, ки тамом аст. Он ҷо иллати ришта³ бувад, чунон ки ба Дахистон.

Миср аз футуҳи Амр ибни Ос аст. Бино кард онро Миср ибни Айм ибни Ҳом. Ва замини Миср чихилрӯза роҳ аст. Дар «Қуръон» чанд ҷойгаҳ ёд кард.

Ва ҳадди Миср аз Шачара аст то Асвон ва арзи вай аз Барқа то Илах. Ва Миср ҷойи фиръавнон аст. Ба Юнон Мисрро «Макдуния» хонанд. Он ҷо зод Юсуф ибни Яъқуб ва Асбот ва Мӯсо ва Ҳорун. Ва Исо ба кӯҳи Аҳнос зод - аз аъмоли Миср. Ва сахараи⁴ Фиръавн ва Морияи Қибтия - модари Иброҳим писари Расул (с) ва Ҳочар аз он ҷо буд - умми⁵ Исмоил. Он ҷост нахлаи⁶ Марям. Ва Кӯҳи Зумуруд - номи вай «Бича» пайваста аст ба Муқаттам. Ва дар Миср борон наборад ва агар биборад, аломати қаҳт бувад, ки дона дар замин бипӯсонад. Дар он ҷо малике буд Қохир Биллоҳ, шаҳре бино кард онро «Қохира» хонанд. Ва Мисрро аз ҳар ҷонибе водие аст на об бувад, на гиёҳ ва ба ҳар ҷонибе наҷиб ва далеле. Аз ҷонибе Мағриб аст ва аз ҷонибе Шом ва аз ҷонибе Нубах. Он ҷост ҷӯйи Нил ва дарахти баласон.

Ва бидон, ки Миср дар олам

¹ Рукн – қисм, гӯша

² Мутавотир – пай дар пай

³ Иллати ришта – бемории кирми меъда

⁴ Саҳара – ҷодугарон

⁵ Ум(м) – модар

⁶ Нахла – дарахти хурмо

чунон аст, ки Фирдавс дар чаннот¹. Ҳар гаҳ Нил зиёдат гардад, обҳои олам бикӯҳад. Ҳар гаҳ Нил бикӯҳад, обҳои олам бияфзояд. Дар аҳди аввал, ҳар гаҳ зиёдат шудӣ, духтари азро² ба об андохтандӣ. Дар ин шаҳр бозон³ бошанд бисёр.

Ва бидон, ки Миср то ин аҳд Исмоилиён доштанд. Ва алами аспед зоҳир карданд, то бар дасти Салоҳуддин гушуда шуд. Ва бо эшон аҳд кард, ки гузро⁴ дар Миср наёрад, илло⁵ ба дастури эшон.

Чун Салоҳуддинро роҳ доданд, лашкар бо вай даромад. Мисрро биғирӣфт ва шихна⁶ биншонд ва ойини Исломи зоҳир кард ва сиккаи зар нақш кард ва некукорӣ ва адл кард ва бозгардид.

Мисриён шихнаро бикӯштанд.

Шихнае дигар биғиристод. Вайро низ бикӯштанд. То бисту чаҳор шихнаро бикӯштанд.

Салоҳуддин бозгардид ва дар Миср омад ва гуфт: «Ман азибии шумо донам, ки зиллатро қабул накунад. Шуморо мақсуд чист?»

Гуфтанд: «Моро халифае буд аз авлоди Алӣ. Бе хилофати эшон мо мутеъ набошем».

Гуфт: «Он кас, ки ба хилофати шумо писандида аст, ихтиёр кунед. Ва шуморо маҳл⁷ додам се рӯз».

Чихил мардро ихтиёр карданд, ки аз эшон муҳтарамтар набуданд ва гуфтанд: «Аз ин чихилгона, якеро ихтиёр кун!»

Меҳмоние бисохт ва ҳар чихилро хилъат дод ва ҳамаро дар шаб меҳмон дошт, то якеро ихтиёр кунад. Бомдодон, ҳар чихилро миён ба ду ним кард. Ниме аз сӯйи саропарда ниҳода ва ниме аз дигар сомон. Ва лашкар силоҳ бипӯшиданд.

Чун нимрӯз буд, дувоздаҳ ҳазор мард дар Миср кушта буд. Ва Миср ӯро мусаллам шуд ва шиори Исломи ошкор кард.

Миссиса шаҳрест бар лаби дарёи Сайхон ниҳода. Ва бар он қантарае⁸ саҳт аҷаб карда. Дар ин шаҳр рӯза доштан чунун⁹ орад, ҳамаи иллатҳо аз ғӯруснағӣ хезад ва ба серӣ беҳтар шавад. Ин хосияти ин шаҳр аст.

¹ Чаннот – чаннатҳо

² Азро – дӯшиза, бокира

³ Бозон- бозҳо

⁴ Гуз – гузон, номи халқият

⁵ Илло – магар

⁶ Шихна – волӣ

⁷ Маҳл – муҳлат

⁸ Қантара – пули бузург

⁹ Чунун – девонағӣ

Маун шахрест ба Кирмон. Дар қасабаи¹ вай нил коранд ва зира. Ва то ҳадди вилояти Вилошчирд. Ва аз он ҷо фониди² неку оранд.

Мағриб ноҳиятест фарох, дар он шахрҳои бисёр, чандон ки Пулус ва Барқа ва Қайравон ва Андалус ва Иффрикия ва ғайра. Онро Утба ибни Нофеъ биситад³ дар айёми Муовия. Ва Танча ва Шуши Ақсо дар дасти фарзандони Ҳасан ибни Алӣ аст.

Ва Идрис ибни Идрис ибни Абдуллоҳ ибни Ҳасан ибни Алӣ ба Мағриб фуру омад ва аз дасти Аббосиён гурехта буд. Ба Танча афтод. Дар шаҳри Лайла. Ва Возеҳ - мавлои Солеҳ ибни Мансур вайро он ҷо ниҳон кард. Чун навбат ба Ҳорунааррашид омад, вайро биёвехт.

Ва ғуянд, ки Шаммоҳи табибро ба Идрис фиристод ва вайро фармуд, ки Идрисро ҳалок кунад. Муддате он ҷо муқом кард. То дандони Идрис ба дард омад. Ин табиб доруи захролуд ба вайд дод. Чун дору дар даҳон гирифт, бимурд. Ва Шаммоҳ бигрехт. Ва Ҳорун вилояти Мисро ба Шаммоҳ дод.

Ва имрӯз Мағриб дар дасти бани Умайя аст. Ва мағрибиён ғуянд: «Ассалому алайка ё ибн-ал-халоиф!» (*Салом бар ту, эй фарзанди халифаҳо!*) Ва халифа вайро донанд, ки ҳар ду ҳарам ба ҳукми ӯ бошад.

Ва Барбар аз ҳудуди Мағриб аст. Ва дор-ул-мамлақати он ҷо Филастин аст. Малики эшон Ҷолут буд, ки Довуд вайро бикӯшт. Ва барбар овора шуд ба шаҳри Лубия ва ба Шуши Ақсо. Аз пеши Танча ва Шуши Ақсо мадинаест⁴ онро «Қуния» хонанд. Ва ҷумлаи Мағрибро Ториқ ибни Зиёд ғушуд. Ва мавзеи Қайравон ду ҳазору понсад мил аст, аз он ҷо ғулом оранд ва ҳар ва майъа⁵. Ва аз Мағриб буссад⁶ ва марҷон ва музаҳҳаб⁷ ва зумуррад ва заъфарон ва арзиз⁸ ва фулод ва ғундус.

¹ Қасаба – маркази вилоят

² Фонид – понид (қанду шакар)

³ Биситад- биситонид

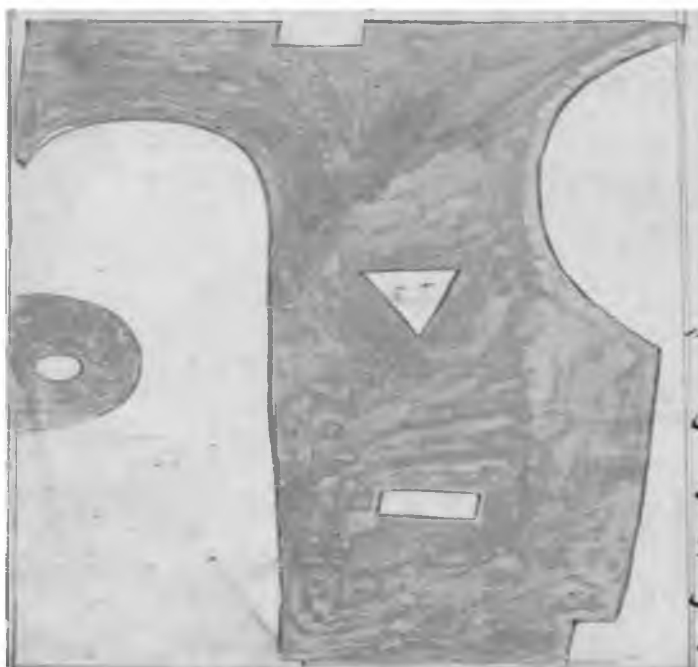
⁴ Мадина – шаҳр

⁵ Майъа – ширеши дарахти майъа (истарак)

⁶ Буссад – марҷон

⁷ Музаҳҳаб – зарандуд

⁸ Арзиз- қалъағӣ

Ва Анас дар пеши Пайгамбар (с) омад, бо вай гуломи барбарӣ. Вайро гуфт: «Гуломо бифуруш ва агар худ ба як динор бувад, ки барбар пайгамбареро куштанд ва пухтанд ва бихӯрданд».

Ва дар аҳли Мағриб хиддате¹ бошад ва бухл бошад. Ва он чо пунба² набошад, суф³ ва пашмина пӯшанд.

Искандар бо сад савор он чо рафт. Ва миёни Мағриб ва эшон реге буд, ки ҳар ки қасди он кардӣ, фуру рафти ва мавҷҳо баровардӣ ва шаби шанбе сокин шудӣ. Искандар он чо шаҳре дид сароҳо рост, мутасовӣ, гӯрҳо бар дари сароҳо. Пурсид аз он.

Гуфтанд: «То баробари чашми мо бошад то маргро фаромӯш накунем».

Гуфт: «Бадтари одамииён кист?»

Гуфтанд: «Он, ки кори дунё бисозад ва кори охират бигзорад».

Гуфт: «Бар⁴ қадимтар ё баҳр?»

Гуфтанд: «Бар».

Гуфт: «Шаб қадимтар ё рӯз?»

Гуфтанд: «Шаб».

Гуфт: «Ҳоҷат бихоҳед!»

Гуфтанд: «Умри ҷовидонӣ».

Гуфт: «Ба дасти ман набошад. Валекин ман ҷавоҳир дорам, шуморо диҳам».

¹ Хиддат – тезӣ, дундӣ

² Пунба- пахта

³ Суф- пашм

⁴ Бар – хушкӣ

Дасти Искандар гирифтанд ва ба чӯйе бурданд пур аз ёкут. Гуфтанд: «Ин ҳама пеши мо аҳчор¹ аст».

Макка шахрест шариф. Номи вай «Бакка» ва «Умм-ул-қуро» ва «Нассоса» ва «Ҳотима». Ва Ҳотима ва Бакка аз баҳри он хонанд, ки ҳарки қасди вай кунад ба бадӣ, вайро бикушад. Он қост гӯри Солах (а) ва Шуайб (а) ва Худ (а), миёни чоҳи Замзам ва мақоми Иброҳим (а). Ва наздиктар заmine, ки ба осмон Макка аст. Ва Пайгамбар (с) аз Макка буд ва дар Макка зод. Макка аз ҳама шахрҳои олам муҳтарамтар ва шарифтар аст. Он қост мақоми Иброҳим (а). Ва Иброҳим (а) шачараи рисолат буд, баъд аз Нӯх (а). Ва ҳаргиз Макка мусаххари ҳеҷ мулук нашуд ва хироч ба кас надод. Ва ҳаргиз дини маҷус надоштаанд ва никоҳ ба садоқ² ва шуҳуд³ карданд ва талок сегона доданд. Ва асҳоби зиёфатанд ва аҳли баён ва даҳо⁴ ва аҳли қибоб ва сарид⁵ буданд. Ҳамаи оламиён зиёрати эшон кунанд ва эшон касро зиёрат накунанд. Ва эшонро сикояи набид⁶: ҳар кӣ расидӣ, хӯрдӣ. Матой Макка оби Замзам, натъ⁷ ва лиф, подмуҳра, зайтун, наълайн⁸, реғи маккӣ, қумрии кофурӣ, аспӣ тозии начиб, шутурмурғи маккӣ, сағи тозӣ, юз. Ва чунон муҳтарам бувад, ки аз шахрҳо ҳарки ба ҳарам расидӣ, санге бардоштӣ ва ҳар ҷо ки рафтӣ, қибла кардӣ.

Ҳафс ибни Абдуллоҳ гӯяд Туббаъ қасди Макка кард, то ҳароб кунад. Бомдод ҳарду чашми вай бар рухсора афтода буд.

Коҳинонро бихонд. Гуфтанд: «Магар ният дар ҳаққи Макка бад кардаӣ?»

Гуфт: «Бале. Тавба кардам».

Чашмҳои вай ба ҷой боз рафт ва бозгардид. Ва ҳар сол Каъбаро ба дебоч⁹ бипӯшидӣ.

Мансара ҳам аз билоди¹⁰ Синд аст. Шахрест азим. Ва халиҷи Мехрон гирди он дарояд. Мусалмон дорад, аз авлоди Қурайш. Он ҷо гармо сахт бувад ва шакар хезад аз он.

Ва эшонро бутест азим ва гӯянд: «Ин бут аз осмон омад». Ва ба он мағрур шуданд. Бист араш болои он бут бувад. Ва ҳинду худро ба нафт биандуяд ва пеши он бут оташ дар худ занад, то бисӯзад.

¹ Аҳчор – санғҳо

² Садоқ – кобин, маҳрия

³ Шуҳуд – шохидон

⁴ Даҳо – ҳушмандӣ, зиракӣ

⁵ Қибоб ва сарид – расми хӯрок додан дар хаймаҳои бузург

⁶ Сикояи набид – расми шароб додан

⁷ Натъ – фарши чармин

⁸ Наълайн – пояфзол, кафш

⁹ Дебоч – дебо, матой абрешимӣ

¹⁰ Билод – зарзаминҳо, шахр

Билоди Синд ин аст:

Мавсил шахрест қадим. Бино кард онро Зовид ибни Биюрсп аз санг. Ва шаст бурчи бузург дорад, миёни ҳар бурче нух бурчи кӯчак, баробари ҳар бурче қасре, аз ҷанби¹ вай гармовае. Ва аз хавоси Мавсил он аст, ки ҳар гариб, ки дар он ҷо муқом² кунад, дар тани худ қуввате зиёдат бинад.

Мултон шахрест дар вилояти Синд. Онро «Фараҷи байт-уз-заҳаб» (*Саодати хонаи тиллоӣ*) гӯянд. Дар он шаҳр санамест³, ҳиндувон онро азим доранд ва аз ақсои⁴ Ҳинд ҳаҷ кунанд ба Мултон ва молҳо оранд он ҷо. Ва санамро «Мултон» хонанд. Ва ин санам дар қасрест, бар сурати марде бар курсӣ ниҳода, тоҷе заррин бар сар, ду анғӯшт

¹ Ҷанб – ҷониб

² Муқом – истиқомат

³ Санам – бут

⁴ Ақсо – гӯшаву канор

фароҳам гирифта. Ва ҳар гаҳ ҳиндувон қасди Синд кунанд, аҳли Синд бутро биёваранд ва гӯянд: «Бутро бишканем!» Ҳиндувон бозгарданд.

Чун аҳли Ислом Мултонро биситаданд ва аз он ҷо молҳои зиёд баргирифтанд ва қаҳт буд, кори аҳли Ислом неку шуд, онро «Фарачи байт-уз-захб» ном карданд. Ва подшоҳи Мултон қурайшӣ бувад аз авлоди Сом ибни Лувай ва бар фил нишинад, ки ба намози одина равад.

Маҳдия шахрест дар ҳадди Мағриб, бар сари кӯҳе ниҳода, бар сутунҳои арзиз¹. Бӯстонҳо аз зеру забари² вай. Ба ҷаҳор ҳазор киштӣ мардум меоянд дар ин шаҳр. Ва мургест сапед, онро «собик-ул-марокиб» (*Сабқаткунандаи киштӣ*) хонанд, пеш аз киштиҳо барояд ва ду бонг бизанад: яке башорат, мардум бидонанд, ки мардум ба саломатанд ва бонге дигар бизанад, ки мардум бидонанд, ки киштӣ гарқ шуд.

Маҳрубон шахрест ба Уммон, дар он ҷо бутест тавқҳои заррин дорад дар гардан ва ёраҳои³ бисёр дорад дар даст ва он ҳаштод тавқ аст. Ба ҳар ҳазор сол тавқе дар гардани вай кунанд. Ва он бут аз вақти Брахман аст. Гӯянд, ки ҳаштод ҳазор сол аст, ки он бут дар Маҳрубон аст. Ва аз ин чинс даъвоҳо кунанд ва ба он мағрур⁴ ва саргардон бошанд.

Маҳра билодест дар замини араб. Қасабаи⁵ он «Шаҳр» хонанд. Ва кас забони эшон надонад. Дар ин вилоят, чинниён бошанд бисёр.

¹ Арзиз- қалъағӣ

² Забар – боло

³ Ёра – дастбанд

⁴ Мағрур – фирефта

⁵ Қасаба – марказ

Боби «нун»

Набат вилоятест бад, кавми вай мазмум¹. Авн ибни Абдуллох гӯяд: «Агар иблис аз одамӣ будӣ, аз анбот² будӣ».

Ҳадди мулки Набат аз Анбор то Онот ва то Каскару бодия. Ва Асхоби Ухдуд аз эшон буданд. Аввалин подшоҳи эшон Синнохрит буд ва охириин подшоҳи эшон Бухтунассар буд. Ва муддати подшоҳии Набат се ҳазор сол буд.

Насрин шахрест ба Магриб. Анбар аз он ҷо оранд ва доббату-дебоч, ки мӯйи вай некутар аз абрешим бувад. Ва аз он ҷомаҳое бофанд қимате, ки иззате дорад.

Насибин шахрест бузург, бар кӯҳе олій³ ниҳода, ободон. Ва он ҷо ақраб бошад қаттол⁴.

Нуба вилоятест пурнеъмат. Дор-ул-мулки он Дункула аст. Ҳафт бору⁵ дорад. Нохиятест аз варои⁶ махрачи⁷ Нил, бар ҳадди Ҳабаша. Он ҷо бошад қаргадан ва заррофа (Ва сифати эшон дар боби сибоъ гуфта омад). Ва об ҷӯби обнус орад ва кас надонад, ки манобити⁸ вай кучост. Ва бар соҳили Нил ҳамаи умамҳо⁹ душмани исломанд, магар нуба ва қибт. Аммо афранҷ ва сиқолиба ва ҳабаша ва гайруҳум тарсоанд.

Навбаҳор дар шаҳри Балх бувад. Онро Баромика¹⁰ бино карданд.

Умар ибни Азрак гӯяд, ки Баромика «абадат-ул-авсон» (*бутпараст*) буданд, номи Каъба шуниданд ва азамати вай, хонаҳое бино карданд мисли Каъба ва бутонро гирди вай бинҳоданд. Ва аҷам он хонаро азим доштӣ ва бар сари вай қуббае бикарданд, аламҳо¹¹ бар сари он заданд, болои¹² он сад араш¹³ ва арзи¹⁴ вай сад араш ва равоқҳо карда мустадир¹⁵. Вақте бод ҳарире бирабуд ва ба шаҳри Тирмиз афканд, дувоздаҳ фарсанг бошад. Ва ин қалъаро «Содин-ул-

¹ Мазмум – мазамматшуда

² Анбот – наботиҳо

³ Олій – баланд

⁴ Қаттол – қушанда

⁵ Бору – қалъа, ҳисор

⁶ Варо – пас

⁷ Махраҷ – баромадгоҳ, сарчашма

⁸ Манобит – ҷоҳои рӯидан

⁹ Умам – миллатҳо

¹⁰ Баромика – Бармакиҳо

¹¹ Алам – парчам

¹² Боло – баландӣ

¹³ Араш – зирӯ, газ

¹⁴ Арз – пахной, давр

¹⁵ Мустадир – гирдшакл

акбар» (*Ходими бузурги бутхона*) хондандӣ. Мулуки Ҳинд ва Чин ва Кобулшоҳ он ҷо сучуд кардандӣ ва бар он милкҳо¹ вақф карданд. То ба рӯзгори амир-ул-муъминин Усмон (р). Ва сидона² ба Холид ибни Бармак расида буд. Холид мусалмон шуд. Номи вай «Абдуллоҳ» карданд. Чун боз ҷоёе намерафт, писари вайро- Бармак содин карданд ва қалъаро аз вай биситаданд.

Ва малики Тархон пайгом ба Холид фиристонд, ки бо дини хеш ояд.

Холид гуфт: «Ман ба Ислом ба тавъ³ омадам ва дини шумо аврат⁴ аст».

Тархон ба ҷанги Холид омад ва Холидро бидушт бо фарзандони вай, магар Бармакро, ки ба Қишмир гузашт.

Пас, бозомад ва ба ҷойи падар бинишаст ва Навбахор ба вай супурданд.

Ва духтаре аз Чағониён бихост, Ҳасанро бизод. Малики Бухоро канизаке ба Бармак дод, писаре бизод вайро Кол ибни Бармак ва духтаре номи вай Умми Қосим буд. То ҷумларо мусалмон бигрифт.

Наҳованд шаҳрест дар Қуҳистон, пурнеъмат, меваҳои неку. Аз ангур ва гайра дӯшоб гиранд ва ба офоқҳо⁵ баранд. Ва ҳамаи дӯшобҳо маснун⁶ бувад, магар дӯшоби Наҳованд, ки ба савдо суд дорад ва аз ин сиканчабине⁷ кунанд муътадил ба дил суд дорад, ба ҳукми он ки ангири эшон навъе аз кишмиш бувад.

Ва Наҳованд аз футуҳи Куфа буд ва Динавар аз футуҳи Басра. Ва Наҳованд шаҳре қадим аст. Онро Нӯх (а) кард. Онро «Нӯҳованд» гӯянд. Ва фатҳи аҷам он ҷо буд, дар санаи⁸ ихдо ва ишрин⁹.

Онро ҳисор дод Ҳузайфа ибни Ямон ва ҷангҳо кард азим.

Мардеро бигрифт. Силоҳ биафканд ва гуфт: «Маро пешӣ амир баред, то бо вай сулҳ кунам!»

Гуфт: «Чӣ номе».

Гуфт: «Динор».

Ҳузайфа бо вай сулҳ кард. Бар хирочи Наҳованд эмин шуд ва Наҳовандро ном кард «Моҳи Динор».

Он ҷост гӯри шуҳадо ва асҳоби Пайгамбар (с). Оби Наҳованд гуворанда аст. Аз он ҷо оранд ҷавгон ва равгани ҷароғ ва нотиғ¹ ва меваҳои фохир ва дӯшоб.

¹ Милк – мол

² Сидона – ходимии бутхона

³ Тавъ – итоаткорона

⁴ Аврат – нописанд

⁵ Офок – гӯшаву канор

⁶ Маснун – бадбӯ

⁷ Сиканчабин – сикангабин, омехтаи сирко ва ангубин (асал)

⁸ Сана – сол

⁹ Ихдо ва ишрин – ёздаҳ

Нишобур шаҳрест онро «Эроншаҳр» хонанд. Ва онро қухандузест². Дар Хуросон аз ин шаҳр муаззамтар набуд. Он чост кӯхи Фирӯзач.

Ва ин шаҳр бирон³ шуд дар санаи ҳамс ва хамсин⁴ ва хамсумиа бар дасти Ғуз. Чоме⁵ дошт шигифт, дар он ҳавзе мисин ниҳода, чаҳорсад мард гирди он даромадандӣ ва вузӯ кардандӣ. Ва чароги биринчин дар қубба овехта, чаҳорсад лӯла доштӣ, дар ҳар лӯла як ман равган рехтандӣ. Ғуз онро бишкаст ва бар шутурон бастанд ва бибурданд.

Ва ғўянд сабаби харобии ин шаҳр ва дигар шаҳрҳо ин буд, ки ду фаррошро хусумат афтод ба сабаби як харбуза ва якдигарро бизаданд. Ҳар яке илтиҷо ба амире кард. Ҳар ду амирро бо якдигар хусумат сохт. Яке пеши Ғуз омад ва яке пеши Султон Санҷар. Ҳар ду лашкар оварданд. Ва ба он сабаб иқлиме бирон шуд.

Имрӯз Нишобур ҷойи гургу шағол аст.

Боби «вов»

Восит шаҳрест миёни Куфа ва Басра. Бино кард онро Ҳачҷоч ибни Юсуф ба даҳ сол.

Умар ибни Абулазиз хост, ки онро бирон кунад ва гуфт: «Ҳачҷоч мехост, ки Куфа ва Басра зиён кунад».

Пас, раҳо накарданд ва гуфтанд: «Ҷамоате дар он нузул кардаанд».

Ҳачҷоч бимурд, ба Восит вайро дафн карданд. Ва дар ҳабси вай бишумурданд, сӣ ҳазору се ҳазор (*сиву се ҳазор*) мардро боздошта буд бегуноҳ. Ва саду бист ҳазор мусалмон кушта буд ба ноҳақ. Ва замини Восит ба гасб ситада буд. Ва нафақат кард бар он чихил ҳазору се ҳазор динор ва дар он қасре бикард сад араш дар сад араш ва ҳавзе бикард тираст⁶ араш⁷ дар сад араш. Ва аз хатоҳо, ки кард, Абдуллоҳ ибни Зубайрро бикӯшт ва даровехт. Ва санги манҷаниқ дар Каъба андохт, ки коре тамом буд. Ва вайро дар дили ҳеҷ муъмин дӯстӣ бинамонд. Аммо Ҳинд ва Синдро бигушуд ва Хуросон ва Систон . Ва аввал касе буд, ки дар Ислом шаҳр кард- Воситро ва дирами аҳаде, ки бар он «қул ҳува-л-лоҳ» буд вай зад. Ва ҳаргиз лашкар дар ҳонаи ҳеҷ кас набурд ва иёри⁸ зар бинақохонид. Ва бар ҳазор хон нон додӣ ва

¹ Нотиф – шаккарина, як навъ ҳалво

² Қухандиз- қухандиж, қалъаи қадим

³ Бирон – вайрон

⁴ Ҳамс ва хамсин ва хамсумиа – панчаду панҷоҳу панҷ

⁵ Чомеъ – масҷиди чомеъ

⁶ Тираст – сесад

⁷ Араш – зироъ, газ

⁸ Иёр – меъёр, ченаки вазн

бар ҳар хоне даҳ мард ва ҳар якеро чанбе бирён ва моҳӣ ва барнӣ¹ аз асал- бомдоду шабонгоҳ.

Вахт богест ба замини Тоиф. Амр ибни Ос гӯяд богест бар ҳазор чуб², ҳар чубе ба як дирам харида.

Ва Сулаймон ибни Абдулмалик ба Ҳач рафт. Ба Вахт бигзашт. Гуфт: «Неку богест, агар ин кӯҳҳои сиёҳ дар миёни вай набудӣ».

Гуфтанд: «Он на кӯҳ аст, валекин хирманҳои мавиз аст».

Боби «ҳо»

Ҳарамон ду қалъа аст азим, ба ҳудуди Миср. Дарозии он қалъа чаҳорсад араш, дар пахно чаҳорсад араш. Бино қардаанд ба обгина ва мрамар ва руҳом ва арзиз ва ба сиришум ва асаб³ таркиб қарда ва маъҷун⁴ сохта ба илме, ки Офаридгор он қасро дода буд. Ҳар санге аз он даҳ араш⁵ дар даҳ араш бар сари якдигар ниҳода ба хандасае, ки мӯй дар миёни он наравад ва ба якдигар бигудохта, чунон, ки қалъае яқпора шудааст. Бар ҳар санге аҷоибҳо қарда аз тиббу сеҳр. Ва он ду гунбад аст ва андаруни яке намоёд. Даре дорад кӯчак, боде саҳмгин⁶ аз он бадар меояд, нагзорад, ки қасе дар он равад. Ва андарун зулмат⁷ аст, бар дари вай сурати ду уқоб қарда аз санге азим, даҳонҳо боз қарда.

¹ Барнӣ – мартабон, зарфи шишагӣ

² Чуб – замини ҳамвори санглоҳ

³ Асаб – ранги яманӣ

⁴ Маъҷун – хамира

⁵ Араш – газ

⁶ Саҳмгин – хавфнок

⁷ Зулмат – торик

Ҳар кӣ он чо равад, санге дар даҳони вай андозад, бар ҳеч чой наёбад, на пур мешавад ва на кас донад, ки он сангҳо ба кучо меравад. Бар он набиштаанд, ки «Ҳарамонро он замон кардаанд, ки Насри воқеъ ва Тоир дар бурчи Саратон буданд». Ва акнун дар Ҷадианд: ба ҳисоб, дуви́ст ҳазор сол аст, ки он қалъа кардаанд. На вайро Офтоб сӯхт, на бод вайро бирезонид, на ба тӯфон гарқ шуд ва на савоик¹ онро мукаллас² кард.

Гӯянд, Маъмун он чо рафт ва ҳафтод ҳазор динор харч кард, то сӯлох³ дар он канд, то вайро номе бимонад, натавонист кардан. Ва Аристотелис қандиле сохт аз бозинч⁴ ва чароге дар он ниҳод ва дар он шуд: суратҳо дид аз онӣ ҳайвоноти олам, то мӯрча ва гайра, мақсум⁵ карда бар адади буручи⁶ осмон ва бинамуда, ки толеи ҳар яке фалон бурҷ аст. Ва Искандар хост, ки бирон⁷ кунад, натавонист ва гуфт: «Бинои ин чавҳарест на аз сангу оҳан».

Ва ниҳоди вай чунон аст, ки зери вай борик аст ва батадрич сари вай фарох мешавад ва кас бар сари он натавонад рафт. Яке аз аёрон гарав баст, ки дар даҳони уқоб равад. Се рӯз мерафт, он гаҳ аз миёни санге сар берун кард ва сухане бигуфт, ки кас онро фаҳм накард ва нопадид шуд.

Ва дар Ҳарамон дандоне ёфтанд, чандон ки осиебе дар тобуте сангин. Бар он набишта, ки «Ин дандони касоне аст, ки ин бино карданд».

Ва бар рукне набишта аст, ки «Ҳар кас, ки даъвии подшоҳӣ кунад, ин ҳарамонро бирон кунад, агар тавонад, ки бирон кардан осонтар гардад аз бино кардан».

Ва онро тоқхост, андарун ва берун ва дев бар он муставлӣ⁸ шуда. Ҳар кӣ дар он равад, мухайял⁹ шавад ва ҳалок гардад.

Ва гӯянд, ки онро Юсуф алайҳи-с-салом кард аз баҳри кандуч¹⁰ дар айёми қахт, бар қуввати нубуват ва подшоҳӣ. Ва он сангхоро дарҳам сохт ба он иртифоъ¹¹ ва ду сақф аз санг бар сари гунбад ниҳод, ҳар яке кӯҳе. Ва ҳар якеро равзане ва бар сари ҳар равзане, осиебе чанд ҳазор ман. Пас, якеро ба зер андохт ва бар он набишт: «Банайтуху бимилки ва моли. Фа маниддаъа қувватан фалярфаъ-ил-

¹ Савоик – барқҳо, чароғакҳо, озраҳшҳо

² Мукаллас – оҳақӣ

³ Сӯлох – сӯроҳ

⁴ Бозинч – бодпеч

⁵ Мақсум – тақсим

⁶ Буруч – бурҷҳо

⁷ Бирон – вайрон

⁸ Маставлӣ – ҳоким

⁹ Мухайял – ҳаёли

¹⁰ Кандуч – канду, анбори ғалла

¹¹ Иртифоъ – баландӣ

ҳачара ила маконих» (*Бо моликият ва моли худ сохтамаиш. Пас, ҳар кӣ даъвои қуввату нерӯ кунад, сангро ба ҷояш гузорад*).

Ва дар қувват ва иститоати¹ кас набошад, ки он як санги осие ба ҷойи хеш бозбарад, факайфа² сақфи он ва сангҳои дигар. Пас, далел кунад, ки ҷуз Юсуф алайҳи-с-салом кардааст, ба қуввати нубуват ва муъҷиза.

Ва ман аз мисриён пурсидам аз холи Ҳарамон. Гуфтанд ду манораанд аз санг, Худо офарид, мудаввар³, иртифои⁴ он тираст⁵ араш⁶. Аз марохилҳои⁷ дур пайдо бувад. Ва мумкин набувад, ки онро одамӣ битавонад кардан. Филҷумла, шигифтии олам яке ин аст.

Ин миқдор гуфта омад аз аҳволи Ҳарамон.

Ҳараю шаҳрест қадим, неку. Аҳли вай диндор. Бар дуфарсангии вай кӯҳе, бар он оташхонае, габрон «Сараск» хонанд. Он ҷост кӯҳи нукра ва маъдани⁸ сим, аз роҳи Сарахс то ҳадди Ҳараю. Ва онро қухандизест⁹ азим.

Ҳараю ва Марв лашкаргоҳи Ислон аст. Мамлакати мулуки Форс он ҷо истикомат гирифт. Ва Яздичурдро ба Марв куштанд, дар осиебе. Ва давлати Аббосиён он ҷо зоҳир шуд. Ва ҷомаҳои сиёҳ карданд ва Аббосиён дарпӯшиданд, эшонро «мусаввида» хонанд ва гуфтанд: «То хилофат аз оли Марвон наситонем, мо ҷомаи сиёҳ барнаканем».

Чун хилофат ёфтанд, он расм ҳанӯз барҷост.

Дар Ҳараю ва Марв меваҳо бувад неку, хосса кишмиш ва харбуза. Мардуми вай диндор ва салб¹⁰.

Ҳамадон хиттаест¹¹ муборак. Қутби Қухистон аст. Дор-ул-мамлакати¹² мулук¹³, бисёрнеъмат, обе хуш, ҳавое пок, чаҳор фарсанг дар чаҳор фарсанг бувад, аз кӯҳи Арванд то он ҷо ки Зайтунобод сафи саррофон бувад ва аз Синҷобод то ба деҳи Баришқон аз онӣ баззозон¹⁴ бувад. Аз зулми залама¹ бирон шуд. То аҳди малик Алп

¹ Иститоат – тавононӣ

² Факайфа – пас, ҷӣ гуна

³ Мудаввар – гирдшакл

⁴ Иртифоъ – баландӣ

⁵ Тираст – сесад

⁶ Араш – газ

⁷ Марохилҳо – масофаҳо

⁸ Маъдан – кон

⁹ Қухандиз – қалъаи қадим

¹⁰ Салб – бурдбор

¹¹ Хитта – сарзамин

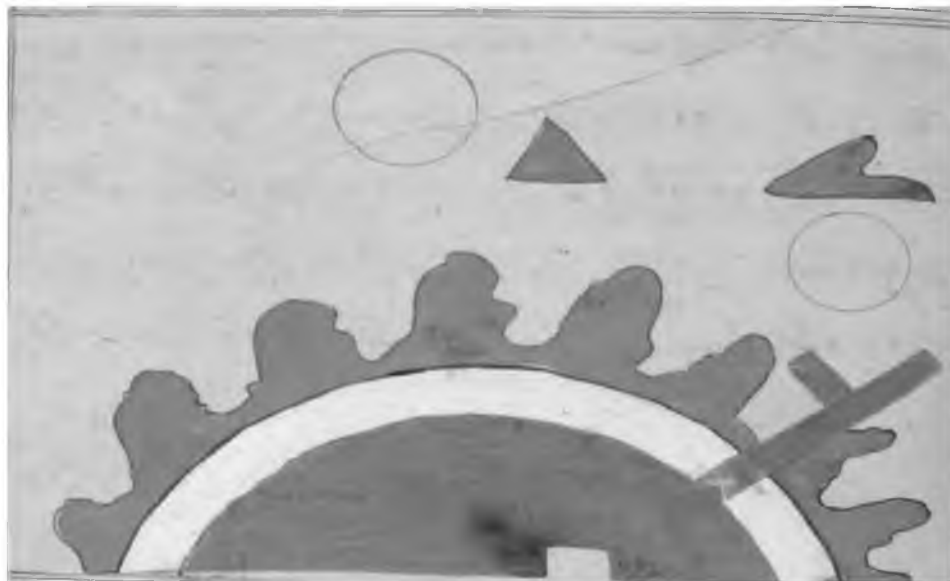
¹² Дор-ул-мамлакат – пойтахт, бошишгоҳ

¹³ Мулук – подшоҳон

¹⁴ Баззоз – порчафурӯш, газворфурӯш

Арслон ин миқдор, ки мондааст, хисн² кард. Ва дар қадим «Қалъаи абз» буд, ки онро бино кард Доро ибни Доро, бар ҳашт дарвоза, бурҷҳо дар миёни дарвозаҳо сохта ва дар он қалъа қалъае дигар ва дувоздах ҳазор мард бар он хорис³ буд. Бар дари ин қалъа, тоқе буд оӣ, онро «Айвони Сурӣ» гуфтандӣ, як рукн бар дари қалъа ва дигар рукн дар кӯчаи Оли Сурӣ. Фароҳии ин тоқ ҳазор араш⁴ ва болои ин тоқ ҳазору понсад араш.

Ва сурати он бар ин мисол аст:

Ҳикоят

Гӯянд, ки Сулаймон (а) он ҷо бигзашт, каргасро дид бар сари он тоқ. Гуфт: «Тирист⁵ сол аст, ки ман бар ин тоқам ва падарамро ҳазор сол умр буд ва ҷадди ман ҳамчунин ва кас надид, ки бинои он кӣ кард».

Ва тоқе оӣ будааст. Ва ман асоси рукни вай дидам. Муддати панҷоҳ сол аз он санғҳои мураббаъ⁶ мекашиданд ва мебурданд. Ва он далел аст ба бузургии ҳиммати бонии он тоқ.

Ва гӯянд дар ин вилоят барф омадӣ ва пиромуни ин қалъа бештар буд ва дарахтҳои баланд, ҷандон барф омадӣ, ки аз қалъа нигоҳ кардандӣ, сари дарахтон ҷун хилол дидор будӣ. То Баинос тилисме

¹ Залама – золимон

² Ҳисн – қалъа

³ Ҳорис – посбон

⁴ Араш – газ

⁵ Тирист – сесада

⁶ Мураббаъ – чоркунча

бисохт ба шере сангин. Ва ханӯз он бар дарвозаи «Боб-ул-асад» ниҳодааст.

Ва ҳаргиз зоҳири Ҳамадон аз мулук ҳолӣ набуд, магар ба зимистон. Ва падари маро сад сол умр буд, гуфт: «Ҳаргиз ба тобистон, аз мулук ҳолӣ надидам».

Иттифоқ афтод, ки ман бо Имом Маҷдуддин Абулфутуҳи Тойӣ ҳозир будам бар муаскар¹, пеши Амири Аббос. Амир гуфт: «Эй Имом, ман дар рӯи замин мисли ин вилоят надидам».

Гуфт: «Сухани Амир аз сари басирате бошад. Аз чӣ гуфтӣ?»

Гуфт: «Бо ман шаш ҳазор мард аст ва султони Ислом даҳ ҳазор мард дорад». Ва Абдуррахмон ибни Тағойрак ва Пешкин ва умароро баршумурд, ки ҳар яке чанд ҳазор мард дорад: қурби² сад ҳазор мард бо чандин ҳазор ҷаҳорпо. Ва гуфт: «Муддати шаш моҳ аст, ки мо ин ҷо нузул кардем³. Он рӯз, ки фуру омадем, пурсидем аз сиъри⁴ нон, ҳашт ман ба донге⁵ буд. Ва имрӯз ҳамон ҳашт ман ба донге аст ва аз омадани мо ва бархостани мо асаре накард».

Ва бидон, ки хуштарин обҳо он ҷост, ки аз Мағриб ояд, ба сӯи Машриқ резад ва сомони Шимол гушуда дорад ва оби сард бувад. Ва ин букъаро⁶ ин ҳосил аст. Ва агар ба Куфа ва Басра аз беморе пурсӣ:

«Чӣ хоҳӣ?»

Гӯяд: «Шарбате оби сард».

Ва аҳли Ҳамадон ва Қуҳистон мусалламанд⁷ аз гармои Басра ва магаси Бағдод ва пашаи Батоӣҳ ва кайк ва занобири⁸ Куфа ва аждарҳои Миср ва каядими Аҳвоз ва хуни сӯхтаи Хуросон ва таби Ҳичоз ва ҷараби⁹ Зангбор ва таҳоли¹⁰ Баҳрайн ва ҳарорати Хайбар. Ва дар китоби таърих дидам, ки Ҳамадон ва Исфаҳон тавъамонанд¹¹, аммо мардуми Исфаҳон муовин¹² ва муттафиқ¹³ бошанд ва ҳоки Исфаҳон истеъдоди тангӣ ва қаҳт ва хушкӣ ва ниёз дорад ва мардони Ҳамадон бадҳоҳ ва бесарф¹⁴ бошанд ва ҳоки Ҳамадон истеъдоди

¹ Муаскар – лашқаргоҳ

² Қурб – наздик

³ Нузул кардем – фуруд омадем

⁴ Сиър – нарх

⁵ Донг – шашяки дирам

⁶ Букъа – сарзамин

⁷ Мусалламанд – дар амонанд

⁸ Занобир – занбӯрҳо

⁹ Ҷараб – гарӣ, калӣ

¹⁰ Таҳол – бемории испурч

¹¹ Тавъамон – дугоник, ба ҳам монанд

¹² Муовин – кӯмакрасони ҳамдигар

¹³ Муттафиқ – тифоқ

¹⁴ Бесарф – бахил

фарохӣ ва рафоҳият ва неъмат дорад. Ва филҷумла, ҳеҷ ҷой аз мадҳе ва замме¹ ҳолӣ набувад.

Аммо Заҳируддин Абӯнаسر Кашшонӣ аз ҷумлаи фухули² уламо³ буд. Аз Бағдод барҳост. Ва муддати ҳафтад сол ба Ҳамадон тадрис кард⁴. Вайро нақиб⁵ буд. Марде фаҳл⁶ буд. Вайро ҳар рӯз панҷ ман нон ва як ман гӯшт ва ним динор додӣ. Муддате дароз бигзашт. Пас, вайро дур кард. Чандон ки шафоатҳо карданд, қабул накард.

Рӯзе, аз ҷумлаи аймма⁷ яке пурсид аз вай, ки «Сабаби ин ибъод⁸ чӣ?»

Гуфт: «Рӯзе мегуфт, ки аҳли Ҳамадон мушаббеханд, маро ин суҳан саҳт омад. Ва ҷаро мардеро дорам, ки таъна занад дар дувист⁹ ҳазор зан ва мард, ки рӯй дар қибла доранд ва калимаи шаҳодатайн гӯянд ва ба куфр ба эшон таъна занад?»

Ва бидон, ки неку бад ҳама ҷой бошанд ва дар Ҳамадон мард бошад, ки бадтар аз Фиръавн бувад ва мард бошад, ки аз баракати вай оламе дар ҳимоят дорад. Ва суҳан дар нафси¹⁰ бикӯ¹¹ меравад.

Ва Ҷарир ибни Абдуллоҳ Наҳай гӯяд, ки бар осмони ҷаҳорум Ҳамадонро «Маҳфуза» хонанд. Пас агар марде якҷанд дар Ҳараю бошад ва иллати ришта бинад¹² ё ҳуни сӯхта ё ба Насибин захми каждум ёбад ё ба Куфа меҳнати¹³ занбӯр бинад, ки ба рӯз берун наёрад омад, пас бидонад, ки фарқи миёни бикӯ чанд аст. Ва филҷумла, ҳеҷ бикӯро айб набояд кард, ки агарчи букъае мусаллам¹⁴ бувад аз офате, аз офати марг ҳеҷ бикӯро мусаллам набувад.

Ва ҳадди Қуҳистон то Саймара аст ва Шопур хост ва то Шаҳрирӯз ва то Ардистон ва то дарёи Хазарон.

Ҳинд иқлимest бузург. Ҳадде бо Чин дорад ва ҳадде бо Синд. Шаҳрҳои бузург дар он: Татта ва Мукрон ва Қандаҳор ва Дайбул ва Совандӣ ва Мандал ва Канбоя. Ва аз он сӯи ин шаҳрҳо, дарёест. Ҳар гаҳ киштии он ҷо расад, абре барояд монанди шайтоне, забоне оташин берун карда ва киштиро ба об фуру барад ва дарё ба ҷӯш ояд: агар

¹ Зам (м) – мазаммат

² Фухул – барҷаста

³ Уламо – олимон

⁴ Тадрис кард – дарс дод

⁵ Нақиб – пешкор

⁶ Фаҳл – барҷаста

⁷ Аймма – имомҳо

⁸ Ибъод – дур кардан

⁹ Дувист – дусад

¹⁰ Нафси – ҳуди

¹¹ Бикӯ – сарзаминҳо

¹² Иллати ришта – бемории кирми меъда

¹³ Меҳнат – ранҷ

¹⁴ Мусаллам – дар амон

киштӣ аз он бираҳад, бигзарад, ба Дарёи Чин расад. Ва кӯҳҳо бувад танг сар ба ҳам оварда. Ва шаҳрҳои Чин бештар ба канори ин дарё ниҳодаанд, чун шаҳри Хонфу ва Балъамон ва малик ин ҷо нишинад.

Ва бидон, ки Ҳинд дор-ул-мулуки¹ одам буд. Аввал, он ҷо нузул кард ва аз баракати вай эшонро киёсат² ва зиракӣ ва умри дароз ва ақоқир³ ва чизҳои бисёр бувад. Ва он вилоят мадинаҳо⁴ дорад бисёр ва пайваста аст ба Чин ва қазираҳост бисёр. Аз қазираи Шалоҳит кабоба⁵ ва анбар оранд ва аз қазираи Фансур кофур оранд ва нил ва аз шаҳри Кала ва Инкилиёнус ва Булурон хайзурон оранд. Ва ба билоди⁶ Ҳинд бабр бошад ва дачочи⁷ ҳиндӣ яке се ман бувад. Он ҷо бувад фил ва баббаго⁸ ва товус ва ақоқир.

Ва чун Искандар он ҷо расид, нома набишт ба Фур- малики Ҳинд, ки ба тоат ояд.

Гуфт: «Эй Искандар, мапиндор, ки туро бар Доро зафар буд, бар дигарон бошад. Ва Дороро агар вазирон накуштандӣ, ту кай тавонистӣ вайро куштан?»

Пас, ҳар ду ба ҳам расиданд. Лашкари Фур фил буд ва шер ва лашкари Искандар асп. Аспон битарсиданд. Искандар бозпас омад ва бифармуд, то бист ҳазор мард аз оҳан бисохтанд ва миёни ҳама пурнафт ва гугирд карданд ва дар масоф⁹ бинҳоданд. Ва дар миён омад, ки «Бо ту ҳарб кунам».

Филон қасди эшон карданд, хартумҳои эшон месӯхт, ҷумла ба ҳазимат шуданд¹⁰.

Пас, Искандар танҳо дар миён омад, ки «Ман бо ту, ки Фурӣ чанг кунам, ки ин хунҳо ба гардани ману туст. Ҳар гаҳ яке кушта шавад, мамлакат они дигар бувад».

Пас, Фур даромад. Ва овозе шунид аз лашкари хеш, боз пас нигарист. Искандар захме зад ба вай, вайро ҳалок кард. Ва вилояти Ҳиндустон бигирифт.

¹ Дор-ул-мулк – бошишгоҳ, пойтахт

² Киёсат – доноӣ

³ Ақоқир – гиёҳи доруӣ

⁴ Мадина – шаҳр

⁵ Кабоба – симолӣ, панчангушт (гиёҳ)

⁶ Билод – кишвар

⁷ Дачоч – мург

⁸ Баббаго – тӯтӣ

⁹ Масоф – сафҳои чанг, хатҳои набард

¹⁰ Ба ҳазимат шуданд – шикаст хӯрданд

Ва бидон, ки иқлими Ҳинд хоке неку дорад ва пурмаонӣ. Ва доное ироқӣ ба Ҳиндустон расид, чизҳои неку дид, гуфт: «Офаридгор ҳамаи некиҳо ба Ҳинд дод, валекин ба рухсора дӯзахиёнанд ва ба кишвар бихиштиёнанд».

Ба Ҳинд на кӯр бувад, на гунг, на пир, на бемор. Ва миёни Ҳиндро «Қаннуч» хонанд ва канори вай Хонфу. Ва Кала дар банди Чин аст ва сарҳади дигар Сарандеб аст. Дувоздаҳ ҳазор фарсанг дарозии Ҳинд аст. Дар он ҷо сахроест се дона гандум, ки аз бихишт омад, Одам (а) дар он ҷо кишт: яке дар зовия¹ ва яке дар миён ва яке наздики вай. Ҳар сол ба бор ояд, аз ҳар яке ҳафтсад хӯша барояд, дар ҳар хӯша ҳафтсад дона, ҳар дона чандон, ки як чавз². Онро малики Ҳиндустон бардорад аз баҳри худ. Вақте донае аз он ба беморе диҳад, шифо ёбад.

Боби «ё»

Ямома манозили³ тасм ва чадис буд ва манозили оди аҳқоф буд ва манозили амолиқ⁴ Санъо буд. Ва Ямома мансуб аст ба Ямома бинти Мурра. Намруд аз Ямома буд - фиръавни Иброҳим. Ва фиръавни Юсуф (а) номи вай Райён ибни Валид буд. Ва фиръавни Мӯсо (а) номаш Валид ибни Мусъаб буд. Ва Заҳхоки золим аз амолиқ буд бар мулки Аҷам, миёни Мӯсо ва Довуд, ба деҳи Бурс нишастӣ.

Ва Ямомаро ду наҳр аст аз маҳабби⁵ Шимол ояд ва ба Ҷануб равад. Он ҷо кӯҳест, «Дом» хонанд, миёни Баррин ва Баҳрайн. Ва

¹ Зовия – кунҷ

² Чавз – чормағз

³ Манозил – ватанҳо, хонаҳо

⁴ Амолиқ – азимҷусаҳо

⁵ Маҳиб(б) – ҷойи вазидани бод

касрхо ба Ямома, ки маъруф аст: Зуннусуъ. Онро Ҳорис ибни Ҷабала кард. Ва аҳли Ямома фахр оранд ба некуии занон. Ва муваллади¹ ямомӣ сад ҳазор динор арсад. Ва фахр оранд ба гандуми тосорӣ: онро «байзо-ул-Ямома» хонанд, ба адад фурӯшанд. Бар замини Адӣ рӯяд. Онро ба хулафо оранд ба тӯҳфа. Ва хурмои ямомӣ ба гоят неку бувад. Аъшо ва Фараздақ ва Аҷҷоч аз Ямома буданд. Ҳадде бо Баҳрайн дорад, ҳадде бо Уммон дорад ва бо Ҳачар. Ва Ямомаро «Кабири² Начд» хонанд. Обе неку ва ҳаовое хуш дорад.

Яман вилоятест муборак, миёни араб. Қола-н-набию саллахоу алайҳи васаллам: «Ал-имону ямонию ва-л-ҳикмату-л-ямония» (*Пайёмбар, дуруди Худованд бар ӯ бод, гуфт: «Имон имони яманист ва ҳикмат ҳикмати яманӣ.»*) Он ҷост Қасри Ғумдон ва Маъриб. Ва ҳадди³ Яман аз Қулзум аст то ба Форс.

Нуъмон ибни Мунзир Кисроро гуфт: «Ту аз ҷумлаи араб нестӣ».

Вай гуфт: «Арабро ҷойгоҳ бодия аст ва шаҳре надоранд».

Гуфт: «Моро билоди Яман аст ва мисли он дар дунё набошад».

Он ҷо бувад куҳул⁴ ва баруд⁵ ва дуру ёкут. Ва аз кӯҳи вай ҷазъ⁶ ва ақиқ ва булур оранд. Ва гиёҳи вай: варс⁷ ва хитр⁸ ва кундур⁹ ва асб¹⁰. Асмай ғӯяд: «Олам пур шуд аз ҷаҳор чиз ва он ҳар ҷаҳор ба Яман бошад: варс ва хитр ва кундур ва асб».

Ва ба Яман гармо саҳт бошад. Ва ҳадди вай тираст¹¹ фарсанг аст. Ва ба Яман бузина бувад бисёр ва эшонро раисе бувад. Ва он ҷо гул бошад ва азоро. Ва «азоро» он чин аст, ки бар одамӣ ояд ва ба вай даршавад. Абӯубайда ғӯяд: «Аҳли Яманро се чиз аст: рукни ямонӣ¹² ба қибла ва Суҳайли ямонӣ бар осмон ва баҳри ямонӣ дар бухур¹³».

Ва бидон, ки дар Яман аз ҷумлаи қалъаҳо қалъаи Масоней аст-ҷоие маней¹⁴. Ва ҳаргиз бар он зафар наёфтанд аз баландие, ки ҳаст. То рӯзогри Кисро Апарвез.

Шахсе буд номи вай Марзвон. Гирди он Масоней мегардид, ҳеҷ ҷойи манфазе¹ намеёфт. Баробари вай кӯҳе буд. Бар сари он кӯҳ омад

¹ Муваллад – шамшер

² Кабир – чигар

³ Ҳад(д) – сарҳад

⁴ Куҳул – сурма

⁵ Баруд – сурма

⁶ Ҷазъ – ақиқи раҳ-раҳ

⁷ Варс – аспарак

⁸ Хитр – васма, ўсма

⁹ Кундур – бухур

¹⁰ Асб – ранги яманӣ

¹¹ Тираст – сесада

¹² Рукни ямонӣ – кунчи яманӣ

¹³ Бухур – баҳрхо

¹⁴ Маней – мустаҳкам, баланд

ва дар Масонеъ ниғаҳ мекард. Қасди он кард, ки аз сари кӯҳ ба Масонеъ чаҳад. Бар аспе нишастӣ тозӣ ва лашкари худро бар кӯҳ овард ва гуфт: «Ман ба Масонеъ хоҳам част. Шумо бонг бар ин аспи ман занед!»

Марзвон аспро бар гом кард ва лашкар бонг бар асп заданд. Марзвон аспро барангезонид ва пошна зад ва наъра бар вай зад, бар сари Масонеъ част ва шамшер бикашид ва қасди ҳарас² кард ва вайро бикӯшт. Ва дари қалъа боз кард ва лашкараш дар он шуданд ва Масонеъро биситад.

Ин хабар ба Апарвез расид. Шигифт монд. Кас фиристод ба Марзвон, ки «Масонеъро ба ноибе супорад ва пеши ман ояд, то вайро иктоъ диҳам³».

Марзвон Масонеъро бисупурд ба ноиби хеш ва омад пеши Кисро. Дар роҳ вафот ёфт.

Кисро дилтанг шуд ва вайро дар тобути заррин кард ва бар тобути вай набишт, ки «Ин он мард аст, ки аз фалон кӯҳ ба сари Масонеъ част, дар аҳди ман». Ва онро дар даҳмае ниҳод.

Ва бидон, ки дар вилояти Яман шигифтиҳост.

Алӣ ибни Осим гӯяд, ки Хизр бо ҷавоне дӯстӣ дошт дар бани Исроил. Подшоҳе золим буд, он ҷавонро гуфт: «Хизр пеши ту меояд, вайро пеши ман овар!»

Вайро биёвард. Малик Хизрро бидид. Гуфт: «Эй Хизр, дӯст доштам, ки туро бинам. Маро ҳадисе⁴ аз аҷоиби дунё бигӯ!»

Гуфт: «Ман дар ин шаҳр шудам. Шаҳре дидам неку. Бирафтам то понсад сол. Боз омадам, талҳо⁵ дидам хароб. Шубонеро⁶ дидам бар талле. Гуфтам ин ҷо ҳеч мадинае⁷ набуд?»

Гуфт: «Ҳаргиз набуд».

Бирафтам то понсад сол. Бозомадам, дарёе дидам, ғаввосон⁸ дар он ҷо. Пурсидам, ки ин ҷо ҳеч ободоне набуд?

Бихандиданд.

Бирафтам то понсад сол. Бозомадам, бешае дидам пур аз қалам⁹.

Бирафтам то понсад сол. Боз омадам, ҳама рег буд.

Бирафтам то понсад сол. Бозомадам, ҳама гор буд, духон¹⁰ аз он бармехост.

¹ Манфаз – даромадгоҳ

² Ҳарас – ниғаҳбонон

³ Иктоъ диҳам – мулку сарват бахшам

⁴ Ҳадисе – сухане

⁵ Талҳо – теппаҳо

⁶ Шубон – ҷўпон

⁷ Мадина – шаҳр

⁸ Ғаввос – шиновар

⁹ Қалам – най, қамиш

¹⁰ Духон – дуд

Бирафтам то понсад сол. Бозомадам, мадинае мебинам ободон.
Пурсидам, кӣ бинои ин кард? Надонистанд.

Подшоҳ чу ин бишнид, Хизрро сучуд кард ва гуфт: «Ман дар хидмати ту бошам».

Гуфт: «Натавонӣ. Валекин бо ин чавон ибодат мекун, то ачал ояд!»

Сурати дарёи Магриб ва Баҳри Форс ин аст, ки ёд карда омад:

Баъзе аз билоди¹ маъруфа² ёд кардем, ки дар он шигифтихое буд ё хикмате.

Бобе дигар ёд кунем аз бикои³ махсуфа⁴ ва маклуба⁵, то аз он ибрат гиранд ва оқибати зиндагонӣ марг аст ва охири ҳамаи ободонӣ биронист⁶. Ва ин оят меҳонанд: «Кам тараку мин ҷаннотин ва ӯюун. Ва зуруъин ва мақоин карим»⁷ (*Чӣ басо богҳо ва ҷазираҳо ба ҷой гузоштанд. Ва зироатҳо ва қасрҳои зебову гаронқимат*). Ва хонанда бидонад, ки ин ақолим ва билод ба пешинагон бинагзоштанд, ба бозпасинон ҳам бинагзоранд. Ва ин ҷаҳон мамарри⁸ махлуқот аст ва бар мамар ва гузаргоҳ ватан сохтан мумкин нест ва эътимодро

¹ Билод – кишварҳо, шаҳрҳо

² Маъруфа – машҳур

³ Бикӯъ – сарзаминҳо

⁴ Махсуфа – фуру рафта

⁵ Маклуба – вожгун, сарнагун

⁶ Биронӣ – вайронӣ

⁷ Сураи Духон, ояти 25

⁸ Мамар(р) – гузаргоҳ

нашояд. Ва андар ин дунё ғофил натавон будан ва чун ғофилон зиндагонӣ натавон кардан.

Борӣ пардаи ғафлат аз дидаи ҷумлаи мардумон бардошта ғардонад!

Аҷоиби хасф¹

Қола-л-лоҳу таоло: «Вазриб лаҳум-м-масала-р-ручулайни чаъално лиаҳадихимо чаннатайни мин аъноби-в-ва хафафноҳумо бинахли-в-ва чаъално байнаҳумо заръо»² (*Барои онҳо масал бизан ду мардро, ки барои яке аз онҳо ду боғ аз дарахтони ангур додем ва атрофи он ду боғро бо дарахтони хурмо пӯшонидем ва дар миёни он ду боғ киштзоре қарор додем*).

Бидон, ки **Заравон** боғе буд ба Санъо, дар ҳудуди Яман, ки дар олам масал задандӣ ба вай. Ва ин боғ дувоздаҳ мил буд, пурмева, монанди биҳишт.

Мискине аз худованди боғ таоме хост. Худованди боғ надод ва ғуфт: «Маро ба савоби ту ҳоҷат нест».

Рӯзи диғар ба дари боғ омад ва қасди боғ кард, оташро дид ва дудро, ки дар ҳаво мерафт ва боғро дид сиёҳ шуда.

Чун он бидид, «...фа асбаҳа юқаллибу кафайх...»³ (... *пас, даст бар даст мезад* ...) ва менолид, ки «Ин боғро чӣ расид?»

Ва он оташ он ҷо бимонд тираст¹ сол ва акнун, ҳамчунон мондааст сиёҳ ва ҳеҷ гиёҳ дар он нарӯяд ва ҳеҷ мурғ он ҷо напарад ва

¹ Хасф – фуруд рафтан ба замин

² Сураи Каҳф, ояти 32

³ Сураи Каҳф, қисмате аз ояти 42

мург чун ба он наздик расад, бигардад. Ва аз Санъо то Заравон чахор фарсанг аст.

Ва худованди ин богро ном Сафвон буд. Закот медод, то боги вай неку шуд. Сафвон бимурд. Писари вай закот манъ кард. Оқибати вай он буд, ки ин биҳишт чун дӯзахе шуд.

Ва водии Мунтинах дар билоди Шом аст, дар он кахфест², дар хонаҳо аз санг тарошида ва дар он устухонҳои мурдагон, ҳар хона миқдори бист араш³, дар он ганде⁴ ояд, ки мард бинӣ ба даст гирад. Ва ин мурдагон қавмеанд, ки азоби «явми зулла» ба эшон расид. Дар ин кахфҳо гурехтанд, аз ҳарорати оташ дар он пухта шуданд ва бигандиданд. Ва ҳанӯз он ганд мондааст.

Ва диёри Музлима дар ҳудуди Яман аст. Диёри фароина⁵ буд.

Зулқарнайн ба Ҳазрамавт расид, шаҳре дид сиёҳ ва музлим⁶, чихил мил фарохӣ, дар он суратҳо ва дарҳои заррин ва чавохир ва мулукон⁷ бар тахтҳо, тоҷҳо бар сарҳо, ҳочибон истода, амудҳо⁸ бар дӯш, ҳама санги сиёҳ шуда ва зулумате⁹ дар сари эшон омада.

Зулқарнайн дар он ҷо шуд ва чавҳаре сапед ба даст гирифт, рӯшноӣ медод, бигардид: дар он бозорҳо дид ва пешакору занону кӯдакон ҷумла санг шуда ва зулумот¹⁰ дар сари эшон омада. Кас надонад, ки чист. Баъзе гӯянд, ки Офтоб аз эшон дар ҳичоб аст, баъзе

¹ Тираст – сесад

² Кахф – ғор

³ Араш – ғаз

⁴ Ганд – бўйи бад

⁵ Фароина – фиръавнҳо

⁶ Музлим – тира, торик

⁷ Мулукон – подшоҳон

⁸ Амуд – асо

⁹ Зулмат – торикӣ, сиёҳӣ

¹⁰ Зулумот- торикӣ

гӯянд бухоре азим аз замин бармеояд, мутакоcиф¹ мешавад он чо. Лавҳе азим дид, бар он набишта: «Мо бақоёи оли Самуд будем, моро буд айше неку. Офаридгор Ҳанзаларо ба мо фиристод ба расулӣ, вайро бидуштем, моро бад-ин ҳол кард».

Зулқарнай бисёре бигирист ва берун омад. Бар дари шаҳр набишта буд. «Басо подшоҳ, ки дар ин билод подшоҳӣ карданд, ҷумла санг шуданд, баъзе истода, баъзе афтода, баъзе хуфта ва баъзе нишаста».

Ва **Ҷаннагайн** ду бог буд дар шаҳри Сабаъ: яке аз рости шаҳр ва яке аз чап. Ба тобиcтону зимистон мева будӣ дар он. На мор буд ва на кажум, на паша. Агар яке табаке бар сар гирифтӣ ва ба миёни дарахтон баромадӣ, табак пурмева шудӣ, бе он ки даст ба он бурдӣ. Офаридгор расуле ба эшон фиристод, ки «Шукр кунед ва ҳаққи масокин бидихед!»

Гуфтанд: «Моро мерос расидааст».

Офаридгор селе бифиристод ва он богҳоро биканд.

Вақте аз вай бўи лола ва аргувон омадӣ, акнун бўи хок ва катрон меояд. Ҳар кӣ он чо рафтӣ, бихандидӣ, акнун бигиряд.

Чун аҳли Сабаъ он диданд, зорӣ карданд ва тавба карданд. Офаридгор ваҳӣ кард ба пайгамбари вақт, ки «Тавба қабул кардам, аммо дигар ин ноҳия набинанд».

Ҳама овора шуданд ва ба ҷойи он дарахтҳо хору тарфо² бируст. Дар он чо мурги бум ва ҷугд аст. Мард дар он чо ояд, дили вай аз бим бигиряд.

¹ Мутакоcиф – ғализ

² Тарфо – ғаз

Ва қалъаи **Қатрон** мадинаест азим дар Мағриб. Сулаймон алайҳи-с-салом аз бод пурсид аз аҷоиби дунё. Вайро хабар кард аз қалъаи Қатрон, ки онро бино кард Шис ибни Одам алайҳи-с-салом ба сангҳои азим ва қатрон ба ҷойи гил. Ва дар он ҷо санамест¹ аз забарҷад.

Сулаймон (а) девро бихонд, номи вай Фақтас, бифармуд, ки он қалъаро барканад ва биёварад. Дев онро биёвард, бар дӯш гирифта ва пеши Сулаймон (а) биниҳод.

Сулаймон (а) қавмеро дид дар он шаҳри сиёҳ, шаҳре аз қатрон карда. Гуфт: «Эй қавм, ин шаҳри шумо чаро сиёҳ аст?»

Гуфтанд: «Мо дар иқлиме бошем, ки об галаба дорад ва ҳеҷ бино бинамонад ва қатрон бар об собит бувад. Шис (а) кардааст инро, то напӯсад».

Сулаймон (а) гуфт: «Акнун шумо кучоед?»

Гуфтанд: «Дар қалъаи Қатрон».

Гуфт: «Валекин шуморо бардоштаанд ва аз ин ҷо то вилояти шумо дусола роҳ аст».

Эшонро малике буд якчашм ва якпо. Гуфт: «Эё Сулаймон (а), агар чашм ва пойи ман дуруст кунӣ, ба ту бигаравам».

Сулаймон (а) дуо кард, то дуруст шуд. Ва вай ба Сулаймон имон овард. Ва Сулаймон бифармуд, то он дев боз онро ба Мағриб бозовард.

Ва диёри Маклуба билоди қавми Лут буд- ҳафт шаҳри бузург. Ливотат карданд ва даст аз занҳо боздоштанд ва қасди гилмон² карданд ва Лутро осӣ шуданд. Офаридгор Ҷабраил (а)-ро фиристод, то он ҳафт шаҳрро баргирифт аз қарри замин то бар фалак овард. Фариштагон овози хурӯс ва нубоҳи³ сағони эшон шуниданд ва аз эшон яке бедор нашуд.

¹ Санам – бут

² Ғилмон – навҷавонон

³ Нубоҳ – акос

Ќабраил (а) гуфт: «Илоҳӣ, баргардонам?»

Гуфт: «Вақти саҳар аст, хангоми раҳмат аст. Бигузор то вақти субҳ!»

Чун субҳ бидамид, баргардонид. Ва аз қаъри замин оташ барафрӯхт ва бар эшон санг биборад. Мавиз будӣ он ҷо бисёр. Чун хашми Офаридгор бирасид, баргардид. Онро «Муътафика» хонад. Он ҷо кӯҳест шоҳиқ, бар куллаи вай санама¹ карда аз амали авоил² ва кас ба он нарасад.

Ва водии Ҷаҳаннам водиест ба Самангони Балх. Хасф шуд³. Мардумони бебок ва золим. Ва истехзо доштандӣ. Ба як бор фуру шуд. Чунон ки агар санге дар хасф андозанд, поён кас набинад. Дар ин хасф мургони гариб ошён доранд беандоза. Ва кас надонад ин мургон аз кучо хостаанд.

Ва ҳамчунин, водии Зовлон. Букаест⁴ ба Яман. Зилзила онро зеру забар кард. Бар канори он кӯҳест, бар сари он буге карда, ба ангушт ишорат ба осмон мекунад. Ва аз нофи ин бут обе равон аст, ҳамеша меояд. Чун ба нимаи кӯх мерасад, хушк мегардад. Ва ҳаргиз ин буқъа ободонӣ напазирад.

Ва водии Рамод⁵ вилоятест пур аз хокистар, ҳафт фарсанг хоки сиёҳ аст ва наздики вай манҷаниқҳо фуру бурда аз онӣ Намруд, ки оташ афрӯхт ва Иброҳим (а)-ро дар манҷаниқ ниҳод ва ба оташ андохт. Офаридгор оташро бар вай сард кард.

Намруд, баъд аз чанд рӯз, бо Ҷомон ба сари миле омад ва дар оташ нигарист. Иброҳим (а)-ро дид дар марғзоре нишаста, Ќабраил (а) болои вай истода. Намруд гуфт: «Ман якеро ба оташ афкандам, акнун ду шахсро мебинам».

Ҷомон оташпараест буд. Гуфт: «Иброҳим писари амми⁶ ман аст ва ман оташро парастам, оташ аз баҳри дили ман Иброҳимро насӯхт».

Пас, яке шуъла оз он берун омад ва бар Ҷомон афтод ва вайро ҳамон ҷо бисӯхт.

Намруд, чун он дид, санғҳо дар манҷаниқ ниҳод ва ба Иброҳим (а) андохт. Офаридгор Иброҳим (а)-ро начот дод ва он вилоят баргардид, дарахтҳо ва биноҳо мукаллас шуд⁷.

Ва он хокистар дар он вилоят мондааст. На об бошад, на гиёҳ. Бар он кӯх юз ошён дорад бисёр. Ва кас он ҷо наёрад рафт аз дасти юз.

¹ Санам – бут

² Авоил – пешиниён

³ Хасф шуд – фуру рафт

⁴ Буқъа – минтақа, сарзамин

⁵ Рамод – хокистар

⁶ Ам(м) – амак

⁷ Мукаллас шуд- ба оҳақ табдил ёфт

Ва дар Саиди Искандария масчидест, дар он имом ва меҳроб ва атфол ва аз ҳар чинсе мардум ва кӯдак дар гоҳвора ва мард ба лаби чоҳ далв¹ мекашад, ҳама санг шуда.

Қавме буданд фосиқ. Рӯзе кофилаеро бизаданд, духтаре аз он марде пир бигирифтанд, хостанд, ки бо вай зино кунанд, он марди пир ба эшон нафрин кард, ҷумла санг шуданд ва ибрати чаҳон шуданд.

Ва хасфи Басраро сабаб он буд, ки дар он ҷо чаҳор ҳоким буданд: Ҷоир ва Хотӣ ва Мухтӣ ва Ҳаммол-ул-хатоё.

Аммо Ҷоир мардеро дид бо зане мерафт ва зан обистан буд, бар ҳаре нишаста. Дар Басра омад. Ҷоир нагузошт. То ду дирам биситад.

Он мард ба шикоят рафт то ба Хотӣ. Вай низ чаҳор дирам биситад.

Ба Мухтӣ рафт. Ҳашт дирам биситад. Гуфт: «Ман мискинам». Вайро бизад ва занашро биафканд ва бачаи вай табоҳ кард ва дунболи хараш бибурид.

Ба шикоят ба Ҳаммол-ул-хатоё рафт. Гуфт: «Занашро чимӯ кунед, то обистан шавад, чунон ки буд ва ба хари вай кор мекунад, то дунболи вай бозрӯяд».

Ин шахс берун шуд ва сар ба ҳок ниҳод ва ин шикоят ба Офаридгор бардошт.

Офаридгор ҳашм гирифт ва ин буқаро² ба замин фуру бурд.

Рӯзгоре дароз хароб буд, то ин аҳд, ки ободон карданд.

Овардаанд, ки Умар ибни Хаттоб, разияллоҳу анҳу, ҳашм гирифт бар марде дар Басра, бифармуд, ки об дар сарои вай бастанд, то хароб гардад. Об ба сӯлоҳ е фуру шуд. Сари он сӯлоҳ бозшикофтанд, сахрое диданд, ҳама мардум санг шуда: баъзе тарозу бардошта, занон дук мегардониданд, барзгар бел мезад, яке чома мешуст. Бидонистанд, ки дар рӯзгори хасф, ки ҳашми Офаридгор дар он қозиёни золим расид, эшон масх³ карда шуданд.

Ва дар мавфозаи⁴ Хоразм вилояте буд пури дарахтҳои неку. Хасфе падид омад ва сиву чанд пора дех фуру бурд. Ва реге сурх аз хасф берун омад ва дар ҳаво бирафт, то ба ҳадди Тӯс бирасид ва то Нишопур зиёда аз саду панҷоҳ фарсанг мавҷи ин рег бирафт.

Яке гӯяд ба Нишопур мерафт, мафозаи Хоразм ободон дидам. Чун ба Хоразм омадам, ин буқъа⁵ фуру рафта буд, зиёда аз сад мард боло, обҳо дар он хасф мерехт аз чаҳор сомон ва аз вилоятҳо мардум

¹ Далв – сател

² Буқъа – минтақа

³ Масх – табдил

⁴ Мафоза – сахро, биёбон

⁵ Буқъа – минтақа, сарзамин

ба назора меомаданд ва мегиристанд бар аҳли он ва ибрат мегирифтанд.

Ва қасри Машид малике кард дар бани Исроил. Вайро вазире буд. Бо чаҳор ҳазор мард дар биёбоне шуд, ҷоёе дид нарм ва обе неку, онро ибодатҷоии худ кард ва ибодат мекард рӯзгоре дароз.

Иблисро аз он ҳасад омад. Сарбарахна, девонагуна, ба бозор дармедавид.

Вазир пурсид вайро, ки «Чӣ буд?»

Гуфт: «Азоб ояд».

Гуфт: «Кай ояд?»

Гуфт: «То ҳафт сол».

Вазир бифармуд, то ҳисоре бино карданд, хиште зар ва яке сим, сар ба анони осмон бурда ва хандаке гирди он бикард. Ва бар болои қалъа шуд ва эмин бихуфт.

Офаридгор Малак-ул-мавтро фиристод, то ҷони вай биситонад.

Вазир тир дар камон ниҳода, болои қаср истода, шахсеро дид, ки ба қалъа баромад. Гуфт: «Ту кистӣ?»

Гуфт: «Бо ту кор дорам».

Гуфт: «Бозгард!»

Пойро аз замин бар сари қаср ниҳод, гуфт: «Ано малак-ул-мавт ходим-ул-қусур ва муҳарриб-уд-дур» (*Ман фаршитаи марг, вайраонкунандаи қасрҳо ва харобкунандаи хонаҳо ҳастам*). Он гаҳ, ҳисори¹ маликро ва қасри маликро барҳам зад ва онро муатталу ҳоли ва хароб бигзошт.

Ганги Афросиёб қасрест бузург ба сари кӯҳи Албруз. Онро Афросиёб кард - малики туркон. Аз ҷонибе об ва аз ҷонибе кӯҳ, ҳашт фарсанг болои он. Ва тахте заррин дар он бинҳод. Ва уқоб ба душхорӣ ба сари Ганг паридӣ. Дар он ҷо ду хона бикард аз обгина ва кохе заррин баровард ва айвонҳо аз ёкуту фирӯза сохт.

Ба оқибат, Кайхусрав биситад ва Афросиёбро дар об гарқ кард ва ин Гангро бозмонд. Ва ин низ боқӣ намонд.

Ва зикри айвони Кисро:

Касеро, ки ақл бувад, бубинад, ки ҳоли вай ба чӣ расид, чунон биное, то Абӯчаъфар Мансур Бағдод мекард, Холиди Бармакиро гуфт: «Маро хишт мебояд. Меҳоҳам, ки айвони Кисро бишикофам».

Холид гуфт: «Он аламест² дар билоди ислом. Гурабо онро мебинанд ва аз фахмати³ бонии он шигифт мебошанд ва дар он намозгоҳи Алӣ ибни Абитолиб (р) аст. Онро табоҳ макун!»

Мансур гуфт: «Эй Холид, ханӯз таассуби ачам мекунӣ?» Бифармуд, то онро бозшикофтанд.

¹ Ҳисор- қалъа

² Алам – аломат, нишона

³ Фахмат – бузургӣ

Чун ҳисоб карданд, чандон ба нафақа мерафт ба шикофтани вай, ки баҳои очури¹ нав буд.

Мансур Холидро гуфт: «Чунон аст, ки ту гуфти».

Холид гуфт: «Акнун, мардум меғуянд Мансур очиз шуд аз бирон кардани айвон. Ва ал-ҳадаму айсару мин-ал-бино» (*Ва вйрон кардан аз бино кардан осонтар аст*).

Мақсуд он аст, ки яке мекунад ва яке мешикофад. Гуянд ҳар рӯз гил ба одамай меғуяд: «Чанд гӯши ман гирӣ ва бар болои ман кушӣ? Ва ман ба зер меоям».

Ва қасри Лусус дар билоди Чабал аст, ки Апарвез карда аст. Санғҳо бист араш барҳам ниҳода, ки сонеон² дар он шигифт монанд. Ва қасре бикард олій ва даккаи³ ҳазор марде, ки Апарвез биншастӣ ва Фағфури Чин ва Хоқони Туркистон болои вай биистодандӣ. Ва писараш ба қасре дигар фуру омадӣ ба Асадобод, миёни ду қаср чаҳор фарсанг. Пас чун таом хӯрдӣ, косаҳо даст ба даст медодандӣ, то ба Асадобод, бар хони писараш мениҳодандӣ.

Чун Апарвез таом хӯрдӣ, ҳар рӯз аспӣ кӯрраи аноки⁴ бирён хӯрдӣ ба корде заррин, дар танӯре заррин, ба уд бирён карда ва ба мушк андуда, бар хоне заррин, бар саффуде⁵ заррин. Чун бихӯрдӣ, ҳама олотӣ хон бибахшидӣ, дигарбора нав бисохтӣ. Ҳар рӯз, бар он таом, ки вай бихӯрдӣ, дувоздаҳ ҳазор диноҳ харҷ шудӣ. Аз ҷумлаи харҷ он будӣ, ки дурраҳоро⁶ бисудандӣ ва бар сари косаҳо рехтандӣ, ду мисқол ба санг. Аз ҳафтад гуна деғҳо пухтандӣ, заррин ва симин, ҳама бихӯрдӣ.

Мубад онро бидид, гуфт: «Магар меғдаи малик мақлуб⁷ шудааст, ки ин ҳама меҳӯрад?»

Кисро ин суҳан дар дил дошт, то дувоздаҳ сол баромад. Бо Баҳроми Чӯбин масоф дод⁸. Ҳафтад захм бар Баҳром кард, ба охир қомати Баҳром ба ду ним кард, то тег дар қабзаи Кисро бимонд, оби гарм ба дасти вай рехтанд, то аз дастай вай тег гушуда шуд.

Кисро дар мубад ниғаҳ кард, гуфт: «Ин рӯз аз он хӯрдан аст».

Пас, на қаср бимонд, на Қайсар. Ҳама хароб шуд. Ва ҳар чӣ созанд, ҳам хароб гардад. Ва агар ибрат дар чаҳон кори Кисро бувад, тамом аст.

¹ Очур – хишти пӯхта

² Сонеъ – бинокорон, созандагон

³ Дакка – нимкат

⁴ Аноқ – яксола

⁵ Саффуд – сихи кабоб

⁶ Дурраҳо – марворидҳо

⁷ Мақлуб – вожгун, чапагардон

⁸ Масоф дод – сафи ҷанг зад

Фасл Аҷоиби зилзила

Бидон, ки залозил¹ ҳукми Офаридгор бувад. Ва сабаб он аст, ки бухор дар ҷавфи замин галаба кунад ва хоҳад, ки берун ояд, рӯйи замин саҳт бувад, замин дар ҳаракат ояд ва бошад, ки ҷоёе бишқофад ва берун ояд. Ва масали он чун деге бувад, ки мечӯшад. Чун сари вай муҳкам бувад ва баста ва ҷӯши дег галаба кунад, ночор дегро бишканад ва берун шавад. Ва зилзила бошад, ки аз аразе² дигар бувад, чунон, ки ба савоҳили³ дарё изтироб кунад, он биқоъ⁴, ки ба дарё наздик бувад, дар ҳаракат ояд ба мучовирати⁵ он, аз заҳмати он ва талотуми амвоҷ⁶. Ва ман аз аҳли Ҷилон шунидам, ки гуфтанд, дарёи Кабудон чун дар мавҷ ояд, шаҳрҳои мо ларзад. Ва шахсе маро ҳикоят кард, ки дарёи Кабудон дар мавҷ омад, шаҳри Ардабил мутаҳаррик шуд⁷. Ва аз шаҳри Ардабил то Кабудон дувоздаҳ фарсанг бувад.

Офаридгор ниҳоди олам бар харобӣ ниҳод. Ва ҳаргиз ҷаҳон пойдорӣ накард ва ҳеҷ рӯзгор аз охоте⁸ ҳолӣ набуд.

Дар санаи иснайн ва арбаъин⁹, ба замини Қумис зилзила баромад, биноҳои вилоят биафканд ва ҷандин ҳазор мард дар зерӣ ҳадм¹⁰ бимонд ва ҷиҳил ҳазору наваду шаш одамӣ аз зерӣ гил ба дар оварданд. Ва ба Домгону Хуросон ва Форс азимтар буд. Ва ба Яман чунон буд, ки ҷанд фарсанг фуру шуд ба миқдори шаст араш¹¹. Ва ин зилзила бирасид, то Ҳимс ва Димишқ ва Нобулс ва Раъсулайн ва Раққа ва Руҳо ва Миссиса. Ва савоҳили¹² Шом биларзид ва хароб шуд. Ва Лозиқия чунон биларзид, ки як хона бинамонд ва як одамӣ ва ҷаҳорпо ҷон набурд.

Ба таърихи санаи ситтин ва сабъин ва миатайн¹³ тале ба диёри Бани Шақиқ шикӯфта шуд аз ҳафт гӯр, дар он ҳафт шахс, кафанҳо дуруст, бӯйи мушк аз он медамид. Яке ҷавон буд ва дигарон пир, гӯшҳо ва биниҳо ва мӯйи ҷашм ва лабҳо дуруст ва бар лаб тарӣ

¹ Залозил – зилзилаҳо

² Араз – сабаб

³ Савоҳил – соҳилҳо

⁴ Биқоъ – минтақаҳо, сарзаминҳо

⁵ Мучоварат – ҳамҷаворӣ, ҳамсоғӣ

⁶ Амвоҷ – мавҷҳо

⁷ Мутаҳаррик шуд – ҷунбид

⁸ Охот – офатҳо

⁹ Иснайн ва арбаъин – чилу ду

¹⁰ Ҳадм – хароба

¹¹ Араш – фарсанг

¹² Савоҳил – соҳилҳо

¹³ Ситтин васабъина ва миатайн – дусаду ҳафтоду шаш

пайдо. Пиндорй, ки об хӯрда буданд ва сурма карда. Бар пахлуи он чавон захме. Кафанхошон нав кардаанд.

Ва Ибни Ҷарир гӯяд, ки тал аз ҳам шикофта шуд ва заминҳо хароб шуд ва ҳавзи сангин зоҳир шуд сабз, аз санги сона¹, бар он китобае, ки кас онро наметавонист хонад.

Ва ба Антокия зилзилае омад ҳазору понсад сарой биафканд ва аз сури² вай ҳафтод бурҷ биафтод ва бонги³ ҳоил⁴ шуниданд аз ҳаво, ки сифати он натавон кард. Ва аҳли Антокия гирев⁵ карданд ва гуфтанд: «Қиёмат бархост». Ва ба сахроҳо гурехтанд. Ва кӯҳҳо биафтод ва дарёҳо ба ҷӯш омад ва дуде сиёҳ аз дарё бархост гандида ва халқе аз он ганд бимурд. Ва наҳри Шош чашмае буд ба Макка, хушк шуд. То як машк об ба динор буд. То амир-ул-муъминин Мутаваккил Алаллоҳ молҳое бисёр бар он нафақат кард, то об баромад. Ва ба якфарсангии Антокия наҳре буд азим, нопадид шуд ва дигар кас бознадид.

Ва дар рӯзгори мо, санаи ихдо ва ситтин ва хамсумиа⁶, ба Қухистон зилзилае омад ва ҳафт рӯз бидошт ва дар билоди Ҷабал асаре накард. Пас хабар омад аз Зангон, ки шахр баргардид⁷ ва кӯҳе биафтод он ҷо дар наҳре ва роҳи об бибаст. Ва он ноҳия бе об бимонд ва хароб шуд ва об аз ҷонибе дигар бирафт ва иқлиме дигар хароб кард. Ва аглаби⁸ залозил⁹ ҷоёе бувад, ки кӯҳ набошад ва на ҷохҳо, пас масоми¹⁰ Замин баста гардад, бухор ҳаракат кунад ва заминро бишикофад. Ва дар Қухистон, сад ҳазор кӯҳ аст ва сад ҳазор ҷох ва қаҳрезҳо.

Ва дар санаи иснайн ва ситтин ва хамсумиа¹¹, зилзилаи мункар¹² омад ва бар сафҳи¹³ Арванд дарахтистоне буд, ҷумла дарахтҳо мунқатеъ¹⁴ шуд ва решаи дарахт ба боло шуд ва сарнагун биистод ва он замин шикофта.

Ва мо пас аз ин бобе бигӯем дар шигифтии тавоин¹⁵.

¹ Сонна – хован

² Сур – девор

³ Бонг – садо

⁴ Ҳоил – тарсовар

⁵ Гирев – фиғон

⁶ Ихдо ва ситин ва хамсумиа – пансаду шасту як

⁷ Баргардид – вожгун шуд, чаппа шуд

⁸ Аглаб – аксар

⁹ Залозил – зилзилаҳо

¹⁰ Масом – баромадгоҳ

¹¹ Иснайн ва ситтина ва хамсумиа – пансаду шасту ду

¹² Мункар – хатарнок

¹³ Сафҳ – доманаи кӯҳ

¹⁴ Мунқатеъ – канда

¹⁵ Тавоин – вабоҳо

Боб

Дар баёни тоун¹

Бидон, ки тавоин ва вабоҳо аз хост ва тақдири Офаридгор аст ва сабаби он бухоре фасод бувад, ки аз замин дар ҳаво омезад ва одамиро ба ҳалқ ба ҷон мерасад, то ҳалок шавад ва бемориҳо орад чун хуноқ² ва зуком ва хуни сӯхта. Ҳукамо онро «тоун» хонанд ва ба Шом бештар бувад ва ба Зангбор ва Дамомил бувад ва ба Хайбар табҳо бувад ва ба Баҳрайн супурз³ бувад ва ба Балх пашагашт бувад ва он хорише бувад, ки меҳоранд то ба устухон расад ва реши балхӣ ва ирқӣ маданӣ⁴. Ва анвоъ бувад ва тавоин дар ҳар ҳоке аз навъе бувад, бар қадри ҳавои фасод ва ҳоки он. Ва мо чанд тоун ёд кунем:

Дар санаи самония ашара⁵ аз ҳичрати Пайгамбар алайҳи-с-салом, тоуне баромад «имвос» хонанд, бисёриро ҳалок кард: роҳи нафасҳо баста мешуд ва ҷон меоданд. Дар ин сол, аз асҳоби Пайгамбари мо алайҳи-с-салом ҷамъе ҳалок шуд, чун Абӯубайда ва Муоз ибини Ҷабал ва Язид ибни Абӯсуфён ва гайраҳум. Ва Амр ибни Ос мунодо кард, ки «ман гурехтам». Ва берун омад ва бисёр тобеи вай шуданд.

Баъд аз он, оми рамод⁶: дар он сол, ҳоки сиёҳ биборид ва бисту панҷ ҳазор одамӣ дар ин сол бимурд. Ва ин ҳок дар саҳро ва дар хонаҳо ва ҳучраҳо биборид. То мард аз ҷомаи хоб бархостӣ, бар ҳоки сиёҳ будӣ.

Оми руоф⁷ дар санаи арбаъин ва ишрина⁸ буд: хун аз биниҳо равон шуд ва қувватҳо соқит гашт ва бисёре ҳалок шуданд.

Бидон, ки ин вабо тақдири Офаридгор буд, сабаби бухороти⁹ фосида¹⁰, ки аз замин бархезад: баъзе хун бияфсурад, баъзе хун бигзорад, баъзе хун бисӯзонад, то ҷузом¹¹ шавад ва мазаррати¹² ин бисёр бувад, баъзе ҳок шавад, биборад ва зарари ин камтар бувад.

Дар санаи тисъин ва арбаъина¹³, иллате падид омад онро «судом» меҳонанд, ҷумлае ҷаҳорпо бимурд. Ва ман соле дидам, ки тоуни гов буд дар Қуҳистон, ҳама бимурданд, то аз вилоятҳо меоварданд. Ва соле буд, ки марги шутур буд.

¹ Тоун – вабо

² Хуноқ – гулӯзиндонак, дифтерия

³ Супурз – тухол, омоси испурч

⁴ Ирқӣ маданӣ – бемории ришта

⁵ Самония ашара – ҳаждаҳ

⁶ Оми рамод – соли хокистар

⁷ Оми руоф – соли резиши хуни бинӣ

⁸ Арбаъин ва ишрина – бисту чор

⁹ Бухорот – бухорҳо

¹⁰ Фосида – табохшуда

¹¹ Ҷузом – маҳав

¹² Мазаррат – зарар

¹³ Тисъин ва арбаъина – чилу нух

Оми фуқаҳо¹ дар санаи тисъин ва сабъина² буд. Тоуне баромад ба Шом то Рум ва аҳли Иффрикия чумла бимурданд, то Рум тамаъ дар Шом кард ва Антокияро биситаданд. Ва дар ин сол чумлаи уламо бимурданд, чунон ки Алӣ ибни Ҳусайн ва Урва ибни Зубайр ва Саъд ибни Мусайяб ва Абубакр ибни Абдуррахмон ва Саъд ибни Ҷубайрро бикушт.

Ва дар санаи тисъин ва хамсина ва миа³, дарде дар даҳони бани одам падида омад. Дар вилояти Форс, бисёр аз он бимурданд. Пас, дар Ироқ, суъоле⁴ падида омад. Пас торикӣ дар олам зоҳир шуд ва ҳафт рӯз бимонд, аз охири моҳи зилҳиҷҷа. Чун ҳилоли муҳаррам падида омад, зулмат боз шуд ва рӯшноӣ падида омад ва тоун бирафт.

Ва дар санаи самонин ва ишрина ва миатайн⁵ дар Ҳичоз ҳарорате муфрит⁶ буд, пас бороне азим биборид ва ҳалке бимурд. Пас аз он, сармои саҳт баромад ва ҳалкero ҳалок кард ва порae аз кӯҳи Ҷамраи Ақаба биафтод, қорвонero ҳалок кард.

Дар санаи ситтин ва арбаъина ва миатайн⁷ ҳабар омад, ки ба Балх хун биборид ва Ҷайхун сурх шуд аз он борон ва ҷиҳил рӯз сурхӣ буд. Ва дар ин сол дар Бағдод бисту як рӯз борон борид мутавотир⁸.

Оми килоб⁹ дар санаи салосумиа¹⁰ буд: сагон муставлӣ¹¹ шуданд бар бани одам ва аз азза¹² эшон бисёре мардум ҳалок шуданд. То ба ҳаде, ки саге бонге бар шаҳсе мезад, ҳалок мешуд. Ва ҳам дар ин таърих тоуне баромад «мошаро» мегуфтанд, ҳалке бимурд. Пас тоуне баромад «ҳанино» меҳонданд ва зуд барҳост.

Ва бидон, ки ҳукамо гӯянд, ки дар санаи фалон чунин ҳодиса шавад, ҳукми эшон рост наёяд, ки ин илм ҷуз Офаридгор қас надонад. Ва дар он шубҳате¹³ нест, ки аз ҳаракати қавокиб¹⁴ таъсирот зоҳир шавад. Ва мубарҳан аст¹⁵, ки ҳар гаҳ ки Офтоб ба Мизон ояд, бод ояд ва ҳар гаҳ ба Ҳут ояд, ҷаҳон сармо гирад ва ҳар гаҳ ба Асад ояд, олам

¹ Оми фуқаҳо – соли фақеҳон

² Тисъин ва сабъина – ҳафтоду нӯх

³ Тисъин ва хамсина ва миа – як сад панҷову нӯх

⁴ Суъол – сулфа

⁵ Самонин ва ишрина ва миатайн – дусад бисту ҳашт

⁶ Муфрит – аз ҳад зиёд

⁷ Ситтин ва арбаъина ва миатайн – дусад чилу шаш

⁸ Мутавотир – пайҳам

⁹ Оми килоб – соли сағҳо

¹⁰ Салосумиа – сесада

¹¹ Муставлӣ – ҳамлавар

¹² Азза – газидан

¹³ Шубҳат – шак

¹⁴ Қавокиб – ситораҳо, сайёраҳо

¹⁵ Мубарҳан аст – собит аст, исбот шудааст

оташ гирад. Пас чаро инкор кунанд бар ин таъсирот? Аммо дар вусъи¹ бани одам наёяд, ки илми вай ба ҳақиқати он бирасад.

Ва аз аҳди Искандар муначчимон иттифок карда буданд, ки дар санаи салосин ва самонина ва миатайн² бороне ояд азим ва тӯфоне барояд, ки онро «Тӯфони сонӣ» хонанд ва ақолимҳо³ гарқ шавад, магар андаке аз замини Ироқ. Ва халоиқ аз он ҳаросон буд. Чун санаи салос даромад, тангии об падида омад ва борон бозистод ва чоҳхovu чашмаҳо бихушид⁴ ва оби Дачла кам шуд ва замини Бобул, ки қутби Ироқ аст, об бигирифт ва гарқ шуд. Ва ин ҳукм бар хилофи иттифоқи уламо афтод. Ва агар на чунин бошад, бишояд, ки Худоро дар илм шарик бошад.

Ва мо бобе дигар бигӯем дар боридани санг ва шояд, ки аз осмон санг биборад ё на?

Боб

Дар баёни боридани санг

Бидон, ки чун шояд, ки аз осмон об биборад ва шояд, ки об таграг⁵ гардад ва ачаб набошад, ки об санг гардад. Ва аз рӯи ақл, об дар маллоҳа намак мегардад ва қойи дигар зоч мегардад ва қойи дигар мутаҳаҷҷар⁶ мешавад ва дар миёни тағорги бузургсанге бувад тунук.

Ба таърихи санаи тисъина ва миатайн⁷, аз Куфа хабар омад, ки бобе зард баромад ва бимонд то вақти гуруб. Пас он бод ва хок сиёҳ шуд, пас тағорге биборид ҳар яке саду панҷоҳ дирам санг ва зиёнҳо кард, ки санг ва оҳан накард ва раъду барқ мутавосил⁸ шуд.

Ва ба таърихи санаи тисъин ва салосумиа⁹, ки Ҳусайн ибни Мансури Ҳаллоҷро бикӯштанд, тағорге биборад ва ҳар яке ратле¹⁰ ва ним ва аз паси вай бобе омад азим ва реги зард биборид, аз ҳадди Такрит то Бағдод ва то Мавсил. Ва пас аз он, аҳли Бағдодро бемориҳои азим падида омад ва Басраро оташ дарафтод ва бисӯхт, то чун талле сиёҳ шуд.

¹ Вусъ- тавон, қудрат

² Салосин ва самонина ва миатайн – дусаду ҳаштоду се

³ Ақолим – минтақаҳо

⁴ Бихушид – бихушкид

⁵ Тағорг – жола

⁶ Мутаҳаҷҷар – табдил ба санг

⁷ Тисъина ва миатайн – дусаду навад

⁸ Мутавосил – пай дар пай

⁹ Тисъин ва салосумиа – сесаду нӯҳ

¹⁰ Ратл – 449,28 гр

Ва ба дехи Аҳмадобод санги сапеду сиёҳи мухталиф-ул-алвон¹ биборид, дарҳамкашидаи муташанниҷ, монанди гӯши одамиён. Ва он сангро дар девонҳо оварданд ва ба шигифтӣ менамуданд.

Ва ман аз марди сикка² шунидам, ки гуфт дар Қазвин, нишаста будам дар суффае, абре баромад ва раъде, пас санге дар он суффа афтод, пас аз он санге дигаре, харду яксон.

Ба он дармондам, ки «ин аз кучо хост?» Пас аз он, хабар омад, ки дар Ҳавсам, санг борид ва халқе бисёр аз он ҳалок шуд.

Ва ин маънӣ пӯшида нест.

Уъҷуба. Ба худуди Чин, дар вақте маълум, дар чойе маҳдуд, санг борад, ҳар санге як ману ним, каму беш. Чун вақти боридан бувад, он абрро шиносанд, пас аз он бигрезанд ва дар горҳо раванд. Ва ҳар киро дарёфт, ҳалок кунад.

Гӯянд дар ин саҳро, ки ин санг меборад, зар рӯяд.

Ин микдор гуфта омад. Ва инро на аз вақт бояд дид ва на аз замон ва на аз бухор. Бале ҷумларо мусаббиб³ Офаридгор аст ва аз ҳукми вай кас натавонад гурехт ва инро дофее⁴ набувад. Ва чунон ки аз боду борон нашоёд гурехт, аз дигар офот⁵ ва тавоин⁶ ва залозил⁷ ва ҳасф⁸ ва қазф⁹ натавон гурехт.

Ва дар рӯзгори Абдулмалик ибни Марвон тоуне¹⁰ баромад. Абдулмалик ба шаб бигурехт бо гуломе.

Чунон, ки дар роҳ мерафт, гуломо гуфт: «Сухане мегӯ, то моро хоб нагирад!»

Гулом гуфт: «Шунидам, ки рӯбохе аз уқоб метарсид. Пеши шер омад ва гуфт ман дар ҳимояти ту омадам, маро дар паноҳ гир!»

Гуфт: Шояд.

Рӯбоҳ дар ҳимояти шер омад.

Рӯзе уқобро бидид. Рӯбоҳ гуфт: Уқоб омад.

Гуфт: Биё бар пушти ман нишин!

Рӯбоҳ бар пушти шер нишаст. Уқоб дарҷаст ва рӯбохро бирабуд ва бипарид.

Рӯбоҳ гуфт: Эй шер, ба фарёди ман рас!

¹ Мухталиф-ул-алвон – гуногунранг

² Сикка – боэтимод

³ Мусаббиб – сабабгор

⁴ Дофее – дифоёкунанда

⁵ Офот – офатҳо

⁶ Тавоин – вабоҳо

⁷ Залозил – заминчунбиҳо

⁸ Ҳасф – фуру рафтани замин

⁹ Қазф – боридани санг

¹⁰ Тоун – вабо

Гуфт: Маро дастрас ба осмон нест. Чун дар зер будӣ, туро нигаҳ доштам. Чун офат аз осмон аст, чӣ кунам?»

Абдулмалик чун ин бишнид, гуфт: «Эё гулом, бозгард, то ба хона равем, ки моро ин ин ҳикоят панде тамом аст, ки ин тоуни осмонист ва ба ҳама ҷой бирасад ва аз он гурехтан рӯй нест».

Ва бидон, ки офоти самой, чун тоун ва обила ва зилзила ва бод ва тӯфон, пиру ҷавон дар он яксон бошанд. Тифлаки якрӯза ва пири ҳафтадсола, дар вақти зилзила, на ин чора тавонад кард, на вай.

Ин миқдор ин ҷо кифоят бувад. Ва мо аз аҷоиби дарахтҳо ва гиёҳҳои олам бозгӯем.

РУКНИ ПАНЧУМ

Аҷоиби дарахтон ва гиёҳҳо

Қола-л-лоху таоло: «Фаамбатно фихо ҳаббан. Ва ғинабан ва қазбан. Ва зайтуна ва нахлан. Ва ҳадоика гулбан. Ва фокиҳатан ва або»¹ (Ва дар он (замин) донаҳо рӯёнидем; ва ангуру сабзаботро; ва зайтуну дарахтони хурморо; ва боғҳои нурдарахтро; ва меваву алафро). Бидон, ки Офаридгор дар олам дарахтҳои мухталиф офарид: баъзе дароз чун соҷ², баъзе кӯтоҳ чун дарахти анчил³, баъзе бориксоқ чун каду, баъзе ситабр⁴ чун ҷавз⁵, баъзеро аз меваҳо устухон⁶ берун чун ҷавз ва бодом ва баъзеро устухон андарун чун хурмо ва губайро⁷, баъзеро зоҳиру ботин маҳмуд чун анчил ва турунҷ ва фарсод, баъзеро зоҳиру ботин мазмун чун ҳанзал ва дифло⁸. Ва ёд кунем ҳосияти баъзе аз онон, то қудрати комили Офаридгор бидонанд.

Обнус ҷубест гариб. Манобити⁹ вай кас надидааст ва кас надонад, ки кучо рӯяд. Оби дарё меоварад, мардум бармедоранд. Ҷубе азиз аст. Ба оташ бигудозанд ва бӯи хуш диҳад. Агар бисоянд, дар ҷашм кунанд, сапедӣ барад ва ҷилои азим диҳад. Сангро дар масона бишканад. Сови¹⁰ вай дар об ҳал шавад. Агар аз вай сона¹¹ созанд ва доруи ҷашм ба он бисоянд, ба ҷашм суде дорад бағоят.

Исбаранг гиёҳест ба ҷазираи Ҳазирон рӯяд, дар саҳрои нарма аз

замин барояд монанди сурати одамӣ, сару мӯй ва дасту по ва дахону ҷашм, ҳама пайдо, магар ки рафтор надорад.

Ва мисли он бар кӯҳи Лобис, дарахтхост, балғҳои¹² фарох дорад, ба ҳар балге сурати одамӣ. Ва иллати он Офаридгор донад.

Анор «руммон» бувад –

¹ Сураи Абаса, ояти 27 то 31

² Соҷ – булутӣ ҳиндӣ

³ Анчил – анҷир

⁴ Ситабр – гафс

⁵ Ҷавз – чормағз

⁶ Устухон – пӯста, пучок

⁷ Губайро – синҷид

⁸ Дифло – харзахра

⁹ Манобит – ҷойҳои рӯйидан, рустанғох

¹⁰ Сов – сойида, суда

¹¹ Сона – ҳован, ўғурак, гурак

¹² Балғ – барғ

меваи нофеъ ва муборак. Офаридгор онро ба шакли хукқа¹ офарид, чун ақиқ, донаҳо дар он чун ёқут, хичобҳои зард дар он миён, монанди ҳарир. Таскини сафро² кунад, ба дил суд дорад. Хуффош³ адуви⁴ вай бошад. Миёни вай бозшикофад ва бачаро дар вай барад ва лона созад. Чӯби анор агар ба одамӣ зананд, ҳалок шавад. Агар буни анори ширин андаке боз кунанд ва сирка дар он резанд, анор турш шавад. Агар буни дарахти анори туршро боз кунанд ва ангубин дар он резанд, анор ширин кунад. Ва ин хосияти анор аст.

Анбаруд⁵ «куммасро» аст. Меваи латиф аст. Ба дил суд дорад. Ҳар сол, ки анбаруд фарох⁶ бувад, дигар меваҳо танг⁷ бувад. Дар ҳудуди Маҳра дарахтест ҳамеша анбаруд бор оварад- зимистону тобистон ва аз он, яке тавонанд хӯрдан ва гӯянд онро Ҳуди пайгамбар (а) кишта аст. Анбаруд агар бисёр хӯранд, кулинч оварад.

Анчил⁸ «тин» бувад. Мевае муборак аст. Гӯянд ба рӯзгори тӯфон, ҳама дарахтон табоҳ шуд, магар дарахти анчил. Ва Офаридгор дар «Қуръон» зикри вай кардааст: «Ва-т-тини ва-з-зайтун.»⁹ (*Қасам ба анҷир ва зайтун*).

Агар чӯби анчил бисӯзонанд, духони¹⁰ вай бар марди бузургҳоя ояд, ҳояи вай дар ҳаракат ояд. Балги анчил заҳри қаттол аст. Шире, ки аз балги вай барояд, ласъи¹¹ занбӯр сокин кунад. Агар бар шохи анчил нақше кунанд, бар анчил ҳамон нақш падида ояд. Дарахти анчил, ки бор бирезонад, унсул¹² дар зери он коранд, бор ниғаҳ дорад. Анчили Хулвон некутар аз ҳама анчилҳо бувад. Таҳлил рутубот¹³ ва дафъи бодҳо кунад.

Ангур «инаб» бувад. Мевае ширин аст ва аз он дӯшоб гиранд ва аз он ҳалвоҳои бисёр созанд ва хосиятҳо дорад бар дигар меваҳо. Дар Сухравард дарахте буд аз он ангур, сола ангур овардӣ, сола вадаъ¹⁴. Ва ангур он гаҳ бояд нишонд, ки моҳи чаҳордах бувад, на аз сари

¹ Хукқа – қутича, сандуқча

² Сафро – холера, вабо

³ Хуффош – қуршаарак

⁴ Адув – душман

⁵ Анбаруд – нок, амруд

⁶ Фарох – фаровон

⁷ Танг – кам

⁸ Анчил – анҷир

⁹ Сураи Тин, ояти 1

¹⁰ Духон – дуд

¹¹ Ласъ – нешзадан

¹² Унсул- аскил, пиёзи даштӣ

¹³ Рутубот – рутубатҳо

¹⁴ Вадаъ – садаф

қазиб¹ ва на аз буни вай, валекин аз миёна ва ҳарду сар ба саргини гов дар бояд гирифт ва қадре нонхох² дар бун³ афкананд ва дар зер албатта нахуҷ ва қаранб бикоранд ва ду араш⁴ ба замин фуру баранд. Ва агар шохи вай баршикофанд чунон ки пӯст чудо нагардад ва пашм, ки дар миёна аст, бардоранд ва бар ҳам ниҳанд рост ва ба пӯсти бед танг банданд ва бигзоранд, то парварда шавад, ангури ин дарахтро дона набувад. Ва дар Ҳиндустон, ангуре бувад, ки исҳол кунад. Ва сабаб он аст, ки барзгар чӯби ангур бишқофад ва дар миёнаи вай сақмунӣ⁵ дарниҳад ва дарбандад ва бикорад, ангури вай исҳол кунад.

Ва ангур меваи муборақ аст. Офаридгор онро ба ҳадя ба Одам (а) фиристод. Иблис ҳасад бурд, аз вай бидуздид. Одам (а) дилтанг шуд. Миёни вай ва Иблис мунозаат⁶ афтод. Ҷабраил миёни эшон тавассут⁷ кард бар нима.

Иблис аз он худ бишқаст ва бавл дар асли вай кард. Ангури сиёҳ бор овард. Насибаи хамр шуд. Аз он сабаб ба чӯш ояд.

Пас, бузина қасди ангур кард. Иблис вайро бикушт. Хуни вай дар буни ангур рафт.

Рӯзи дигар, саге қасди ангур кард. Сагро низ дар буни вай бикушт.

Рӯзи сеюм, шере қасд кард. Шерро низ дар буни вай бикушт.

Пас ҳар кӣ хамр хурад, аввал бор нишот кунад ва тараб чун бузина, баъд аз соате фарёд кунад чун саг, баъд аз соате арбада⁸ кунад чун шер.

Ва одам насиби худ биншонд: баъзе сирка шуду дӯшобу мавиз.

Ва бидон, ки ангур дар ҳар вилояте шакле дорад. Ба Забид ангур бувад ҳар хӯша чандон, ки гӯсфанде. Шахсе гуфт ду шахсро дидам ва чӯбе бар дӯшҳо ниҳода ва як хӯша ангур мебаранд. Ба Байт-ул-муқаддас ангур бувад, як ҳабба⁹ понздаҳ мисқол¹⁰, як хӯша харворӣ. Ҳорунаррашид ба ҳаҷ буд, вайро як хӯша ангур ба ҳадя оварданд, бар шутуре ниҳода. Ва ба Санъо ангур бошад онро «мухтам» гӯянд: хӯшаҳои бузург, ҳаловате бағоят дорад. Ва чинсе дигар бувад, «хушӣ» хонанд ва онро хӯшаҳои дароз бувад. Чинсе дигар онро «атроф-ул-азоро» хонанд: ҳабҳои вай дароз бувад. Чинсери «уюин-ул-бақар»

¹ Қазиб – нажда, химча

² Нонхох – сиёҳдона

³ Бун – бех

⁴ Араш – газ

⁵ Сақмунӣ – маҳмуда

⁶ Мунозаат – мунозира

⁷ Тавассут – миёнаравӣ

⁸ Арбада – тундхӯйӣ, ситезаҷӯйӣ

⁹ Ҳабба – дона

¹⁰ Понздаҳ мисқол – 70, 2 гр

хонанд: донаҳои бузург бувад. Баъзеро «даволӣ» хонанд: ҳар хӯша чандон, ки марде зангӣ, ки бараҳна гардад, ҳар дона ба чанд бор дар даҳон ниҳад. Ва гӯянд, ки дар Санъо аз ҳафтод гуна ангур бувад.

Бодом «лавз» аст. Ва ин мевае муборак бувад. Ба фол доранд. Ва дар вилояти турк азиз бувад, то ҳадде ки малике духтареро ба шавҳар диҳад, се бодом ё чаҳор дар хуккае¹ заррин ниҳад, бо чиҳоз барад. Бисоянд ва бо мили заррин дар чашм кунанд, судҳо дорад ва агарчи ба ҳадди кӯрӣ расида бувад. Бодомро агар бишкананд чунон ки захме бар мағзи вай наёяд ва онро бикоранд беустухон, бори вай пӯсте тунук дорад дастшкан, ҳамчун чавзи² дастшкан. Ва ин саҳт шиғифт андеша кардаанд.

Бақам³ дарахтест бар Қазираи романи рӯяд. Накоранд, худ рӯяд. Самарае дорад чун харнуб⁴.

Талх бошад. Ба ғояте, ки агар касеро захр дода бошанд, аруқи⁵ бақам бисоянд ва ба вай диҳанд, шифо ёбад. Ба ин чӯб чомаҳо сабг⁶ кунанд. Сурхе неку бувад. Бақамро аз ин қазира дар олам баранд.

Баласон дарахтест дар Миср. Дар олам ҳамон як дарахт бувад. Ҷойи онро «Айн-уш-шасм» хонанд. Ва аз уруқи ва ҷойи дигар менишонанд ва мерӯяд. Ва сараш мезананд ва об аз он мечакад, дар қорураҳо⁷ мегиранд. Андак бувад ва азиз. Ва чӯби вай «Уд-ул-баласон» гӯянд, нони вай «ҳабб-ул-баласон» ва равғани вай «дуҳн-ул-баласон». Ба фолич⁸ ва раъша⁹ ва бодҳо суд дорад. Ва ин равған дар ҳазоини мулук¹⁰ бувад. Ва уд-ул-баласон ҳам азиз бувад. Ва чӯбе аттор¹¹ фурӯшад ва гӯяд «уд-ул-баласон» аст. Равғани вай ба зери об

¹ Хукқа – қутгӣ, сандукча

² Чавз – чормағз

³ Бақам – чӯбе, ки аз он ранг месозанд

⁴ Харнуб – чавдор

⁵ Аруқ – реша

⁶ Самг – ранг

⁷ Қорура – зарфи пишагӣ

⁸ Фолич – фалаҷ

⁹ Раъша – ларза, бемории асаб, ки ба сабаби он бадан меларзад

¹⁰ Ҳазоини мулук – ҳазинаҳои шохон

¹¹ Аттор – атрфурӯш

равад. Агар ба сар моланд, ба зери қадам бӯй диҳад. Агар ба зери қадам моланд, бар косаи сар асар кунад. Нуфузе ва қуввате дорад шигифт. Ва гӯянд дар шаҳри Қоҳира букаест¹ чандон, ки чаҳор араш дар чаҳор араш, бар он гиёҳе сабз рӯяд монанди гандано, ҳар сол як бор бардоранд ва бияфшоранд, онро «духн-ул-баласон» гӯянд. Дар ҳамаи олам ҳамон ҷойгоҳ рӯяд. Рӯхро қувват медиҳад ва илабро² таҳлил мекунад. Як дирам ба даҳ динори ҷаъфарӣ диҳанд. Баъзе гӯянд ба вақти он ки ситораи Калб барояд, беҳаш бизананд, ин равған аз вай равон шавад, забонро бисӯзонад. Агар ҷаволдӯз³ дар он зананд ва ба оташ доранд, барафрӯзад. Агар ба гандано бичаконанд, бисӯзонад. Бар ҷомаи сапед ниханд, ранг бигирад. Порае бар пашм кунанд ва ба оташ доранд, чун бисӯзад, ду ангушт тар кунанд ва ба он бигиранд. Агар бимирад, холис нест. Агар ҳама бисӯзад то ҳеҷ бинамонад, холис бувад.

Беш наботе аст қаттол⁴. Агар миқдоре андак бихӯранд, табоҳ шаванд. Ҳар кучо ки ин беш рӯяд, ҷадвор⁵ барояд ва бешро қамъ⁶ кунад ва оби беш биситонад ва вайро бихушконад. Ва агар на ҷадвор будӣ, беш бисёр будӣ ва чаҳорпоёнро ҳалок кардӣ. Ва беш дар ҳазинаи мулук бошад. Ва самона⁷ онро меҳӯрад ва фарбеҳ мегардад. Ва агар одамӣ ё филе чандон ки хардале⁸ бихӯрад, табоҳ шавад. Яке дар зер гирифт, арақ баровард, ҳоле ҷон бидод.

Пиёз «басал» бувад. Басал анвоъ аст. Басалу-з-зиз гармест гарм, басал-ул-унсул ҳамчуни бағоят гарму латиф аст. Аммо басали дигарро «анбар-ул-қудур» хонанд, дар он манофеъ аст. Агар сари пиёз бардоранд ва миёни ӯ тухӣ кунанд ва сире ба он фуру баранд ва дар зери гил кунанд, пиёзи шомӣ барояд.

Табошир дар Мандурқин бувад. Ва он қасабҳои⁹ дароз аст, дар бешаҳо бод ояд, саҳт дар ҳам соянд, оташ дар он афтад, сӯхта шавад, ҳариқи¹⁰ вай табошир бувад. Ва некутар он бувад, ки аз миёни қасаб бадар ояд. Ҳар сол аз он миқдоре андак бигиранд, баробар ба зар диҳанд. Ва бошад, ки он қасаб миқдори чандин фарсанг бисӯзад.

¹ Буқъа – минтақа

² Илал – иллатҳо

³ Ҷаволдӯз – ҷуволдӯз, тевана

⁴ Қаттол – қушанда

⁵ Ҷадвор – задвор, дармана

⁶ Қамъ – пахшт, зер

⁷ Самона – бедона, билдирчин

⁸ Хардал – испандон

⁹ Қасаб – най, камиш

¹⁰ Ҳариқ – сӯхта

Неку он бувад, ки дар миёни қалам¹ бувад. Ташнагӣ биншонад, дилро кувват диҳад, хуни шикам бозбандад.

Турунч на кӯтоҳ бувад, на дароз. Бӯй ва атрияте хуш дорад, лавне² неку, дилро тақвият кунад. Пӯсти вай дар маъҷунҳо кунанд, тафреҳ кунад³. Аз турунч ҳама ба кор ояд ва ҳеҷ афканда набувад.

Гӯянд, ки малике чанд марди ҳакимро маҳбус кард. Сачҷонро⁴ гуфт: «Эшонро нон деҳ ва аз нонхӯриш он чи эшон ихтиёр кунанд».

Ҳукамо турунч ихтиёр карданд.

Малик пурсид, ки «Дар ин чӣ ҳикмат аст?»

Гуфтанд: «Пӯсти вай тайиб⁵ аст ва андаруни он мева аст ва донаи вай равган аст».

Малик гуфт эшонро ба Кирмон баранд.

Он ҷо рафтанд. Дарахтҳо бишканд, обод шуд.

Бифармуд, то ба кӯҳҳо раванд.

Фаввораҳои об бисохтанд, кӯҳро обод карданд.

Бифармуд, то боз ба ҳаёс баранд.

Санъати кимиё карданд.

Малик гуфт, ки «Эшонро бигузored, ки доно ба ҳеҷ ҷой дарнамонад».

Бидон, ки турунҷро пӯст гарми гарм аст ва шахмаш⁶ сарди сард аст. Оташу обро ба ҳам ҷамъ кардааст.

Чавз⁷ дарахтест аҷамӣ, аз кибори дарахтҳо⁸. Равгани вай тирёк⁹ бувад. Ва чавзро чун ба иқлиме баранд, ки он ҷо нарӯяд, самме¹⁰ қотил бувад.

Ва шахсе ҳикоят кард, ки малики туркон якеро ҳалок мекард дар Туркистон. Сандукеро бихост ва аз он чавзе баровард ва бишкост ва тонге¹¹ баркашид ва ба душман дод, то ҳалок шуд.

Ин шахс вайро гуфт: «Ман аз вилоятеам, ки хӯрдани мо чавз бошад».

Малик ин суҳанро аҷаб медошт.

¹ Қалам – най

² Лаван – ранг

³ Тавриҳ кунад – шодӣ оварад

⁴ Сачҷон – зиндонбон

⁵ Тайиб – наку

⁶ Шахм – мева, дила

⁷ Чавз – чормағз

⁸ Кибори дарахтҳо – дарахтҳои бузург

⁹ Тирёк – подзаҳр

¹⁰ Самме – заҳре

¹¹ Донг – мағз

Агар чавзро панч рӯз дар гумизи¹ писаре афкананд хоб надида, пас биншонанд, пӯсти вай тунук бошад. Агар чавзеро аз пӯст берун кунанд, чунон ки бинахарошад ва дар балги раз² печанд тар ва биншонанд, пӯсти вай багоят тунук бошад. Агар сабӯеро³ бунаш бишкананд ва пури чавз кунанд ва дар зери гил кунанд ва обаш медиҳанд, он чавзхо ба ҳам барояд, дарахте бошад азим.

Ва ман дар навоҳии Ҳамадон дарахте дидам аз они чавз, интисобе⁴ рост, шохҳои вай чун саропардае мудаввар зада ва баъзе сари шохҳо ба замин расонида. Ва он шохҳои вай се табақ бувад. Калоге аз сари шохе чавзе аз минқори вай дарафтод, бар табақаи аввал омад, пас ба зер омад, бар табақаи дигар афтод, пас ба зер омад, бар ҷӯбе дигар афтод. Ва аҳли он вилоят мегуфтанд, кас мисли ин дарахт надидааст. Гирди вай даҳ бўстон буд, ҷумларо дар зер гирифта буд.

Аттибо⁵ гӯянд, чавзро равган тирёқ аст, кунҷорааш захр. Ҳар кӣ чавзро дар хоб бинад, уср⁶ бувад. Зеро ки то нашкананд, мағз надиҳад.

Дарахти чинор «дулб» аст. Хуффош⁷ аз балги вай тарсад. Ва каргас аз хушшоф тарсад, ки бачаи каргас ва хояи вай бигӯрад. Пас каргас балги чинор меоварад ва аз он ошён микунанд, то хуффош аз он мегурезад.

Ҳамомо⁸ дарахтест ҷубаш ба ранги ёкут, хӯшаҳои вай ба ранги зар. Бӯи хуш дорад.

Мардумро хобонад ва маст кунад. Дар адвия⁹ кунанд, чигарро суд дорад.

¹ Гумиз – шоп, пешоб

² Раз – ангур

³ Сабӯ – кӯза

⁴ Интисоб – қомат

⁵ Аттибо – табибон

⁶ Уср – душворӣ, сахтӣ

⁷ Хуффош – кӯршабпарак

⁸ Ҳамомо – ҳил

⁹ Адвия – доруҳо

Ҳанзал дар замини араб бувад. Дар адвия ба кор ояд. Шаҳми¹ вай исхоли саффо кунад. Дар хӯрдани вай хатар бувад, ки рӯдахоро реш кунад. Ва ба дарахте, ки як ҳанзал бувад, он яке захри қаттол² бувад. Ҳар кӣ ҳанзалеро бо худ дорад, кафтор аз вай ғурезад. Ва шарри кафтор бадтар аз шарри шер бувад, ба ҳукми он ки кафтор бо одамӣ зино кунад, пас аз он вайро бихӯрад.

Ҳур дарахтест румӣ. Самғе³ аз он равон мешавад, чун сахт шуд, қахрабо гардад. Меваи ӯ ба саръ⁴ суд дорад. Бо анғубин⁵ биёмезанд ва дар чашм кунанд, қуввати дида диҳад.

Хаданг дарахтест бузурғ. Дар вилояти Рус бошад. Пӯсти вай бар ғилофи найза пӯшанд. Ва баъзе бошад онро «хаданги ба муҳр» хонанд ва пӯсти вай мунаққаш бувад. Пиндорӣ, ки наққоши Чин онро нигоштааст. Ва он чинс азиз бошад ҳамчун оҳани гавҳардор. Ва хаданг чӯбест нарму мутеъ. Аз он тир тарошанд. Бар сари ин дарахт боз ошён дорад. Дар зери вай коқум лона дорад. Аз пӯсти вай самғе биғиранд монанди мумиё.

Халанҷ⁶ дарахтхост бисёр. Дар бешаҳои Туркистон то билоди⁷ Хоразм ҳама дарахти халанҷ рӯяд. Онро «ғайзат-ур-рахмон» хонанд. Дар ин ғайза⁸ каргадан бошад. Аз он дарахт табакҳо созанд ва косаҳо ва ғайра .

Ҳиёр⁹ «қиссо» бувад. Ағар хоҳанд, ки дароз гардад, косае пуроб пеши вай биниҳанд, то обро мебинад ва худро ба об мекашад. Ва чун хушкӣ бинад, коҳад. Ағар тухми ҳиёр дар сақмуниё¹⁰ ниҳанд ва он ғаҳ бикоранд, шикамро биронад. Ва тухми ҳиёр сарду тар бувад, дарди гӯрдаро сокин кунад ва масонаро пок кунад.

Дорчинӣ доруест муборак. Ва онро «қирфа» хонанд. Рӯи одамӣ неку дорад. Нури чашм зиёда кунад. Доруест маҳмуд. То туюр¹¹ ва вуҳуш¹² онро дӯст доранд. Мурғон аз он лона банданд. Гӯянд, мурғе

¹ Шаҳм – равған

² Қаттол – қотил, қушанда

³ Самғ – ширеш

⁴ Саръ – бемории асаб

⁵ Анғубин – асал

⁶ Халанҷ – халанг

⁷ Билод – кишвар, сарзамин

⁸ Ғайза – беша

⁹ Ҳиёр – бодиринг

¹⁰ Сақмуниё – шираи як навъ гиёҳе, ки дар замини санглох мерӯяд, маҳмуда

¹¹ Туюр – парандагон

¹² Вуҳуш – ҳайвонот

аз Туркистон ба Ҳинд ояд ва онро бардорад ва ба Туркистон барад ва аз он ошён бандад.

Дардор¹ дарахтест кадухо аз он паид ояд. Чун бишкананд, рутубате дар он бувад, чумла паша гардад. Чизе аз он бирезад чун орд, ба решҳо² кунанд, нек гардад. Ба рутубати вай наққошон зарварақ дӯсонанд³ бағоят латиф бувад.

Девдор «санавбари хиндӣ» бувад. Шири вай гарм аст. Асабхоро суд дорад, фолич⁴ ва лакваро⁵ нофеъ бувад. Сангро дар масона бишканад то бо бавл⁶ берун ояд ва мардро бирахонад.

Рованд «кадуи хиндӣ» аст. Балги вайро «содачи хиндӣ» гӯянд. Мардум онро «рованди чинӣ» гӯянд. Ва гӯянд, ки рованд асли ребос⁷ аст. Ва ребос меваи нофеъ аст, қомии⁸ сафро бувад. Ва дар худуди Тӯс, ҳар ребос панҷоҳ ман бувад. Ба тоун⁹ суд дорад. Ва рованди чинӣ некутар аз туркӣ бувад. Ба чигар суд дорад, ки муҳарриқ¹⁰ бувад.

Зуърур¹¹ дар Қухистон «чабла» хонанд. Бор ба зимистон оварад. Меваи вай сурх бувад барик. Ду устухон¹² дорад. То барф наборад, пухта нашавад. Ҳама меваҳо аз Офтоб пухта гардад, вай ба сармо расида бувад.

Заккум дарахтест бадавӣ. Самги вайро «самқуниё» хонанд. Меъдари табоҳ кунад, шаҳватро барад. Қаттол¹³ аст. Миқдоре дар адвия¹⁴ кунанд, исҳоли сафро кунад. Муслиҳи¹⁵ вай ё сабр ва ё катиро ё мастакӣ бувад. Дилро биранҷонад, адуи¹⁶ дил аст. Ва иркро¹ бигушояд ва заъф оварад.

¹ Дардор – дарахти пашша

² Реш – захм

³ Дӯсонанд – часпонанд

⁴ Фолич – фалаҷ

⁵ Лақва – фалаҷи рӯй

⁶ Бавл – пешоб

⁷ Ребос – ревос

⁸ Қомий – азбайнбаранда, несткунада

⁹ Тоун – вабо

¹⁰ Муҳарриқ – сӯзонанда

¹¹ Зуърур – азгил, дулона

¹² Устухон – дона

¹³ Қаттол – қушанда

¹⁴ Адвия – доруҳо

¹⁵ Муслиҳ – ислоҳкунанда, бартарафкунанда

¹⁶ Аду – душман

Зайтун дарахтест муборак, нофеъ, гарму нарм ва созгор. Офаридгор ба вай сано кард. Дар вай нафъе бувад азим. Иловус² кулинче бувад, ки роҳи рӯдагонӣ баста бувад, ҳар чи бихӯрад, ба қай боз гардад. Ин иллатро зайтун бигшояд. Агар мурда ба дору зинда шудӣ, аз зайтун будӣ.

Якero иллaте саъб³ буд. Дармонд. Аз мудовот ноумед шудӣ, дар хоб вайро гуфтанд, «Алайка би ло ва ло» (*Туро на ва на зарур аст*).

Касе намедонист, ки «ло» ва «ло» (*на ва на*) чӣ бувад. Яке аз уламо дарёфт: «Офаридгор мегӯяд: «Зайтуната ло шарқиятан ва ло гарбийя.» (*Зайтуне на шарқӣ ва на гарбӣ*). Ин «ло» ва «ло» зайтун аст».

Зайтунро бихӯрд, то аз он иллат начот ёфт.

Бидон, ки ҳеҷ дарахт дар олам чандон намонад, ки дарахти зайтун. Ва дарозумр бошад. Ва гӯянд, дарахти зайтун дар Шом аст, ки аз се ҳазор сол боз гузашта, ки Юнони пеш аз Рум будаанд. Самги⁴ зайтунро «истарак» хонанд. Духони⁵ вай монанди духони кундур бувад. Мардро бихобонад ва сарсангӣ⁶ кунад. Бавосирро суд дорад. Гумиз⁷ бигшояд. Нон, ки дар зайтун ниҳанд, агар мӯш бихӯрад, бимирад. Ба ҳукми он ки зайтун муборак аст ва мӯш шум аст. Ҳар донaро, ки биншонанд ҳамон барояд, магар зайтун, ки аз донaи вай чизе барояд, ки на зайтун бувад. Ва ниҳол нишонанд, на донa.

Соч⁸ дарахте бувад азим, аз ҳад гузашта. Дар шаҳри Кулум рӯяд. Болои⁹ вай сад араш¹⁰ бувад. Сухолаи¹¹ вай ба зери об равад. Ва соч чун чавон бувад, рост истода бувад. Чун каҳл¹² шуд, пуштро ҳам кунад. Чун пир шуд, сар ба замин дорад. Соқи вай ҳеҷ гирех надорад. Ҳиндувон аз балги вай шалвор бидӯзанд.

Содач дар об рӯяд ва ба рӯи об истода бувад ва ба ҳеҷ пайваста набувад, муаллақ рӯяд, дар дарёи Ҳиндустон. Нофеи чигар бувад. Чомаро ниғаҳ дорад аз газанда. Бӯи даҳон хуш кунад.

¹ Ирк – раг

² Иловус – басташавии рӯда

³ Саъб – душвор, сахт

⁴ Самг – ширеш

⁵ Духон – дуд

⁶ Сангӣ – вазнинӣ

⁷ Гумиз – шош, пешоб

⁸ Соч – булути ҳиндӣ

⁹ Боло – баландӣ, қад

¹⁰ Араш – газ

¹¹ Сухола – аррамайда, чӯбпора

¹² Каҳл – миёнсол

Сафарчал¹ меваест неку, муфаррих², муқаввӣ³ дилро қувват диҳад. Қобиз⁴ аст ва донаи вай мулайин⁵. Чандон, ки дар чурми вай қабз аст, дар донаи вай талйин⁶ аст. Дар ҳудуди Тӯс, ҳар сафарчале саду панҷоҳ дирам санг бувад.

Сумоқ самарае дорад қобиз. Ва қомеи⁷ сафро⁸ бувад. Хушк бувад, то ба ҳадде, ки дар каф гиранд, шикам бибандад.

Синчид «губайро» аст. Дарахтест чабалӣ⁹. Дар ин мева қабзе бувад, хуни шикамро бозбандад, дилро қувват диҳад. Бӯи шукуфаи он занонро шахват ангезад. Ҳар марде, ки шукуфаи синчид бо худ дорад, чун зан ба вай расад ва бӯи он бишнавад¹⁰, агар пир бувад ва агар ҷавон, ақли вай биравад ва тобеи вай гардад. Агар гули синчид ба андоми зан моланд, ҳар ҷо ки бошад, занро гулмат¹¹ расад. Шукуфаи бед ва балги бед он иллатро бишканад.

Сандал дарахте азим аст, дар бешаҳои Ҳинд. Мор дар зери вай бошад хуфта. Ба вай расидан душхор¹² бувад. Сандал ба табъ сард аст. Чун неқ бисоянд, гарм гардад.

Санат дарахтест ба Миср. Ҳазор ман аз ҷӯби вай бисӯзанд, чандон хокистар бувад, ки бар каф гиранд.

Савсан гарм бувад. Равгани вай таҳлили бодҳо кунад. Дар зери пойи хуфта ниҳанд, ҳама шаб сухан гӯяд.

Себ «туффоҳ» бувад. Меваи нофеъ бувад. Дилро тақвият кунад. Дар Шом себе бувад, ки бишкананд, дар миёни вай себе дигар бувад. Дар Шероз дарахти себ бувад, нима аз он турш ва нима ширин. Ҳайвонот дарахти себ дӯст доранд, хосса фил. Дар беша қарор он ҷо гирад, ки дарахти себ бувад.

Аристотелисро ба вақти марг гуфтанд: «Васияте бикун!»

Гуфт: «Тоқати гуфтан надорам. Себе бирён кунед!»

¹ Сафарчал – бихӣ

² Муфаррих – хушҳолкунанда

³ Муқаввӣ – қувватдиҳанда

⁴ Қобиз – қабзкунанда

⁵ Мулайин – нармкунанда

⁶ Талйин – нармкунанӣ

⁷ Қомеъ – азбайнбаранда

⁸ Сафро – холера, вабо

⁹ Чабалӣ – кӯҳӣ

¹⁰ Бишнавад – бибӯяд

¹¹ Гулмат – шахват

¹² Душхор – душвор

Онро бирён карданд. Бихӯрд. Қуввате дар дили вай омад. Гуфт: «Бар ҳеҷ зан эътимод накунад, ки ман ҳамаи табоеъ¹ бидонистам, табъи занон ва бадахдӣ эшон надонистам». Ва аз дунё рехлат кард.

Ба Сомара дарахте аст, ду шох баромада, аз ҳар яке себ рӯяд бар як тамъ ва як лавн². Аз шохе бихӯранд, бихобонад ва шикам биронад ва агар аз шохи дигар хӯранд, бедор кунад ва шикам бибандад. Ранги себ лаззати чашм аст ва бўяш лаззати чонҳост ва тамъаш лаззати нафс аст.

Шақоиқ гулест сурх бағоят, чун бўстонафрӯз. Ва ҳамаи гулхоро арақ ба қаръ³ ва анбиқ⁴ бигиранд, обе сапед бувад, магар шақоиқро, арақи вай сурх бувад. Ва ин шигифт аст. Ба ҳукми он ки агар ба қаръ арақи хун бигиранд, ки сапед бошад. Равгани шақоиқ мӯйро сиёҳ кунад.

Шалғам нури дида диҳад, агар хом хӯранд ва агар пухта. Ва тухми каранб⁵ ва тухми шалғам чун қухан гардад ва бикоранд, аз тухми шалғам каранб рӯяд ва аз тухми каранб шалғам рӯяд. Ва агар деге бузург нима коҳ дардиҳанд ва буни вай бишкананд ва дар замин ниҳанд ва тухм дар он кунанд ва саргин дар сари тухм кунанд, шалғаме барояд ба бузургии он дег. Ва ҳукми дигар тухмҳо ҳамин бошад.

Шамшод чӯбест неку. Дарахти вай интисобе⁶ неку дорад. Дар об собир бувад. Аз он шона кунанд. Ва ба ҷойи вай ҳеҷ чӯбе набошад ба сахтиву нармӣ ва ростӣ.

Шайшаон дарахтест азим. Бар вай хорҳо бошад. Сунбул аз он оранд. Гарм бувад. Ҷароҳатро суд дорад. Ва самараи вай дар маъҷунҳо⁷ кунанд. Ва чимоъ кардан зиёдат кунад.

Санавбар дарахте баланд аст. Ҳама зимистон ва тобистон сабз бувад. Сармо вайро хушк накунад аз фарти⁸ ҳарорат. Ҳабби⁹ вай

¹ Табоеъ – ҳислатҳо

² Лавн – ланг

³ Қаръ – каду

⁴ Анбиқ – зарфи ҷолоиш

⁵ Каранб - қарам

⁶ Интисоб – қомат

⁷ Маъҷун – ҳамира

⁸ Фарт – зиёд будан

⁹ Ҳаб(б) – дона

маъчун кунанд, муқаввӣ¹ бувад бар димоғ². Дар миёни вай кирме бошад қаттол³, ба қуввати зарорих⁴ бувад.

Турсус⁵ дарахтест, ки самғи⁶ вай «ушак» бошад. Ва ушак давои нофеъ бувад. Гарм аст ба дараҷаи дувум. Муфаттих⁷ аст. Хароратро дуруст кунад, гӯшт рӯёнад. Шарбати вай бавлро⁸ бигшояд, то хун равон кунад. Ҳабб-ул-қаръ⁹ берун кунад. Бачаро аз шикам биафканад. Ба он зар ба когаз дӯсонанд¹⁰.

Тарфо¹¹ дарахтест. Чун аҳли Сабаъ осӣ шуданд, Офаридгор бар эшон хашм гирифт, оташ богҳои эшонро бисӯхт. Ба ҷойи он тарфо бируст. Агар бар ҳайвон зананд, бемор гардад. Гуянд, ба ҳадди Афғонӣён газистонест, дар он дарахте ҳафтдаҳ араш¹² ситабрии¹³ он. Ҳар кӣ аз он ҷӯбе бишканад, як шабонрӯз дасти вай дард кунад. Афғонӣён онро сучуд кунанд ва онро дарахти «Брахман» хонанд. Ва дар он беша, шер ва бабр бошад. Пас ҳар кӣ дар зери ин дарахт омад, эмин бошад аз сибоб¹⁴.

Тарфо ба замини бирон¹⁵ рӯяд, ҷоие, ки хашми Офаридгор расида бувад.

Ар-ар дарахтест пахн. Боз шавад, дароз нагардад. Самараи вай «абҳал» бувад. Ҳамчандон бувад, ки ҷавзе¹⁶, гарм чун бихӯранд, хун дар бавл¹⁷ орад ва бача биафканад. Агар ҷавзеро аз он ба сирка бичӯшонанд, дар гӯши қаре кунанд, қарӣ бишавад.

Унноб¹⁸ дарахтест неку. Балғҳои барроқ дорад. Меваи вай нофеъ. Оби вай хун софӣ кунад, маҳрур¹⁹ ва мартубро¹ бисозад², мусаммин

¹ Муқаввӣ – қувватдиҳанда

² Димоғ – мағзи сар

³ Қаттол – қушанда

⁴ Зарорих – олокланг, пашшаи ҳиндӣ (ҳашароти захрнок)

⁵ Турсус – шутурғор, гули қолиз

⁶ Самғ – ширеш

⁷ Муфаттеҳ – қушоянда

⁸ Бавл – пешоб

⁹ Ҳабб-ул-қаръ – кирми қадудона

¹⁰ Дӯсонанд – часпонанд

¹¹ Тарфо – газ

¹² Араш – газ

¹³ Ситабрӣ – ғафсӣ

¹⁴ Сибоб – даррандагон

¹⁵ Бирон – харобазор

¹⁶ Ҷавз – чормағз

¹⁷ Бавл – пешоб

¹⁸ Унноб – табархун, челон

¹⁹ Маҳрур – гарммизоч

бувад, андомхо нарм кунад. Ҳукамо гӯянд, агар касе дар каф гирад, хуни вай софӣ шавад.

Аз ҷумлаи куззот³ якеро пурсиданд, ки «говоро бикиштам, хуни вай сапед буд чун об. Чӣ гӯйӣ?»

Қозӣ гуфт: «Магар гови ту унноб хӯрда буд?»

Мард бозгардид.

Рӯзи дигар, марде биёмад ва он мардро ҳозир кард. Гуфт: «Ин мардро гове буд, дар хонаи ман омада, даҳ ман унноб бихӯрд. Акнун, товон меҳоҳам».

Қозӣ гуфт: «Ман он чи гуфтам, савоб омад».

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки унноб хунро тасфия⁴ кунад ва таскине диҳад дар шаҳрхо, ки на манобити⁵ вай бувад.

Анбар самгест⁶ аз дарахти обӣ. Ва баъзе гӯянд, чашмаест дар қаъри дарё бармечӯшад, бар сари об меояд. Баъзе гӯянд, саргини гови обист. Ва агар саргини добба⁷ аст, раво бувад, ки нофаи мушк хуне аст. Ва он чи гӯянд самг аст, раво бувад, ки дӯсанда⁸ аст. Ва ҳар мург ва сибоб⁹, ки чанг ва минқор дар вай занад, дар он бимонад. Ва дар миёни анбар, минқорхо ва чангхо бувад бисёр. Ва моҳиест, онро «бол» хонанд, дувист¹⁰ араш¹¹ дарозии вай бувад, агар заррае анбар бихӯрад, бимирад. Анбар ба дил суд дорад, ҷонро қувват диҳад. Агар ба дари марг бар бинии мурда моланд, бихандад. Ҷигарро ва меъдари ва дилу димогро¹² қувват диҳад шурбан¹³.

Уд асноф аст. Ба ҷазирахо бувад аз он сӯйи хатти истиво кас он ҷо нарасид ва надид, ки дарахти уд чун аст ва меваи вай чист. Удро об меоварад аз ҷониби Шимол, аз заминҳои маҷхула¹⁴. Он ки об оварад, «уд-ур-рутаб» хонанд, ҳаргиз бинахушад. Ва он ки хушк бувад, ба шаҳри Кала ё ба Қомарун бошад. Некутар он бувад, ки аз Мандал оранд. Ва дар об афкананд, ба зер нашавад. Ва дар оташ

¹ Мартуб – сардмизоч

² Бисозад – созгор бошад, муносиб бошад

³ Куззот – қозихо

⁴ Тасфия – соф

⁵ Манобит – ҷойҳои рӯидан, рӯйидангоҳ

⁶ Самг – ширеш

⁷ Добба – чорпо

⁸ Дӯсанда – часпанда

⁹ Сибоб – дарранда

¹⁰ Дувист – дусад

¹¹ Араш – ғаз

¹² Димоғ – мағзи сар

¹³ Шурбан – нушидана

¹⁴ Маҷхула – номаълум, беодам

бигудозад. Дар маъчунхо¹ кунанд, дилро қувват диҳад. Бӯи вай чомаро аз газандаҳо нигоҳ дорад. Дар ақл афзояд бӯйидани он ва дар хифз.

Фустук² ҳабби³ латиф аст ва бӯи хуш дорад. Ва аз лубуб⁴ ҳеҷ ба латофати вай нест. Уфунат⁵ дер пазирад. Ва магзи чавз⁶ ва симсим⁷ ба андак рӯзгор афин⁸ шавад, аммо фустук дертар бимонад. Табъи вай нарм ва гарм, қуввати ҳаёт зиёдат кунад, ки дар он атриятест. Соки ин дарахт сӯлох⁹ кунанд, мастакӣ аз он берун ояд. Ва мастакӣ меъдаро тақвият кунад ва димогро пок кунад.

Дарахти **филфил** бузург бувад. Об аз зери вай ҳолӣ набувад ва бар сари дарахти филфил натавонад рафт. Филфилро бод резонад ва дар об афтад, он гаҳ чамъ кунанд ва бихушонанд. Ва дар вай ташаннуче бувад. Ва аз ин сабаб бихушонанд, то ҷойи дигар накоранд ва нарӯяд. Ва филфилро бор орад ба тобистону зимистон хӯша-хӯша. Чун офтоб гарм шуд, балғҳо бар он хӯшаҳо афтад, то сӯхта нашавад. Чун офтоб фуру равад, балғҳо боз шавад. Дарахти вай хур¹⁰ бувад. Молик¹¹ надорад. Ва филфили сапед дар оташ сӯхта нашавад.

¹ Маъчун – хамира

² Фустук – pista

³ Ҳаб(б) – дона

⁴ Лубуб – мағзҳо

⁵ Уфунат – вайроншавӣ, пӯсидан

⁶ Чавз – чормағз

⁷ Симсим – кунҷид

⁸ Афин – вайрон

⁹ Сӯлох – сӯрох

¹⁰ Хур(р) – озод

¹¹ Молик – соҳиб

Доруе аст гарм, муҳаллили бодҳо, муқаввӣ¹ аҳшо², муҳайичи³ шахват, судманд ба саръ⁴ ва фолич⁵ ва лаква⁶ ва раъша⁷.

Қаранфул ба Зангбор рӯяд. Кас манобити⁸ вай надида аст. Бозаргонон дирам бар лаби соҳил ниҳанд ва бираванд, рӯзи дигар, ки боз оянд, қаранфул ба ҷойи зар ниҳода бувад ва зар бурда. Қаранфул давое муборак аст ва бӯйи тез ва атрияте дорад мулоими⁹ арвоҳ¹⁰ аст. Дар адвия¹¹ кунанд, қувватҳои аъзо зиёдат кунад.

Дарахтест самғи он **қатрон** бувад. Шохӣ вай бибуранд, обе аз он равон гардад, қатрон шавад. Гарму хушк аст ба дараҷаи ҷаҳорум. Ҷуссаи мурдари неғаҳ дорад.

Дарахти **кофур** дар ҷазираи Ҳарканд бувад. Ва дарахтҳои азим бувад ва бабр он ҷо лона дорад ва он ҷо душхор¹² бувад рафтани. Ва ин дарахтро, ки кофур самғи¹³ вай аст, кас нашиносад, магар боз ва кабӯтар, ки дар он гармои саҳт дар он дарахт дӯсанд¹⁴ ва ҷаноҳҳо¹⁵ бигшоянд ва сина ба он дарахт бозниҳанд аз баҳри хунукӣ. Сайёд тир ба он дарахт андозад аз баҳри нишон ва бозгардад то зимистон, ки сибӯ¹⁶ аз он ҷо равад ва аз он самғ бардорад. Ва тариқи вай он аст, ки дарахтро ба тир сӯлох кунад, то аз он самғ берун меояд. Ва кофур дар шаҳри Мандуркин бувад, бар лаби об. Ва шунидам, ки ба тамуз¹⁷ морон худро ба он шохҳо дарпечанд аз бими ҳарорат, то хунукии кофур меёбанд ва ба зимистон бозгарданд.

Кабар¹⁸ доруест муборак ва гуворанда. Таҳоли¹⁹ бузургро бигдозад.

¹ Муқаввӣ – қувватдиҳанда

² Аҳшо – узвҳои дарунӣ

³ Муҳайич – барангезанда

⁴ Саръ – бемории асаб, қашиши рағҳо

⁵ Фолич – фалаҷ

⁶ Лаква – фалаҷи рӯй, қачшавии рӯй

⁷ Раъша – расза ба сабаби бемории асаб

⁸ Манобит – ҷойи рӯйидан, рӯйидангоҳ

⁹ Мулоим – муносиб, мувофиқ

¹⁰ Арвоҳ – ҷонҳо

¹¹ Адвия – доруҳо

¹² Душхор – душвор

¹³ Самғ – ширеш

¹⁴ Дӯсанд – нишинад, ҷаспанд

¹⁵ Ҷанноҳ – қанот, бол

¹⁶ Сибӯ – даррандагон

¹⁷ Тамуз – моҳи даҳуми суриёни, ки мувофиқ ба моҳи июл аст

¹⁸ Кабар – кавар

¹⁹ Таҳол – испурҷ

Шахсе гӯяд, пеши малики Рум рафтам, хазоине арз мекард, сандуке мукаффал¹ бигшуд, чӯбе аз он баровард аз тарфо². Гуфтам: «Ин чӯбе шум аст аз они қавми Сабаъ ва дар шаҳри мо бисӯзонанд».

Гуфт: «Дар вилояти мо духони³ вай бемориҳоро суд дорад».

Ва сандуке заррин биёвард ва чанд дона кабар баровард. Гуфт: «Дар вилояти мо инро иззате доранд ва ба доруҳо ба кор ояд».

Ва кабар дар харобаҳо рӯяд.

Каду «қаръ» бувад. Дарахте заиф бувад ва мевае бузург. Беморро суд дорад ва сояи вай сабук бувад мар беморонро. Соямони сари Юнус алайҳи-с-салом буд. Каду ва харбуза дар як ҷо рӯяд. Ба Хуросон харбузае бувад яке бар шутуре банданд. Ҷинсе бошад ба Мавсил «боурӣ» хонанд, Муътазид тухми вайро ба Бағдод овард ва бикишт, неку наёмад. Гуфтанд: «Аз ҳавост». Гуфт: «Моро бар ҳаво дасте набувад».

Кишмар дарахте буд олій, чихил араш⁴ ситабрии⁵ он буд. Онро Гӯштосп нишонд дар пеши оташхона ва пайгом фиристод ба офокҳо⁶, ки «Офаридгор кишмарро ба ман дод». Ва қасре заррин бикард, сурати Ҷамшед ва Фаридун бар он кард ва борӯйе аз оҳан кард. Ва онро «сарви кишмар» хонданд.

Хабар ба Туркистон шуд. Малик Арҷосп нома набишт ба вай, ки «Дине табоҳ гирифтӣ ва даъвии нубуват мекунӣ».

Ва миёни харду харбҳо рафт. Ва кишмар бимонд, то аҳди Анушервони одил, то онро табоҳ кард.

Дарахти **лубиё** дар миёни об рӯяд. Кас бар сари он натавонад рафт, магар бузина: онро ба зер орад, аз вай биситонанд. Ва агар на бузина ба зер овардӣ, кас ба лубиё нарасидӣ. Донае бувад нима сурх ва нима сиёҳ, ранге барик⁷ ва шигифт.

¹ Мукаффал – кулфкарда

² Тарфо – газ

³ Духон – дуд

⁴ Араш – газ

⁵ Ситабрӣ – гафсӣ

⁶ Офок – гӯшаву канор, сарзаминҳо

⁷ Барик – чиллодор

Мурд «ос» бувад. Райҳонест муборак ва хушбӯй. Уфунатхоро дафъ кунад. Равгани мурд мӯйро сиёҳ кунад ва дароз кунад. Гӯянд, ки асои Мӯсо (а) аз оси бихишт буд.

Ва гӯянд, дар Рум дарахтест аз мурд, дар олам аз он бузургтар нест. Ба баҳор шукуфа¹ орад, ҳар кӣ бибӯяд ва бихуспад, эҳтилом бинад. Мурд ва анор ба ҳам бисозанд, дар наздикии якдигар бор оранд.

Норчил «чавзи ҳиндӣ» аст. Бикӯбанд ва об бар вай зананд, чун шир гардад. Агар оби гӯра бар вай зананд, дуг гардад. Кадудона аз шикам барад. Ба пӯсти вай киштиҳо бандад, аз баҳри он ки қир дар оби шӯр намонад ва онро «кинбор» хонанд. Норчил ба чазираи

Шалохит рӯяд.
Ҷонварони обӣ вай
бихӯранд, маст шаванд,
он гаҳ эшонро сайд
кунанд. Бар он чо
кӯхест, аз он оташе
барояд баланд, чанд
хазор араш² баршавад.
Ва норчиле оваранд аз
дарёи Ҳинд, онро
мардуми обӣ оваранд
ва кас надонад

¹ Шукуфа – гул

² Араш – газ

манобити¹ вай. Ва мардуми обӣ онро бар соҳил ниҳанд ва оҳан бадали он бардоранд. Ва кас надонад, ки ба оҳан чӣ кунанд.

Нахл «хурмо» аст. Ва ин дарахт дарахте муборақ аст. Ва дар асл дарахт печидагӣ надорад ва қомат рост дорад. Дарахти нар аз дарахти мода пайдо бувад. Аз талъи² вай бўӣи манӣ ояд. Ва ҳамчунон, ки бача аз шиками модар зояд, талъ аз миёни дарахт ояд. Агар хор, ки бар сар дорад бибуранд ва он чи ҷойи мағз аст, дарахт кушта шавад. Агар аз пой биафкананд тар, қуввате дорад. Ва агар пой хушк шуд, суст бувад ва обаш бинамонад ва ҳар шохеро, ки бибуранд, ба ҷой боз наёяд, чун узви одамӣ. Лиф дорад чун мӯй ва бар пушти устухони³ вай нуқате⁴ бувад чун раҳим, ниҳол аз он рӯяд. Ва решаи хурмо дар санг биравад ва дар оҳак наравад.

Ба Искандария дарахтест онро «Нахли Марям» гӯянд, ки дар ҳолати нифос аз он бихӯранд, бас ширин бувад, рутаб⁵. Гӯянд дар он вилоят ҳамон дарахт аст ва се ҳазор сол умри вай аст. Ва ба замини Ҳачар дарахтест онро «боҳин» хонанд, ҳама сол хурмо бароварад. Аҳли Уммон ҷаҳд карданд ва донаи вай бикиштанд, наруст. Абуҳотим Сичистонӣ гӯяд, хурмо инъоми Офаридгор аст бар аҳли Ислон ва дар билоди қуфр набошад, на дар Ҳабаша ва Навба ва Занҷ ва Ҳинд ва на дар Турк, магар ба замини Барбар, ки лашкари Ислон донае чанд биафканданд он ҷо, бируст. Ин мева дар билоди Ислон аст ва ҳамчунин, обҳо ва нахрҳои бузург дар билоди Ислон ва ҳама аз билоди қуфр ояд, магар нахри Оси, ки аз билоди Ислон ба билоди қуфр меравад. Номи вай дар асл «Оси» омад.

Наргис райҳонест нофеъ ва ба ақл суд дорад. Ҷолинус гуфт: «Наргис ақл афзояд. Ва наргис то тар бувад, нофеъ бувад. Чун хушк шуд, нафъе накунад». Гӯяд агар қадре нил дар буни пиёзи наргис афкананд ва онро об диҳанд, наргиси вай кабӯд гардад.

Вард⁶ анвоъ аст: сапеду зард ва сурху софулӣ. Ва форсӣ аз ҳама некутар бувад. Мор ва ҳайвонот дӯст доранд. Дар билоди Зобич гулест неку, ба зимистон ва тобистон тар бошад. Агар аз он ҷо берун оранд, сӯхта шавад. Ва шахсе маблағе аз ин гул ҷамъ кард ва дар гилеме ниҳод. Хост, ки берун оварад, оташе аз дарё баромад ва гулро бисӯхт. Ва ин нодир аст.

¹ Манобит – ҷойҳои рӯйидан

² Талъ – меваи хурмо дар аввали баромад, ғӯра

³ Устухон – дона

⁴ Нуқат – нуқтаҳо

⁵ Рутаб – тару тоза

⁶ Вард – садбарг

Ба Арминия гулест зард, ярақон¹ бибарад. Ба Тиббет гулест, ҳар кӣ бибӯид, зард шуд. Ва заъфарон ҳамин феъл дорад ва ҳар кӣ бихӯрад, сурхрӯй шавад. Агар ба равгани гул бинии гурба бибанданд, бимирад. Гули тоза, ки аввал бишкуфад, бомдод ба се ангӯшти дасти чап яке бигирад ва бар чашм молад, он сол дард накунад. Гул муқаввии дил аст ва қабзи исхол кунад.

Ҳалила дар шахри Кобул бувад. Он ки норасида бувад «асфар» хонанд, он ки расида бувад, «кобулӣ» хонанд ва он ки ба дарахт хушк шуд, «асвад» хонанд. Ҳалила давое муборак аст ва нофеъ. Басо меъдаҳои табохшуда, ки ба салоҳ оварад. Мардро аз мохулиё² ва савдо бирахонад, аъсобро тақвият диҳад, таомро ҳазм кунад. Гӯянд пире одат карда буд, ки ҳар рӯз як дирамсанг меҳӯрд, чавон шуд ва дандонҳои биафтада баровард. Ин маънӣ муҳол бувад. Аммо сикҳате ва қуввате зиёдат кунад ва дар маномфеи ин даъво ва созгории вай шакке нест.

Ябрух³ чӯбест ба Аррон бошад. Аз замин барояд, монанди одамӣ гесу дорад. Бӯйи вай мардро бихобонад, шарбати вай қаттол⁴ аст. Ҳар кӣ онро аз замин барканад, бимирад. Пас, расане дар он банданд ва сараш дар миёни саг банданд ва гӯштро ба саг намоянд, то саг қасди гӯшт кунад, онро барканад ва саг бимирад. Ва бошад, ки яке даҳ араш⁵ бувад. Ва дар ин ҳудуд наботест, ҳар кӣ бо худ дорад, хандад, то ба раъной⁶ кушад, чун биафкананд, бигиряд.

¹ Ярақон – зардпарвин

² Мохулиё – молихулиё, бемории рӯҳии ваҳмангез

³ Ябӯх – мардумгиёҳ, меҳригиёҳ

⁴ Қаттол – кушанда

⁵ Араш – газ

⁶ Раъной – зебой, хӯшӣ

Фасл

Аҷоиби дарахтони номаълуми аҷиб

Чубест ба **Илоқ**, онро мурге шиносад, ки сурху зард бувад. Мардум бачаи вайро ҳарду пой бибанданд, модараш биравад ва он чӯбро биёварад ва биниҳад, банди пойи бачаи мург кушода шавад.

Дарахтест ба ҳадди **Хирхиз**, санҷоб ба он дарахт нишинад ва аз он хӯрад. Мургест, ки санҷобро ба минқор пок мекунад ва санҷоб аз вай гурезад.

Ба худуди **Хоразм** дарахтест сӯлох е дар он кунанд, асал аз он берун ояд. Як ратл¹ марде бихӯрад, маст гардад. Ва аҷаб нест, ки ҳеҷ ҳакиме як қатра об ба боло натавонад бурд ва ин аруқи² ашҷор³ обҳоро ба худ мекашад ва ба болои дарахт мефиристад, то меваҳо ва магзҳо гардад.

Дар вилояти **Сарандеб** қазираест аз миёни оби сиёҳ баромада. Ва об хуш набошад. Пас, бар он қазира найзаҳо⁴ ва қаламҳо⁵ рӯяд. Бунӣ қаламҳо сӯлох кунанд, оби зулол аз он равон шавад. Найза оби сиёҳ меҳӯрад ва оби хуш медихад. Ва масали вай чун абр аст: оби тира бардорад ва хуш биборонад.

Дарахте бувад дар **Шом** чун тут, ҳар балге⁶ чун чароге афрӯзад. Даст сӯзонад. Чун балғҳо бирезад, нопадид шавад ва баъзе аз чӯбҳо. Об вайро напӯсонад ва дар осиебҳо афкананд. Чун куҳан шуд, бишкофанд. Дар шаби торик мисли оташ афрӯзад.

Ҳиндувон фаҳр карданд ба дарахте, ки дар вилояти эшон буд: бар рӯз акхаб⁷ намояд, ба шаб афрӯзад, аз чанд фарсанг бинанд. Ва дар ҳама Ҳиндустон се дарахт буд аз ин. Ва ба Бобул бештар буд. Аммо Бобул баргардид⁸ ва ҳама нопадид шуд.

Дарахтест ба диёри **Саҳр**, ба он ҷо морон бошанд азим. Дар Меҳргон он дарахт балғҳоро бирезонад. Баъд аз чанд рӯз ҳама гунчишк гардад ва бипарад. Ҳукамо гӯянд, боқилӣ магас гардад ва бипарад.

¹ Ратл – воҳиди вазн, баробар ба 449, 28 гр

² Аруқ – решаҳо

³ Ашҷор – дарахтон

⁴ Найза – най, қамиш

⁵ Қалам – най, қамиш

⁶ Балғ – барг

⁷ Акхаб – сафеди тира

⁸ Баргардид – чапагардон шуд

Дарахтест ба ҳадди **Кирмон**, шоххое дароз дорад ва ҳар яке расане¹. Кӯдакон ба он бозӣ кунанд. Мева дорад дар он на нафъе, на зарре².

Ва ба ҳадди **Кимок** сармо бувад. Он ҷо дарахтест, ҳар кӣ дар зери он дарахт равад, ҳарорате ба вай расад. Агар даҳ гом пеш равад, сармо ояд. Агар дар зери ин дарахт оташ кунанд, борон ояд. Ва ин ғариб аст.

Дарахтест ба **Миср**, ба шаб аз дур чун оташ афрӯзад. Мусофир ба он ғарра³ шавад, қасди вай кунад. Чун наздик расад, дарахт бинад, чун бозгардид, оташ бинад.

Ҳашише⁴ аст ба Миср, аз он расанҳо бофанд аз баҳри киштӣ. Агар аз он тез-тез бигардонад, оташ дар он афтад ва ҳама шаб сӯзад.

Дар ҳадди **Мағриб** дарёест, ҳар замон дар он дарахте падид ояд сапед монанди булур ва дар он дарё меравад. Ва ҳар сол ки падид ояд, фароҳӣ бувад.

Малики Мағриб занчире дар он дарахт баст ва онро дар кӯҳ муҳкам кард. Рӯзе, он дарахт чандон бигардид, ки занчир бигусехт⁵ ва нопадид шуд.

Муддате дароз баромад. Чамъе аз ҷониби Машриқ биёмаданд. Малик аҳволи шаҳрҳо мепурсид.

Яке ғуфт: «Дар ҳудуди Машриқ дарёест, дар он локпуште⁶, бар пушти вай дарахте руста аз устухони сапед. Ҳар вақте нопадид шавад. Акнун, зоҳир шуд, тавқе оҳанин дар миёни вай баста. Намедонем, ки ҳоли вай чист ва он тавқ аз кучо овард».

То малик эшонро хабар дод аз ин.

Дарахтест ба ҳудуди Мағриб, меваи вай чун пашм бувад. Занон онро метованд ва саровилҳо⁷ бофанд. Агар шукуфа⁸ орад, пас чандон ҳуқа-ҳуқа⁹ бадар ояд пур аз пашм.

Ба **Ҳиндустон** дарахтест, бар он ҷуз тутак¹⁰ нанишинад. Ҳиндувон он дарахтро сучуд кунанд, гӯянд: «Аз биҳишт аст ва мурғаш биҳиштӣ аст». Ва чун захме ба он дарахт ояд, обе сурх чун хун берун ояд.

¹ Расан – ресмон

² Зарре – зараре

³ Ғарра – фирефта

⁴ Ҳашиш – гиёҳ

⁵ Бигусехт – биканд

⁶ Локпушт – сангпушт

⁷ Саровилҳо – шалворҳо

⁸ Шукуфа – гул

⁹ Ҳуққа – қуттӣ

¹⁰ Тутак – тӯтӣ

Дарахтест ҳафтсад шох дорад. Аз бaсе ғуна мурғ бар вай нишинад, ҳар сол як бор худро бичунбонад, чандон саргини мурғ ба зер ояд, ки ҳама заминҳои вилоятро кифоят бувад.

Дарахтест, балғи вай талх бувад. Хун аз бинӣ биғшояд. Оташ ба он кор накунад. Тарсоён¹ аз он салиб созанд ва бар оташ ниҳанд, бинасӯзад. Гӯяд: «Аз салиби Исост».

Чӯбест, хосияти вай он аст, ки судоъро² таскин кунад таълиқан³ ва дикро суд дорад шурбан⁴. Ва азиз бувад. Дар ҳазоини мулук доранд ва дасти ҳар касе ба он нарасад.

Ва дар «Таърихи Рум» хондаам, ки Искандар ба сарҳади Шимол расид, даре азим дид, хост, ки бигзарад, лашкари вай намегузашт. Чун ба охири соҳил расид, овозе мункар⁵ шунид чун раъд. Вайро гуфтанд: «Бар соҳили ин дарё бешае азим аст, дар он дарахтҳое баланд, ҳар дарахте сесад араш⁶, ва ҳамеша дар ин беша бод ояд, шабу рӯз, ин дарахтҳо бар якдигар мезанад, ин овози ғариви он бод аст. Офаридғор ба ин дарахтҳо мурғоне офаридааст ба ранғҳои латиф, ба пайкар чун одамӣ ва аз ин беша нараванд ва на аз ин бод бигрезанд».

Искандар чун ба соҳил расид, шахсеро бифиристонд, ки аз ин беша хабаре орад.

Чун дар шуд, шере қасди вай кард. Ба дарахте баромад. Дармонд аз бими шер ва дарёу бод. Ногоҳ мурғе биёмад бар ин дарахт нишаст. Ин шахс пойи мурғро бигирифт. Мурғ бархост, то ба соҳил омад.

Пойи вай биғзошт, фуруд омад ва Искандарро хабар дод, ки «Беш аз ин роҳ нест».

Аз ин чинс ҳикоятҳо бисёр омадааст ва мо бар он чи маъруфтар буд, ихтисор кардем.

¹ Тарсоён – масеҳиён

² Судоъ – дарди сар

³ Таълиқан – бастанаш

⁴ Шурбан – нушиданаи

⁵ Мункар – даҳшатнок

⁶ Араш – газ

РУКНИ ШАШУМ

Аҷоиби суратҳо

Бидон, ки суратҳо дар олам бисёр кардаанд аз баҳри мавоиз¹, то аз он ибрат гиранд. Чунон ки Синнимор сурати Шабдиз бикард аз санг. Кисро иро бидид, бигирист. Гуфтанд: «Чаро гиристӣ?»

Гуфт: «Ин сурат маро хабар медиҳад, ки ту ва аспӣ ту биоромед, чунон ки ман оромидам ва ҳамчун ман беҳаракат шавед».

Ва бидон, ки сурат кардан ҳаром аст, валекин дар дилҳо таъсир кунад. То Искандар орзу кард, ки Аристотелис бинад. Миёни эшон масофате буд. Бифармуд, то сурати вай бинигоштанд. Дар рӯи Аристотелис ниғаҳ кард, абусе² дар вай дид. Ба вай пайгом фиристонд, ки «Ин абусиро чора соз!»

Пайгом дод, ки «Абусии ман аз бемуродӣ аст, ки ҷаҳон пурхатар аст. Маро аз қатраи об офариданд ва дар миёнаи ҷандид бало ва охири ҳама марғу фано». Пас, бифармуд, то сурати Искандар бикарданд. Дар ҷашми вай ҳавале³ дид. Пайгом фиристонд, ки «Чаро ҷашми худ чора насозӣ, то ҳавал биравад?»

Ҷавоб дод, ки «Ҳавали ман аз бисёрии назар кардан аст дар кутубҳо ва хондани мавъизатҳо. Агар фармой, даст бидорам».

Ҷавоб дод, ки «Даст мадор, ки доноии бо ҳавал беҳтар аз некуии бо ҷаҳл».

Гӯянд, малики Аҷам мусаввире⁴ ва зочиреро⁵ фиристонд ба Ҳичоз ва фармуд, то сурати Пайгамбар алайҳи-с-салом бикунанд ва зачре⁶ бизананд ва вайро хабар диҳанд.

Чун бозгардиданд, малики аҷам зочирро гуфт «Чӣ зачр кардӣ?»

Гуфт: «Ҳеч наёфтам».

Мусаввир сурати Пайгамбар алайҳи-с-салом бинамуд.

Малики Аҷам сурати вай бар болишт ниҳод ва дар он тааммул мекард.

Зочир гуфт: «Эй малик, кори ин Мухаммад (с) боло гирад».

Гуфт: «Ту ҳеч зачре наёфтӣ. Ин аз чӣ сабаб мегӯӣ?»

Гуфт: «Он ҷо зачре наёфтам. Ин ҷо, сурати вай бар болишт ниҳодӣ, кори вай боло гирад».

Ва чунон буд, ки вай гуфт.

¹ Мавоиз – мавъизаҳо, пандҳо

² Абус – бадқавоқӣ, туршрӯйӣ

³ Ҳавал – олусӣ, қаччапмӣ, дубинӣ

⁴ Мусаввир – рассом

⁵ Зочир – фолбин

⁶ Зачр – фол

Сурати анбиё¹ алайхиму-с-салом

Шаъбӣ ривоят кунад, ки Абубакр (р) моро бо чамъе ба малики Рум фиристонд ба расулӣ. Ба дари қасри вай расидем, такбире бикардём. Қас фиристонд ва моро ба қасре бурд ва бо мо эҳсон мекард.

Баъд аз ду моҳ, моро иҷозат доданд ба духул² ва ҷой ҳолӣ кард.

Гуфт: «Ин калима чӣ буд, ки шумо гуфтед?»

Гуфтем: «Аллоҳу акбар».

Гуфт: «Чӣ амал кунад?»

Гуфтем: «Санои Офаридгор аст».

Гуфт: «Ҳар ҷо ки шумо ин бигӯед, хонаҳои шумо бишқофад?»

Гуфтем: «Чаро?»

Гуфт: «Он рӯз, ки шумо он гуфтед, айвони ман андарун бишқофт».

Гуфтем: «Дар вилояти мо нашиқофад, валекин хонаи душманон бишқофад».

Гуфт: «Расули шумо Аҳмад аст?»

Гуфтем: «Бале».

Гуфт: «Агар сурати вай бинамоем. Шумо онро бидонед?»

Гуфтем: «Бале».

Пас, сандуке бадар овард, дар он дариҷаҳои бисёр, дариҷае бигушод ва ҳарире бадар овард. Гуфт: «Ин сурати кист?»

Гуфтем: «Сурати Одам алайҳи-с-сало».

Пас, аз он Нӯҳ алайҳи-с-сало бадар овард. Пас, ҳарирҳо як-як менамуд ва бар мо мепӯшид, то ҳарире арз кард, ба он сурати Пайғамбар алайҳи-с-сало.

Мо такбире бикардём ва гуфтем: «Ин сурати Муҳаммад сала-л-оҳу алайҳи ва-с-саллам аст.»

Пас, гуфт: «Ин сурат Дониёл нигошт ва ман имон овардам ба вай, валекин аз лашкари худ пинҳон медорам».

Ва моро бозгардонид бо хилъатҳо.

Ҳикоят

Дар шаҳри Румия қанисаест³ ва дар миёни вай амуде⁴ аз санг, бар сари он сурати саворе бо силоҳ, бар шутуре нишаста.

Валид ибни Муслим гӯяд, пурсидам, ки «Ин сурати кист?»

Гуфтанд: «Он қас, ки Румияро бино кард».

Гуфтам: «Матарсед, ки шаҳри шумо қас наситонад магар шахсе, ки маркаби вай шутур бувад».

¹ Анбиё – пайғамбарон

² Духул – дохил шудан

³ Қаниса – қалисо

⁴ Амуд – сутун

Ва дар Андалус чунин суратест шигифт. Ва Торик ибни Зиёд чун Андалусро биситад, хонае дид бар он бисту чаҳор қуфл зада. Чун ҷумлаи хазинаҳо баргирифт, қасд кард, ки ин хонаро бигшояд, рӯҳбонон¹ савганд хӯрданд, ки дар ин хона ҳеҷ моле нест, раҳо кард. Чун навбат ба Лузрик расид ва вай Охири мулуки Андалус буд, гуфт: «Ман ин хонаро дар бигшоям».

Шаммосон² гуфтанд: «Тақдир кун, ки дар ин хона чанд мол аст, мо онро ба ту диҳем. Ту ин хонаро магшой!»

Гуфт: «бигшоям».

Чун бигушод, хона ҳолӣ дид, дар он сурати арабе бар шутуре нишаста ва найза рост карда. Чун бидид, бар садри хона набишта буд: «Ба замоне, ки ин хонаро дар бигшоянд, лашкари араб Андалусро бигшояд».

Лузрик ҳашм гирифт ва пушаймон шуд, дари хонаро дарбаст. Ва шаммосон ҷазаъ³ мекарданд ва гуфтанд: «Ҳар малик, ки ин ҷо расид, қуфле зиёдат мекард, ту ҷумларо бигушодӣ?»

Баъд аз муддате, араб ин вилоятро бигирифт ва Лузриро бигуштанд ва Андалус аҳли Исломо мусаллам шуд.

Дар Қустантиния⁴ майдонест, гирди он ҳоити⁵ ҳасин⁶, дар он се сурати мисин карда. Яке ангӯшт дар гӯш ниҳода ва он Билол (р) аст, ки бонги намоз мекунад. Ва сурати бузурги дигар ба румӣ бар он

¹ Рӯҳбонон – роҳибон

² Шаммосон – ходимони калисо

³ Ҷазаъ – фарёд, фиғон, зорӣ

⁴ Қустантиния – Истамбул

⁵ Ҳоит – девор

⁶ Ҳасин – мустаҳкам

набишта, ки «Ин сурати Пайгамбари охируззамон (с) аст. Ҳар гаҳ аз ин сурат узве чудо шуд, ду донги¹ олам табоҳ гардад. Агар узве дигар чудо шуд, чаҳор донги олам хароб гардад». Баробари вай сурате дигар карда: савор, ҳарбае² дар даст бар море зада. Гӯянд, ки ин сурат Алӣ ибни Абитолиб (р) аст. Ва аҳли Қустантиния он хонаро ниғаҳ доранд ва дари вай нопадид кардаанд, то ҳалале ба он нарасад.

Ва Солим ибни Абдуллоҳ гӯяд, малике золим он ҷо расид, оҳане бар ин сурат зад, он рӯз Фаргона баргардид³ ва се ҳазор одамиро аз зери гил бароварданд.

Пас, он хонаро ҳоите азим карданд ва ҳичобҳо, ки кас ба он нарасад. Ва аҳли Қустантиния гӯянд: «Олами маъмур⁴ дар ҳимояти мост, ки агар раҳо кунем, ки суратро бишкананд, олам хароб гардад».

Қавми Сугд араберо ба асирий бурданд ва ба қавме дигаре фурухтанд. Вай ба маъдани⁵ ҷазъ⁶ афтод. Муддате дар он ҷо бимонд. Қаҳтӣ падид омад ва муддате дароз бимонд.

Гӯянд, рӯзе аз ин вилоят фарёд баромад ва шодӣ карданд. Пурсидам, ки «Шуморо чӣ расид?»

Гуфтанд: «Дар ин вилоят маъданест аз ҷазъ. Ба ҳар замон, ки сурате падид ояд, он сурат қаринаи⁷ фароҳӣ бувад ва бимонад, то сад соли дигар қаҳт набошад».

Гуфтам: «Ин суратро ба кас намоянд?»

Гуфтанд: «Бале».

Пас, маро ба сарои малик бурданд, сарое оӣ. Бар тахти заррин ниҳоданд ва мушку анбар мерехтанд ва пардаҳои абрешим даровехтанд ва он ҷо шодӣ карданд. Чун малик даромад, ҳичоб бардоштанд. Ман чун он суратро бидидам, биайниҳи⁸ сурати Пайгамбари мо (с) буд.

Ман мегиристам ва эшон шодӣ мекарданд. Маро гуфтанд: «Эй араб, ҷойи шодӣ аст. Ту чаро мигирӣ?»

Гуфтам: «Зеро ки ман ин суратро мешиносам. Сурати Муҳаммад ибни Абдуллоҳ ибни Абдулмутталиб (с) аст».

Маро пеши малик бурданд ва тарҷумон аҳвол бо вай бигуфт.

Малик гуфт: «Вайро чизе диҳед ва аз ин вилоят берун кунед, пеш аз он, ки аҳли ин вилоят бидонанд ва аз дин баргардад».

Маро дар киштӣ нишонданд ва берун карданд.

Бидон, ки сурати Пайгамбари мо (с) бисёр кардаанд. Ва аз они Исо (а) низ кардаанд, хосса дар вилояти Рум.

¹ Донг – ҳисса

² Ҳарба – найза

³ Баргардид – чаппа шуд

⁴ Маъмур – обод

⁵ Маъдан – кон

⁶ Ҷазъ – ақиқи раҳ-раҳ, санги сулаймонӣ

⁷ Қарина – аломат, нишона

⁸ Биайниҳӣ – айнан

Ҳикоят

Дар ҳудуди Мағриб марде буд, номи вай Алӣ. Офаридгор вайро савте¹ дода буд агар кучоёе овози вай бишнидӣ, бигиристӣ. Ва мулук² вайро бурдандӣ аз баҳри самоъ³. Малики Мағриб пеши вай сучуд кард бо лашкараш ва ҳар шаб занони малик пеши вай омадандӣ аз баҳри самоъ.

Маликро бадхоҳе буд. Номе набишт ба ин малик, ки «Ғураборо дар шаҳр чаро гузорӣ, то ба шаб занони ту пеши вай раванд?»

Малик вайро маҳбус кард. Ва ҳар шаб ба дари ҳабс омадӣ ва «Қуръон» шунидӣ.

Алӣ гӯяд: «Овози ман сабаби балои ман омадӣ, чунон ки ҳусни Юсуф алайҳи-с-салом балои вай омад». Ва ин Алӣ нома набишт ба падари хеш ва ҳоли худ боз намуд.

Падар қасди он вилоят кард. Вайро гуфтанд: «Писари ту аз он сӯи дарёи Мағриб аст ва давворае⁴ дар пеш. То аз он нагузаранд, ба он ҷо нарасанд».

Вай сандуке бикард оҳанин ва дар он шуд ва худро ба даввора андохт. Ба он ҷониб афтод.

Маллоҳе бардошт. Пеши малик бурд. Пиндоштанд, ки чавахир буд. Сари он бигушоданд. Мардеро диданд хуш аз вай рафта. Чун ба ақл бозомад, хабар дод аз ҳоли хеш.

Вайро пеши писар бурданд. Ва ҳардуро ба канисае⁵ бурданд, дар он сурат карда: яке аз он Одам алайҳи-с- салом, яке аз он Муҳаммад салла-л-лоҳу алайҳи ва саллам. Ва аламе⁶ оварданд ва болои он суратҳо бидоштанд.

Падари Алӣ пурсид, ки «Ин аламҳо чист?»

Гуфтанд: «Дар ҳар аҳде ҳодисае мучаддад⁷ шавад, таърихи он бар аламе нависанд ва ин ҷо насб кунанд».

Пурсид, ки «Чӣ шигифт дидӣ?»

Гуфтанд: «Аз ин гирдоб кас зинда берун наёмад магар ту ва ин нодире бувад, аламеро дарафзудем. Ва дар аҳде дигар дидем, ки мургон аз ин дарё бархостанд ба рӯи сагон, оташ аз маноқири эшон медарафшид ва духоне⁸ баромад, ки нафасҳои мо мункатеъ⁹ шуд. Мо ин суратро шафеъ бурдем, то духон бирафт. Ва вақти гуруб, ин

¹ Савт – овоз

² Мулук – подшоҳон

³ Самоъ – гӯш кардан

⁴ Даввора – гирдоб

⁵ Каниса – калисо

⁶ Алам – парчам

⁷ Мучаддад – нав

⁸ Духон – дуд

⁹ Мункатеъ – қатъ, баста

мурғон бозгардиданд ва ба об фуру шуданд ва мо аламе бар сари ин сурат задем».

Алӣ гуфт: «Он рӯз буд, ки санг борид бар сари хабаши, ки Каъбаро вайрон мекарданд». Гуфтанд: «Рузе дигар зилзила баромад ва тоқҳо ва айвонҳои мо бишкаст. Ва ҳафт рӯз бимонд, то ҳама оташхонаҳо вайрон шуд. Ин суратҳоро ба шафоат бурдем, биёромид. Аламе дигар бар сари ин задем. Рӯзе дигар моҳ дар осмон ба ду пора шуд ва гирев¹ аз олам баромад. Мо ин суратҳоро ба шафоат бурдем, то ин офат бигзарад. Моҳ дуруст шуд. Аламе дигар бизадем».

Алӣ гӯяд: «Ин ҳама муъҷизаи Пайгамбари мо (с) буд, ки шумо дидаед».

Ва мо фасле дигар ёд кунем дар суратҳои дигар, ки ба тилисм кардаанд, то бидонӣ, ки Офаридгор бандагонро илҳом диҳад, ки чунин шигифтӣ кунанд ва он аз қудрати вай донӣ, на аз қудрати махлуқ. Чунон ки китобат на аз қалам бинӣ, бале аз дасти котиб бинӣ.

Фасл

Дар баёни суратҳои аҷиб

Сурате дар Туркистон. Дар ҳудуди Туркистон сурате кардаанд бар кӯҳе, истода, даст бар даҳан ниҳода. Ҳар гаҳ қаҳт бошад, он ҷо раванд ва кӯдакон об хоҳанд, он сурат даст аз даҳон барорад, обе азим бархезад аз даҳони вай ва саҳро пуроб гардад. Ва он касро, ки ба шафоати вай даст аз даҳон бардорад, мамлакат ба вай диҳанд ва пас аз вай, ба фарзанди вай. То вақти дигар ояд, то киро иҷобат афтад. Ва ин сурат тилисме аст бар сари чашмае, фавворе насб кардаанд ба санъате, ки он кас надоништааст.

Сурате дар Машрик. Дар ҳудуди Машрик, аз савби² Ҳиндустон сурате кардаанд бар паҳлу афтода дар хонае дарбаства. Ҳар сола, ки фароҳӣ бувад, сафире³ аз даҳони вай бурун ояд, ки ҳама шаҳрро хабар бувад ва он далели фароҳӣ бувад.

Ва дар ҳудуди Бомиён ҷойест онро «Истарбахор» хонанд, ду сурат кардаанд ҳар яке дувисту⁴ панҷоҳ араш⁵, тоқҳо бар сар ниҳода: якеро «Хингбут» хонанд, якеро «Сурхбут». Дар байни эшон кабӯтар лона дорад. Ҳар гаҳ офтоб барояд, ҳарду биханданд.

Ин дар басе кутубҳо дидаем. Ва маънии хандаи эшон маълум на. Ва ин ханда аҷаб набошад, ки офтоб бар ҳар ҷӣ меояд, дар вай

¹ Гирев – фарёд

² Савб – тараф, ҷиҳат

³ Сафир – овози хуштак

⁴ Дувист – дусад

⁵ Араш – газ

башошате¹ ва фарахе² зоҳир мегардад ва ба офтоб майл мекунад. Ҳамчу анвои лолаҳо, ки чун Офтоб тулӯ мекунад, ҳама рӯй ба ҷониби Офтоб меоранд ва мутаваҷҷеҳи он тараф мешаванд. Ва чун Офтоб гуруб мекунад, дар чизе тағйире ва таҳвил³ зоҳир мегардад.

Сурати ҳиндӣ. Дар Ҳиндустон сурате кардаанд ду даст дар даҳон бурда ва аз даҳони вай об ба фаввора меояд, як тири партоб ба боло меравад ва он гаҳ бар сари ин бут мерезад ва дар ҳавзе ҷамъ мешавад аз расос⁴. Аҳли он шаҳр дидори вай хучаста доранд.

Мудрик ибни Маҳдӣ гӯяд, ба Тулайтила мерафтам, аз он сӯйи Андалус сурате дидам мисин бар кӯҳе ниҳода, бар як қадам истода, дасти чап бардошта, бар миёни ду ҷашми вай набишта, ки «Аз ин пештар роҳ нест».

Ин санамро⁵ Зушарх, малики Ҳимяр кард. Сонеони⁶ олам дар он очизанд, ки ин суратро чун кардаанд. То баъзе гӯянд: «Аз замин рустааст ё аз фалак омадааст». Зеро ки ба митрақа⁷ натавон задан ва ба қолаб натавон рехтан, зеро ки бани одамро он қудрат ва он истеъдод набошад, ки он чунон чизеро битавонанд сохт. Магар он кас, ки он карда бошад, ба илҳоми Офаридгор карда бошад ё ба муъҷизи нубувват.

Сурате дар Искандария. Абдурахмон ибни Зайд ибни Аслам гӯяд ба Искандария сурате буд мисин, вайро «Шароҳил» гуфтандӣ, бар сари локпуште⁸ ниҳода, ба ангушт ишорат ба Қустантиния карда. Кас надонад, ки онро кӣ кард. Рӯзе бархостанд, ба рӯй даромада буд. То рӯзгори Абдулмалик ибни Марвон онро бигудохтанд ва ба дирам заданд. Баъд аз чанд рӯз Абдулмалик ҳалок шуд.

Фасл

Бидон, ки куффор суратҳо кардаанд ва баъзе парастаидаанд. Ва сабаб он буд, ки чун Идрис (а) ба осмон рафт, вайро шогирде буд, аз андӯҳи фироки вай мисол сохт бар сурати Идрис (а) аз зари зурх ва бар тахте ниҳода ва ҳар рӯз вайро сучуд кардӣ ва аз дунё раҳил⁹ кард. Шогирдони вай бар он суннат бирафтанд ва бар он қарор гирифт. Ва корҳои муаззам¹⁰ дар ҷаҳон аз чизҳои андак барҳезад.

¹ Башшошат – кушодарӯйӣ, шодмонӣ

² Фараҳ – хурсандӣ

³ Таҳвил – дигаргунӣ

⁴ Расос – сурб

⁵ Санам – бут

⁶ Сонеон – созандагон, эҷодкорон

⁷ Митрақа – болға

⁸ Локпушт – сангпушт

⁹ Раҳил – рехлат, гузашт

¹⁰ Муаззам – бузург

Ҳикоят

Ва гӯянд, ба рӯзгори Ҳорунаррашид марде биёмад ва дастуре хост, ки понсад ман уд дорад, меҳоҳад, ки дар Каъба бисӯзонад. Ҳорун хуррам гашт ва бар вай сано кард.

Имом Мухаммад ибни Идриси Шофей ҳозир буд. Гуфт: «Ло каромата лаху» (*Ҳеч саховате ўро нест*).

Гуфт: «Чаро?»

Гуфт: «Имсол понсад ман уд бисӯзанд, дигар сол чаҳорсад ман, дигар сол тираст¹ ман, то бо як ман ояд. Рӯзгоре барояд дароз, гӯянд Каъба оташхона буд».

Ҳорунро ин сухан ачаб омад. Он шахсро баргирифт ва тафаххус² кард. Мачусе буд оташпараст. Вайро ҳалок кард.

Сурати часад. Фармуд: «... ва алқайно ъала курсийиҳи часадо...»³ (*... ва бар тахташ часадеро андохтем...*). Баъзе гӯянд, ки ин «часад» сурате буд:

Сулаймон (а) малики Румро ҳалок кард, духтаре аз он вай бихост. Ҳар рӯз гиристӣ. Сулаймон (а) гуфт: «Чист туро?»

Гуфт: «Андӯхи падар. Маро дастуре дех, ки сурати падар бингорам, то маро ба он салвате⁴ бошад!»

Чун сурати падар бикард ва чихил рӯз вайро сучуд мекард, Ҷабраил алайҳи-с-салом бозистод.

Осиф бидонист, Сулаймон алайҳи-с-саломро хабар кард, то он санамро бишикаст.

Пас, Ҷабраил алайҳи-с-салом омад ва гуфт: «Чунон ки дар хонаи ту сурат парастиданд, мамлакат аз ту биравад». Баъд аз чихил рӯз бо вай доданд.

¹ Тираст – сесад

² Тафаххус – тафтиш

³ Сураи Сод, қисмати аз ояти 34

⁴ Салват – тасаллӣ, хӯшҳолӣ

Баъзе гӯянд, ки ин «ҷасад» писари Сулаймон алайҳи-с-салом буд.

Ва Сулаймон алайҳи-с-салом ро ҳазор зан буд. Гуфт: «Ба ҳазор фирош биравам ва маро ҳазор писар биёяд». Ба зафон¹ «Иншоаллоҳ» нагуфт. Вайро аз он ҳама занон писаре омад нокис.

Девон қасд карданд, ки вайро ҳалок кунанд ва гуфтанд: «Аз писар ҳамон ранҷ бинем, ки аз падар». Сулаймон алайҳи-с-салом он писарро ба абр супурд.

Офаридгор Малак-ул-мавро фармуд, ки «Сулаймон писарро ба абр супурд ва ба ман насупурд. Чони вай биситон ва он тани бечон бар тахти вай афкан!» Ин «ҷасад» ин аст.

Сурати Сарира. Дар Ҳиндустон ба шаҳри Сарира хонаест сангин, дар он сурате карда, дасте бар рӯй ниҳода ва дасте бар ҳаво дошта. Ҳар кӣ хоҳад, ки рӯйи вай бинад, чизе бар дасти вай ниҳад, то дасти чап аз рӯй бардорад. Он чо пире нишастааст, онро бармедорад.

¹ Зафон – забон

Сурати Булур. Дар ҳадди Булур, ҷойе, ки Офтоб ба вай нарасад магар се моҳ дар соле ва боқӣ нух моҳ торикӣ бувад, дар он санаме кардаанд бар мисоли зане, вайро ду пистони бузург карда. Беморро он ҷо баранд ва даст бар пистони вай ниҳад, қатрае шир аз он бичакад ва бемор бихӯрад, беморӣ аз вай зоил шавад¹. Ва агар начакад, бимирад. Пас, бемор аз он ҷо васият кунад. Ва ин ғариб аст.

Сурати румӣ. Дар Рум сурати духтаре сохтаанд нишаста ва мегиряд ва ашкро ба остин меистарад².

Ғураборо³ имтиҳон кунанд ва гӯянд: «Фалон духтар мусибатзада аст, магар вайро дил хуш кунӣ».

Ғариб бо вай мегӯяд бисёре. Пас, берун ояд ва гӯяд: «Суд намедорад ва сухан қабул намекунад».

Дигар. Ба Қармисин чашмае буд, бар сари он сурате сангин. Ҳар кӣ онро биафканад, об бозистад. Чун ба по рост бигирад, об равон шавад. Чун санг биафтад, духтарони бикр биёянд ва бознишонанд ва обе азим аз зери он равон шавад.

Сурати мисрӣ.

Дар биёбони Миср миле кардаанд, бар сари он сурати зане нишаста ва ба ангӯшт ишорат ба роҳ мекунад.

Агар мурге бар сари вай нишинад, парҳои вай бисӯзад ва ба зер афтад. Ва гурабо, ки гузаранд, онро бармедоранд.

Ба Тадмур сурате кардаанд аз они ду духтар бар санг, бар он байтҳои бисёр гуфта. Минҳо:⁴

¹ Зоил шавад – бартараф шавад

² Меистарад – пок мекунад

³ Ғурабо- ғарибон, бегонагон

⁴ Минҳо – аз ҷумлаи онҳо

ما صورتان بتدمر قد راعتا اهل الحجي وجماعة العشاق
غبرا على طول الزمان ومرة لم يسأما من ألفة وعناق

(Ду сурате дар Тадмур аз ҷониби аҳли хирад ва ҷамоати ошиқон қадрдонӣ нашуданд,

Дар тӯли замон бар онҳо гарду губор нишастааст ва боре аз улфату огуш хаста нашудаанд.)

Ва Муҳаммад ибни Ҳочиб гӯяд:

أدتمر صورتاك هما لقلبي غرام، ليس يشبهه غرام
أفكر فيكما فيكبر نومي إذا أخذت مضاجعها النيام

(Эй Тадмур, ҷарду сурати ту қалби маро шефта кардааст,

Шефтагӣ, ки онро назире нест.

Ман дар бораи ҷардуи шумо фикр мекунам ва хобам мебардам.

Дар ҳоле ки ҷама дар бистари хоби худ ҳастанд.)

Сарои Апарвез дар Қирмисин ва сурати Шабдиз. Ба Қармисин сароест аз они Кисро Апарвез, дар он суратҳои аҷаб карда ва ба якфарсангии он сурати Шабдиз карда: марде бар аспе аз санг, диръ¹ пӯшида ва зирехро мисмор² пайдо карда.

¹ Диръ – чавпан

² Мисмор – меҳ

Мусаввири¹ вай Синиммор. Ва Синиммор он буд, ки Хаварнак² кард ба Куфа. Ва Шабдиз аспе буд, ки малики Ҳиндустон фиристод ба Апарвез. То зину лугом доштӣ, бавл накардӣ ва на бинӣ дамидӣ. Гирд бар гирди сунби вай шаш бадаст³ буд. Бузургтар аз филе буд. Мор вайро бизад⁴. Апарвез бигирист. Бифармуд, то сурати вай бикарданд дар деҳи Чобон.

Чун ин сурат бидид, ачабтар аз он дид, ки зинда буд ва гуфт: «Хабар медиҳад аз марг ва ба ҳаракоти мо».

Ва аҳли ҳикмат савганд хӯрданд, ки «Ин сурат на одамі кардааст. Магар Офаридгор офаридааст».

Баъзе аз куффори Рум он бидиданд, гуфтанд: «Худоро дар ин сурат сиррест. Рӯзе падид ояд холи он».

Баъзе аз ҳукамо гӯянд: «Агар яке аз Фаргона ва аз Шуши аксо⁵ ба дидани ин сурат ояд, маломат набояд кард».

Ва чун нек андеша кунанд, бидонанд, ки агар ин сурат одамі кардааст, шигифтӣ бувад, ки Офаридгор шахсеро илҳом диҳад, ки аз санг чунин сурате кунад. Ё магар санг мусаххари⁶ вай буд, то онро аз сангҳои мулавван⁷ дарҳам сохт? То чойе ки сиёҳ мебоист, сиёҳ кард ва чойе ки сурх мебоист, сурх кард. Ду чашмаш ҳадакаи⁸ сиёҳ кард, гирд бар гирди он сапед ва гӯшҳо ва канорҳои вай сурх.

Ва аглаб бар онанд, ки ин сурат ва он ки наздики ваянд Фарҳод кард. Ва Фарҳод шахсе буд шучоъ ва сиёҳ ва латиф ва дар хидмати Апарвез будӣ. Ва Апарвезро зане буд номи вай Ширин. Ва Фарҳод ўро дўст дошт ва Кисро медонист. Фарҳодро ба ин сахро фиристод, то галларо нигах дорад. Фарҳод сурати вай нақш кард бар ин кӯх.

Пас, вайро ба кӯхи Биҳистун фиристод ва вайро фармуд, то кӯхро ба се амуд⁹ муаллақ бидорад. Баъзе аз он биканд, хабар ба вай расид, ки «Ширин ҳалок шуд». Вай аз ин ҳашм кулангро бар болои кӯх афканд.

Рӯзгор баромад. Аз дастаи куланги вай дарахти анор баромад. Ва кас бар сари он кӯх натавонад рафтан. Ва Фарҳод низ бимурд.

¹ Мусаввир – рассом, нигоранда

² Хаварнак – номи қаср

³ Бадаст – ваҷаб

⁴ Бизад – неш зад

⁵ Аксо – дур

⁶ Мусаххар – фармонбардор

⁷ Мулавван – ранга

⁸ Ҳадақа – гавҳарак

⁹ Амуд – сутун

Ҳикоят

Бидон, ки ин Ширин аз авлоди мулук¹ буд ва мухтарама буд ва иффате² дошт багоят. Ва Апарвез вайро дӯст доштӣ. Ва гӯянд чандин хазор-хазор динор ин зан ба пулҳо ва работҳо³ кард. Ва аз Рум буд. Ва Апарвез ба ҳукми вай будӣ.

Шерӯя падари худро-Апарвезро бидушт. Кас ба Ширин фиристод, ки «Зани ман бош!»

Гуфт: «Ман модари ту бошам. Ва агарчи ту аз ман назодаӣ, ман чуфти ту набошам».

Ин Шерӯя хазоини вай ба гораи бурд ва таъна мезад дар ин Ширин ва меранҷонид.

Ширин ба танг омад. Гуфт: «Ин мард падари худро бидушт ва моли ман тороч дод. Ман чон аз дасти вай набарам. Аммо бо вай кайде⁴ созам». Пайгом ба Шерӯя фиристод, ки «Ман зани ту он гаҳ бошам, ки се кор бикунӣ: мол ва ҷавоҳири ман бозфиристӣ ва ҳар кас, ки Апарвезро кушт, бидушӣ ва лашкарро ҷамъ кунӣ ва бигӯӣ, ки ман таъна дар Ширин задам, ба личоҷ⁵ гуфтам ва дар ин кор дурӯғ задам».

Шерӯя ҳамаи мол ва ҷавоҳир ба вай боздод ва қотили Апарвезро гардан бизад ва бо лашкар гуфт: «Он чи дар ҳаққи Ширин гуфтам, дурӯғ гуфтам».

Ширин он ҳама молу ҷавоҳир ба оташ бисӯхт ва ҳамаро бишикаст ва Шерӯяро гуфт: «Амонате дорам аз падарат- Апарвез. Ба сари гӯри вай равам, бо вай супорам ва имшаб арусӣ кунем».

Ҷӯро ба гӯри Апарвез бурданд. Ангӯштаре дошт, заҳр дар нигини вай, онро бихӯрд ва ба гӯри Апарвез дарафтод ва чон дод.

Ин ҳикоят аз иффати ин зан боз гӯяд. Ва мо инро ирод кардем⁶ аз баҳри фавоид⁷.

Ва суварҳо ва тимсолҳо, ки Апарвез кард бисёр аст. Ин миқдор кифоят бувад.

Сурати ҳиндӣ. Ба Ҳиндустон шахрест онро «Калбо» хонанд. Дар он шахр амудест⁸, бар сари он батте⁹ карда, болҳо кушода, гардан дароз карда. Ҳар гаҳ рӯзи даҳуми моҳи муҳаррам бувад, чашмае дар зерин амуд аст пуроб, ҳамаро он бат боз хӯрад ва дар сари амуд

¹ Мулук – подшоҳон

² Иффат – покдоманӣ

³ Рибот – ғарибхона, қорвонсарои фақирон

⁴ Кайд – найранг, ҳила

⁵ Личоҷ – ситеза, инод

⁶ Ирод кардем – гуфтем

⁷ Фавоид – фоидаҳо

⁸ Амуд – сутун

⁹ Бат(т) – мурғобӣ

сӯлох ест¹, дар он сӯлох резад, то соли дигар аз зери амуд меравад ва Калборо тамом бувад аз об.

Сурате дар Армения. Ба Армения кӯҳест, бар он гӯсфанди сангин карда. Ташна он чо ояд, даҳон ба даҳони вай ниҳад, аз даҳони вай об равон шавад, то сер гардад. Ва гург харгиз перомуни он кӯҳ нагардад. Ва он тилисме аҷаб аст.

Ба Ҳиндустон кӯҳест, бар он сурати ду шер карда, аз даҳони ҳарду об равон шуда. Ва ду шаҳр он ҷост, аз он об ҳарду ободон буд, то хусумат афтод, даҳони шер бишкастанд ва оби вай бозистод. Даҳони вай заррин бикарданд, об надод. Ва ин шаҳр бирон бимонд.

¹ Сӯлох – сӯрох

Сурати дигар. Ба вилояти Танча хонаест аз мино¹ карда, дар он шере аз сим² карда ва шахсе бар он нишаста, оинае дирафшон³ дар даст гирифта. Ҳар бемор, ки дар он нигарад, агар худро бинад, нек шавад ва агар набинад, бимирад.

Сурате ба Қайрувон. Ба Қайрувон хонае кардаанд сангин, дар он тахте аз фирӯза, бар он сурати чинниён карда. Аз ҷумла, ҷаҳор сурат нигоштаанд даст дар дасти якдигар ниҳода ва бо якдигар сухан мегӯянд номафҳум. Ва ин ду ҷамоданд ва гӯё ва кас иллати он надонад.

Ин миқдор гуфта омад аз сувар⁴. Ва фоида дар он аст, ки Худойро ба қудрат бидонӣ, ки одамиро офаринад, ки ба киёсат⁵ чунин санъатҳо донад кард. Ин ҷумлат агар рост нақл кардаанд, аз сунъи⁶ Офаридгор бувад ва агар дурӯғ гуфтаанд, моро бурҳоне набувад ва он чи гуфтаанд, нақл кардем.

Ва мо баъд аз ин, ёд кунем гӯрҳои анбиё⁷ ва мулук⁸ дар офоқҳо, то дар он андеша кунанд ва бидонанд, ки авоқиби эшон чӣ буд.

Аҷоиби гӯр

Аз Қус ибни Соида пурсиданд, ки «Беҳтарин панде чист?»

Гуфт: «Аблаг-ул-ъизоти ан-назару ила маҳалли-л-амвот». *«Беҳтарин ваъзе он аст, ки дар гӯрҳо нигаранд».*

Ва мо аввал гӯре ёд кунем, гӯри Одам алайҳи-с-салом аст.

Марқади Одам алайҳи-с-салом. Гӯри Одам алайҳи-с-салом ба Сарандеб аст, нима дар бар⁹ ва нима дар баҳр. Болини вай дар хушк аст, бист араш¹⁰ ва по дар об дорад, чихил араш. Он ки дар хушк аст, кас ба он нарасад, ки ҷойи баланд ва маниъ аст ва он ки дар об аст, моҳӣ гирди он тавоф мекунад аз дур ва наздики гӯр наёрад рафт¹¹. Ва агар моҳие ё ҳайвоне бар гӯри вай афтад, мутаҳачҷар гардад¹² ва санг шавад ва ба қазри дарё равад. Ва Одам алайҳи-с-салом рӯй дар

¹ Мино – шиша

² Сим- нукра

³ Дирафшон – дурахшон

⁴ Сувар – суратҳо

⁵ Киёсат – зиракӣ

⁶ Сунъ – офариниш

⁷ Анбиё – паёмбарон

⁸ Мулук – подшоҳон

⁹ Бар(р) – хушкӣ

¹⁰ Араш – газ

¹¹ Наёрад рафт – ҷуръати рафтан накунад

¹² Мутаҳачҷар гардад – ба санг табдил ёбад

Машриқ кардааст, даст бар даҳон ниҳода ва дасте зери ноф ниҳода ва ишорат ба он мекунад, ки «Забон нигах доред ва фарч нигах доред!»

Хабар. Дар хабар омадааст, ки Одам алайҳи-с-салом рӯзе нишаста буд, аз фарзандони вай тифле пой бар пахлуи Одам алайҳи-с-салом ниҳод ва чун нардбон бар он баромад ва бар китфи вай нишаст ва ба зер меомад.

Яке гуфт: «Ё Одам, ин тифл бозӣ мекунад ва ту нигах мекуни?»

Гуфт: «Ҳеч намеёрам гуфт¹, ки ман дар пеш як ҳаракат бикардм, мулки бихишт дар сари он кардам ва метарсам, ки агар сухане бигӯям, вуболи ман шавад».

Ва бидон, ки Дарёи Сарандеб обест сиёҳ ва гӯри Одам нима дар об аст ва нима дар хушк ва бар сари гӯри вай дарахте рустааст азим, меваи вай монанди унноб² аст ва аз балғҳои³ вай монанди борон сад хазор қатраҳои оби зулол мечакад ба сари гӯри вай шабу рӯз, мутавотир⁴. Ва кас бар сари он гӯр натавонад рафтан. Ва он об чамъ мегардад ва дар маснаъҳо⁵ ва аҳли Сарандеб аз он об хӯранд. Ва гирд ба гирди вай сандуқҳо ниҳодаанд ва ҳазираҳо⁶ карда ва муътакифон⁷ нишаста аз мусалмонону кофир ва ҷухуду тарсо. Ва ҳинду гирди он нагардад. Ва ҳар ҳинду, ки зиёрати вай бикунад, бараҳна шавад ва дар савмаа нишинад ва лаззати дунё бар вай ҳаром гардад, то бимирад. Ин гӯр бар лаби Қулзум аст ва аз сомоне⁸ кӯҳи Қоф ва аз сомоне Зулумот⁹ ва аз сомоне об.

Марқади Довуд алайҳи-с-салом. Гӯри Довуд алайҳи-с-салом ба Байт-ул-муқаддас аст, наздики гӯри Иброҳим алайҳи-с-салом ва аз масофати дур бӯи мушк ояд аз он.

Ва сабаб он бувад, ки Довуд алайҳи-с-салом мамлакате азим дошт. Чун умри вай ба охир расид, Малак-ул-мавт¹⁰ омад ба сурати марде ва бо зани Довуд биншаст ва бо вай сухан мегуфт. Модари Сулаймон алайҳи-с-салом гуфт: «Шавҳари ман марде гаюр аст. Дур шав!»

Довуд алайҳи-с-салом даррасид. Малак-ул-мавт ба гӯшаи тахт рафт. Довуд гуфт: «Ин ҷо чӣ кор дорӣ?»

¹ Намеёрам гуфт – ҷуръати гуфтан надорам

² Унноб – челон

³ Балғ- барг

⁴ Мутавотир – пайваста

⁵ Маснаъ – обгир, обанбор

⁶ Ҳазира – деворбаст

⁷ Муътакиф – эътиқофнишин, гӯшанишин барои ибодат

⁸ Сомон – тараф

⁹ Зулумот – Торикистон

¹⁰ Малак-ул-мавт – фариштаи марг

Гуфт: «Туро сахт омад, ки бо зани ту сухан гуфтам?»

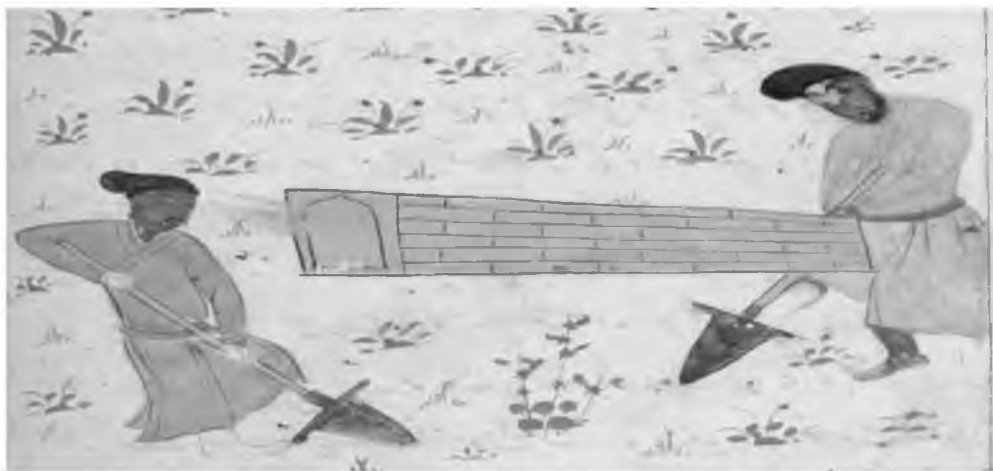
Гуфт: «Бале».

Гуфт: «Урёро низ сахт омад, ки зани вайро бихостӣ. Ва ман Малак-ул-мавтам».

Довуд алайҳи-с-салом гуфт: «Истигфор кунам аз гуноҳе, ки ба дари марг аз он маломат бинанд».

Пас, чони вай бардошт, вайро дар гӯр ниҳод.

Аҳли мамлакат зорӣ карданд. Сулаймон алайҳи-с-салом каргасонро фармуд, то болҳо бигшоданд, то Офтоб боз доранд ва мушк меафшонд дар он сахро то пур аз мушк шуд. Ва ханӯз бӯйи мушк аз он сахро ояд.

Марқади Иброҳим алайҳи-с-салом. Ва Аммо гӯри Иброҳим (а) он чост ба Байт-ул-муқаддас .

Ва Малак-ул-мавт пеши вай омад ба сурати марде наҳиф¹. Иброҳим (а) вайро меҳмон дошт. Вай таом намехӯрд ва лукма аз даҳони вай меафтод аз пирӣ ва сустӣ.

Иброҳим (а) гуфт: «Эй пир, умри ту чанд сол аст?»

Гуфт: «Чандин сол ва даҳ сол бар умри Иброҳим (а) зиёдат бувад».

Иброҳим (а) гуфт: «Илоҳӣ, чони ман биситон! Малак-ул-мавтро фирист, то чони ман бардорам, то чунин пир нагардам, ки хору залил шавам».

Ин пир гуфт: «Ано малакулмавт» (*Ман фариштаи марг ҳастам*).

Иброҳим (а) гуфт: «Саддакта². Ман аз Худо хоста будам, ки маро зиндагонӣ диҳад. Гуфт туро намиронам, то ба дуо Малак-ул-мавтро аз ман дархоҳӣ». Пас, чони вай биситад.

¹ Наҳиф – лоғар, хароб

² Саддакта – рост гуфти

Марқади Ҳорун алайҳи-с-салом. Аммо гӯри Ҳорун (а) дар Тех аст. Ва чун Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) дар Тех рафтанд, Ҳорун (а) кӯҳе сабз дид бар он кахфе¹, нур аз он бармехост, сарире² заррин дар он ниҳода, чомаҳои неку бар сарир афканда ва бар он набишта: «Ҳар кӣ болои вай микдори ин гӯр бувад, ҷойи вай бошад».

Мӯсо (а) дар он хуфт, рост намеомад. Ҳорун (а) дар он хуфт, ба андозаи вай буд.

Малак-ул-мавт бар сурати шаҳси неку биёмад ва ҷони вай биситад. Ва аз ин сабаб рӯҳбонро³ дар куҳуф⁴ дафн кунанд.

Ва Мӯсо (а) боз гардид. Ва бани Исроил Ҳорун (а)-ро дӯст доштандӣ, ки вай ҳалим буд. Гуфтанд: «Мӯсо Ҳорунро ҳалок кард». Ва ўро меранҷонидандӣ, ба ин сабаб.

Марқади Мӯсо алайҳи-с-салом. Аммо гӯри Мӯсо (а) кас надонад, ки кучост. Ва кас маргро ҷунон кориҳ⁵ набудӣ, ки Мӯсо (а). Офаридгор гуфт: «Ё Мӯсо, ман ҳукм кардам, ки ҳама халқ бимирад. Ва агар хоҳӣ, ҳазор сол туро умр диҳам ва охир ҳам марг бувад». Пас, Малакулмавт омад.

Гуфт: «Ҷон аз кучо биситонӣ?»

Гуфт: «Аз даҳон».

Гуфт: «Таврот ба он хондаам».

Гуфт: «Аз гӯш».

Гуфт: «Таврот ба он шунидаам».

Гуфт: «Эй Мӯсо, шароб хурдаӣ?»

Гуфт: «На».

Гуфт: «Лаб биёр, то бўӣи даҳонат бишнавам⁶!»

Гуфт: «Шояд».

Малак даҳон бар даҳони вай ниҳод ва ҷонаш баркашид.

Вайро саду шаст сол умр буд.

Марқади Яқуб алайҳи-с-салом. Гӯри Яқуб (а) ба Шом аст.

Чун вақти вафоти вай бирасид, қасди Байт-ул-муқаддас кард ва Юсуф (а)-ро васият кард, ки «Чун вафоти ту даррасид, қасди Байт-ул-муқаддас кунӣ ва Миср, ки ҷойи фиръавнон аст, бигзорӣ!»

Омад то гӯри Иброҳим (а). Гӯре дид ва малоикаро пурсид: «Ин гӯри кист?»

Гуфтанд: «Аз онӣ бандаи карим».

¹ Кахф – ғор

² Сарир – тахти хоб

³ Рӯҳбонон – роҳибон

⁴ Куҳуф – ғорҳо

⁵ Кориҳ – бадбин

⁶ Бишнавам – бибӯям

Дар он чо нигоҳ кард: минбарҳо дид заррин, бар он қавме неку.
Қасди эшон кард.

Фаришта гуфт: «Он чо марав, то он шарбат боз хӯрӣ!»

Вай онро бихӯрд ва ҷон бидод.

Вайро он чо дафн карданд, пеши гӯри Исҳоқ ва Иброҳим ва Сора алайҳиму-с-салом.

Марқади Юсуф алайҳи-с-салом. Гӯри Юсуф алайҳи-с-салом аввал ба Миср буд.

Чун бишнид, ки Яъқуб алайҳи-с-салом вафот ёфт, дилтанг шуд ва гуфт: «Таваффанӣ муслиман ва алҳиқнӣ би-с-солиҳин». Яъне «Маро ба обо¹ ва аҷдодам² бирасон!»

Чун аз дунё раҳил³ кард, бар ҷониби Нил дафн карданд. Дар он ҷониб фароҳӣ ва неъмат зоҳир шуд ва дар ин ҷониби дигар қаҳтӣ ва тангӣ падид омад.

Райён ибни Валид кас фиристод ба писари Юсуф алайҳи-с-салом - Ифроим ибни Юсуф ва гуфт: «Тобути Юсуф ба ин ҷониб овар!»

Тобути вайро ба ин ҷониб овард. Фароҳӣ ва неъмат падид омад ва қаҳтӣ аз он сомони⁴ дигар шуд.

Пас ҳар ду гӯрӯхро хусумат афтод. Пас, иттифоқ карданд, ки тобути вайро дар қаъри Дарёи Нил дафн кунанд. Пас, анбубаҳо⁵ карданд аз расос⁶ ба бар сари якдигар ниҳоданд дар қаъри дарё ва об аз он бирехтанд ва тобутро ба қаър бурданд ва дафн карданд ва анбубаҳо баргирифтанд. Ва об бар сари гӯри вай равон шуд ва дар ҳарду ҷониб фароҳӣ падид омад.

Ва он чо буд тобути вай то рӯзгори Мӯсо алайҳи-с-салом. Пас Сорих ибни Исроил ибни Яъқуб Мӯсо алайҳи-с-саломро гуфт: «Агар ман устухонҳои Юсуф ба ту намоям, маро шафоат кунӣ?»

Гуфт: «Бале».

Сорих гуфт: «Дар қаъри дарёст, ба фалон ҷойгоҳ».

Вайро баровард ва ба Байт-ул-муқаддас бурд. Ва пеши турбати Яъқуб алайҳи-с-салом вайро дафн карданд.

Марқади Дониёл алайҳи-с-салом. Гӯри Дониёл алайҳи-с-салом дар Шуш аст.

Ва чун Абӯмӯсои Ашъарӣ Шуш биситад ва ҳазоин⁷ баргирифт, ҳазинае бимонд. Раҳо намекарданд ва гуфтанд: «Дар ин чо тобути

¹ Обо – падарон

² Аҷдод – бобоён

³ Раҳил – гузашт, вафот

⁴ Сомон – ҷониб

⁵ Анбубҳо – қубурҳо

⁶ Расос – сурб

⁷ Ҳазоин – ҳазинаҳо

Дониёл аст. Ва ин часад пеши туркон буд. Дар шаҳрҳо қаҳтӣ падида омад, муддате дароз бимонд ва боз намегардид. Мо аз туркон ин тобут ба орият биситадем ва гаравгон ниҳодем ҳафтод аҳли байти худро, то мо ба он борон хоҳем, он гаҳ боз ҷой фиристем».

Абӯмӯсо ҳазина боз кард, сарире дид, дар он шахсе даст бар зону ниҳода, ангӯштарӣ дар ангӯшт, бар он нақш карда сурати вайро, аз ҳар сомоне шере.

Ва сабаб он буд, ки модар Донёлро дар биёбон бизод ва бимурд. Офаридгор шери мода баргумошт, то вайро шир дод. Ва шери нар аз баҳри вай сайд кардӣ. То Дониёл парварда шуд. Вай нақш аз ҳарду шер бар ангӯштарӣ кард ва сурати худ дар миёни ҳарду бинигошт: яъне «Маро ин ду ҳайвон тарбият карданд» - зоҳир кардани шукр.

Абӯмӯсо пайгом ба Умар (р) фиристод, ки чунин ёфтам тобути Донёл.

Вай ҷавоб дод, ки «Тааррузи он¹ марасон ва аз эшон маситон!»

Абӯмӯсо онро дар шаҳри Шуш дар қаъри об, дафн кард, дар тобути обгина² ва об бар он равон кард.

Ва моҳиён бар гӯри вай эмин бошанд, касе эшонро сайд накунад ва бар сари гӯри вай хуфта бошанд, ҳар яке чандон ки гове. Ва аз шигифтии он яке ин аст, ки нони мағсуб³ ба эшон андозанд, нахӯранд. Ва агар нони ҳалол бияндозанд, моҳиён ба сари якдигар дароянд ва мерабоянд.

¹ Тааррузи он – даст ба он

² Обгина – шиша

³ Мағсуб – ғасбшуда

Ва Абӯмӯсо дар он хазина чанд китоб биёфт, онро ба Каъб-ул-ахбор супурданд.

Зикри Асҳоби Каҳф. Гӯри Асҳоби Каҳф горест саҳмнок¹.

Убода ибни Сомит гӯяд, ки Абубакри Сиддиқ (р) маро бифиристод ба малики Рум ба расулӣ, ки «Ҳарб хоҳад буд». Чун ба Қустантиния расидам, кӯҳе дидам сурх, дар он каҳфе, бар он даре оханин. Дар он ҷо рафтам. Сездеҳ мардро дидам бар пахлуҳо хуфта, гилемҳо дар сар кашида, баъзе чавон ва баъзе пир.

Мардеро дидам шамшере бар рӯй омада. Гуфт: «Мо ҳар сол дар ин гор оем ва рӯйи эшон пок кунем аз хок ва нохунҳои эшон ва саблатҳо² бигирем».

Пурсидам, ки «Ин гурӯҳ кистанд?»

Гуфт: «Пеш аз Исо ба чаҳорсад сол, пайгамбарон буданд. Ва пеш аз ин намедонем». Ва дуруст он аст, ки на Асҳоби каҳфанд, ки Асҳоби каҳф дар ҷоҳеанд, ки саҳме³ дорад, ки кас дар он наёрад⁴ нигоҳ кардан аз бим. Ва он ҳафт маликзода буданд.

Зикри Асҳоби Рақим. Аммо Асҳоби Рақим баъзеанд аз хоссони Худои таоло.

Ва амирулмуъминин Восиқ Биллоҳ Муҳаммад ибни Мӯсоро бифиристод ба вилояти Рум то аз Асҳоби Рақим хабаре оварад.

Гуфт, бар кӯҳе рафтем, дар он сарабе⁵ дидем тираст⁶ гом⁷ дарозо, дар он хонаҳо ва мурдагон дар он. Ва марде он ҷо нишаста, мардумро манъ мекард, ки эшонро бинанд ва гуфт: «Ҳар кӣ эшонро бинад, офате ба вай расад».

Ман эшонро бидидам: ҳама дар палосҳо печида ва андомҳои эшон дар сабр⁸ ва қир гирифта ва кофур бар он рехта. Даст бар синаи яке фуру овардам, мӯйи синаи вай саҳт буд.

Чун боз гардидам, он муваккал⁹ таоме овард ва сам¹⁰ дар он ниҳон карда, то магар яке ҳалок шавад ва гӯянд сабаб он буд, ки эшонро бидидӣ. Бидонистем, он нахӯрдем ва боз гардидем. Пурсидам, ки «Ин қавм кистанд?»

Гуфтанд: «Асҳоби Рақиманд».

¹ Саҳмнок – тарснок

² Саблат – мӯйлаб

³ Саҳм – тарс, хавф

⁴ Наёрад – ҷуръат накунад

⁵ Сараб – таҳхона

⁶ Тираст – сесад

⁷ Гом – қадам

⁸ Сабр – шираи сабр (алоэ)

⁹ Муваккал – гумошта, мутавалӣ

¹⁰ Сам(м) – захр

Зикри машҳади валади¹ Идрис алайҳи-с-салом. Дар вилояти Ховар ҳисорест² дар миёни реги равон, чойи маниъ³ ва даре оҳанин дорад, бар дари вай шере карда аз мис, аз даҳони вай оташ медарафшад⁴. Малике он ҷо расид, аз ҳукамо пурсид, гуфтанд: «Магар чашмаи нафт аст ва оташ даргирифта. Ин шер бар он ниҳодаанд, то оташ аз даҳони вай медарафшад».

Он малик бифармуд, то онро бардоштанд. Фазое дид дар он айвоне аз ҷазъ⁵ карда. Ҳар кӣ наздики он айвон мерафт, бонг бар вай мезаданд, ҳоле чон медод. Ва ҳеч касро намедиданд.

Ин малик тафаххус⁶ кард, ҳукамо гуфтанд: «Дар ин айвон гӯре аз они фарзандони Идрис (а) аст ва беш аз ин намедонем». Малик бозгардид. Ва амсоли ин дар офоқ бисёр аст.

Қабр. Аз бани Хузоа шахсе гӯяд, ки дар саҳро бонги шер шунидам, дар сарабе⁷ гурехтам, шахсеро дидам дароз ва зиреҳе пӯшида зангор гирифта ва камаре баста ва бар лавҳе набишта: «Ано Мадян ибн Иброҳим (*Ман Мадян писари Иброҳим ҳастам.*)

Маро қуввати ҳазор мард буд ва ҳазор сол умри ман буд, ҳазор лашкар ҳазимат кардам, ҳазор шаҳр биситадам, ҳазор зан бихостам, илми тиб ва табоиъ⁸ ва манобити¹ ақоқир² бидонистам. Валекин

¹ Валад – фарзанд

² Ҳисор – қалъа

³ Маниъ – мустаҳкам

⁴ Медарафшад – меафрӯзад, мелурахшад

⁵ Ҷазъ – муҳраи сулаймонӣ, муҳраи яманӣ, навъе аз сангҳои ороишии раҳ-рах

⁶ Тафаххус – тафтиш, пурсучӯ

⁷ Сараб – таххона

⁸ Табоиъ – табъҳо, ҳислатҳо

маргро чора надонистам. Хама фонӣ шавад, магар Офаридгор. Ва моро аз бахри фано офарид ва бо сарои бако мехонад».

Қабр. Дар бодияе гӯре ёфтанд, дар он тобуте мисин ва бар он қуфли заррин. Бозгушуданд, мурдае дар он буд ба қатрон³ андуда ва ду мухраи сабз дар гардан баста, ба хун бар кафани вай набишта: «Ано Ҳорис ибну Ҷабалаи Ғассонӣ» (*Ман Ҳорис писари Ҷабалаи Ғассонӣ ҳастам*).

Қубур⁴. Ва ба Рум канисаест⁵ дар он гӯри Шамбун. Ҳар сол малики Рум он ҷо ояд ва микрозе⁶ дорад ва дари гӯр боз кунад ва мӯйи Шамбун бичинад ва нохунҳо рост кунад ва бар аҳли мамлакат бахш⁷ кунад. Нухсад сол аст, ки чунон мекунад. Дар он ҷо ҳазору

дувист⁸ саҳифаи заррин аст дар замин афканда, деворҳо ба дебоч⁹ пӯшида, то ҳок бар он нанишинад. Дар он ҷо амуде¹⁰ аз ёкути сурх баста, ба шаб рӯшноӣ диҳад, ки ба он китоб тавонанд хондан.

Ва мардуми Румия ҳама ришҳо тарошанд, ба ҳукми он ки Шамбун ва Ҳавриёнро риш битарошиданд ва бизаданд. Чун аҳли Румияро маълум шуд, ки Шамбун барҳақ аст, пушаймон шуданд ва

ришҳои худро битарошиданд ба кафорати он. Ва ин машҳад он ҷост, ки канисаи Зайтун аст.

¹ Манобит – ҷойҳои рӯйидан

² Ақоқир – гиёҳҳои шифобахш

³ Қатрон – шираи равғанмонанди сиёҳ аз санавбар, арар ва ангишт

⁴ Қубур – қабрҳо

⁵ Каниса – калисо

⁶ Микроз – қайчӣ

⁷ Бахш – тақсим

⁸ Дувист – дусад

⁹ Дебоч – абрешим

¹⁰ Амуд – сутун

Ва мо баъд аз ин гӯрҳои мулуки машҳур ёд кунем. Иншоа-л-лоху таоло.

Дахмаи малик Таҳмурас ва мулукони¹мутақаддам². Гӯри малик Таҳмурас бар кӯҳест, ки онро «Бандароб» хонанд, ба билоди³ Сипохон. Ва малике буд азим. Вайро «Девбанд» гӯянд.

Ва малик Меҳроҷ он ҷо расид, қалъае дид аз мармари сапед, бар сари вай саворе дар он ҳисн⁴ бигрифта, дасте ба инон⁵ ва дасте бар қафали⁶ асп ниҳода. Ҳар касе, ки пой дар он нардбон ниҳодӣ, он савор наърае бизадӣ, ки ҷон аз тан бипаридӣ.

Меҳроҷ бифармуд, то он нардбон биканданд. Чоҳе дид, дар он чархе. Онро бишкаст. Он савор биафтод.

Бар қалъа шуд. Хонае дид аз лочвард, он ҷо тобути заррин, пур аз мушк, дар он шахсе хобида, зарбофте дар сар кашида. Лавҳе дид заррин, бар он набишта: «Манам Таҳмурас ибни Ҳушҳанг. Ин ҳисор бисохтам, гавҳаронро ҷамъ кардам, ки ҳар яке қимати кишварест, бар пушти дев савор шудам, гирди олам вайро бидавонидам. Чун ман бимурдам, ки бимонад? Эй шахсе, ки ба ин ҷо расӣ, дил дар ҷаҳон набандӣ, ки масали дунё чун барқ аст дар абр ва чун оташ дар санг. Вайро ҳеҷ диранг⁷ набошад. Гирди тобути ман магард ва гирди хонаи лочвард магард, ки дар он халқаи Одам аст ва ёраи⁸ Ҳавво».

¹ Мулукон – подшоҳон

² Мутақаддам – гузашта

³ Билод – кишвар, сарзамин

⁴ Ҳисн – қалъа

⁵ Инон – лачом

⁶ Қафал – сури, рон

⁷ Диранг – бақо

⁸ Ёра – дастпона, дастбанд

Чун Мехрочи Ҳиндӣ он бихонд, бисёр бигирист ва зиёрати он бикард ва мушк бирехт ва анбар бисӯзонид ва бозгардид.

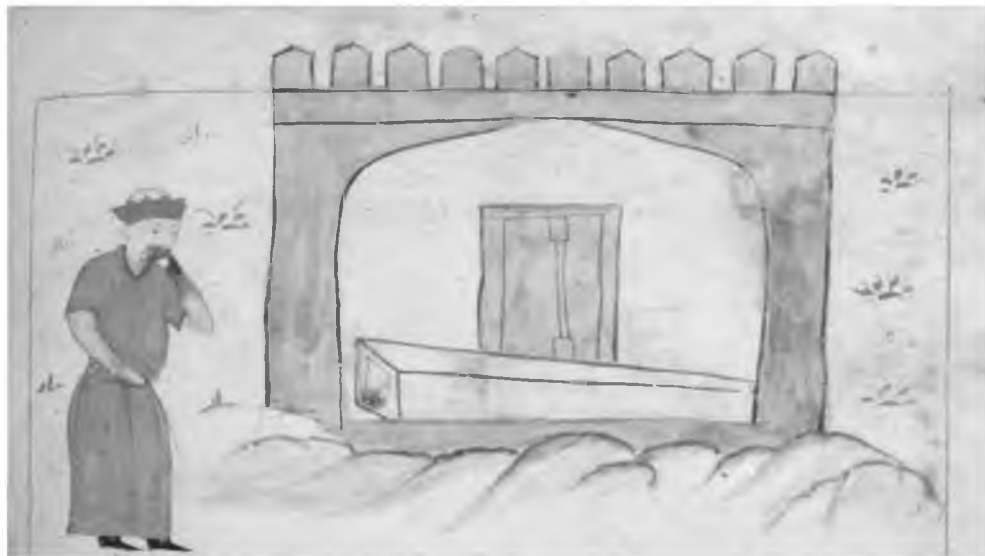
Қабри малик Сиёмак. Гӯри Сиёмак ибни Каюмарс ба сарҳади Ҷануб аст аз билоди Муҳтарақа. Қалъаест азим дар айвоне аз ҷазъ¹ карда, дар он тахте аз булур ниҳода, бар он сурате карда заррин, дар дасти вай лавҳе аз ёкути сурх, бар он хатте набишта, ки кас намедонист хондан.

Гӯянд, чун Афросиёб бигурехт аз лашкари Кайхусрав, он ҷо расид. Пурсид, ки «Ин чист?»

Гуфтанд: «Ин гӯри Сиёмак аст. Малике буд қохир². Чун бимурд, сурати вай бикарданд аз зар, бар ин тахт ниҳоданд».

Гуфт: «Ин хатро бихонед!»

Рӯхбон, ки он забон донист, гуфт: «Набиштааст, ки манам Сиёмак ибни Каюмарс. Рӯйи замин ба фармони ман буд ва мургу деу парӣ мусаххари³ ман шуд. Ҳазор сол умр ёфтам. Чун ҷаҳон мусаххари ман шуд, гардун⁴ бо ман пайкор⁵ кард. Чунон аз дунё раҳил⁶ кардам, ки камтар касе. Дар ин олам, кас ин мурод наёфт, ки ман ёфтам. Ва ба кас бинамонд, чунон ки ба ман бинамонд».

Қабри Искандар. Гӯри Искандар ба Искандария аст, бар сари кӯҳе.

¹ Ҷазъ – мӯҳраи сулаймонӣ, мӯҳраи яманӣ, навъе аз сангҳои ороишии рах-рах

² Қохир – хашмгин

³ Мусаххар – тобеъ

⁴ Гардун – дунё, рӯзгор

⁵ Пайкор – мубориза, ҷанг

⁶ Раҳил – рихлат, гузашт

Ва сабаб он буд, ки чун Искандар ба Фаргона расид ва аз он ҷо ба Самарқанд омад ва бигзашт аз Ҷайхун ва бозгардид, ранчур¹ шуд ва ба Домгон вафот ёфт. Вайро дар тобути заррин ниҳоданд ва ба модараш фиристоданд ва уламо дар пеши тобути вай мерафтанд.

Чун мардум ҷамъ омаданд, Аристотелис гуфт: «Ин он маликест, ки ҳама мулукон асири вай шуданд. Акнун, вайро асир карданд».

Дигар гуфт: «Ин он маликест, ки ҳама ҷаҳон дик² аз он вай буд. Имрӯз, вайро ҳеч нест».

Дигаре гуфт: «Ин он малике буд, ки ҳама ҳазинахоро ҷамъ кард. Имрӯз, ҳама пароканда шуд».

Дигаре гуфт: «Ин он маликест, ки ҳамаро ба вай умед буд. Имрӯз, умедворӣ аз ҳама бурида шуд, магар аз раҳмати Офаридгор».

Чун ба Искандария расид, модарашро ҷашм бар тобут омад, гуфт: «Эй Худои олам, бибахш бар ман ва сабр деҳ маро ва раҳмат кун ба ин писари ман!»

Вайро бар сари кӯҳе бурд олӣ ва тобути вай он ҷо дафн кард, то аз масофатҳо дидор бошад.

Марқад. Дар мафозае³ ба Юнон сахраест⁴ бузург, бар он қадре гул карда, бар сари он шахсе хуфта, ҷомае бар вай пӯшида. Кас надонад, ки он кист. Чанд ҳазор сол аст, ки бар он сахра хуфтааст. Дар он вилоят зиёрати вай кунанд. Баъзе гӯянд, ки «Пайгамбаре буд, бо дев ҷанг кард, ҳалок шуд». Тарсоён⁵ гӯянд, ки «Писари Худост».

Қабр. Дар билоди Чин гӯрест азим, дар он марде чандон, ки нахле⁶, бар ду пой истода, ҳар ду даст аз бун⁷ биафтода, бар тани вай муйи бисёр. Даст бар шиками вай мезананд, бонги табл меояд. Ва кас надонад, ки он кист.

Қабр. Ва ҳам дар ин вилоят гӯре ёфтанд ва дар он каллаи саре чандон, ки куббае⁸ бузург, бист араш⁹ гирди вай, гирди он тавқе заррин гирифта ва айвон дар сари он зада ва қуфле бар он ниҳода. Чун рӯзи ид бошад, он дар бигшоиянд ва он калларо мебинанд ва яке гӯяд: «Битарсед аз он Худое, ки халқеро чунин офарид ва ҳалок

¹ Ранчур – бемор

² Дик – дирӯз

³ Мафоза – биёбон

⁴ Сахра – харсанг

⁵ Тарсоён – масеҳиён

⁶ Нахл – дарахти хурмо

⁷ Бун – беҳ

⁸ Кубба – гунбад

⁹ Араш – газ

кард!» Ва миёни он коса пури шароб кунанд ва меҳӯранд ва он гах, баргардонанд то иди дигар сол.

Қабри азим¹. Малики Машрик дар мулки худ гӯре ёфт, дар он шахсе. Ду дандони вай бар ду шутур ниҳод ва ба халифа фиристод.

Халифа нома набишт ва гуфт: «Эй кофир, битарс аз он Худое, ки чунин халқ офаринад ва ҳалок кунад!»

Қабр. Ба ҳудуди Барбар хонаест мураббаи² мусаққаф³, дар он шахсе хобонида чандон, ки дарахте, ҳар дасте чандон, ки сутуне, даст бар сар ниҳода. Ҳар киро таб ояд ва дар ин хона ояд, зуд таб зоил⁴ гардад. Ва қаблае, ки дар он вабое бувад, хоки он гӯр он ҷо баранд, вабо боз гардад. Ва кас намедонад, ки он кист.

Қабр. Ба Яман гӯре ёфтанд, дар он шахсе хуфта, дар ангӯшти вай ангӯштарӣ чандон, ки ба сари одамӣ фурӯ мерафт. Онро ба Умар ибни Хаттоб (р) фиристоданд.

Чун бидид, бигрист.

Гуфтанд: «Чаро мегирий?»

Гуфт: «Бар худ мегирам. Қавме буданд, ки ангӯшти эшон қавитар аз гарданҳои мо буд, марг эшонро қаҳр кард. Надонам, ки аз ин ҷаҳон ҷӣ ёфтанд».

Ва асҳобон⁵ ҷумла мегиристанд бо вай.

Қабри азим. Ба рӯзгори Муовия шахсера ёфтанд бар санг хуфта, бисту ҳашт араш⁶ болои⁷ вай. Аз Каъбулаҳбор пурсиданд, ки «Ин кист?»

Гуфт: «Номи вай надонам. Аммо нишони он бигӯям. Офаридгор хабар медиҳад: «Кааннаҳум аъҷозу наълин ховия», яъне Қавми Од ҳар яке чандон, ки нахли⁸ афтода буданд».

Муовия бифармуд, то онро турбат бикарданд, то халқ аз он ибрат мегирад.

Қабр. Дар мадинаи Тадмур асосе⁹ меканданд, лавҳе заррин ёфтанд, бар он набишта: «Ҳозо мадфану Билқиси солиҳа. (Ин

¹ Азим – бузург

² Мураббаъ – чоркунча

³ Мусаққаф – бомпӯшида

⁴ Зоил – нест

⁵ Асҳобон – саҳобагон, ёрон

⁶ Араш – газ

⁷ Боло – қомат

⁸ Нахл – дарахти хурмо

⁹ Асос- пойдевор

оромгоҳи *Билқиси накукор аст*). Ислом овард ба Сулаймон (а) санаи¹ салоса ашара² аз мулки Сулаймон (а) рафта- рӯзи ошуро ва зани Сулаймон (а) шуд санаи арбаа ашара³ ва аз дунё раҳил⁴ кард рӯзи душанбе аз рабиъ-ул-аввал санаи ихдо ва ӯшрин⁵ аз мулки Сулаймон (а) ва фармуд, ки вайро ба шаб дафн карданд дар зери сури⁶ шаҳри Тадмур. На чин донист ва на инс».

Ва дар айёми Абдулмалик ибни Марвон он ҷо меканданд, тобут ёфтанд аз обгинаи зард, чун заъфарон ва вай он ҷо дуруст хуфта.

Нома ба Абдулмалик набиштанд. Ҷавоб дод, ки ҳамон ҷо дафн кунанд ва хирочи он вилоят дар вачҳи иморати он қубба⁷ кунанд.

Пас, бар сари он қуббае сохтанд аз мрамр ва сахраҳои⁸ азим.

Қабр. Ба рӯзгори Умар ибни Хаттоб (р) омилеро ба Начрон фиристод. Номае набишт, ки «Шахсе хоҳе меканд, дар он ҷоҳ шахсе ёфт ду даст бар сар ниҳода. Чун даст аз сараш бар медоштанд, хун равон мешуд. Чӣ фармой?»

Умар (р) дар ҷавоб набишт, ки «Ин он мард аст, ки Абузуръа - малики Яман қасди Начрон кард ва биканд ва бисӯхт ва Абдуллох ибни Сомирро бигирифт ва ба дини ҷухудӣ хонд, иҷобат накард, амуде⁹ бар сари вай зад ва бикӯшт, он гаҳ бифармуд вайро дар ҷоҳ афкананд ва бинбоштанд ва бист ҳазор мардро ба ин сон бисӯхт ва китоби Инҷилро бисӯхт, он гаҳ ба Яман рафт».

Ин аст, ки Офаридгор хабар дод: «Қутила асҳоб-ул-ухдуд»¹⁰ (*Соҳибони хандақҳо қушта шуданд*). Ва онро зиёратгоҳе сохтанд.

Қабр. Бар ҷазираи Арӯз (Вол) кӯҳест баланд, тарошида, ҳаргиз кас бар сари он натавонад рафт аз ҳеч ҷониб: бар он гӯри Кисро. Ҳар кас, ки он ҷо равад, чизе бар он кӯҳ афканад. Агар на, гарқ шавад. Ва кас бар он ҷо натавонад рафт.

Қабр. Ва он ҷо, ки Офтоб барояд, кӯҳест. Искандар ин ҷо расид, хоне дид оӣ, дар он хунбӯх ниҳода бузург, пури гугирди сурх ва тахте заррин ниҳода, шахсе бар он хобонида ва ҷароғпойи заррин ниҳода ва ҷомаҳои зарбофт бар он шахс афканда ва хӯшаҳои ёқут

¹ Сана – сол

² Салоса ашара – сенздаҳ

³ Арбаа ашара – чордаҳ

⁴ Раҳил – гузашт, вафот

⁵ Ихдо ва ишрин – бисту як

⁶ Сур – девор

⁷ Қубба – гунбад

⁸ Сахра – харсанг

⁹ Амуд – ҷӯб, сутун

¹⁰ Сураи Буруҷ, ояти 4

болои вай овехта. Искандар фуру рафт. Лавхе дид заррин, ба сурёни ба он набишта: Ин малик Уд ибни Удад аст. Ҳазор сол умраш буд, ҳазор зани бикр бихост, Ҳазор писар бизод, ҳазор ганҷ бинҳод. Чун марг расид, ин ҳеҷ суд надошт. Ва чун ҷаҳон ба охир расад, ин ганҷҳо уммати Муҳаммади араби алайҳи-с-салом бозбахшанд. Пас, аз он ҷо боз гардид.

Қабр. Ва ман аз шахсе сикқа¹ шунидам ки аз он сӯи Рум яксола роҳ гузашта буд, гуфт ба кӯҳе расидам, ба вилояте ва зери он кӯҳ, қахфе². Дар он ҷо рафтам. Дувоздаҳ мардро дидам истода чун ҳалқа ва беруни ҳалқа дӯконе, зане бар он хобонида, тифле дар канор гирифта. Аҳли он вилоят меғуфтанд, чанд ҳазор сол аст, ки эшон чунин истодаанд ва ин зану ин тифл чунин хуфтаанд: на пӯсида, на афтида. Ва мардум ба зиёрат мерафтанд. Ва чун ҷомаҳои эшон пӯсида шуд, ҳар кас эшонро ҷомае дӯзад ва эзоре дар сараш бандад. Ва ҳеҷ сабуъ³ ва даду⁴ дом⁵ дар ин ҷо наравад.

Ва ба он ҳудуд малике аз дунё рафт, васият карда буд, ки вайро дар он қахф дафн кунанд. Дафн карданд. Рӯзи дигар диданд берун андохта ва андомҳои вай шикаста.

Малике қасд кард, ки онро даре кунад ва ҳисне⁶ созад. Ҳарчанд иморат, ки мекард, ҳама ба шаб бирон⁷ мешуд.

Ва ман бисёр пурсидам, ки ин гурӯҳ кӣ бошанд, кас хабар надод ва бар аҳволи эшон кас мутталей⁸ нашуд. Ва дар он вилоят, атсаро шум доранд ва ҷойе, ки атса ояд, агар шугле кунанд, бигзоранд.

Қабр. Гӯре ёфтанд ба Ҳазрамавт, хонае аз санг тарошида, дар он ҷо ду сарири⁹ заррин, бар яке шахсе одӣ¹⁰, азим, хуфта, бар сари вай лавҳе ниҳода, бар он набишта: «Ано Шаддод ибни Од - соҳибу қасри машид» (*Ман Шаддод писари Од, соҳиби ин қасри бошукӯҳ ҳастам*).

¹ Сикқа – боваринок

² Қахф – ғор

³ Сабуъ – даранда

⁴ Дад – ҳайвони ваҳшии даранда

⁵ Дом – ҳайвони алафхӯр

⁶ Ҳисн – қалъа

⁷ Бирон – вайрон

⁸ Мутталей – хабардор

⁹ Сарир – кати хоб

¹⁰ Одӣ – аз қавми Од

Ҳикоят

Бидон, ки чун Маъмун ба хилофат биншаст, уламоро ҳозир кард ва фукаҳо¹ ва шигифтиҳои олам пурсид.

Доное гуфт, ки: «Анушервони Одил айвоне кардааст ба Мадоин, кас онро бирон² натавонад кардан».

Вай он ҷо омад, то бубинад. Шигифт дид. Марде пирро пурсид, ки «Ин айвон кӣ сохт?»

Гуфт: «Анушервон. Ва ман гӯри вай донам, ки кучост».

Вайро бурд ба роҳе душхор³ ва ба кӯҳе баршуд дарозии вай панҷ фарсанг. Бар сари вай, горе дид, дар он ҷо хонае ва тахте заррин ва Анушервон бар сари он хобида, тоҷ бар сар ва ёраҳо⁴ дар даст ва андомҳо олуда ба доруҳо, то табоҳ нашавад. Чун Маъмун вайро бидид, бигрист. Ва мӯйи баногуши вай сафед дид, исобае⁵ зарбофт бар пешонии вай баста, бар он набишта, ки «Дунё бар кас намонад. Ва гетӣ Яздон кард, на ман ба кӯшиш / Як раҳ, ки умр нест, ман чӣ хоҳиш? / Ки гетӣ на ҷовид, ман чӣ ромиш?»

Пас, ангӯштарӣ дид бар он набишта: «Ингор, ки ҳамаи гетӣ туро шуд. Чун гоҳи рафтани омад, ҷӣ суд, ки ҳама нест шуд? Пас аз вафоти ман, малике инҷо ояд, бо вай ноқисе бувад, ки дар ин қубба⁶ хиёнат кунад».

¹ Фукаҳо – факехон

² Бирон – вайрон

³ Душхор – душвор

⁴ Ёра – даспона, дастбанд

⁵ Исоба – дастор

⁶ Қубба – гунбад

Маъмун берун омад ва тафаххӯс¹ кард. Ходиме ангӯштарӣ баргирифта буд. Аз вай бозситад. Бар он набишта буд: «Ҳар киро мол на, комронӣ на. Ҳар киро зан на, кадхудой на. Ҳар киро фарзанд на, шодмонӣ на. Ҳар киро ин се на, ҳеч ғам на».

Ҳикоят

Ва бидон, ки чун Искандар ба вилояти Бохтар расид, ба сарҳади Зулмот кӯҳе дид аз лочвард, бар сари он хонае аз ёқути зард, дар миёни вай чашмаи об, бар токе гавҳаре ниҳода, фуруғ бар он об афканда ва хона рӯшан шуда, бар сари чашма тахте заррин, бар сари он шахсе хобида, тани вай чун тани одамӣ ва сараш чун сари гӯроз, бар фироше² аз кофур, чодаре аз симбофт бар вай кашида. Ҳар кӣ наздики вай мерафт, ҷон меод. Пас, аз он чашма овоз меомад, ки «Искандар, гирди олам гардидӣ ва басе чизҳо дидӣ, ки кас надид. Даст бидор, ки вақти рафтан аст».

Чун Искандар бишнид, гуфт: «Хабари марг шунидам». Ва бозгардид.

Аз уламо пурсид холи он мурда, кас надонист, ки он кист ва он ки наздики вай меравад чаро ҷон медиҳад.

Ва Искандар ба Ироқ омад ва аз дунё реҳлат кард.

Қабр. Калбӣ гӯяд, ки аҳли Санъо хуфрае³ меканданд, аз ҷе⁴ ёфтанд муҳкам, дар он сарире¹ ниҳода, бар он шахсе дувоздаҳ араш² боло³,

¹ Тафххус – тафтиш

² Фирош – бистар

³ Хуфра – чуқурӣ, чоҳ

⁴ Азҷ – иморати баланд

дар даст шохе заррин, бар сари вай ёкуте сурх, болои вай лавҳе заррин, бар он набишта, ки «Ман Ҳассон ал-Қил. Мулк Худорост. Рӯзгор маро ҳалок кард. Ба ин қалъа шабе бихуфтам, марг маро бигрифт, ин қалъа зиндони ман шуд ва гӯри ман омад».

Фасл

Бар дари қасре диданд набишта, ки «Басо малико, ки ин қаср ба мерос ба вай расид, бимурд. Ва боқӣ Худост». Ва ба қабре дигар набиштаанд: «Басо шаҳро дар офокҳо⁴, ки ҳолӣ бимонд ва хароб шуд ва он ки онро сохт марг бичашид».

Ин боб ин ҷо кифоят бошад. Ва он чи ёфтем дар кутубҳо, ихтиёри он, эрод кардем. Ва мо аз баҳри ибрат онро биёвардем, то бидонанд, ки авокиби⁵ мулук⁶ чӣ буд.

Ва бобе дигар биёварем дар ганҷҳо, ки ниҳоданд ва авокиби он.

Аҷоиби ганҷ

Бидон, ки аввал ганҷҳо, ки мавсуф буд ба шигифтӣ, ганҷи Шаддод ибни Од буд – соҳиби Ирам ва баъд аз вай, ганҷи Қорун буд - ибни амми⁷ Мӯсо (а). Чандон ганҷ чамъ кард, ки чаҳорсад шутури пурбор дар зери калидҳои вай рафтӣ. Ва пас аз вай, ганҷи Заҳҳок мавсуф буд ба қасрат⁸.

Ганҷи Заҳҳок. Бидон, ки Заҳҳок молҳои одамиён биситад ва ҳеҷ зане ва духтаре намонд, ки вайро нигине буд ё ҳалқае, ки вай биситад. Рӯзе, дар китоб дид, ки ганҷи вай ҳама рӯзии авбош ва фуқаро гардад. Пас, сими худро ва молҳоро чамъ кард ва чаҳорсад ҳавзи мисин кард ва ҳама ро пури зар кард ва ба биёбоне маҷхул⁹, дар буни¹⁰ кӯҳе дафн кард, чунон, ки қас надонист. Пас, ба Бобул боз омад ва ҳар дарвеш, ки дар ҳафт шаҳр буд, ҳама ро берун кард.

Эшон дар саҳро меомаданд саргардон, то ҷоие нузул карданд¹¹. Ба буни он кӯҳ расиданд. Фуру омаданд. Пире дар он миён буд. Санге азим дид, бар он ҷанги мурге карда. Гуфт: «Эй мардумон, ганҷе ёфтам».

¹ Сарир – кати хоб

² Араш – газ

³ Боло – қомат

⁴ Офокҳо – гӯшаву қанори олам, сарзаминҳо

⁵ Авокиб – оқибатҳо

⁶ Мулук – подшоҳон

⁷ Ам(м) – аммак

⁸ Қасрат – бисёрӣ

⁹ Маҷхул – номаълум

¹⁰ Бун – бех

¹¹ Нузул карданд – фуруд омаданд

Гуфтанд: «Чӣ гуна?»

Гуфт: «Бар ин санг чанги мург карда омад ва чанги мургро чун маклуб¹ кунӣ, ганҷ бувад. Ҷумла муовинат² кунед, магар ин сангро баргардонед!»

Он сангро дамарӯ³ карданд, ганҷе зохир гашт. Ва он чаҳор ҳавзи пурзар қисмати он дарвешон гашт. Ва бардоштанд ва ҷумла тавонгар шуданд.

Кунузи⁴ Кайхусрав. Ва ганҷҳои олам Кайхусравро мусаллам⁵ шуд, ба ҳукми он ки ҷоми гетинамой ба дасти вай афтод.

Ва сабаб он буд, ки шахсе дар саҳро бимонд. Шаб даромад. Аз Дарёи Мухит ҷонваре сиёҳ баромад чандон, ки кӯҳе ва лаъле дар даҳон, як араш⁶ фарҳо дар арз⁷, як араш дарозо. Онро бинҳод. Саҳро равшан шуд. Ва гиёҳ меҳӯрд. Пас, бардошт ва ба об фурӯ шуд.

Ин мард гӯяд, ман чӣ чора созам, то лаъл аз ин ҷонвар биситонам? Гили сурхро биёвард ва бисиришт ва бар паси санге пинхон шуд, то шаб даромад. Он ҳайвон лаълро баровард ва бинҳод ва алафро дар саҳро меҳӯрд. Ин мард гили сиришта бардошт ва бар сари он лаъл зад. Саҳро торик шуд. Ин ҳайвон ба об дар шуд.

Мард лаълро бардошт ва пеши Кайхусрав овард.

Чун дар он ниғаҳ кард, ҳафт иқлими олам бидид ва мулукон⁸ ва боргоҳҳои эшон бо лашкарҳо ва бозорҳо ва мардум, ки кучо мерафтанд ва аз кучо меомаданд ва хазинаҳои ганҷҳо месупурданд.

Дар сомоне⁹ дигар, ба шаб дидӣ ва дар рӯй дигар, ба рӯз дидӣ.

Чун мутталеъ шуд бар асбоби мулукон ва мақосид¹⁰ ва тараф ва амволи эшон, ногоҳ мерафт ва бармедошт. Хазоини олам вайро ҳосил шуд.

Пас, он ҷомро «Ҷоми гетинамой» хонадандӣ. Баъзе гӯянд, ин ҷом аз осмон омад ва бар пушти аспи марде афтод ва онро ба Кайхусрав дод.

Ва гӯянд, Кайхусрав Сулаймон алайҳи-с-салом аст. Ва баъзе гӯянд, Кайхусрав Мӯсост алайҳи-с-салом ва Афросиёб Фиръавн аст, ба ҳукми он, ки Кайхусрав Афросиёбро дар об ҳалок кард ва Мӯсо

¹ Маклуб – баръакс

² Муовинат – кӯмак

³ Дамарӯ – чапагардон

⁴ Кунуз – ганҷҳо

⁵ Мусаллам шуд – ба даст омад

⁶ Араш – газ

⁷ Арз – пахноӣ

⁸ Мулукон – подшоҳон

⁹ Сомон – тараф

¹⁰ Мақосид – мақсадҳо

Фиръавнро дар об ҳалок кард. Ва кас надонад, ки Кайхусрав кучо мурд ва кас надонад, ки Мӯсо алайҳи-с-салом кучо мурд.

Ва ганҷҳои Кайхусрав ба дасти Зулқарнайн афтод.

Ва сабаб он буд, ки марде дарвеш ба девони Искандар омад ва ҳар рӯз панҷоҳ динор меод ва мегуфт: «Маро ҳимоят кунед!»

Муддате баромад. Дарвеш бимурд.

Искандар вайро талаб кард. Гуфтанд, ки «Бимурд».

Ба хонаи вай омад танҳо ва пурсид, ки «Ин мард аз дунё чӣ дошт?»

Гуфтанд: «Харе дошт».

Гуфт: «Чи кардӣ?»

Гуфтанд: «Ҳар рӯз бар ин ҳар нишастӣ ва ба саҳро рафти ва бозомадӣ».

Искандар ҳарро биситад ва бар он нишаст ва раҳо кард, то бирафт. Ба бун¹ кӯҳе расид. Биистод. Санге дид, бар он сурати марде карда, чӯбе дуто дар даст монанди леме ва дар дигар даст, занге. Зулқарнайн гуфт: «Лом мол бошад ва занг ганҷ бувад, чун маклуб² кунанд».

Он ҷойгоҳро баҳс³ кард. Азҷе⁴ паид омад, дар он сарое сангин карда ва хонаҳо пурзари ҷавохир карда.

Хонае дигар дид қуфле бар он зада, азим. Искандар гӯяд: «Ганҷи азим ин аст, ки дар ин хона бувад».

Қуфл бардошт. Хоне дид тихӣ, ҳок бар он бехта. Дар он хона гардид, мукхулае⁵ дид бар токе ниҳода, миле зумуррад дар он. Онро бардошт.

Вазираш гӯяд: «Эй малик, яке дар ҷашми ман кун: агар офате расад, маро бувад на туро».

Искандар гуфт: «Ман ин ганҷро ба ту додам. Маро ин мукхула тамом аст».

Пас, Искандар миле дар ҷашми худ кард, нуре дар ҷашми вай паид омад, ки ҳар ганҷе дар олам буд, бидид. Чандон ганҷҳоро ҷамъ кард, ки ду хирман зару сим бо вай рафти. Ва олам биғирифт ва аз Қоф то Қоф биғардид.

Канзи⁶ Искандар. Бидон, ки кунузҳои⁷ олам бисёр бувад ва ҳама мурдареги дигарон шуд ва басо, ки дар зерин хокҳо бимонд ва кас роҳ

¹ Бун – бех

² Маклуб – баръакс, чаппа

³ Баҳс – ҷустуҷӯ

⁴ Азҷе – иморати баланд

⁵ Мукхула – сурмадон

⁶ Канз – ганҷ

⁷ Кунузҳо – ганҷҳо

ба сирри он намебарад, магар ки Офаридгор касеро иттилоъ диҳад бар он.

Ва гӯянд, ки марде солеҳ дар хоб дид, ки «Ганче дар зери манораи Искандария аст, рӯзии ту гардад».

Мард гӯяд: «Манора аз миёни об баромадааст. Ганч дар об чӣ гуна ёбам?»

Чанд бор ин хоб бидид.

Қасди он манора кард. Дар завраке нишаст ва пирумунӣ он манора гардид. Мурге аз бурче бархост, хате симин аз он бурч дарафтод. Мард баргирифт. Бар он набишта буд: «Ҳар киро ғаме бувад, маҳосинро бирандад¹ ба шона аз зери занаҳдон, ғам аз дили вай бардоранд».

Ин мард онро бихонд, ҳашм гирифт ва он хатро биандоخت ва бозгардид ва гуфт: «Ин хоб магар дев намуд маро, то ин ҳама ранҷ ба ман расид».

Дар саҳро меомад, ба буни кӯҳе фуру омад, хаста. Шона баровард ва маҳосинро² мерист³, сар ба боло карда буд. Чизе дид, ки бар кӯҳ меафрӯхт. Бар шуд то бубинад: канораи лиҳидае буд заррин, ки сел гилро аз вай шуста буд. Сари он пок кард: пур аз наълҳои заррин буд. Он ҳама ба тӯбра⁴ бо хона овард, то тавонгар шуд. Ва бидонист, ки ба хоб ва набиштаи бузургон истихфиф⁵ набояд кард.

Канзун оҳар⁶. Гӯянд мардеро зане дарвеш буд ва хонае дошт, номи вай «Заҳман», ба хоб дид, ки ганче ёбад ба Димишқ. Ин мард эътимод накард. То чанд бора ба хоб дид.

Ба ҳукми он ки дарвеш буд, ба Димишқ омад. Дар он шаҳр мегардид дармонда.

Марде гӯяд: «Аз кӯҷой?»

Гуфт: «Аз Рай».

Гуфт: «Ба чӣ кор омадӣ?»

Гуфт: «Аз ҳамоқат⁷ ва идбор⁸, ба хоб дидам, ки ба Димишқ ганче биёбӣ».

Он мард бихандиду гуфт: «Чандин сол аст, ки ман ба хоб мебинам, ки дар Рай хонаест, «Заҳман» хонанд, дар он хона ганчест. Бар хоб эътимод накардам. Ту марде салимдилӣ!»

¹ Бирандид – шона зад

² Маҳосин – риш

³ Мерист – шона мезад

⁴ Тӯбра – тӯрба, халта

⁵ Истихфиф – безътиной

⁶ Канзун оҳар – ганчи дигаре

⁷ Ҳамоқат – аҳмақӣ

⁸ Идбор – нагунбахтӣ, бадбахтӣ

Розй чун бишнид, бозгардид ва ба хонаи худ даромад. Ва заминро меканд, то ховане¹ заррин биёфт се ман ва аз он тавонгар шуд.

Канзун охар². Ва гӯянд Сарточи Ҳиндӣ аз баҳри малике кайдуми заррин бикард ба як сол ва маблағҳои сим биситад. Чун пеши вай овард ва бинҳод, равон шуд бар пой. Пас, ба ҷоие расид, биистод ва сар ба хок фуру бурд ва мерафт. Сарточ гӯяд: «Ин ҷойро барканед!»

Барканданд. Ду хуми заррин ёфтанд пур аз зару сим ва море дар сари он хуфта. Онро ҳалок карданд ва молро ба ҳазина фиристод.

Сарточ гӯяд: «Кайдуми заррин ба тилисм сохтам, ки зар қасди зар кунад ва чинс майл ба чинси худ кунад. Ва кайдум аксар дар сӯлох и³ мор ҷой дорад».

Ин ҳикоят аз баҳри он гуфтем, ки ҳар касеро сабабе муяссар шуд, ки ганҷе ёфт.

Канзи⁴ Қорун. Ва бидон, ки ганҷҳо, ки Қорунро ҳосил шуд, аз илми кимиягарӣ буд. Аз Мӯсо (а) омӯхта буд, то бо шутурҳо калидҳои ганҷҳо бурданд.

Мӯсо (а) вайро гуфт: «Закот бибояд додан. Аз бист динор ним динор».

Надод.

Гуфт: «Аз сад динор як динор».

Гуфт: «Натавонам».

Гуфт: «Аз ҳазор динор як динор».

Гуфт: «То чӣ бошад?»

Гуфт: «Неъматӣ дунё туро бидихам, неъматӣ ухро⁵ туро низ бидихам».

Вай чун ба ҳисоб аз ҳазор динор як динор меод, ҷиҳил ҳазор буд. Пушаймон шуд ва надод.

Офаридгор ваҳй кард ба Мӯсо (а), ки «Ман Қорунро бо ганҷҳо ба замин фуру барам ба фалон рӯз».

Вайро хабар кард.

Қорун табаке пури зар кард ва ба зане дод ва гуфт: «Дар миёни ҷамъ бигӯ, ки Мӯсо алайҳи-с-салом бо ман зино кард!»

Он зан зар биситад ва дар маҷмаъ⁶ барҳост ва гуфт: «Эй қавм, аз паси ин ҷаҳон ҷаҳони дигар аст. Қорун табаке зар дод ва гуфт бӯхтоне бар Мӯсо неҳ».

Мӯсо (а) зачир¹ гашт ва зиминро гуфт: «Вайро фуру бар!»

¹ Ҳован – угур, гурак

² Канзун охар – ганҷи дигаре

³ Сӯлох – сӯрох

⁴ Канз – ганҷ

⁵ Ухро – охират

⁶ Маҷмаъ – ҷамъомадгоҳ

Вайро ба замин фуру бурд, бо ганҷҳо ва саройҳо ва аҳлу хешони вай.

Канзи Қубайри Муътафӣ. Аммо ганҷи Қубайри Муътафӣ сабаб он буд, ки дар биёбони Мағриб тобуте ёфт аз мис. Онро бигушод ва гуфт, дар ин мағар мурда бувад. Дар он тобуте дигар симин дид ва дар он тобуте заррин дид. Онро бигушод. Дар он мукхулае² дид аз ёкути сурх, мили он забарҷад. Баъзе гилмони³ худро сурма кард, ганҷҳоро бидиданд, ки кучост ва маодини⁴ ҷавохир.

Он ганҷҳо ва ҷавохир бинои Искандария бикард, амудҳои⁵ заррин бисохт ва олотҳои аҷоиб бикард. Ҳар гаҳ бино бикардӣ, асоси вай ба замин фуру рафт. Сад сол дар ин бимонд, то духтаре парӣ аз дарё баромад ва он суратҳо, ки дар Искандария аст бикард ба тилисм, то бинои он қарор гирифт.

Ба Қубайри Муътафӣ понсад сол бимонд ва подшоҳӣ кард ва он ганҷҳоро бар Искандария нафақат кард.

Канзи Андалус. Ториқ ибни Зиёд чун Андалусро бигушод, дар он моидаи⁶ Сулаймон (а)-ро биёфт. Чандон ҷавохир дар он буд, ки ҷашми кас надид. Рабиа ибни Зиёд гуяд қимати баъзе аз ҷавохир аз ҳазор-ҳазор⁷ динар бештар буд.

Дар хонае дигар рафт. Бисту ҷаҳор тоҷ ниҳода буд, бар ҳар тоҷе номи малике набишта: аз Кайхусрав ва Сиёвуш ва Бахроми Чубин ва Кайковус ва Ҷамшед ва Искандар ва Доро ибни Доро ва Пушанг ва Афросиёб ва Тахмураш ва Гев.

Кунузи⁸ Рум. Ва ганҷи Рум мавсуф аст ба қасрати⁹ мол.

Ва Умора пеши малики Рум омад ба расулӣ. Сифати ганҷе мекард аз онӣ Абӯҷаъфари Мансур, пеши вазири малики Рум. Вайро пеши малики Рум бурд. Суффае дид ораста ва малик дар ақсои¹⁰ суффа нишаста чандон, ки гунҷишке аз бузургии он суффа.

Гуфт чун сеяке аз суффа пеш рафтам, абре сабз баромад ва маро дар миён гирифт. Битарсидам. Чун ба нимаи суффа расидам, абре

¹ Заҷир – ҳашмгин

² Мукхула – сурмадон

³ Гилмон – гуломон

⁴ Маодин – қонҳо

⁵ Амудҳо – сутунҳо

⁶ Моида – дастурхон

⁷ Ҳазор-ҳазор – миллион

⁸ Кунуз – ганҷҳо

⁹ Қасрат – бисёрӣ

¹⁰ Ақсо – қанор

баромад сурх, чунон ки чашми ман торик шуд. Биншастам, то сокин шуд. Пеш рафтам ва салом кардам. Пурсидам аз ин ҳар ду саҳоб.

Гуфт: «Туро бинмоям». Даст дар зери бисот¹ кард, ёкути сурх ба дар овард чандон ки сипаре. Дар офтоб дошт, абре сурх зоҳир гашт. Пас, пинҳон кард ва зумураде сабз баровард ва дар офтоб дошт, аз шуои вай абре сабз зоҳир шуд.

Пас, маро ба қасре азим бурд, дар он хонае бисёр, муҳр ниҳода. Хонаеро бигушод. Анбонҳо² дидам, марҳам ниҳода. Маро гуфт: «Яке бардор!» Яке баргирифтам. Пас, дар хонае рафт пур аз барниҳо³ ниҳода ва маро гуфт: «Яке бардор!» Яке баргирифтам.

Пас, берун омадем ва дар хонае рафтем, дамеро бихост ва як ман мис бигудохт ва аз он анбон қадре бигудохт ва бар он ниҳод, зари сурх шуд ва як ман расос⁴ бигудохт ва аз он барнӣ қадре барниҳод, нукраи софӣ шуд. Гуфт: «Бирав амир-ул-муъмининро маълум кун, ки маро чандин кимиёст ва чандон лашкар дорам, ки аз ҳадди манобити⁵ зайтун аст то ҳадди Қўстантиния».

Умора чун пеши Мансур омад, ин ҳикоят бикард. Ва бисёр чаҳд кард, ки илми кимиё омӯзад, натавонист омӯхт.

Канзи Довуд алайҳи-с-салом. Бидон, ки Довуд подшоҳӣ кард ва расул буд ва набӣ буд ва малик буд ва олам мусаххари вай буд. Дувоздаҳ ҳазор посбон дошт. Чун аз дунё рехлат кард, вайро ҳазинае буд, қуфле зада, бар он набишта, ки «Дар ин хона ганҷест аз осмон омада».

Пас Сулаймон (а) онро бигушод. Дар он сандуке ёфтанд заррин, дар он саҳифаи ниҳода, бар он набишта: «Ҳар кӣ ин масъалаҳоро ҷавоб диҳад, халифаи Довуд бошад». Бархонд. Набишта буд: «Камтарини чизҳо чист ва бештарини чизҳо чист? Ва талхтарини чизҳо ва ширинтарини чизҳо чист? Ва хуррамтарини ҳамаи чизҳо чист? Ва наздиктарини чизҳо чист ва дуртарини чизҳо чист? Ва бештарини чизҳо чист ва бадтарини чизҳо чист?»

Ҳама дармонданд. Сулаймон (а) гуфт: «Ман ҷумла масъалаҳоро ҷавоб диҳам».

Гуфтанд: «Бигӯ!»

Гуфт: «Камтарини чизҳо яқин аст ва бештарини чизҳо шак аст. Ва талхтарини чизҳо дарвешист ва ширинтарини чизҳо тавонгарӣ. Ва хуррамтарини чизҳо ҷон аст дар тан. Ва наздиктарини чизҳо охират аст ва дуртарини чизҳо дунёст, ки ҳар рӯз аз одамии дуртар мешавад.

¹ Бисот – гилем

² Анбонҳо – кисаҳо, халтаҳо

³ Барнӣ – зарфи шишагии кӯчак

⁴ Расос – сурб

⁵ Манобит – ҷойҳои рӯйидан

Бехтарини чизҳо ёри созгор аст ва бадтарини чизҳо зани нобакор аст».

Чун Сулаймон (а) ин масъаларо ҷавоб дод, ҳилофат ба вай супурданд ва мамлакат ба вай доданд ва баъд аз он, ба ҷойи Довуд (а) биншаст.

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки ин калимотро ганҷ медонистанд. Бехтарин ганҷҳо илм аст, ба ҳукми он ки ба ганҷҳо офат расад, ба илм нарасад.

Кунузи¹ мамлакати Апарвез. Бидон, ки Кисро Апарвез ҳар рӯз як коса таом, ки хӯрдӣ, даҳ ҳазор динор қимати он будӣ. Ба ҳукми он ки як дона марворид ва як лаълро бисудӣ ва дар он таом кардӣ ва бихӯрдӣ, аз баҳри қуввати дил. Ва сабаби он ганҷҳо, ки ҳосил кард он буд, ки ҷавҳаре² ба дасти вай афтод, онро «Шоҳи гавҳарон» хонданд: онро дар сисилае³ бастӣ ва дар дарё афкандӣ ва баркашидӣ, ҳамаи марворид ва ҷавохир ва садафхоро ба худ кашидӣ ҳамчун санги магнотис, ки оҳан ба худ кашад. То чандин қалъахоро пури зар кард ва пури ҷавохир. То як рӯз маликero ангуштарӣ дар дарё афтод, шикоят кард ба Апарвез. Вай шоҳи ҷавохир ба вай фиристод, то дар об гузошт ва он хотамро баровард.

Ганҷи бодовар. Аммо «Ганҷи бодовар» аз они Кисро буд. Ва дар он аҳд, ки Апарвез Румро биситад ва малики Рум бигурехт ва мол ва ҷавохир ва хашаб-ул-масеҳро⁴ дар киштӣ ниҳод ва биронд дар об, то бигрезад, боде бархост ва киштихоро ба мамлакати Кисро афканд. Онро бигирифтанд ва ҷумларо пеши Кисро оварданд. Онро «Ганҷи бодовар» ном карданд.

Канз-ул-бақара⁵. Аммо ганҷи гов ва масал зананд ба ганҷ-ул-бақара сабаби зуҳури он зане буд бева. Духтареро ба шавҳар дод. Модаговеро меронд дар ҷихози духтар, ба дебоч⁶ пӯшида. Чун ба майдони Кисро расид, биистод ва саргин афканд. Ҷӯб мезаданд, намерафт. Ва бихуфт.

Кисро бидид. Гуфт: «Сабабест».

Он ҷо биканданд. Саҳне аз сарое падид омад, хонаҳо гирди он. Дар яке нукра буд ва дар яке оинаи заррин, ба тимсолҳо⁷ каргас ва

¹ Кнуз – ганҷҳо

² Ҷавҳар – гавҳар

³ Силсила – занҷир

⁴ Хашаб-ул-масеҳ – салиб

⁵ Канз-ул-бақара – ганҷи гов

⁶ Дебоч – дебо, матои абрешимӣ

⁷ Тимсол – ҳайкал

паланг ва филон ва шутурон ва мурғон – хама заррин, мукалал¹ ба ёкут ва чавохир. Онро бардошт ва бо дигар ганҷҳои каёнӣ ва сосонӣ мунзам² кард. Онро «Канз-ул-бақара» ном карданд.

Ва малик Кисро ро муштафшоре³ буд чун турунче⁴ заррин, кашида, сайёл⁵. Ҳар одамӣ, ки онро бардошти, ҷамоде⁶ будӣ сахт чун зар. Чун Кисро баргирифтӣ, нарм будӣ. Чунон ки дир миёни ангӯштҳои вай рафтӣ ва оби мушк аз вай меҷакидӣ.

Ва малики Чин дасторчае ба вай фиристод, ки оташ ба вай кор накардӣ.

Кунуз-ул-Искандария. Ва аз ганҷи Искандар боз гӯянд, ки вайро мусаллам⁷ шуд он ки касро нашуд.

Ва Абдуллоҳи Марвазӣ гӯяд шабе пеши амир-ул-муъминин Маъмун нома меҳондам, ки Аристотелис набишта буд ба Искандар ва дар он гуфта буд, ки «Аҷаб медорӣ, ки шаҳрҳо истадаӣ⁸ ва хонаҳо, ки ба Ҳиндустон буд бигушодӣ ва ганҷҳо ҷамъ кардӣ ва аз қорҳои одамӣ аҷаб монӣ, ҷаро аҷаб надорӣ аз ганҷҳои Офаридгор, ки осмонҳо бардоштааст ва моҳу офтоб равон карда? Аммо ин шаҳрҳо, ки бистади, бо бандағони Худо мадуро кун ва ин молҳоро, ки ҷамъ кардӣ, як пӯсти гов туро тамом аст».

Искандар дарёфт сухани Аристотелис ва ҳамаи ганҷҳоро ба қўҳҳо пинҳон кард ва бигуфт: «Қўҳҳо ҳазинаҳои Офаридгор аст, ки чавохир ва мадин дар он ниҳод».

Ва пӯсте аз онӣ гов даббоғат кард ва номи ҳама ганҷҳо бар он набишт ва бо худ ба Рум бурд.

Ва то имрӯз, он пӯст дар ҳазинаи эшон аст. Ҳар вақт, ки хоҳанд ганҷеро бубинанд, дар он пӯст ниғаҳ кунанд, ки қучост ва мадфани⁹ вай ҷӣ нишона дорад. Кас фиристанд ва бардоранд.

Ҳикоят

Ва ба рӯзгори Маъмун малики Рум кас фиристод ва номае арз кард, дар он набишта, ки «Расули¹⁰ маро гирумӣ дор ва лашкар бо вай бифирист ба Қуҳистон ба дари Наҳованд, то он ҷи ман гуфтаам, биёварад».

¹ Мукалал – зинатдодашуда

² Мунзам – илова, зам

³ Муштафшор – тиллоӣ дастафшор

⁴ Турунч – мевае аз ҷинси лиму ва афлесун

⁵ Сайёл – обгуна, шоранда

⁶ Ҷамод – маъдан

⁷ Мусаллам – муяссар

⁸ Истадӣ – ситонидӣ

⁹ Мадфан – ҷойи зерӣ хок карда

¹⁰ Расул – фиристода

Маъмун лашкаре бо вай бифиристонд. Омад то ба Нахованд, бар дарвозаи шарқӣ. Миёни ҳарду мисроъ¹ бипаймуд ва бист араш² биканд. Сахрае³ падида омад. Онро барканд. Хонае падида омад аз санг, дар он сандуке заррин, ду куфл дар он ниҳода заррин.

Онро бардоштанд ва пеши Маъмун оварданд. Ва онро бар дасти расул ба малики Рум фиристонд.

Ва аз ин сон, ганҷҳои бисёр буд. Ва ҳосил марғ буд. Ва гузоштанд ва ҳасрат ба эшон бимонд.

Канзун⁴ охар. Ба ҳудуди Аҳвон кӯҳест, бар он чашмае. Ҳар сол як динор биёваранд он ҷо, бар як рӯй як сураат ва бар дигар рӯй дувоздаҳ сураат ва пусти море.

Ва қиссаи ин он аст, ки малике буд, вайро дувоздаҳ писар буд. Чун вақти рафтан даррасид, ҳамаро бихонду гуфт: «Ҳар кӣ дарвеш аст ва дарвеш гардад, маро як ҳуққа⁵ аст, дар он море, тобеи вай шавад, то тавонгар гардад!» Ва ҳуққаро ба шахсе супурд.

Писаре дарвеш шуд. Он ҳуққаро аз вай биситад⁶. Сари ҳуққа бигушод. Море берун омад. Дар сӯлоҳ е рафт. Вай он сӯлоҳ ро биканд. Ганҷе ёфт ва молҳо беандоза.

Чун аз дунё раҳил⁷ кард, он мор ҳар сол диноре аз он ганҷ бароварад ва бар он чашма ниҳад.

Ва гӯянд, мор се ҳазор сол бимонд. Ва кас надонад, ки ин мор чун барояд ва кучо равад. Ва ин шигифт аст.

Канз ба Хоразм. Гӯянд, ки ба ҳудуди Хоразм кӯҳест, бар он ганҷе. Даре сангин дорад ва наздики дари вай обе. Ҳар кӣ қасди он дар кунад, гарқа⁸ шавад.

Кофури Ғуз биёмад ва ҳазор шутур ҷӯби соҷ биёвард ва бар сари об афканд. Рӯзи дигар ҳамаро фуру бурд.

Ва марде биёмад ва каффае⁹ бисохт чун тарозу. Худро дар каффа нишонд ва санге дар каффаи дигар ниҳод ва ба силсилаҳо¹⁰ фаро гузоштанд, то ба наздик расид. Пас аз он каффа бичаст, дар пеши дари ганҷ нишаст. Ба дари ганҷ ҳеҷ натавонист кард ва бо каффа натавонист омадан. Он ҷо гирев мекард чанд рӯз, то ҳалок шуд.

¹ Мисроъ – табақаи дар

² Араш – газ

³ Сахра – харсанг

⁴ Канзун охар – ганҷи дигаре

⁵ Ҳуққа – қуттӣ

⁶ Биситад- биситонид

⁷ Раҳил – гузашт, ғавот

⁸ Гарқа – гарк

⁹ Каффа – палла

¹⁰ Силсила – занҷир

Максуд он аст, ки ганҷҳои бисёр ниҳоданд ва оқибат бигзоштанд. Ва агар ҳамон буд, ки дар Ҷанги аҷам истаданд¹ лашкари Саъд ибни Абивакқос тамом буд. Ва дар миёнаи он ҳафтад хирвор заррина ва ҷавохир буд дар ҳам сохта, онро «Баҳори Кисро» мехонданд.

Дар Макка оварданд, шуои ҷавохир бар сақфи ҳарам афтад. Умар ибни Хаттоб (р) дар он ниғаҳ кард, бигристу гуфт: «Мискин Кисро! Ин ҳама ҷамъ мекард аз баҳри шавҳари зани хеш, то бимирад ва занаш бо шавҳари дигар бихӯрад, ё аз баҳри он ҷамъ мекард, ки лашкари ман горат кунад?» Ва савганд хӯрд, ки «Ин молҳо дар зери ҳеҷ сақф наравад, то бибахшам».

Ва мол бисёр буд. Ҷумларо ниғаҳ медошт ба шаб, то рӯз ҳамаро бахш² кард.

Қамтар қисмате бо амрулмуъминин Алӣ афтад. Навад ҳазор динори мағрибӣ қимати он қисмати вай буд.

Қанзун би-с-Син³. Дар аҳди Афросиёб дар вилояти Чин кӯҳе буд, бар сари он ду мили симин биёфтанд, гирд ба гирди вай ҳате набишта, ки «Ман малике будам, ки ин сутун сохтам. Тираст⁴ сол умри ман буд. Басе ганҷҳо ҷамъ кардам дар зери ин мил ва маро аз он ҳеҷ суд набуд. Надонам, ки пас аз ман ба дасти кӣ афтад. Насиби ман аз он шумор омаду ҳисоб ва бас. Ба ганҷ ҳаргиз шод мабош, ки пойдор нест. Ва агар ганҷ пойдор буд, умр пойдор нест. Имрӯз ҳастӣ фардо на».

Афросиёб бифармуд, то он милро биафканданд. Сад фил зар аз он баргирифт, ҳама динорҳо, бар ҳар диноре сурати Ҷамшед карда, ҳар диноре даҳ ман ба санг.

Ин миқдор гуфта омад аз аҳволи ганҷҳо, то бидонӣ, ки оқибати мукнизон⁵ чӣ буд.

¹ Истаданд – ситониданд

² Бахш – тақсим

³ Қанзун би-с-Син – ганҷе дар Чин

⁴ Тираст – сесад

⁵ Мукниз – ганҷдорон

РУКНИ ҲАФТУМ

Дар шарафи одамӣ ва аҷоиби фитрати ӯ

Қавлуху таоло: (Сухани Худованди олимартаба:) «Ва из қулно ли-л-малоикатисчуду лиодама фасачаду илло иблис»¹. Ин маънӣ он аст, ки: «Малоикаро фармудем, ки Одамо суҷуд кунед, суҷуд карданд, ғиромӣ шуданд, иблис суҷуд накард, малъун шуд.» Ин миқдор аз шарафи одамӣ тамом бувад, то бидонӣ, ки масчуд² шарифтар аз сочид³ бувад.

Ва ҷойи дигар фармуд: «Ва лақад каррамно бани Одам»⁴ (*Мо бани одамо азиз кардем*). Яъне, ба қомати рост ва ба ақлу тамйиз ва чорасозӣ.

Ҳикоят

Гӯянд, ба ибтидо, ки Офаридгор шерро биофарид, мургонро дид, ки мепаранд.

Гуфт: «Шумо аз кӣ метарсед?»

Гуфтанд: «Аз одамӣ».

Гуфт: «Вай ба шумо чӣ гуна расад?»

Гуфтанд: «Ба мо нарасад, валекин моро ба зер оварад ва дар қафасҳо маҳбус кунад ва он ғайр аз моро бидушад бихӯрад».

Шер аҷаб монд. Меҳост, ки одамиро бубинад. Рӯзе асперо дид, ки медавид, ғесуҳо дар пеш афканда, носия⁵ дар пешонӣ оварда. Гуфт магар одамӣ бошад, ки бас шигарф⁶ ва бас ҷобук аст.

Гуфт: «Эй шер, одамӣ маро бигирад ва лачом бар сар кунад ва зин бар пушти ман ниҳад, то бори вай бикашам ва маро медавонад, то каф бар даҳан орам. Чун бечора шудам, маро бидушад бихӯрад».

Пас, рӯзе ғове дид. Гуфт: «Ба ин қувват, магар одамӣ бошӣ?»

Гуфт: «Одамӣ маро бигирад ва ғардун⁷ дар ғардани ман банад, то бори вай мекашам ва замини саҳт мешикофам. Чун пир шудам, маро бидушад бихӯрад».

Пас, рӯзе филеро дид чандон, ки кӯҳе равон. Гуфт: «Ту одамӣ бошӣ?»

Гуфт: «На, ки одамӣ маро бигирад ва бар ғардани ман нишинад ва оҳане муакқаф⁸ дар пешонии ман афканад ва димоғам меканад ва

¹ Сураи Бақара, қисмати аз ояти 34

² Масчуд – сачдашуда

³ Сочид – сачдакунада

⁴ Сураи Исро, қисмати аз ояти 70

⁵ Носия – мӯйи пешонӣ

⁶ Шигарф – ҳайратовар

⁷ Ғардун – ароба

⁸ Муакқаф – ҳамида, қач

борҳои гарон мекашам, то бимирам. Устухони ман оч кунад ва аз он тахтҳо бисозад ва бар он нишинад».

Пас, рӯзе одамиро дид, шахсе наҳиф¹.

Гуфт: «Эй бечора, аз одамӣ наметарсӣ? Хабаре боздеҳ аз одамӣ, ки чӣ гуна аст, ки ҳайвоноти азим аз вай тарсонанд?»

Гуфт: «Ман одамиям».

Гуфт: «Ту ба ин заифӣ, силоҳе надорӣ ва ҷанге ва дандоне надорӣ. Ман як тапонча² ба рӯи ту занам ва ин ҳама халқонро аз ту бирахонам».

Гуфт: «Эй шер, натавонӣ».

Гуфт: «Чаро натавонам?»

Гуфт: «Ман аз ин ҷо чизе бар ту занам, ту аз он ҷо чизе бар ман зан».

Гуфт: «Наздик ой, ки миёни ману ту дур аст, дасти ман ба ту нарасад».

Одамӣ гуфт: «Дасти ман ба ту расад».

Гуфт: «Бирасон!»

Одамӣ санг баргирифт, дар қалосанг³ ниҳод ва бар миёни ду ҷашми шер зад. Ҳар ду ҷашм берун омад.

Шер гуфт: «Эй одамӣ, маро маълум шуд ҳунари ту. Ва он чи ҳайвонот мегуфтанд, рост гуфтанд».

Пас, одамӣ омад ва дунболи шер гирифт ва мекашид.

Гуфт: «Эй одамӣ, чӣ мекунӣ? Магар маҳор⁴ дар бинии ман хоҳӣ кардан ё оҳан дар димоғам хоҳӣ афкандан?»

Гуфт: «На, туро пӯст биканам ва гӯшти ту ба сагон диҳам».

Гуфт: «Ин ҳама ба чӣ мекунӣ?»

Гуфт: «Ба таъйиди илоҳӣ. Маро ақлу ҳунару ҷорасозӣ дод, ки ҳеч халқро надод».

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки ин аз неъматҳои Офаридгор аст, на аз ҳунари одамӣ. Валекин говро сад ҷандон қувват аст, ки одамиро. Ва шарафи одамӣ ба ақл аст, на ба сурат. Пас, одамиро султонӣ аст дар баҳру бар, то моҳиро аз дарё бароварад ва мургро аз ҳаво ба замин оварад, филтро асир кунад, суъбонро⁵ дандон биканад, қасрҳо созад, то аз боду савоик⁶ вайро ниғаҳ дорад, силоҳ созад, то душманонро давъ кунад, дар ҳама мавҷудот тасарруф кунад, аз ҳаллу⁷ ақд⁸ ва киёсату¹ зироат ва синоати² мухталиф, ки яке аз он ҳеч

¹ Наҳиф – хароб, лоғар

² Тапонча – шалот, панча

³ Қалосанг – фалахон, фалахмон

⁴ Маҳор – чӯби хӯрде, ки дар сурохи бинӣ гузаронанд

⁵ Суъбон – мор

⁶ Савоик – оташакҳо, барқҳо

⁷ Ҳал(л) – кушодан

⁸ Ақд – бастан

хайвон надонад. Ин ҳама на ба худ мекунад, ки ба қудрати Офаридгор кунад. Ва агар хостӣ, ин ҳама хунаро дар баҳимае³ биёвардӣ. Ва Офаридгор чун хоҳад, дар заифтарин ҳалқе маъние офаринад. Чунон ки дар мунчи⁴ заиф ин киёсат офаринад, ки хонаҳои мусаддас созад ва анғубин орад, ки ҳамаи ҳукамо хонаҳое чунин надонанд кардан.

Фарқ байни одамі ва баҳоим⁵. Бидон, ки фарқи миёни одамі ва баҳоим на ҳамин сурат аст, ё он ки гӯӣ «одамі ҳайвони нотик, заҳҳок⁶, бакко⁷». Зеро аблаҳ ва маҷнун⁸ бо вай шариканд. Валекин фазилати одамі ба ақл аст ва тақво. Ва одамии мутеи оқил беҳтар аз фаришта бувад ва одамии ҷоҳилу осӣ камтар аз баҳима бувад. То бидонӣ, ки одамиро навъе аз шараф аст бар фаришта, зеро ки рӯзи қиёмат малоика хизмати мутеон кунанд. Худованд фармуд: «...ядхулуна алайҳим мин кулли бобин. Саломун алайкум...»⁹. Яъне, *малоика аз дари биҳишт дармеоянд ва салом мекунанд бар муъминон.*

Ва баъзе аз ҳукамо одамиро «олами сағир¹⁰» хонанд ва баъзе вайро «салсали¹¹ олами кабир¹²» хонанд, зеро ки ҷумлаи маоние, ки дар олам аст, дар одамі мавҷуд аст аз ҳавоси панҷгона: савлати шер ва васбати¹³ шутур, гадру гораи гург, ҳилаи рӯбоҳ, баддилии гунҷишк, ҷамъ кардани мӯрча, саховати хурӯс, улфати сағ, зиракии қаждум, ихтидои¹⁴ қабӯтар. Ҳамаи ҷизҳо ба даст созад, ҳамаи овозҳо ба даҳон ҳикоят кунад. Дар вай сурҳие аз ниточи¹⁵ оташ ва сиёҳие аз ниточи замин ва хун аз ниточи ҳаво ва тарӣ аз ниточи об. Устухонаш сифати санг дорад, мӯяш сифати гиёҳ дорад ва ақлу тамйизаш ҳос аст бар дигарон.

Ҳикоят

Гӯянд, мардумоне бозаргон ба қорвоне фуру омаданд дар сахро ва боде сард меомад ва наздик бешае буд ва овози шер меомад.

¹ Киёсат – зиракӣ

² Синоат – саноат

³ Баҳима – ҳайвон

⁴ Мунҷ – занбӯри асал

⁵ Баҳоим – ҳайвонот

⁶ Заҳҳок – ханданда, хандон

⁷ Бакко – гирянда

⁸ Маҷнун – девона

⁹ Сураи Раъд, қисмати аз оятҳои 23 ва 24

¹⁰ Сағир – хурд, қучак

¹¹ Салсал – сарчашма, оғоз

¹² Кабир – бузург

¹³ Васбат – ҷаҳиш

¹⁴ Ихтидо – роҳбӣ

¹⁵ Ниточ – наҷод, зот

Корвониён борхоро чамъ карданд ва чаҳорпоёнро дар миён гирифтанд ва ҳарасеро¹ насб карданд, то ба шаб ҳарс² мекард ва бонг мезад.

Шере дар корвон омад, то сайде гирад ё баҳимае³. Ва дузде дигар аз гӯшае даромад. Ва ҳарас бонг мезад ва шер метарсид.

Дуздро ногоҳ даст ба пушти шер омад. Пиндошт, ки аспӣ кӯрра аст. Бар пушти вай нишаст ва пошна мезад ва дар саҳро медавонд. То сахар бидонист, ки шер аст. Шер низ тарсида буд. Мард фуру омад ва дарахте дид. Ба он бар шуд.

Шер мерафт хаставу кӯфта ва пахлуҳо дардмандшуда.

Ногоҳ каппӣ⁴ баромад. Гуфт: «Эй шер, аз кучо меой?»

Гуфт: «Бозгард, ки ҳарас⁵ туро набинад ва пахлуи ту чунон накубад, ки аз ман кӯфт».

Гуфт: «Ҳарас чӣ заҳра дорад, ки пеши шер ояд? Ёро ба ман намоӣ, то ёро чӣ гуна макхур⁶ кунам!»

Шер гуяд: «Бар он дарахт нишастааст ва туро мегӯям бо вай густохӣ макун!»

Каппӣ нашинд ва ба дарахт баромад ва бар шохе нишаст ва дар одамӣ нигоҳ мекард, то чун фурсат ёбад.

Одамӣ шохе баргирифт ва сари он халқа кард ва дар ҳояи каппӣ афканд ва бикашид ва ҳар ду ҳояи вай саҳт бигирифт ва ба дарахт дарбаст ва чӯбе дигар бардошт ва бар пушту пахлуи каппӣ мезад. Ва каппӣ мегурехт ва ҳояи вай саҳтар меафшурд ва гарев⁷ мекард, то сарнагун аз дарахт даромад, ба ҳоя овехта шуд ва ҳунаш аз даҳон берун омад.

Чун ба зер афтод, шер гуяд: «Эй бадбахт, аз ман ибрат нагирифтӣ? Чанд гуфтам туро, ки ҳарифи худ бишнос? Ё пахлуҳои ман бикуфт ва маро бидавонид. Туро чӣ тамкине⁸ кунад?»

Гуфт: «Эй шер, ман одамиро аз дур дида будам, таркиби вай заиф ёфтам, аз ҳунари вай хабар надоштам».

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки одамӣ шараф дорад бар ҳамаи ҳайвонот ва зафар ёфт бар ҳама ба ақл ва тамйиз, то филро аз об бардорад ва шерро аз беша бигирад ва ба занҷир ҳарду ба даст дорад, уқобро аз ҳаво бигирад ва шохболаш баркашад ва аз он тир созад, то ба он аз уқоб ва каргас ҷон бистонад.

¹ Ҳарас – ниғаҳбон

² Ҳарс – нағаҳбонӣ

³ Баҳима – чорпо

⁴ Каппӣ – маймун

⁵ Ҳарас – ниғаҳбон

⁶ Макхур – мағлуб

⁷ Ғирев – фиғон

⁸ Тамкин – муомила

Ҳикоят

Бидон, ки уқоб мургест тунд ва вашкарда¹. Овозе дорад сахмнок², ҳамла барад мункар³, чунон ки савор аз пушти асп биандозад. Ва ман аз шахсе шунидам аз Мозандарон, ки гуфт галлае гӯсфанд меомад аз вилояте. Саге дар галла буд. Ва уқоб бар кӯҳ ошён дошт, гӯсфанд мебурд. Саг гирев мекард ва шубошон⁴ санг мезаданд бар уқоб ва тир меандохтанд ва уқобро дур мекарданд. Пас, уқоб даромад ва сагро бибурд ва дар ҳаво бурд ва саг гирев⁵ мекард. То чандон бурд ўро, ки чун гунчишк намуд. Пас, вайро раҳо кард, то бар кӯҳ омад ва ҳалок шуд.

Пас, ин уқобро одамӣ бигирад. Ва тариқи сайди ў чунон бувад, ки мурдоре биандозанд ва се мард дар чоҳе пинҳон шаванд, наздики мурдор. Чун уқоб бар он нишинад, яке пойи уқоб бигирад ва яке миёни мард бигирад ва саҳт медорад ва яке боли уқоб бигирад ва мебандад ва меканад. Чун болаш биканд, очиз гардад.

Зикри анқон Мағриб. Гўянд, ки анқо мургест азим ва вашкарда⁶. Ва мусаххари Сулаймон алайҳи-с-салом намешуд ва ҳайвонот ҷумла аз вай нафур⁷ мешуданд.

Вайро пеши Сулаймон алайҳи-с-салом оварданд. Анвои ҳайвонотро дид дар хидмати Сулаймон алайҳи-с-салом, аз шеру филу аспу шутур ва гофу гӯсфанд, ҳама мусаххари одамӣ шуда. Матъуми⁸ одамӣ дид аз гӯшти ҳайвонот ва меваҳову ҳубубҳои⁹ мухталиф. Ва малбуси¹⁰ вай дид аз пунбаву¹¹ хазу¹² абрешиму қасабу пӯсти рӯбоху санҷобу қоқум¹³ ва ғайри золика. Шигифт бимонд. Бирафт ва чавҳаре биёвард, ки фарсанге шуои вай мерафт ва пеши Сулаймон алайҳи-с-салом биниход ва ўро гуфт: «Аз Офаридгор бихоҳ, то маро одамӣ кунад!»

Сулаймон алайҳи-с-салом донист, ки муҳол бувад. Гуфт: «Он суол ман бикунам. Ва Офаридгор қодир аст, ки бикунад». Ва анқоро ноумед накард.

¹ Вашкарда – чолок

² Саҳмнок – хавфнок, тарсовар

³ Мункар – ваҳшатнок

⁴ Шӯбон – ҷўпон

⁵ Ғарев – фиғон

⁶ Вашкарда – чолок

⁷ Нафур – гурезон

⁸ Матъум – хӯрок

⁹ Ҳубубҳо – ғалладонаҳо

¹⁰ Малбас – пӯшиш, либос

¹¹ Пунба – пахта

¹² Хаз – ҷонвари хурде аз чинси самур

¹³ Қоқум – ҳайвони сафеди хурде ба санҷоб монанд

Рӯзе бо Сулаймон (а) мерафт, охангареро дид, ки теғхову харбаҳо ва тирхову зубинҳо мекард. Гуфт: «Ин чист?»

Гуфт: «Олоти ҳалок, ки одамӣ якдигарро ба ин ҳалок кунанд».

Пас, ба дари дӯкони чарроҳе расид: маҳочим¹ ва синорҳо² ва калбатайн³ ва микроз⁴ дид. Гуфт: «Ин чист?»

Гуфт: «Одамиро ба он дандонҳо кананд ва саъфаҳо⁵ шикофанд ва рағҳо зананд».

Пас аз он ба бемористоне бигашт. Беморонро дид баъзе афтода, баъзе нишаста: яке аз қулинҷ менолид, яке аз саръ, яке аз таб, яке аз ярақон⁶ ва лақва⁷ ва сарсому⁸ фолич⁹ ва гайри золика. Гуфт: «Ин чист?»

Гуфт: «Ҳафтод гуна иллатҳои мухталиф одамиро бошад. Дар ин хона оянд ва муқосот¹⁰ ва сабр мекунад. Ё неку шаванд ё бимиранд».

Анқо чун ин дид, бирафт ва ҷавҳаре дигар ҳамтои он биовард ва ба Сулаймон алайҳи-с-салом дод ва гуфт: «Эй расули Худой, истиғфор меҳоям, то он суол накуни, ки наҳоям, ки маро одамӣ кунад».

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки одамӣ агарчи гиромӣ аст, ранҷҳо ва машаққатҳо дорад. Мурге умре бигзаронад, ки на саръ¹¹ бинад ва на судоъ¹², на ранҷи сабал¹³ бинад, на ярақон.

Пас, анқо дастуре хост ва бозбигардид ва дигар рӯи одамиён надид ва дар паси Кӯҳи Қоф рафт.

Маълум шуд, ки одамиро шараф ба ақл аст, на ба шахсу куввату сурат.

Ва мо фасле бигӯем дар ақл.

¹ Маҳочим – олоти ҳичомат (навъе аз хунгирӣ)

² Синор – шаст, чангак

³ Калбатайн – анбур

⁴ Микроз – қайчӣ

⁵ Саъфа – обила

⁶ Ярақон – зардпарвин

⁷ Лақва – фалаҷи рӯй

⁸ Сарсом – илтиҳоби магзпарда, менингит

⁹ Фолич – фалаҷшуда

¹⁰ Муқосот – таҳаммули ранҷ

¹¹ Саръ – бемории асаб, ки рағҳо мекашад

¹² Саръ – дарди сар

¹³ Сабал – бемории чашм

Фасл

Дар шарафи ақл

Худованд фармуд: «...ва мо утитум мин-ал-илми илло қалило»¹ (...ва шумо аз илм ба ҷуз андаке (чизе) дода нашудаед). Бидон, ки ақл шарифтари ҳамаи махлуқот аст ва гӯянд ҷон марқаби ақл аст. Ва ақл ҷавҳарест нурӣ, басит², муҳит³ ба чизҳо ва аввал чиз аст, ки Офаридгор офарид, пеш аз замон ва макон. Зеро ки замон аз адади ҳаракоти⁴ фалак зоҳир мешавад. Пас, ҳар чи пеш аз афлок⁵ офарид, на дар замон офарида бошад. Ва ақл чун хоҳад, ки тамйиз⁶ кунад чизҳоро, қасди ҳавос⁷ кунад ва ақл илмҳоро аз ҳавос талаб кунад ва некро аз бад ба ҳавос бидонад. Зеро ки он чи дар оина пайдост, ақл донад, ки он ҳеч нест. Ва Офтобро ба ҷашм мебинад чунон ки ҷоме. Ақл донад, ки он беш аз он аст, ки Офтоб садо шаст бор чанди⁸ Замин аст, ки барру⁹ бахро ба як тарфат-ул-айн¹⁰ гарм кунад. Ақл донад, ки чизе миқдори ҷоме бувад, ин ҳама гарм натавонад кард. Дигар он ки масоҳати замин кунад, масоҳатро медонад ва агарчи он ашқолҳо пеши вай набувад. Ва чизҳои маъкул¹¹ заҳмат накунад бар ақл, чунон ки маҳсусот¹² заҳмат кунад бар ҳавос: чандон, ки нуре бохир¹³, ки басарро¹⁴ табоҳ кунад ва овозе саҳт, ки самъро¹⁵ табоҳ кунад ва таоми гарму тез, ки завқро¹⁶ ботил кунад. Аммо маъкул ақлро табоҳ накунад. Ва ҳар виое¹⁷, ки чизе дар вай ояд, танг шавад, магар ақл, ки фарохтар шавад.

Фасл

Бидон, ки қувваи мухайила¹⁸ ҳаргиз табоҳ нагардад, зеро ки на ба олатест, ки монда шавад, чун олоти қувваи муҳаррика¹⁹. Зеро қувваи

¹ Сураи Исро, қисмате аз ояти 85

² Басит – густурда

³ Муҳит – фарогиранда

⁴ Ҳаракот – ҳаракатҳо

⁵ Афлок – фалакҳо

⁶ Тамйиз – фарқ

⁷ Ҳавос – қувваҳои ҳискунанда, ҳиссиёт

⁸ Чанд – андоза

⁹ Бар(р) – хушкӣ

¹⁰ Тарфат-ул-айн – ҷашмак задан

¹¹ Маъкул – он чи ба ақл дарк мешавад

¹² Маҳсусот – ҳисшавандаҳо

¹³ Бохир – равшан

¹⁴ Басар – ҷашм, биной

¹⁵ Самъ – гӯш, шунавой

¹⁶ Завқ – зоиқа, ҷашной

¹⁷ Виоъ – зарф

¹⁸ Мухайила – ҳаёлкунанда, андешакунанда

¹⁹ Муҳаррика – ҳаракаткунанда

мухайила рӯҳи нафсонист, ки дар батни¹ муқаддаму-д-димоғ² аст ва олати қувваи муҳаррика андомхост. Агарчи ҷон монда нашавад, олат монда шавад. Чун саворе, ки меронад: агарчи савор монда нашавад, асп монда шавад. Пас, қувваи мухайила ҳама рӯз ва ҳама шаб бар амали хеш аст, агар ба бедорӣ бувад ва агар дар хоб бувад.

Тақсими ҷонҳо

Бидон, ки ҷонро ба чанд вучӯх³ ниҳодаанд: рӯҳи⁴ табиӣ, ки дар ҷигар аст ва ба рағҳо дармеравад ва рӯҳи ҳайвонӣ, ки дар дил аст ва ба ширёнҳо дармеравад ва рӯҳи нафсонӣ, ки дар димоғ аст ва ба асабҳо меравад, ба ҷашм расад, биной диҳад, ба гӯш расад, шунавоӣ диҳад, ба даст расад, гирой диҳад. Ва рӯҳе дигар аст онро «рӯҳи ҳассоса⁵» хонанд: ба он фарқ кунанд миёни ашқор⁶ ва ҳайвон, ки ашқорро ҳис набувад ва ҳайвонро ҳис бувад. Ва рӯҳе дигарро «рӯҳи муҳаррика⁷» хонанд ва якеро «рӯҳи нотиқаи⁸ ақлия⁹» хонанд. Ва ин хос одамиро. Ва одамиро нафси номия¹⁰ ва ҳассоса ва нотиқа ва муҳаррика ҳама бошад ва аз ин ҳама қувватҳо ҳеҷро он қувват нест, ки мухайиларо¹¹. Ва ҳама дармонанд ва рӯҳи мухайила дарнамонанд. Ҷашм он бинад, ки дарёбад: чун дур шавад, дарнаёбад. Ва қувваи муҳаррика¹² ҳамаи қувватҳо ба як бор натавонад кардан ва муфаккира¹³ ҳамаи андешаҳо ба як бор натавонад кардан ва хофиза ҳамаи чизҳоро ба як бор ҳифз натавонад кардан. Аммо қувваи мухайила кодир бувад, ки чизҳои гузаштаре ҳозир кунад ва суратҳо пеш оварад: то агар хоҳад, мардеро чандон ки филе кунад ва мардеро чандон, ки ғунҷишке кунад ва мардеро, ки бисёр сар дорад ё ҳайвоне, ки баъзе аз вай дарахт бувад ва баъзе мурғ бувад ва тасвир кунад афъолҳо, ки ҳаргиз набуд ва набошад, чун марде, ки ба осмон расад ва ситорае, ки ба замин ояд ва тасарруф кунад ҷунон, ки хоҳад. Ва ин қувват Офаридгор дар мухайила офаридааст.

¹ Батн – дарун

² Муқаддимат–уд–димоғ – қисми пеши мағзи сар

³ Вучӯх – шаклҳо

⁴ Рӯҳ – ҷон

⁵ Ҳассоса – ҳисқунанда

⁶ Ашқор – дарахтон

⁷ Муҳаррика – ҳаракатқунанда

⁸ Нотиқа – гӯянда

⁹ Ақлия – ақлӣ

¹⁰ Номия – растанӣ

¹¹ Мухайила – ҳаёлқунанда, фикрқунанда, андешақунанда

¹² Муҳаррика – ҳаракатқунанда

¹³ Мутафаккира – андешақунанда

Дар баёни чон

Бидон, ки дар олам аз аҷоибҳо аҷабтар аз чон ҳеҷ нест. Ва ҳар касе дар он суҳан гуфтаанд ва ҳама аз он ӯғизанд, ки бидонанд, ки он чист.

Фармуд, ки «Агар аз ту пурсанд, ё Муҳаммад, ки рӯҳ чист? Бигӯ, ки фармони Офаридгор аст ва шумо илми он надонед, магар андаке»¹.

Баъзе гӯянд ин «андак» маҷхул аст ва он инояти Борӣ аст. Ва баъзе гӯянд, ки маълум аст ва онро «мосик-ул-аҷсом» (*нигаҳдорандаи ҷисмҳо*) гӯянд.

Ва рӯҳ дар ахҷор² наёяд, ба сабаби зиддият, ки чон латиф аст ва санг касиф³ аст. Лочарам⁴ чон сангро ҳаракат надихад. Баъзе гӯянд, чон қувватест, ки дар рутубот ояд ва таваллуди ҳайвонот дар гӯшт ва гайра сабаби рутубат аст. Баъзе гӯянд, ин мосики⁵ ҳарорат ва рутубат аст ва ин ҳарду сабаби нашъунамоист. Баъзе гӯянд, чон дар хун ояд, далели он ки аз мурда ҳеҷ фавт нашавад, магар хун. Баъзе гӯянд, чон шуоест аз олами улвӣ⁶, муттасил⁷ аст ба дил ва дил янбуи⁸ рӯҳ аст, ба аъзоҳо мерасонад, бар мисоли ҷароге, ки дар хона бувад, ҳама зовияҳо⁹ ва тоқҳо рӯшноӣ диҳад. Ва дил ҷонро мефароқонад дар тан ва ба таҳлил берун мешавад ва дигар бор бозмеояд ва ҷун мард ҳаракате зиёдат кунад ва ҳештанро ба қоре дорад ва биранҷонад, таҳлили он рӯҳ беш бувад ва заиф мешавад, то муҳтоҷ гардад, ки биёсояд ва бихуспад, то қуввати чон ба ҳоли худ ояд ва он чи бикоста буд, бозояд ило¹⁰ аҷали маълум.

Дар баёни амали чон дар ҷисм

Бидон, ки феъли¹¹ чон дар аҷсом сорӣ¹² ва нофиз¹³ аст ва мустақил аст ба зоти ҳеш, на ҷунон ки дар ҳар узве баҳрае аст муфрад¹⁴. Зеро ки агар ҷунин будӣ, узверо бибуридандӣ, он узв зинда мондӣ. Ва ҳар қавм рӯхро ба номе хонанд: баъзе «қувваи нотиқа» ва габрону маҷусон онро «мудаббир-ул-акраб» хонанд, юнониён «файз-

¹ Сураи Рум, ояти 85

² Ахҷор – санғҳо

³ Касиф – гализ

⁴ Лочарам – бинобар ин

⁵ Мосик – ниғаҳдоранда

⁶ Улвӣ – боло

⁷ Муттасил – васлшуда, пайвастшуда

⁸ Янбуъ – ҷашма

⁹ Зовия – кунҷ, гӯша

¹⁰ Ило – то

¹¹ Феъл – амал, қор

¹² Сорӣ – сироятқунанда

¹³ Нофиз – нуфузқунанда

¹⁴ Муфрад – танҳо

ул-илоҳӣ» хонанд, насрониён «калимат-ул-лоҳ» хонанд ва «рӯх-ул-кудус» хонанд, араб «арвоҳи тайиба ва сакина» хонанд, аҷам «таъйид-ул-илоҳӣ» хонанд, Аристотелис «акли фаъол» хонад. Ва фил-чумла, Офаридгори вай рабу-ул-иззат аст. Ё беҳтар донад, ки он чист. Ва мард бошад, ки чун дар хоб шавад, қувваи ҷони вай чунон бошад, ки аз он бодорон.

Ҳикоят

Шахсе гӯяд, дар хаймае хуфта будам, дар лашкари Муътазид. Касе маро гуфт: «Бархез, ки мори афъӣ қасди ту кард».

Аз хоб даромадам. Афъиро дидам, миёни ман ва миёни вай як араш. Бигурехтам.

Ва Ҷолинусро варами дар миёни ҳичоб¹ ва ҷигар зоҳир шуд. Дармонд аз илоҷи вай. Ба хоб дид, ки аз миёни ангушти хинсир² ва бинсир³ раг бизанад. Бархост ва раг бизад. Он варам сокин шуд.

Ва ман шабе ба хоб дидам шахсеро, ки ҷуббае⁴ мухаттати⁵ сапеду сиёҳ медӯхт. Хиштаке дармебоист. Аз ҷомае дигар поре биовард ва ба хиштаки вай кард. Рӯзи дигар он шахсро дидам он ҷубба пӯшида. Дар он ниғаҳ мекардам.

Маро гуфт: «Чӣ менигарӣ?»

Гуфтам: «Ин хиштак на аз ин ҷома аст».

Гуфт: «На. Дирӯз ман ин ҷуббаро медӯхтам, тамои набуд, он хиштак аз ҷинсе дигар дар он дӯхтам».

Ҳикоят

Ва Муътамир ибни Сулаймон гӯяд дар сафаре будам, се нафар бо ман буд. Яке бихуфт. Ҷизе чун ҷароге аз бинии он хуфта берун меомад ва бирафт, то ба ҷоҳе даррасид, баъд аз соате бозомад ва ба бинии вай даршуд.

Мард аз хоб даромад. «Субҳоналлоҳ» мегуфт.

Пурсидам «чӣ шуд?»

Гуфт: «Дидам, ки дар он ҷоҳ ганҷе буд».

Муътамир гуфт: рафтем ба он ҷоҳ. Аз қаъри вай ҳаҷаре бароварданд мудаввар⁶, тавқе заррин гирди он дароварда.

Ва Муътамир гӯяд, ки падарам гуфт: «Ҷон чун ҷарҳ аст. Аз он ресмон боз карда шавад, валекин аз ҷарҳ ҷудо нашавад».

¹ Ҳичоб – пардаи миёни сандуқи синаву шикам, диафрагма

² Хинсир – ангушти хурд

³ Бинсир – ангушти байни ангушти хурду миёна

⁴ Ҷубба – ҷомаи болопӯши васеи дароз

⁵ Мухаттат – хатдор

⁶ Мудаввар – гирдшакл

Ва филчумла кори чон бас шигифт аст. Ва фасли дигаре бигӯем дар ин боб.

Дар баёни макони чонҳо

Бидон, ки дар арвоҳ сухан гуфтаанд, ки маҳалли¹ вай кучост ва маркази вай чист.

Қола-н-набию алайҳи-с-салом. (*Паёмбар, дуруд ба ӯ, гуфт:*) «Ал-арвоҳу чунудун мучаннадатун фа мо таъорафа минҳо иъталафа ва мо танокара минҳо ихталафа»². Яъне: «*Чонҳо чун лашикареанд, якдигарро бозиносанд, улфат гиранд ва ҳар гаҳ якдигарро назиносанд, миёни ҳарду хилоф аст*». Ва қола-н-набию алайҳи-с-салом. «Ал-арвоҳу тасиру фи-с-сури фа изо кона явм-ул-киёма, арсала-л-лоҳу матаран юнбит-ул-хашаба явма-л-киёма, сумма нуфиха фи-с-сур, фа ӯодати-л-арвоҳ ила-л-ачсоди фақому янтазирун». (*Ва Паёмбар, дуруд ба ӯ, гуфт:*) «*Чонҳо ҷумла дар сур ҷамъ мешаванд то қиёмат, ки Офаридгор бороне бифиристад ва андомҳои халқ бируёнад ва сурро дардаманд, то рӯҳҳо берун оянд ва дар танҳои худ раванд*».

Ва гӯянд, ки чони ашқиё³ ба Ҳазрамавт баранд, дар чоҳхое, ки онро «Барахут» гӯянд ва кас қазри он надидааст. Асмай гӯяд, шахсе аз Ҳазрамавт гуфт, ҳар вақте ганде азим барояд аз Барахут, пас, хабар ояд, ки «золими азиме бимурд». Ибни Уяйна гӯяд, марде ба шаб он ҷо бихуфт, овозҳои мункар⁴ шунид, аз он ҷо бигурехт. Абулмунзир гӯяд, зане обистан он ҷо расид, овозе шунид, «ё Давма⁵, ё Давма», аз он тарс бачаро биафканд.

Ва баъзе гӯянд, ки маҳалли арвоҳ миёни фалак аст истода, аз вай мадад мерасад ба зиндагон ва он чи аз зиндагон ғавт мешавад, ба курси арвоҳ мепайвандад.

Ва Туфайл ибни Амри Авсӣ ба газо рафт ба Ямома. Ба хоб дид, ки сари вайро битарошиданд ва аз даҳони вай мурге ба дар омад ва зане онро дар фарҷ гирифт ва писараш вайро талаб мекард. Таъбири он бикард, ки «Сар тарошидан марг бувад ва мург чон бувад ва зан, ки вайро дар фарҷ гирифт, гӯр бувад ва писарамро ҳамин ҳодиса бувад».

Пас Туфайл шаҳид шуд дар Ямома ва писараш Умар чарохат ёфт ва дар явми⁶ Ярмук шаҳид шуд.

Марде ибни Сиринро гуфт: «Дидам, ки мурге аз осмон ба зер омад ва он гаҳ, ёсамин аз замин бармегирифт».

¹ Маҳал(л) – макон, ҷой

² Бухорӣ: Анбиё, Муслим ибни Ҳаҷҷоҷ: ал– Бир 159, 160, Абудовуд: Адаб 16, Аҳмад ибни Ҳанбал II, 295, 527, 537

³ Ашқиё – бадбахтон

⁴ Мункар – даҳшатнок

⁵ Давма – номи фаришта

⁶ Явм– рӯз

Рӯйи Ибни Сирин зард шуд. Гуфт: «Ҳозо мавт-ул-уламо!» (*Ин марги донишмандон аст*).

Баъд аз се рӯз Ибни Сирин ва Ҳасани Басрӣ аз дунё рехлат карданд.

Дар баёни шукӯҳи чон ва таъсири он

Бидон, ки дар олам ҳеҷ чизе ҷалолат¹ надорад, ки чон дорад. Ва Офаридгор вайро шигифт офарид, ки дар ҳар ҷисме, ки рафт, зинда гардад: аз одамӣ то мӯрча. То бо вай бувад орошта ва хуш бувад, мутаҳаррик² бувад. Чун чон аз вай ҷудо шуд, он ҷисм бигандад ва бигардад. Ва агарчи малаке бувад, ки ҳама аз вай бигрезанд.

Ва бидон, ки чон аз тан бишавад, чон ба фасод наравад. Ва Офаридгор ҷонро ҷавҳаре офарид даррок³, ҷизҳоро бишносад ва дарёбад бемубошарат⁴. Пас чун ҳаракат ва феъли рӯҳ ҷунон аст, ки ба як тарфат-ул-айн⁵ бирасад ба Ҳиндустон ва ба Осмон равад бе он ки муфорақат кунад⁶ аз ҷасад, муҳол нест, ки он боқӣ бувад баъд аз ҷисм ва бидонад ҷизҳоро баъд-ал-муфорақа⁷. Ва агар на ҷунин буд, феъли вай шарифтар аз зоти вай будӣ. Муҳол бувад, ки феъл шарифтар аз зот бувад, зеро ки феъл аз ғоил зоҳир шавад. Ва аз ин аст, ки одамӣ чун бимурд, ба дониш комилтар шавад. Ҳамчун, ки писараке аз шиками модар бизод, комилтар аз он аст, ки дар шиками модар. Ва мург, ки аз ҳоя⁸ барояд, комилтар аз он, ки дар ҳоя. Ва бача чун бизод ва ба ғусҳати⁹ ҷаҳон омад, ғияд: пиндорад, ки ҳамаи ҷаҳон шиками модар буд. Пас, чун бидонад, ки ҷаҳон фарохтар аз шиками модар аст, дар ҷаҳон ором ғирад. Ба вақти марғ, меғияд: пиндорад, ки олами дунё беҳтар аст аз олами охират. Пас чун бимурд, ин ҷаҳон дар ҷанби¹⁰ он ҷаҳон ҷунон бинад, ки шиками модар дар ҷанби дунё.

Ва баъд аз ин, мо ёд кунем аҷоиби дил, ки манбаи рӯҳ аст.

Дар баёни дил, ки он манбаи чон аст

Бидон, ки дили одамӣ узве шариф аст ва подшоҳе макин¹¹. Ва маънии «латиф», сареъ-ул-инқилоб¹² аст: ба калимае ё ба ишорате бад озурда шавад ва ба калимае латиф ба ҷой бозояд. Ва ҳар он чи ки

¹ Ҷалолат – шукӯҳ, бузургӣ

² Мутаҳаррик – ҳаракаткунанда

³ Даррок – бисёр даркнунанда

⁴ Мубошарат – машғулшудан

⁵ Тарфат – ул – айн – ҷшмак задан

⁶ Муфориқат кунад – ҷудо шавад

⁷ Баъд – ал – муфорақа – баъди ҷудо шудан

⁸ Ҳоя – тухм

⁹ Ғусҳат – фарохӣ

¹⁰ Ҷанб – паҳлу

¹¹ Макин – воломақом

¹² Сареъ – ул – инқилоб – зуд дигаргуншаванда

чизе дар он ниханд, танг шавад. Магар дил: чандон, ки бештар дар он ниханд, фарохтар гардад. Ва дил узвест нозук. Агар ба мурге диханд, ки бихӯрад, сер нагардад: гӯште рихв¹. Аммо Офаридгор чандон қувват дод вайро, ки назаргоҳи вай омад ва он чи ба он тааллуқ дорад, сифат натавон кардан аз ҳифз ва киёсат² ва ғайра.

Фасл

Ва бидон, ки киёсат ва донишро тафовут аст ва дил ба мушоракати³ димоғ⁴ бидонад. Ва дил бошад, ки закитар бувад аз дигаре.

Ва бидон, ки Алии Муртазо (р) ба киёсат мавсуф буд. То зане ва марде пеши вай даромаданд. Зан даъво кард, ки «Ин мард маро бихост». Ва Худойро ва таробеи⁵ масҷидро гувоҳ кард.

Али (р) гуфт: «Бирав, эй зан, гувоҳ биёвар! Ва агар на, аз чахор гӯшаи масҷид хок биёвар!»

Зан бирафт. Соате баромад.

Али (р) гуфт: «Дер меояд».

Мард гуфт: «Ё амир-ал-муъминин, то ба он ҷо роҳе дур аст».

Али (р) гуфт: «Агар он ҷо нарафтаӣ, ҷӣ донӣ, ки дур аст ё наздик?»

Мард муътариф⁶ гашт ва таҷдиди никоҳ кард ба шароити худ.

Ҳикоят

Гӯянд, Анушервони Одил хашм гирифт бар Бузурчмехр, вайро кӯр кард.

Пас, лавҳе биёфтанд ба забоне набишта, ки кас намедонист.

Анушервон гуфт: «Бузурчмехр ҳамаи забонҳо ва хатҳоро ҳам шиносад. Агар кӯр набудӣ, онро бихондӣ». Пас, вайро бихонд.

Ва ӯ дар гармова шуд ва гуфт: «Сурат ва ашколи ин китоб ба ях бар пушти ман нигоред!» Онро бар пушти вай нигоштанд ба ях. Дарёфт, ки он ҳуруф чист ба сардии ях ва ҳарорати гармова ва он набиштаҳоро донист ва эшонро хабар дод.

Ҳикоят

Иёс ибни Муовия ба ҳаҷ буд. Овози саге шунид.

Гуфт: «Ин сағ масдуд⁷ аст».

Бори дигар овоз кард.

¹ Рихв – сусту нарм

² Киёсат – зиракӣ

³ Мушоракат – иштирок

⁴ Димоғ – мағзи сар, майнаи сар

⁵ Таробеъ – чахор гӯша

⁶ Муътариф гашт – эътироф кард

⁷ Масдуд – дар банд

Гуфт: «Ин сағ мутлақ¹ шуд».

Чун бидиданд, чунон буд. Аз вай пурсиданд, ки «Чун донистӣ?»

Гуфт: «Аввал бор, овози сағ аз як чониб меомад. Дувум бор аз дуру наздик меомад, бидонистам, ки вайро биғушодаанд».

Ҳикоят

Гӯянд, арабе ба меҳмон рафт аз они Абулҳасан ибни Абдуллоҳ. Мурғеро бирён кард. Абулҳасан гуфт, ман будам ва ду писару ду духтар ва зани ману вай. Арабро гуфтам: «Қисмат ту кун!»

Араб гуфт: «арраъсу ли-р-раис» (*Сар барои раис*). Ва сар ба ман дод. Гуфт: «ал-чаноҳайни лиибнайн» (*Ду қанот барои ду писар*). Ва хар ду бол ба писарон дод. Ва ачузро² ба ачуз³ дод ва соқхоро ба духтарон дод ва синаву пушт ба як бор бихӯрд.

Рӯзи дигар, вайро меҳмон кардам ва панҷ мурғ ба вай додам. Гуфтам: «Қисмат кун, тоқ!»

Мурғ баргирифт ва гуфт: «Анта ва имраатука ва дачочатан ва ибнатока ва дачочатан ва ибнока ва таҷочатан ва ано ва дачочатайн» (*Ту ва ҳамсарат ва як мурғ, ду духтарат ва як мурғ, ду писарат ва як мурғ ва ману ду мурғ*).

Рӯзи дигар, панҷ мурғ бирён кардам. Гуфтам. «Қисмате чуфт бикун!»

Гуфт: «Ту ва ду писару мурғе чаҳор ва зану ду духтар ва мурғе чаҳор ва ману се мурғ чаҳор».

Мо ачаб мондем аз зиракии он араби биёбонӣ.

Ва аз ҳукамо яке гӯяд, чун аз модар бизодам, чунон дидам, ки дар зулмате⁴ рафтам, баъд аз он дар рӯшноие омадам. Аз модар пурсидам, ки «Он чӣ буд?» гуфт: «Чун туро бизодам, дар зери таште ниҳодам ва ба шугле бирафтам, то бозпас омадам ва туро аз зери ташт берун гирифтам».

Ва мақсуд аз ин он аст, ки киёсат⁵ мухталиф аст. Ва бошад, ки кувваи ҳофиза якеро кавитар аз дигаре бувад.

Ва ман шунидам аз модари хеш, ки суннати⁶ ман мекарданд, тифл будам ва мардум маломат мекарданд, ки «Ҳанӯз якмоҳа нест, бас хурд аст».

¹ Мутлақ – озод

² Ачуз – думғоза, сурина

³ Ачуз – зан, пиразан

⁴ Зулмат – торикӣ

⁵ Киёсат – зиракӣ

⁶ Суннат – хатнасур

Ва ман ёд дорам, ки пире даромад ва доруидоне¹ биринчин биниход ва миле ба даст гирифт. Аз чизе дигар хабар надорам. Ва ханӯз сахм² аз доруидон дар дили ман бошад.

Ва аз Ҳаччоч ибни Юсуф бозгӯянд, ки дар вилояти худ зулмҳои бисёр кард. Чун умраш ба охир расид, андеша кард, ки душманон вайро бисӯзонанд. Пас, гуломеро бихонд ва бо вай гуфт: «Ман аз дунё рехлат хоҳам кард ва туро ноиби худ хоҳам кард ва маро дар фалон ҷойгоҳ дафн кун ва гӯри ман пинҳон кун ва мағзор, ки ҳеҷ одамон бидонад ва фалон сандуқро бардор ва хилъат бипӯш ва бар сари тахти ман нишин!»

Вай қабул кард. Ва бозомад ба хона ва ду морро биёвехт, яке сарнагун ва яке сар ба боло. Ва заҳр аз эшон бичакид ба чанд рӯз. Заҳр бар он чома молид ва он чомаро дар он сандуқ ниҳод.

То он рӯз, ки ҷон медод, гуломо бихонд ва ба вай супурд ва гуфт: «Чун шаб дарояд, маро дафн кун, чунон ки кас надонад. Ва рӯзи дигар он чома бипӯш ва ба ҷойи ман нишин. Ва касро огоҳ макун аз гӯри ман!»

Чун бимурд ва вайро дафн кард, бозомад ва хилъатро бипӯшид. Он заҳр дар вай асар кард. Ҳамон рӯз бимурд. Ва кас надонист, ки гӯри Ҳаччоч кучост ва вайро кучо дафн карданд. Ва ин навъе аз киёсати³ вай буд.

Ва бидон, ки аввал узве офарид аз одамон дил буд ва димог⁴. Зеро ки дил янбуи⁵ ҳаракот аст ва димог янбуи ҳис ва ҳаракат. Иродат ва нашви⁶ аъсоб⁷ аз димог аст ва одамон ба аъсоб мутаҳаррик⁸ аст. Ва нутфа, ки дар раҳм ояд, аввал чизе се нуқта пайдо шавад: аввал дил, дувум ҷигар, сеюм димог. Баъзе гуфтанд, аввал ҷигар офарида шавад, зеро асли гизо ва манд аз он аст ба манзалати аруқи⁹ ашҷор¹⁰. Валекин дил ба тақдим¹¹ авлотар, ки димог болои вай аст ва ҷигар зери вай бувад ва дил дар васат¹² аст: чун хуршед, ки се фалак болои вай аст ва се дар зери вай. Ва ҳамаи аъзоро илалҳо¹³ бувад, магар

¹ Доируидон – қутии дору

² Саҳм- тарс

³ Киёсат – зиракӣ

⁴ Димог – мағзи сар, майнаи сар

⁵ Янбуъ – ҷашма

⁶ Нашв- рӯйиш, сабзиш

⁷ Аъсоб – асабҳо

⁸ Мутаҳаррик – ҳаракаткунанда

⁹ Аруқ – реша

¹⁰ Ашҷор – дарахтон

¹¹ Ба тақдим – дар ҷойи аввал гузоштан

¹² Васат – миёна

¹³ Илал – иллатҳо, бемориҳо

дилро, ки дил тоқати дард надорад ва ағар вайро офате расад, ҳоле¹ шахс бимирад.

Аммо дилу чигар ва димоғ ҳамаи ҳайвонотрост, аммо хосияти ақл одамирост ва касро нест. Ва қалб харро ва сағро низ бошад . Пас, дуруст шуд, ки дил ақл аст.

Дар баёни қувваҳо

Бидон, ки қувватҳо бисёр аст: қувваи мударббиро² ва мухайила³ ва мураббия⁴. Мударббиро бар се вачҳ аст: қувваи ҳайвонӣ ва нафсонӣ ва табиӣ.

Аммо қувваи ҳайвонӣ дар дил бувад, гарму хушк аз дил бармеояд ва дар урукҳо⁵ меравад. Ва ҳамеша ин ҳаракат дар дил бувад.

Қувваи нафсонӣ дар димоғ⁶ бувад: ҳам гарму хушк бувад ва ба асабҳо мепайвандад. Ва аз асабҳо ҳиссу ҳаракат зоҳир мешавад.

Аммо қувваи нафсонӣ се навъ аст: нотиқа⁷ ва ҳассоса⁸ ва мутаҳаррика⁹. Ва ин ҳама аз димоғ аст. Қувваи нотиқа се навъ аст: аввал ҳаёл аст дар муқаддамаи¹⁰ димоғ, дувум фикрат¹¹ дар миёни димоғ, сеюм ҳифз дар муаххари¹² димоғ.

Қувваи сеюм қувваи табиӣ аст. Маъдани¹³ вай чигар аст. Вай хушк ва гарм бувад. Ба вурудҳо¹⁴ ба ҳамаи тан меравад. Аммо қуввати табиӣ се аст: муваллида¹⁵ ва ғозия¹⁶ ва мураббия¹⁷. Ва муваллида бизоёнад ва ғозия бипарваронад ва мураббия дар ҳисм зиёдат кунад, то чихил сол. Он ғаҳ, биистад. Пас, мекоҳад, то очиз шавад, чунон ки аввал бор буд.

¹ Ҳоле – дарҳол, зуд

² Мударббиро – тадбиркунанда

³ Мухайила – таҳаюлкунанда, ҳаёлкунанда

⁴ Мураббия – тарбиятгар

⁵ Урук – рағҳо

⁶ Димоғ – мағзи сар, майнаи сар

⁷ Нотиқа – гӯянда

⁸ Ҳассоса – ҳискунанда

⁹ Мутаҳаррика – ҳаракаткунанда

¹⁰ Муқаддима – қисмати пеш

¹¹ Фикрат – фикр

¹² Муаххар – қисмати охир

¹³ Маъдан – макон, ҷой, кон

¹⁴ Вурудҳо – рағҳо

¹⁵ Муваллида – тавлидкунанда, зоянда

¹⁶ Ғозия – гизогиранда

¹⁷ Мураббия – тарбияткунанда

Дар баёни хисҳо

Бидон, ки маъдани хавос¹ аъsob² аст, зеро ки чун асабе бурида шавад, ҳису ҳаракат маъдум³ шавад. Ва манбити⁴ асаб дар дил аст. Ва чумхур⁵ бар онанд, ки манбити асаб аз димог аст. Ва асаб ба дил пайваста аст, асабе дақиқ. Аммо он сар, ки ба димог пайваस्ताаст, қавист, далел мекунад, ки манбити асаб димог⁶ аст. Ва аъзое раиса⁷ аст, ки як-як бувад, ки дар касрати⁸ вай нақс⁹ бувад. Зеро ки феъли савоб аз як рой¹⁰ хезад, ки агар ду дил будӣ ё ду димог, ҳалал будӣ. Ва манфиати чигар нумув¹¹ ва нашв¹² бувад, манфиати дил ҳарорат ва аслӣ аст, манфиати димог ҳаракот ва ҳис аст. Офаридгор ҳар якеро феъле дод ва ҳамаро муттазод¹³ офарид.

Фасл

Бидон, ки хавос аз ду гуна аст: хавоси зоҳир ва ботин. Аммо хавоси зоҳир: аз ҳама латифтар биноист, он гаҳ самъ¹⁴, он гаҳ шам, он гаҳ завқ¹⁵, он гаҳ ламс. Ва ҳар чи арзийят бар он голиб бувад, вайро ҳис набувад, чун нохун ва муй ва устухон. Аммо хавоси ботин: мусаввира¹⁶ ва номия¹⁷. Ва мо аввал ҳоссаи¹⁸ басар¹⁹ ёд кунем.

Офаридгор чашмро ба ҳикмате латиф офарид. Қавме гӯянд, ки аз чашм шуюе падида ояд, ки он ҳисмҳо ва ҳизҳо дарёбад ва муҳол аст, ки дар чашм ҷандид зио²⁰ бувад, ки ҳамаи олам мебинад. Баъзе гӯянд, шуюе аз чашм ба шуои Офтоб пайвандад ва дарёбад. Баъзе гӯянд, ҳадақа²¹ чун оина аст, суратҳо дар он бинамояд. Ва гӯянд, нурест ба ҷон пайваста ва ҷон онро дармеёбад ва он чи дуртар аст, хурдтар мебинад. Зеро, ки ин рутубат, ки оина аст, гирд аст ва мудавварро

¹ Хавос – ҳисҳо

² Аъsob – асабҳо

³ Маъдум – нест

⁴ Манбит – ҷойирӯйидан

⁵ Чумхур – аксарият

⁶ Димог – мағзи сар, майна

⁷ Раиса – асосӣ

⁸ Касрат – бирсёрӣ

⁹ Нақс – нуқсон

¹⁰ Рой – раъй, фикр, ақида

¹¹ Нумув – нашъунамо

¹² Нашв – сабзиш, рӯйидан

¹³ Муттазод – муҳолиф, зид

¹⁴ Самъ – шунавой

¹⁵ Завқ – ҷашоӣ

¹⁶ Мусаввира – тасвиркунанда, суратгир

¹⁷ Номия – рӯянда, афзуншаванда

¹⁸ Ҳосса – ҳис

¹⁹ Басар – чашм

²⁰ Зиё – нур, рушноӣ

²¹ Ҳадақа – сиёҳии чашм, мардумакӣ чашм

баробарӣ аз марказ бувад. Чун чиз дуртар шуд, баробари ҷузви кӯчактар шавад, сурати вай андар вай афтад. Ва Офаридгор чашмро мураккаб кард ва сиёҳу сафед офарид. Ва сиёҳию сафедӣ сари ҳамаи лавнхост¹. Лочарам², ҳамаи алвонҳоро³ қабул кунад, чунон, ки мум мухри хотамро. Пас, бозгардад ва дилро хабар диҳад.

Ва чашм маҳали⁴ зио⁵ аст, лекин ба шаб ҳеч набинад, то Офтоб барояд ё шамъе барояд ё шамъе, ки ноиби Офтоб аст, ҳосил бувад. Зеро ҳаво сиёҳ аст ва латиф ва нури Офтоб қабул кунад ва чашм дарёбад. Ва зохир мебинем, ки Офаридгор ин қатраи обро биофарид ва ин нур дар он ниҳод ва сиёҳ офарид, ки нур дар сиёҳӣ некутар бувад ва чароғу моҳ дар шаб зеботар бувад. Ва он ҳадакаи сиёхро дар сапедӣ ниҳод ва пас, онро ғилофе офарид ва ду қисмат кард, то ҳамеша он ду ғилоф аз боло ва зер ба вай фуру меояд ва ҳадақаро⁶ ҷало⁷ медиҳад. Ва бар канори он ду ғилоф, ду саф муйи сиёҳ офарид чун мирваҳа⁸, то хошокҳоро дафъ мекунад. Ва муйи чашм ҳаргиз сапед нагардад ва агар сапед гардад, чашм табоҳ шавад.

Ал-ъайн-ус-суъ (*Чашми бад*)

Ва бидон, ки дар чашми бад суханҳо гуфтаанд. Ва дар араб, шахсе буд вайро «Алӣ» гуфтанд, кофирон аз вай дархостанд, то Пайғамбар (с)-ро бо чашм бизанад. Биёмад ва чашм бар вай зад. Пайғамбар алайҳи-с-салом аз он биафтод. Офаридгор вайро аз он ниғаҳ дошт.

Ва бидон, ки масали чашми бад чун самме⁹ аст латиф, сорӣ¹⁰. Аз чашм барояд ва кас набинад ва бар одамӣ ояд, бе садама ва бе зарбате ва вайро ҳалок кунад. Ва Ибни Аббос гӯяд: «Чун таом хӯред, аз сағу гурба дур бошед, ва агар на, чизе ба вай андозед!» Ва зани хоиз чун наздики шир равад, шир мутағайир¹¹ шавад ва бигандад¹². Ва бухоре аз вай хезад ва дар он шир нишинад, чунон ки кас набинад.

Ҳикоят

Дар араб марде буд ба ҳавзи сангин бигзашт гуфт: «Таллоҳи мо раайту ка-л-явм» (*Ба Худо қасам, мили имрӯз надида будам*). Он ҳавз

¹ Лавн – ранг

² Лочарам – бинобар ин

³ Алвон – рангҳо

⁴ Маҳал – ҷой

⁵ Зиё – нур

⁶ Ҳадақа – сиёҳии чашм, мардумакӣ чашм

⁷ Ҷало – ҷило

⁸ Мирваҳа – бодбезак

⁹ Сам(м) – захр

¹⁰ Сорӣ – сирояткунанда

¹¹ Мутағайир – дигаргун

¹² Бигандад – вайрон шавад

ба ду пора шуд. Онро бо оҳан бастанд. Рӯзи дигар ба вай бигзашт гуфт: «Вайҳак мо заррах» Яъне: бо ин ҳавз ҳанӯз зиёне нарасид, ҳоле он ҳавз ба чаҳор пора шуд.

Ва аз ин сабаб Пайгамбари мо (с) гуфт: «Ал-ъайну тудхил-ул-чамал-ал-қидра ва-р-рачул-ал-қабр». Гуфт: «*Чаими бад шутурро дар дег кунад ва мардро дар гӯр*».

Ҳикоят

Дар араб, шахсе буд бадчашм, овози бавл¹ шунид аз паси девор. Гуфт: «Шир бисёр медӯшанд».

Гуфтанд: «Писари туст, ки бавл мекунад».

Гуфт: «Во ибноҳ², ки дигар бавл накунад!»

Ва чунон буд, ки бавли вай баста шуд ва бимурд.

Ҳикоят

Асмай гӯяд, якеро дидам вайро нафрин мекарданд, ки бадчашм буд. Аз вай пурсидам, ки «Чӣ гуна аст?»

Гуфт: «Ҳарорате бинам, ки аз чашм бархезад. Бар ҳар кӣ ояд, ҳалок кунад».

Ва шахсе дигар овози дӯшидани шири гов шунид. Гуфт: «Ин гов аз он кист?»

Мард битарсид. Гуфт: «Аз он фалон кас».

Ҳар ду ҳалок шуданд.

Ин микдор дар ин фасл кифоят бувад. Ва масали ин чунон аст, ки нафаси аждарҳо, ки муҳлик³ бувад бе садама. Ва ин аз қуввати ҷон бувад. Ва басар⁴ ҷузвест⁵ макшуф⁶ аз ҷон. Чунон ки дандон ҷузвест аз устухони макшуф.

Ҳоссаи самъ⁷ (Ҳисси шунавоӣ)

Аммо ҳоссаи самъ Офаридгор шигифт офарид. Он ки зоҳир аст гузруфест⁸ дар он илтиво⁹ ва иъвичоқ¹⁰. Асвотро¹¹ қабул кунад аз

¹ Бавл – пешоб

² Во ибноҳ – вой писаракам

³ Муҳлик – ҳалоккунанда

⁴ Басар – чашм

⁵ Ҷузв – ҷузъ

⁶ Макшуф – кушода

⁷ Ҳоссаи самъ – ҳисси биноӣ

⁸ Гузруф – нармустихон, устухони нарм

⁹ Илтиво – печидагӣ

¹⁰ Иъвичоқ – қачӣ

¹¹ Асвот – овозҳо

мавҷ задани ҳаво. Чун ҷисме бар ҷисме афтад, ҳаво аз миёни ҳарду бичаҳад, савте ҳосил шавад, асабро, ки дар гӯш аст, биёғонад.

Ва самъ неъмате азим аст, зеро ки кӯрӣ беҳтар аз карӣ бувад. Ва дар олам ҳеҷ ба дилу ҷон маҳбубтар аз самоъ¹ нест. Ва то яке овози хуш бишнавад ё арғане², ки сохтаанд, ҷӣ асарҳо кунад дар дил! То он тифл, ки дар гоҳвора бувад, ранче дорад, нахуспад ва наёромад ва пистон дар нагирад, то модараш замзама ва овози нарма ба иқои³ мавзун оғоз кунад, тифл бишнавад ва биоромад. Ва шутур роҳ меравад гуруснаву ташна ва монда гардад ва дар рафтор тақсир⁴ кунад, ҳодӣ⁵ овозе ба шеър барорад ба вазне рост, шутур бишнавад, қуввати дили вай зиёдат гардад, мондагӣ аз вай биравад ва ранҷи роҳ фаромӯш кунад ва ба рафтор ояд.

Ҳикоят

Гӯянд, ки Қубод ва Қайсар ҳарду оштии карданд. Қайсар хост, ки ҳадияе фириштад ба Қубод. Гуфт: «Чӣ хоҳӣ?»

Гуфт: «Он чи ба дил суд дорад ва ҷон физояд».

Қайсар тимсоле⁶ заррин кард ба сурати духтаре, ба вай фиристод.

Қубод гуфт: «Инро чӣ кунам?» Ба ҷашми ҳақорат ба вай ниғаҳ кард ва онро биниҳод.

Чун шаб даромад, ба вақти маълум, овозе аз он сурат бархост, ки ҳар кӣ он мешунид, ҳоб бар вай меафтад. Ва ба вақти субҳ, овозе медод, ки шунавандаро тараб меафзуд. Қубод ин суратро азизтар аз ҳама ғанҷҳо доштӣ.

Бидон, ки арған⁷ дар вилояти Рум сохтанд. Ва санъате аҷаб ва савте дорад олӣ, бар ҷумлаи иқоъҳо⁸ ағонихо⁹ ниҳода. Ва гӯянд агар яке бишнавад, ки ҳаргиз нашнида бошад, бимирад. Ва он кас, ки хоҳад, ки он шунавад, гӯшҳоро бибандад муддате ва андак-андак бозгушояд ва мешунавад, то одат кунад.

Ва бидон, ки овози арған ва барбат ва ҷанг дар шаръ¹⁰ ҷоиз нест, аммо аз тариқи ҳис дар он ки хуш аст, мункир набояд будан. Ва шунидам, ки филро чун ки бигиранд, алаф нахӯрад ва саъбӣ¹¹ кунад

¹ Самоъ – гӯш кардан

² Арған – арғанун, асбоби мусиқӣ

³ Иқоъ – оҳанг

⁴ Тақсир – кӯтоҳӣ, сустӣ

⁵ Ҳодӣ – шутурбон

⁶ Тимсол – ҳайкал

⁷ Арған – арғанун, асбоби мусиқӣ

⁸ Иқоъ – оҳанг, зарб

⁹ Ағонӣ – сурудҳо

¹⁰ Шаръ – шарият

¹¹ Саъбӣ – сарсаҳтӣ

ва наоромад ва логар шавад. Пас, хунёгарро¹ биёваранд, то пеши вай самоъ кунад², то табъи фил биоромад ва осоиш ёбад ва алаф хӯрад. Ва шери сиёҳ тунд бувад ва сайд кардани вай саъб³ бувад. Хунёгарро биёваранд ва барбату сурной зананд наздики беша ва силохдорон бо тире новак⁴ дар паси хунёгар бошанд, то шер ба овози хунёгар ором гирад, тундири фаромӯш кунад, тирҳо ба вай андозанд ва ўро сайд кунанд.

Ҳикоят

Шахсе ҳикоят кард, дар араб ба қабилае расидам, гуломеро дидам бар дари хайма, муқайяд⁵.

Гуфтам: «Чӣ гуноҳ кардааст?»

Гуфт: «Ҳеч гуноҳ надорад».

Гуфтам: «Вайро бозгушой!»

Гуфт: «Нагшоём». Ва дасти ман гирифта ба сахро рафт.

Шутуронро дидам мурда.

Гуфт: «Ин шутурон аз овози ин гулом бимурданд, ки овозе хуш дорад ва шеър хонад, шутурон аз он мадхуш гарданд. На об хӯранд ва на алаф, то бимиранд».

Ва ин бар хилофи одати фил аст. Ва филчумла, овозро ва таъсири онро мункир будан аз ҷаҳл бувад.

Ҳикоят

Дар рӯзгори қадим малике буд золим. Вайро иллате буд. Аттибо⁶ дармонданд. Ва ҳукамо⁷ ва аттиборо ҳалок мекард. То умри вай ба сар омад ва дар он иллат бимурд.

Дар он аср ҳакиме буд. Ба шаб сари гӯри вай боз кард ва шиками вай бозкофт ва аҳшои⁸ вай берун овард, то бар иллат воқиф шуд. Ҷигари вай омос дошт ва салъае⁹ мутаҳаҷҷар¹⁰ шуда буд, чандон ки аноре. Онро бардошт. Ва вайро дафн кард. Пас, он сангро ба қадаҳе кард ва адвияҳо дар вай сириштӣ. Ҳеч дору дар вай асар накард.

То вайро писаре домод буд. Мутрибон омаданд ва арган мезаданд. Ва ў ташт пури ҷулоб¹¹ карда буд ва он қадаҳро дар он ниҳода. Ва мардум меҳӯрданд. Ва он қадаҳро тавқҳои заррин карда

¹ Хунёгар – овозхон

² Самоъ кунад – овоз бихонад

³ Саъб – душвор

⁴ Новак – найзаи кӯчак

⁵ Муқайяд – баста

⁶ Аттибо – табибон

⁷ Ҳукамо – ҳакимон

⁸ Аҳшо – узвҳои дарунӣ

⁹ Салъа – гурӯҳи, ҷарбomos

¹⁰ Мутаҳаҷҷар – санг

¹¹ Ҷулоб – гулоб

буд. Чун шаб даромад, тавқхоро дар даст дидан ва қадах чумла гудохта буд аз таъсири овози арған¹.

Ҳаким бидонист, ки мудовии² он иллат овози хуш будааст ва он малик аз он ғофил будааст. Ва аз ин сабаб дар бемористонҳо мутрибдоранд, то беморонро тасалли диҳанд ва қуввати ҳаёт.

Ҳикоят

Гӯянд, ки Фаридунро иллати сахар³ буд ва хоб аз вай рамида буд. Малики Рум калбод⁴ ба вай фиристод бо марде, ки ба сахаргоҳ гирди хонаи вай гардидӣ ва онро мезадӣ. Фаридунро хоб бозомад ва бар он биосуд. Ва гуфтӣ: «Овози ин калбод пеши ман азизтар аз мамлакати ман аст».

Ҳикоят

Гӯянд, Искандар дар Зулумот⁵ омад ва ваҳшате ҳосил буд ва сахми⁶ торикиву сармо. Пас, ба шаб овози ҳазин⁷ шунидӣ, чун рӯз будӣ, овози мутриб шунидӣ. Лашкари вай ба он овоз осудагӣ ёфтанд ва рӯзу шаб ба он бидонистанд.

Ва Зулқарнайн Ҷоми ғетинмой аз сандуқ баровард ва мебурд, то рӯшноӣ меод. Мурғеро дид чандон, ки шутуре, минқори дароз, ҳафт сӯлоҳ дар он. Гуфт: «Ту кистӣ?»

Гуфт: «Ман мусикорам⁸. Сокини ин Зулумотам. Ҳайвоноти ин Зулумотро мунис ман бошам».

Гуфт: «Чаро берун наёӣ?»

Гуфт: «Нахоҳам».

Гуфт: «Чаро?»

Гуфт: «Чунон ки ту Зулумот⁹ нахоҳӣ, ман рӯшноӣ нахоҳам. Маншаъ ва маскани ман ин ҷост».

Пас, ҳукаморо гуфт: «Чи кунам, ки ман берун равам ва овози ин шунавам?»

Ҳукамо, бар минқори вай, калбод¹⁰ сохтанд ва сӯлоҳ ҳо¹¹ карданд ва бод афтод, созе неку омад, то ноиби мусикор¹² буд.

Ва мо фасле бигӯем, ки донишани он шояд ё на.

¹ Арған – ургунун, асбоби мусикӣ

² Мудово – даво

³ Сахар – беҳобӣ

⁴ Калбоди – сози бодӣ, сози нафасӣ

⁵ Зулумот – Торикистон

⁶ Саҳм – ҳавф

⁷ Ҳазин – ғамангез

⁸ Мусикор – мусикинавоз

⁹ Зулумот – торикӣ

¹⁰ Калбод – сози бодӣ, сози нафасӣ

¹¹ Сӯлоҳ – сӯроҳ

¹² Мусикор – мусикинавоз

Дониستاني арған ва музикӣ шояд¹ ё на ?

Гўянд, Имом-ул-ҳарамайн² Абулмаоли Ҷувайнӣ ҳамаи улумҳоро³ донист ва омиле⁴ комил буд. Ва Султон Маликшоҳ муҳибби⁵ ӯ буд. Ва Абулқосим Қушайрӣ ҳасми⁶ Абулмаоли буд ва татаббуи⁷ асароти⁸ ӯ кардӣ. Рӯзе Қушайрӣ ба боми Ҷувайнӣ омад. Ҷувайнӣ чангро соз мекард ва автори⁹ онро рост месохт. Чанд мардро биёвард, то онро бидиданд.

Рӯзи дигар ба маҳфили Маликшоҳ омад. Чун Имом-ул-ҳарамайн даромад, Қушайрӣ гуфт: «Эй Имом, чанг задан ҳаром аст ё ҳалол?»

Ҷувайнӣ гуфт: «Чанг задан ҳаром аст, доништан равост».

Гуфт: «Чӣ гуна?»

Гуфт: «Ба масал, ду марди чангзанро хилоф афтод. Яке се талок хурд, ки ту хато задӣ, дигаре гуфт, ки назадам. Омаданд пеши муфти. Муфти надонад, ки он соз, ки вай зад, хатост ё савоб аст».

Маликшоҳро аҷаб омад ва ҳурмати Ҷувайнӣ зиёдат гашт ва вайро як соат аз худ ҷудо накардӣ.

То ба масофи Қустантиния рафтанд. Ҷувайниро бо худ бибурд.

Туфел малики Шом пайгом фиристод ба Маликшоҳ, ки «Шуморо ҳунаре набошад ҷуз чанг ва горат ва гарқ кардан ва ҳеҷ синоат ва киёсат¹⁰ шуморо набошад».

Маликшоҳ дармонд. Ин маънӣ ба Ҷувайнӣ арз кард.

Ҷувайнӣ пайгом фиристод ба Туфел, ки «Ҳунари шумо чист?»

Гуфт: «Улумҳои¹¹ борик¹² ва тилисмҳо ва дебобофӣ ва наққошӣ ва мусаввирӣ¹³. Аммо моро посбонест, ки таблак занад. Агар табболи¹⁴ шумо мисли он бизанад, илтимоси¹⁵ шумо мабзул дорам¹⁶ ва дигар ҳунароҳро даргузарам».

Ва таббол ба сур омад ва таблро бизад ба вазни аҷаб.

Табболони Маликшоҳ он бишуниданд, дармонданд ва гуфтанд «Мо мисли ин натавонем задан».

¹ Шояд – лозим аст

² Имом-ул-ҳарамайн – имоми Макка ва Мадина

³ Улумҳо – илмҳо

⁴ Омил – амалкунанда, коргузор

⁵ Муҳиб – дӯстдор

⁶ Ҳасм – рақиб, душман

⁷ Татаббуъ – пайгирӣ

⁸ Асарот – лағжишҳо, хатоҳо

⁹ Автор – торҳо

¹⁰ Киёсат – зиракӣ, кордонӣ

¹¹ Улумҳо – илмҳо

¹² Борик – дақиқ

¹³ Мусаввирӣ – рассомӣ

¹⁴ Таббол – таблақчӣ

¹⁵ Илтимос – талаб, дархост

¹⁶ Мабзул дорам – гузашт кунам

Маликшоҳ Имом-ул-харамайнро бихонд.

Чувайни гуфт: «Таблро биёваред!»

Биёварданд.

Таблро бизад ва навое дигар зиёдат кард, ки табболони Туфел ачаб монданд ва мусаллам¹ карданд, ки кас натавонад он созро задан.

Туфел хирочи Қустантиния ба Малакшоҳ фиристод.

Ҳикоят

Гӯянд, Маликшоҳро бо малики Рум мунозаат² буд. Чувайниро ба Рум фиристод ба рисолат. Румиён арганун³ биниходанд ва ба чихил мард онро мезаданд, то магар Чувайниро мадхуш кунанд.

Чувайни баргашт ва дар вай асар накард.

Пеши малики Рум омад. Гуфт: «Эй Имом, чӣ дил дорӣ? Магар сангин аст, ки арганун дар он асар накард?»

Чуванӣ гуфт: «Чандон тараби улумҳо⁴ дар дили ман аст, ки тараби арганун дар он нагунчад».

Гуфт: «Ин даъво азим аст».

Чуванӣ гуфт: «Аргануни ту ба чихил мард мезананд ва табоҳ мезананд. Агар хоҳӣ, ман дуруст бизанам ва танҳо занам».

Эшонро барангехт ва танҳо арганунро бизад ба вазне, ки он чихил мардро мадхуш кард. Ва бозгардид.

Чун ба ақл бозомаданд, малики Румро гуфтанд: «Ин мард магар аз ҷумлаи фариштагон аст. Ва мо ҷумла чокарони ӯ гаштем».

Малики Рум гӯяд: «Ман низ бо шумо мувофиқам». Ва Чувайниро гӯяд: «Маликшоҳ бузург аст. Ман вилояти Румро дар кори ту кардам. Агар маслаҳат бинӣ, ман ба ниёбати ту ин ин вилоятро ниғаҳ дорам ва хироч мегузорам».

Пас Маликшоҳ гуфтӣ: «Он чи ба шаст ҳазор савор рост нашуд, Имом-ул-харамайн рост кард».

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки кори овоз ва самъ⁵ азим аст. Ва Худованд ҳар ҷо, ки самъ ва ақл ва басарро⁶ ёд кард, самъро муқаддам⁷ гузошт: «... ва-л-Лоҳу самиъун ʿалим.»⁸ (... ва Худованд шунавову доноист) «...ва ҳува самиъ-ул-басир.»⁹ (... ва ӯ шунавову

¹ Мусаллам – икрор

² Мунозаат – душманӣ

³ Аганун- асбоби мусиқӣ

⁴ Улумҳо – илмҳо

⁵ Самъ – шунавой

⁶ Басар – биной

⁷ Муқаддам – дар аввал

⁸ Сураи Бақара, қисмате аз ояти 224

⁹ Сураи Шӯро, қисмате аз ояти 11

биност.) «Ва қолу лав кунно насмаъу ав наъкилу...»¹ (*Ва гуфтан агар мешунидем ё мефаҳмидем...*)

Ва мо пас аз ин, ҳоссаи забон бигӯем.

Дар баёни забон ва хатари он

Бидон, ки забон узве шариф аст ва тарҷумони дил аст. Аз сари забон то ҳалқ маҳричи бисту нух ҳарф аст. Ва аз забон бисёр кас ба шоҳӣ расад. Ва аз забон бисёр кас ҳалок шавад.

Хабар. Амир-ул-муъминин Абубакри Сиддиқ (р) ҳамеша санге дар зери забон доштӣ. Вайро гуфтанд: «Чаро дорӣ?»

Гуфт: «Аз ин забон зиёнҳо дорам».

Ҳикоят

Гӯянд, ки маликero иллате буд. Табиб фармуд, ки «Шири шер бихӯрад».

Дармонданд.

Шахсе гуфт: «Ман биёрам».

Бирафт ва шерero дар беша бигирифт ва шири вай бидӯшид ва биёвард. Ва малик аз он аҷаб дармонд.

Ин мард дар худ такаббур кард. Аъзои вай танозуъ² карданд. Даст гуфт: «Ман дӯшидам». Пой гуфт: «Ман овардам.» Дил гуфт: «Далерӣ ман додам». Забон гуфт: «Ман кардам».

Аъзо гуфтанд ба забон «Ту чӣ кардӣ?»

Гуфт: «Бибинед!» Пас, маликро гуфт: «Бидон, ки ин шири хар аст».

Подшоҳ дармонд. Мардро бигирифт, ки ҳалок кунад.

Аъзо дармонданд ва забонро шафоат карданд, ки «Аз ин меҳнат³ моро раҳо кун!»

Пас, забон маликро гӯяд: «Агар хоҳӣ, ки бидонӣ, ки шири хар аст ё аз он шири, фирӯзаро дар он андоз. Агар болои шир барояд, аз он шири бувад. Агар ба зер равад, шири хар бувад».

Подшоҳ фирӯза дар он афканд. Болои шир биистод. Малик ўро хилъат дод.

Мақсуд аз ин ҳикоят, ки бар тариқи масал гуфта омад, он аст, ки кори забон хатарнок аст.

Ва бидон, ки суҳан ҳоси бани одам аст. Ҳар гӯрӯхero лугате дигар аст, ки гӯрӯхе дигар дарнамеёбад, магар ба таълим ва он забон ва он калом нигаҳ медоранд ва мундарас⁴ намегардад, илло⁵ забони Юнон,

¹ Сураи Мулк, қисмате аз ояти 10

² Танозуъ – низоъ, ситеза

³ Меҳнат – ранҷ

⁴ Мундарас – нест, фаромӯш

⁵ Илло – магар

ки гарқ шуданд ва вилояти эшон об бигирифт, он китобати¹ эшон мубҳам² бимонд ва касро ба он вукуфе³ нест.

Ҳикоят

Гӯянд, маликero ин савдо буд, ки ин лугатҳо аз кучо омӯхтаанд мухталиф: туркӣ ва арабӣ ва хиндӣ ва форсӣ ва гайруҳо. Пас, чихил тифлро дар ҳисне⁴ кард ва шахсеро забонбурида бар эшон гузошт, то эшонро тарбият мекард. То ҳафт сол баромад. Пас, он лолро ба зер овард. Ва ҳар рӯз эшонро таом мефиристод. То понздаҳ сол баромад.

Чун эшонро ба зер овард, сухане мегуфтанд, бо якдигар на тозӣ буд, на туркӣ, на хиндӣ. Ва эшон мегуфтанд ба илҳоми Офаридгор ва вазъе, ки эшон медонистанд. Ва филчумла, ҳар корero авваале ва ибтидоe бувад.

Сифот-ул-фам (Сифатҳои даҳон)

Аммо даҳон. Офаридгор дар он ҳикматҳо офарид. Ва дандонҳо рост кард, то таомҳо ба он бихоянд ва баъзе бишикананд. Дар буни дандонҳо ва аҷзои гӯшти вай чашмаҳои об офарид, то таоми хушкро тар кунанд, то ба ҳалқ фуру равад. Ва забон бар мисоли михрофе⁵ таом дар пеши дандонҳо меоварад аз он сӯ. Ва бар он сӯ, ду лаб офарид, то ниғаҳ дорад, ки таом аз дандон берун наафтад. Ва қуввате чозиб⁶ дар ҳалқ офарид, ки об ва таомро ба худ бикашад. Ва ин қуввати чазб шигифте аст. Ва агар қуввати балъ⁷ ва чазб заиф шавад, таом дар ҳалқ бимонад ва ҳалок гардад ва ба дасти кас набошад, ки онро фуру барад. Ва тарӣ офарид дар даҳон, то ба он таомҳо бишносад. Чунон ки шам насиме бувад ва бухоре, ки аз аҷсом бархезад, ба асаби бинӣ расад, димоғ аз он хабар ёбад. Ва аз ин аст, ки ҳар киро оби даҳон бештар бувад, даҳони вай хуштар бувад ва ҳар киро рутубати даҳон кам шавад, даҳони вай гандад. Ва аз ин сабаб даҳони оҳу ва даҳони тифлон хуш бувад ва даҳони шер гандад, ки рутубате кам дорад, аз фарти ҳарорат.

Аш-шам (Бӯӣ)

Дар ҳоссаи бинӣ қувватест, ки бӯӣ гул аз бӯӣ уд бидонад ва бӯӣ сир аз савсан бишносад ва бӯӣ мушк аз кундус⁸ бидонад. Аммо самъ⁹ аз ҷавҳари ҳавост ва шамъ аз ҷавҳари об ва завқ¹ аз ҷавҳари

¹ Китобат – навиштаҷот

² Мубҳам – нофаҳмо

³ Вукуф – оғай

⁴ Ҳисн – қалъа

⁵ Михроф – мил, сик

⁶ Чозиб – чазбкунанда, чозиб

⁷ Балъ – фуру бурдан

⁸ Кундус – харбаки сафед, сагкуш (алафи заҳронок)

⁹ Самъ – гӯш, шунавоӣ

хок ва ламсом аст ҳамаи танро. Ва асаб, ки ин ҳисҳо дарёбад, бар ҳама тан муштамил² аст. Чунон ки бинӣ асаб аст ва забон ва гӯш асабанд. Аммо бӯйҳо ва таомҳо ва лавнҳо³ маоние аст латиф, рӯҳонӣ, дар аҷсом ояд ва бошад, ки интиқол кунад ва бо дигаре равад, чунон ки сурхӣ ва сиёҳӣ. Ва зардолу, ки сабз бувад, пас зард гардад. Ва ангур, ки сапед бувад, сиёҳ гардад. Ва мушк, ки бӯйи ӯ андак-андак хезад, нест нагардад. Баъзе гӯянд, ки мушкро бӯй биравад, кӯзаи сафолии нав об дар кунанд ва бирезанд, пас мушкро дар он кунанд ва чанд рӯз биниҳанд, бӯйи рафтаи ӯ бозояд.

Ламс

Аммо ҳисси ламс Офаридгор шигифт офарид аз раҳмати хеш, то аз ҳарорат⁴ ва бурудат⁵ хабар ёбад. Ва агар на чунин будӣ, баъзе аз андом сӯхта гаштӣ ва мардро хабар набудӣ ё сармо тарафери табоҳ кардӣ ва мардро хабар набудӣ. Пас Офаридгор ҳисси ламс офарид, то одамиро бар худ тасарруфе бошад ва ангуште, ки дароз бувад, кӯтоҳ натавонад кард ва кӯтоҳро дароз натавон кард ва лавни⁶ сиёҳи худро сапед натавон кард ва қудрати аҷзи худ бидонад.

Дар хавоси одамӣ

Ин миқдор аз хавос ҳукамо овардаанд, ки ба таҷрибат ёфтаанд:

Хосият-уш-шаър (Хосияти мӯй). Бидон, ки ба тани одамӣ аз мӯй камтар нест. Аммо Офаридгор дар вай ҳикматҳо офарид аз зиннат ва чамол ва латофат. Ва ба он бидонанд, ки якеро сар битарошанд, бинанд, ки аз ҳоли чамол ва ҳайбати худ бигардад ва нақоле⁷ бувад. Ва камтарин мӯйҳо он аст, бар лаби мужаи чашм рустааст. Агар бирезад, чашм кӯр шавад. Агар як мӯй даргардад, ҳадақаро⁸ табоҳ кунад. Агар яке биафтад, ба ҳамаи ҳукамо онро боз ҷой натавонанд ниҳодан. Ва болои чашм ду абру офарид ва чун ду хатти муқаввас⁹ қашидаи сиёҳ, ки чашмро қувват диҳад. Агар сапед гардад, нури чашм ноқис бувад. Ва ҳукамо фармоянд касеро, ки ба саҳро равад ва барф бошад, ки чашмро сурма кунад ва гилофи чашм, зире боло ба сурма сиёҳ кунад, то нури чашм муталошӣ¹⁰ нашавад. Ва ҳамаи ҷонваронро мӯйи чашми зерин набошад, магар одамиро, ки бар

¹ Завқ – чашой

² Муштамил – фарогир

³ Лавн – ранг

⁴ Ҳарорат – гармӣ

⁵ Бурудат – хунукӣ

⁶ Лавн – ранг

⁷ Нақол – мояи ибрат

⁸ Ҳадақа – мардумакӣ чашм

⁹ Муқаввас – қавспакл

¹⁰ Муталошӣ – нест, нобут, табоҳ

харду пилк мӯй бувад. Ва одамӣ чун бизод, азрақчашм¹ бувад, баъд аз чанд рӯз сиёҳчашм гардад.

Ва одамиро сина фарох аст, дигар ҳайвонотро муҳаддаб² аст. мардро сиву ду дандон бувад ва занро сӣ бувад. Мард то ҳафтод сол бача зояд, зан то панҷоҳ сол зояд, пас ақим³ шавад. Мард ба шаст сол пир гардад, зан ба сӣ сол пир гардад. Мард харчанд, ки пиртар, хушбӯйтар ва нуронитар бувад ва зан харчанд, ки пиртар, бадхӯтар ва зишттар. Ва ҳеч зан ба ду даст кор надонад кард.

Ал-ъазм (устухон). Устухони одамӣ агар ба маҳмум⁴ банданд, таби рибъ⁵ барад. Агар ба занах банданд, дарди дандон нишонад. Шеру паланг аз косаи сари одамӣ тарсанд. Агар дандоне аз они зан бар нукра нишонанд ва зан бо худ дорад, обистан нашавад. Ва ҳамчунин, дандони кӯдак. Ва агар каъби⁶ марди пир ба зан банданд, бознагирад.

Ал-мирора (талхадон). Агар заҳраи одамӣ ба бусра⁷ моланд, барад. Агар ҳанфро⁸ ба заҳраи одамӣ бисоянд ва бо ангубин бар нохун кунанд, варама барад. Заҳраро агар ба равгани гул занӣ ва зан баргирад, дарди раҳим барад. Агар заҳраи одамиро бар андаруни маъдад моланд, аз ҳукна, кифоят кунад ва ишқам биронад.

Ас-сура (ноф). Агар нофаи кӯдак дар зиёдат-ул-қамар⁹ буранд, мудаввар¹⁰, дар зери нигини зумуррад ниҳанд ва бар ҳалқаи заррин ниҳанд, харкиро кулинҷ бувад, дар анғӯшт кунад, неқ шавад.

Ал-бавл (пешоб). Агар бавли одамӣ ба суфе¹¹ кунанд, бар аззат-ул-қалб¹² ниҳанд, рутубате мисли гӯштоб берун орад ва неқ кунад. Ва аззат-ул-қалбро мудовое¹³ беҳтар аз бавли қуҳан нест. Агар бавли кӯдакон бар чашм ниҳанд, рамад¹⁴ ва ҷараб¹⁵ барад ва обе равон

¹ Азрақчашм – кабудчашм

² Муҳаддаб – тегадор

³ Ақим – безуриёт, нозо

⁴ Маҳмум – табдор

⁵ Рибъ – чаҳор рӯз дар миён

⁶ Каъб – бучилак

⁷ Бусра – чӯш, гармоб

⁸ Ханф – гӯши мӯш (растанӣ)

⁹ Зиёдат-ул-қамар – пурии моҳ

¹⁰ Мудаввар – гирдшакл

¹¹ Суф – папм

¹² Аззат-ул-қалб – газидаи сағ

¹³ Мудово – даво, илоҷ

¹⁴ Рамад – илтиҳоби пардаи чашм

¹⁵ Ҷараб – хориш

кунад аз он. Ва агар бавли кӯдакон дар деги миссин бичушонанд то судсе¹ биравад ва дар чашм кашанд, сапедӣ барад ва яракон² барад ва агар се рӯз ноштой ба вай диҳанд, то бихӯрад чунон ки надонад, нек шавад. Агар кубоъро³ ва баҳакро⁴ ба манӣ бимоланд, қалъ⁵ кунад. Агар гуме⁶ дар буни⁷ дарахти ангури турш кунанд, ширин шавад. Агар нафти сиёҳ дар буни дарахти ангур кунанд, сиёҳ шавад. Ва ба Ҳамадон хунро дар буни дарахти анор кунанд, ширин гардад.

Ал-ғоит (саргин). Саргини одамӣ суд дорад онро ки футри⁸ қотил хурда бувад. Шарбати вай донгсанге дар хамр кунанд ва бозхӯранд. Ва доруе хуноқ⁹ аст. Ғоит авроми¹⁰ ҳалкро биншонад. Агар як дирамсанг ғоит дар об кунанд, исхол, ки муфрит кунад, бозбандад ва феъли беш¹¹ ботил кунад. Беш самме¹² қотил бувад, аз Ҳинд оваранд. Агар аззаи¹³ одамӣ, ки сам дорад ғоитро бисӯзонанд ва бар он кунанд, самро ба худ чазб кунад.

Абрас¹⁴, ки пой бар қадами шахсе ниҳад, тааддӣ кунад¹⁵. Ва дар шаҳрҳои Рум абрасро дар умрон¹⁶ нагузоранд. Расани¹⁷ маслӯб¹⁸ масруъро¹⁹ суд дорад таълиқи²⁰ вай. Хоки мадфун²¹ бар хуфта афшонанд, дер аз хоб дарояд.

Дар баёни табиати занон ахлоқи онҳо

Бидон, ки Офаридгор азза ва ҷал занро биофарид аз баҳри роҳати мардон ва аз баҳри балои мардон. Ва Пайгамбар (с) гуфт: «Ҳеҷ фитнае пас аз ман бадтар аз фитнаи занон нест бар мардон». Ва ақл

¹ Судс – шапшак

² Яракон – зардпарвин

³ Кубоъ – шукуфа, бемории калӣ

⁴ Баҳақ – песь, табхол

⁵ Қалъ кунад – Аз байн барад

⁶ Гуме – пешоб

⁷ Бун – бех

⁸ Футр – қорч, хоч, замбуруг

⁹ Хуноқ – дифтерия

¹⁰ Авром – варамҳо

¹¹ Беш – гиёҳи захрноки ҳиндӣ

¹² Сам(м) – захр

¹³ Азза – газидан

¹⁴ Абрас – пес

¹⁵ Тааддӣ кунад – гузарад, сироят кунад

¹⁶ Умрон – ободӣ, шаҳр

¹⁷ Расан – ресмон

¹⁸ Маслӯб – ба дор овехта

¹⁹ Масруъ – гирифтори бемории саръ, эпилепсия

²⁰ Таълиқ – овехтан

²¹ Мадфун – дафншуда, мурда

азизтарин чизхост ва аз зан дарег дошт. Ва занон авратанд ва чораи эшон чуз дар хона ниғаҳ доштан ҳеч нест.

Ақил ибни Уллафаро гуфтанд: «Духтарро ба шавҳар дех, ки зан гӯшт аст ва сагон касди вай кунанд».

Гуфт: «Ман духтарон гурусна дорам, то батар¹ накунам ва бараҳна дорам, то беруна наёям».

Ва занро ҳол аз чанд вачҳ беруна набошад: ё шавҳар дорад ва муддате бо вай бувад ё шавҳар надорад. Бар ҳар ҳол, ҳар гаҳ марде бинад, шаҳвати мурдаи вай ба ҳаракат ояд, агарчи зане бувад, ки аз вай диндортар набувад. Чандон бас, ки бо марде ҳолӣ шуд, аз вай заифтар ва расвотар кас набошад. Саид ибни Муслим гуфт, ки «Агар ҳазор мард зани маро бараҳна бинанд, чунин зиён надорад, ки зани ман мардеро бинад». Зеро мардонро шағаф² ба занон камтар аз шағафи занон бувад ба мардон.

Ҳикоят

Рӯзе Анчашаи Ҳодӣ шеър меҳонд ба овози хуш. Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфт: «Ийока ва-л-қаворир!» Яъне, «Обгинаро³ шиканӣ!»

Масал зад занонро ба обгина. Яъне, занон ҳозиранд ва мешунаванд, тоқати овози ту надоранд. Ва обгина сариъ-ул-инкисор⁴ бувад ва батийъ-ул-инчибор⁵ бувад.

Ва ҳар зан, ки муфсид⁶ шуд, ҳаргиз муслиҳ⁷ нагардад. Ва ҳамчунин, масали занон ба устухони паҳлу зад, ки дар он устухон ҳеч манфиат набувад ва қач бувад, рост нашавад ва агар рост кунанд, шикаста шавад.

Ҳикоят

Ва чун Офаридгор Ҳавворо офарид аз паҳлуи чапи Одам (а) ба нештар⁸, Ҷабраил (а) омад ва устухоне қач ба вай намуд.

Гуфт: «Он чист?»

Гуфт: «Қач аст. Аз вай чашми ростӣ мадор!»

Ва пурсиданд ҳакимеро, ки «Беҳтарини занон кист?»

Гуфт: «Он ки аз модар назод».

Гуфт: «Чун бизод беҳтарини эшон?»

Гуфт: «Он ки бизод ва ҷонро бидод».

¹ Батар – кибр, такаббур

² Шағаф – шавқу ҳавас

³ Обгина – шиша

⁴ Сариъ-ул-инкисор – зудшикан

⁵ Батийъ-ул-инчибор – дер пайвастишаванда

⁶ Муфсид – бадқирдор

⁷ Муслиҳ – накукор

⁸ Нештар – олати нугборики тез барои ҷарроҳӣ

Яъне, ки дар ҳеч зан хайре нест.

Дигар: Муҳаммад ибни Сиринро гуфт: «Зане бихостам ва дар хобаш дидам, ки сиёҳ буд ва кӯтоҳ».

Гуфт: «Ниғаҳ дор ин занро, ки нек аст: сиёҳӣ мол бувад ва кӯтоҳӣ зуд бимирад. Ва бехтарини занон он аст, ки зуд бимирад».

Ва аз он мард аҳмақтар набошад, ки бар зан эмин бувад ва гӯяд: «Ин зан пир аст» ва ё «Зишт аст».

Ва Сулаймон алайҳи-с-салом чун бифармуд, ки Саҳри Чинниро бигиранд, вайро бигирифтанд, дар роҳ меомад, бихандид.

Гуфт: «Чаро меҳандӣ?»

Гуфт: «Ё расула-л-лоҳ, марде сари астаре дар сабуӣ¹ баст ва биншаст ва бавл мекард. Астар сар бикашид, сабуӣ биафтод ва астар бигурехт. Аз акли он мард ачаб доштам, ки надонист, ки сабуӣ астаре натавонад бидоштан».

Сулаймон (а) гуфт: «Занон бештаранд ё мардон?»

Гуфт: «Занон».

Гуфт: «Чаро?»

Гуфт: «Одамӣ нима наранд ва нима модаанд ва ҳар наре, ки ба фармони мода бувад ва он мард, ки бар зан эътимод кунад, аз зан камтар бувад».

Ва гӯянд, ки Аристотелис рӯзе нишаста буд, чамъе занон бигузаштанд. Гуфт: «Инҳо малак-ул-мавтанд²».

Гуфтанд: «Чӣ гуна?»

Гуфт: «Малак-ул-мавт як бор ҷон биситонад дар умре ва зан ба рӯз мол биситонад ва ба шаб ҷон биситонад».

Ва аз мадҳи занон беш аз ин надонам, ки Офаридгор гуфт: «... ва ҷаъала минҳо завҷаҳо лияскуна илайҳо...»³ Яъне, «Занро аз баҳри мард офаридем, то бо вай ором гирад ва аз вай фарзанд зояд». Ва агар ҳар фитна, ки дар ҷаҳон бувад баҳс⁴ кунанд, натиҷаи шуми занон бувад: меҳнати⁵ хуруҷи Одам алайҳи-с-салом аз бихишт Ҳавво буд, меҳнати Ҳорут ва Морут Заҳра, меҳнати Закариё ибни Яҳё алайҳимо-с-салом зане буд, меҳнати Довуд алайҳи-с-салом зани ӯ Риё буд, меҳнати Юсуф алайҳи-с-салом Зулайҳо буд, меҳнати Ҳасан ва Ҳусайн Шаҳрбону буд. Қола-н-набию алайҳи-с-салом: «Аш-шуъму фи-л-маръати ва-л-фараси ва-д-дор» (*Паймбар, дуруд бар ӯ, гуфт: «Шумӣ дар зан, асп ва хона аст»*). Агар аз ин ҷинс ҳикоят гӯем, дароз гардад. Ва ин қадар кифоят бувад.

¹ Сабуӣ – кӯза

² Малак-ул-мавт – фариштаи марг

³ Сураи Нисо, қисмати аз ояти 1

⁴ Баҳс – ҷустуҷӯ

⁵ Меҳнат – ранҷ

Фурот ибни Ҳайёро духтаре буд. Ба хоб дид, ки се аламо¹ бишкаст. Ибни Сирин гуфт: «Се шавҳар бикунат бузург ва ҳар се кушта шаванд».

Язид ибни Мулаҳҳабро бикунатанд. Пас, Ҳасан ибни Усмон ибни Аффонро ба шавҳар кард. Рӯзе, миёни ҳарду хусумат афтод. Зан гуфт: «Туро бикунатанд».

Ҳасан гуфт: «Чаро?»

Гуфт: «Ман хобе дидаам».

Ҳасан се талоқи вай бидод.

Аббос ибни Абдулло ибни Ҳорисро ба шавҳар кард. Вайро бикунатанд, миёни Ҳир ва Куфа.

Ва аз ҳайвонот шумтар аз мӯш нест. Ва саг мурдорхоро бихӯрад ва мӯшро бинахӯрад. Ва мӯш дар хоб зан бошад.

Ҳукамо гӯянд, ки каждум чун занеро бигазад, чун чимоъ кунат, дарди вай сокин шавад.

Фасл

Бидон, ки занони нек бошанд, лекин андак бошанд. Ва қавоми² олам ба эшон аст ва мардонро аз эшон зоянд ва ҳаққи тарбият ва шир додан ва ҳизонат³ доранд. Агар на эшон атфолро тимор⁴ доранд, кӣ тимор тавонад кардан? Ва бошад, ки дар миёни занон зане бувад, ки чандон ақл ва кифоят дорад, ки ба сад мард надоранд.

Ҳикоят

Ва Ширин зане буд комил аз авлоди мулуки Рум. Кисро Апарвез-малики Аҷам вайро бихост ва ба вай шагафе⁵ дошт ва молҳо ва ганҷҳо биниход.

Чун Шеруя падари худро бикунат, тамаъ дар Ширин кард.

Гуфт: «Ман ҳалол набошам бар ту».

Шеруя мол ва ҳазинаҳои вай ба горат бибурд ва бухтонҳо ниҳод бар вай.

Қумлаи тартибҳо бисохт ва худро аз тухматҳои Шеруя пок гардонид ва кушандагони Апарвезро ба дод кунатанд ва табаррои⁶ худ бичуст ва моли хеш, ки ба горат бурда буд, бозситад ва ба мустаҳикон⁷ нафақа⁸ кард. Дастуре хост, ки «Ба сари турбати Кисро Апарвез равам ва амонате дорам. Ба ӯ супорам».

¹ Алам – парчам

² Қавом – пояҳо

³ Ҳизонат – доягӣ

⁴ Тимор – парасторӣ, нигоҳубин

⁵ Шагаф – муҳаббат

⁶ Табарро – бегуноҳӣ

⁷ Мустаҳикон – шахсони арзанда

⁸ Нафақа – харч

Бар сари марқад омад ва ба рӯй дарафтод. Ва ангӯштарӣ дошт пурзаҳр, онро бихӯрд ва чон бидод. Ва ба номи неку ва домани поке аз дунё раҳил кард.

Ва сипоҳи Шеруя бадэътикод шуданд дар ҳаққи Шеруя. То муддате наздик вайро бикӯштанд. Мо фасле бигӯем дар хавози занон.

Дар баёни хосиятҳои занон

Хукамо гӯянд, бӯйи зани ҳоиз зайт¹ ва комаро² табоҳ кунад. Ва агар зани ҳоиз ба мабқала³ бигузарад, тараҳоро табоҳ кунад. Агар ба хиёристон⁴ бигузарад, талх гардад. Агар зани ҳоиз ба судоб⁵ бигузарад, хушк шавад. Агар ҳоиз дар оина нигарад, торик шавад. Агар ба кандучи⁶ ангубин⁷ бигузарад, зиёни саъб⁸ кунад. Ва чимоъ бо зани ҳоиз дил кӯр кунад ва фарзанд аблаҳ зояд. Ва чонварест онро зарорех⁹ хонанд, агар яке одамӣ бихӯрад, бимирад, ки самме¹⁰ қотил аст: бӯйи зани ҳоиз ба зарорех расад, бимирад. Агар ҳоиз даст ба масруъ¹¹ ниҳад, сокин гардад. Агар хиркаи ҳайз бар сари чӯбе кунанд ва ишорат ба оташе азим кунанд, бимирад. Агар хиркаи ҳайз бар дунболи киштӣ банданд, боди завбаа¹² аз он бигурезад. Ва шунидам аз аҳли «Инчил», ки Дарёи Муҳит бинолид аз чонваре, ки онро «тиннин»¹³ хонанд, дарёро зеру забар мекард ва ҳайвонотро меҳӯрд. Офаридгор ба вай нидо кард, ки «Эй дарё, шукр кун, ки дар ту зан наёфаридам ва туро ба зани бад мубтало накардам».

Хукамо гӯянд, агар зани ҳоиз бараҳна гардад ва аз қафо бозафтад, ҳеҷ сибоб гирди вай нагардад ва агар сармо саҳт бувад, сармо сокин гардад. Агар духтари узро¹⁴ зане ҳомилро гӯяд «Агар бизодӣ, ва илло туро ба шутуре бандам ва дар биёбон раҳо кунам» ҳоле бизояд. Ва зани ҳоизро аждарҳо бошад. Ва чухудон гирди ҳоиз нагарданд ва нон ба сари чӯбҳо ба эшон диҳанд.

Ва ин суҳанон ҳеҷ газоф¹⁵ набувад ва аз сари таҷрибате гуфтаанд.

¹ Зайт – равған

² Кома – мураббо ё ҳалво аз шираи ангур

³ Мабқала – полез

⁴ Хиёристон – бодирингзор

⁵ Субоб – гиёҳи пудинамонанди дорои гулҳо, оҳудастаки саҳрой, рута

⁶ Кандуч – канду, қуттӣ

⁷ Ангубин – асал

⁸ Саъб – саҳт

⁹ Зарорех – мағаси ҳиндӣ, заррӯх

¹⁰ Сам(м) – заҳр

¹¹ Масруъ – гирифтори бемории саръ, (капиши мушакҳо), эпилепсия

¹² Боди завбаа – тундбод, гирдбод

¹³ Тиннин – аждаҳор

¹⁴ Узро – бокира

¹⁵ Газоф – сафсата, беасос

Ҳикоят

Гӯянд, ки дар шаҳри Ҳазар, дар замини чазира ҳисне¹ муҳкам буд, харгиз кас онро натавонист ситадан². Малик Шопури Зулактоф хост, ки биситонад. Сад сол чанг кард. Вайро гуфтанд, ки «Ҳайзи зани азрақчашм биситон ва бо хуни кабӯтар биёмез ва бар рикке³ рез ва бар гардани фохта банд ва бар сари шаҳри Ҳазар афкан!»

Вай чунон кард. Ҳоле асоси Ҳазар биафтод ва биноҳо аз якдигар чудо шуд ва Ҳазарро биситад.

Ва ҳиндувон аз ҳайзи занон корҳои азим кунанд ва даъвоҳо кунанд. Ин миқдор ин ҷо кифоят бувад.

Дар баёни хасиён⁴

Бидон, ки одамиро чун хасӣ кунанд, табъи вай бигардад: на ба дараҷати фаҳлон⁵ бувад, на ба дараҷати занон. Ва ҳар чонвареро, ки хасӣ кунанд, гӯшти вай сабук гардад ва бадхӯй аз вай бишавад ва сунон⁶ ва ганди вай камтар шавад. Аммо одамиро чун хасӣ кунанд, тунд шавад ва дароз гардад ё кӯтоҳ, ё фарбеҳи фарбеҳ ё логари логар. Ва дили вай рақиқ⁷ гардад ва бисёр гирияд ва чун ҳашм гирифт, дер розӣ шавад. Ва агарчи олати шаҳваташ ботил шавад, шаҳваташ як сад шавад. Ва меъдааш гарм гардад ва мӯйи андомаш бирезад. Хукамо гӯянд, хасиро андомҳо нарм шавад ва асабаш суст гардад. Ва бошад, ки ҳадас кунад ва бавл кунад дар фирош. Ва харгиз зан ва хасӣ аслаъ⁸ нагардад. Ва андак хӯрад, валекин бисёр хуспад. Ва овозаш заиф гардад. Агар мардро риш бувад, вайро хасӣ кунанд, риш биафканад. Ва мӯйи абру бияфканад, зеро ки абру аз шиками модар овардааст. Ва зан бошад, ки лиҳя⁹ дорад, чун ҳайз бидид, мунқатеъ¹⁰ шавад. Зеро ки мӯй аз хун рӯяд.

Ва Муҳаммад ибни Рошидро духтаре буд, рише тамом дошт. Шабе, ба арӯсӣ рафт. Зане фарёд кард «Ин мард аст».

Занон галаба карданд ва қасди заданаш карданд. Вай очиз шуд. Фарёд мекард «Ман занам».

Нашуниданд.

Авратро барахна кард, то вайро бигузоштанд.

¹ Ҳисн – қалъа

² Ситадан – ситонидан

³ Рик(к) – пӯсти нозук

⁴ Хасӣ – ахта

⁵ Фаҳл – нарина

⁶ Сунон – бўйи бад

⁷ Рақиқ- нозук

⁸ Аслаъ – кал

⁹ Лиҳя – риш

¹⁰ Мунқатеъ – қатъ

Ва бидон, ки хасиро ҳавас бувад ба кабӯтар ва сайд. Ва аввал касе, ки хасӣ кард, насоро буданд, ки фарзандонро вақф карданд бар канисаҳо¹, то шаҳват эшонро ранҷ нанамояд. Ва агар касе гумон барад, ки хасӣ занро дӯст надорад, хато пиндорад.

Ҳикоят

Абулмубораки Собӣ хасӣ буд, ва сад сол умри вай буд. Ибни Аббод гӯяд, дар ҳолати марг афтод, моро гуфт: «Ман хасиям ва умрам ба охир расид ва дар ин ҳолат, овози зане ба гӯшам расид, чигарам бигудохт ва аклам зоил шуд ва меҳоҳам, ки пеши ман омадӣ. Ман чунинам, ба дигарон чӣ гӯйӣ?»

Фасл

Ва бидон, ки хасӣ муханнас² набувад ва мутаҳаввир³ бошад ва дарозумр, аз қуввати аслоб⁴ ва кам рехтани оби пушт. Валекин эҳтилом бинад ва чимоъ кунад ва дер фориғ гардад ва ронҳош сангӣ бувад, обаш дер ояд ва илқоҳ⁵ накунад. Ва ин ҳама занон дӯст доранд. Ва хасӣ лаввот⁶ бошад.

Ин қадар аз баҳри он гуфта омад, то одамиро мусла накунанд⁷, ки ки қатъи олати насл муборак бувад. Ва фаҳро⁸ ба он ки хасӣ кунанд ва олати шаҳват бибуранд, аз шаҳват ва мардӣ наҷфгад.

Ҳикоят

Гӯянд, ки Муовия рӯзе дар пеши Майсун бинти Бачдал рафт-модари Язид. Хасие бо вай буд. Майсун рӯйро бипӯшид.

Муовия гуфт: «Аз хасӣ пинҳон шудӣ?»

Майсун гуфт: «А тара анн-ал-муслата тухиллу мо ҳаррама-л-лоҳ». Яъне, «Бидон, ки узве аз андоми вай бибуриданд, ҳаром ҳалол шуд?»

Ва бидон, ки хасӣ чун аз Ҳабаша бувад, ифғатӣ ва оромӣ эшонро ҳосил мешавад, ки румиро нашавад. Аглаб хасиёни Ҳабаша соҳиби фармон шаванд.

Ҳукамо гӯянд хасиро, ки дар хоб бинанд, фаришта бувад. Ва яке гӯяд: «Хасӣ дар хоб беҳ, ки дар бедорӣ».

Ва морро дар хоб бинанд, беҳтар, ки дар бедорӣ. Ба ҳукми он ки мор дар хоб мол бувад.

¹ Каниса – калисо

² Муханнас – хуносо, нармода

³ Мутаҳаввир – нотарс, бебок

⁴ Аслоб – камарҳо

⁵ Илқоҳ – бордор

⁶ Лаввот – лутӣ, ҳамчинсгаро

⁷ Мусла накунанд – узв набуранд

⁸ Фаҳл – нарина

Боб

Дар баёни табақаҳои мардум ва ахлоқу шакли онҳо

Бидон, ки Офаридгор бани одамо мухталиф офарид. Ва мо ёд кунем умамро¹, ки аз мо дур афтаданд ва гарибтаранд ва хавоси² бикӯ³.

Гӯянд, аз он сӯи Мукрон кӯҳест онро «Ҷабали палангон» хонанд, дар гили вай ҳамеша сурати одамо бувад ва агар марде поре гил бардорад, бишикофад, сурати одамо бубинад дар он. Ва ин нодир аст ва дар китоби «Бобул» ёд кардаанд. Дар он гил пайкари одамо бувад мусаввар⁴ ва агар он гилро чамъ кунанд ва ба об бигузоранд андак ва бишикофанд, дар андаруни вай сурате бинанд. Ва ин наздик аст ба ин оят, ки «...халақакум мин тин...»⁵ (...шуморо аз гил офарид...).

Ва гӯянд, аз дасти рости Қустантиния дарёст, дар айёми⁶ рабиъ⁷ ба ҷӯш ояд ва сарҳои одамо ва дастҳо ва пойҳо бо соҳил андозад, ҳар сол, ба вақти маълум. Ва кас надонад, ки он чист. Ва дар ин ноҳият, аз ин маънои шигифтиҳо бошад.

Ва дар вилояти Ҷилон тинест⁸, аз он тин рӯбоҳ ва мӯш ва харгӯш кунанд ва бисирешанд ва дар Офтоб нисанд, дар ҳаракат ояд ва бидавад ва он гаҳ бар ҷой бимонад. Ва Офаридгор дар гил латифаҳо офарид беандоза. Худованд фармуд: «хулика-л-инсонун мин ʔачал...»⁹ (Одамо шитобкор офарида шудааст). Ва «ʔачал» гил бошад. Худованд фармуд: «... ва из тахлуку мин-ат-тини қаҳайат-ит-тайр¹⁰...» (... ва чун ба ҳукми Ман аз гил монанди шакли мурге пайдо мекардӣ ...). Ва Исо гил баргирифтӣ ва аз он гил мурге кардӣ ва бод дар вай дамидӣ, он гил бипаридӣ.

Ва бидон, ки одамо «инсон» гӯянд ва «носӣ» он бувад, ки чизҳо фаромӯш кунад. Чун ба гӯр ояд, дунё фаромӯш кунад. Ва дар ҳаққи одамо фармуд: «фанасия¹¹», яъне «аҳди мо фаромӯш кард», чунон ки шоир гӯяд:

فاغفر فإن أول الناس أول الناس

إني نسيته والنسيان مغتفر

¹ Умум – мардум, қамҳо

² Хавос – ҳосиятҳо

³ Бикӯ – сарзаминҳо

⁴ Мусаввар – тасвиршуда

⁵ Сураи Анъом, қисмати аз ояти 2

⁶ Айём – рӯзҳо

⁷ Рабиъ – баҳор

⁸ Тин – гил

⁹ Сураи Анбиё, қисмати ояти 37

¹⁰ Сураи Моид, қисмати аз ояти 110

¹¹ Сураи Тоҳо, қисмати аз ояти 115

*(Ман фаромӯшат кардам ва фаромӯшӣ бахшиданист,
Пас, бибахш, зеро аввалин инсон фаромӯшкор буд.)*

Рӯзе Қатода мегуфт, ки «Ман ҳаргиз чизе фаромӯш накардаам».
Пас, гуломро гуфт: «Наъли ман биёвар!»

Гуфт: «Дар пой дорӣ».

Қатода хичил гашт.

То бидонӣ даъво кардан маҳмуд¹ нест.

Ва гӯянд, марде тифлери бар дӯш дошт, пирӯҳане сурх пӯшида ва мегуфт: «Кудакеро кӣ дидааст бар ин сифат, ки аз ман гум шудааст?»

Гуфтанд: «Бар дӯш дорӣ ва мечӯӣ?»

Мақсуд ин аст, ки нисён² мероси бани одам аст аз Одам алайҳи-с-салом. Ва доно ба ҳақиқат Офаридгор аст.

Ин миқдор гуфта омад аз қавли ҳукамо дар хавоси одамӣ.

Ва мо ёд кунем уамро³ ки ҳар якро чӣ сифат аст, то сунъи⁴ комили Офаринанда бидонӣ.

¹ Маҳмуд– хуб

² Нисён– фаромушӣ

³ Умум– миллатҳо, қавмҳо

⁴ Сунъ– офариниш

Дар баёни қавми азимчуса ва нерӯмандии одиён¹

Аммо гурӯҳи Од мавсуф буданд ба қаҳр ва истило ва қоматҳои азим. Офаридгор Худ алайҳи-с-салодро ба эшон фиристод. Оси шуданд ва аз кӯҳҳо хонаҳо сохтанд. Офаридгор бодро ба эшон гумошт, то ҳамаро ҳалок кард.

Ва аз ин насл гурӯҳе дар шаҳри Ариҳо буданд. Мӯсо алайҳи-с-салодро Юшаъ ибни Нунро ба эшон фиристод. Эшон Юшаъ ва қавми вайро бигирифтанд ва дар Ариҳо бизаданд ва ба кӯчакии эшон механдиданд ва гуфтанд: «Ба чӣ далерӣ қасди Ариҳо кардед?» Пас, ҳамаро бадар карданд.

Ва дар вилоти эшон богҳо буд ва меваҳои бисёр. То ба чанд мард аноре бигирифтанд, бар ҷӯб баста ва ба дӯшҳо мегаштанд.

Пас, яке пеши Мӯсо алайҳи-с-сало оварданд ва васфи меваҳои эшон мегуфтанд. Мӯсо алайҳи-с-сало битарсид. Ва эшон гуфтанд: «Мо дар Ариҳо наёрем рафтан, то ин қавми одиёни ҷабборон он ҷо ҳастанд».

Офаридгор гуфт: «Иннаҳо муҳарраматун ӯлайҳим арабъаина сана». Гуфт: «Ҳаром кардам ба эшон, ки дар Ариҳо раванд то чихил сол!».

Пас, чихил сол дар Тех бимонданд ва роҳ пасу пеш намебурданд ва рӯзе то шаб роҳ карданд, пас ҳам ба ҷой хайма заданд, то ҳама ҳалок шуданд миёни Шом ва Мадян. Ва Ҳорун дар Тех вафот ёфт.

¹ Одиён – қавми Од

Пас Мӯсо алайҳи-с-салом бадар омад ва қасди Арихо кард ва аглаби лашкари вай ҳалок шуда буд ва Арихо биситад.

Сифати Уҷ. Аммо Уҷ иби Унуқ шахсе буд азим. Модари вай духтари Одам алайҳи-с-салом буд. Ва Уҷ бо дари сарои Одам алайҳи-с-салом зод. Ва умри Уҷ се ҳазор сол буд ва бимонд то рӯзгори Нӯҳ. Вайро дар киштӣ нагузошт. Ва оби тӯфон то камаргоҳи вай буд. Ва ҷабборе¹ азим буд. Дар Машриқ ва Мағриб ва барру баҳр гардид.

То рӯзгори Мӯсо алайҳи-с-салом бимонд. Ба Тех расид. Мӯсо алайҳи-с-саломро дид бо қавми вай. Кӯҳе бардошт ду фарсанг дароз, то бар сари

эшон занад. Мурге ба сари он кӯҳ нишаст ва минқор бар он зад, кӯҳ дар гирди Уҷ афтод. Мӯсо алайҳи-с-салом асо ба қаъби² Уҷ зад, биафтод ва ҷон дод. Ва ин аз муъҷизаи Мӯсо алайҳи-с-салом буд, ки ин ҷабборро бар дасти вай ҳалок кард.

Ва Офаридгор аз ин чинс одиён офарид. То гӯянд дар замини Лаховар ду зону ёфтанд аз они одамӣ: яке зону деҳқон анбор карда буд аз они гандум ва он зонуи дигар пуле сохтанд ва бар сари он сад ҳазор марду ҷаҳорпо рафтӣ ва дар зерӣ вай наҳре азим.

¹ Ҷаббор – ҷабркунанда

² Қаъб – бучилаки пой

Ҳикоят

Дар вилояти Яман анғӯштарие ёфтанд чандон, ки сари одамӣ ба он даршавад. Онро ба Умар ибни Хаттоб (р) фиристонданд. Онро бидид, бигирист ва гуфт: «Битарсед аз Худое, ки қавме офаринад, ки анғӯшти эшон чандон буд, ки камаргоҳи мо ва эшонро ҳалок кард».

Ва дар Искандария дандоне ёфтанд аз каллае биафтода. Се ман буд. Пеши малики Искандария оварданд. Гуфт: «Шигифтии дигаре мебинам. Ин дандони кӯдакест. Ба сабаби он, ки тез аст ва обдор. Ва агар дандони пире будӣ, сараш паҳн будӣ ва рангаш зард будӣ». Ва Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфт: «Лоязол-ун-носу ятаноқасуна фи аъмориҳим ва арзоқиҳим ва аҷсомиҳим». Гуфт: «Мардум мекоҳанд ва қувватҳо ва умрҳо ва дар рӯзӣ низ мекоҳанд»

Дар баёни яке аз одиён дар аҳди Яқуб алайҳи-с-салом

Гӯянд, шахсе аз одиён монда буд, то аҳди Азизи Миср. Ва азизи Миср ўро бо худ доштӣ, рӯзи ид ўро берун овардандӣ ва болои азиз биистодӣ: қомати баланд ва дандон монанди ноби¹ фил аз даҳон бирун омада. Мардумро аз он ҳавле² ба дил расидӣ.

Юсуф алайҳи-с-салом чун он дид, дар чашми ў намеомад, ки азамати Яқуб алайҳи-с-салом дида буд.

Чун бародарони ў бозгардиданд ва Яқуб алайҳи-с-саломро дароварданд, Азиз вайро бидид, азамати ў дар дили азиз кор кард, ўро бар тахт нишонд.

Одӣ ба сучуд рафт ва пеши Яқуб алайҳи-с-салом биистод.

Яқуб алайҳи-с-салом одиро гуфт: «Туро чанд сол умр аст?»

Гуфт: «Ман дидам, ки ту аз пеши Иброҳим мерафтӣ».

Гуфт: «Ман аз пеши Исҳоқ мерафтам».

Гуфт: «На аз пеши Иброҳим мерафтӣ».

Яқуб алайҳи-с-салом ҳашм гирифт ва гуфт: «*Ин кунта козибан сақатат лиҳятук!*» (*Агар дурӯғ гӯйӣ, ришат афтад*).

Одиро риш бияфётод.

Пас азиз ўро берун кард.

Ва мақсуди Юсуф алайҳи-с-салом аз хондани Яқуб алайҳи-с-салом ба Миср ин буд, ки азамати Яқуб алайҳи-с-салом зоҳир кунад ва равнақи одӣ шикаста шавад. Ва мисриёро маълум шуд, ки Яқуб алайҳи-с-салом аз одӣ азимтар ва боҳамийяттар³ буд.

¹ Ноб – дандони ашк, оч

² Ҳавл – тарс

³ Боҳамийяттар – боғайратар

Одии сарандебӣ

Ба рӯзгори Анушервони одил дар китобе ёфт, ки Офаридгор доруе офаридааст, ки бар мурда резанд, зинда гардад. Ва дар офок мечуст, намеёфт. Вайро нишон доданд, ки «Дар вилояти Сарандеб мардест бар кӯҳи Сарандеб, умри дароз дорад, аз мардумони мутақаддим¹. Магар ӯ надонанд, ки ин дорӣ чист».

Анушервон молҳои бисёр бидод ва кас фиристод ба вилояти Сарандеб.

Ба вилояти Сарандеб расид, аҳволи ин мард мепурсид. Гуфтанд: «Шахсест одӣ. Рӯй нанамояд. Ба ногоҳ вайро бидиданд. Ҳайкале сахмнок дорад. Ва бар кӯҳи Рухун бошад».

Ин мард рафт ва тафаххус² мекард, то вайро дид дар шиъбе³ аз кӯҳ: марде сиёҳ, чандон, ки найзае болои⁴ вай, ду ноб⁵ аз зери лаб боло баромада, бинӣ чандон, ки як араш⁶. Аз вай пурсид. Сухани ӯ ҳам фаҳм намекард. То хиндуеро бурд ва пурсид аз холи ин дору.

Гӯяд: «Ин дору ман медонам. Ва он нест магар ҳикмат, ки дилҳои мурда зинда кунад». Пас, дар рӯзгори гузашта аз ин шакл одиён буданд.

Занони одӣ аз лашкари Искандар

Гӯянд, ки Искандарро чихил зан буд одӣ, пешрави лашкар будандӣ ва лашкари душмани ӯ эшон шикастандӣ.

Ва сабаб он буд, ки Искандар ду чазира дид аз чазоири⁷ холидот⁸: яке пур аз мардон ва яке пур аз занон. Ва гуфтандӣ ҳар сол ба якдигар расанд ва занон обистан гарданд. Чун бизоянд, духтаронро медоранд ва писаронро ба чазираи мардон фиристанд.

Искандарро ҳашм омад ва қасд кард, ки эшонро аз чазираҳо ба зер оварад ва ислом ба эшон арз кунад. Эшон тоати вай надоштанд. Бисёр бикӯшид. Лашкари Искандар аз он занон мегурехт ва мардон мутеъ шуданд.

Искандар дармонд. Номанабишт ба Аристотелис, ки «Ду чазира ёфтам, дар яке мардон ва дар яке занон. Ва аз дасти занон фуру мондам ва лашкари ман бишикастанд. Дар ин боб чӣ мефармоям?»

¹ Мутақаддим – пишин, гузашта

² Тафаххус – назорат, чувтучӯ

³ Шиъб – дара

⁴ Боло – қомат

⁵ Ноб – дандони ашк

⁶ Араш – газ

⁷ Чазоир – чазираҳо

⁸ Холидот – ҷовидона

Чавоб он набишт, ки «Бо ин занон корзор¹ макун, ки агар ту эшонро бишиканӣ, фахре набошад ва агар эшон туро бишикананд, айб бошад. Маслиҳат он аст, ки бо ин занон сулҳ кунӣ ва бозгардӣ».

Чун нома ба Искандар расид, кас фиристонд ба чазираи занон ва гуфт: «Ман аз пеши шумо бархезам, ба шарти он ки чихил зан аз шумо дар хидмати ман бошанд ва ҷавоби душманони ман диҳанд».

Ба ин шарт занон ба зер омаданд. Ва ҳар яке чунон буд, ки аспе аз миёни пойи эшон берун мерафт ва дар ҳеҷ хиргоҳ ва хаймае наметавонистанд рафтан. Дар ҳар масоф², ки рафтандӣ, аспон ва шутур аз эшон бирамидӣ. Агар ҳасм³ дар дасти зане афтодӣ, ба ҷуз он, ки сараш бикандӣ ё ҳарду пояш бидаридӣ, ҳеҷ накардӣ. Ҷумлаи лашкарҳо аз эшон мегурехт ва ҳайбати Искандар дар олам афтод, то ҷаҳон мусаххар⁴ кард.

Пас, дар аҳдҳо, аз ин ашкол⁵ будааст. Худованд фармуд: «... ва зодакум фи-л-халқи бастах ...⁶» (... ва дар хилқат барои шумо қувватро афзуд ...). То ҳояи⁷ ҷонваре дар билоди⁸ Ашкониён оварданд, бар шутури бухтӣ⁹ ниҳода. Бунёди ин қавм аз эшон буд, ки Искандария карданд. Ва касе, ки расида бошад, бинад сарои Искандария ва сутунҳое, ки барҷой мондааст, истидораи¹⁰ ҳар амуде¹¹ ҷаҳор мард даст дар ҳам диҳанд гирди он дар наёяд ва сутуне дигар бар сари он сутун ниҳода, бидон, ки ин маънӣ рост аст, ки он мардон, ки чунон амуд кунанд ва онро насб карданд, ба чунин мардон ва қувватҳо карданд.

Дар баёни ду зани одӣ

Бидон, ки дар ҳар айём Офаридгор шигифтиёе офаринад ва онро мункир будан аз хизлон¹² бувад.

Ва ба рӯзгори Муктафӣ Биллоҳ дар ноҳияи араб ду зан падида омаданд ва раҳ мезаданд. Лашкаре мерафт, ки эшонро бигирад, баъзеро бикуштанд ва баъзе бигурехтанд. Муктафӣ лашкари дигар

¹ Корзор – ҷанг

² Масоф – сафи ҷанг

³ Ҳасм – душман

⁴ Мусаххар – тасарруф, зери даст

⁵ Ашкол – напшҳо, навъҳо

⁶ Сураи Аъроф, қисмати аз ояти 69

⁷ Ҳоя – тухм

⁸ Билод – сарзамин, кишвар

⁹ Бухтӣ – дукӯҳона

¹⁰ Истидора – давр, қутр

¹¹ Амуд – сутун

¹² Хизлон – хорӣ

фиристонд. Мунҳазим¹ шуданд. Халифа дармонд ва гуфт: «Ду зан чандин мардро ҳазимат² карданд? Ин мункар³ аст».

Пас, занеро фиристонд то ба ачз⁴ он ҷо рафт ва аҳволи эшон меурсид.

Гуфтанд: «Мо ду занем аз бани Одам (а). Вилояти мо дар ин кӯҳ буд. Гӯшти одамӣ меҳӯрем». Ва дигар ҳеҷ сухан нагуфтанд.

Ин зан бозгардид.

Пас, лашкари халифа ба чанд гурӯҳ бибуд ва ба шаб камин карданд ва он ҳарду занро хуфта бигирифтанд ва бикуштанд. Ва сарҳои ҳарду бар найза карданд ва дар санаи тисъин ва салосумиа⁵ дар шаҳри Бағдод оварданд. Ва аз офоқ⁶ ба назора меомаданд.

Ва аз ҷумлаи Одиён дар ҳар асре будаанд.

Дар баёни одии бобулӣ

Ва аз Зулқарнайн пурсиданд, ки дар олам гардидӣ ва аз Зулмот⁷ гузаштӣ, аз аҷоиб чӣ дидӣ?

Гуфт: ба Бобул кӯҳе дидам сари вай нопадид, абре бар сари вай ва дар зери вай баҳре амиқ⁸. Чун ба миёни баҳр расидам, шахсе дидам бас ҷасур ва сутургу азим бар сари об, ҳама андоми вай пур аз мӯй ва

¹ Мунҳазим – мағлуб

² Ҳазимат – мағулуб

³ Мункар – аҷиб, боварнакарданӣ

⁴ Ачз – очизӣ, фурутанӣ

⁵ Тисъин ва салосумиа – сесаду нух

⁶ Офоқ – гӯшаву канор

⁷ Зулумот – Торикстон

⁸ Амиқ – чуқур

вайро ду гӯши пахн. Искандар гуфт аз вай битарсидам, номи Аллох таоло гуфтам ва пурсидам, ки «Дар ин об чӣ кунӣ?»

Гуфт: «Ман бани одамам. Ва аз ин сӯ шахрест, ки онро Афросиёб бино кард аз устухони моҳӣ. Ва хӯрданим мо гӯшти моҳӣ бувад. Ва ҳар чи Афросиёб чамъ кард аз мол ва ганҷҳо дар ин шахр аст. Ва моро дар ин замин таволуд¹ ва таносул² афтод. Ва аз ҳарорати офтоб дар об бошем. Ва шакли мо чунин аст, ки бинӣ».

Искандар гуфт: «Хоҳам, ки шахри шумо бинам».

Гуфт: «Натавонӣ омадан. Валекин ман чанд шахсро биёварам, то бубинӣ».

Рафт ва чихил мардро овард, ҳар яке чоми заррин бар даст пур аз гӯшти моҳӣ, пеши Искандар биниҳоданд ва бозгардиданд.

Ва Искандар аз уламо³ пурсид аз холи эшон. Гуфтанд: «Ин қавмеанд аз бани Одам (а). Чун бар ин соҳил фуруд омаданд, аз уфунати⁴ об дар ҳавои фасод суратҳои эшон бигардид ва шакли эшон сахмнок⁵ шуд ва андомҳо баҳимӣ⁶ шуд. То ба ҳадди баҳоим⁷ шуданд ва аз дурчати⁸ инсонӣ биафтоданд ва дар ин ноҳияти бирон⁹ муқом¹⁰ карданд ва ба моҳӣ хурсанд шуданд».

¹ Таволуд – таваллуд

² Таносул – насл ба дунё овардан

³ Уламо – донишмандон

⁴ Уфунат – бадбӯӣ, ганд

⁵ Сахмнок – тарснок

⁶ Баҳимӣ – ҳайвонӣ

⁷ Баҳоим – ҳайвонот

⁸ Дурчат – зина

⁹ Бийрон – вайрон, ҳароб

¹⁰ Муқом – мақом, истиқоматгоҳ

Дар баёни одии чинӣ

Шунидам, ки ба рӯзгори Султон Санҷар расул¹ расид аз вилояти Чин ва анғӯштарие овард чандон, ки камаргоҳи марде, нигине бар он ба вазни як ман², ва гуфт: «Малики Чин мегӯяд чадди³ ман он буд, ки анғӯштарини ӯ чандин буд. Ва дахмаи ӯ дар хок чунин аст ва ҳозирон тӯли устухон ва колбади⁴ ӯ мебинанд. Ва ба мулк ман авлотарам аз дигарон».

Санҷар пурсид аз Имом Муҳаммади Маҳонӣ, ки «Ҷавоби ин чӣ гӯям?»

Муҳаммад Маҳонӣ ҷавоб набишт: «Агар муфохарат⁵ ба чадди хеш мекуӣ, чӣ донӣ, ки чадди ман дар он аҳд бузургтар аз чадди ту буд ва хотами ӯ бузургтар аз хотами вай буд. Ва агар муфохарат ба нафси худ мекуӣ, аз Хуросон то билоди Чин ба лашкар гарк гардонам».

Мақсуд аз ин он аст, ки дар рӯзгори мозӣ⁶, ҳаёкил⁷ ва аҷсом⁸ бузургтар аз ин будааст.

Одии итилӣ

Ва аз сӯйи чӯйи Рус, қавмеанд баландболо ва азим ва табъе доранд баҳимӣ⁹, навъеянд аз яъҷуч ва маъҷуч.

Аҳмад ибни Фазлон гӯяд: «Аз Такин шунидам, ки малики Булгор маро хикоят кард, ки қавме аз Булгор ба Итил расиданд, ба вақти мадди¹⁰ дарё. Рӯзе, зачча¹¹ ва фарёде баромад азим аз он вилоят, ки «шахсе бар сари об ҳозир шуд. Агар аз умматеанд ва ба мо наздиканд, моро дар ин диёр муқом¹² намонад».

Мо рафтем то ба наҳри Итил. Шахсе дидем дувоздах араш¹³ болои вай, сари бузург, ду бадаст бинии вай. Битарсидем. Бо вай сухан мегуфтем. Ҷавоб надод.

Номае ба шаҳри Ису бинабиштам, се моҳ роҳ, ки «Шахсе ба ин сифат ин ҷо афтод. Хабар кунед моро то аз қучо омадааст!»

¹ Расул – пайгомрасон

² Ман – 128 гр

³ Чад(д) – бобо

⁴ Колбад – ҳасад, тан

⁵ Муфохарат – ифтихор

⁶ Мозӣ – гузашта, қадим

⁷ Ҳаёкил – танҳо, баданҳо

⁸ Аҷсом – ҷисмҳо

⁹ Баҳимӣ – ҳайвонӣ

¹⁰ Мад – баланд шудани сатҳи об

¹¹ Зачча – фиғон

¹² Муқом – мақом, ҷойгоҳ

¹³ Араш – газ

Чавоб бозрасид, ки «Вайро об овардааст. Қавмеанд барахна, чун бахоим¹. Офаридгор рӯзии эшон аз моҳӣ карда. Ва аз мо ҳеч дар он вилоят наёрад рафт».

Он гаҳ, Текин вайро бигирифт, ба сабаби он ки ҳар чи ба дасти вай меафтод, меҳӯрд ё барҳам мешикаст ва кӯдаконро бихӯрдӣ. Вайро ба силсила² дар дарахте одӣ³ бастанд. Ва Текин гуфт, агар хоҳӣ, ба ту намоям.

Аҳмад ибни Фазлонро бурданд то зери дарахте, гуфт, вайро дидам афтода, ҳар соке чандон, ки чизъе⁴ азим, гӯшти вай мургон хӯрда, қолаби тани вай он чо афтода. Қавме гуфтанд, ки «Ин аз насли яъҷуч аст ва об вайро бурдааст ва аз ин чониб оварда».

Ин миқдор аз шигифтии одиён ин чо кифоят бувад, то дар қудрати Офаридгор андеша кунанд ва бидонанд, ки оқибати узамо⁵ чӣ буд, ки они дигарон чӣ бошад ва ба тану қуввати хеш гарра⁶ наshawанд.

Ва мо фасли дигар бигӯем дар шигифтиҳои одамай дар ҳар аҳде, ки будаанд.

¹ Баҳоим – ҳайвонот

² Силсила – занҷир

³ Одӣ – азимчуса

⁴ Чизъ – кундаи дарахт

⁵ Узамо – бузургон

⁶ Гарра – мағрур

Шигифтии одамҳо дар ҳар аҳде

Яке Илёс буд дар подшоҳии Аҳаб, дар бани Исроил.

Ва зулми Аҳаб ба гоят расид. Пас Илёс ибни Ёмин Худойро бихонд ва ба Аҳаб нафрин кард: қаҳти падида омад. Пас, дуо кард, наҷот ёфтанд. Дигар бор осӣ шуданд. Илёс гуфт: «Илоҳӣ, маро аз ин қавми золимон бираҳон!»

Офаридгор ваҳй кард ба вай, ки ба фалон саҳро равад ва он маркабе, ки пеш ояд, бар вай нишинад ва натарсад.

Илёс рафт ба ваъда ба он саҳро. Соате таваккуф кард. Аз дур аспе дид аз оташ азимтар. Меомад то назди Илёс, пеши вай биистод.

Илёс бар вай нишаст ва васият кард ба Илясаъ ибни Аҳтаб ва қавмро ба вай супурд. Офаридгор лаззати таом ва шароб аз вай бозбиситад ва нур дар вай пӯшид. Ва он маркаб бипарид ва Илёсро бибурд. Ва ҳанӯз зинда аст ва дар саҳроҳо ва биёбонҳо гумшудагонро роҳ намояд. Ва кори вай шигифт аст.

Дар баёни Хизр алайҳи-с-салом

Ва ҳамчунин, Хизр ибни Омил коре шигифт дорад, ки оби ҳаёт хурд ва зиндагонии дароз ёфт ва ҳамчунин дар дарёҳо ва марғзорҳо бошад ва дармондагонро даст гирад ва мазлумонро бираҳонад.

Гӯянд, ки малик Апарвез ҳашм гирифт бар шахсе, вайро биронд ва савганде хӯрд, ки рӯи вай набинад, то Хизрро наёварад.

Ин шахс дар биёбонҳо мегардид ва Худоро меҳонд. Вакте дар мафоза¹ мерафт, мардеро дид покиза, некусурат, бӯи мушк аз вай меомад.

Гуфт: «Туро чист?»

Гуфт: «Малик бар ман ҳашм гирифт, то Хизрро пеши ӯ барам».

Гуфт: «Ман Хизрам. Бирав то биёем».

Чун ба дари сарои малик расид, дастуре хост ва дар рафт ва сучуд кард. Ва Хизр истода.

Малик гуфт: «Ту кӣ бошӣ, ки сучуди ман накардӣ?»

Гуфт: «Ман сучуди махлуқ накунам ва омадаам, то ин мардро аз шарри² ту бираҳонам. Ман Хизрам». Ва нопадида гашт.

Ва Апарвез он мардро азиз кард.

Ва ин маънӣ дар мадҳи Апарвез гӯянд, ки Хизрро дида буд.

Ҳикоят

Ва гӯянд, ки Апарвез назр карда буд, ки гусл кунад ба оби мушк ва муътакиф бувад дар байтуннирон³ ва қурбон кунад, то зафар ёбад бар Баҳроми Чӯбин.

¹ Мафоза – биёбон

² Шар(р) – бадӣ

³ Байтуннирон – оташкада

Чун зафар ёфт, ба соҳили дарё рафт ва сучуд кард Худоро ва дуо кард. Пас, ташт хост заррин ва кӯзае заррин ва гусл кард ва мушкро дар худ молид, сарро мешуст ба дасти худ. Занеро дид ба сурате шигифт, чомаи сапед пӯшида. Апарвез гуфт: «Ту кистӣ, ки дар ин сахро, бар лаби дарё, зоҳир гаштӣ? Аз ман рӯ ниҳон кун!»

Гуфт: «Омадам, ки туро ёрӣ диҳам, то худро гусл кунӣ». Пас, кӯзаи заррин биситад ва об бар сари вай мерехт.

Чун фориғ шуд, гуфт: «Ё аммат-ул-лоҳ¹, ту кистӣ?»

Гуфт: «Аноҳид, соҳиби саҳоб² ва амтор³». Пас, аз он ҷо бипарид монанди мурге ва нопадид шуд. Ва ин аз шигифтии кори Апарвез бозгӯянд. Ва ин сурати Апарвез ва сурати он зан аст.

Дар баёни Шамсун

Ва аз шигифтие, ки дар ҷаҳон буд, Шамсун буд, аз шаҳри Антолия: аз модар бизод ва мӯйи сари вай аз фарқ буд то ба қадам. Чун бузург шуд, мӯйи вай қавитар шуд ва қуввате дошт, ки лашкарро ҳазимат кардӣ.

Мардум аз вай дармонданд. Шахсе аз зани вай пурсид, ки «Шамсунро ҷӣ гуна очиз тавон кард?»

Гуфт: «Ман надонам. Валекин бипурсам».

Аз Шамсун пурсид.

Гуфт: «Ҳар кӣ мӯйи ман бар даст дарбандад, ман очиз шавам».

Он зани бад мардро хабар кард.

¹ Аммат-ул-лоҳ – канизи Худо

² Саҳоб – абр

³ Амтор – абрҳо

Подшоҳи эшон ҳадяи азим ба он зан фиристод ва аз вай дархост кард, ки Шамсунро ба мӯйи ӯ дарбандад, он гаҳ кӣ хуфта бувад.

Он зан вайро дарбааст ва эшонро хабар кард.

Даромаданд ва вайро бибурданд ва бар дарахте бастанд ва азобҳо мекарданд. То қувват кард ва занчиру мӯй ва дарахтро барҳам шикаст ва фуру омад.

Ва он қавм ба вай бигаравиданд. Ва гӯянд, валӣ буд ва гӯянд, набӣ буд.

Дар баёни Тансар ва аҷоиби ӯ

Ва дар мамлакати Ардашер шахсе буд, номи вай Тансар. Ҳочиби¹ кардӣ аз они Ардашер. Ва турк буд. Ва аз вай шигифтиҳо гӯянд. Яке он буд, ки бӯйи мушк аз вай дамидӣ ҳамеша ва ҳарҷо, ки бигузашт, чанд рӯз бӯйи атр омадӣ. Ва дар он рӯзгор ҳар малике, ки аз вай як тор мӯй биситадӣ, ҳамаи ҳазинаи ӯ аз он як мӯйи ӯ муаттар будӣ. Ва кас иллати он надонист магар Офаридгор.

Баъзе гӯянд пайгамбаре буд ва аз қабоили туркон чуз вай пайгамбар нахост. Баъзе гӯянд, Офаридгор бо вай ин қаромат қарда буд ва валӣ буд, на набӣ. Ва аз шигифтиҳои вай яке он буд, ки саро² барғирӣфт ва дар дигар сарой бурд.

Дар баёни Зол ибни Сом

Ва аз наводири бани одам яке он аст, ки дар замини Систон шахсе буд, номи вай Сом ибни Наримон. Зани вай обистан шуд. Писаре бизод сияҳ чун қир ва мӯй сапед чун шир.

Сом сапед буд ва модараш сапед, аз вай нанг медоштанд. Ва гуфт: «Ман сапедам ва модараш сапед аст. Фарзанд чаро сиёҳ аст? Ин магар аз насли дев бошад». Ва вайро ба қанори дарё бурд, то моҳи вайро бихӯрад.

Офаридгор чунин кард, ки Симург он ҷо бигузашт, ва вайро бирабуд ва бибурд ӯро то ба ҳадди Машрик, бар кӯҳе, ки номи вай Албурз аст ва пеши бачагон биниҳод. Ва парварда шуд, то бузург гашт.

Ва Сом бемор шуд. Ва вайро гуфтанд: «Ин уқубати он аст, ки бо он тифли ширхора кардӣ бегуноҳ».

Сом вайро талаб мекард, то хабар ёфт аз вай. Ба наздикии он кӯҳ омад.

Писар чун Сомро бидид, қасди падар кард. Сом дасти вай гирифт ва гуфт: «Эй дастони зар!» Сухани вай фаҳм намекард. То рӯзгори дароз баромад ва сухани одамӣ биомӯхт. Ва вайро писаре омад номи вай Рустами Достон, ки ба шуҷоати вай масал зананд.

¹Ҳочиби – дарбонӣ, пардадорӣ

² Саро- сарой

Пас ин писарро «Зол» гуфтанд ва шигифт буд: рӯсиёх ва мӯйсапед. Ва он ки тарбияти вай Симург кардӣ, бешир парварда шуд. Ва падари Рустам буд.

Дар баёни марди ало

Ва аз чумлаи наводири бани одам, ки уъчуба¹ буд, паҳлавоне буд, номи вай Наримон - чадди² Рустами Достон. Чун вайро малик ба вилояти Туркистон фиристод ва Фағфури Чинро бидушт ва вилоят вайро мусаллам шуд³, мепурсид аз аҳволи он иқлим⁴. Вайро гуфтанд: «Дар ин вилояти мо шигифтиест ачаб ва биёбони хушки беоб, дар он кӯҳе оӣ, ҳар вақте шахсе зоҳир гардад аблақ⁵, сиёҳу сапед, монанди говмеш, дандонҳои дароз, монанди дандонҳои ҳук ва чанги шер бар сари кӯҳ ояд бараҳна ва овозе кунад, ҳамаи ҳайвонот чамъ оянд ва эшонро об диҳад аз чашмае, ки ӯ донд, пас нопадид шавад».

Гӯянд, Наримонро ин сухан ачаб омад. Уддате сохт⁶ ва ба ин биёбон омад, то вайро бидид. Ва дар сунъи⁷ Борӣ⁸ назар кард ва аз навоҳӣ мепурсид ҳоли он. Касро аз вай огоҳие набуд.

Сифати баҳрӣ

Бозаргоне ҳикоят кард, ки ба соҳили дарёи Зангбор рӯзе гариве⁹ баромад аз маллоҳон¹, ки «Ҷонваре аз дарё баромад». Ва маллоҳон

¹ Уъчуба – шигифтӣ, аҷоиб

² Чад(д) – бобо

³ Мусаллам шуд – муяссар шуд

⁴ Иқлим – минтақа

⁵ Аблақ – ало

⁶ Уддат сохт – омодагӣ гирифт

⁷ Сунъ – офариниш

⁸ Борӣ – Худо

⁹ Гарив – фигон

вайро бигирфтанд ва дасту пояш бибастанд. Ба одамӣ монанд ба хафт андом, аммо пӯсташ муфаллас² буд чун пӯсти моҳӣ. На таом мехӯрд ва на шароб. Се рӯз бимонд, он гаҳ бимурд. Ва ин чинсе буд аз баҳриён, монанди одамӣ.

Ба шаҳри Қуртуба аз вилояти Андалус ҳиндӯе буд якчашм. Ба шаб дар об рафтӣ, то рӯз дар қаъри он бихуфтӣ ва чун моҳӣ дам назадӣ.

Ин ҳикоят малике бишнид. Ба Қайравон биёмад ва ин ҳиндуру бидид. Ва гуфт: «Ин аз каромоти Борӣ аст бо ин мард».

Кайковус

Ва аз ҷумлаи наводир малик Кайковус буд. Ҷинниён мусаххари³ ӯ шуданд дар аҳди Сулаймон ва аз баҳри вай шаҳр бино карданд ва сури⁴ вай биринчин. Ва аз шигифтии вай яке он буд, ки таом хурдӣ, ҳадас⁵ накардӣ. Ва музаффар буд. Калбӣ гӯяд, Офаридгор чандон қувват ба Кайковус додӣ, ки аз замин бархостӣ ва дар ҳаво шудӣ. Ва Кайковусро «Соҳиб-ун-нусур» хонанд, ки бар чаҳор каргас савор шуд, ки дар зери тахти вай омаданд ва бипариданд то ба саҳоб⁶ расид, қуввати эшон бинамонд, биафтод. Ва он рӯз, ҳадас кард ва аз мақоми худ бияфтод.

¹ Маллоҳон – баҳрнавардон

² Муфаллас – пулакчадор

³ Мусаххар – тобеъ, зердаст

⁴ Сур – девор

⁵ Ҳадас – ахлот

⁶ Саҳоб – абр

Ва дар дасти Зулазъори Абраҳа асир шуд. Ва ба замини Сироф афтод. Ва сипоҳи вай ба Табаристон буд. Вайро обу шир доданд, номи он ҷо «Ширво» гардид.

Зуссадя¹

Зуссадя дар аҳди Алӣ (р) буд. Чун ба ҳарби хаворич² омад ба Наҳравон, Алӣ (р) гуфт: «Зуссадяро биёваред кушта, то ин ҳарб биёромад!»

Бичустанд, наёфтанд.

Гуфт: «Ҳарб биёромид, ӯ кушта шудааст».

Пас, Райён ибни Сабра вайро дид кушта ба соҳили Наҳравон. Вайро бидиданд, бар бозуи вай ду пистон буд. Онро бикашиданд, то сари ангӯшт бирасид, дигар ба бозу омад.

Алӣ ибни Абитолиб гуфт: «Аллоху акбар! Ҳаргиз ман дурӯғ нагуфтаам. Шунидам аз Пайгамбар (с), ки гуфта буд, ки бикӯши мардеро мункар ба Наҳравон, нишони вай ин аст».

Навзоди нодир

Дар аҳди Зулқарнайн хабар омад, ки «ба замини Бобул зане бачае бизод, ки сари шер дорад». Вайро ҳозир карданд. Ва ҳамон рӯз он мавлуд³ бимурд.

¹ Зуссадя – пистондор

² Хаворич – хориҷӣ

³ Мавулуд – навзод

Искандар битарсид. Хукамо гуфтанд: «Толеи Искандар асад аст. Ва асад бимурд, Искандарро вақти вафот наздик аст».

Искандар бигирист ва нома ба модар набишт ба Аммурийя ва васиятҳо кард ва тобути заррин сохт. Рӯзи сеюм аз дунё рахил¹ кард ба Домгон.

Пас лашкар ду гуруҳ шуд. Форсиён гуфтанд: «Ин ҷо бимурд, вайро ин ҷо дафн кунем, тобути вай дар ҷаҳон ҷаро гардонем?» Румиён гуфтанд: «Искандар бар он хок резад, ки аз он парварда шуд».

Вайро бибурданд то ба Рум ва вайро дафн карданд.

Аҷоиби Туркон

Бидон, ки қабоили туркон бисёр аст ва атрофи олам гирифтаанд ва эшонро мусаллам шуд ҷаҳон гирифтанд ва Офаридгорро дар ҳаққи эшон инояте аст, то ҳама уммат ҳадами эшон шуданд. Ва дар ҳар тарафе одатҳо доранд мункар², ки на нисбат дорад ба миллате, паёмбаре ё муқтадое³. Баъзе фарзандонро фурушанд ва духтаронро сарбарахна доранд ва ҳар кӣ муқаннае⁴ бар сари вай афканад, зани вай бошад, чун савганд хӯрданд, бутӣ мисин доранд ва косае пуроб кунанд ва пораи зар биниҳанд ва саровил⁵ аз он зане, он гаҳ гӯянд, «ҳар кӣ ин савганд бишканад, расво бод чун ин шалвор ва зард бод чун ин зар!» Баъзе писарро ки хоб бидид, берун кунанд.

Бичинок қавмеанд турк. Гӯсфанд доранд бисёр ва он ҷо барф бувад.

¹ Рахил – вафот

² Мункар – пиғифт

³ Муқтадо – пешво

⁴ Муқаннаъ – ниқоб, пӯшиш

⁵ Саровил – шалвор, эзор

Ва гӯянд, расуле¹ аз они Муқтадир Биллоҳ он ҷо рафт, ҳикоят кард ки гӯсфандон барф меҳӯрданд ва дунболҳо ба замин мекашиданд: чун аз ҳадди Булгор ба андарун рафтам, шаби аввал уфуқи осмон дидам сурх шуда ва асвотҳои² ҳойил³ меомад. Баъд аз он, абр дидам сиёҳ баробари вай баромад, ба мисоли саворони тегкашида. Ин китъа бар он китъа афтод соате. Пас, аз якдигар чудо шуданд.

Аз малики Бичинок пурсидам. Гуфт «Мо надонем ки ин чист. Аҷдоди мо гуфтаанд, ки лашкари дев аст, бо якдигар чанг кунанд. Ва ҳамеша чунин дидаем».

Бағроҷӣ қавмеанд аз турк, шучоъ ва далер бошанд. Сабилҳои⁴ бузург доранд. Малики эшон аз авлоди Яҳё ибни Зайди Алавӣ бувад ва мусхафе доранд бо хаттӣ Зайд, он мусхафро сучуд⁵ доранд. Ва бар пушти он мусхаф, марсияи Зайд набишта. Ва Зайдро «малик» хонанд ва Али (р)-ро «маъбуд» хонанд. Ва муъчизи эшон он донанд, ки фарзандони эшон фарохчашм ва баландбинианд ва мухтарам доранд эшонро.

¹ Расул – паёмрасон, фиристода

² Асвотҳо – овозҳо

³ Ҳойил – даҳшатнок

⁴ Сабил – мӯйлаб, бурут

⁵ Сучуд – сачда

Ва аз он суйи **Булгор** гурӯҳеанд куффор. Чун маликро бинанд, кулохҳо дар багал гиранд. Агар шахсе якеро бикушад, вайро дар сандуке кунанд аз чӯби халанҷ¹ ва бар сутуне кашанд бузург, то аз сармову гармо бимирад. Ва агар зиракero оқил биёбанд, расане дар гардани вай банданд ва дар дарахт банданд ва гӯянд: «Ин хидмати Худоро шояд, то бимирад». Ва аз Булгор гурӯҳеанд мусулмон, шучоъ ва гозӣ, сарҳо тарошида. Тичорат ба муйина кунанд ва кофуру гайра. Хамр ҳалол доранд. Ва Булгор ба соҳили наҳри Итил ниҳода аст. Аз эшон то он ҷо ки офтоб сар аз Қулзум занад, шаш моҳ роҳ бувад, дар он вилоят шаб ду соат бувад. Ва аз Булгор то Аррон ду моҳ роҳ бувад.

Пуртосӣ қавмеанд дар сарҳади Хазар. Ва чун хоҳанд маликero насб кунанд, халқи вай бифишоранд, то наздики марг шавад ва гӯянд: «Чанд сол хоҳӣ подшоҳӣ»? Вай бигӯяд, агар беш аз ин бизияд, вайро бикушанд. Ва қавме аз Пуртос мусулмонанд ва Пуртос ва Хазар исми ду ноҳия аст аз вилояти Турк. Кори эшон қатлу горат ва ситам бувад.

Қавмеро **тиббетӣ** ва **татор** хонанд. Эшонро байт-ул-ъуббод² аст аз пӯсти гов, дар он сурвҳои³ оҳуи мушк ва хироч ба Бугроҷӣ диҳанд. Ва тифлро сучуд кунанд ҳоле ки бизояд ва гӯянд: «Аз он ҷаҳон омадааст ва ҳеҷ гуноҳ накардааст». Ва Зухра ва Зухалро бипарастанд. Ва дар ин вилоят, санге бувад ба ҷойи чарог сӯзонанд.

Чинӣ қавмеанд ҳамсоия турканд ва хутанӣ ва хитойӣ ачносанд⁴. Ва чун аз он суйи Хонфу бигзаранд, гурӯҳеанд, чун яке бимирад, вайро дафн накунанд то он рӯзе, ки зода бувад. Ва зане, ки шавҳараш

¹ Халанҷ – халанг, мозу

² Байт-ул-ъуббод – ибодатгоҳ

³ Сурв – шох

⁴ Ачнос – намудҳо, гурӯҳҳо

бимирад, расане¹ дар миён бандад ва дуто шавад ва чуббаву² силоҳ ва аспи вайро бар сари гӯри он бисӯзонанд. Ва писар бо падар таом нахӯрад. Ҳар гаҳ, ки падарро бубинанд, сучуд кунанд. Ва ҳама абадат-ул-авсонанд³ ва китобе доранд. Ва ҳама риши тарошида доранд. Ва қозӣ доранд, ба ҳукми вай кор кунанд. Он ҷо паланг бисёр бувад. Гӯсфандро бар сар зананд, то бимирад, он гаҳ бихӯранд. Ойини мачус доранд. Дог кунанд. Ва ҳар кӣ бимирад, гӯянд, ҷони вай дар нуктаи дигар овезад дар раҳим. Ва рӯйи чиниён рӯшан бувад. Ва беморӣ кам бувад, ба хилофи хиндувон.

Қавмеро **харисмӣ** хонанд аз он суйи Чин. Ғорат кунанд ва мардум хӯранд, мурдагонро ба дарё андозанд, зино мубоҳ донанд.

Қавмеанд **харгоҳӣ** гӯянд аз он суйи Чин. Қўти⁴ эшон шир бувад ва хоҳару духтарро ба никоҳ доранд ва кавокиб⁵ парастанд. Позаҳр аз вилояти эшон ояд ва хутув⁶ ва гови бузург, ки парчам⁷ аз вай гиранд.

Қавми дигар **рус**. Бар қазирае бошанд ва он ҷо нам бошад бисёр ва наботе бувад онро гуле бувад чун бунафша. Чун занбӯр бихӯрад, асал ояд аз он. Пас аз он набот гули дигаре сапед биёяд, гандад, кас надонад ки чист. Аввал гуле ба он хушӣ, дувумбора гули чунон гандида. Рус қавмеанд баландболо⁸, сурхрӯ, сапедандом. Ҳар яке корд дорад. Ҳар зане ҳуккаӣ⁹ заррин ё чӯбин бар пистон баста дорад ва дар ҳар яке ҳалқае карда. Ва занон тавқҳои заррин доранд дар гардан. Ҳар марде даҳ ҳазор диноҳ дорад, тавқе дар гардани зан кунад. Агар ду даҳ ҳазор диноҳ дорад, ду тавқ кунад. Ва бошад, ки зане тавқҳо бисёр. Ва бузургтарин ҳуллоӣ¹⁰ эшон муҳраҳои сабз бувад. Ва ба рус нақди¹¹ шаҳр пӯсти санҷоб бувад, на дирам – бе мӯй, бо дасту пову чанг. Агар чизе кам бошад аз он пӯст, дағал бошад. Ва аз он ҷо бадар натвон бурд, ба матоҳҳо бидиҳанд. Дар он ҷо тарозу набошад, магар сабика¹². Мусалмонон ва кофарон дар он ҷо гӯшти ҳук хӯранд. Хонаҳо аз чӯб бувад. Аз он ҷо катон ва қанд оваранд.

¹ Расан – ресмон

² Чубба – як навъ ҷомаи остиндароз

³ Абадат-ул-авсон – бутпараст

⁴ Қут – хӯрок, тӯша

⁵ Кавокиб – ситораҳо, сайёраҳо

⁶ Хутув – оҷ (устухон)-и моҳӣ

⁷ Парчам – мӯйи думи гов

⁸ Боло – қомат

⁹ Ҳукка – қутғӣ

¹⁰ Хуло – зеварҳо

¹¹ Нақд - пул

¹² Сабика – ҳула (порчаи нуқраи ғудохта ва қолабрезиишуда)

Қавмеро **рахмӣ** хонанд, аз он сӯйи Хазарон то билоди¹ Чин мамлакати эшон. Аҳли мол ва неъмат бошанд ва малики эшон Раҳм бошад. Чандон лашкар дорад, ки гозурони² вай танҳо лашкаре бошанд, то ба дигарон чӣ расад. Дар ҳама мамлакати вай дарвеш набувад.

Сурӣ қавмеанд турк. Чанг кунанд ба авҳок³. Каманд андозанд, хато накунанд. Мардонро ҷамоле бувад неку ва занон зишт бошанд ва заифу кӯтоҳ. Ва аз ақоқир шаробе кунанд. Ва «Сур» ном шаҳри эшон аст.

Занҷалӣ қавмеанд аз Чин, аз чинси яъҷуч. Ва бар сохили дарёи Чин бошанд ва бағоят кӯтоҳ бошанд. Ва ба қаъри дарё раванд ва шаб бар фароз⁴ оянд ва дар киштиҳо раванд ва берун оянд ва касеро наёзоранд. Ҳар гаҳ бар рӯйи дарё зохир шаванд, нишони ҳаяҷони об бувад, киштиҳо боз банданд. Чун нопадид шаванд, дарё сокин шавад ва марокиб⁵ бигушоянд.

Яъҷучу маъҷуч ва носик ва мансак аз туркон аст. Аз он сӯйи умрон⁶. Зулқарнайн он ҷо расид, гурӯҳе дид: чангҳои дароз, дандонҳои гургон ва даҳонҳои шугурон, ҳамаи тан пӯшида ба мӯй буд. Бонги сағ кунанд. Ба ҷойе, ки мунқатаи⁷ турк аст аз ҷониби олам, қавме дигаранд мисли эшон, «торис» ва «морис» хонанд.

¹ Билод – кишвар, сарзамин

² Гозурон- рахтшӯён, ҷомашӯён.

³ Авҳок – камандҳо

⁴ Фароз – боло

⁵ Марокиб – киштиҳо

⁶ Умрон – ободӣ

⁷ Мунқатаъ – ҳудуди поён

Олам эшон хароб кунанд ва дарёи Чин мавҷ занад аз яъҷучу маъҷуч як – як ба ин чониб андозад. Ва дар он беша таволуд кардаанд ба сурати одамӣ, ба рафтор оху ва ба нохун хук ва ба мӯйи гӯсфанд. Ҳар он ки бинанд, бихӯранд. Ва аз насли Ёфисанд.

Амр ибни Ос гӯяд аз Пайгамбар сала-л-лоху алайҳи ва саллам пурсиданд аз ҳоли Зулқарнайн. Гуфт, гуломи румӣ буд, ба соҳили Миср расид, Искандарияро бино кард, он ғаҳ малаке вайро ба ҳаво бурд. Гуфт «Чӣ мебинӣ»? Гуфт «Ду мадина»¹. Дигар бор, вайро

бибурд. Гуфт «Чӣ мебинӣ»? Гуфт «Як мадина». Гуфт: «Он олам аст, дигар ҳама дарёст, ки муҳит хонанд. Офаридгор ҳамаи олам ба ту намуд».

Қавмеро дид рӯйи сагон доштанд, бо яъҷучу маъҷуч ҷанг мекарданд. Қавме дигар дид кӯтоҳ, бо сагон ҷанг мекарданд. Ва ачноси² эшон медид, то ҷаҳор ҳазор умматро бидид. Қавме гӯши фил доштанд. Ва ҳар яке умри худ доранд: то ҳазор ҷашм аз авлоди худ набинад намирад.

Ин микдор дар сифати туркон гуфта омад. Ва

¹ Мадина – шаҳр

² Ачнос – намудҳо

вилоёти эшон дар боби худ биёяд, ба чойи хеш. Ва бидон, ки бани одам ҳама аз як обанду хоканд, сиёҳу сапед аз таъсири замону макон аст. Аммо сақалобӣ чун ба замини Ҳабаша ояд ва чанд батн бизояд, сиёҳ шаванд ва зангӣ чун ба замини Аррон равад ва чанд батн бизояд ҳама сапед гарданд.

Ва мо пас аз ин ёд кунем аҷноси сиёҳон ва умамҳои¹ билоди мухтариқа .

Аҷоиби ҳиндувон ва сиёҳпӯстон

Бидон, ки дар билоди мухтариқа² оҳот³ бошад, валекин адвия⁴ ва ақоқир чандон бошад, ки аз оҳот зараре наёбанд. Ва зирак бошанд ва умрҳои дароз ёбанд. Ва ҳар чи дар вилояти Ҳинд бошад, ҳама неку бувад ва шигифт, чунон ки филу товус ва тутак ва ҷавзи Ҳинд ва ақоқир. Зану мард дастваранчан⁵ доранд, баъзе биниҳо бибуранд ва доғ кунанд, зино мубоҳ доранд, магар малики Қумор, ки вай зино ҳаром дорад. Ва малики Қуморро ҷаҳор ҳазор канизак бувад. Гурӯҳе аз эшон бараҳна бошанд. Анбар фурушанд. Нон ва таъоми эшон камоҳ⁶ бувад. Шаробашон⁷ аз норчил⁸ бувад. Ва баландболо⁹ бошанд.

Гурӯҳи дигар бар ҷазираи **Баргойиланд**, рӯйҳои зишт доранду фарох. Ва дар сухани эшон кас нарасад ва бо касе илф¹⁰ нагиранд.

Ва гурӯҳеро **торон** гӯянд, бар ҷазирае. Агар ноне бинанд, аҷаб доранд. Хӯрдани эшон моҳӣ бувад ва оби шӯр ва хонахошон киштӣ бувад. Дар миёни мавҷи обу бод гирифтадоранд. Ва ҳама низор¹¹ ва бараҳна бошанд. Ва ҳарчанд ки ба Ҷануб наздиктар бошанд, зишттар бошанд – монанди баҳоим¹². Мӯй бар андомҳо бируста.

Малике ба он ҷо расид. Зоҳидеро дид, тираст соли умр гузашта. Аз вай суол кард, ки «Аз он сӯй чист»? Гуфт «Ҳароб ва гармо».

¹ Умам – миллатҳо, қавмҳо

² Мухтариқа – сӯхта, сиёҳпӯстон

³ Оҳот – офатҳо

⁴ Адвия – доруҳо

⁵ Дастваранчан – дастбанд

⁶ Камоҳ – қорч, замбуруғ

⁷ Шароб – нӯшокӣ

⁸ Норчил – норғил

⁹ Боло – қомат

¹⁰ Илф – улфат, унс

¹¹ Низор – лоғар

¹² Баҳоим – чорпоҳо

Ва мардум он чо гиё¹ хӯранд ва хама андоми эшон пурмӯй бувад, монанди гӯсфанд ва нафур² бошанд.

Рамодия қавмеанд аз Ҳинд. Бараҳна бошанд. Мӯйҳои дароз доранд. Ҳар гаҳ яке бимирад, мӯйи вай бар мӯйи зиндагон пайванданд. Об аз косаи сари мардум хӯранд ва гӯянд, умр зиёд гардад. Ва гурӯҳеанд ситамкор: ҳар чиро ёбанд, косаи сари вай баркананд. Чун сози арӯсӣ кунанд, он коса ба ҷиҳози духтар кунанд ва ба ковини³ занон косаи сари мардум диҳанд. Ва гӯшти фил хӯранд.

Гурӯҳеанд аз билоди **Зобич**, бараҳна бошанд ва кавсач⁴ ва касе забони эшон надонад. Пеши марокиб⁵ оянд, норчил оваранд ва ба оҳан бифурӯшанд. Ва шинов⁶ неку баранд ва бошад, ки ҷизе бирабоянд ва тир ба эшон нарасад.

Зут қавмеанд сиёҳу кавсач⁷ ва зишт. Абдуллоҳ ибни Масъуд гӯяд, лайлат-ул-чин⁸ бо Пайгамбар (с) будам, девон чун қарғас меомаданд гурӯҳ-гурӯҳ ба заҳмат ва ба сари Пайгамбар (с) дармеафтанд ва метарсидам, ки мабодо, ки ранҷе ба пайгамбар расад. Ва гурӯҳе бисёр баромаданд ҳинду, монанди қавми Зут ва бо вай байъат мекарданд ва бозмегардиданд.

Гурӯҳи дигар эшонро **занҷ** хонанд, муфсиду дузд бошанд ва хамеша гархоранд⁹. Тифл, ки аз модар бизояд, вайро ҷараб¹⁰ бувад то бимирад.

¹ Гиё – гиёҳ

² Нафур – гурезон, ваҳшӣ

³ Ковин – маҳр

⁴ Кавсач – кӯса

⁵ Марокиб – киштиҳо

⁶ Шинов – шино

⁷ Кавсач – кӯса

⁸ Лайлат-ул-чин – шаби чин

⁹ Гархорвнд- гирифтори бемории гарӣ ҳасанд

¹⁰ Ҷараб – гарӣ

Аммо ҳиндуи **зангиборӣ** аглаб дар саҳро бошад. Рӯйҳои фарох доранду бинии паҳн, ҳамчун туркон. Ва ҳарчанд дуртар бошанд, нафуртар¹ ва ваҳшитар бошанд. То баъзеҳо бар дарахтҳо нишинанд. Ва қавме бошад масхшуда², ба гурба монанд.

Ва қавме бошанд ба Зангбор ҳамчун гове аблақ³ мӯй бируста ва аз мардум тарсанд.

¹ Нафур – гурезон

² Масхшуда – ба ҳайвон табдилшуда

³ Аблақ- ало

Қавме аз эшон ба соҳил матоъҳо оваранду биниханд ва ба об фуру раванд. Бозаргонон бақам¹ ва рӯйнос² ва оҳан биниханд, дар муқобили норчилу уду кофуру пӯсти паланг ва симу зар бардоранд ва боз гарданд. Эшон оҳану бақам бардоранд ва ба об фуру раванд. Ин инсоф миёни эшон меравад. Касе надонад, ки оҳану бақам чӣ мекунанд ва дар об зиндагӣ чун мекунанд.

Ва аз ҳиндувон, ки ба ҳадди эътидоланд, **сарандебӣ** бошанд ва малики эшон боадл бувад. Агар марде бар шахсе моле бихоҳад, агар бидод нек ва агар на, хатте даркашанд, он хат ҳабси ӯ гардад. Ва агар берун ояд, малики Сарандеб дучандон мол аз вай биситонад.

Тоифаи **тарсулӣ** аз он сӯйи Ҳиндустонанд. Ва аз паси эшон мулки Монак бувад, то ба вилояти Чин. Ва дар ин шаҳрҳо тоун³ бувад ва ҳар ғариб, ки ин ҷо расид, бимирад. Ва гурӯҳи дигаранд ба ин ҳудуд дар замини эшон борон борад ба тобистон ва зимистон.

Гурӯҳеро **қомӯсӣ** хонанд бар қазираи Қомӯс. Чун малики эшон бимирад, вайро бар гардуне⁴ банданд аз уд ва сари малик бар дунболи гардун ниҳанд ва мӯяш боз кунанд ва занаш аз пас меояд, ҳок бар сар карда. Он ғаҳ маликро ба ҷаҳор пора кунанд ва ҳар пора дар сандуке ниҳанд аз ҷӯби сандал карда. Он ғаҳ, бисӯзонанд. Ва чун дарвеше бимирад, вайро ба оташ афкананд. Гӯри эшон оташ бувад ва гуянд арвоҳи эшон ба осмон рафт, тани эшон оташ ба ҷониби осмон барад.

¹ Бақам – бақам, ҷӯби рангрезӣ

² Рӯйнос – рӯнос

³ Тоун – вабо

⁴ Гардун – ароба

Гурӯҳеанд эшонро **мулҷамон** хонанд. Агар одами сапед ба дасти эшон афтад, вайро бихӯранд. Чойи эшон дар бешаҳо бувад. Нафур¹ бошанд. Қути² эшон қасаби шакар³ бувад.

Қавме дигар **нувба** хонанд аз ҳадди Мағриб. Зино кунанд ва мубоҳ доранд.

Яке ҳикоят кард, марде он ҷо расида буд. Малики эшон зане буд дар он аҳд, бар манзарае нишастӣ бар соҳили дарё. Ҳар гариб, ки он ҷо расидӣ, бар манзар бурдӣ ва зино кардӣ. Ин мард он ҷо афтод, ин зан бо вай бозӣ мекард. Ин мард гуфт: «Дар дини Муҳаммад зино ҳаром аст».

Ин зан шамшер бардошт, ки мардро ҳалок кунад, занони дигар

нагузоштанд ва бар он иттифоқ карданд, ки вайро аз он манзара ба дарё андозанд. Андохтанд.

Ин мард ба шино берун омад. Ба шаҳре расид, номи вай Қуткут. Дар хонаи пире рафт. Пир гӯяд: «Ту бандаи ман гаштӣ. Дар шаҳри мо расм бувад, ки ҳар кӣ дар хонае равад, бандаи он хонахудо гардад».

Мард гӯяд: «Ба вилояте будам зино

накардам, хуни ман ҳалол диданд. Алҳамдулиллоҳ, ки ба шаҳре расидам, чандон гайрат доранд, ки марде дар хонае равад, вайро ба бандагӣ бифрӯшанд».

Гурӯҳеанд аз Ҳинд, эшонро **найёр** хонанд. Дарозболо⁴ бошанд ва муҳкам ва нерӯманд. Филро марде танҳо бигирад. Тирандозанд, мардумхоранд. Ва рӯйи неку доранд, илло⁵, ки сиёҳ бошанд.

¹ Нафур – гурезон, ваҳшӣ

² Қут – ҳӯрок, тӯша

³ Қасаби шакар – найшакар

⁴ Боло – қомат

⁵ Илло – магар

Гуруҳеанд аз ҷазираи Ҳарканд, зану мард бараҳна бошад ва бар сари дарахтҳо нишинанд. Таоми эшон меваҳои неку бошад.

Ин миқдор аз аҷноси ҳиндувон ёд карда омад, то шукри Офаридгор кунанд ва бидонанд, ки Офаридгор дар ҳаққи мо ҷӣ анҷом кард, аз сурати неку ва алвони¹ сапед ва дини поку масокин² ва ҳавои хуш ва шукри Мунъим³ кунанд.

Фасл

Дар баёни инсонҳо ва дараҷаҳои онҳо

Ва баъд аз ин ёд кунем фасле чанд дар дараҷоти бани одам дар улум: баъзе атои илоҳӣ бувад, чун нубуввати анбиё ва баъзе маврус⁴ бувад, чунон, ки ҷамол ва қувват ва баъзе муктасаб⁵ бувад ва таълимӣ, чун улумҳои фикҳӣ ва тиббӣ ва гайруҳо. Ва мо аввал, фасле ёд кунем дар шарафи нубувват ва он, ки илоҳист.

Фасл

Худованд фармуд: «...Аллоҳу аъламу ҳайсу яҷъалу рисолати...»⁶ Маънӣ он аст, ки: Худо донотар аст, ки рисолат киро бояд додан. «...золика ғазл-ул-лоҳи юътиҳи майяшоъ...» (...ин ғазли Худост, ба ҳар кӣ хоҳад, медиҳад...). Ба Иброҳим алайҳи-с-салом дод ва падараш бутпараст буд ва Канъонро надод ва падараш Нӯҳ алайҳи-с-салом, Шайх-ул-мурсалин⁷ буд.

Бидон, ки аввал ва асоси ҳама расулон Абулбашар⁸ Одам алайҳи-с-салом буд. Вайро биофарид аз хок. Муқаррабони малоикаро фармуд, ки вайро сучуд кунанд. Ҳамаи малоика сучуд карданд, магар иблис.

Офаридгор бар вай ҳашм гирифт. Вайро ба лаънат кард ва сурати вай бигардонид.

Малоика аз сучуд сар бардоштанд. Иблисро диданд рӯй сиёҳ шуда, битарсиданд. Як бори дигар сучуд карданд. Аз ин сабаб сучуд ду бор омад.

Пас, Одам алайҳи-с-салом бар тахт нишаст ва бихуфт. Офаридгор Ҳавворо аз паҳлуи чапи Одам алайҳи-с-салом биофарид. Вайро гуфт: «Эй Одам, зан қач аст. Аз вай ҷашм ростӣ мадор!»

¹ Алвон – лангҳо

² Масокин – манзилҳо, хонаҳо

³ Мунъим – неъматдиҳанда

⁴ Маврус – меросӣ

⁵ Муктасаб – касбшуда, бадастоварда

⁶ Сураи Анъом, қисмати аз ояти 124

⁷ Шайх-ул-мурсалин – пири паёмбарон

⁸ Абулбашар – падари инсон

Ва дӯстии занон дар дили мардон аз он сабаб аст, ки занро дар бихишт офаридаанд ва Одам алайҳи-с-саломро дар замин.

Пас, Ҳавво густохӣ мекард бо Одам алайҳи-с-салом. Офаридгор мӯйи маҳосини¹ Одам алайҳи-с-салом биофарид, то Ҳавворо аз он хайбате ба дил расид.

Ва аз вай Шис алайҳи-с-саломро бизод. Ва авлоди вай бисёр гашт.

Ва анбиё² ва русул³ Офаридгор ба ҳар қавме фиристонд. Аввали ҳама Одам алайҳи-с-салом буд ва охири ҳама Муҳаммади арабӣ алайҳи-с-салом.

Дар баёни шарафи паёмбар Муҳаммади Мустафоалайҳи-с-салом

Бидон, ки Муҳаммад ибни Абдуллоҳ ибни Абдулмутталиб охир-ул-анбиёст. Вайро «хотаму-н-набийин» (*охирин пайгамбар*) хонанд. Ва дар кутубҳое, ки Офаридгор фиристонд, мазкур аст⁴. Вайро «Аҳмад» ва «Ҳомид» хонд. Ва ҳамаи расулон умматонро хондаанд ва ҳабар дода, ки «Пас аз мо пайгамбаре ояд, номи вай Аҳмад, авсон⁵ ва бутонро шиканад ва ганҷҳои мулукро⁶ бардорад ва бар умматони хеш қисмат кунад. Таваллуди вай ба Макка бувад ва ҳичрати вай Мадина бувад ва мадфани вай Ясриб бувад, мамлакати вай дар Шом бувад, миллати вай дар олам бувад». Ва ба ин сабаб, уламои ҷуҳуд ва Рум ба Мадина омаданд ва ба он ҳудуд муқом карданд, ҳосса дар Хайбар, то магар вайро дарёбанд. Ва ҳеч рӯзгоре набудааст, ки оёте ва уъҷубае⁷ аз сикҳати⁸ нубуввати вай надидаанд.

Ҳикоят

Овардаанд, ки Султон Маҳмуди Ғазнавӣ вилояти Ҳиндустонро бигушод, ҳакиме чандро ихтиёр кард аз он вилоят ва аз эшон пурсид аз аҷоиб, ки дар ҷаҳон дидаанд.

Яке гуфт: «Ман ёд дорам рӯзгореро, ки зилзила зоҳир шуд ва ҳама айвонҳо ва тоқҳо, ки ба санг карда буданд, бишикофт. Ва моро ба шаҳри Мултон бутест, ҳазор сол аст, ки бар таште буд ва он бут аз осмон омад. Он шаб ба рӯй дарафтод. Надонем, ки сабаб чӣ буд».

¹ Маҳосин – занаҳдон, риш

² Анбиё – бабиҳо

³ Русул – паёмбарон

⁴ Мазкур аст – зикр шудааст

⁵ Авсон – бутҳо

⁶ Мулук – подшоҳон

⁷ Уъҷуба – аҷоиб

⁸ Сикҳат – дуруст будан, ҳақ будан

Султон гуфт: «Он шаб буд, ки Мухаммад ибни Абдуллоҳ (с) аз модар бизод. Ва дар Қухистон кӯхи Шабдиз шикофта шуд».

Ҳакими дигар гуфт, ки «Рӯзе дидам, ки моҳ дар осмон ду пора шуд ва мардум битарсиданд ва гуфтанд охири ҷаҳон аст. Баъд аз соате дигар, ҳар ду ҷамъ шуданд. Надонем, ки сабаб чӣ буд».

Маҳмуд гуфт: «Кофирон аз Пайгамбар (с) дархостанд, ки мохро ду ним кунад, вай бикард».

Ҳикоят

Аҳмад ибни Абдуллоҳ Миксори Мисисӣ гӯяд, ман бо Аглаби Мунқаллид ба газо рафтам ба Ифриқия. Онро бигушодем. Рӯзе бонге баромад, ки «Душман расид». Моро бигрифтанд ба асирӣ ва ба Румийя бурданд ва ба силсила¹ дар каффае, дар ҷоҳе гузоштанд. Чун ба зер расидем, мадинае азим дидем, дар он асирон.

Рӯзе муваккал² даромад ва гуфт: «Ал-башорат³, ки маликро писаре зод ва назр кард, ки асирон бигушояд». Ва моро ҷумла берун кард. Ва ҳар яке шамъе дар даст гирифт ва аз пеши гоҳвора мерафтем, то ба савмае расидем аз нухос⁴, бар сари он амуде⁵ аз нухос, дар зери вай ҳавзе аз руҳом. Ва обе азим мечушид аз ғаввора. Тимсоли⁶ марде амома⁷ бар сар ва шамшер ҳамоил⁸ карда, найза дар даст, бар аспе нишаста. Ва оби ғаввора бар сари ин тимсол фуру меомад ва аз ду ҷониби тимсол, ду сурати дигар ниҳода. Ва он ҷо роҳибе нишаста ва ҷандон заррина ва ҷавохир гирди он тимсол ниҳода, ки қиммати он Худо донад. Ва он мавлудро⁹ он ҷо оварданд ва пеши он бут сучуд карданд ва бар он об вайро бишустанд ва бозгардиданд.

Ман аз он роҳиб пурсидам, ки «Ин сурат ва ин китобат, ки ба ин савмаа набиштааст, чист?»

Гуфт: «Ту аз кучой?»

Гуфтам: «Аз вилояти дур».

Гуфт: «Агар аз Румийяӣ, гӯям сурати Исост ва агар гарибӣ ва хоҳӣ, ки рост бигӯям, сурати охир-ул-анбиё¹⁰ ва хотам-ул-мурсалин¹¹ аст. Ва ин ҳарду сурат вазирони ваянд. Бар аҳли Сурия галаба кунанд ба шамшер».

¹ Силсила – занҷир

² Муваккал- масул

³ Ал-башорат – хушхабар

⁴ Нухос – мис

⁵ Амуд – сутун

⁶ Тимсол – ҳайкал

⁷ Амома – салла

⁸ Ҳомил – овезон

⁹ Мавлуд – навзод

¹⁰ Охил-ул-анбиё – охиринаи паёмбарон

¹¹ Хотам-ул-мурсалин – охиринаи фиристодагон

Гуфтам: «Чаро об бар сари ӯ фуру меояд?»

Гуфт: «Зеро ки вай таххур¹ дӯст дорад».

Гуфтам: «Ин китоб чист?»

Гуфт: «Набиштае аст, ки аз авлод ва ақориби² вай писаре ба ин ҷо расад ва бигушояд».

Аҳмад ибни Абдуллоҳ гуфт: ман ба гиря афтодам ва пеши вай ба сучуд рафтам ва гуфтам: «Ман ин сурат мешиносам. Сурати Муҳаммад аст алайҳи-с-салом. Дигар сурати Абубакр ва Умар (р) аст».

Ва бозгардидам. Ва мегуфтам, алҳамду ли-л-лоҳ, ки дар вилояти куфр ханӯз ба василати Муҳаммад ибни Абдуллоҳ, алайҳи-с-салом, таайюш³ мекунам.

Ва баъди чанд рӯз Муътасим қасди Сурия кард ва онро бистад ва зану бачаи малики Рум ба горат бибурд.

Ин ҷо ин микдор кифоят бувад, ки қиссаси анбиё дар кутубҳо овардаем. Ва мо фасли дигар бигӯем дар ҳазар кардан аз муддаиён.

Дар аҳволи муддаиён

Бидон, ки пас аз Пайгамбар алайҳи-с-салом муддаиён буданд, даъвии нубувват⁴ карданд. Баъзеро бикӯштанд ва баъзеро баровехтанд. Аввал, Мусайламаи Коззоби Ҳанафӣ.

Абулвароко Сухайм Ҳанафӣ гӯяд, Мусайлама аввал дар бозорҳо гардидӣ ва афсунҳо хондӣ ва илми ҳиял⁵ ва найранҷот⁶ талаб кардӣ. Рӯзе хоя⁷ дар сирка афканд, то нарм шуд ва бикашид то дароз шуд ва дар қорура⁸ кард сартанг. Пас хоя сард шуд ва хушк шуд ва ба ҳоли худ омад. Онро ба қабилаи Мучҷоа бурд ва гуфт: «Ин муъҷиза аст».

Ҷамоати нодон тобеи вай шуданд.

Рӯзи дигаре кабӯтареро пар бибурид ва гуфт: «Ман пари ин кабӯтар дуруст кунам, чунон ки бипарад».

Гуфтанд: «агар ту ин бикунӣ, мо ба ту имон оварем». Пас, вайро хона бурд. Ва парҳои кабӯтаре дуруст пинҳон карда буд, усули парҳо дар сӯлоҳ ҳоли пари бурида ниҳод ва саҳт кард ва бадар овард ва бипаронд.

Ҷамоат тобеи вай шуданд.

Баъд аз он гуфт: «Имшаб фаришта хоҳад омад ба ман. Ҳар кӣ дар вай неқ ниғаҳ кунад, кӯр гардад».

¹ Таххур- покӣ

² Ақориб – ҳешовандон

³ Таайюш – зиндагонӣ

⁴ Нубувват – пайгамбарӣ

⁵ Ҳиял – ҳилаҳо

⁶ Найранҷот – сеҳру ҷоду

⁷ Хоя – тухм

⁸ Қорура – зарфи пишагӣ

Он гаҳ, аламе¹ азрак² бикард ва дунболҳо ва чаноҳҳо³ бисохт ба лавнҳои⁴ неку ва ресмони дароз дар он баст. Ва шабе торик ҳама мунтазир истода то вақти сахар, ҳамаро хоб галаба кард. Пас, он роятро⁵ бигузошт ва бод дар чавфи⁶ вай афтод ва боло бурд ва аҳли Ямома истода, фарёд баромад, ки «Нузули фаришта аст».

Ҳама дар хонаҳо гурехтанд. Ва аҳли Ямома ба нубуввати вай имон оварданд.

Пас, Абубакри Сиддиқ (р) ҳамаи газоҳо кард, то вайро ҳалок кард.

Ва баъд аз вай Мухтор ибни Абиубайда даъвии пайгамбарӣ кард.

Шахсе дар пеши вай рафт. Бар миҳадда⁷ нишаст.

Гуфт: «Донӣ, ки бар забари⁸ миҳадда кӣ нишаста буд ин соат?»

Гуфт: «На».

Гуфт: «Ҷабраил».

То ин маънӣ зоҳир шуд ва вайро низ гардан бизаданд.

Ва марде аз Мугайра ибни Шуъба пурсид аз Алӣ ибни Абиталиб.

Гуфт: «Агар бигӯям, таҳаммул накунӣ».

Гуфт: «Кунам».

Пас, ёд кард пайгамбаронро ва Алиро бар эшон тафзил ниҳод⁹.

Гуфт: «Алӣ меҳтар ё Муҳаммад (с)?»

Гуфт: «Алӣ мислуҳу¹⁰».

Гуфт: «Дуруг мегӯӣ».

Гуфт: «Туро хабар кардам, ки таҳаммул накунӣ».

Ҳикоят

Ва Рошиди Ҳачарӣ даъвии нубувват кард. Ҳасан ибни Алиро гуфт: «Дастуре деҳ, Алиро зиёрат кунам».

Гуфт: «Алӣ бимурд».

Гуфт: «Ло¹¹ валлоҳи, ки Алӣ намурд, зинда аст ва дар чома арақ мекунад».

Ҳасан гуфт: «Дуруг мегӯӣ».

Ин хабар ба Зиёд ибни Абисуфён расид ва Рошидро даровехт.

¹ Алам – парчам, байрак

² Азрак – кабуд

³ Чанноҳ – қанот, бол

⁴ Лавн – ранг

⁵ Роят – парчам, байрак

⁶ Чавф – дохил

⁷ Миҳадда – болишт

⁸ Забар – боло

⁹ Тафзил ниҳод – бартарӣ дод

¹⁰ Мислуҳу – мисли ӯ аст

¹¹ Ло – не

Ҳикоят

Бидон, ки ба аҳди Пайгамбар алайҳи-с-салом, Айҳала ибни Каъб даъвии нубувват кард. Ва кохине буд мушаъбид¹. Аҷоибҳо намудӣ. Ва ҳар кӣ сухани вай шунидӣ, табааи² вай шудӣ. Пас, ба Санъо рафт ва бист ҳазор мард табааи вай шуд ва аҳли Яман то Баҳрайн мусаххар кард. Малики Яманро бидушт ва зани вайро бистад³ ба қаҳр. Ва Абуабдуллоҳ Фирӯзи Дайламӣ гӯяд, ки Пайгамбар (с) маро бифиристод, ки вайро бидушам. Вайро дидам дар Санъо, лашкаре гирди вай даромада ва ӯ дар миён истода, ҳарбае⁴ дар даст. Ва асп малики Яманро бихост ва он ҳарба бар ҳалқи вай зад ва рағҳои гардани вай бибурид ва раҳо кард. Ва аз асп хун мерехт ва дар Санъо мегардид. Пас, ҳате бикашид ва дар миёни хат истод ва шутуре беруни хат бидушт ва сараш дар хат овард, вайро бидушт бар он хат. Ва чандин шутурро ҳамчунин. Пас, сар бар хат ниҳод ва он гаҳ бардошт ва гуфт: «Дев маро мегӯяд, ки писари Дайламиро даст бибур ва Макшухро гардан бизан».

Фирӯз гӯяд ман битарсидам. Дар паси мардум гурехтам ва пинҳон шудам. Макшух бо ман буд. Вайро пинҳон кардам. Ва аҷаб мондам, ки дев вайро чӣ гуна огоҳ кард.

Пас, қасди зани малики Яман кардам ва вайро гуфтам: «Ин кохин бар ту зулм кард, туро аз малики Яман бистад. Маро дастуре деҳ, ки вайро ҳалок кунам!»

¹ Мушаъбид – ҳуққабоз

² Табаъ – пайрав

³ Биситад- ситонид

⁴ Ҳарба – найза

Маро дар хона бурд ва пинҳон кард то шаб. Чун вай бихуфт, маро пеши вай бурд. Вайро дидам хуфта ба як чашм, шамъ ниҳода. Ханчаре бар синаи вай задам ва сараш бибуридам ва халқро аз вай бираҳонидам.

Тулайҳаи коҳин

Ва баъд аз вай, Тулайҳаи коҳин шахсе буд даъвии нубувват кард дар аҳди Пайгамбар (с). Ва Уяйна ибни Ҳусайн бо вай буд.

Чун чанги лашкари ислом бо вай сахт шуд, Уяйна пурсид аз Тулайҳа, ки «Ҷабраил омад ба нусрат?»

Гуфт: «На». Пас гуфт: «Омад».

Уяйна лашкарро гуфт: «Бозгардед, ки ин мард дурӯгзан аст».

Ва Холид ибни Волид Уяйнаро бигирифт ва гул барниҳод ва ба Абубакри Сиддиқ фиристод. Ва Тулайҳа бигурехт, ба Шом афтод.

Ва чун ба дасти Умар ибни Хаттоб (р) афтод, гуфт: «Туй қотили Уккоша. Ман ҳаргиз туро дӯст надорам».

Тулайҳа гуфт: «Алҳамду лиллоҳ, ки вай ба дасти ман шаҳид шуд».

Пас, гуфт: «Аз кихонати ту чӣ мондааст?»

Гуфт: «Нафхатун ав нафхатон.» (*Як ё ду дам*). Яъне андаке.

Дар баёни даъвии нубувват кардани Саччоҳ

Бидон, ки Саччоҳ бинти Ҳорис даъвии нубувват кард, баъд аз Пайгамбар (а) ба замини Ҷазира ва чанд ҳазор мард табааи вай шуданд, аз бани Молик ва бани Таглаб.

Чун кори Мусайлама қавӣ шуд, Саччоҳ бархост ва ба чанг омад. Мусайлама битарсид ва ҳадоё¹ фиристод ва дар ҳисн рафт ва гуфт: «Аз баҳри Саччоҳ кубба² бизанед ва бухур кунед, то вай дар он чо равад!»

Бикарданд. Саччоҳ дар он кубба рафт. Ҷимоъро ёд кард.

Мусайлама дар шаб ба зер омад ва бар дари кубба истод ва гуфт: «Ё Саччоҳ, рағбат кунӣ ба ҷимоъ?»

Гуфт: «Бале».

Мусайлама даршуд ва се шаб пеши вай буд.

Чун лашкари Саччоҳ бидонистанд, гуфт: «Шавҳари ман аст».

Гуфтанд: «Маҳр кучост?» Ва лашкар аз вай баргардид.

Ва Мусайлама аз Пайгамбар (с) вилоят хост, надод. Бозгардид ва муртад шуд ба Ямома ва даъвии нубувват кард. Ва намоз бардошт ва зинову хамр мубоҳ кард.

То Тулайҳа аз вай пурсид, ки «Ба ту кӣ меояд аз фаришта?»

Гуфт: «Раҳмон».

Гуфт: «Ба нур ояд ё ба зулмат?»

¹ Ҳадоё – ҳадияҳо

² Кубба – гунбад

Гуфт: «Ба зулмат».

Гуфт: «Ман гувоҳӣ медиҳам, ки ту дурӯғзанӣ ва Мухаммад (с) ростгӯ».

Мусайлама аз лашкари ислом бисёр бикишт. Ва Зайдро бародари Умари Хаттоб (р) бикишт. То он ғаҳ, ки Ваҳшӣ вайро бикишт.

Мақсуд аз ин он аст, ки бидонанд, ки ботил пойдор набувад ва ҳақ ҳарчанд ки замон барояд, росихтар¹ бувад, то ба ҳар касе фирефта нашаванд. Ва ин қадар ин ҷо гуфта омад, то бидонӣ, ки баъд аз Мухаммад расулуллоҳ (с) пайгамбар набошад.

Ва мо аҳволи коҳинон бигӯем.

Дар аҳволи коҳинон

Овардаанд, ки Аммурийя модари Искандар чун Искандар бизод, аз душман ниҳон кард, бузург шудӣ, вайро ба калисо фиристодӣ.

Хонае дид неку. Ҳар сол халқ он ҷо омадӣ. Искандар дар он хона пинҳон шуд. Мардум бозгаштанд. Дар он хонае дигар рафт. Минбаре дид, бар он пире, мусхаф² бар канор гирифта.

Гуфт: «Эй Искандар, дар ин хона марав, ки поят хушк шавад».

Гуфт: «Чаро пойи ту хушк нагардад?» Ва дар³ шуд.

Гуфт: «Дар ин мусхаф мангар, ки кӯр гардӣ».

Гуфт: «Чаро ту кӯр нагардӣ?»

Пир гуфт: «Эй ҷавон, ҷавоби ман бидодӣ. Акнун ба ҷойи ман бинишин!»

Гуфт: «Муроди ман на ин аст».

Гуфт: «Чӣ мурод дорӣ?»

Гуфт: «Намедонам, ки падарам кист ва ман аз ки бизодам?»

Пир мусхаф боз кард ва ба Искандар дод ва гуфт: «Инро меҳон, ки ҳама чизҳо туро маълум гардад, то як сол».

Искандар дар он ниғаҳ мекард, то як сол пир нопадид шуд.

Мардум омаданд ва пирро надиданд. Искандарро гуфтанд: «Пири моро чӣ кардӣ?»

Гуфт: «Надонам. Нопадид шуд ва маро ба ҷойи хеш биншонд».

Гуфтанд: «Вай ҳар сол моро аз ин китоб хабар додӣ, ҳар ҷи буданӣ бошад аз баду нек».

Искандар гуфт: «Ман низ шуморо хабар кунам». Ва аҳволҳо то соли оянда бигуфт. Пас, гуфт: «Ман коҳин нестам ва ин ҷо натавонам нишастан, ки ман дар ин китоб чунин дидам, ки дар Машриқ ва Мағриб бигардам. Ва маро модарест номи вай Аммурийя».

Гуфтанд: «Бале. Маликаи мост». Вайро бурданд пеши вай.

Ҷӯро бишнохт ва мамлакат ба Искандар бидод.

¹ Росихтар – устувортар

² Мусхаф – китоб

³ Дар – ворид

Ҳикоят

Ғўянд, ба худуди Ғаргир иде кунанд. Ва эшонро санамест¹. Подшоҳи эшон биёяд ва қадаҳе набид бихӯрад ва шамшер ба шиками худ ниҳад ва дар он така занад, то аз пушти вай ба дар ояд ва мардумро хабар диҳад аз ҳар чи бошад дар он сол, аз тангиву фарохӣ ва сармову гармо. Он гаҳ, шамшер аз вай берун ояд. Ва он чизҳо чунон бувад, ки гуфта бошад. Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки коҳинон бисёр будаанд. То ҳақро аз ботил бидонӣ, ки ин ҳама гурури² дев бувад.

Ҳикоят

Ғундиёнро бутхонаест бар кӯҳе баланд. Он ҷо оянд ва ҳамр хӯранд ва марде пир биёяд, вайро «Ғағфора» хонанд, аз сари кӯҳ занҷир даровезанд ва он пир ба он бар шавад, бар боми бутхона ва се бор даст ба даст занад ва се санг бо худ дорад, ҳар яке аз ҷонибе биандозад. Баъд аз замоне, ҷанг дар силсила³ занад ва ба зер ояд ва беҳуш гардад. Ва вайро бардоранд ва пеши бут биафкананд. Ва аз вай пурсанд аҳволхоро ва хабарҳо диҳад аз тангӣ ва фарохӣ ва менависанд.

¹ Санам – бут

² Ғурур – фиреб

³ Силсила- занҷир

Ва ин маънӣ аз аҳкоми нучум бошад ё аз хабари дев, ки вайро огоҳӣ диҳад.

Дар баёни коҳинии Рустам- малики Ачам

Ва малики Ачам Рустам ибни Фаррухзод коҳине буд азим ва муначчим буд. Ва чанд коҳин бо вай буданд, чунон ки Варно ва Ҷобон.

Рӯзе Рустам пурсид аз Варно аз кихонат¹.

Гуфт: «Эй малик, ин соат мурге биёяд, ки номи вай надонам ва бар ин токи овони ту нишинад ва аз ин мург чизе дарафтад дар ин ҷойгоҳ». Ва доирае бикашид ва бозгардид.

Ҷобон пурсид аз Рустам.

Рустам гуфт: «Ин гулом рост гуфт. Ва ин мург ақақ² бувад. Ва он ки дарафканад, дираме бувад. Аммо дар ин доираи дигар афтад». Ва дар пахлуи он доирае бикард.

Дар ин сухан буданд, ақаке бар он тоқ нишаст ва аз минқори вай дираме дарафтод дар он доираи аввал барҷаст ва дар он доираи дувум афтод.

Пас Ҷобон Варноро бихонд ва гуфт: «Ин ҳиндӣ рост гуфтӣ, валекин чунон савоб нагуфтӣ, ки Рустам гуфт».

Ҳикоят

Ва гӯянд, рӯзе Рустам говеро бидид обистан. Варноро пурсид, ки «Дар шиками ин гов чист?»

Ҳиндӣ гуфт: «Бачае сиёҳ».

Ҷобон ҳозир буд. Гуфт: «Аблақ³ аст».

Пас, говро бикуштанд, бачаро дароварданд: сиёҳ буд баҳим⁴, валекин дунбол ва пешонӣ сапед буд.

Пас Ҷобон Рустамро гуфт: «Чӣ хоҳад будан?»

Гуфт: «Азиме барояд аз араб ва мулки ачам бистонад. Ва ман чунон дидам, ки малаке фуру омад аз осмон ва камонҳои лашкар бистуд ва дар чармае баст ва бар осмон бурд. Ва ман нахоҳам, ки Яздичурди савум бо араб ҷанг кунад, валекин намешунавад.

Пас, Мугира ибни Шуъба даромад ба расули аз пеши Саъд ибни Абивақос.

Рустам гуфт: «Эй Мугира, фардо масоф кунем⁵ ва як чашми ту кӯр шавад».

¹ Кихонат – коҳинӣ

² Ақақ – акка, аккаи думдароз

³ Аблақ – ало

⁴ Баҳим – мутлак, пурра

⁵ Масоф кунем – сафи ҷанг бизанем

Мугира гуфт: «Ман чанг кунам. Ва агар на он аст, ки хоҳам бо амсоли ту чанг кунам? Натарсам, ҳар ду чашм дарбозам дар роҳи Худой».

Чун масоф доданд, як чашии Мугира кӯр шуд.

Дар баёни коҳине, ки дар аҳди Гуштосп зухур кард

Овардаанд, ки Гуштосп писари Лухросп ба вилояти Ҳинд рафт. Бар кӯҳе шахсе дид бараҳна. Гуфт: «Инчо чӣ хӯрӣ?»

Гуфт: «Тирист¹ сол умри ман аст. Гиё² хӯрдам ва гиё пӯшидам ва касро бар ман миннате нест. Ақл дорам, ки ба он начот ёбам. То зиндагонӣ чунин тавон кардан, чаро бояд шиками хеш гӯри ҳайвонот кардан?»

Гуфт: «Аз дониши ту маро хабар кун!»

Гуфт: «Аҳволи барру³ баҳр бар ман макшуф⁴ аст».

Гуфт: «Маро хабар кун!»

Гуфт: «Туро чуфте диҳанд, ҳамсаре, он гаҳ, ки чӯбе дуто кунӣ». Ва таште дошт, дар он ниғаҳ мекард.

Гуштосп бозгардид. Ба шаҳре расид. Духтаре дид, бар вай ошик шуд. Пурсид аз холи вай. Гуфтанд: «Духтари фалон малик аст. Ва вай камоне аз дари сарои худ овехтааст. Ҳар кӣ он камон бикашад, ин духтар ба вай диҳанд».

Вай ба дари сарой омад ва гуфт: «Камонро бикашам».

Мардум ба вай меҳандиданд. Маликро хабар карданд, ки «домоде омад».

Вайро бихонд ва камон ба вай дод.

Камон дид аз оҳан карда ва туз⁵ бар пушти вай пӯшида. Вай онро бикашид.

Малик духтарро ба вай дод.

Гуштоспро хабари коҳин ёд омад, ки «То чӯбе дуто нақунӣ, чуфт наёбӣ». Бозгашт ва бо вай икромҳо кард.

Мақсуд он аст, ки коҳинон дар замони пешин будаанд ва он чи гӯянд, аз муовинати⁶ шайтон гӯянд. Ва пайгамбарон аз фаришта гӯянд.

¹ Тирист – сесад

² Гиё – гиёҳ

³ Бар(р) – хушкӣ

⁴ Макшуф – зохир

⁵ Туз – пусти ҳаданг

⁶ Муовинат – кӯмак

Ҳикоят

Ва гӯянд ба ҳудуди Ғур деҳест, дар ин ҷо дарахти бед. Чун офтоб сари бурҷи Ҳамал ояд, сабз шавад. Ва дар ин деҳ, аҳли байтеанд, пире биёяд аз эшон пеши дарахт ва пингоне¹ обгина дар даст, гӯш бар он пангон биниҳад ва ба мардум бигӯяд, ки имсол чӣ ҳодис шавад² ва эшон ба он тасдиқ кунанд.

Фитнаи Зардушт дар байни мардум

Ва бидон Офаридгор дар ҳар аҳде сабаби фитнаи қавме, ҳодисае падида орад, то эшон ба он мағрур шавад. Ва фитнаи Зардушт зоҳир аст. Ва вай аввал мушаъбид³ буд, ҳуққабозӣ кардӣ. Пас, даъвии кихонат⁴ кард. Пас аз он, даъвии нубувват⁵ кард.

Дар аҳди вай, малике буд, вайро гуфт: «Чӣ ҳуччат дорӣ барои ин даъвӣ?»

Гуфт: «Чӣ хоҳӣ?»

Гуфт: «Нухосро⁶ бигудозем ва онро ба синаи ту резем».

Бигудохт ва ба синаи Зардушт бирехт: дона-дона шуд ва аз вай ҳеч насӯхт.

Баъзе гӯянд талкро⁷ бар сина молида буд. Ва гӯянд дар зери забон гуфт: «Аллоҳумма ё зо-л-ъарши-ш-шомихи ва-н-нури-с-сотихи ва-с-султони-р-рафиъи ва-л-маҷди-л-маниъ, ло тафзаҳнӣ!» (*Худоё, эй соҳиби Ариши бузург ва нури густурда ва қудрати азим ва шукӯҳи устувор, маро расво накун*).

Пас, чун аломат барҳост, ҳалқе азим бар вай фитна шуд. Ва вай дини маҷус изҳор кард. Ва ҳеч дине расвотар аз дини маҷус нест.

Фитнаи Монии зандик

Ва ба рӯзгори Шопур коҳине падида омад зандик⁸, номи вай Монӣ ва оламро ба фитна афкандӣ ва аҷоибҳо намудӣ.

Шопур аз вай ба танг омад. Вайро бигирифт. Гуфт: «Чӣ даъвӣ кунӣ?»

Гуфт: «Расули Худоам».

Гуфт: «Чӣ ҳуччат⁹ дорӣ?»

Гуфт: «Туро чӣ бояд?»

Шопур гуфт: «Он ки дар ҳаво бипарӣ».

¹ Пингон – ҷом

² Ҳодис шавад – руҳ диҳад

³ Мушаъбид – шуъбадабоз, ҳуққабоз

⁴ Кихонат – коҳинӣ

⁵ Нубувват – пайгамбарӣ

⁶ Нухос – мис

⁷ Талқ – талқ, сангест сафедранги қат-қат

⁸ Зандик – зиндик, мулҳид, даҳрӣ

⁹ Ҳуччат – далел

Монӣ аз пеши вай бархост ва дар ҳаво бипарид ва нопадид шуд.

Дигар бор падид омад ва пеши Шопур биншаст.

Шопур ачаб дармонд. Вайро бигузошт. Ва аҳволи Монӣ мепурсид, то бидонист, ки он чи Монӣ мекунад, тилисм аст ва сеҳр. Пас, вайро биёвехт ба дари шаҳри Чунди Шопур.

Пас аз он фитнае буд дар Ирок. Марде даъвӣ кард дар савмаа, ки оташ бо вай сухан гуфт. Ва ду ҳуфра¹ карда буд: дар яке оташ месӯхт ва дар дигаре марде пинҳон карда ва сӯлох е² дар зери замин канда, то бо оташхонаи дигар ва вай дар он ҳуфра сухан гуфтӣ ва овози вай дар манфаз³ бирафтӣ ва аз миёни оташ овоз баромадӣ ва халқе бисёр ба он фитна шуданд.

Ба оқибат маълум шуд ва онро барканданд.

Ҳикоят

Ва шахсе дигар даъвӣ кард, ки «Ман бо чинне хусумат⁴ кунам ва вайро бидушам».

Вайро дар хонае карданд ҳолӣ, бо корде ва таште. Чун берун омад, ташт пур аз хуни сурх берун овард. Ва вайро бичустанд, ҳеҷ захм надошт. Чун тафаххус карданд, дамм-ул-ахавайро⁵ дар зери забон гирифта буд. Бавлро дар ташт кард ва дамм-ул-ахавайро дар он афканд, то сурх шуд ва аблаҳонро ба он мағрур⁶ кард.

Ҳикоят

Муддаии дагар даъвӣ кард, ки гунчишкero бикушад ва онро зинда боз кунад. Ду ҳукқа⁷ биғирифт ва дар ҳар яке гунчишке ниҳод ва якero дар остин пинҳон кард ва гунчишкero бикушт ва дар ҳукқа ниҳод ва ба остин ниҳод ва он гаҳ ҳукқаи дигар берун овард ва сари вай баргушод ва гунчишкро бипаронид ва куштaro пинҳон кард. Ва ҷамоате аблаҳон ба вай фирефта шуданд.

Ин миқдор гуфта омад, то бидонанд, ки коҳин кист ва соҳир ва мушаъбид⁸ кист ва муҳикро⁹ аз мубтил¹⁰ бидонанд ва қадри шаръу дини Пайгамбар (с) бидонанд. Ва коҳинонро чанде ёд кардем аз аҳди

¹ Ҳуфра – чуқурӣ, сурух

² Сӯлох – сӯрох

³ Манфаз – сӯрох, гузаргоҳ

⁴ Хусумат – душманӣ, мубориза

⁵ Дам-ул-ахавай – хуни сиёвпӯн

⁶ Мағрур – фирефта

⁷ Ҳукқа – қутгӣ

⁸ Мушаъбид – шубҳабоз, ҳукқабоз

⁹ Муҳик – ҳаққирдор

¹⁰ Мубтил – ботилкор

мо ва дар айёми мозӣ¹, ки будаанд, ки даовӣ² кардаанд ба нубувват. Ва саранҷоми хама бад буд, чун наилоҳӣ буд.

Ва мо фасли дигар бигӯем, ки фарқ миёни кихонат ва нубувват чист.

Дар баёни муъҷизаҳои пайғамбарон, алайҳиму-с-салом

Бидон, ки муъҷизаи пайғамбар он бувад, ки халқ аз он очизанд ва он аз қудрати Офаридгор бувад на аз феъли одамӣ.

Чунон ки Иброҳим алайҳи-с-салом гуфт: «...арини кайфа тухйи-л-мавто...³!» (... ба ман бинамо, ки чӣ гуна мурдагонро зинда мекуни ...)

Офаридгор мургонро, ки Иброҳим алайҳи-с-салом кушта буд, зинда гардонид.

Инро муъҷизаи Иброҳим алайҳи-с-салом гӯянд, аммо аз лутфи Офаридгор буд.

Ва чунон ки муъҷизаи Пайғамбар алайҳи-с-салом шаби вилодати ӯ, ки оташҳои габрон бимурд ва буюту-н-нирон⁴ биафтод.

Ва бо Умар ибни Хаттоб (р) мерафт рӯзе. Тифле дид, ки мегирист. Умар (р) вайро баргирифт ва ба гӯшае бурд, то ранҷе ба вай нарасад.

Чун дар пеши Пайғамбар алайҳи-с-салом омад, гуфт: «Ё Умар, ин тифлро, ки раҳмат кардӣ, Даччол аст ва олабро хароб кунад».

Гуфт: «Биравам вайро ҳалок кунам».

Гуфт: «Натавонӣ. Бар дасти вай шаҳре гушода шавад аз баҳри уммати ман».

Умар (р) вайро талаб кард, наёфт.

Чун Пайғамбар алайҳи-с-салом даргузашт ва Абубакр (р) даргузашт, ҳилофат ба Умар (р) расид. Абумӯсои Ашъариро ба Хуросон фиристод, то шаҳрҳо ситонад.

Чун ба дари Шуш расид, ҳисор меод⁵. Ҳисне⁶ муҳкам. Зафар намеёфт.

Дар Шуш роҳибе буд, бар сари бурҷе омаду гуфт: «Эй лашкари ислом, бозгардед, ки Шушро шумо натавонед ситадан, ки дар китобе хондаам, ки Шушро Даччол ситонад ё лашкаре, ки Даччол дар он бувад».

Абумӯсо таваққуф кард. То марде бидид ва ба дари Шуш бархост ва пой бар дари Шуш зад ва гуфт: «ифтаҳи⁷!»

¹ Мозӣ – гузашта

² Даовӣ – даъвоҳо

³ Сураи Бақара, қисмати аз ояти 260

⁴ Буюту-н-нирон – оташкадаҳо, оташхонаҳо

⁵ Ҳисор меод- муҳосира мекард

⁶ Ҳисн – қалъа

⁷ Ифтаҳи – қушода шав

Ҳоле дар аз якдигар бирафт. Лашкари ислом мубодарат¹ карданд. Чун мардро талаб карданд, наёфтанд.

Абумӯсо нома набишт ба Умар ибни Хаттоб (р), ки ҳол чунин рафт.

Умар (р) гуфт: «Садака расулу-л-лох (*Пайгамбар рост гуфт*). Он мард Даччол буд, ки ёрии шумо дод ва ман ин аз Пайгамбар алайҳи-с-салом шунида будам».

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки бидонӣ, ки муъчиз аз ин гуна бошад ва аз қудрати Бории Офаридгор бувад.

Ҳикоят

Он рӯз, ки Пайгамбар алайҳи-с-салом фатҳи Макка кард ва бутонро аз Каъба бадар андохт, буге буд дар он миён аз санг, аз офокҳо² ба зиёрати вай омаданд, онро Озар тарошида буд, номи вай «Манот» буд, Пайгамбар алайҳи-с-салом берун афканд. Ҳиндуе бардошт ва пинҳон кард ва ба Ҳиндустон бурд, номи ин шаҳр «Сав» гӯянд, он бутро дар он Сав насб карданд, бар сари осиебе заррин.

Ин суҳан ба Пайгомбар алайҳи-с-салом гуфтанд. Пайгамбар гуфт: «Марде аз уммати ман, номи ӯ мувофиқи номи ман, онро бозоварад ва ҳалоки он бут ба дасти вай бувад».

Рӯзгоре баромад, то ба аҳди Султон Маҳмуди Ғазнавӣ, ки Ҳиндро бистад ва Савро бигушод ва Манотро ба хонае зар меҳариданд, нафурӯхт ва бутро барканд ва ба Ғазнӣ овард ва бишикаст ва дар атабаи³ айвон афканд.

Пас, муъчиз аз ин сабил бувад, ки аз рӯзгори наомада хабар диҳад.

Муъчиза. Рӯзе ҳиндуе дар рӯи Пайгамбар алайҳи-с-салом ниғаҳ кард. Коҳе бар рӯи вай буд. Ҳинду коҳро бардошт. Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфт: (*Байяза-л-ллоҳу ваҷҳака!*) (*Худованд рӯятро сафед кунад!*) Рӯи ҳинду сапед шуд.

Ва амсоли ин аз муъчизот. Ва ин китоб барнатобад. Ва мо баъд аз ин, каромоти авлиё гӯем.

Дар каромоти авлиё дуруст будани онҳо

Бидон, ки каромоти авлиё дуруст аст, модом, ки авлиё бар сабили⁴ паёгамбар раванд, каромоти эшон шохе бувад аз муъчизот. Чунон ки Марям алайҳи-с-салом. Закариё алайҳи-с-салом дар пеши ӯ

¹ Мубодарат – иқдом

² Офокҳо – гӯшаву канор

³ Атаба – остона

⁴ Сабил – роҳу равиш

рафтӣ ба зимистон, меваҳо ёфтӣ аз ангур ва хиёр¹ ва себ. Ва дигар зуҳури Ҷабраил (а), ки бо вай сухан гуфтӣ. Ва ӯ набӣ набуд. Ва чунон ки Салмон (р) дид, чун аз Шом меомад ба талаби Пайгамбар алайҳи-с-салом, ки дар китобҳо дида буд хангоми зуҳури вай.

То шабе ба биёбоне расид, онро биёбони «Зарӯд» мегуфтанд. Шере қасди вай кард, роҳи Салмон бигирифт. Салмон тамаъ аз хеш бардошт. Гуфт: «Илоҳӣ, ба ҳаққи ин расул, ки вайро мечӯям, ки шарри² ин сабуъ³ аз ман бигардон!»

Ҳоле, саворе баромад ва теге бар миёни шер зад ва вайро ҳалок кард ва нопадид шуд.

Салмон ба Пайгамбар (с) расид, имон овард.

Пайгамбар (с) гуфт: «Салмон минно аҳли-л-байт» (*Салмон аз мост, аз аҳли байт аст.*) Мақсуд он аст, ки қаромоти авлиё рост аст.

Ҳикоят

Гӯянд, рӯзе Иброҳими Адҳам дар чӯйи рӯдхона нишаста буд, зери пул, вузӯ мекард.

Марде аз қантара⁴ ба зер афтод.

Гуфт: «Аллоҳумма иҳафзху!» (*Худоё, ниғаҳаш бидор!*)

Бар сари об биистод то ба канор омад.

Ҳикоят

Ва яке гӯяд бо Ҳусайн ибни Мансури Ҳаллоҷ ба иёдати беморе мерафтем, дар Бағдод.

Бемор Димишқӣ буд. Гуфт: «Орзу дорам ҳалвои панҷангушт». Ва он ба Димишқ созанд.

Ҳусайн даст дароз кард ва табақе панҷангушт пеши бемор биниход. Вай бихӯрд.

Баъд аз чанд моҳ қорвони Димишқ даромад ва гуфтанд фалон рӯз, табақе ҳалво аз пеши малики Шом бархост ва нопадид шуд.

Ҳикоят

Яке гуфт бо Ҳусайни Ҳаллоҷ бар манзарае нишаста будем, дар Бағдод ва дар Суки⁵ Сулоси ниғаҳ мекардем.

Дарози шуббок⁶ фароз кард ва дигар бор бозгушуд. Гуфт: «Чӣ мебинӣ?»

Гуфтам: «Биёбони Самова».

¹ Хиёр – бодиринг

² Шар(р) – бадӣ

³ Сабуъ – дарранда

⁴ Қантара – пул, купрук

⁵ Суқ – бозор

⁶ Шуббок – тиреза

Дигар бор дар баст ва бозгушуд. Гуфт: «Чӣ мебинӣ?»
Гуфтам: «Каъба».

Ва аз ин чинс ҳикоятҳо кунанд аз каромоти авлиё. Ва мо баъд аз ин, бобе ёд кунаем дар илми кимиё.

Боб

Дар баёни илми кимиё ва он саноати рӯхонӣ аст

Бидон, ки илми кимиё санъатест латиф, рӯхонӣ. Ва акнун ин илм аз миёни баъзе халқ ғавт шудааст¹. Ва баъзе аз ҳирфатҳо² зоҳир аст ва илми он ғоит³. Чунон, ки мусҳафҳои⁴ қуфӣ набиштаанд ва ҳуруфҳо⁵ ва ашқолҳо⁶ карда, ки ба умре як варақ аз он котибе натавонад набиштан. Кофҳо ва содҳо карда, агар сад бинӣ, ҳама бар як насақ⁷, ки миёни кофе дарҳам наёмада бошад. Ва кас намедонад, ки он чун набиштаанд ё ба қолаб ниҳодаанд. Дигар илми кимиё: ва табақҳои чинӣ ва тосҳои сачзӣ сапедру, яке сад ман ва ҳафтад ман, каму беш наёяд ва кас намедонад, ки онро чун қуфтаанд ва бар ҷӣ синдон⁸ қуфтаанд ва ба қадом қалбатай⁹ бардоштаанд. Ва имрӯз, сонеони¹⁰ ҳозиқ болои даҳ ман тосе наметавонанд задан. Ва қӯзаҳои сапедру кардаанд паҳлуфарох, гарданборик. Митрақа¹¹ дар он чун задаанд?

Ва ман табақи чинӣ дидам вазни ҳаштод ман. Ҷамъе рӯгарон дар он тааммул карданд, ки «Инро ҷӣ гуна қуфтаанд?»

Ҷавоне даъвӣ қард, ки «ин чиниро қурсе тунук кунанд ва ҷаҳор то банӯрданд¹² ва меқӯбанд, пас якто кунанд».

Чун биёзмуданд, муйяссар нашуд.

Ва илми бозиқ¹³ мундарас шуд¹⁴ ва илми қанодилҳо¹⁵ ва миноҳо¹⁶ ва худҳои фарангии яқпораохан кас намедонад ва ба марғи уламо

¹ Ғавт шудааст – аз байн рафтааст

² Ҳирфат – ҳунари

³ Ғоит – аз даст рафта

⁴ Мусҳаф – китоб, Қуръон

⁵ Ҳуруфҳо – ҳарфҳо

⁶ Ашқолҳо – шаклҳо

⁷ Насақ – тартиб

⁸ Синдон – сандон

⁹ Қалбатайн – анбур

¹⁰ Сонеон – қосибон, ҳунарамдон

¹¹ Митрақа – болға

¹² Бинӯрданд- дарпечанд

¹³ Бозиқ – ғулӯбанд

¹⁴ Мундарас шуд – аз байн рафт

¹⁵ Қанодилҳо – қандилҳо

¹⁶ Миноҳо – шишаҳо

фоит шуд¹. Пас, раво бошад, ки илми кимиё мундарис шуд². Ва Қорун донист ва Шаддои Од донист ва Искандари Румӣ. Имрӯз надонанд. Ва баъзе, ки мондааст, онро мункир будан бешармӣ бувад. Ва мисоли он чунин аст, ки мис аслӣ аст: чун тутиё бар он ниҳанд, ва ба обгина бигудозанд, азрак³ берун ояд ва сабг⁴ қабул кунад. Косаҳои азраки кошӣ аз он ранг кунанд. Ва агар обгина бо мис бигудозанд, сурх берун ояд. Ва санъати кимиёро акнун ба Ҷобир ибни Ҳайён нисбат кунанд. Ва дар ин маънӣ китобҳо кардаанд, чунон ки китоби «Аҷсод» ва «Хавос».

Ва гӯянд Ҳасан иби Саҳл ин илм донист. Чандон мол вайро чамъ омад, ки сифат натавон кард. Духтареро ба Маъмуни халифа дод ва ҳазор дона марворид дар пойи ӯ бирехт ва аз мушку анбар гӯйҳо⁵ кард, дар миёни ҳар яке когазе, номи деҳе бар он набишта, бар сари вай афшонд. Ҳар кӣ аз он хате пеши Ҳасан овардӣ, муқобалаи он деҳ ба вай додӣ. Ва номи духтари вай Пурон бинти Ҳасан буд. Он шаб, ки арӯсӣ кард, шамъе аз анбар карда буд сад ман, он шаб пеши вай месӯхт.

Мақсуд он аст, ки илми кимиё шариф аст ва онро мункир нашояд будан. Ва ин илм чунон саҳл наниҳодаанд, ки ҳар кас он бидонад. Вайро шароитхост: яке танқеҳ⁶, яке тасфия⁷, яке тасвия⁸ ва дигаре таҳлил⁹ ва таъкид¹⁰ ва тасъид¹¹ ва талвин¹². Ва агар заррае зиёдат ва нуқсон ояд дар вазн ё оташ даргузарад, ба ҳалал шавад. Ва агар ин маъниро мункир бошанд, зиъбақро¹³ ба оташ бисӯзонанд, чи гуна сурхи шангарф гардад. Ва қалъиро бисӯзонанд, чи гуна сурунҷ гардад. Ва нуҳосро¹⁴ дар сирка афкананд, чи гуна сабз гардад.

Ва таркиботро чӣ гуна ба даст овардаанд? То агар булурро хурд кунанд ва сурунҷ¹⁵ бо вай бигудозанд, чанд бор чун фурӯ резанд, монанди ёқут сурх бувад. Рӯди сӯхта се дирамсанг¹⁶, хуни сиёвашон

¹ Фоит шуд – аз даст рафт

² Мундарис шуд – аз байн рафт

³ Азрак – қабул

⁴ Сабг – ранг

⁵ Гӯй- тупча

⁶ Танқеҳ – тоза кардан

⁷ Тасфия – полоиш

⁸ Тасвия – баробар кардан

⁹ Таҳлил – ҷудо кардан

¹⁰ Таъкид – ғализ (ғафс) кунонидан

¹¹ Тасъид – бухор кардан, буг кардан

¹² Талвин – ранг кардан

¹³ Зиъбақ – симоб

¹⁴ Нуҳос – мис

¹⁵ Сурунҷ – сориқун, озаргун

¹⁶ Як дирамсанг – баробар ба 2,4 ғр

як дирамсанг ва биринч се дирамсанг бар як ратл¹ булур афкананд ва бигудозанд, сабзе неку гардад. Агар обгина ва зангор² ва булур ба вазни якдигар бигудозанд, ранги забарчад ояд. Агар даҳ дирамсанг рӯди³ сӯхта ва панҷ дирамсанг оҳак ва ду дирамсанг тутиё ва ду дирамсанг сими сӯхта ба оби қалё сахқ⁴ кунанд ва дар қадаҳе кунанд ва нигине аз обгина дар он афкананд ё аз булур ва бичӯшонанд, ранги фирӯза ояд. Агар суми хару асп ба сухон бисоянд ва ба қаръ⁵ ва анбиқ⁶ оби ӯ бигиранд ва ба хурди обгина диҳанд, муҳкам гардад ва ба душхорӣ⁷ бишиканад.

Ин ҳама кимёгарӣ аст. На ҳар касеро муҳайё гардад, ки мисро зар кунад ва агар муҳайё гардад, ачаб набувад.

Хикоят

Дар аҳди Мустаршид марде дарвеш буд, тавонгар шуд. Ва асбобе азим дошт. Халифаро гуфтанд: «Он мард кимӣ дорад. Ва аввал дарвеш буд. Ё ганче ёфтааст».

Халифа ӯро бихонд ва Мусҳаф⁸ биёвард ва тег бинҳод ва савганд хӯрд ба Мусҳаф, ки «Агар рост нагӯяд, вайро ҳалок кунам».

Гуфт: «Эй амир-ул-муъминин, ман рӯзе обгина⁹ мегудохтам, бонги намози одина шунидам. Ҳузмаи¹⁰ бед бар сари кураи обгина ниҳодам, то месӯзад ва ман ба намоз рафтам. Чун бозомадам, обгинаи ман сурх шуда буд монанди лаъл. Ба як бор берун овардам ва ба чанд пора бикардм. Ва ба вилоятҳо бурдам, ба мулукон¹¹ фурӯхтам. Ман ганӣ шудам. Порае мондааст, ба ту бахшам».

Биёвард. Мустаршид аз он кӯзае бикард ва ҳанӯз дар дору-л-хилофа мондааст.

Ва сабаб он буд, ки аз он ҳезум гиёҳе дар он афода буд, ки онро сурх карда буд.

Ва мақсуд аз ин хикоят он аст, ки илми кимӣ ҳақиқат аст, аммо онро, ки Офаридгор хидоят диҳад.

¹ Ратл – воҳиди андозагрии вазн, баробар ба 449,28 гр

² Зангор – ранг

³ Рӯд- рӯда

⁴ Сахқ кунанд – бисоянд

⁵ Қаръ – каду

⁶ Анбиқ – зарфе, ки чимсҳои моеъро ба қатраҳо бар мегардонад

⁷ Душхорӣ – душворӣ

⁸ Мусҳаф- Қуръон

⁹ Обгина – шиша

¹⁰ Ҳузма – дарзаи ҳезум

¹¹ Мулукон – подшоҳон

Ҳикоят

Ва ба рӯзгори Султон Санчар пире буд дарвеш. Пас тавонгар шуд. Ёро пеши Санчар оварданд.

Гуфт: «Мешунавам, ки ту кимӣ дорӣ. Маро бархе бидеҳ!»

Гуфт: «Бале».

Бозгардид ва анбоне овард, карбосҳо баста, дар ҳар карбосе тухме: дар яке нахӯд ва дар дигаре ҷаву биринҷ ва говарс¹ ва розиёна ва гишнӣ ва гайра. Гӯяд: «Инҳо кимӣанд. Ҳар дона, ки бикорам, ҳафтсад боз диҳад. Маро мол аз ин ҷамъ омад. Ва дигар, иқбол сирри ҳамаи кимӣест».

Гуфт: «Чӣ гуна?»

Гуфт: «Рӯзе ба бог мерафтам. Маро ба ҷаҳорпо хоб галаба кард. Ва ҳамени зар дар миён доштам. Дар хоб дидам, ки ҳамён аз миёни ман биафтод. Аз хоб дарҷастам ва ба зер омадам. Ҳамён дидам. Бардоштам. Чун дар миён мебастам, он ҳамени худ дар миён доштам. Ин низ бар сари он бастам».

Мақсуд он аст, ки сирри илҳами Офаридгор аст ва тақдири неку ва иқболу фирӯзӣ. Ва баъзе ба он роҳ набаранд, инкор кунанд. Ва ба ҳеҷ илме истихфоф² набояд кард.

Ва мо пас аз ин бобе ёд кунем дар илми тиб. Ва он илмест нофеъ ва шариф ва манфиати он ом.

Дар баёни илми тиб ва муолиҷаҳо

Қола-н-наби алайҳи-с-салом: «Ал-ъилму ълмон ълм-ул-абдони ва ълму-л-адён» (*Паёбмар, дуруд бар ӯ, гуфт: «Илм ду илм аст: илми ҷисмҳо ва илми динҳо»*). Масали он кас, ки мункири илми тиб бувад ва дигар улумҳо масали хуффош³ ва ватвот⁴ аст, ки офтобро натавонад дидан. Ва дигаронро чун худ бинад. Пас, гӯяд «Дору чӣ бошад? Нек ва бад аз Худо бояд дид». Ин қадар надонад, ки Офаридгор ин доруҳо ва ақоқирҳо⁵ ва гиёҳҳо ба бозӣ наёфарид. Ва Офаридгор дунёро ба асбоб⁶ ниҳод. Ва агар насими ҳаво ба халқ фуру наравад, мард ҳалок гардад ва агар сиру хардал хӯрад, гарм шавад ва агар кофур хӯрад, сард шавад. Агар инро инкор кунад, бигӯ то кундус⁷ дар бинӣ ҷаконад ва оби пиёз дар ҷашм ҷаконад, то бидонад чӣ амал кунад ва агар мисқоле банг ва ё афюн бихӯрад, вайро чӣ гуна бихобонад ва беҳуш кунад ва агар сақмунӣ бихӯрад, шикамаш равон

¹ Говарс- арзани манҷурӣ, ки монанди чойҷуворӣ аст.

² Истихфофо – безътиной

³ Хуффош – кӯршапарак

⁴ Ватвот – кӯршапарак

⁵ Ақоқир – подзаҳро

⁶ Асбоб – сабабҳо

⁷ Кундус – харбақи сафед, сагқуш (гиёҳи заҳрдор)

кунад ва агар кангар хӯрад, кай кунад ва агар сам¹ хӯрад, халок шавад ва агар тарёк хӯрад аз паси он, наҷот ёбад. Агар гӯра ва себ хӯрад, дандонаш кунд шавад. Агар ба ин ҳеҷ иқроӣ надиҳад, аз вухуш² нодонтар бувад, ки вухушро истидрок³ бувад. Чун сағ шиками вай дард кунад, гиёҳ хӯрад ва мург бар соҳили дарё минқорро ҳукна кунад аз оби шӯр ва каргас чун пир шавад, дар осмон равад, то парҳои ӯ офтоб бисӯзад, он гаҳ худро дар хоки гарм бимолад, то параш бирезад ва нав бозрӯяд ва ҷавон гардад. Ва агар ба ин иқроӣ надиҳад, бинад, ки оташ чирмхоро чун месӯзад ва ночиз мекунад ва сармо обро чун ях мекунад ва алмос ҳама сангхоро чун мешиканад ва сурб алмосро чун мешиканад ва алмосу оҳанро, ки дар хун барниҳанд, ҷи гуна нарма гардад. Ва мебинад, ки борон ҳамеша аз абр ояд ва аз чизҳои дигар наборад ва рушноӣ аз моҳ ва офтоб ояд ва одаме аз нутфа ва нутфа аз хун ва хун аз гизо ва гизо аз набот ва набот аз хоку об.

Пас, асбобро мункир будан хизлон⁴ аст. Ва Офаридгор мусаббиб-ул-асбоб⁵ аст. Пас, ҷаро нашоёд, ки сабаби дафъи иллати сафро⁶ саканчабин⁷ бувад ё сабаби дафъи савдо гулангубин⁸ бувад? Ё ҷаро сармо ёбад мард, талаби оташ мекунад? Ва агар ташна шавад, ҷаро талаби об мекунад? Чун ин маънӣ куфр нест, агар сараш дард кунад, курси бунафша хӯрад, ҷаро куфр бувад? Агар илми муолиҷот куфр будӣ, ҷаро Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфт: «Фирра мина-л-мачзуми камо тафирру мина-л-асад»⁹ (*Аз гирифториҳои бемориҳои ҷузъм (маҳав) бигузрез, ҳамчуноне ки аз шер мегузрезӣ*).

Масъала: Агар пурсанд, Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфт: «Ло ъадва ва ло тайра...»¹⁰ (*Сироят ва фоли баде... нест*) чист? Гӯем иллатҳо ҳама ба тақдири Офаридгор аст. Ва дар араб шутурро иллате бувад онро нақба гӯянд, бар лаби шутуре барояд, дигар шутурро низ барояд. Ва мисли ин обилаест, ки кӯдакро барояд, дигар кӯдакро барояд. Ба ҳукми он ки ҷудариро¹¹ бӯй бувад, тааддӣ¹² кунад. Ва масали вай чун мева бувад. Чун дарахти зардолу зард шуд, дигарон

¹ Сам – захр

² Вухуш – ҳайвонот

³ Истидрок – қобилияти дарк кардан

⁴ Хизлон – фурумоғӣ, пасфитратӣ

⁵ Мусаббиб-ул-асбоб – сабабгори сабабҳо

⁶ Сафро – вабо, холера

⁷ Саканчабин – сакангабин, омехтаи сиркову асал

⁸ Гулангубин – гули сурх ва ангубин

⁹ Бухорӣ: тиб, 19 Аҳмад ибни Ҳанбал II, 443

¹⁰ Муслим: рақаи 2222

¹¹ Ҷударӣ – обила, нағзак

¹² Тааддӣ – сироят

зард шаванд, на ба ҳукми он ки меваро иститоате¹ бувад, валекин Офаридгор сабзии он зард гардонад.

Масъала. Агар пурсанд, ки «Офаридгор бисёр чизҳо офарид, ки дар он нафъе нест, чунон ки мӯру паша ва мӯшу анкабут». Гӯем, Офаридгор ҳар чи офарид, ба газоф наёфарид, ки мӯре ба он хурдӣ шерро кӯфта дорад ва аз бими вай бачаро дар саҳро мегурезонад, то вайро бинахӯрад. Вайро фаҳм дод, то вақти зимистон ба тобистон чамъ кунад.

Ҳикоят

Гӯянд, Ҷаҳми Сафвон пеши халифа гуфт, ки «Авом Худоро нашиносанд. Ҷама кофиранд».

Халифаро саҳт омад.

Рӯзе ба саҳро рафтанд. Ҷаҳм арабери дид, бо чанд гӯсфанд ва саге. Гуфт: «Эй араб, ин мард кист?»

Гуфт: «Одамӣ аст».

Ҷаҳм гуфт: «Эй амир-ул-муъминин, ӯ туро намешиносад, ки халифаи олам бошӣ. Худоро чун шиносад?»

Халифа гуфт: «Эй араб, Худоро шиносӣ?»

Гуфт: «Бале».

Гуфт: «Чӣ гуна шиносӣ?»

Гуфт: «Ман камтар аз мӯрча нестам дар ин саҳро. Бомдод яке аз сӯлоҳ² барояд ва дар офоқи осмон нигарад, пас ба сӯлоҳ фуру равад. Агар барнаёяд, бидонам, ки он рӯз борон ояд. Агар барояд, дигарон низ бароянд, бидонам, ки саҳв³ бувад. Пас, мӯре ин микдор бидонад, ман чаро надонам, ки маро ва ҷумла махлуқотро Офаридгорест?»

Ва Ҷаҳмро мункатеъ кард⁴.

Максуд аз ин ҳикоят он аст, ки Офаридгор мӯрчаро фаҳм диҳад, то маслиҳати хеш бидонад ва ба газоф вайро наёфарид. Чаро дору ва уд ва сӯд⁵ ва қаранфул ва мастакӣ ба газоф офарид? Аммо паша, ба он заифӣ, фил аз вай гурезад. Ва Намруд, ки даъвии руббубият⁶ кард, пашае лаби вай бигазад, сиёҳ шуд ва аз даст бишуд ва бимурд.

Ҳикмат. Чун Офаридгор Замиро ба пушти моҳӣ ниҳод, иблис моҳиро гуфт: «Ман гуноҳ кардам, то малъун шудам. Ту чӣ гуноҳ кардӣ, ки замиро мекашӣ? Инро аз пушт биандоз!»

¹ Иститоат – тавоноӣ, қудрат

² Сӯлоҳ – сӯроҳ

³ Саҳв – ҳушёрӣ

⁴ Мункатеъ кард – суханаширо қатъ кард

⁵ Сӯд – мушки замин

⁶ Руббубият – худой

Офаридгор пашшаеро бар вай мусаллат кард, то захм занад ва моҳӣ аз захми вай, ҳамлро¹ фаромӯш кард. Пас, азимтар ҳайкалеро ба заифтар ҷонваре медорад.

Аммо ҳикмат дар офаридани мӯш он аст, ки Офаридагар ҷонваре офаридааст, онро «ҳасак» хонанд ва бар ҳар ҳайвоне, ки ояд, бимирад ва илҷ напазирад ва ҷоёе, ки мӯш бувад, ҳасак набошад. Пас, агар ҳамин ғоида аст, ки тамоми бувад.

Агар пурсанд: «Ҳасакро чаро офарид?». Гуём, ҳикматҳои Офаридагар беш аз он аст, ки мо битавонем доништан. То яке гуяд: «Дар он ҷӣ ҳикмат аст, ки устухони² санҷид хатте сиёҳ дорад ва яке сафед ва яке сурх?»

Гуём: «Офаридагар донанд. Мо надонем. Худоро илм бемунтаҳост³ ва моро идрок ба он нарасад».

Чун маълум шуд, ки дар ҳар ҷи офарида, ҳикматест, ҷандин гуна доруҳо ва ақоқирҳо ба газоф чун офарид? Пас, бандогонро офарид ва илҳом ва иршод⁴ дод, то ба таҷриба хавоси⁵ он бидоништан ва илҷхоро кор бастанд. Ва он ки яке дарнаёфт, дигаре дарёфт.

Ҳикоят

Гуянд, ки Букрот шогирди Ҷолинус буд. Ва худро лол сохт, то сухане нагуяд, ки устои ӯ аз он биранҷад, то ҳикмат даромӯзад. То малики Румро судои⁶ дудӣ⁷ падида омад. Ҷолинус гуянд: «Косаи сари вай бардорам, то кирмо берун оварам».

Вайро афюн ва ҳамр дод, то беҳуш шуд ва косаи сари вай бардошт ва ба калбатайне⁸ кирмо баргирифт. Дар гишои⁹ димог¹⁰ овехта буд.

Букрот гуфт: «Макун, ки вайро ҳалок кунӣ! Дунболи калбатайн гарм кун ва бар пушти кирм нех, то пушти димог раҳо кунад».

Ҷолинус ҷунон кард ва кирмо биҷафканд ва косаи сари малик ба ҷой ниҳод ва марҳам ва зимод¹¹ кард.

Пас, Ҷолинус мегӯянд: «Ту лол будӣ. Чун гуянда шудӣ?»

Гуфт: «Ман ҳамеша гӯё будам. Аммо сухан ба ҳангом гуфтам».

¹ Ҳамл – бардоштан

² Устухон – дон

³ Бемунтаҳо- бениҳоят

⁴ Иршод – роҳнамоӣ

⁵ Хавос – ҳосиятҳо

⁶ Судӯ – дарди сар

⁷ Дудӣ – кирмӣ

⁸ Калбатайн – анбур

⁹ Гишо – парда

¹⁰ Димог – мағзи сар

¹¹ Зимод – бандина, захмбанд

Мақсуд аз ин он аст, ки он чи устод дарнаёфт, шогирд дарёфт. Ва малик эшонро ганӣ кард.

Фасл

Бидон, ки Офаридгор ҳеч ба газоф наёфарид. Ва мард ба мард фазл дорад ба зиёдати дониш. Чунон ки шер дар хилқат тамомтар аст аз рӯбоҳ ва боз тамомтар аст аз кабутар. Ва хурӯс, ки тоҷ дорд ва лиҳя¹ ва гӯсфанд, ки сурв дорад ва фил, ки хартум дорад ва ду ноби² азим ва моҳӣ, ки чашме дорад азим ва дар ҳар ҳалқе ҳазор ҳикмат аст. Нашояд гуфт: «Чаро харро хартум наёфарид?»

Гӯем, агар шутурро хартум наофарид, гардане дорад дароз, то дахонаш ба замин расад, об хӯрад. Филро гардан кӯтоҳ бувад, бинии вай дароз, то об ба он бардорад, дар ҳалқи худ резад. Ва чунон ки говро дандон дар гиёҳ нарасад, забонаш дароз офарид, то гиёхро ба забон меканад. Ва аз ин сабаб аст, ки говро чун забон бибуранд, бимирад, ки ҳеч натавонад хӯрдан. Пас моҳиро забон нест, чунон ки морро ду забон аст. Ва филро забон мақлуб³ аст, ба ҳукми он ки таом ва гиёхро нахояд; забонаш мақлуб офарид, то балъ⁴ бар вай осон бувад.

Пас, Офаридгор ҳар чӣ офарид, ба ҳикмат офарид. Пас адвия⁵ ва муолиҷот ҳам газоф нест.

Фасл

Ва бидон, ки илоҷ аз ду гуна аст: илоҷи тиббӣ ва илоҷи динӣ. Илоҷи тиббӣ ҳимя⁶ аст ва адвия ва илоҷи динӣ дуост ва садақот ва истиғфор. Ба ҳукми он ки бало, ки ояд ба одамӣ, аз шумии гуноҳ бувад. Пас чун истиғфор кунанд ва тавба кунанд, гуноҳ бархезад, шумии он биравад, офият ёбад.

Ҳикоят

Ва гӯянд, шабе Абӯчаъфар Мансурро хоб намебурд. Ҳочибе⁷ дошт. Вайро гуфт: «Чист, ки амир-ул-мўъмининро хоб намебарад?»

Гуфт: «Дар кори бани Уммая андеша мекардам, ки дунё эшонро ҳосил шуд, чун фарзандони эшон ба танаъум⁸ машғул шуданд, ҳоли эшон бигардид».

¹ Лиҳя– риш

² Ноб– дандони ашк

³ Мақлуб – чапа

⁴ Балъ– фуру бурдан

⁵ Адвия – доруҳо

⁶ Ҳимя – парҳез

⁷ Ҳочиб – дарбон

⁸ Танаъум – кайфу сафо

Ҳочиб гуфт: «Аз марвониён яке дар ҳабс аст ва ҳикоят кунад аз малики Нуба, агар вайро бихонӣ».

Ҷро бихонд ва аз вай пурсид.

Гуфт чун ба вилояти Нуба расидам, ба ҳазимат шуданд ва лашкари ман фуру омад. Малики Нуба ба дини ман омад: марде сиёҳ, некурӯй, дарозболо. Пеши ман бар хок нишаст.

Гуфтам: «Чаро ба зелу¹ нанишинӣ?»

Гуфт: «Чандон, ки неъмат Офаридгор бар худ беш мебинам, тавозуъ беш кунам». Пас, гуфт: «Шуморо пайгамбар ва китобест ва шуморо фармуд, ки хамр нахӯред. Чаро меҳӯред?»

Гуфтам: «Ҳасисон ва нокасонӣ мо меҳӯранд ва одат кардаанд».

Гуфт: «Шуморо наҳӣ кардаанд аз фасод ва лашкари ту галла меҳӯранд ин фасод аст».

Гуфтам: «Лашкари ман гурӯҳҳоанд аз аҷам ва эшонро возеъ² ва дине набошад, то ин фасод кунанд».

Гуфт: «Бар шумо ҳаром аст, ки ҳарир пӯшед ва ҳуло³ доред. Ту ангуштари заррин дорӣ ва тавқу камари заррин дорӣ».

Ман хичил шудам. Гуфтам: «Одати аҷам аст. Ва мо бо аҷам даромехтем, аз эшон даромӯхтем».

Гуфт: «На чунин аст. Меҳмон се рӯз бувад. Бозгардед, ки шумии хилофи шумо ба мамлакати ман нарасад!»

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки балоҳо ва илалҳо ҳама аз шумии гуноҳ афтад. Ва одамӣ ба ҳазор иллат мубталост, ки дигар ҳайвонот нестанд, аз сабаби шумии гуноҳҳо.

Ҳикоят

Ва аз бозаргоне шунидам, ки гуфт бо ҷамоати туччор⁴ ба вилояти Сарандеб расидем. Чун дар шаҳри Сарандеб рафтем, матое, ки доштем мефуруҳтем. Дар ҳама шаҳр талаб мекардем магар қадре гӯшт ҳарем, намеёфтем. Гуфтанд: «Ин шаҳр ҳайвон накушанд ва хун нарезанд». Ман аз ҷойи мурге бихаридам ва ба ҳучра овардам ва бикӯштам ва бипухтам.

Рӯзи дигар чанд сарханг омаданд ва маро ба сарои малики Сарандеб бурданд.

Малик гӯяд: «Ба ҷӣ кор омадӣ?»

Гуфтам: «Ба бозаргонӣ».

Гуфт: «Ин ҳалол дар вилояти худ меҳӯр! Ҷоёе, ки гӯшт хӯранд ва хуни ҳайвон резанд, умрҳо кӯтоҳ гардад ва мамлакат баирон гардад. Ва агар боз нагардӣ, шуморо маҳбус кунам».

¹ Зелу- қолин

² Возеъ – монёъ

³ Ҳуло – зевар

⁴ Туччор – тоҷирон

Мо чумла иртихол кардем¹.

Максуд аз ин он аст, ки гуноҳ амроз² ва охот³ оварад ва тоот⁴ ва садакот сихҳат ва офият оварад. Қола-н-набию алайҳи-с-салом: «Рудул-балоя би-д-дуоъ ва доъу марзокум би-с-садақа!» (*Пайгамбар, дуруд бар ӯ гуфт: «Балоро ба дуо баргардонед ва беморҳоятонро ба садақа муолиҷа кунед»*).

Ва бидон, ки аз офотҳо⁵ бадтар аз сармо ва гармо нест. Модом чораи он месозанд: сарморо ба санҷобҳо ва рӯбоҳо ва гарморо ба мирваҳо⁶ ва хишхона ва илалҳо⁷ ба адвия⁸ ва муолиҷот. Ва агарчи эътиқод он аст, ки тақдири Офаридгор бинагардад ва аммо роҳи муҷоҳадат⁹ ва эҳтиёт мебояд рафтан. Ва агар табиб бало боздоштӣ, ҳеҷ табиб бемор нашудӣ ва ҳеҷ ҳаким намурдӣ. Бале, Офаридгор асбоб¹⁰ ниҳод: шаби торик офарид ва оташ офарид, то шамъе барафрӯзад ва рӯшноӣ диҳад.

Бобе дар илми тиб ва табобат

Ва бидон, ки дар тиб аҷоибҳо сохтаанд ва таркибҳои аҷаб. Ва илме нофеъ аст. Ва бошад, ки марде дар балое ғирфтор бувад ва аз умр ноумед бувад ва аз аёлон¹¹ ва амлок¹² тамаъ бардошта, донои мудовот¹³ кунад ва ба сабаби он ҷони вай аз он иллат ва гам бирахонад. То ҳукамо таркибҳо кардаанд, ҷунонки тирёки форуқ¹⁴ ва масради ятӯс¹⁵ ва аёраҳо¹⁶ ва итрифилҳо, ки таъсири он дар аҷсом¹⁷ зоҳир аст.

Аз санъатҳои нодир, ҳакиме табле сохта буд аз баҳри амири Хуросон, ҳар киро кулинҷ будӣ, онро бизадӣ, кулинҷи вай бигушодӣ. Ва пас онро дар ҳазина ниҳод. То амире онро баргирифт ва бизад, бод аз шиками вай берун омад. Вайро хашм гирифт. Бар замин зад ва бишикаст. Сурати ҷӯбин дид дар он табл сохта, ангушти пой дар

¹ Иртихол кардем – раҳсипор шудем

² Амроз – бемориҳо

³ Охот офатҳо

⁴ Тоот – тоатҳо, ибодатҳо

⁵ Офотҳо – офатҳо

⁶ Мирваҳо – шамолдихак, бодбезак

⁷ Илалҳо – иллатҳо

⁸ Адвия – доруҳо

⁹ Муҷоҳадат – саъю кӯшиш

¹⁰ Асбоб – сабабҳо

¹¹ Аёлон – аҳли хонавода

¹² Амлок – молу мулк

¹³ Мудовот – табобат

¹⁴ Тирёки форуқ – ҳамираи зидди захр

¹⁵ Масради ятӯс – ҳамираи зидди захр

¹⁶ Аёраҳо – исхоловарандаҳо

¹⁷ Аҷсом – ҷисмҳо

дахон гирифта. Бидонист, ки он чист ва бар шикастани он пушаймон шуд. Ва ин маънӣ таркибе бувад, ки одамӣ сохт аз илме латиф.

Ва аз хавос¹ ва наводир бисёр аст, чунон ки ба бурҳон ҳочате набувад. Чунон ки ба ҳудуди Чин гурба назояд. Ва шутур ба Рум назояд. Ва асп ба Ҳиндустон бимирад. Ва фил ба Ироқ бимирад. Ва кафтор як сол нар бувад ва як сол мода. Ва ҳар чи ба Мадина баранд, бўӣи атр гирад. Ва ҳар чи ба Антокия баранд, бигандад. Ва ба Андалус дарраест байн-ал-чабалайн², ҳар кӣ он чо бигзарад, шикамаш равон гардад, аз одамӣ ва чаҳорпо, то се фарсанг биравад. Ва ба ҳудуди Балварон дарраест, ҳар кӣ он чо рафт, бигиряд ва агарчи шучоъ бувад. Ва асрори ин маонӣ Офаридгор донад.

Ва бидон, ки муолиҷоти ҳукамо анвоъ бувад: баъзе гарибтар, бар вифқи³ киёсат⁴ ва назари ҳукамо. Аввал, ҳаким бояд, ки доно бувад ва некусиришт ва хушзабон ва таҷрибаёфта.

Ва гӯянд, ки шахсоро сари устухони рон аз ҳуққа баромада буд ва бекарор гашта. Аз ҷумлаи ҳукамо якеро бихонданд, гуфт: «Гове биёред!» Вайро намак дод ва гиёҳ, то сер бихӯрд. Пас, алилро⁵ бар гов нишонд ва ҳар ду сарангушти ҳар ду пояш ба якдигар баст ва дар зери шиками гов ва говро ба об бурд то об мехӯрд. Ва шиками гов бармехост ва ронҳои алил бармехост, то он сари устухон дар ҷойи худ афтод ва он ғаҳ дарбааст.

Ва ин илоҷ гариб бувад, ба ҳукми он ки он устухон душхор ба ҷойи худ равад.

Пойи амири Хуросон бихазид ва шикаста шуд. Ва менолид ва бар он пахлу хуфт, ки алил буд. Ва ҳукамо меомаданд ва вай пойи дуруст ба эшон арз мекард ва менолид ва ҳар яке зимде мефармуд ва эшонро ҷавоб меод. То ҳакимеро оварданд, ки зирак буд. Пойи вай бидид. Гуфт: «Чаро менолӣ? Ва инна фаҳизака асаҳҳу мин фаҳизи-з-залим» (*Ва дарвоқеъ рони ту аз рони шутурмурғи нар дида солимтар аст*).

Вай бидонист, ки ин ҳаким зирак аст. Пойи алил⁶ бар вай арз кард.

Гуфт: «Мудовоти ин саъб⁷ бувад». Пас, машке биёвард тихӣ ва дар миёни ду рони вай ниҳод ва ҳар ду ангушти пойи вай дарҳам баст ва бод дар машк медамид ва ронҳои вай бармехост, то он устухон аз ҷой баромад ва ҷойи худ нишаст. Ва ҷӯбҳо бар он баст ва маҳкам кард.

¹ Хавос – хусусиятҳо

² Байна–л–чабалайн – байни ду кӯҳ

³ Вифқи – мувофиқи

⁴ Киёсат – зиракӣ

⁵ Алил – бемор

⁶ Алил – иллатдор

⁷ Саъб – душвор

Гӯянд, Абӯалӣ Сино дар Шом буд. Чанозае бароварданд, мурда бар он. Гуфт: «Инро чӣ мекунед?»

Гуфтанд: «Дафн мекунем».

Гуфт: «Ин зинда аст. Вайро дафн макунед!»

Се рӯз раҳо карданд, вай дар ҳаракат омад ва бархост.

Вайро гуфтанд: «Чун донистӣ, ки вай зинда аст дар кафан?»

Гуфт: «Ҳар ду зонуяш рост буд. Агар боз афтода будӣ, мурда буд».

Пас, зиракии вай бидонистанд ва маъруф шуд.

Шахсоро ҳар ду соқ ба дард омада буд. Чунон ки беқарор буд. Атибо¹ дармонданд аз нолидани вай. То ҳакиме аз Кобул гӯяд: «Илоҷи ин ман бикунам. Аммо ё рост ояд, ё мард бетоқат бувад».

Гуфт: «Туро барӣ кардам аз хуни ман».

Пас, ин алиро² ба сутуне дарбаст муҳкам ва ҳар ду соқи вай мешикофт, то устухони вай зохир шуд. Ва ба мисқаб³ сӯлох⁴ кард, то обе аз он равон шуд, ки мардум бигурехтанд аз он ганди вай. Пас, гӯштро бо сари устухон овард ва марҳам кард ва дарбаст. Ва вай аз он азоб бираст.

Ва аз ин чинс мудовотҳо кардаанд нодир ва мо дар китоби «Дастури усули хавос» бигуфтаем муставфан⁵ ин миқдор ин чо кифоят бувад.

Дар эътидол

Бидон, ки одамӣ чун асле ба эътидол ниғаҳ орад, дарозумр гардад. На ба он сабил, ки умр даҳ сол гардад, валекин солие тандурустӣ баробари даҳ сол бошад дар беморӣ. Ва одамиро ҳеҷ зарар чунон нест, ки бисёр хӯрад ва бисёр чимоъ кунад, ки чимои бисёр қаттол⁶ бувад. Ва он чи асли одамӣ аст дил аст ва димог⁷ ва аъсоб⁸ ва чимоъ ин ҳар се ро заиф кунад. То ҷамоати аблаҳон ҳама рӯз дар банди канизакон ва занон бошанд ва ба ҷаммошӣ⁹ ва раъноӣ машғул бошанд ва умр дар сари чимоъ кунанд, то оқибат ба яракон¹⁰ ва ҳафакон¹¹ ва иллати истиско¹² гирифтор ояд. Ва чимоъ ҷашмро

¹ Атибо- табибон

² Алил – бемор

³ Мисқаб – парма

⁴ Сӯлох – сӯроҳ

⁵ Муставфан – ба таври фишурда

⁶ Қаттол – ҳалокатовар

⁷ Димог – мағзи сар

⁸ Аъсоб – асабҳо

⁹ Ҷаммошӣ – занбозӣ

¹⁰ Яракон – зардпарвин

¹¹ Ҳафакон – бемории тапиши дил

¹² Истиско – бемории обхӯра

торик кунад ва асабҳо аз ҳаракот бозмонад ва оташи чон фуру нишонад ва қувваи ҳозима заиф шавад ва чун ҳозима заиф шуд, ҳафтод гуна иллат падид ояд.

Ва маро падаре буд раҳимаху-л-лоҳ¹, вайро сад сол кам як сол умр буд. Аглаби мӯйи вай сиёҳ буд ва болорост² ва ба шаб корҳои хурд кардӣ. Ва маро васият кардӣ, ки «Аз фирош парҳез кун, ки ман зан хостам, чиҳил сол будам ва чун ба шастсолагӣ расидам, чомаи хоб бар нур дидам». Ва бисёр гуфтӣ, ки «Оҳанро дар пушт доред!» Яъне оби пуштро ниғаҳ доред, ки ба ҷойи оҳан аст дар сулб³. Яъне ҳар кас, ки ҷимоъ бисёр кунад, дуто шавад.

Ва пурсиданд аз Ҷолинус аз ҷимоъ.

Гуфт: «Оби пушт чон аст раванда. Хоҳӣ ниғаҳ дор ва хоҳӣ ҳамаро берун кун!»

Ва подшоҳе буд доно. Вайро зане буд ҳинду. Ҳар сол як бор бо вай ҷимоъ кардӣ.

Вайро гуфтанд: «Аз дунё лаззате надорӣ. Чаро канизакон ва занони неку надорӣ?»

Гуфт: «Ҷимоъ кардан чон додан аст. Ва дар ҳар сол як бор чон додан тамом бувад».

Баёни ғизо ва тартиби хӯрдан

Ва бидон, ки одамиро ҳар соат коҳиш меояд ва офтоб вайро меҳушконад ва ҳаво, ки бар тани вай муҳит аст, тарӣ аз вай ситонад. Чун чомаи тар, ки даровезанд даҳ ман бувад, баъд аз як соат нӯх ман бикоҳад, ки хушк гардад. Пас, чандон ки одамӣ коҳад, газо дар бадали он меравад ва чандон ки меҳушкад, об дар бадали он меравад. Пас, кори газо ба тартиб бояд. Ҳар рӯз як бор таом хӯрад.

Ва худро покиза дорад. Ва Пайгамбар (с) гуфт: «Нохуни дароз гам бор орад ва чомаи палид дарвешӣ орад». Ва сири ин калима он аст, ки чун нохун дароз шуд, ҳар кӣ бинад, мард гамнок шавад. Ва чомаи палид мардумро аз вай гурезонад ва бо вай муомилат нақунанд ва аз он дарвешӣ таваллуд кунад.

Ҳакиме Маъмунро гуфт, ки «Биринч хӯрдан дар зиндагӣ биафзояд».

Маъмун вайро гуфт: «Чӣ маънӣ дорад?»

Гуфт: «Шунидам, он кас, ки биринч хӯрад, хобҳои неку бинад ва чун ҳоби вай ба хушӣ гузарад, он шаб муқобили рӯз бувад».

Маъмунро писандида омад.

¹ Раҳимаху-л-лоҳ – Худо раҳматаш кунад

² Болорост – қоматрост

³ Сулб – камар

Ва бояд об аз чашмаи софе хӯрад, ки зарари оби нохуш бисёр бувад. Ва аз хӯрдани гӯшти бисёр эҳтироз¹ кунад, ки зарарҳо оварад. Ва сибобъ², ки хуну гӯшт хӯрад, зарари эшон беш бувад аз оху ва гӯсфанд, ки гиёҳ хӯранд. Ва дар боз ва сақр³ он сабуият⁴ бошад, ки дар кабӯтар ва фохта, ки дона хӯранд набошад. Ва аз гӯштҳо ба латофати фуррух⁵ нест. Ва ҳеҷ гӯштро чандон қувват нест, ки техӯро⁶, пас сурхбараро, пас мурги чавон ва кабкро. Ва беморе, ки соқит-ул-қувват⁷ бувад, вайро гӯшти техӯ диҳанд: агар қувват ёбад, умед бувад ва агар на, тамаъ аз вай бардоранд.

Ва чомаҳои ихтиёр пумба⁸ аст, ки гарм дорад. Ва абрешим гарм дорад ва газандро қабул накунад. Каттон ва қасаб хунук дорад ва катон аз офтоб ва моҳтоб бипӯсад ва аз об саҳт гардад, ки асли вай гиёҳ аст. Ва аз пӯстҳо, гармтар аз пӯсти барра набувад, пас рӯбохи пуртосӣ ва сисӣ⁹ баробари барра бувад ва хосияти вай он аст, ки битавон шустан. Ва вашак¹⁰ ба никрис¹¹ суд дорад ва оби пушт афзояд ва самур ҳамчунин.

Фасл

Бомдод бояд, ки сар ба шона кунад, то бухорҳо аз машом берун ояд. Ва бар сомони чап хуспад, то ранҷе ба чигар нарасад, ки чигар аз сомони рост аст. Ва ҳар ду даст бар меъда ниҳад, то ҳарорат ба меъда мерасад ва таом зуд ҳазм гардад. Ва баъзе тифлро бар меъда хобонанд, то ҳарорат ба меъда расад. Ва дар шаб об кам хӯрад. Ва ба гармова ношто равад, то фузулҳо аз тан ғудохта шавад. Ва агар аз паси таом ба гармова равад, судадҳо¹² дар чигар падид ояд. Ва таом ба хунукӣ беҳтар, ки ба ҳарорат. Ва таоми пухта беҳтар, ки ҳарорат бо гаври¹³ тан ғурехта бошад. Ва ба вақти ҳарорат ҳазм заиф бувад, зеро ки ҳарорат мунташир бувад.

Фасл

¹ Эҳтироз- худдорӣ

² Сибобъ – дарранда

³ Сақр- шохин

⁴ Сабуият – даррандагӣ

⁵ Фуррух – чӯчаҳо

⁶ Техӯ- бедона, будана

⁷ Соқит-ул-қувват – бекувват

⁸ Пунба – пахта

⁹ Сисӣ – аспча, чинси апси кӯтоҳқад

¹⁰ Вашак – пӯсти силовсин

¹¹ Никрис – дарди бандҳои устухони дасту пой

¹² Судадҳо – гирифтагӣҳо

¹³ Гавр – умқ

Бидон, ки одамӣ худро ба ҳадди эътидол ниғаҳ натавонад дошт, зеро ки аъзои раисаи¹ вай мухталифанд. Табъи чигар гарм ва дамави² аст, табъи шуш сард ва балгамӣ аст, табъи дил гарм аст ва табъи димоғ сард ва тар. Ва он чи ба чигар суд дорад, ба таҳол³ зиён дорад ва он чи ба димоғ суд дорад, ба дил зиён дорад аз навъе. Ва аз ин аст, ки одамӣ бар шуруфи⁴ ҳалок аст ва кас ҷовидон намонад.

Ҳикоят

Гӯянд, се ҳазор иллат дар бани одам аст: ҳазор иллат одамӣ донад ва илочаш донад ва ҳазор иллат одамӣ донад ва илочаш надонад ва ҳазор иллатро надонад ва илочаш низ надонад. Ва чандон илал⁵, ки одамирост ҳеҷ ҳайвонро нест, сабаб он аст, ки одамиро акл⁶ мухталиф аст. Гӯшт табъе дорад ва мева табъе дорад, ангубин табъе дорад, равган табъе дорад, сирка табъе дорад, ҳубубҳо⁷ ва лубубҳоро⁸ тибоб аст, бар қадри ҳар яке таваллуде кунад. Ва масали он ҷунон аст, ки шахсе ниҳоле бикорад, як ҳафта вайро об диҳад, як ҳафтаи дигар вайро сирка диҳад, як ҳафтаи дигар вайро нафт диҳад. Ҳоли ин ниҳол чӣ гуна бувад? Ва масали он ҷунин аст, ки кабӯтар ва кабк дар ҳамаи умри худ гандум ва ҷав хӯранд ё говарсу асп ва гӯсфанд аз гиёҳ ва коҳ дарнагузаранд, лочарам аз иллати саръ⁹ ва истиско¹⁰ ва рамад¹¹ ва фолич¹² ва дарди дандон ва табҳои муҳолиф ба саломат бошанд ва ин хавфи оҳот¹³ набаранд. То бидонӣ, ки ин ҳама таъсири акл аст.

Фасл

Дар баёни навзодҳо

Пас, агар фарзанде бошад, бехтари ширҳо аз онӣ модар бувад. Ва агар на, шири дояи бисту панҷсола. Ва таоми вай, яъне таоми доя ё модараш, оби гандуми пухта ва гӯшти пухта ва оби хуш. Ва шир он ғаҳ диҳад, ки таом хӯрда бувад ва ҳазм шуда. Ва аз таомҳои талх ва

¹ Раиса – асосӣ

² Дамави – хунӣ

³ Таҳол – испурч

⁴ Шуруф – пешайвон

⁵ Илал – иллатҳо

⁶ Акл – хӯрдан, хӯрок

⁷ Ҳубуб – донагиҳо

⁸ Лубуб – мағзҳо

⁹ Саръ – бемории асаб, ки рағу мушакҳо кашида мешавад

¹⁰ Истиско – бемории обхӯра

¹¹ Рамад – навъе аз дарди чашм

¹² Фолич – фалаҷ

¹³ Оҳот – офатҳо

турш ва ширин ҳазар кунад ва мулаттифот¹ нахӯрад, чун сир ва пиёз ва хардал ва карафс, зеро ки фузули иллатҳо бардорад ва бо шир берун ояд ва кӯдак бихӯрад, аз он курӯхҳо² ояд ва саръ. Ва чун бизод, бо вай ба мудоро гӯяд. Ва агар тифл бисёр гиряд, гӯшти мург дар даҳони вай афшорад, то хушдил шавад. Ва вайро дар гоҳвора³ саҳт набандад ва аз гармо ва сармои саҳт ва овозҳои мункар⁴ ва манзараҳои ҳоил⁵ ниғаҳ дорад, то натарсад. Ва шири бисёр надихад ва аз имтило⁶ ҳазар кунад. Ва агар бар тифл реше зоҳир шавад, мушаммаъ⁷ ва испедоб⁸ бар он кунад ва агар ба ронҳо зоҳир шавад, гил ва ҳино бар он кунад. Агар аз гӯши вай оби зард ояд, суфе⁹ дар оби заъфарон ва ангубин ниҳад ва бар он ниҳад. Агар шири модар андак шавад, ба оби гарм гусл кунад ва оби ангубин боз хӯрад. Агар шири модар гализ бувад, саканчабин¹⁰ бозхӯрад, то саръ наёварад. Агар шир тунук шавад, аз гармова ҳазар кунад. Агар тифлро суъол¹¹ бувад, оби ҷав қадре ба вай диҳанд. Чун ба хӯрдан ояд, аввал чизе асал диҳанд. Чун бузург шуд, ҷулоб¹² диҳанд, ки беҳтар аз об бувад. Чун дар моҳи ҳафтум ояд, дандон бароварад. Агар рабиъ¹³ бувад, саҳлтар¹⁴ бувад. Агар ба зимистон ояд, шикамаш биравад. Бо вай рифк¹⁵ кунанд, қадре шароб диҳанд. Ва шир ду солу ним тамои диҳанд ва ҳукамо ҷаҳор сол фармоянд. Ва таълим ба даҳсолагӣ кунанд, то бинағдозад ва ақлаш ёрӣ диҳад ва бар вай душхор¹⁶ нагардад.

Ва мо фасли дигар ёд кунем дар тақдири Офаридгор, аз он кас натавонад гуруҳ ва ҷора натавон кард, то ба он розӣ бошад ва дар ранҷ ва беморӣ ҷазаъ¹⁷ накунад.

¹ Мулаттифот – нармкунандаҳо

² Курӯх – обилаҳо

³ Гоҳвора – гаҳвора

⁴ Мункар – тарсовар

⁵ Ҳоил – даҳшатнок

⁶ Имтило – пур ҳӯронидан

⁷ Мушаммаъ – мумӣ

⁸ Испедоб – сапедоб

⁹ Суф – паҳмина

¹⁰ Саканчабин – сикангабин, омехтаи сирко ва асал

¹¹ Суъол – сулфа

¹² Ҷулоб – гулоб

¹³ Рабиъ – баҳор

¹⁴ Саҳлтар – осонтар

¹⁵ Рифк – меҳрубонӣ

¹⁶ Душхор – душвор

¹⁷ Ҷазаъ – фиғон

Фасл

Дар баёни тақдири Офаридгор

Омадааст, ки Пайгамбар алайҳи-с-салом ба девори шикаста расид, башитоб бигузашт. Гуфтанд: «Ё расул-ал-лох, ал-фирору мин қазо-ил-лох?» Қола: «Бал афирру мин қазо-ил-лохи ила қазо-ил-лох» («Эй Пайгамбари Худо, оё аз тақдири Худо фирор мекунад?») Гуфт: «Балки аз тақдири Худо ва сӯйи тақдири Худо фирор мекунам»).

Ҳикоят

Малике буд дар толеи худ дид, ки вайро бидустан. Қалъае бисохт аз санг ва даре бикард оҳанин ва захира бар он бурд ва он ҷо будӣ.

Тақдири Офаридгор чунин буд, ки қорвоне аз Сақсин баромад ва дар дарё нишастанд. Киштӣ бишкаст. Марде ба соҳил афтод. Шабе сахмнок¹ буд. Аз сибоб² метарсид. Бар дарахте гурехт. Мурге бузург биёмад, бар он дарахт нишаст ва бонге бикард ва бипарид. Ин мард гуфт: «Ман бар ин дарахт агар хоб кунам, ба зер афтам, сабуъ³ маро бихӯрад ва агар на, аз гуруснагӣ бимирам. Чаро даст дар пойи ин мург назанад, то маро аз ин ҷойи муҳлик⁴ бибурдӣ?» Рӯзи дигар, он мурги азим боз омад ва бар он дарахт нишаст ва бонге бикард. Ин мард дастҳо дар пойи он мург зад. Мург бархост ва бипарид ва вайро бурд бар сари қалъаи он малик, нишаст.

Мард чун он қалъаро дид орофта ва обҳо равон ва боге неку, дар он мегардид. Малик вайро бидид. Ба боло баромад ва гуфт: «Ту ин ҷо чӣ қор дорӣ ва дар ин қалъа чӣ гуна омадӣ?»

Даст ба ҳам дарзаданд, ҳар ду аз боми қалъа ба зер афтоданд ва хаста шуданд.

Ин мард гӯяд он мургро «Ба Худое, ки туро офарид, ту кистӣ?»

Гуфт: «Ман на мургам. Ман қазое будам. Ҳар кӣ аз ман бигрезад, ман ба вай даровезам».

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки аз офот ва тақдири Офаридгор қас натавонад гурехтан.

Ҳикоят

Гӯянд, марде дар саҳро мерафт. Мурге рангин дид. Хост, ки онро бигирад, бархост. Аз пеши вай мерафт ва мург мепарид, то дар ҷоҳе рафт. Мард ҷома барканд ва дар ҷоҳ рафт. Мургро надид.

¹ Сахмнок – хавфнок

² Сибоб – даррандагон

³ Сабуъ – дарранда

⁴ Муҳлик – ҳалокатбор

Баромад. Чомаи вай бурда буданд. Дар шахр омад барахна. Дар харобае рафт. Размае¹ дид. Бардошт. Кубо ва кулохе дид неку. Гуфт: «Ин аз каромат аст». Онро дарпӯшид.

Берун омад. Вайро бигирифтанд ва гуфтанд: «Ин чомаи малик аст. Аз вай бидуздидай».

Барканданд ва вайро даровехтанд.

Пас, аз тақдири Офаридгор ҳазар суде надорад.

Ҳикоят

Гӯянд, корвоне фуру омад дар буни кӯхе. Чамоате буданд, канизакеро бифиристонданд, то шир оварад. Ба галла рафт ва шир бихарид ва бар сар гирифт ва меовард. Загане мепарид, море дар минқор. Заҳр бичакид ва дар шир афтод ва канизак беҳабар буд. Корвониён онро бихӯрданд ва бимурданд.

Акнун ин чурм на канизакрост ва на морро ва на заганро ва на ширро. Ин ҳолат чуз ба тақдири Офаридгор натавон кардан.

Максуд аз ин он аст, то хоҷа нагӯяд, ки ин беморӣ сабаби фалон таом буд ва агар ин нахӯрдӣ, чунин набудӣ, ки тақдири осмониро нифе набувад.

Ҳикоят

Ва гӯянд, подшоҳе буд аз дӯсту душман ҳазар кардӣ. Ва шереро биёвард ва занчири вай дар пояи тахи худ баст, то касе пиромуни вай нагардад.

Ва ин подшоҳ овози шер аҷаб доштӣ. Рӯзе дар баробари шер истод ва муҳра ба вай андохт. Шер бигуррид. Вайро аз он шигифт меомад. Муҳраи дигар ба вай андохт. Шер ҳамла бурд ва ба шоҳ част ва тахтро бикашид. Шер дар сари малик афтод ва тахт ба сари шер омад. То мардум чамъ омаданд, шер маликро хӯрда буд.

Пас, он чи вай ҳориси² худ гирифта буд, бузурғтарин душмани вай буд. Ва вуболи вай аз ҳазар буда.

Пас, тақдири осмонӣ аз ду гуна бувад: ё иқбол бувад ё идбор³. Ва касро бар он вукуфе⁴ набошад, то векеъ нашавад.

Ҳикоят

Гӯянд, марде буд табъе кунд дошт. Ҳеҷ санъате намедонист. Дармонд. Пас, дар кӯчаҳо мегардидӣ ва бонг мезадӣ: «Муначчим ва ситорашиносам».

¹ Разма – бухча

² Ҳорис – ниғаҳбон

³ Идбор – нокомӣ

⁴ Вукуф – огоҳӣ

Уро пеши малике бурданд, ки вайро чавҳаре гум шуда буд ва талаб мекарданд.

Аз муначчим пурсид, ки «Чавҳар кӣ дорад?»

Малик фарроше дошт. Битарсид ва дар баробари муначчим истода ва ба ишорат мегуфтӣ: «Магу, ки ман дорам».

Муначчим маликро гуфт: «Фардо ман ин чавҳарро ба даст оварам».

Берун омад ва чавҳар аз фаррош бистад ва ба батте¹ андохт. Бат онро фуру бурд.

Маликро гуфт: «Мардумро, ки дар ин хона аст, ҳозир кун!»

Мардумро ҳозир карданд ва батро низ.

Муначчим гуфт: «Дар шиками ин бат аст».

Аз шиками вай бадар оварданд. Муначчимро ҳурмате падида омад.

Рӯзе зани малик вайро бихонд. Гуфт: «Бордорам. Писар аст ё духтар?»

Муначчим дармонд. Пас гуфт: «Дар рӯи ту мебинам, ки писар бизой ва дар қафои ту мебинам, ки духтар бизой».

Тақдири Офаридгор чунин буд, ки писар ва духтаре бизод. Ҳоли муначчим неку шуд.

То шабе ин малик хобе сахмгин² дид ва фаромуш кард. Аз муначчим пурсид.

Гуфт: «Андеша кунам». Бархост ва ранчурдил дар гӯшае рафт дар ин андеша.

Малик бархост, ки пеши ӯ ояд, айвони ӯ биафтод.

Муначчим гуфт: «Он хоб, ки дидӣ, ин буд, ки Офаридгор туро ниғаҳ дошт».

Ва малик бо вай икромҳо кард.

Пас, он иқбол буд ва тақдири Офаридгор ба некӣ. Офаридгор чун хоҳад, ки бо касе эҳсон кунад, на ба иллат кунад ва чун хоҳад, ки якеро залил кунад, на ба иллат кунад.

Ҳикоят

Гӯянд, малике, ҳамеша орзу кардӣ, ки Хизрро бубинад, то аз вай суол кунад.

Вазираш гуфт: «Он чи туро ба кор наояд, чаро металабӣ, он чи кас натаалабид?» Бинашунид.

То дарвеше буд бечора, биёмад ба тамаъ, гуфт: «Маро сад динор бахш, то ман ба садақот диҳам!» Ба вай дод.

Муддате дигар боз омад. Гуфт: «Сад динори дигар деҳ, то ба садақот диҳам, то магар Хизрро бубинам!»

¹ Бат(т) – мурғобӣ

² Сахмнок – тарснок

Сад динори дигар бидод.

Рӯзе нишаста буд дилтанг. Хизр пеш омад. Гуфт: «Эй мард, чаро дилтанг шудӣ?»

Гуфт: «Ваъда додам подшоҳеро, ки Хизрро ба вай намоям, наметавонам».

Гуфт: «Бо ман биё!»

Гуфт: «Наёрам омадан, ки савганд хурдааст агар бе Хизр равам, маро бидушад».

Гуфт: «Матарс. Бо ман биё!»

Чун дар пеши малик рафт, гуфт: «Ту кистӣ, ки маро сучуд накардӣ?»

Гуфт: «Ман касро сучуд накунам».

Гуфт: «Ту кӣ бошӣ?»

Гуфт: «Ман Хизрам».

Гуфт: «Агар ту Хизрӣ, суоли маро ҷавоб деҳ!»

Гуфт: «Бигӯ!»

Гуфт: «Ин соат Худо чӣ мекунад?»

Гуфт: «Бигӯям. Ин дарвеш, ки бар по хост, вайро ба ҷойи хеш биншон ва ту бархез!»

Малик бархост ва дарвеш биншаст.

Хизр гӯяд, ки «Офаридгор ин соат ин мекунад, ки дидӣ: мулк аз ту бистад ва ба вай дод».

Тег бар гардани малик зад ва сарашро биандохт.

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки аз қазои бад натавон гурехт.

Ҳикоят

Гӯянд, дар Истахр малике буд золим. Ва Истахр шаҳре буд чихил фарсанг гирди вай буд ва сарои Ҷамшед дар он буд, бар сари сад сутун бунёд карда, ҳар сутуне чихилу ҳафт араш боло, як санг тарошида ва ҳанӯз барҷо мондааст. Ва ин малик камоне аз айвон даровехта буд, ки кас натавонистӣ кашидан ва даъво кард: «Ҳар кӣ камони ман бикашад, Истахр вайро диҳам».

Мардум ноумед буданд аз вай. Ва қасди авароти раийят кардӣ.

Замоне бигзашт. Рӯзи иде пеш омад. Кӯдакон ба саҳро омаданд. Яке ба подшоҳӣ карданд, номи вай «Азудуддавла» карданд ва яке вазири вай шуд ва яке амири ҳочиб шуд. Ва аламе¹ бардоштанд ва вайро ба тахт нишонданд ва болои ӯ биистоданд. Ва Азуд фармон медод ва мардум ба назора мерафтанд.

Чанд рӯз баромад, кори вай машҳур шуд ва марду зан мерафт ва эшон медиданд ва аз охиштагӣ ва оромии ӯ шигифт медоштанд.

Ин хабар ба малик расид. Гуфт: «Ман низ биравам ва бубинам».

Ӯ бо вазир чома бигардониданд ва ба саҳро омаданд.

¹ Алам – парчам

Вазир дар пеши Азуд омад ва шикоят кард ва гуфт: «Ин мард сарои ман ситадааст. Бифармо то таслим кунад!»

Азуд гуфт: «Чӣ мегӯӣ?»

Гуфт: «Бале. Ман дорам».

Гуфт: «Бо вай деҳ!»

Гуфт: «Бисёр сарохо дорам ва бо кас надодаам».

Азуд гуфт: «Оқибати зулм бад бувад. Сарои ӯ боздеҳ!»

Гуфт: «Намедихам».

Азуд ҳарбае дар даст дошт, аз хашм он ҳарба бар ҳалқи малик зад. Ҳоле чон бидод. Ва ин вазир марди оқил буд. Гилеме ба сари ӯ дарпечид. Гуфт: «Ин мард гадое буд. Вайро дафн кунем».

Ҷиро пинҳон кард ва пайгом ба шаҳр фиристод ва хошияти маликро бихонд ва сарпардаи ӯ бурун овард ва бизад ва лашкарро чамъ кард ва гуфт: «Малик мегӯяд, ман ин кӯдакро бидидам. Ойини мулукон дорад. Вайро ноиби худ мекунам ва ман дар ғӯшае хоҳам ништастан. Шумо ризо медихед?»

Гуфтанд: «Ризо медихем».

Азудро бар тахти ӯ нишонд ва хазинаро ба вай супурд ва сари малик берун андохт. Ва аҳли Форс аз зулми ӯ бирастанд.

Максуд он аст, ки он чи тақдири илоҳӣ буд, лобуд¹ буданӣ аст.

Ҳикоят

Бар тариқи масал ғӯянд, зоге ба сари дарахте ошён дошт. Рӯбоҳ ба зерӣ дарахт омад ва бонг мезад. Калог хоя² ба вай андохт. Рӯбоҳ бихӯрд ва бозгардид.

Бутимор зогро ғӯяд: «Чаро хояро ба рӯбоҳ додӣ?»

Гуфт: «Тарсидам, ки барояд ва ошёни ман хароб кунад ва бачагони ман табоҳ кунад. Хоя фидо кардам, то дигаронро ниғаҳ дорам».

Бутимор ғӯяд: «Агар ман будаме, ҳеч ба вай надодаме».

Рӯбоҳ рафт пеши бутимор, бар канори об истода. Гуфт: «Эй мург, агар бод барояд, чӣ кунӣ?»

Гуфт: «Баргардам».

Гуфт: «Агар бод аз ин чониб ояд, чӣ кунӣ?»

Гуфт: «Баргардам».

Гуфт: «Агар бод аз ҳама чониб ояд, чӣ кунӣ?»

Гуфт: «Сар дар зерӣ бол кунам».

Гуфт: «Чун кунӣ?»

Бутимор сар дар зерӣ бол бурд.

Рӯбоҳ вайро бигирифт ва гуфт: «Зогро васият мекардӣ, ки чаро хоя ниғаҳ надоштӣ. Ва ту худро ниғаҳ надоштӣ».

¹ Лобуд – ҳатман

² Хоя – тухм

Ва аз тақдир натавон гурехтан.

Ин микдор гуфта омад, ки одамӣ аз тақдир натавонад гурехт ва ба мудово ва илоҷ ва чораҳо аз марг натавонад раст. Ва мо пас аз ин, фасле бигӯем дар шигифтии кори хоб.

Фасл

Дар баёни хобҳо ва ахволи чонҳо

Бидон, ки хоб кори чон аст ва шигифтии ачиб аст. Ва чонҳои покон сайёр аст ва аз олами пок хабар дорад. Ва он ҷузвест аз аҷзони нубувват. Ва бошад, ки аз шаётин¹ бувад ва бошад, ки рост бувад.

Амир Тоҳир – волии Хуросон ба хоб дид, марги вай дар фалон солу моҳ бувад, дар миёни обу оташ. Ва аз ин сабаб маҳмум² будӣ.

Чун ба Сарахс душман ба вай зафар ёфт, вайро дар гармова карданд ва дари гармова бароварданд, то аз харорат ҳалок шуд.

Ҳикоят

Имом Муҳаммад ибни Яҳё бар Хоча Саной таъна задӣ ва ўро «дахрӣ» ва «зандик» хондӣ. Шабе Пайгамбар алайҳи-с-саломро ба хоб дид. Гуфт: «Ё Муҳаммад, мурдагонро чаро бад гӯӣ? Хосса Саноиро, модехи³ мо буд. Ин на мукофоти мадҳи вай бувад».

Муҳаммад ибни Яҳё аз хоб даромад, тарсида. Пурсид, ки «Гӯри Саной кучост?»

Гуфтанд: «Ба Газнӣ».

Бар ҳаре нишаст ва ба Газнӣ рафт. Ва бар сари гӯри ў нишаст ва узор меҳост ва тазарруъ мекард чихил рӯз, то вайро ба хоб дид.

Гуфт: «Эй Муҳаммад ибни Яҳё, дар дили ман роҳ бурдӣ ва бидонистӣ, ки ман зиндиқам ё дахрӣ?»

Гуфт: «На. Тавба кардам».

Гуфт: «Забонро ниғаҳ надоштӣ, бирав қаламро ниғаҳ дор ва дастро ниғаҳ дор!»

Аз хоб даромад ва бозгардид.

Чун ба ҳадди Хуросон омад ранчур, бо худ гуфт: «Дар бандағони Худо таъна чаро бояд задан, то ин ҳама ранҷ ба ман расад?»

Чун Гуз баромад ва бо Султон Санҷар масоф доданд⁴, Султон Санҷар Муҳаммад ибни Яҳёро бихонд ва пурсид, ки «Ин туркон бар ман хуруҷ карданд. Чӣ фатво диҳӣ?»

Гуфт: «Хориҷӣ бошанд ва хунашон ҳалол бувад». Ва бар фатво набишт.

Санҷар онро дар бағал ниҳод.

¹ Шаётин – шайтонҳо

² Маҳмум – гамгин

³ Модех – мадҳкунанда

⁴ Масоф доданд – дар сафи ҷанг қарор гирифтанд

Чун Ғуз зафар ёфт ва Султон Санчарро маҳбус карданд ва Хуросон бистаданд, Муҳаммад ибни Яҳё бигрифтанд ва хок дар даҳони вай карданд, то ҳалок шуд.

Мақсуд аз ин он аст, ки нубувват рафт ва пас аз Муҳаммад расулуллоҳ пайгамбар набошад ва ҳеҷ огоҳӣ аз он ҷаҳон кас натавонад дод, магар ба хоб.

Ҳикоят

Ғуянд, Фирдавсӣ чун аз пеши Маҳмуди Ғазнавӣ биёмад ба хашм, ба Мозандарон рафт. Рустами Золро ба хоб дид. Гуфт: «Эй Рустам, чанд туро мадҳ кардам ба мардӣ ва номи туро ошкор кардам дар олам? Мукофоти он чист?»

Гуфт: «Ба Тӯс бозгард. Ба фалон ҷойгоҳ ганҷ аст. Онро бардор, чунон ки кас набинад. Ва аз Маҳмуди Ғазнавӣ ҳеҷ маҳоҳ, ки туро ин ганҷ тамом аст».

Аз хоб баромад ва ба Тӯс рафт. Ва дар сари он ганҷ хонае бисохт. Кори вай неку шуд.

Ҳикоят

Ғуянд, Султон Маҳмуди Ғазнавӣ ба сахро омад. Девонаеро дид бар қантарае¹ нишаста. Гуфт: «Эй Маҳмуд, имшаб хобе дидам».

Гуфт: «Чӣ дидӣ?»

Гуфт: «Чунон дидам, ки ман бар тахти ту будам ва Ғазнӣ маро буд ва Аёз болои ман истода буд ва фармон медодам».

Маҳмуд гуфт: «Акнун, чӣ буд?»

Гуфт: «Аз хоб даромадам, дида боз кардам, ҳеҷ надидам».

Маҳмуд гуфт: «Мақсуди ту чист?»

Девона гуфт: «Фардо ту дида ба ҳам ниҳӣ, аз ин мамлакат ҳеҷ набинӣ, ман ва ту яксон бошем».

Маҳмудро ин суҳан дар дил асар кард ва аз асп дарафтод. Гуфт: «Хуфта будам, маро бедор кардӣ». Ва интибоҳе² вайро ҳосил шуд.

Ин аст, ки Алии Муртазо (р) мегӯяд: «Ан-носу яному фаизо моту интабаху» (*Мардум хоб мераванд ва вақте ки мурданд, ба худ меоянд*). Ва мо фасле гуфтаем дар боби хоб. Ин миқдор ин ҷо кифоят бувад ва мо фасле бигӯем дар таъбир ва ҳосил ва кайфияти³ хоб.

¹ Қантара - бинои баланд, пӯл

² Интибоҳ – огоҳӣ

³ Кайфият – чигунагӣ

Фасл

Дар баёни таъбири хоб ва чигунагии он

Бидон, ки таъбири хоб илме шариф аст ва хоб бозгаштани рӯҳ аст ба ботин ва чавҳари рӯҳ маъниест латиф ва аз ин сабаб Пайгамбар алайҳи-с-салом гуфт: «Ар-руъё чузъун мин ситтатин ва ʻишрина чузъан мина-н-нубуввати» (*Хоб чузъест аз бисту шаи чузъи нубувват*).

Масъала. Агар пурсанд: «Яке хобе дид ва дар хоб чунон дид ва медонад, ки ба бедорӣ мебинад, чӣ фарқ кунем миёни хоб ва бедорӣ ва бошад, ки мо низ дар хобем ва мо худро бедор медонем?» Гӯем, ин суол заиф аст, ки мо ба ақл хобро ва якизаро¹ мебинем, ки яке бедор аст пеши вай дар хоб аст: чун аз хоб даромад, хабар медиҳад, ки чӣ дид. Ва бидон, ки хоб ба таъби бинанда монад. Агар марди сафровӣ² бувад, ҳама оташ ва чарог бинад. Агар марди савдовӣ³ бувад, ҳама аҳвол⁴ ва торикӣ бинад. Агар марбут бувад, обҳо ва дарёҳо бинад. Агар дамавӣ⁵ бувад, равзаҳо ва агонӣ⁶ бинад. Ва бошад, ки баъзе васваса бувад, то гурусна нон бинад ва ташна дар хоб об хӯрад. Ва руъёи⁷ содиқа илме латиф аст, зеро ки навъест аз ваҳй.

Ва беҳтарин авқоти⁸ хоб сахаргоҳ бувад ва нимрӯз ва беҳтарин замонҳо рабиъ⁹ бувад ва бадтарин авқот зимистон бувад. Ва хоби рӯз кавитар бошад, ки хоби шаб.

Ҳикоят

Қолинус гӯяд, мардеро забон бузург шуд, то дар дахон нагунҷид ва илочҳо қабул накард. Ба хоб дид, ки коҳу бихӯрад ва оби вай мазмаза кунад. Бикард. Забонаш нек шуд.

Ҳикоят

Амирулмуъминин Муътасим Биллоҳ ба хоб дид, ки фалон шутурбонро боздоштаанд.

Аз хоб даромад. Саччонро бихонд ва бипурсид. Вайро ба зулм гирифта ва боздошта буданд.

¹ Якiza – бедорӣ

² Сафровӣ- сафрой

³ Савдовӣ- савдой

⁴ Аҳвол – даҳшатҳо

⁵ Дамавӣ – хунӣ

⁶ Агонӣ – сурудҳо

⁷ Руъё – хоб

⁸ Авқот – вақтҳо

⁹ Рабиъ – баҳор

Ҳикоят

Якero дар масона санге буд, бузург шуд. Ба хоб, марде, Алӣ ном, мурге ба вай дод. Гуфт: «Ин фалон мург аст, фалон чо мавзеъ дорад. Онро бисӯзон ва хокистари вай бихӯр, то санг бирезад!»

Ва инчунин хобҳо нодир бувад, ки қувватҳо бошад, ки камтар бувад ва бошад, ки бештар бувад. Ва бидон, ки шайтон худро ба чизҳо бинамояд, магар ба анбиё ва малоика ва шамс¹ ва қамар² ва қиёмат. Ва дидори малоика фарохӣ бувад ва адл. Ва ҳар кӣ хоби сахмгин³ бидид, гӯяд: «Аъзуз бираббӣ Исо ва Мусо ва Иброҳим мин шарри мо раайту», Офаридгор шар аз вай бигардонад.

Ин миқдор шигифтии хоб кифоят бувад. Ва мо ёд кунем фасле дар марг.

Боб

Дар баёни марг ва чудо шудани чон аз ҷисмҳо

Қола-н-набию алайҳи-с-салом: «Ан-навму ах-ул-мавт» (*Хоб бародари марг аст*). Бидон марг дарвозаи охират аст ва ҳама ҳаявонро ночор гузар ба ин дарвоза аст. Ва ҳеҷ уламо⁴ ва мулук⁵ чораи марг натавонистанд кардан ва ҳама улумҳо⁶ ба даст оварданд, очиз шуданд, ки чораи марг кунанд ва намедонанд, ки ба дари марг ин қувват, ки соқит мешавад, дармони вай чист. Ва мобаъд-ал-мавт⁷, касро бар он иттилое нест, магар он чи пайгамбарон алаҳиму-с-салом хабар доданд ё ба хоб диданд. Аммо ба зохир, мусалмонро ва кофирро ба як чо дафн кунанд, ҳар ду мутағайир шаванд ва бипӯсанд ва агар сари гӯри ҳар ду боз кунанд, на дар ин роҳат бинанд ва на дар он азоб. Зеро ки гайб аст. Агар ин маънӣ кашф будӣ, кас кофир набудӣ.

Ва Молик ибни Динор гуфт: «Ҳасанро ба хоб дидам. Гуфтам: Ё Бусайд, на аз ҷумлаи мурдагонӣ?»

Гуфт: «Бале. Валекин аз ҳама андух бардоштанд».

Гуфтам: «Маро чӣ фармоӣ?»

Гуфт: «Ҳар киро дар дунё ғам бештар, дар охират шодӣ бештар».

Ҳикоят

Саҳл ибни Моликро шахсе ба хоб дид, гуфт: «Чунӣ?» Гуфт: «Қаддамту ʔала-л-лоҳи бизунубин касиратин маҳоҳо ʔанни хусн-уз-

¹ Шамс – офтоб

² Қамар – моҳтоб

³ Саҳмнок – даҳшатнок

⁴ Уламо – донишмандон

⁵ Мулук – подшоҳон

⁶ Улумҳо – илмҳо

⁷ Мо баъда-л-мавт – он чи баъд аз марг аст

занни би-л-лоҳи таъоло» (Бо гуноҳони бисёр ба пешгоҳи Худованд ҳозир шудам, ҳамаи онҳоро гумони нек ба Худованд аз ман маҳв кард).

Ва иттифоқ афтод, ки маро пеши малике бемор бурданд. Пеши вай кӯзаҳо ва табакҳои заррин ниҳода ва шиками вай омос гирифта. Маро гуфт: «Дуое мекун!»

Гуфтам: «Бале ин ҳама мол ин ҷо ҷӣ суд дорад туро? Чаро садақот надихӣ?»

Гуфт: «Додем бисёр, валекин суд надошт».

Гуфтам: «Ба он ҷаҳон суд дорад».

Чун бозгаштам, баъд аз чанд рӯз даргузашт.

Вайро дидам дар хоб, даст бар дам ниҳода, гуфт: «Агар бардорам, як нафас мондааст, биравад».

Гуфтам: «Ҷӣ мевоҳӣ?»

Гуфт: «Он чи ту гуфти: орзу дорам, ки он ҳама зару зевар дар ҷайби мискинон ва дар домони یتимон будӣ!»

Бидон, ки ҳолати назъ¹ ва сакароти марг мухталиф аст. Ва бошад, ки саъб² бувад, то чанд рӯз дар он бимонанд. Ва шунидам, ки гуломе даҳ рӯз дар ҳолати назъ буд ва дастҳо мекашид ва пой меандошт. Ва бошад, ки сабук бувад, хосса шуҳадоро.

Ва ман дидам духтаре ҳинду, ки дар ҳоли назъ буд. Маро гуфт: «Ёсин бархон!»

Сураи Ёсин бархондам.

Гуфт: «Баланд бихон ва агар ман хуфтаам, маро бедор кун!» Пас, гуфт: «Маро бозчунбон, ки хуфтаам!»

Даст ба вай бозниҳодам. Ҷон дода буд.

Мақсуд аз ин он аст, ки ба ин саҳлӣ буд назъи вай.

Ва падари маро модаре буд номи вай Уммат-ул-Ваҳҳоб. Чихил сол рӯза дошт ва ғӯшт нахӯрд. Ба ҳоли назъ расид. Чанд зан пеши вай нишаста буданд. Касе дари хона бизад.

Уммат-ул-Ваҳҳоб гуфт: «Дастӣ ман гиред!»

Вайро бардоштанд ва бурданд то ба даҳлез. Биафтод ба рӯй. Ҷон бидода буд. Вайро ҳеҷ сакраи³ марг набуд.

Ва бидон, ки марги баофият неъматест. Ва мард бошад, ки дар офоти дунё чунон гирифтор бошад, ки агар марг фурушанд, ба зар бихарад.

¹ Назъ – ҷон додан

² Саъб – душвор

³ Сакраи – талхӣ

Ҳикоят

Гӯянд, шахсе шунид, ки ба замини Ҳиндустон умрхо дароз будӣ. Ба ин орзу қасди Ҳиндустон кард.

Шахсе вайро пурсид, ки «Ба ин худуд чаро омадӣ?»

Гуфт: «Моли бисёр дорам ва умри дароз мечӯям».

Гуфт: «Ман туро чизе бинмоем».

Вайро бурд дар хонае, шахсе ба вай намуд бар тахте хуфта ва ҳадас¹ карда. Вайро пок кард ва таоме дар ҳалқи вай кард ва гуфт: «Ин падари ман аст».

Пас, вайро дар хонае дигар бурд. Шахсеро дид кӯр, дар зери тагоре² карда. Тагор аз рӯи ӯ боз кард, қадре ордоб дар ҳалқи вай кард ва гуфт: «Ин чадди³ ман аст».

Пас, вайро дар хонаи дигар бурд. Мардеро дид хуфта, чодаре дар сар кашида. Гуфт: «Инро натавон дид. Ин чадди чадди ман аст. Вайро ҳар рӯз бо сар оем, то гурба ё муш вайро афгор накунад».

Ин шахс гуфт: «Эй мард, ман тоқат намедорам дидани ин қавмро».

Гуфт: «Бидон, ки ман марди тавонгарам, тааххуди⁴ ин аҷдод⁵ мекунам. Дигарон обо⁶ ва аҷдодро ба муҳавватае⁷ баранд, он чо бигзоранд». Ва ӯро бурд ба он муҳаввата: чанд ҳазор зану мард бар он чо хуфта, баъзе ба рӯ дарафтода, баъзе ба қафо бозафтода ва ганде азим бархост. Гуфт: «Ин дарвешонанд ва кас надоранд, ки эшонро бидорад. Ин чойгоҳ бигзоранд. Агар таоме ёбанд ва агар на, месозанд. Ва умрхо дароз доранд».

Ин шахс гуфт, чун онро бидидам, гуфтам: «Маро умри дароз намебояд».

Ва реҳлат кард ва ба вилояти хеш омад.

Мақсуд он аст, ки гояти умри одамӣ мобайни ситтин ило сабъин (*шаст то ҳафтод*) аст ва инро «ашараи майшума» (*даҳаи номуборак*) хонанд. Ва аз ҳафтод сол кам кас баргузарад ва агар дер бимонад, ҳар соат бадтар аз марг бошад. Ва масали одамӣ чун банди муҳра аст дар силке⁸. Модом то он силк бар чой бувад, он иқд⁹ манзум бувад. Чун он силкиро аз миён бишканад, муҳрахо пароканда шаванд.

¹ Ҳадас – ахлот

² Тагор – тағора, ташт

³ Чад(д) – бобо

⁴ Тааххуд – ниғахбонӣ

⁵ Аҷдод – бобохо

⁶ Обо – падарон

⁷ Муҳаввата – чойи бо девор ихота шуда

⁸ Силк – сим, ресмон

⁹ Иқд – муҳра, гарданбанд

Ҳамчунин, ҷони одамӣ дар тани вай нозим¹ аст ва мосик². Чун ҷон берун рафт, аъзоҳо мутафаррик³ шаванд.

Дар баёни дунё ва айбҳои он

Бидон, ки уюби⁴ дунёи бевафо чандон аст, ки натавон гуфт. Носозгор ва фиребанда аст ва душмани дӯстон аст ва душмани душманон: на бо дӯстони худ бисозад, на бо душманон. Масали вай чун занест нобакор: ҳар рӯзу ҳар шаб ҷойи дигар бувад. Якеро бифиребад ва ба вай чунон намояд, ки дӯсти вай аст, то вай ҳамагӣ дил ба вай диҳад. Ногоҳ вайро бигзорад ва ҷойи дигар равад. Муҳлик⁵ бувад. То агар шахсе чихил рӯз сикбо⁶ хӯрад, вайро бикушад ва агар муддате дароз шӯрбо хӯрад, вайро бикушад ва агар муддате асал хӯрад, вайро бикушад. Пас, он чи айни лаззат аст ҳам аз ҷумлаи самум⁷ аст. Дунё зоҳирӣ неку намояд, чун табақи ҳалво, ки заҳр дар он пинҳон бувад. Чунон ки сабзӣ, ки ба мазбала⁸ бувад: зоҳираш сабз намояд ва ботинаш гандад аз наҷосат.

¹ Нозим – танзимгар

² Мосик – нигоҳдоранда

³ Мутафаррик – аз ҳам ҷудо

⁴ Уюб – айбҳо

⁵ Муҳлик – ҳалоккунанда

⁶ Сикбо – оши сирка

⁷ Самум – заҳрнок

⁸ Мазбала – зуболадон, дӯдаи пору, ҷоҳи аҳлот

Ҳикоят

Анушервони одил шабе ба хоб дид, ки аз косаи заррин таом меҳӯрад ва мори сиёҳ бо вай луқма бар мегирифт ва меҳӯрд. Аз муаббирон¹ пурсид таъбири вай. Гуфтанд: «Марде сиёҳ бо зани ту фасод мекунад».

Анушервон тафаххус бикард². Чунон буд. Ҳиндуро бигирифт ва ҳалок кард ва занро дар пӯсти хом дӯхт. Рӯзгоре дар ин азоб медошт.

Ин зан кас фиристод ба Бузурчмехр, ки «Дар ҳоли ман назаре кун!»

Бузурчмехр шохисфарамро³ дар миёни палидӣ кишт. Чун сабз шуд, онро ба ҳадя ба Анушервон фиристод.

Анушервонро ачаб омад. Ба Бузурчмехр гуфт: «Шоҳе чанд баркан!»

Вай чанд шохро биканд ва бибӯёнид. Ганде аз он бархост. Биандохт. Гуфт: «Масали дунё ва зан масали ин райҳон аст: зоҳираву сабз ва ботинаш гандида».

Ва аз ин сабаб аст, ки агар касе дар хоб бинад занеро ачуза⁴, таъвил кунанд, ки дунёст, ки дунё пир аст ва ачуза гандад ва дунё гандад.

Пас, Анушервон он занро берун кард.

Бидон, ки масали дунё чунон аст, ки оби шӯр: чандон, ки бихӯранд, ташнатар бошанд.

Ва бингар, ки Зулқарнайн ҳама оламро биситад ва қасди Зулмот⁵ кард ва Намруд ҳама дунё биситад, қасди осмон кард.

Зулқарнайн чун аз дунё рехлат кард, гуфт: «Аз паси ман ноиб он бувад, ки ҳатте дар даст дорам, бигӯяд, ки он чист».

Чун аз дунё бирафт ва тобути вайро баргирифтанд, дасте аз тобут берун кард, ҳатте дар каф гирифта.

Сад ҳазор марди ҷангӣ ва бозорӣ ва уламо⁶ ҳозир буданд. Ҳар яке мегуфт, ки бар ин чӣ набиштааст. То аз миёна шахсе гуфт: «Бар ин хат набиштааст, ки эй бани одам, ҳамаи оламро бигирифтам ва роҳ бар яъҷучу маъҷуч бастам ва дар Зулмот рафтам ва бар сахоб⁷ савор гаштам, Доро ибни Дороро бикуштам, ҳамаи оламро мусаххар кардам. Агар маргро ҷавоб тавонистаме додан ба лашкар, ин аст лашкар ва силоҳу мардони ҷангӣ. Ва агар ҷавоб тонистаме додан ба

¹ Муаббирон – таъбиркунандагон

² Тафаххус бикард – таҳқиқ кард

³ Шохисфарам – шохиспарғам, райҳон

⁴ Ачуза – пиразан

⁵ Зулмот – Торикистон

⁶ Уламо – олимон

⁷ Саҳоб – абр

молу илм, инак хазинаҳо ва уламо ва фукаҳо¹. Имрӯз аз дунё гузаштам ва ҳеҷ маро суд надошт».

Чун вай ин сухан бигуфт, он хат аз кафи вай дарафтод ва дастро дар кафан кашид.

Бидон, ки дунё ва ҳар чи дар дунё ҳама мояи меҳнат² аст ва ҳар чи бубинӣ, сабаби вубол³ аст ва агар набудӣ, мардро беҳтар будӣ.

Ҳикоят

Овардаанд, ки подшоҳе қадаҳе ёфт аз ақиқ ва вай ба он қадах хуррам буд. Бар ҳакиме арз кард. Ҳаким гуфт: «Некуст, валекин мояи гам аст».

То рӯзе, он қадах биафтод ва бишкаст. Подшоҳ гамгин шуд ва гуфт: «Кошки он қадах набудӣ, то маро ин ҳама гам набоистӣ хурд!»

Ва бидон, ки ҳар чи бинӣ ва дорӣ аз дунё, ё аз ту биситонанд ё туро аз он биситонанд ва ҳама мояи меҳнат⁴ ва фароқ⁵ аст. Ва чандон, ки мард бо дунё созад ва бо вай меҳрубонӣ кунад, дунё бо вай носозгорӣ бештар кунад. Ва масали дунё чандон, ки андеша кардам, ба бозии кӯдакон монад, ки сафолро зар созанд ва дар домон гиранд ва бо якдигар хусумат⁶ кунанд. Чун вақти шом дарояд, модар эшонро дар хона гирад ва он сафолҳо аз домани эшон биандозад. Одамӣ ҳамчунин симу зар чамъ мекунад ва ба сабаби он бо якдигар хусумат

¹ Фукаҳо – факехон

² Меҳнат-ранҷ

³ Вабол – зарар, зиён, ранҷ

⁴ Меҳнат – ранҷ, азоб

⁵ Фароқ – фирок, ҷудой

⁶ Хусумат – душманий, ситеза

кунанд. Ба вақти марг ҳама аз вай биситонанд ва Малак-ул-мавт¹ гӯши вай гирад ва гӯристон оварад.

Ин миқдор гуфта омад, то фирефта наshawанд ба гурури² дунё, ки дунё ба гул монад, ки мардумро фиребаду хӯрад ва худро неку намояд. Ва ин бад бошад.

Ҳикоят

Гӯянд, дар шаҳре роҳibe буд, меҳмонхонае карда буд ва мардумро ба меҳмон мебурд. Ва мардум вайро дӯст доштанд ва бо вай эҳсон мекарданд. Ва ӯ як-якро медуздид ва мекушту меҳӯрд. То рӯзе ду духтарро бибурд ба меҳмонхона. Якero меҳмон кард, якero бар дар бимонд. Пас, он духтарро дар хонаи дигар бибурд ва сараш бибурид ва вайро бихӯрд.

Духтари кӯчак бидид, бигурехт. Падарро гуфт: «Ин роҳиб хоҳари маро бихӯрд».

Гуфт: «Одамӣ одамиро чун хӯрад?»

Вайро талаб мекарданд чанд рӯз, намеёфтанд.

Рӯзе роҳиб он падари вайро дид, ки мегирист. Гуфт: «Духтари ту маро гуле кард мардумхор».

Гуфт: «Ӯ тифл аст беақл. Аммо хоҳаре дошт, гум шудааст».

Гуфт: «Агар бинӣ, меҳмонхонаи ман бинӣ, то туро шубҳате³ набошад».

Рафт бо вай дар меҳмонхона. Хонае дигаре дид.

Гуфт: «Ин хона низ бубин!»

Дар он рафт. Хонаи мункар⁴ дид ва устухони одамӣ дид. По бозпас ниҳод, ки бозгардад, гул ҳар ду даст бар пушти вай ниҳод ва вайро дар хона андохт ва сурати гулии худ бинамуд ва ӯро гуфт: «Сарат хӯрам ё по?»

Гуфт: «Ҳар чи хоҳӣ мекун, ки сазои ман аст, ки духтарамро бихӯрдӣ ва бедор нашудам ва тобеи ту шудам».

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки дунё бо падару чадди⁵ ман хиёнат кард ва бо асдиқо⁶ ва аҳиббо⁷ бинасохт, бевафоии ӯ бинанд ва меҳри ӯ дар дил надоранд ва бо гуруру⁸ дастони ӯ мағрур⁹ набошанд. Ва мо

¹ Малак-ул-мавт – фариштаи марг

² Гурур – фиреб

³ Шубҳат – шубҳа, гумони бад

⁴ Мункар – дахшатнок

⁵ Чад(д) – бобо

⁶ Асдиқо – рафиқон

⁷ Аҳиббо – дӯстон

⁸ Гурур – фиреб

⁹ Мағрур – фирефта

баъд аз ин, ёд кунем фасле, ки пас аз дунё марг аст ва пас аз марг, баъсе¹ ва ҳисобе ва ҳашрест².

Дар баёни дубора зинда шудан, қиёмат ва ҳиқикати он

Бидон, ки пас аз дунё сарои дигаре аст ва ҳисобе ва қиёмате. Ва дар ҷумлаи бани одам аз умамхо³ ҳеч қавме бадтар аз даҳрӣ⁴ ва зандиқ⁵ нест ва аз он кас, ки ба қиёмат ва ҳашр имон надорад. Зеро он ки эътиқод надорад, ки ҳисобе аст ва бар некӣ савоб аст ва бар бадӣ иқоб аст, на некӣ кунад ва на аз бадӣ даст дорад. Ва агар чунин будӣ, ки даҳрӣ мегӯяд, лочарам⁶ дар ниҳоди олам ҳикмате набудӣ ва яке ҳамеша зулму ситам кардӣ, бо он баробар будӣ, ки некӣ ва адл кардӣ. Ва чаро мункири қиёмат бошад? Ва мебинад, ки ҳар сол оёти⁷ ҳашр⁸ зоҳир мешавад ва ҷаҳони мурда ва хоки хушк ба насими рабиъ⁹ ва амтор¹⁰ зинда мегардад ва ҳашароти мурда ҷумла зинда мешаванд ва сад ҳазор мургу малаху магас ва вухуш¹¹ ба рабиъ зоҳир мешаванд, ки дар зимистон яке набошад ва дарахтҳову меваҳо ва гулҳову шукуфаҳо¹², ки аз хоку ҷӯби хушк берун меоянд ва он донаи мурдаи беҳаракат дар зерии гиле мурда, ки Офаридгор онро зинда мекунад ва аз як дона понсад донаи тар берун меорад. Ва чаро андеша накунад, ки ҳар рӯз ҳашре нав аст ва ҳар шаб марге нав аст? Ҳар шаб ҳама бар сифати мурдагон шаванд: на гӯянд, на шунаванд ва на ҳаракат кунанд. Чун рӯз шуд, дар ҳаракат оянд, бино ва гӯё шаванд. Ва ин муқаддимаи ҳашру қиёмат аст.

Ҳикоят

Гӯянд зиндиқе¹³ ба ҳаҷ рафт. Вадияте¹⁴ дар шаҳри Куфа ба зане супурд. Чун бозомад, занро гуфт: «Вадияи маро боздеҳ!»

Гуфт: «Чаро боздихам?»

Гуфт: «Амонат бигузор!»

¹ Баъс – дубора зинда шудан

² Ҳашр – растохез, қиёмат

³ Умумхо – умматҳо, қавмҳо

⁴ Даҳрӣ – мулҳид, бедин, атеист

⁵ Зандиқ – зиндиқ, мулҳид, бедин, атеист

⁶ Лочарам – хатман

⁷ Оёт – нишонаҳо

⁸ Ҳашр – растохез, қиёмат

⁹ Рабиъ – баҳор

¹⁰ Амтор – боронҳо

¹¹ Вухуш – ҳайвонот

¹² Шукуфаҳо – гулҳо

¹³ Зиндиқ – мулҳид, бедин

¹⁴ Вадият – амонат

Гуфт: «Чаро гузорам? Ва ту мегӯӣ қиёмат нест ва савобу иқоб нест. Агар савоб нест, чаро некӣ кунам? Ва агар иқоб нест, чаро бадӣ накунам?»

Зандиқ гуфт: «Рост мегӯӣ. Ман мусалмон шудам ва эътиқод кардам, ки бар некӣ савоб аст ва бар бадӣ иқоб аст».

Ва бидон, ки чун мард донад, ки марчаи¹ вай бо Худост, ки бар некӣ савоб диҳад, аз вай хайрот падида ояд.

Ин миқдор дар ҳашр ва қиёмат оқилонро кифоят бувад.

¹ Марчаъ – бозгашт

РУКНИ ҲАШТУМ

Дар аҷоиби чин ва девҳо

Қола-л-лоҳу таоло: «Қул уҳия илайя нафарум мин-ал-чинни факолу инно самийно Қуръонан аҷабо»¹. Хабар медиҳад, ки эй Пайгамбар, бо уммати худ «*Бигу, ки ба ман ваҳй карданд, ки чинниён Қуръон бишниданд, гуфтанд Қуръоне аҷаб шунидем, ки роҳи рост менамояд ва бад-он имон овардем*». Ва амсоли он оёт² дар Қуръон бисёр аст. Ва ҷамоате бошанд, ки имон надоранд, ки дев ва чиннӣ бошад ва мункир бошанд ва саръ³ навъе аз иллат донанд ва ғӯянд, чиннӣ дар одамӣ чӣ гуна равад? Вагарна, чаро Алӣ ибни Абӯтолиб ва Ҳамза ибни Абдулмуталлибро наҷфканданд? Ва аз ин чинс инкор кунанд ва пиндоранд, ки он чи эшон набинанд, худ нест.

Дар «Қуръон» худ мегӯяд: «Ва анаҳу кона ричолун мин-ал-инси яъзуна бириҷолин мин-ал-чиннӣ...»⁴(*Ва он ки мардони одамииён ба мардони чин паноҳ мегирифтанд...*) Гуфт қавме буданд, ки дар саҳро, тарсидандӣ аз дев. Шахсе гуфт: «Аъзу бисайид-ил-ҳоз-ал-води мин суфаҳои қавмих». Яъне дар паноҳи сайиди чинниён омадам, то маро аз шарри дигар девон ниғаҳ дорад. Пас, эмин бихуфтӣ. Ва чун аз чинниён ричол⁵ гуфт далел кунад, ки қанони чиннӣ ҳам бошанд. Лиқавлиҳи таоло: «... ва шорикҳум фи-л-амаоли ва-л-авлод...»⁶ (Сухани Худованди олимартаба: «... ва бо онҳо дар амвол ва фарзандон шарик шав...»). Иблисро гуфт ҳамбозӣ кун ба одамӣ дар мол ва фарзанд. Яъне, ҳар гаҳ, ки як одамӣ бизояд, аз чинниён ҳазор бизоянд. Ва қавлуҳу: «Қола ыфрити мин-ал-чин»⁷ (Сухани Худованди олимартаба: «Қавитарине аз чинҳо гуфт...»). Яъне, ки Сулаймон аз худхуд бишнид, ки дар замини Сабаъ маликае аст, вайро тахте азим. Сулаймон гуфт девонро ки «Он тахт биёред!»

Ифрите гуфт: «Ман ба як тарфат-ул-айн⁸ биёрам».

Чун ниғаҳ кард, тахт ҳозир буд ба ёрии Осиф.

Ин ҳама «Қуръон» хабар медиҳад аз чинниён. Ва агар чин набудӣ, Офаридгор ин ҳикоят накардӣ. Аммо мард чун дар ақли танги худ ниғаҳ кунад, он чи ба он нарасад ё набинад, пиндорад, ки худ нест ва «Қуръон»-ро рад мекунад.

¹ Сураи Чин, ояти 1

² Оёт – оятҳо

³ Саръ – бемории асаб, ки рағу мушакҳо мекашад

⁴ Сураи Чин, қисмате аз ояти 6

⁵ Ричол – мардон

⁶ Сураи Исро, қисмате аз ояти 6

⁷ Сураи Намл, қисмате аз ояти 39

⁸ Тарфат-ул-айн – як чашмак задан

Ҳикоят

Наззоми мутакаллимро бо Абӯхузайл мунозара буд ба сабаби чин. Наззом гӯяд: «Чин ҳаст», Абӯхузайл гӯяд: «Чин нест».

Хусумати эшон дароз шуд. Халифаи вақт миёни эшон сулҳ дод ва гуфт: «Девонро ба бурҳон натавон намудан ва аз ҷиҳати Қуръон бояд имон дошт».

Ва Абӯхузайлро хоҳе буд, ки об кашиди аз он. Наззом дар он ҷо пинҳон шуд. Абӯхузайл далв¹ фуру гузошт. Наззом онро ба даст бигрифт. Абӯхузайл мекашид. Наззом овози мункар бикард ва гуфт «Дар деу парӣ чаро таъна занӣ»?

Абӯхузайл санг бар сари ҷоҳ ниҳоду халифаро хабар кард, ки «Наззом дар ҷоҳ пинҳон шудааст ва худро дев сохта ва маро таҳдид мекунад».

Халифа касе фиристод ва вайро берун оварданд ва силазанон ва вайро бурданд пеши халифа. Ва халифа гӯяд: «Он чи гайб аст, касе хоҳад зоҳир кунад, бар он бурҳон ангезад, натавонад. Чунон ки азоби гӯр ва Мункару Накир. Ба ин ҷумлат имон бояд дошт. Самъи² бошад, на ақлӣ. Ва он ки таҳқиқи он ҷӯяд, чунин хичил гардад, ки ту гаштӣ».

Мақсуд аз ин он аст, ки Офаридгор чун гуфт чинӣ ҳаст, имон бояд дошт.

Ҳикоят

Гӯянд, Азудуддавла марде буд ҳаким ва малики қохир³ ва азоим⁴ ва илми найранч⁵ донистӣ. Канизаке харида буд ва дили вай бо он мутааллиқ буд. Ва хонаи ҷӯбин сохт, шаб бо он канизак дар он хона будӣ, дар бастӣ ва харас⁶ берун нишаста будандӣ. Шабе, бедор шуд, канизакро наёфт. Дарҳо баста дид. Бинишаст то ҷӣ бинад. Вақти сахаргоҳ, канизакро дид. Гуфт: «Кучо будӣ»?

Гуфт: «Марди дарвеш даромад ва маро бурд».

Гуфт: «Агар боз ояд маро хабар кун!»

Шаби дигар, даромад, вайро бирабуд. Канизак Азудро хабар кард. Вайро бигрифт. Гуфт «Ту кӣ бошӣ»?

Гуфт: «Мардеам, илми найранч бидонам».

Гуфт: «Маро биёмӯз, ки ин канизакро ба ту диҳам!»

¹ Далв – сател

² Самъӣ – шуниданӣ

³ Қохир – бо ҳайбат

⁴ Азоим – афсун

⁵ Найранч – найранг

⁶ Харас – ниғаҳбонон

Вайро даромӯхт. Ва канизакро ба вай дод. Ва гӯянд, Азудуддавла ба охир дар мандал¹ нишаста буд, пойи вай аз мандал берун буд, чин вайро бизад ва аз он талаф шуд.

Максуд аз ин он аст, ки чинро мункир натавон будан. Лиқавлиҳ: «Ва ҳушира ли Сулаймона чунудаху мин-ал-чинни ва-л-инс ...»²

Худованди олимартаба гуфт: «Чамъ кардем аз баҳри Сулаймон лашкарҳои деу парӣ...», то дар хидмати вай буданд ва мусаххари³ вай шуданд. Баъзе бино карданд ва баъзе гаввосӣ карданд ва чавахир оварданд. Ва аз ҷумлаи мутамарридон яке Саҳри чинӣ буд. Вай бар сифат одамӣ буд ва рӯи шер дошт ва ҳар андome ба ҳайвоне монанд буд, вайро дар миёни ду кӯҳи сангин маҳбус кард.

Чинси дигар дароварданд, оташ аз даҳони эшон мерафт ва бонги саг мекарданд. Деверо дароварданд, нимаи тан монанди саг ва хартуме дароз, нимаи тан чун одамӣ.

Гуфт: «Чӣ номӣ?»

Гуфт: «Меҳрин ибни Ҳафиф. Ва ман дар киштии Нӯҳ будам. Ва амали ман он аст, ки суруд гӯям ва ёри ҳамморон бошам».

Вайро низ маҳбус кард. Пас, деви дигарро дароварданд, сиёҳ монанди шаб.

Гуфт: «Чӣ номӣ?»

Гуфт: «Ҳайҳол».

Шамшеру силоҳ бардошта ва аз ҳар мӯи вай қатраи хун меҷакид, тавке сурх дар гардан.

Гуфт: «Ин хуни Ҳобил аст ва ҳар хуне, ки бирезанд ба ҳузури ман рехта шавад».

Пас, Сулаймон бифармуд, то вайро қайд кунанд⁴. Пас, девонро меоварданд ҳар яке бар сифате.

Ин миқдор аз муфассирин овардаанд дар тафсири ин оят: «Ва ҳушира ли Сулаймона чунудаху...»⁵. Аммо одамӣ эшонро натавонад дидан. Қола Имом аш-Шофеъи разияллоҳу ӯанҳу: «Ман заъама аннаҳу яра-л-чинна ускилат шаҳодатуҳу». Ли қавлиҳи таоло: «...иннаҳу ярокум хува ва қабилуҳу мин ҳайсу ло таравнаҳум...»⁶ (... ҳамоно Шайтон ва қавми ӯ шуморо мебинанд аз он ҷойе, ки шумо онҳоро намебинед...) Рост аст. Аммо чун намояндаи Офаридгор буд, раво бошад. Аммо агар касе даъво кунад, ки ман девро мебинам, нашнавад. Ва дев тавонад, ки худро бинамояд ба ҳар сурате, ки хоҳад.

¹ Мандал – хатти даври азоимҳо (афсунхон)

² Сураи Намл, қисмати ояти 17

³ Мусаххар – тобеъ

⁴ Қайд кунанд – бибанданд

⁵ Сураи Намл, қисмати аз ояти 17

⁶ Сураи Аъроф, ояти 27

Хабар. Пеши Маъмун хикоят карданд, ки «Пирест дар кӯхи Ҳиндустон, хабар диҳад аз чаҳорсад сол боз ва болотар аз асҳоби Пайгамбар алайҳи-ссалом ва аз Исо алайҳи-с-салом ва Шамъун хабар диҳад». Маъмун кас фиристод, то хабаре донад.

Мард чун пеши вай омад, сахмнок¹ пайкаре дид. Вай хабар дод, ки муаммар² аст.

Гуфт: «Киро ёд дорӣ»?

Гуфт: «Алиро ёд дорам ки Ибни Мулҷам вайро захм зад ва аз Абӯлуълуъ ва Умар разияллоҳу анҳу ва гавғои Усмон ёд дорам ва Исоро алайҳи-с-салом ёд дорам, ки мурдаро зинда кард ва тӯфони Нӯҳ алайҳи-с-салом ёд дорам».

Мард гуфт: «Ин шигифт аст».

Гуфт: «Агар ман одамӣ будаме, ин муҳол будӣ». Гуфт:

«Ту ки бошӣ»? Гуфт: «Ман Азозилам. Дар ин замин зиракони хиндувонро дидам, ин ҷо муком кардам³ ва ҳамаро гумроҳ кардам ва ба зиракии эшон бихандидам, то говро мепарастанд ва худро бар оташ мениханд ва месӯзонанд. Ва эшонро чунон намудам, ки ҳар кӣ худро бисӯзонад, то чихил рӯз ҷон бо вай ояд ва боз гард ва Маъмунро хабар деҳ!»

Ва аз ин чинс хикоятҳо гӯянд. Ба раъйи⁴ ҳеш ва ба занни⁵ сусти худ, ҳамаро дурӯғ набояд дошт ва худро ростгӯ.

Ҳикоят

Дар масал гӯянд, мардеро зане буд салита⁶ ва бадхӯ. Вайро ба сахро бурд дар ҷоҳе афканд ва санге бар сари он ниҳод ва баъд аз чихил рӯз, боз омад то ҳоли ӯ ба ҷӣ расид. Сари ҷоҳ баргирифт. Деве аз он баромаду гиреву⁷ фарёд мекард аз дасти он ва мардро гӯяд: «Эй золим, ин чунин салитаро ба ҷойи ман овардӣ, то айши ман талх кард». Ва менамояд, ки зан бадтар аз дев бувад.

Ҳикоят

Гӯянд, подшоҳе дар боғи худ рафт. Деверо дид. Малик девро бигрифт. Дев гуфт: «Маро раҳо кун, ки чизе ба ту омӯзам, ки сухани ҳайвонот фаҳм кунӣ». Ва об дар даҳони вай андохт ва бирафт ва гуфт: «Он чи аз ман омӯхтӣ ва дидӣ ба касе магӯ, ки мирӣ»!

¹ Сахмнок – даҳшатнок

² Муаммар – дарозумр

³ Муком кардам- ҷой гирифтам

⁴ Раъй- андеша

⁵ Зан(н) – гумон

⁶ Салита – густох, бадзабон

⁷ Фирев- фиғон

Малик дар хона рафт ба ёдаш омад, ки дев чи мекард, бихандид.
Занаш савганд дод, ки «Чаро механдӣ»?

Натавонист гуфтан.

Занаш азоб медод.

Гуфт: «Фардо бигӯям».

Берун омад. Говаш алаф намехӯрд.

Хурӯс гуфт: «Чаро намехӯрӣ»?

Гуфт: «Фардо хоҷаи ман бимирад».

Гуфт: «Алаф хӯр ва гам махӯр, ки ман дона мехӯрам».

Гов гӯяд: «Эй хурӯс, ҳамеша бе ақл будӣ. Ва гами хоҷа нахӯрӣ, кӣ бихоҳад мурдан?»

Хурӯс гуфт: «Ӯ мурда беҳтар, ки зинда. Ба ҳукми он ки ман даҳ мода дорам ва ҳар даҳро ниғаҳ медорам ва аз ҳукми ман берун набошанд. Хоҷаи маро чандон ҳаммияте¹ нест, ки зане дорад ва фармони вай набарад, то он чи гуфтани буд, бигӯяд то бимирад».

Гов гуфт: «Пас, чӣ кунад»? Гуфт: «Чӯб бардорад ва занро мезанад. То вайро ба ин ҳадис² чӣ кор»?

Мард бишнид ва занро ба адаб кард то хамуш шуд.

Мақсуд аз ин он аст, ки аз дев басе суҳан гӯянд: баъзе бар тариқи масал, ва баъзе рост.

Ҳикоят

Гӯянд, деверо дар пеши Сулаймон (а) оварданд ба сурати бозина³, нохунҳо дароз, зивза⁴ мезад. Ҳар кӣ он бонг мешунид, ба гирия меафтод.

Гуфт: «Тӯ кистӣ»?

Гуфт: «Манам Мурат ибни Ҳорис. Ва санъати ман он аст, ки мизмор⁵ ва синҷ⁶ занам. Ва ҳар ҷо ки барбат зананд, ман он ҷо бошам».

Ҳикоят

Ба ҳудуди Ғундиён кӯҳест аз он симу зар оранд, дар он каҳфҳо⁷ ва тоқҳо. Ва дар он ҷо ашколи⁸ девон бинанд, саҳт мункар⁹. Ва шарҳи он дароз аст.

¹ Ҳаммият – ғайрат

² Ҳадис – суҳан

³ Бозина – бузина, маймун

⁴ Зивза- бонг, фарёд

⁵ Мизмор – най

⁶ Синҷ – камон

⁷ Каҳфҳо – ғорҳо

⁸ Ашкол – шаклҳо, суратҳо

⁹ Мункар – даҳшатнок

Яке аз ҳуқком гӯяд, маро орзу кард, ки аз он чизе бинам. Ва мункир будам дидани девро. Пеши қаллоъ¹ рафтам ва пеши он бинишастам, то магар асаре бинам аз дев. Рӯзе ганде баромад ва бӯйи зухӯмате². Қаллоъ гӯяд: «Ҷиннӣ омад. Ҳеч ҳаракат макун! Вагарна маро бизанад ё туро».

Пас, ҷонваре падида омад, ки рӯйи фил дошт ва пеш омад ва гуфт: «Бо ман оштӣ кун!» Дили ман битарсид ва забони ман баста шуд. Аз вай бигурехтам ва ба сари кон омадам ва оташ дидам, ки аз даҳони вай баромад. Баъд аз соате, қаллоъ баромад, сарру рӯй сӯхта. Даст ба ман зад ва гуфт: «Маро ҳалок хостӣ кардан». Баъд аз ин тавба кардам, ки дар кори дев инкор накунам.

Ҳикоят

Шахсе гуфт, ин ҳикоят бо яке аз мутақаллимон бигуфтам. Ба ман истехзо медошт ва мегуфт: «Ин ҳаёлот ва савдо бошад».

Вайро гуфтам: «Бирав ба ин маъдан³, то бидонӣ ки ҳол чист!» Вай бирафт ва ҳарбае⁴ дар даст ва дар он гор шуд ва мегуфт: «Ҳар деверо, ки бинам, ба ин ҳарба вайро бикушам». Чун вақти субҳ буд, мард менолид, рӯй сиёҳ шуда ва он ҳарба ба рӯй оварда ва ба дигар сомон берун омада.

Мардум пурсиданд, ки «туро чӣ буд»?

Забон берун кард сиёҳ шуда, яъне «Сухан наметавонам гуфт». Ҳамон рӯз бимурд.

Аз ин ашқол ҳикоят гӯянд ва аҳли фалсафа ба он ханданд ва қабул накунанд ва гӯянд, ки «Дев латиф бошад ва одами касиф, натавон дидан». Ва ба он монад, ки инкор кунад ба рӯъяти⁵ малоика: модом, ки девро натавон дидан, малоика латифтаранд аз дев. Ва ин инкор сар ба куфр дорад.

Ҳикоят

Гӯянд, шахсе буд Иблис вайро зоҳир гаштӣ. Аз вай дархост, ки ба он сурате, ки вайроост, вайро бинад. Вайро бурд то соҳили дарё. Сарире⁶ дид: Тахти заррин дар миёни дарё ниҳода, Иблис дар он нишаста ва девон гирди вай даромада. Деве даромад.

Иблис гуфт: «Чӣ кардӣ»?

Гуфт: «Миёни ду шахс адоват кардам».

¹ Қаллоъ – конкан

² Зухӯмат – бад, ганд

³ Маъдан – кон

⁴ Ҳарба – найза

⁵ Рӯъят – дидан

⁶ Сарир – тахт

Деви дигаре даромад. Гуфт: «Шахсеро аз бом ба замин афкандам».

Деви дигар гуфт: «Шахсеро фармудам, то шахсеро бикушад».

Яке дигар гуфт: «Миёни зану шавҳар хилоф афкандам, то талоқ доданд».

Иблис аз ин суҳан хуррам гашт. Бонге зад ва ба ҳаво бипарид ва гирди олам баромад ва ба сари тахт омад.

Пурсид аз вай: «Ин ҳама шодӣ барои чӣ кардӣ»?

Гуфт: «Зеро ки дар талоқ офот бошад. Ва марду зан азб¹ гарданд ва қасди зино кунанд ва аз он фарзанди ҳаром ояд ва аз фарзанди ҳаром офатҳо хезад ва хонаҳо хароб кунанд ва мардумозор ва қаттол² бошад ва аз вай чандон ҳалал ояд, ки дар ҳамаи лашкари ман натавонанд кард. Ман ба ҳеч коре хурсанд набошам, ки ба ҳаромзода».

Ҳикоят

Гӯянд, малике буд дар аҳди аввал ва ўро чавҳаре буд азим. Вазирро гуфт: «Бадали ин чавҳар талаб кун ва илло³ туро аз вазорат маъзул⁴ мекунам». Вазир муҳлат хост. Соле дар офоқ⁵ мегардид ва лаълҳо ва марворидҳо аз ғаввосон⁶ мечуст. Наёфт. Бар соҳили дарёи Мухит мегардид.

Шабе баҳрие баромад ба сурати шигифт. Гуфт: «Бар ин соҳил чӣ мегардӣ»?

Гуфт: «Омадаам, ки оби ин дарё хушк кунам ва ин соҳили маъмур⁷ бирон⁸ кунам».

Баҳрӣ гуфт: «Раво дорӣ, ки моро аз ватани хеш овора кунӣ? Ҷони мо аз ин об аст бозгард!»

Гуфт: «Нагардам, магар бадали ин чавҳар яке биситонам».

Баҳрӣ гуфт: «Ман бидихам». Боз гардид ва бадали он чавҳар биёвард.

Вазир бистад ва бихандид.

Баҳрӣ гуфт: «Чаро хандидӣ»?

Гуфт: «Аз акли баҳриён механдам, ки ту пиндоштӣ, ки ба дасти ман барояд, ки мухитро⁹ хушк кунам».

¹ Азб – мучаррад

² Қаттол – қотил

³ Ва илло – вагарна

⁴ Маъзул – сабукдӯш

⁵ Офоқ – гӯшаву канори олам

⁶ Ғаввосон – пиноварон

⁷ Маъмур – обод

⁸ Бирон – вайрон

⁹ Мухит – уқёнус

Гуфт: «Натарсидам, лекин аз химмати ту битарсидам, ки ба чид¹ талаб мекардӣ. Аз химмати ту андеша кардам, ки ба ҳиммат корҳо барояд» .

Бидон, ки мункир дар кори дев гулув² кунад ва дар нафий³ он муболагат кунад ва чун ин сухани воқеаи Иблис шунавад, дармонад ва фариштагонро, ки аз осмон дур карданд, чунон ки Иблисро, ки сурати вай бигардониданд ва Ҳорут ва Морутро, ки уқубат карданд.

Ҳикоят

Аъмаш гӯяд, Мучоҳид ба Ҳазрамавт шуд, ба чоҳи Бараҳут. Аз яҳудие пурсид, ки: «Маро орзуст, ки Ҳорут ва Морутро бинам». Вайро бурд ба саҳрои азим. Саҳраҳои⁴ бузург баргирифт, сардобе дид азим. Яҳудӣ гуфт: «Даст дар ман зан ва номи Худо магу. Агар номи Худо ёд кунӣ, офате ба ту расад».

Ба фазое расиданд. Ҳорут ва Морутро дид овехта сарнагун ба силсилаҳо⁵ ва оҳанҳои бисёр бар тан, чандон, ки кӯҳе, забонҳо аз даҳон берун омада ва сари забон ба оби дарё расида ва ташна монда. Мучоҳид битарсид ва гуфт: «Бисмиллоҳ». Ҳорут ва Морут номи Худо шуниданд, изтироб карданд ва оҳанҳо бикашиданд ва бигустанд. Ва яҳудӣ бар рӯй даромад ва ба бисёр ҷаҳд худро берун овард. Яҳудӣ Мучоҳидро маломат кард ва гуфт: «Эшон аз номи Офаридгор тарсанд ва моро ҳалок хоستانдӣ кардан».

Ва дар тафсири ин оят гӯяд: «...қулно ихбиту баъзукум либаъзин ғадув...»⁶ (...*гуфтем фуруд оед (ба замин), баъзеи шумо баъзеро душман бошад*). Ҷамоате дев буданд, ки бо Иблис ба зер омаданд. Ва эшон ҳанӯз қасди осмон мекунанд ва малоика намегузоранд. «Илло ман хата-л- хатфата фа атбаъаху шихобун соқиб» (*Магар қасе, ки (қалимагро) ба як бор рабудан бирабояд. Пас, шуълаи сӯзон аз паси ӯ афтанд*). Яъне, девон қасди осмон кунанд, шуълаи оташ ба эшон андозанд, то дур шаванд ва масх гарданд⁷. Баъзе ба биёбон афтанд, онро «гул» ва «сиълот» хонанд, баъзе ба дарё афтанд, онро «тимсоҳ» гӯянд.

Масъала. Агар пурсанд: «Чун як бор оташ бар эшон расид, чаро ибрат нагирифтанд ва дигар бор қасди осмон карданд»? Гӯем: «Он ки қасди осмон кунад, на оид⁸ бувад, деви дигаре бошад».

¹ Чид(д) – чиддият

² Гулув – зиёдаравӣ

³ Нафий – инкор

⁴ Саҳраҳо- ҳарсангҳо

⁵ Силсилаҳо- занҷирҳо

⁶ Сураи Бақара, қисмати аз ояти 36

⁷ Масх гарданд – шаклашон табдил ёбад

⁸ Оид – дубора баргашта

Офаридгор барояшон хафй¹ кардааст: чунонки холи марги Сулаймон (а) бар асо така карда буд ва девон гирди вай тавоф мекарданд муддати дароз, то асо пӯсида шуд ва чунон ки холи Мусо (а) ва бани Исроил дар Тех, ки чиҳил сол бимонданд ва биёбоне наздик буд ва роҳи пешу пас намебурданд. Ҳоли вай ҳам чунин аст: якеро мебинад сӯхта ва мукаллас² мешавад ва дигарон ибрат намегиранд ва қасди осмон мекунанд. Ва кори бани одам ҳам чунин аст: марги якдигар мебинанд ва медонанд, ки дунё ба касе вафо накунад ва бештар металабанд ва гофилтар мебошанд.

Аммо девоне, ки қасди осмон кунанд, бар сари якдигар нишинанд, то ба уфуки осмон расанд. Пас он ифрит³, ки пеши эшон бувад, аз малоика истимоъ⁴ кунад ва хабарҳо орад, агар сӯхта нагардад ва бо коҳин бигӯяд. Ва коҳин якеро ба сад кунад ва ҷаҳонро гумроҳ кунад.

Ин аст, ки Офаридгор мегӯяд аз қавли чин: «...фа вачадноҳо мулиъат ҳарасан шадидан ва шуҳубо»⁵ Чинниён аз ифрит⁶ пурсанд, ки «Чӣ шунидӣ аз осмон»? Гӯяд: «Осмонро нур дидам аз ҳарасони⁷ азим ки отаиҳо меандохтанд».

Ва дар дев гӯянд, вайро аз оташ ва дуд офарид. Лиқавлиҳи таъоло: «Ва халақ-ал-ҷонна мим-м-мориҷин мин-н-нор» (Худованд мефармояд: «*Ва ҷинро аз шуълаи отаи офарид*»). Ва агар холис аз нур будӣ, фаришта шудӣ. Ва чиннӣ латифанд.

Баъзе гӯянд, қабилаи Ҷурхум аз ниточи⁸ деванд ва баъзе гӯянд аз ниточи малоикаанд.

Сурати деви Ём. Дар Ҳимyar деве падида омад, вайро «Ём» хонданд, дар хонае ва он хонаро муаззам⁹ доштандӣ ва қурбони кардандӣ: онро «Канисаи Ём» хонданд. Дар он ҷо, деве буд мардумро зол¹⁰ кард ва овозаҳо омадӣ аз он ва хабарҳои аҷаб додӣ.

Подшоҳи Яманро хабар доданд. Туббаъро гуфтанд: «Дев бозӣ мекунад бо ин гурӯҳ». То бифармуд, он хонаро бикананд ва асоси вай бароварданд – саҳраҳои азим. То саг диданд сиёҳ, зивза мезад¹¹. Аз он ҷо баромад. Вайро бикӯштанд. Ва бақоёи он хона ба Яман мондааст.

¹ Хафй – махфй, пинҳон

² Мукаллас – оҳакӣ

³ Ифрит – дев

⁴ Истимоъ – гӯш

⁵ Сураи Чин, қисмати аз ояти 8

⁶ Ифрит- дев

⁷ Ҳарасон – ниғаҳбонон, посбонон

⁸ Ниточ – наҷод

⁹ Муаззам – гиромӣ

¹⁰ Зол(л) – гумроҳ

¹¹ Зивза мезад – дод мезад, ҳунғос мезад

Фасл

Аммо ҳадиси деви Аквон. Гӯянд Рустами Зол гӯреро¹ бидид монанди оташ. Аз паси вай бирафт. Нопадид шуд. Ба лаби дарё расид, пайдо шуд. Бидонист, ки он дев аст. Бар кӯҳ гурехт. Аквон вайро бигрифт ва Рустамро гуфт: «Туро ба кӯҳ занам ё бар дарё»? Гуфт: агар гӯям «Бар кӯҳ зан», бар дарё занад ва агар гӯям «Бар дарё зан», бар кӯҳ занад, маро пора-пора кунад. Гуфт: «Бар кӯҳ зан!» Вайро бар об зад.

Рустам баромад. Аквон зоҳир шуд. Рустам номи Офаридгор гуфт ва тег бар Аквон зад. Пӯсти вай дарида шуд. Аз миёни пӯст, деве баромад қавӣ, бар шакли мункар², дасту бозуи вай қавӣ. Рустам бо вай даровехт то Аквонро бикушт. Ин ҳикоят гӯянд ва дар ин назар аст, ки куштани дев мутааззир³ бошад аммо дар кутубҳо овардаанд ва сихатӣ⁴ надорад.

Оё омезиш байни малоика ва мардум мумкин аст ё не ?

Бидон, ки дар қудрати Офаридгор аҷаб набувад, ки ин таълиф⁵ кунад, чунончи ҳаст шудани Исо алайҳи-с-салом аз дами Цибрил ва он нафхаи⁶ Цибрил дар вай бимонд, то ба осмон рафт ва мурдари зинда кардӣ.

Гӯянд, Зулқарнайно модар одамӣ буд ва падараш фаришта буд: нафхае дар модар дамид. Чун бизод, модар маликаи Рум буд, ин писарро ба вилояте фиристод, аз бими маломат.

Зулқарнайн баромад ва оламо бигрифт. Ва чандон қувват дошт, ки аз замин бархостӣ ва бар саҳоб⁷ нишастӣ ва вайро ба машориқ-ул-арз⁸ ва мағориб⁹ гардонидӣ, то ба Зулумот¹⁰ расид, ки духон¹¹ аз замин то фалак мерафт ва нури Офтоб нопадид мегашт. Пас, уламо чамъ кард ва гуфт «Ҳоҳам, ки аз Зулумот бигзарам» .

Гуфтанд: «Ба чиҳил сол гузашт».

Пас, мунодо¹² кард дар лашкар, ки «Ҳар чи пир аст бозгардад ва ҷавонон барги¹ чиҳил сол бардоранд!»

¹ Гӯр- гӯрхар

² Мункар – дахшатнок

³ Мутааззир – муҳол, имноннопазир

⁴ Сихатӣ – дурустӣ

⁵ Таълиф – ҳалқ, офариниш

⁶ Нафха – дам

⁷ Саҳоб – абр

⁸ Машориқ-ул-арз – Шарқи замин

⁹ Мағориб – Ғарб

¹⁰ Зулумот- Торикистон

¹¹ Духон – дуд

¹² Мунодо – нидо, фарёд

Дар миёни лашкар, чавоне буд падари пир дошт. Ин чавон падарро дар сандуке пинхон кард. Чун ба дари Зулумот рафтанд, Зулқарнайн гуфт: «Кошкӣ дар миёни мо пире будӣ, ки вай чора бисохтӣ!» Бонг заданд дар лашкар, ки «Ҳар кӣ пиреро бинамояд вайро моли азим диҳанд». Он чавон падарро аз сандук баровард ва гуфт: «Эй Зулқарнайн, масали ту чун малике аст, ки дар шаҳре рафт, бонги хурӯс шунид, гуфт хамаи хурӯсонро бикишед. Чун вақти сахар буд, гуфт: кошки хурӯсе будӣ, ки бонг бизадӣ, то вақти субҳ бидонистаме».

Зулқарнайн гуфт: «Хато кардам. Тадбири ин Зулумот чист?»

Гуфт: «Агар бачаи аспе ин ҷо бикишӣ ва раҳо кунӣ ва модииро бо худ бубарӣ, чун вақти бозгаштан бувад, модииро дар пеш кунӣ, ки ба буйи бача ба сари бача ояд». Зулқарнайн гуфт: «Ҳеч қавме бе пире наҷот наёфт».

Максуд аз ин ҳикоят он аст, ки Зулқарнайн аз нафхаи² фаришта офарида шудааст.

Гӯянд, ки дар олам мегардид ва мепурсид аз ҳоли модар ва падари хеш. Ҳеч намедонист, то ба Рум расид. Бо эшон ҷанг кард.

Подшоҳи эшон зане буд номи вай Амуррия. Зулқарнайн ўро бигрифт. Чун ин зан Зулқарнайнро бидид, шир аз пистони вай равон шуд ва нишоне, ки ба рӯи Зулқарнайн буд боз шинохт, ки фарзанди вай аст. Ва мамлакатро ба вай супурд.

Ва аз ҳоли падар ҳеч бинадонист. То модараш гуфт: «Фариштае маро бигрифт ва дам бар дами ман ниҳод ва дар дами ман дамид, ман ба ту обистан шудам. Ман аз бими мардум, туро биафкандам». Ин маънӣ аз вай ҳикоят кунанд. Аллоҳу аълам³, ки ин сифати Исо (а) аст.

Ва гӯянд, ки Билқис, зани Сулаймон (а), модараш ҷиннӣ буд ва падараш одамӣ буд. Ва ин маънӣ дар кутубҳо⁴ мастур⁵ аст.

Дар баёни гурӯҳҳои чин

Бидон, ки чин аснофанд⁶ ва ҳар ҷи латифтар аст, ба дараҷаи болотар аст, то ба малакут расад. Чунонки рӯҳониён⁷ ва Рӯҳ-ул-қудус⁸ болои ҳамаанд. Ва болои эшонанд латифтар, ки рӯҳониён эшонро натавонанд дидан. Ва болои эшон фирдавсианд. Ва чунончи мо ҷинниро натавонем дидан, ҷиннӣ низ рӯҳониро натавонад дидан. Ва бо ҳар коҳине ҷинне бувад.

¹ Барг – лавозимот

² Нафха – дам

³ Аллоҳу аълам – Худо донотар аст

⁴ Кутубҳо – китобҳо

⁵ Мастур – навишташуда

⁶ Асноф – гурӯҳҳо

⁷ Рӯҳониён – фариштаҳо

⁸ Рӯҳ-ул-қудус – Ҷабраил

Фасл

Бидон, ки аз чиннӣ чинсеанд, ки онро «хотиф» гӯянд. Ва шаб рӯ бинамояд ва бонг занад ва хабарҳо диҳад. Чунонки ба Басра шуниданд марги Абӯчаъфари Мансур, ки «Мансур бимурд». Таърихи рӯз набиштанд. Он соат мурда буд.

Чинси дигаре «шиқ» гӯянд. Ҳам рӯ намояд ва бонг занад. Чунонки Алқама ибни Сафвон ибни Умайя ба Макка мерафт ва бо вай микраае¹ буд. Чун ба хоити² Ҳарамон расид, Шикро бидид, бо вай шамшере. Ва ҳарду захм ба якдигар заданд. Алқамаро мурда ёфтанд. Ҳамчунин, Ҳарб ибни Умайя хотифе бонг бар вай зад, Ҳарб бимурд. Хотиф гуфт:

وَقَبْرُ حَرْبٍ بِمَكَانٍ قَفْرٍ وَلَيْسَ قُربُ قَبْرِ حَرْبٍ قَبْرٍ

*(Ва қабри Ҳарб дар ҷойи нообод аст,
Ва дар назди қабри Ҳарб қабре нест).*

Ва инро се бор мутавотир³ натавон гуфт, ки дев гуфтааст.

Ҳикоят

Бидон, ки шабе, Низомулмулк Ҳасан ибни Алӣ ибни Исҳоқ мегузашт бо ҷамоате. Сагеро дид сиёҳ, сари бузург, бар сари роҳ нишаста ва роҳ бигрифт. Низом битарсид, биистод. Гурӯҳе ки бо вай буданд чизе сахмгин⁴ диданд, биистоданд.

Пас, он саг гуфт: «Низом соҳиб-ул-қирони замон аст». Ва аз роҳ бархост нопадид шуд.

Муддате бар ин баромад. Шаби дигар, он саг зохир шуд ва роҳ бигрифт. Пас, гуфт: «Низому соҳиб-ул-қирони сора соҳибу-л-кубур». (*Низоми соҳибқирон соҳибқабр шуд*). Пас, нопадид шуд.

Низом битарсид ва садақот меод. То як ҳафта баромад, аз дунё рехлат кард.

¹ Микраа – тозёна

² Хоит – девор

³ Мутавотир – пайдарҳам

⁴ Сахмгин – тарснок

Дар баёни чинҳо, ки онҳо аз шайтонҳо ва девҳо ҳастанд

Бидон, ки чиннӣ латифтар аз шаётин¹ ва афорит² бувад ва ба сурат некутар ва фиребандатар ва мардумро зуд ғарра³ кунад. Ва фитнаи вай бештар бувад аз они марада⁴.

Ва ба рӯзгори Пайғамбар алайҳи-с-салом, дарахте буд, ки араб онро сучуд кардӣ ва овозҳои ачаб аз вай шунидандӣ, онро «Уззо» гуфтанд. Пайғамбар алайҳи-с-салом Холид ибни Валидро бифиристонд, ки Уззо ҷалок кунад. Холид табар бардошт ва дарахтро биафканд ва Пайғамбар алайҳи-с-саломро хабар кард.

Гуфт: «Чӣ дидӣ»?

Гуфт: «Ҳеч надидам».

Гуфт: «Ҳанӯз бар нақандӣ»

Холид бозғардид ва буни дарахт биканд. Шуълаи оташ аз асли он дарахт баромад ва бар Холид зад ва ронҳои Холид бисӯхт ва муддати дароз аз пой биафтод. Ва зани бараҳна аз буни он баромад, мӯйҳо боз карда, «Вовайло» мегуфт.

Холид гуфт: «Лаънат кунам туро эй Уззо ва туро ба худой напарастам». Ва он ғаҳ пеши Пайғамбар (с) омад.

Гуфт: «Чӣ дидӣ»?

Гуфт: «Занеро дидам бар ин сифат.

Пайғамбар алайҳи-с-салом гуфт: «Ло Уззо баъда ҳоза-л-явм» (*Баъд аз ин рӯз Уззо нест*). Ба баракати зуҳури Пайғамбар алайҳи-с-

¹ Шаётин – шайтонҳо

² Афорит – девҳо

³ Ғарра – фирефта

⁴ Марада – девҳо

салом, фитани Уззо мункатиъ¹ шуд. Ва аз рӯзгори қадим халқе фитнаи Уззо шуда буданд ва он дарахтро парастидандӣ.

Ҳикоят

Дар Искандария шуббоне² буд, галлаи гӯсфанд дошт. Ҳар рӯз гӯсфанде аз он зоеъ³ мешуд. Дармонд. Ба камин нишаст. Рӯзе духтареро дид: некусурат, дарозмӯй, барахна; аз дарё баромадӣ ва гӯсфандеро бирабуд ба дарё фуру шуд.

Роъй⁴ камин кард то рӯзи дигар: баромад, гӯсфанде бибурд. Роъй вайро бигирифт ва вайро дар хонае кард ва банд барниҳод.

Духтар вайро гуфт: «Маро раҳо кун, то ман тилисме кунам, ки аҳли Искандария аз шарри чинниён эмин шаванд».

Гуфт: «Бале».

Ва суратҳо кард бар девори Искандария. Ва мефармуд, то ҷумлаи деворҳои Искандария суратҳо гарданд мухталиф, ки аҷноси⁵ баҳриён аз он метарсиданд.

Пас, вайро даст боздошт, то ба об фуру равад.

Ҳикоят

Ба худуди Ҷолаҳандар бухайрае⁶ ҳаст, дар он чинниёнанд обӣ. Шаб бар сохил оянд ва ракс кунанд. Ва шахсе гӯяд, шабе бар кӯҳе фуру омадам ба Ҷолаҳандар. Занеро дидам, ҳама боло то ноф ба одами монанд ва нимаи дигар ба ҳайвон. Ва мардум ба назора оянд ба шаб, дар моҳтоб. Ва давр бинишинанд ва назора кунанд.

Шахсе ин суҳан бишнид, қасди Ҷолаҳандар кард. Ва вай ҷавоне буд ба ҷамол. Ба шаб, бар лаби дарё нишастӣ. Духтаре баромад пеши вай, ракс кардӣ, то вақти субҳ ва он гаҳ ба об фуру шудӣ. Пас, шабе ин духтар порай зари холис пеши ин ҷавон биниҳод.

Малики Ҷолаҳандарро хабар карданд. Малик он зар аз вай бистад ва қасди он ҷавон кард ва ҷавон бигурехт. Ин ҷория⁷ муддатҳои дароз ба сари об навҳа кардӣ ва баъд аз он нопадид шуд.

¹ Мункатеъ – катъ

² Шуббон – ҷӯпон

³ Зоеъ – гум

⁴ Роъй – ҷӯпон

⁵ Аҷнос – навъҳо

⁶ Бухайра – кӯл

⁷ Ҷория – духтар

Ҳикоят

Гӯянд, бар кӯхи Бечода оби азиме хаст, аз он об чонваре бадар меояд, ки ба одамӣ монанд. Ва яке дигар ба асп монанд. Малике дар он ҳудуд қасд кард, ки ҳоли он бидонад. Ғаввосеро¹ бифиристонд ва он малик ба он соҳил биистод.

Баъд аз соате он ғаввос баромад ва бар кӯх бардавид ва фарёд мекард. Ва аз паси вай қавми баҳриён баромаданд, вайро бар он кӯх бигирифтанд ва даровехтанд ва меҳӯрданд. Малик бо лашкар бозгардид.

Ва гӯянд ба ҳудуди Бомӣён деҳае хаст хароб. Ҳар одаме он ҷо бихуспад, шахсе биёяд ва пой бар вай занад ва қумошҳои² вай пароканда кунад ва сари борҳо боз кушояд ва чаҳорпоро овора мекунад.

¹ Ғаввос – шиновар

² Қумош – чизу чора

Ҳикоят

Гӯянд, ба худуди Панҷхир деҳаест, Кориъ хонанд. Маъдани¹ гавҳари сурх аст. Ва дар ин маъдан қахфхост,² ки ба рӯзгорҳо кандаанд ва дар он париёнанд.

Шахсе гӯяд, ман дар он ҷо париёнро дидам кӯтоҳболо³, пас, нопадид шуд. Бо мардум гуфтам чунин дидам. Гуфтанд: «Онро пири конӣ хонанд ва дар пеш ояд ва пуф бар чарог кунад ва бикушад ва аз дури санг андозад ва ҷомаҳои қаллоон⁴ дар зерӣ гил пинҳон кунад».

Ҳикоят

Гӯянд, гуломе аз бозаргоне ҳар рӯз он ҷо рафтӣ. Ва бисёр гавҳар дошт. Ҳоли вай ба малики Панҷхир бардоштанд. Гуломо бигирифт ва маст кард ва аз вай пурсид, ки «Ин гавҳар аз кучо овардӣ»? Гуфт: «Маро пири кӯчак дод, дар маъдан⁵».

Вайро раҳо кард. Бифармуд, то ҷамоате аз паси вай камин бигиранд, то гулом дар маъдан рафт ва пир биёмад ва гавҳаре мечуст ва ба гулом медод.

Гуфтанд: «Ин аст пири муфсид!» Ва санге бар вай андохтанд. Пир куланг бар сари гулом зад ва пинҳон шуд. Ва гуломо мурда бароварданд.

Аз ин сон ҳикоятҳо кардаанд. Агар рост аст агар дурӯғ, мо ирод⁶ кардем. Ва аз рӯи қиёс гӯем, муаззимон⁷ мункир нестанд, ки чинне

¹ Маъдан – кон

² Қахфҳо – ғорҳо

³ Боло – қомат

⁴ Қаллоон – конканҳо

⁵ Маъдан – кон

⁶ Ирод – баён

⁷ Муаззиммон – ҷодугарон

марде ё занеро дӯст медорад ва дар тани вай равад. Ва агар гӯем, «Латиф дар касиф наравад», гӯянд: «Чунон ки нури латиф дар обгинаи¹ сақил² меравад». Ва ин сухан маъруф аст пеши эшон. Ва хиндиён мункир нестанд инро.

Дар баёни навъҳои чин

Ва бидон, ки аз дев баъзе зишт бошад ва баъзе хубро ва баъзе сиёҳ ва баъзе сапед. Ва ҳар чӣ ба ҷониби Чанубанд, сиёҳ намояд ва ончи ба ҷониби Шимоланд, сапед намояд. Ва эшонро масофате набувад: ба як тарфат-ул-айн³ яке аз Машрик ба Мағриб равад. Аммо вилоятҳо доранд, ки яке дар вилояти дигар наравад.

Ҳикоят

Шахсе гӯяд, ки иттифоқ афтод, ки ба вилояте будам аз Қўҳистон, бар деҳае, ки онро Чандук мегуфтанд. Ва он деҳ бар сари қўҳ ниҳоданд чун қалъае. Сахаргоҳ, бар манзарае нишаста будам. Ду шахсро дидам, ки аз биёбон баромаданд ва чандон, ки наздиктар мешуданд, дарозтар мегардиданд, то наздики қалъа расиданд. Гирди қалъа бидавиданд ва пой бар сари қалъа ва деҳа ниҳоданд ва ба танӯре фуру рафтанд.

Ва он шаб дар он савдо будам, ки ин ҳаёл аст ё сидқ аст. Чун рӯз буд, зане дар пеши ман омад ва маро гуфт: «Имшаб ду шахсро дидам, ки болои ин қалъа баромаданд ва дар ин танӯр рафтанд. Ман битарсидам, сари танӯр боз ниҳодам. Имрӯз сари вай бардоштам, ду хаттоф⁴ аз он бипарид».

Максуд аз ин ҳикоят он аст, ки деу чинӣ худро бинамояд ба ҳар сурат, ки хоҳад ва ба як соат аз оламе ба оламе равад. Ва ин маънӣ ағрачи пеши укало⁵ мақбул набошад, аммо агар инсоф диҳаду мақбул бинад, бидонад, ки кори деу чинӣ дурӯғ нест.

Ва касе дида бошад вилояти Форс ва тоҷоҳи Сулаймон (а), бидонад, ки аз амали дев аст. Ва ҷоие ки Қасри Чамшед гӯянд, ҳазор сутун аст ниҳода, аз марохилҳо⁶ бинанд, ҳар яке чихилу ҳашт араш боло, ситбарии⁷ ҳар яке чаҳор мардро даст пирумунӣ он дарнаёяд. Ва дар вусъи⁸ бани Одам наёяд, ки онро насб кунад. Ва аз он аҳд басе даъво карданд, ки ба ҷарри сақил⁹ мисли он кунанд, натавонистанд

¹ Обгина – шиша

² Сақил – вазнин

³ Тарфат-ул-айн – чашмак задан

⁴ Хаттоф – кӯршабапарак

⁵ Укало – оқилон, ақлгароён

⁶ Марохилҳо – масофаҳо

⁷ Ситабрӣ – паҳной

⁸ Вусъ – қудрат, тавон

⁹ Ҷарри сақир – хуми вазнин, хуми бузург

кардан. Пас, маълум шуд, ки он ба қуввати шаётин¹ кардаанд. Ва дар ин букъа сарое кардаанд аз санги сиёҳ ва суратҳои санг кардаанд аз дайламон, гуломон ва мӯйҳои дайламон чаъд² ва зулфҳои туркон, ки сифати он натавон кард. Ва то набинанд, шигифти ин маълум нашавад, ки сангҳо бар ҳам ниҳодаанд ҳар яке даҳ ҳазор ман ва миёни ду санг мӯйе дар наравад. Ва бар ин тоҷгоҳ, ду баҳрӣ карда, сунбҳои гову пайкари одамӣ, ришҳои дароз, дувоздах араш³ арз⁴ ва гӯли он ва вазни он Худо донд: яке бар ин гӯша, яке бар дигар гӯша.

Мақсуд аз ин он аст, ки дар ин аҳд мисли он одамӣ натавонад кард. Агар гӯяд дев ва парӣ кардааст, ақл қабул кунад.

Ҳикоят

Маҳмуди Варроқ гӯяд аз амми⁵ худ шунидам, ба навоҳии Ғазнӣ дарахте меоварданд азим ба чаҳорсад мард, аз баҳри нови осиебе. Чун шаб даромад, бирафтанд. Рӯзи дигар, дарахт нопадид шуд. Аз рости чап талаб карданд, наёфтанд. Ба масофати дур рафтанд, бар сари кӯҳе афканда буд, бар дари горе. Ва ханӯз он ҷо афтодааст. Тақдир карданд, ба ҳазор мард онро натавонанд кашидан, ба рӯзгори дароз. Пас, гуфтанд ки он дев будааст. Ва мо фасле ёд кунем, ки наснос ва гул чист.

Дар баёни наснос⁶

Бидон, ки сухан мутавотир⁷ аст, ки наснос бошад дар навоҳӣ. Агар аз бани одаманд, амсоли капӣ ва бузина бошанд масхшуда⁸ ва дар харобаҳо бошанд ва дар кутубҳо аз эшон ҳикоят меоваранд ва дар ҳар иқлиме бар шакли он қавм бошанд. Ба ҳадди Ҷануб чехраи одамӣ доранд ва дувоздах араш⁹ болои¹⁰ яке бувад, сиёҳу сапед бошанд ва ақл надоранд. Сайд кунанд ва умрашон се бор чанд андак умри одамӣ бувад ва қавмеанд аз он сӯйи Яман ва эшонро бигиранд ва бихӯранд.

Ба худуди Балвар, насносе бувад ваҳшӣ. Ва ҳар яке аз эшон чандон ки нахле. Ва агар шахсе якеро бикушад, аз он қабилае вай даҳро боз кушад. Ва агар дехе бувад, хароб кунанд. Ва он ҷо нахрест

¹ Шаётин – шайтонҳо

² Чаъд – чингила

³ Араш – газ

⁴ Арз – паҳноӣ

⁵ Ам(м) – амак

⁶ Наснос – махлуқи афсонавӣ ба сурати нисфи одам, ки гӯё як пою як дасту як чапм дошта, бо частухез роҳ меравад

⁷ Мутавотир – зиёд

⁸ Масхшуда – ба ҳайвон табдилшуда

⁹ Араш – газ

¹⁰ Боло – қомат

азим. Агар насносе дар он афтад, модааш он чо навха кунад рӯзгоре. Ва бар тани эшон мӯй бошад бисёр ва дандон гиранд. Ин гурӯхро «Деви мардум» гӯянд.

Ҳикоят

Ба ҳудуди Қотул насносе бувад, гардани дароз дорад чун сари хар. Шахсе ҳикоят кунад, ки ба Қотул мерафтам, овозе шунидам: «Ано ахука фи-л-ислом. Халлисни!» (*Ман бародари дини ту ҳастам. Маро раҳо бикун!*)

Чун ниғаҳ кардам, мардеро дидам дар дарахте даровехта. Вайро бикушудам ва бирафт. Ман дар пеши малики Қотул рафтам. Ғуломро гуфт: «Бирав, сайдро биёвар!» Гуфт: «Ин мард вайро бикушуд». Гуфтам: «Ман мардеро дидам, аз дарахт фуру гирифтам, ки сухан мегуфт ба тозӣ».

Гуфт: «Он наснос буд. Ва бар ҳар замин, ба забони эшон сухан гӯяд».

Ҳикоят

Валид ибни Муслим гӯяд, шахсе бар мо афтод ҳама рӯю гардани вай захмҳо дошт. Ва гуфт ба ҷазирае афтодам, қавме бароманд, рӯйҳои сағ доштанд, маро бигрифтанд ва дар сарой бурданд. Дегеро дидам мечӯшид, пури гӯшти одамӣ ва устухонҳои одамӣ он чо афтода. Дар хона рафтам одаме дидам дар банд. Гуфт: «Эй мискин, чун афтодӣ ин чо, ки ин қавм мардумхоранд? Ин хона пури мардум буд, ман аз логарӣ мондаам».

Гуфт: «Он чо будам. То рӯзе ба сахро рафтанд. Маҳбус гуфт: «Он чо бешае аст, дар он фалон дарахт. Ҳар кӣ дар зери он дарахт равад, вайро натавонанд дидан».

Мард биёмад ва бар зери дарахт гурехт. То боз гардиданд ва вай халос ёфт.

Ва ҳамин мард гуфт ба вилояти Қотул расидам. Ба харобие афтодам. Қавмеро дидам ба суратҳо неку нишаста: пойҳои кӯтоҳу суст, дунболҳои дароз. Яке барчасти ва дунбол гирди ман даровард ва чангҳо дар гардани ман зад.

Ва ҳама рӯз вайро гардонидаме, то меваҳои дарахт меҳурдӣ. То ангурро бифишурдам, то он шира ҳамр шуд. Вайро бидодам. Дасту пойи вай суст шуд ва ба зер афтод. Ва чандеро бикӯштам ва аз он ҷо бигурехтам.

Ҳикоят

Аҳмад ибни Халаф гӯяд, ба Яман афтодам, пеши малик фуру омадам. Гӯште биниҳод ва кабоб мекард ва меҳурду маро медод. Ва гуфтанд: «Гӯшти сайд аст».

Рӯзе бо вай ба шикор рафтам. Дар горе шуданд ва сагон ба ман супурданд. Пиреро дидам, ки медавид ба як дасту по. Сагон қасди вай мекарданд ва ман қаллодаҳо¹ сахт медоштам. Пас, гуломон даррасиданд ва гуфтанд «Сайд кучо шуд»?

Гуфтам: «Пире ин ҷо гузашт».

Гуфтанд: «Сагонро раҳо кун!» Раҳо кардам. Он шахсро аз гор бароварданд ва гуфтанд: «Ин аз аз ҷумлаи баҳоим² аст».

Ҳикоят

Гӯянд, қавме ба сайд рафтанд аз они наснос. Се касро аз наснос дарёфтанд. Якero бигирифтанд ва бикӯштанд ва ду бигурехтанд ва дар миёни дарахтҳо пинҳон шуданд. Ва он дигарро мекуштанд, марде гуфт «Фарбеҳ аст ва хунаш сурх аст». Он яке пинҳон шуда буд гуфт: «Зеро ки гунчишке хурда буд».

Вайро низ бигирифтанд ва мекуштанд, қотил гӯяд: «Хомӯши неку бувад. Агар он мискин сухан нагуфтӣ, касе онро натавонистӣ гирифтанд».

¹ Қаллода – гарданбанд

² Баҳоим- чорпо, ҳайвон

Он насноси сеюм гуфт аз зери дарахте: «Ман хомӯшам». Вайро низ бигрифтанд ва бикуштанд.

Ҳикоят

Хусом ибни Қуддома гуфт, чадди¹ ман ба шахре буд, вайро ба меҳмонӣ бурданд. Рӯзе ба сайд рафтанд, вайро бо худ бибурданд. Шахсе дидам якдасту якпо ва нимрӯй. Мегуфт: «Ал-гавс, ал-гавс» (*Кӯмак- кӯмак*). Аз вай бигурехтам.

Ёрони ман даррасиданд бо сагон. Гуфтанд «Сайдро дидӣ»? Гуфтам, марде дидам ба ин сифат, бигурехтам.

Эшон бихандиданд ва сагонро баркушуданд. Баъди як соат вайро мекашиданд. Гуфтам: «Субҳоналлоҳ! Одаме ки сухан гӯяд, шумо онро меҳуред»? Гуфтанд: «Вай ҳайвоне аст, шикамба дорад ва нушхор кунад ва бар одамӣ раҳмат накунад». Ва ин шигифт аст.

Чинси дигар. Насноси ваборӣ қавмеанд дар замини Вабор ва Мухра. Вабор ҷоёе буд пур аз дарахтҳо ва анҳор². Офаридгор бар онҳо ҳашм гирифт, эшонро масх³ кард. Баъзеро «шиқ» гӯянд ва баъзе «даволапо».

«Шиқ» ин аст, ки гуфтем. Аммо «**даволапо**»:

Тойифаеро офаридааст, ки рӯи эшон ба рӯи одамӣ монанд ва дастҳои сагон доранду шиками одамӣ ва дунболи дароз чун море. Нимаи болоӣ ба одамӣ монанд, нимаи зерин ба мор монанд. Бичаҳад ва дунбол ба миёни мард печад бифишорад ва ҳалқи вай бигираду хунаш бозхӯрад.

¹ Чад(д) – бобо

² Анҳор – дарёҳо

³ Масх кард – ба ҳайвон мубаддал кард

Ин ҳикоятҳо ғуфтаанд, агарчи аз ақл дур аст, аммо дар кутуби ақолим¹ овардаанд ва дар таворих қиссаҳои мутаваал² оварда. Мо ин миқдор ёд кардем.

Ва мумкин бошад аз насли одамианд ё аз насли дев таркиб доранд. Ва араб онро «шиқ» меғӯяду ачам «наснос».

Дар баёни ғулҳо ва аҳволи онҳо

Аз ғул ҳикоятҳо кунанд, ки чинсе аст аз дев ва излол³ кунад ва иғво ва одамиро хӯрад. Табъи сабуъӣ⁴ дорад.

Ва ғӯянд, дар Ховар ҳар сол ғуле аз сахро баромадӣ ва мардеро бирабудӣ. Ва шаҳре неку буд ва обе равон. Иттифоқ карданд, ки ин шаҳр ба ҷо раҳо кунанд. Иртихол⁵ карданд ва шаҳри диғар бикарданд.

Соле чанд баромад. Ғул бар сари сури шаҳр омаду ғуфт: «Шаҳре чунон оби хуш, ҳавои пок, раҳо кардед, биёбоне ва оби шӯр ихтиёр кардед»?

Ғуфтанд: «Аз бими ғул, ки ҳар сол яке мерабуд».

Ғуфт: «Имсол, марг чанд касро рабуд»?

Ғуфтанд: «Ҳазор кас».

Ғуфт: «Чаро аз ғул, ки якеро рабояд дар сол, биғурехтӣ ва аз марг, ки ҳазор мерабояд, нагурезӣ»?

Аммо ғул ачносанду ҳикоятҳо ояд аз эшон, ки дар биёбонҳо мардумро гумроҳ кунанд.

Ва Абӯязиди Нахвӣ ғӯяд, ғули модае дар бани Тамим муқом кард ва писаре бизод. Ногоҳ, барқе падида омад аз вилояти ғулон. Вай низ бинолид ва бипарид ва ба вилояти худ афтод.

Ва ғӯянд ғул худро ба ҳама суратҳо бинамояд, магар пойи вай, ки пояш ба пойи ҳар монанд. Ва «сиълот» ғули мода бувад ва сурати неку дорад. Ва нар зишт бувад. Мода гумроҳ

¹ Ақолим – минтақаҳо

² Мутаваал – дароз, тӯлонӣ

³ Излол – гумроҳ

⁴ Сабуъӣ – даррандагӣ

⁵ Иртихол – куч

кунад ва бифиребаду рӯй намояд ва нар ҳалок кунад.

Ҳикоят

Шайхе гуфт, дар фалон биёбон мерафтам, шахсеро дидам бар сари кӯх нишаста ва чавохир бисёр пеши вай рехта ва гуфт: «Ин амонат аз Саъд ибни Ҳишрим аст ва то вай набошад, касеро даст ба ин нарасад».

Гуфт, омадам то ба он қабила. Вайро хабар додам ва бурдам то он ҷойгоҳ. Вай ба он кӯх шуд ва он чавохир ба вай дод.

Чун зер овард, гуфтам «Туро далелӣ¹ ман кардам. Баҳрае аз ин ба ман деҳ»! Надод. Ин мард гуфт тайра² шудам, теге бар вай задам ва бикуштам.

Чун хуни вай равон шуд, он шахс, ки бар сари кӯх буд ба зер омад ба сурати ваҳмнок ва бар сари он кушта омад ва вайро хӯрд.

Ман бидонистам, ки он гул аст. Бигурехтам ва он чавохир раҳо кардам. Гул вайро бихӯрд.

Ва бидон, ки ҳикоят аз ин чинс бисёр омадааст.

Ва ман аз шахсе шунидам, ки гуфт мо се шахс бар сахро ва кӯхистон мерафтем. Дар шаб чизе зохир шуд дар пеши мо чандон ки фил ва қасди мо кард. Мо бигурехтем. Бонг зад монанди бонги асп. Дар миёни галла пинҳон шудем. Биёмад ва баробари мо биистод. Аз он ҷо бигурехтем то ба дари деҳае. Фарёд кардем. Дари деҳа боз кушуданд. Чун дар деҳа рафтем, нопадид шуд.

Ва гӯянд, гул аз як захм бимирад. Агар захми дигаре бар вай зананд, намирад ва зинда гардад. Агар ҳазор захм зананд, намирад. «Ва қила-л-гилону масх-ул-чинни камо анн-л-қирадата масх-ул-инс» (*Ва гӯянд, ки гулҳо табдилёфта аз чин ҳастанд, ҳамчуноне, ки майдунҳо табдилёфта аз инсон*).

Ва гул на парии том аст, на баҳимаи³ том. Чандон ки бузина на одамии тамом аст, на сабуъи⁴ тамом. Ва аглаб, дар биёбон бошанд.

Ҳикоят

Гӯянд, марде дар биёбон мерафт. Занеро дид: гесухо дароз, меъчар⁵ дар сар гирифта, бар канори чашма.

Мард гуфт: «Эй зан, ту кистӣ»?

Гуфт: «Роҳ гум кардаам».

Мард гуфт: «Ман низ роҳ гум кардаам». Вайро бар аспи худ савор карду бибурд.

¹ Далелӣ – роҳнамой

² Тайра – ҳашмнок

³ Баҳима – ҳайвон

⁴ Сабуъ – ҳайвон, дарранда

⁵ Меъчар – сарандоз, дастор

Зан фуру омад ва дар пеши пуштае шуд, то обдаст кунад. Мард аз паси вай нигоҳ кард. Гурӯҳи гулро дид нишаста. Занро гуфтанд: «Сайдро овардӣ»?

Гуфт: «Ин соат биёварам». Мард битарсид. Аспро барангехт ва медавонид.

Ҳоле ин зан даррасид ва дар паси вай нишаст. Мард ларзид.

Гуфт: «Чаро меларзӣ»?

Гуфт: «Метарсам».

Гуфт: «Аз кӣ метарсӣ»?

Гуфт: «Аз душман».

Гуфт: «Бо вай бикуш»!

Гуфт: «Намедонам».

Гуфт: «Ёрӣ бигир»!

Гуфт: «Намеебам».

Гуфт: «Ёрӣ аз Худо бихох»!

Гуфт: «Илоҳи иътасамту бика фа ант-ал-ъосим» (*Худоё, ба Ту паноҳ мебарам, зеро ту паноҳдиҳандаӣ*). Гул аз асп дарафтод. Ва ҳар ду по боло кард. Мард барангехт ва аз вай начот ёфт.

Ҳикоят

Гӯянд, маликзодае дар биёбон афтод паси сайде. Зани оростае дид. Вайро барнишонд. Пойи вай дид, сум дошт. Битарсид. Медавонид ва гул аз паси вай медавид, то ба қабилае расид.

Гуфт: «Ал-амон аз дасти ин шайтон»! Дар хаймае рафт.

Зан гуфт: «Шавҳари ман аст аз ман гурехтааст». Соҳиби хайма гуфт: «Агар ту ин занро нахоҳӣ, бозгард, ки ман вайро мецоҳам». Вай бозгардид.

Зан пеши вай буд. Чун бихуфтанд, нимашаб буд, соҳиби хаймаро ҳар чи дар шикам буд бихӯрда буд ва сараш бибурида буд.

Ин микдор гуфта омад дар сифати гул ва кифоят бошад. Ва мо ёд кунем мавзеи деу парӣ, ки ба эшон маъруф аст.

Дар баёни ҷойҳои чинҳо

Гӯянд, ки ба Шом бештар бошад. Ва гӯянд, меҳтари девон, ки ба Шом аст, номи вай Даркозоб аст ва меҳтари девони Ҳиндустон номи вай Бикуир аст. Ва чун Аллоҳ таоло қабилаи Тасм ва Ҷадис ва Асимро ҳалок кард, ҷойгоҳи эшон чин биғирифт. Агар одамӣ қасди Од ва водии эшон ва водии Самуд кунад, бар вай ҳок афшонанд. Агар пештар шавад ва муқобара¹ кунад, вайро мухайял² кунанд ва ҳалок шавад.

¹ Муқобара – пофишорӣ, яқравӣ, худписандӣ

² Махайял – ҳаёлий

Ва ҳамчунин, Ҳарамон: ду қаср аст ба худуди Миср, онро дев бигрифтааст ва ҳаргиз касе бар сари он натавонад рафт.

Яке аз шотирон¹ гарав баст, ки дар яке аз ҳарамайн равад. Даршуд ба ҷаҳде² азим³. Баъд аз се рӯз, мардум мунтазир буданд, бо сари даричае омад аз азҷ⁴ ва суму сар бичумбонид ва гуфт: «Айсах амлахлаҳин зоҳаши салсан»!

Ин суҳан бигуфт ва нопадид шуд.

Ин калимаҳо ба аҳли ақолим⁵ арз карданд, ки «Ин чӣ суҳан аст»? Гуфтанд: «Суҳани дев аст, ки бар забони вай биронданд». Ва касе аз ҳоли вай дигар огаҳ нашуд.

Ва ин Ҳарамон чин дорад. Баъзе гӯянд, онро чинниён бино кардаанд, чунон ки Тадмурро. Биное сесад араш⁶ боло бароварда, ҳар санге сад ҳазор ман барҳам ниҳода, ба насак⁷, ки сари сӯзан дар миёни ду санг наравад. Ба тоқати одамӣ дарнагуҷад, ки асоси он биниҳанд аз чунин сангҳо. Ҳар санг даҳ араш тӯл ва даҳ араш арз⁸ мураббаъ карда. Пас, асоси дувум чунин карданд? Пас, сангҳои боло чун бар он ниҳоданд? Пас, тораки гунбад ва косаи вай, ба як пора мудаввар, ба боло кӣ бурд ва бар сари вай рост кӣ ниҳод? Агар касе гӯяд девон ва афорит кардаанд, баъид⁹ набошад.

Максуд он аст, ки акнун ҷойи парӣён аст.

Ва ҳаргиз нашунидаам, ки касе деверо бидушт. Ва агар касе деверо бидушт, Сулаймон (а) будӣ, ки эшонро дар миёни сангҳо мекард ва ба расос¹⁰ устувор мекард ва ба дарё меандохт.

Аммо он ки гӯяд, ки деви сапед Кайковусро бигирифт ва лашкари вайро кӯр кард, Рустами Зол биёмад ва деви сапедро бидушт, дуруг аст, ки касе девро натавонад кушт.

Аммо ҳиндувон гӯянд, ки ҷойест баланд аз замин, номи вай «Авраг», оромгоҳи дев аст, онро «Қуббат-ул-арз»¹¹ гӯянд. Ва зери қутби Шимол кӯҳе аст, онро «Миру» хонанд, оромгоҳи фариштагон аст, баробари хати истиво. Ва баробари Авраг то ба кӯҳи Миру бикашад.

Ҳайсам ибни Адӣ пурсид аз Абдулло инби Ҳилол ва вайро «Сиддиқи Иблис» гуфтандӣ. Вай гуфт он деве, ки дар Восит аст, номи

¹ Шотир- ҷусту ҷолок

² Ҷаҳд – кӯшиш, талош

³ Азим – бузург, зиёд

⁴ Азҷ – бинои баланд

⁵ Ақолим – минтақаҳо

⁶ Араш – газ

⁷ Насак – тартиб

⁸ Арз – паҳной

⁹ Баъид – аз эҳтимол дур

¹⁰ Расос – сурб

¹¹ Қуббат-ул-арз – гунбади замин

вай «Завбаъа» аст. Ва Завбаъа маро хабар кард, ки Ҳачоҷ Ибни Юсуф дар хилват намоз накунад ва бадзаҳра бувад: «Маро бидид, битарсид ва аз тарс ҳадас дар чома кард ва бифармуд, то Қуръонро бар чома набиштанд ва бишуст ва ба он оби гил бисиришт ва қасрро ба он бияндуд¹, аз бими девон».

Гуфтам: «Холиди Қасриро дидӣ»? Гуфт: «Бале. Марди шучоъ буд ва пойи вайро никрис² буд. Амуде³ ба ман андохт, аз ман даргузашт. Ва Юсуф ибни Амрро дидам, сар дар лиҳоф кард ва аз бими ман дар фирош кард. Ва Ибни Ҳубайраро рӯй намудам, шамшер бикашид, пинҳон шудам. Гуфт, агар туро дарёфтаме, дигар аз ту касе натарсидӣ».

Ва бидон, ки гуянд, ки ба замини Вабор дев бисёр бувад. Ва маъруф аст, ки чойи чинниён аст. Ва Вабор миёни Ҳазрамавт ва билоди⁴ Маҳра аст.

¹ Бияндуд – андова кард

² Никрис – дарди банди бугумҳо

³ Амуд – чӯб, асо

⁴ Билод – сарзамин

РУКНИ НУҲУМ

Дар аҷоиби мурғон

Бидон, ки Худой фаришта офариду чинну парӣ, ки ба латофат чунонанд, ки дар ҳаво яке бе масофат аз иқлиме¹ ба иқлиме равад ва аз латифӣ дар хоссаи чашми одамӣ наёяд. Офардгор донист, ки баъзе инкор кунанд, мурғонро офарид, ки дар ҳаво мераванд бе мосикае² аз чанд гуна: баъзе латифу баъзе сақилтар³. Ва ҳарчӣ латифтар, овози вай латифтар: чунонки ҳазордостон⁴ ва шунгор⁵. Ва ҳарчӣ сангинтар, дар овози вай дуруштӣ бувад бадтар: чунонки товусу бат⁶.

Абӯхорун мурге бузург аст ва ба шаб овозҳо диҳад, одамиро бигирёнад ва овози саҳт аҷаб дорад.

То шахсе ҳикоят кунад, ки лашкаре ба талаби душман рафт. Душман бигурехт. Аз паси вай мерафтем. Овози ҷангу оғонӣ⁷ шунидем дар миёни кӯҳ. Пиндоштем, ки душман аст. Лашкар дар он саҳро рафт. Ду мурғро диданд, ки бипариданд ва овоз мунқатӣ⁸ шуд. Мардум гуфтанд «Овози чинниён буд». Пас аз он, он овоз баромад. Бидонишанд, ки абӯхорун аст.

Боз мургест хучаставу раънову тунд. Ва ҳар чӣ Офаридгор дар вучуд овард, нар бузургтару

тамомтар бувад аз мода, магар боз, ки мода бузургтару хубтар бувад аз нар. Ва дар боз нахвате⁹ бошад, чунонки мулуконро¹⁰. Чашме

¹ Иқлим – минтақа

² Мосика – нигоҳдоранда

³ Сақил – вазнин, сангин

⁴ Ҳазордостон – булбул, андалеб

⁵ Шунгор – сункур (парандаи шикорӣ)

⁶ Бат(т) – мурғобӣ

⁷ Оғонӣ – суруд

⁸ Мунқатеъ – қатъ

⁹ Нахват – далерӣ, худбинӣ

¹⁰ Мулукон – подшоҳон

дорад, ба такаббур нигарад, ҳадакаи¹ вай зард бошад. Ва они чарху² бахла сиёҳ бувад. Бар сари кӯххо ва дарахтҳо одӣ³ бувад ё ба дасти мулукон нишинад. Сайд ба пой кунад. Бедор бошаду зираку пухта ва хомхор. Вайро аз гарду дуд ниғаҳ бояд дошт. Агар уқоб бо вай гушнӣ кунад, чарх аз хоя⁴ орад. Агар чарх бо вай гушнӣ кунад, бахла ояд аз хоя. Ва филчумла, мурги вафодор аст, ки сайд гираду боз оварад.

Шунидам, ки Султон Масъуд раҳмату-л-лоҳи алайҳ наздики Бехистун буд, тазарве бидид. Гуфт: «Кошки бозе будӣ ин тазарвро биғрифӣ!»!

Аз тақдири Офаридгор, бозе даромад ва бар дасти вай нишаст. Он бозро гиромӣ доштӣ. Рӯзе ба шикор рафт. Бозро бо худ бибурд. Боди азим баромад. Боз овора шуд. Султон бозгардид, дилтанг.

Баъд аз се рӯз Султон бар дари саропарда буд. Боз аз боло даромаду бар дасти Султон нишаст.

Максуд он аст, ки ихтидо⁵ дораду зиракию чобукию вафодорӣ.

Ва харчанд ки сапедтар бувад, некутар бувад. Ва хунари вай ба саргин бидонанд: чандон ки дуртар биандозанд, қимати вай бештар бувад.

Ва ба Чин мургест вайро **башир** гӯянд. Ду гуна бонг занад: ба арзони матоъ ва ба гарони матоъ. Ва мардуми Чин ҳар ду овози вайро бишиносанд. Ва ин маъруф аст.

Бат⁶ мургест сақил⁷, очиз. Сайёд онро ба осони гирад. Дар чанги боз чон бидиҳад. Сайёде ҳикоят карду гуфт, сад мурги оби биғрифтам. Ва кадуе бузург дар об афкандам, то бар сари об мерафт ва мурги оби вайро медид ва бо вай илф мегирифт. Он гаҳ, кадуру баргирифтам

ва зери вай сӯлох⁸ кардам ва сарро дар каду кардам ва чойи ду чашмро сӯлох кардам ва аз он сӯлох ниғаҳ мекардам ва дар об

¹ Ҳадақа – гавҳараи чашм

² Чарх – шохин

³ Одӣ – азимчуса

⁴ Хоя – тухм

⁵ Ихтидо – роҳёбӣ

⁶ Бат(т) – мурғобӣ

⁷ Сақил – вазнин

⁸ Сӯлох – сӯроҳ

мерафтам ва мурғеро меғирифтам ва болҳои вай мешикастам ва бар об меафкандам. Пас, ҷумла бардоштам.

Бозарғоне ҳикоят кард, ки мурғи обиро дидам, ки ба об фуру шуду моҳӣ баровард. Калоғе барҷаст ва аз вай бирабуд ва мурғи обӣ фарёд мекард.

Як бори диғар, фуру шуд, моҳӣ баровард. Калоғе даромад, ки бирабояд, мурғи обӣ дар ҷаст ва пойи калоғ бигрифт ва ба об фуру шуд, то калоғро ҳалок кард ва баромад.

Буқаламун мурғест, ки бар кӯҳи Иловил бувад. Ҳар лавне¹, ки дар ҷаҳон бувад бар pari вай бошад. Бомдод ба лавне бувад, нимарӯз ба лавне бувад. Ағар арзан бихӯрад, беҳуш шавад.

Бум мурғест, онро хучаста надоранд. Ва бум дар шаб равад, чун хуффош² ва ватвот³ ва рӯзи дар шаб ҷӯянд.

Арабе ду бумро бигрифтӣ мефурухт.

Гуфтанд: «Ба чанд фурушӣ»?

Гуфт: «Бузургиро ба дираме ва кӯчакро ба даҳ дирам».

Гуфтанд: «Чаро»?

Гуфт: «Шуми ӯ тоза аст».

Ва ба шаб дар биронаҳо⁴ нишинад. Бо калоғ адоват⁵ дорад, хояи⁶ вай бирабояд. Ва мору афӣ аз бум тарсанд. Ду хоя биниҳад: яке мӯй рӯнад ва яке битарошад. Ва таҷрибат он аст, ки аз мурғ даровезанд, ағар мӯй бирезад, тарошанда аст. Бумро чун бикушанд, ҷашме боз кунад ва яке барҳам ниҳад. Ҷашми вай яке хоб орад ва яке сахар⁷. Ағар хоҳӣ, ки бидонӣ кадом хоб орад, дар об афкананд, он чи бар забар⁸ ояд, беҳобӣ орад. Вайро ду ғӯш аст. Номии вай «бум» ва «ҳома» ва «садо» ва «чуғд». Ба шаб овозе кунад мункар⁹.

¹ Лавн – ранг

² Хуффош – кӯршабпарак

³ Ватвот – кӯршабпарак

⁴ Бирона – вайрона, харобазор

⁵ Адоват – душманӣ

⁶ Хоя – тухм

⁷ Сахар – бедорӣ

⁸ Забар – боло

⁹ Мункар – даҳшатнок

Аҳли чоҳилият гӯянд, арвохи мурдагон хома шавад ва гирди гӯр мегардад.

Ҳикоят

Марде аз аҳли Уммон гӯяд, ман дар сарое будам бузург ва хомае бар он сарой омадӣ ба шаб. Ба хоб дидам, ки хомаи дигар биёмад. Вайро гуфт: «Ту кистӣ»?

Гуфт: «Ано ҳомату ал-Валид ибни Абдулмалик». (*Ман буми Валид ибни Абдулмалик ҳастам*). Чун аз хоб даромадам, ду хома ро дидам. Таърих сабт кардам. Он шаб, Валид мурда буд.

Пайгамбар (с) гуфта буд: «Арвоҳ-уш-шуҳадои фи ҳавосили тайрин хазир таъви ила-л-қанодили тахт-ал-ъарш» (*Чонҳои шаҳидон дар хӯрдонҳои парандагони сабз ҳастанд ва ба қандилҳо дар зери Ари қарор мегиранд*). Чун шояд, ки чони шуҳадо дар ҳавосили¹ мурги сабз ояд, агар чони ашқӣ² дар ҳавосили бум шояд ояд.

Ва филҷумла, мургест мазмум³ пеши авом, валекин камзарар аст.

Ҳикоят

Овардаанд, ки мургон бо Сулаймон (а) шикоят карданд, ки «Дар миёни мо мургест, номи вай бум. Дар ободонӣ наояд, таоми бани одам нахӯрад ва гӯши дароз дорад, бар бомҳо нишинад, шуюн⁴ мекунад ва бар гӯристонҳо чойгоҳ дорад».

Сулаймон (а) вайро бихонд ва гуфт: «Мургон аз ту шикоят мекунанд».

Гуфт: «Бале. Дар миёни эшон наравам, то аз балои ҳасади эшон бираҳам. Ва таоми бани одам нахӯрам, нохӯрда маро мезананд: чун кути эшон хӯрам, силӣ бештар хӯрам ва хорӣ беш кашам. Ду гӯши дароз дорам, ки шунавам ва аз шунидан офат наёяд ва аз гуфтан ояд. Ва бар бомҳо шуюн мезанам ва мегӯям, ки ба ин қусур⁵ гарра⁶ машавед, ки ба ту нагузоранд ё туро дар он нагузоранд. Ва ба гӯристонҳо бошам, гӯям эй соҳиби қаср, соҳиби қабр шудӣ. Рост гуфтам ё дурӯғ гуфтам?»

Сулаймон (а) гуфт: «Ин мургро таарруз⁷ мерасонед, ки бисёрҳикмат аст».

Мақсуд он аст, ки авом онро ба чашми ҳақорат бинанд ва ҳақиқати вай надонанд.

¹ Ҳавосил – хӯрдон

² Ашқӣ – бадбахтон

³ Мазмум – нохуш

⁴ Шуюн – нахва, нола

⁵ Қусур- қасрҳо

⁶ Гарра – фирефта

⁷ Таарруз – осеб, зарар

Тазарв мургест латиф, лавнҳои¹ гариб дорад. Ва ба қисса рост наояд, магар ба дидан. Ва чашме дорад ба гоят неку. Ва аз товус ороостатар бисёр, валекин нозук бувад ва латиф бувад. Вайро ҳеҷ ҷаворих² нишаста натавонад гирифтан, магар дар ҳаво. Боз қасди вай кунад ва сина бар вай занад, то аз дарахт бархезад, пас вайро дар ҳаво бигирад. Ба ороостагии вай кас мург набинад. Дар вилояти Мозандарон бошад ва дар буқъаҳои³ гармсер. Мургест онро «Харӯҳаки дарӣ» гӯянд. Мунаққаш⁴ мургест, чандон ки аз ноҳуни вай ҳазор рақам ва нақшо бар он бувад.

Хуборо⁵ «чарз» бошад. Мургест аз ҷаворих ва душмани сакр⁶ аст. Ҳар гаҳ сакр вайро дарёбад, хуборо бигрезад ва боло гирад ва ҳадасе кунад⁷ бар сакр. Ва дар шиками хуборо салхе⁸ бувад лазиҷ⁹. Чун бар сакр резад, парҳои вай дар ҳам дӯсад¹⁰ ва очиз шавад. Пас хубориёт¹¹ чамъ шаванд ва парҳои сакр баркананд, то ҳалок шавад. Гӯянд, ки «Силоҳ-ул-хубори салхӯҳо» (*Силоҳи дугдоғ пӯстаи аст*). Чунон ки силоҳи заробӣ¹² фусо¹³ бувад. Аз ганди вай ҷонварон гурезанд. Ва заробӣ дар ошёни заб¹⁴ равад, ба як фусо заб ҷон диҳад. Масал зананд, ки «Нокасонро силоҳ занони салита¹⁵ бошад ё сағи газанда, ҷунонки хубороро силоҳ салх бувад».

Гӯянд, ки хуборо мӯйи боз афканад ба як бор ва дербоз рӯяд ва бошад, ки аз гам бимирад. Ва вай ранги неку дорад. Ба Басра вайро бигиранд, дар ҳавсалаи¹⁶ вай ҳаббат-ул-ҳазро¹⁷ ёбанд. Ва ба шавкат¹⁸ аз сакр заифтар аст, аммо ба ҳилла сакро ҳалок кунад.

Ҳавосил мурги обӣ аст бузург. Дар батоихи¹⁹ Басра ва Восит бувад. На ба билоди¹ Турк бувад, на ба билоди Ҳинд. Багоят сапеду

¹ Лавн – ранг

² Ҷаворих – парандаҳои соҳибчанг

³ Буқъаҳо – сарзаминҳо

⁴ Мунаққаш – нақшин

⁵ Хуборо – дугдоғ, чарз

⁶ Сакр – шохин

⁷ Ҳадас – сарғин

⁸ Салх – пӯст

⁹ Лазиҷ – часпак

¹⁰ Дӯсад – часпад

¹¹ Хубориёт – дугдоғҳо, чарзҳо

¹² Заробӣ – анғӯрхор, ҳаз, росу

¹³ Фусо – боди шикам

¹⁴ Заб – сӯсмор

¹⁵ Салита – бадзабон, тундхӯ

¹⁶ Ҳавсала – ҳӯрдон

¹⁷ Ҳаббат-ул-ҳазро – бандона

¹⁸ Шавкат – шукӯҳ

¹⁹ Батоих – мурдобҳо, водихо

наrm бувад. Аз пӯсти вай фарвхо² созанд, харорат неку кунад. Аввал чун бача барорад, парҳои вай сиёҳ бувад, пас сапед мегардад, монанди шир. Ҳавсалаи бузург дорад, аз ҳашароту об пур кунад ва он гаҳ бармедорад ва меҳӯрад.

Хурӯс мургест латифу раъно ва асбоб дорад неку ва тоҷ дораду гӯшвора ва лиҳя³. Ва шуҷоъ бувад ва ғаюру найёк⁴. Бисёрмода ва сахӣ бувад, доноро ба мода бахшад. Ва шаб кам хуспад. Авқотро⁵ шиносад. Табъи вай табъи изтироб аст. Дар минқору чанги вай самме⁶ бувад, то хурӯсе минқор ба чашми Сумома ибни Абраш зад, аз он бимурд.

Яке хурӯс дошт чангӣ. Яке гуфт: «Онро ба ман фуруш»!

Гуфт: «Вайро бурданд, ки бо саге чанг кунад ба раҳн⁷». Баъд аз соате бозоварданд. Ба маблаге бихарид. Дар хона бурд. Ба чашми духтаре част, вайро кӯр кард.

Ҳикоят

Иёс ибни Муовия хурӯсе дид. Гуфт «Ин хурӯс пир аст».

Гуфт: «Чӣ гуна донӣ?»

Гуфт: «Зеро ки дон меҳӯрад. Ва агар чавон будӣ, ба мода додӣ».

Ва хурӯс некутар аз товус аст, хосса набатӣ. Ва чун бонг бар хурӯс зананд, ҷавоб диҳад ба ҷафо ва заҷр. Ва бачаи мургро ба минқор даровезанд: агар сокин бувад, даҷоч⁸ бувад, агар музтариб шавад, хурӯс бувад.

Ҳикоят

Гӯянд, боз хурӯсро гуфт: «Тӯро бипарваранд дар хона, чун даст ба ту оранд, бичаҳӣ ва аз эшон гурезӣ ва фарёд дорӣ. Ва маро ба бузургӣ бигиранд, аз баҳри эшон сайд кунам».

Хурӯс гуфт: «Агар ту аз бозон он расвоӣ дида будӣ, ки ман аз хурӯсон дидаам, ту аз ман гурезандатар будӣ».

Яъне, хурӯс бо хурӯс чанг кунад, он ки мағлуб бувад, бо вай сифод⁹ кунанд. Ва шутур ҳамчуни кунад.

Наср ибни Сайёр гӯяд, туркон гӯянд: «Мулукро шаш ҳислат бояд, то подшоҳиро бишояд: шуҷоати хурӯс, нармии даҷоч¹, далерии шер, ҳамлаи ҳук, хиёнати гург, ҳилаи рӯбоҳ».

¹ Билод – сарзамин

² Фарв – пӯстин

³ Лиҳя – риш

⁴ Найёк – айёр

⁵ Авқот – вақтҳо

⁶ Сам(м) – захр

⁷ Раҳн – гарав

⁸ Даҷоч – мокиён

⁹ Сифод – чуфтгирӣ

Бидон, ки хурусо дар хоб бинанд, шахси ачамӣ бувад. Умар ибни Хаттоб (р) дар хоб дид. То Абӯлӯълӯ вайро бикушт. Ва корвоне, ки хуруси сапед дар он бувад, шер он чо нагардад. Бонги вай беморонро суд дорад: башорат диҳад ба омадани субҳ. Ва хурусо хасӣ² кунанд, латиф гардад. Ва хасӣ кардани хурус чунон бувад: зери рони тихигӯҳӣ вай бишхофанд ба корди борик ва ангушт даркунанд аз пасаш, ҳар ду хоя бигиранд ва бибуранд. Ва як шабонарӯз ниғаҳ доранд, то натапад, то неку шавад. Марақаи³ гӯшти вай исхол суд кунад. Хурусо бидавонанд, гӯшти вай латиф шавад.

Хаттоф⁴ мурги заиф асту латиф. Аз вай зараре нарасад. Ҳар сол аз Ҳиндустон биёяд ба вилоятҳо ва бачаҳо бикунад ва бардорад ба Ҳиндустон равад, дар дарё афтад, ҳалок шавад ва бача бигзорад. Соли дигар бача биёяд ва ба баҳрҳо бигзарад ва бачаро барорад ва бозгардаду ҳалок шавад. Касе мутаарризи⁵ вай нашавад, ки кӯтоҳумр аст. Овози хуш дорад ва дар охири он маддае⁶ боз кашад. Агар сад бор бигӯяд, ҳарфе зиёда ва нуқсон накунад. Ва дар баъзе кутуб⁷ мастур⁸ аст, ки вай «Фотиҳа» хонад. Ва карафс дар ошён ниҳад, ки аз мор тарсад ва мор аз карафс гурезад. Агар чашми вай барканад, гиёҳе биёранд, ки онро «айн-уш-шамс»⁹ гӯянд, ба он бимолад, нек шавад. Чашми хаттоф бар бозӯ банданд, таб сокин кунад.

Хуффош¹⁰ шабпара аст ва вақти гуруб зоҳир гардад ва паша гирад. Аз заъфи чашм бум ва хуффош ҳар ду ба ин соат бархезанд. Ва хуффош бачаро дар даҳон гирад ва мепарад. Вайро минқор набувад, даҳон дорад ва дандонҳо дорад тез. Ҳама рӯз дар об бошад. Дарозумр бувад чун каргас ва уқобу фил. Ҳарчанд ки умраш дарозтар бувад, ба шаб далертар бувад ва чашмаш бақувваттар бошад. Пас, он ки

¹ Дачоч – мокиён, мург

² Хасӣ – ахта

³ Марақа – оби гӯшт

⁴ Хаттоф – парсту, фараштурук, достак

⁵ Мутаариз – осебрасаон, зараррасон

⁶ Мадда – овози дароз

⁷ Кутуб – китобҳо

⁸ Мастур – навишташуда

⁹ Айн-уш-шамс – чашми офтоб

¹⁰ Хуффош – кӯршабпарак

дар вақти гуруби курси офтоб бувад, чавонтар бувад ва он ки дар махтоб бувад, пиртар бувад. Ва хуффош агар кӯдакero бигирад, нагзорад, то овози хар бишнавад ё бикушандаш. Овози хар қотили хуффош аст: аз бонги хар бимирад. Ва каргас аз хуффош тарсад. Хуни хуффош мӯй бистарад. Чашми хуффош агар баркананд, боз рӯяд. Ба Пӯст мургест, онро «Хуффош» гӯянд, чандон ки гӯсфанде. Ду пистон дорад, ду гӯш дораду даҳон ва дандон дорад ва аз пистони вай шир ояд. Ин ҳама сифати хуффош аст.

Дачоч¹ пурманфиат, бисёрбачаву очизу аблах. Агар даҳ сол дар

хонае бувад, бадар меояд роҳ ба хона наёварад ва худро аз ҳеҷ душмане ниғаҳ натавонад дошт. Агар муше ҳаракат кунад, ҷазаъ² ва зорӣ кунад. Он гаҳ, ки ҳазар кунад, ба рафе ё токе равад. Дар ҳолати кӯчакӣ латиф бувад ва чобук.

Ва тираст³ хоя⁴ биниҳад ва бигзорад, он гаҳ талаб кунад ва гирев⁵ кунад. Агар панҷ хоя дар зерӣ вай ниҳанд, розӣ шавад ва бар сари он нишинад ва ба ҳафтдаҳ рӯз барорад. Ва

агар хояро бишкананд аввали рӯз се нуқта дар он пайдо бувад: дилу димоғу чигар. Ва бештар аз ҳама нуқтаи дил бувад дар миёни зарда. Он гаҳ арукҳо⁶ ба он бипайванданд. Он гаҳ сар падида ояд. Он гаҳ болҳо. Чун тамома шавад, пӯсти хоя бишкӯфанд ва он мург дар он гирда печида бувад, сар дар зерӣ боли рост карда ва пойҳои рост кашида, дар зерӣ боли чап чун гӯзе⁷ мудававар⁸ шуда, аз он барояд, аз ҳам боз шавад ва барҳезад ва ҳоле дона барчинад.

Аҷоиби хоя⁹ касе донанд, ки хар рӯз аз зерӣ мург яке бар гираду мешиканад ва мебинад. Ва мурги хонагӣ чунон аблах бувад, ки хояи худро нашиносад, то хояи мурги обӣ дар зер гирад ва бароварад. Чун

¹ Дачоч – мург, мокиён

² Ҷазаъ – фиғон

³ Тираст – сесад

⁴ Хоя – тухм

⁵ Ғарев – фарёд

⁶ Арукҳо – рағҳо

⁷ Гӯз – чормағз

⁸ Мудававар – гирд

⁹ Хоя – тухм

бароварад, бача аз зери вай мегурезад ва донад, ки бачаи вай нест ва вай надонад, ки модари вай нест ва аз дунболи вай меравад.

Даҷоч оби зишт хӯрад ва сағ оби зишт хӯрад ва кабӯтару шутур оби неку хӯранд. Даҷоч чун бисёр шаванд, хоя камтар кунанд, чун дарахти хурмо, ки шохаҳо ба якдигар расад, бор надихад. Мурги пирро зардаи хоя набувад ва чавонро хояву зарда бувад. Хояи гирд хурӯс бувад, хояи дароз даҷоч бувад. Аз чаҳор чиз таваллуд кунад: аз сифод¹ ва хок ва боду об. Чунон ки нахла² дар ҷанби мухил³ бувад, дар зери боди вай бор гирад.

Марде Ибни Сирринро гуфт: «Марде дар хоб дидам, ки хоя мешикофт ва сапеда бармедошт ва зарда мегузошт».

Ибни Сиррин дар ғӯши вай гуфт: «Гӯ дидӣ»?

Гуфт: «Бале».

Гуфт: «Гӯр мешикофӣ ва чомаи мурдагон мебарӣ»?

Гуфт: «Тавба кардам. Дигар накунам».

Бидон, ки хоя дар об ниҳанд, агар ба боло ояд, табоҳ аст, агар ба зер равад, дуруст аст. Ва дар офтоб доранд, агар рағҳо сурх бинанд, табоҳ аст. Ва агар касе хоҳад, ки мургро понсад бача бошад, бист хоя дар зери мург ниҳад ва баробари вай, понсад хоя бар ҷанд ҷойгоҳ биниҳад, дар саргини хушк ва бехта пинҳон кунад ва дар миёни ҳар ду хоя як пари мург биниҳад, то дар ҳам наояд ва ба саргин ҳамаро бипӯшонад, рӯзи сеюм мечунбонад ва ҳар рӯз ҳамчунин кунад, чун он мург хояҳо бароварад, ин хояҳо низ бароянд: мурге меравад бо понсад бача. Ва орди ҷав ҳамир карда пора-пора медихад, то меҳӯранд, то парварда шаванд. Аммо ин бачагон ҳеҷ хоя накунаманд ва ҷуз куштанро нашоянд.

Ман дидам хоне бинҳоданд ним хояи пухта бар он ниҳоданд сапеда ва ним зарда, ба қадри панҷ ман буд. Шигифт мондам, ки ин хояи чист? Чун ҳоли он баҳс⁴ кардам, сесад хояро сапеда ҷудо карда буданд ва зарда ҷудо карда ва ин ҳама зардари дар шиками ғусфанде карда ва дарбаства ва онро дар об бичӯшонида, то пухта шуда буд ва онро мудаввар аз онҷо бароварда, дар шикаме дигар пурсапеда карда ва дар он ниҳода ва дигар бор дар об бичӯшонида, то сапеда гирди вай даромада ва пухта шуда. Пас, берун оварда ва ба корде ду пора карда.

Ин микдор ин ҷо гуфта омад то ҳабир⁵ бошанд аз ин маънӣ.

¹ Фисод – ҷуфтшавӣ

² Нахла- дарахти хурмо

³ Мухил- абри боранда

⁴ Баҳс – ҷустуҷӯ, таҳқиқ

⁵ Хабир – огоҳ

Дурроч мурғи зирак аст. Аз боди Шимол фарбеҳ шавад, аз боди Ҷануб бемор ғардад. Ва хангоме ки зилзила бувад, дурроч бонғ кунад, ки мардум бидонанд ва аз паси вай зилзила ояд. Ва ин шиғифт бувад.

Ва ба қазираи Шалоҳит мурғест онро **далел-ул-баҳр**¹ хонанд. Бар соҳили дарё нишинад. Чун киштӣ роҳ ғалат кунад, он мурғ фарёд кунад, то аз он сӯ ки роҳ қач бувад бозғардонанд ва ба роҳ оянд.

Зурзӯр² бар замин нанишинад ва ба по наравад ва ҳеҷ нахӯрад. Ҳаёти вай аз бод бувад масали вай чун мағас бувад, ки ба вақти рабиъ зоҳир шавад ва олам биғирад ва он ғаҳ нопадид ғардад.

Заған мурдорхор аст. Вайро бо калоғ душманӣ бувад. Ва ҳояи³ заған ағар бадал кунанд, чун бача барорад, чинси худ набинад, ғирев кунад ва диғаронро чамъ кунад аз заған ва модаи вайро бидушанд. Мурғест ҳасис. Ҳояи вай сапед бувад, ҳилофи ҳояи калоғ, ки ҳояи калоғ песа бувад.

Сако мурғест мулавван⁴, чандон ки ғунчишке. Парҳои зарду сурху сиёҳ ва зирак. Ва ресмон аз қафаси вай дарбанданд ва далве⁵ кӯчак

¹ Далел-ул-баҳр – роҳнамои баҳр

² Зурзӯр – сор

³ Ҳоя – тухм

⁴ Мулавван – ранга

⁵ Далв – сател

дар он дарбаста ва дар зери он тагораи пури об. Ба он ресмон обро бармекашад ва пой бар ресмон мениҳад ва ба минқор мекашад, то ба боло расад, боз хӯрад ва раҳо кунад. Ва ин ихтидои¹ шигифт аст.

Салво² мургест ба Шом. Баъзе гӯянд, «самона³» аст. Ва салво ва ман⁴ аз чониби осмон омад бар бани Исроил. Ва «ман» тарангубин аст, бар дарахтҳо нишинад, ба ибронӣ «залибо» хонанд.

Ва ман аз сиккае⁵ шунидам аз Шервон, ки гуфт, дар худуди Шервон қаҳтӣ падида омад ва муддати дароз бимонд ва ҳайвон талаф шуд ва мардум ноумед шуданд. Баъд аз се сол мургон бароманд ва бар он вилоят монанди борон бибориданд, то бар ҳар боме сад ҳазор-ҳазор⁶ мург биншаст ва сахроҳо ва кӯҳҳо бигрифт ва наметавонистанд паридан. Ҳар яке бузургтар аз гунчишки сиёҳ. Ва мардум чандон, ки тавонист, онро мекушт ва меҳӯрд ва намак мекард. Ва анборҳо пур карданд ва халқ аз он тангӣ наҷот ёфт.

Офаридгор аз кори бандагон гофил нест.

Ва ин самона харбақ хӯрад ва фарбеҳ гардад. Ва агар харбақ ҷонваре бихӯрад, бимирад. Ва гӯшти самона ташаннуч орад.

Самандар мургест, ки дар оташ бувад ва дар танӯрҳо равад ва як пар аз вай сӯхта нагардад, чунон ки мурги обӣ дар об бувад ва як паре аз вай тар нагардад. Ва аз пӯсти вай эзорҳо кунанд ва даст бар он пок кунанд ва дар оташ афкананд, то васаҳ бисӯзад ва пок гардад. Ва гӯянд ҷоёе, ки ҳазор сол оташ сӯзад, ин мург падида ояд. Чун Пайгамбар алайҳ-ис-салом бизод, насли ин мург мунқатеъ⁷ шуд ва вайро дигар касе надид.

Аммо аз мургони бузург, ки шоҳи мургон аст, **симург** аст, ки вайро «анқо» хонанд. Дар сари кӯҳи Қоф аст.

Сабаб он ки Сулаймон алайҳи-с-салом гуфт: «Ҳамаи корҳо ба иродати Офаридгор равад».

Симург гуфт: «Бале. Ва ба хости мо».

Гуфт: «Чунин мағу, ки Худо маро хабар кард, ки имшаб ба Мағриб духтаре бизод ва ба Мағриқ писаре бизод ва ҳар ду ба якдигар ҷамъ оянд ба сифоҳ⁸».

Симург гуфт: «Ман ин қазо бигардонам».

¹ Ихтидо – роҳёбӣ, зиракӣ

² Салво – бедона

³ Самона – бедона

⁴ Ман(н) – тарангубин, таранчабин, асалак

⁵ Сика – шахси бозътимод

⁶ Сад ҳазор-ҳазор – як миллион

⁷ Мунқатеъ – қатъ, қанда

⁸ Сифоҳ – зино

Гуфт: «Натавонӣ».

Гуфт: «Тавонам. Ва кафиле бидорам». Ҳомаро ба кафолат бидод.

Симурғ он духтарро бирабуд ва ба кӯхи Қоф бурд, бар сари дарахти олій, дар зери вай дарёи азим. Офаридғор чунон тақдир кард, ки ин писар ба бозаргонӣ афтод. Ба он соҳил расид. Дарахти олій дид, бар сари он ошёне, духтари неку бар он нишаста. Пурсид, ки «Ту кистӣ»?

Гуфт: «Модари ман симурғ аст».

Гуфт: «Эй духтар, ту бар ин натарсӣ, ки рӯзе туро бод ба дарё андозад»?

Гуфт: «Чӣ кунам»?

Гуфт: «Ин ҷо асп мурда аст. Ман дар шиками вай равам. Чун симурғ биёмад, аз вай дархоҳ, то вайро пеши тӯ оварад».

Гуфт: «Бале».

Ва ин писар дар шиками асп пинҳон шуд.

Чун симурғ боз омад, аз вай он дархост. Вай онро пеши он духтар бинҳод. Чун симурғ боз ғардидӣ, аз он ҷо берун омадӣ ва бо духтар будӣ, то обистан шуд. Чун овози пари симурғ шунидӣ, дар шиками асп рафтӣ.

Пас, Сулаймон (а) симурғро гуфт: «Офаридғор он чи қазо карда буд, тамом шуд. Бирав, ин духтарро биёвар»! Симурғ омаду духтарро гуфт: «Туро пеши Сулаймон (а) хоҳам бурдан».

Гуфт: «Маро чӣ гуна барӣ»?

Гуфт: «Туро ба минқор барғирам».

Духтар гуфт: «Ман аз дарё метарсам ва дар минқори ту хаста шавам. Маро дар миёни он асп он ҷо бар»!

Гуфт: «Шояд».

Духтар он ҷо рафт. Симурғ онро бардошт ва пеши Сулаймон (а) бинҳод.

Сулаймон (а) гуфт: «Эй писар ва эй духтар, берун оед»! Ҳар ду аз он ҷо даромаданд.

Симурғ хичил шуд ва имон овард, ки ҳар чи бошад аз хайру шар, ҳама ба хости Офаридғор бувад. Симурғ ба кӯхи Қоф шуд ва диғар вайро касе надид. Ва ҳома аз ин хичолат ба рӯзӣ берун наояд ва ба шаб навҳа мекунад.

Ҳикоят

Малики Систон орзу кард, ки симурғро бубинад. Ба сарҳади Ҳиндустон шуд ва пурсид аз вай.

Гуфтанд: «Дар вақти маълум ба қазираи Романӣ ояд».

Вай мутараққиб¹ буд, то ба он ҷо расид. Кӯҳе дид сар ба осмон расида, бар сари он дарахте азим, бар он ошёнаи симурғ. То симурғ

¹ Мутараққиб – чашминтизор

баромад. Ҳаворо дид ҷумла мулавван¹ шуда ва овозҳои ҷанг ва найша² ва созиҳои шигифт ва зачалҳо³ аз парҳои вай меомад ва аз шохболҳои вай оташ медарафшид⁴. Малик пиндошт, ки ба боги орошта меравад дар ҳаво, дар он мутрибон созиҳо рост карда, ё бихиште зоҳир шуд. Ва бӯйи атр шунид⁵. Ва сад ҳазор доираҳои заррин бар ҷаноҳҳои⁶ вай баргузашт. Ва бар он ошона нишаст, наҳанге аз ҷанги вай дарафтод.

Малик шигифт монд аз азамати вай.

Ҳиндувон гуфтанд: «Ҳар вақте ки ногоҳ ба ин ошён ояд, дар вилояти мо аз бими ӯ на шер ҷо дорад, на аждарҳо, на каркадан ва ҳамаро бихӯрад».

Ва нафур⁷ ва вашкарда⁸ мургест. Ин ҷо кифоят бувад ин микдор аз аҷоиб ва шигифтии вай.

Шутурмурғ аъзои мургон дорад, магар поҳо, ки пойи шутур дорад. Ва на ҷунон парад, ки мурғ ва на давад, ки ҷаҳорпо. Рӯй бар бод диҳад ва сина бар ҳаво занад ва ба по медавад ва болҳо мезанад, миёни таярон⁹ ва зафиф¹⁰, рафторе ҳосил кунад, ки тир ба вай нарасад. Ва ҷонварест шутурмурғ, ки на бо мургон созад ва на бо ҷаҳорпо ором гирад. Аз ҷумлаи наводир аст. Гургро бигирад ва ба

нар ва мода гургро бидушанд. Ва ҳар ҷаҳорпой ва дупой, ки як пояш шикаста шавад, ба дигар пой эътимод¹¹ кунад, магар шутурмурғ, ки як пояш шикаста шавад, аз по биафтад. Ва шутурмурғ бар пушти гурғ нишинад ва мода дар паси вай афтад ва вайро медавонад ва мезанадаш, то бидушадаш.

Ва шутурмурғ сангро фуру барад ва ҷазро¹²

¹ Мулавван – рангин

² Найша – най

³ Зачал – овоз

⁴ Медарафшид – медурахшид

⁵ Шунид – бӯйид, ҳис кард

⁶ Ҷаноҳ – бол, қанот

⁷ Нафур – гурезон

⁸ Вашкарда – ҷолок

⁹ Таярон – парвоз

¹⁰ Зафиф – давидан

¹¹ Эътимод – тақия

¹² Ҷазъ – муҳраи сулаймонӣ, (санги ороишӣ)

фуру барад ва чазъ дар шиками вай об шавад. Ва агар даҳ сол дар оташ сӯзонанд, насӯзад. Ва ин хосияти меъдаи вай аст. Чун меъдаи саг ва гург, ки устухонро ҳазм кунад, валекин устухони хурмо ҳазм накунад. Ва асп уммигилонро¹ ҳазм кунад, валекин чавро ҳазм накунад.

Шутурмург сӣ хоя² бинихад бар хаттӣ муставо³, ки дар он ҳеч тафовут набувад ва худро бикашад дароз ва бар сари ҳама муштамил⁴ шавад. Ва бо ин ҳама бошад, ки хояи худ бигузорад ва бар хояи дигар хуспад. Ва мургест, ки ба ҳисси чашм зиндагӣ кунад. Мӯйи чашми зерин ва забарин⁵ дорад, чун одамӣ. Хоя баъзе дар зер гирад ва баъзе дар хок кунад ва дар ҳар яке сӯлохе кунад, то кирм дар он афтад ва хӯрди бачагон диҳад. Ва он чӣ дар офтоб ниҳад, меҳӯрад. Аглаб, сангу рег хӯрад. Аз сояи худ тарсад. Аз чонибе равад, ки мустақбали⁶ офтоб бувад, то сояро набинад. Чун ибтидои сармо бувад ва хурмо сурх гардад, пойи шутурмург сурх гардад. Пӯсти хояи вай дар сирко афкананд, ба чӯш ояд, дар дег афкананд, ба андак оташ ба чӯш ояд. Оташро дӯст дорад. Вайро ба оташ сайд кунанд. Ҳар чавҳаре, ки бинад, бирабояд ва бихӯрад. Ва ҳалқаҳо аз гӯшҳои мардум рабояд ва гӯшҳоро барканад. Ва ба чусса аз уқоб ва каргас меҳтар⁷ бувад.

Сакр⁸ мургест кавӣ ва вашкарда⁹. Ва ҳамла барад ба сина ва силоҳи вай сина бувад. Ва тез парад: ба як соат дувист¹⁰ фарсанг биравад. Ва бисёрхор аст. Чун сер бихӯрад, натавонад бархост. Вайро ба серӣ сайд кунанд. Бачаи вай се бошад, аз усре¹¹ якеро берун кунад. Косир-ул-изом¹² вайро тарбият кунад. Ва сакр овозе дорад сахмнок¹³ ва даҳонаш гандад.

Товус мургест хиндӣ. Раъноӣ кунад ва чилва ба ҳаракот кунад ва дунбол дар сар оварад, аз ҳам бикшояд, чун чатре дар сари худ оварад, бар он суратҳо ва доираҳои бадеъ¹⁴ ва лавнҳои¹⁵ неку. Ва аз

¹ Уммигилон – маргелон

² Хоя – тухм

³ Муставо – рост

⁴ Муштамил – фарогир

⁵ Забарин – болоӣ

⁶ Мустақбал – рӯ ба рӯ

⁷ Меҳтар – бузургтар

⁸ Сакр – шохин

⁹ Вашкарда – чолок

¹⁰ Дувист – дусад

¹¹ Усрӣ – душворӣ, сахтӣ

¹² Косир-ул-изом – устухоншикан, ҳумо

¹³ Сахмнок – хавфнок

¹⁴ Бадеъ – зебо, ҳайратангез

¹⁵ Лавн – ранг

сунъи¹ Офаридгор дар олам ин шигифт аст. Он рангҳо сайру ним сайр. Ва нигаранда бидонад, ки Холиқи олам аст, ки онро офарид. Ва бо ин ҳама овози ситабр² дорад ва пойи зишт. Аз хавоси³ вай он аст, ки чун таоме бинад, ки дар он захр бувад, фарёд кунад, бонги муфрит⁴. Ва мулукон⁵ вайро доранд. Ва дар богҳо ва матбахҳо⁶ гардад, аз баҳри ин маънӣ. Умри товус бисту панҷ сол бувад, аммо дунболи сангӣ дорад: натавонад паридан, то вайро сайд кунад. Модай вай хурд бувад ва он зинат надорад, ки нар дорад. Ва аз чанд гуна бигардад: бодиз⁷ пархо биафканад, вақти рабиъ⁸ пархо бароварад. Ҳар сол якбор ҳоя ниҳад ва сӣ рӯз бар он нишинад ва агар ҳояи вай дар зери мурги хонагӣ ниҳанд, бароварад. Валекин овози вай зишт гардад. Ва товус торид⁹ бувад ва аз вай хашарот гурезанд, хусусан мор.

Тўтак¹⁰ маъруф аст. Ҳиндӣ бувад. Вайро сухан гуфтан даромўзанд ва сухан надонад ва забони вай ба забони одамӣ монанд.

Дар масал гўянд: «Тўтак ба сабаби забон дар ҳабс гирифта омад».

Ва Ҳорунааррашид шабе дар бобе буд, мурге овоз дод, вай тире ба овози вай рост кард ва бар синаи мург омад, мургро бидушт. Ҳорун гуфт «Хомўшии мургон ҳам неку бувад».

Гўянд, тўтакеро бигрифтанд. Тўтаки дигар ба сари кафаси вай омад. Вайро гуфт: «Агар ба Ҳиндустон равӣ, ёрони маро бозпурс ва бигў, ки тадбири ман чист»!

Он тўтак бипарид ва тўтаконро хабар кард, ки «Фалон тўтак маҳбус аст, мегўяд тадбири ман чист»?

¹ Сунъ – офарида

² Ситабр – гафз

³ Хавос – ҳосиятҳо

⁴ Муфрит – сахт

⁵ Мулукон – подшоҳон

⁶ Матбах – ошхона

⁷ Бодиз – пойиз, тирамоҳ

⁸ Рабиъ – баҳор

⁹ Торид – таъқибкунанда

¹⁰ Тўтак – тўти

Он тӯтакон, хама ба зер афтоданду бимурданд. Он тӯтак боз гардид. Вайро хабар кард, ки «Эшонро пайгом додам, хама ба зер афтоданд ва бимурданд».

Ин тӯтак, ки ин шунид. Фурӯ афтоду бимурд.

Худованди¹ кафас вайро дид мурда. Берун андохт. Вай бипарид ва ба чониби Ҳиндустон рафт.

Маънии ин он аст, ки то вай гӯянда бувад, маҳбус бувад. Фараҷ² он гаҳ ёфт, ки хомӯш шуд.

Тӯтакро, ки таълим кунанд, сухан натвон омӯхтан, магар оинае дар пеши рӯи ӯ доранд ва шахсе дар паси оина нишинад ва сухан мегӯяд. Тӯтак дар оина назар кунад, мисли худиро бубинад, бо вай ором гирад ва сухан даромӯзад. Ва агар одамиро бубинад, гурезад.

Гӯянд гӯшти тӯтак дилро саҳт кунад. Вайро «бабаго» гӯянд ва ранги бихиштиён дорад. Тани вай сабзу тавқи гардан сурх ва ороста мургест. Дар билоди³ Зобич бисёр бувад ва мулавван бошаду неку парад. Ва болҳои мургон дувоздаҳ бувад ба адади буруч ва шохбол ҳафт бувад ба адади сайёра. Ва тӯтак хучаста мургест, пеши мулук⁴ бошад.

Ба ҳудуди Қирқисиё мургест сафед, тоҷ дораду сурх, бонг кунад неку. Оташро дӯст дорад, гирди оташ тавоф кунад. Ҳамаи ҳайвонот оташро дӯст доранд. Вайро **обиду-н-нор**⁵ хонанд.

Уқоб мургест азим, сиёҳ, қуввате дорад. Ҳамаи мургон аз вай тарсанд. Овозе дорад ҳавл⁶, минқори муакқаф⁷. Дар ҳарчӣ овезад, барканад. Чангҳо дорад ҳар якеро захм чун сие бувад. Ба сина ҳамлае саворро биафканад.

Яке гӯяд уқобе аз галлае гӯсфанде мерабуд. Саги галла бонг бар вай зад. Гӯсфандро раҳо карду сагро бибурд. Дар ҳаво шуд. Ва саг фарёд медошт. То вайро баланд бардошт. То овози саг мунқатеъ⁸ шуд. Пас, раҳо кард, то ба замин омаду ҳалок шуд.

Башшорро пурсиданд: «Агар Офаридгор ихтиёр ба тӯ диҳад, ки ҳайвоне гардӣ, чӣ ихтиёр кунӣ»?

Гуфт: «Ихтиёр кунам, ки уқоб шавам».

Гуфтанд: «Чаро»?

¹ Худованд – соҳиб

² Фараҷ – саодат, хушбахтӣ

³ Билод – кишвар

⁴ Мулук – подшоҳон

⁵ Обиду-н-нор – оташпараст

⁶ Ҳавл – тарсноқ

⁷ Муакқаф – қач

⁸ Мунқатеъ – қатъ

Гуфт: «Зеро ки чойи уқоб баландтар чой бувад. Кас ба ошёни вай нарасад. Ва дарозумр бувад. Ва ҳамаи мургон аз вай тарсанд. Ва шавкате дорад, ки шерро бизанад. Ва ба шаб чун парад, аз ҳар ду боли вай оташ дарафшад¹».

Ва ҳояи уқоб бузург бувад, душхор² зояд. Нар аз замини Ҳиндустон санге биёрад чун донаи хурмои хиндӣ, онро мода бинад, ҳолӣ бизояд ва дар ошёни вай ёбанд. Ва бачаро аз тундӣ берун кунад, косир-ул-ъизом³ онро бипарварад. Чун бузург шуд, боз ояд пеши модару падар. Уқобро, ки ба хоб бинанд, султони золим бувад. Ва шер аз уқоб фарёд кунад, ки бо вай чанг кунад. Ва сиву ду рӯз бар сари хоя нишинад ва ҳамаи мургони бузург, дигарон бисту ду рӯз бувад. Ва уқоб чун пир шуд, бачагон вайро баргиранд ва манзил-манзил вайро мепаронанд. Чун чашми уқоб торик шавад, ба чашмаи оби софе ояд ва ҳалқа мекунад гирди он ва боло мегирад, то параш сӯхта шавад аз гармо ва торикӣ аз чашмаш биравад. Пас, дар чашма ояд чанд бор, ҷавон гардад. Чун минқораш дароз шавад, шикор натавонад кардан ба он, ҳалок шавад. Ва ҳар чӣ бигирад, зудтар чигари вай хӯрад. Табъи шер дорад. Гуянд, уқоб гоҳе нар бувад гоҳе мода ва кафтор соле нар бувад соле мода ва дарахти булут соле булут орад ва соле мозӯ. Ва бачаи хук мухаттат⁴ бувад ва бачаи гови кӯҳӣ мунаққат⁵ бувад: чун бузург шаванд, хатҳо нопадид шаванд.

Ғуроб⁶ мургест хасис ва ба рӯзу шаб парад ва дуздӣ кунад. Меваҳо аз дарахт барад ва пинҳон кунад чойи дигар ва бошад, ки роҳ ба вай набарад. Пайгамбар (с) вайро «фосиқ» хонд. Хояи⁷ вай песа бувад. Ғуроби нар бар мода нишининад ва мода бар хоя нишинад ва нар тӯъмааш меорад. Чун бача орад, магасу паша бар зуҳӯмати⁸ бача чамъ ояд ва мехӯрад. Ва ҳамаи мургон, ки бача туъма ҳосил кунанд, вайро берун кунанд, магар ғуроб, ки бачаи вай бузург шавад, таъаххуди⁹ вай бештар кунад. Ва ақақ¹⁰ лона чойе ниҳад макшуф¹¹ ва балги¹² чанор ба ошён ниҳад, ки аз хуффош¹³ тарсад ва агар хуффош

¹ Дарафшад – дурахшад

² Душхор – душвор

³ Косир-ул-изом – устухоншикан, ҳумо

⁴ Мухаттат – хатдор

⁵ Мунаққат – холдор

⁶ Ғуроб – зог

⁷ Хоя – тухм

⁸ Зуҳӯмат- бӯй

⁹ Тааххуд – ногохбин

¹⁰ Ақақ – зоги даштӣ, акка

¹¹ Макшуф – кушода

¹² Балг – барг

¹³ Хуффош – кӯршабпарак

ба хояи вай бигзарад, табоҳ кунад. Ақак бошад, ки иқдҳои¹ марвориду чавоҳир биёрад ва бар ошён ниҳад.

Ва ачносанд. Баъзе сиёҳу баҳиму баъзе абқаъ². Араб вай дӯст надорад. Ва абқаъ шумтар аз асвад³ бувад. Бо гову хар душман бувад: минқор дар чашми вай занад. Шахвати гуроб дар минқори вай бувад. чунонки қабз ва басати фил дар бинӣ бувад. Сифоди⁴ вай ба маноқир⁵ бувад. Ба зукқа⁶ обистан⁷ гардад. Ва ҳаргиз кас надидааст, ки калог бар калог нишинад. Ва нар аз мода дидор набошад. Ва вайро «аъвар»⁸ гӯянд ба мачоз, аз тезие, ки ниғаҳ кунад. Чунон ки малдугро⁹ «салим»¹⁰ гӯянд ва кӯрро «басир»¹¹ гӯянд ва маҳоликро¹² «мафовиз»¹³ хонанд. Бачаи гуроб зишт бувад.

Аз ҳакиме пурсиданд, ки «Кадам чонвар аст, ки чимоъ ба даҳон мекунад»?

Гуфт: «Надонам. Валекин минқори гуроб ба чойи закар аст. Дар даҳони ҷуфт ниҳад, обистан гардад».

Оврдаанд, ки Нӯҳ алайҳи-с-салом вайро бифристонд, ки холи тӯфон бидонад. Ҷифае¹⁴ бидид. Бар сари он нишаст, бознаёмад. Масал зананд ба гоиб, ки «Хува гуробу Нӯҳ» (*Вай зоги Нӯҳ аст*).

Пас, нафрини Нӯҳ дар вай расид. Лочарам¹⁵ вайро дар ободони камтар гузоранд.

Ба вақти ҳариф ба батоих¹⁶ барояд ба Басра, то ҳамаи нахлҳои¹⁷ Басра сиёҳ шавад ва шохҳо сангӣ гарадад. Ва ҳаргиз бар дарахте нанишинад, ки хурмо бар он бувад, магар бар дарахти масрум¹⁸. Маноқири¹⁹ гуроб чун маовил²⁰ бувад ва хурморо изқ²¹ суст бувад ва агар на Офаридгор ниғаҳ доштӣ, як изқ намондӣ. Ва албатта, қасди

¹ Иқд – ғарданбанд

² Абқаъ – ало

³ Асвад – сиёҳ

⁴ Сифод – ҷуфтшавӣ

⁵ Маноқир- минқорҳо, нулҳо

⁶ Зукқа – бо минқор дона додан

⁷ Обистан – бордор

⁸ Аъвар – якчашм

⁹ Малдуг – нешзада

¹⁰ Салим – солим

¹¹ Басир – бино

¹² Маҳолик – чойҳои ҳалокат

¹³ Мафовиз – чойҳои наҷот

¹⁴ Ҷифа – мурдор

¹⁵ Лочарам – аз ин рӯ

¹⁶ Батоих – мурдобҳо, даштҳо

¹⁷ Нахл – дарахти хурмо

¹⁸ Масрум – бурида

¹⁹ Маноқир – минқорҳо

²⁰ Маъовил – зогнулҳо

²¹ Изқ – хӯшай хурмо

хурмо накунад. Ва маъа золика¹, чунон хурмо дӯст дорад, ки чун аз саром² фориғ шаванд, ғуроб меғардад ба талаби хурмо ва дар усули³ дарахтҳо ва шикофҳо меравад ва хурмои хушк ва дақал⁴ берун меоварад ва меҳӯрад.

Ғуробро, ки ба хоб бинанд, фосиқ бувад ва ғодир⁵. Ва ақак⁶ беҳифозу⁷ бадахд бувад.

Ғарониқ⁸ мурғонеанд мулавван⁹, аз ҷониби Машрик оянд ба ҷониби Нил бошанд ва ҷанг кунанд бо Яъҷучу Маъҷуч. Ба шаб нахуспад. Чун дар ҳаво шавад, ҷӯби дароз дар минқор гирад то сибозу¹⁰ тайр¹¹ аз вай битарсанд. Ва ҳозимро¹² ба вай масал зананд.

Фовазон мурғест дар баъзе аз биҳори¹³ мухлика¹⁴ хоя¹⁵ биниҳад ва ба ҷаҳордах рӯз бароварад бар миёни дарё, ва он ҳанғом «фовазон» хонанд. Ва то ин мурғ нопадид шавад, киштиҳо эмин бувад ва чун падид ояд, киштиҳоро дарбанданд ва касе наёрад рафт дар дарё.

¹ Маъа золика – бо вучуди он

² Саром – вақти буридани хурмо

³ Усул – бех, бун

⁴ Дақал – хурмои норасӣ

⁵ Ғодир – бевафо

⁶ Ақак – зоғи даштӣ, аққа

⁷ Беҳифоз – паймоншикан

⁸ Ғарониқ – ғурнуқаҳо (мурғҳои оби)

⁹ Мулавван – ранга

¹⁰ Сибозу – дарранда

¹¹ Тайр – парранда

¹² Ҳозим – шикастдиханда, ғолиб

¹³ Биҳор – баҳрҳо

¹⁴ Мухлика – ҳалокатовар, хатарнок, хавфнок

¹⁵ Хоя – тухм

Фарфир мургест аз он сӯйи дарёи Чин. Мурги сапед аст. Бар санг нишинад сиёҳ, он сангро «боҳат» хонанд. Ҳар одаме, ки он санг бинад, чандон бихандад, ки бимирад. Аммо агар ин фарфир бар вай нишаста бувад, амал накунад ва корвон бигзарад. Ва он ки ин мургро бикушад, гурба бар вай афтад, чунон ки бими ҳалок бувад.

Като мургест онро «исфахрӯд» хонанд. Араб масал зананд ба зиракии вай. Хоя¹ дар зери хок кунад дар биёбон, баъд аз чанд рӯз бозояд ва бар сараш нишинад. Ва ба роҳ хуспад, валекин бедор бувад. Чун андак овозе бишнавад, бипарад. Чунон равад, ки пойҳо муқайяд² бувад, исфахрӯд неку равад, монанди рафтори занон.

Аз чумлаи мургон **қакнус** шигифт аст. Ба Туркистон бувад. Бӯйи хуш дорад. Ва дар он вилоят, ки ӯ бувад, дорчинӣ набувад ва корвон он ҷо ба муддати дароз афтад, ки дар роҳ бахрҳои муҳлик³ аст. Ин мург ба Ҳиндустон равад ва дорчинӣ орад. Ва ошёнаи худ бандад бар дарахти баланд ва бар он хоя биниҳад. Ва подшоҳи он вилоят он дарахтро

¹ Хоя- тухм

² Муқайяд- баста

³ Муҳлик- ҳалокатовар, хатарнок, хавфнок

биспорад ва кас қасди он мург накунад, то бача оварад. Пас расосе¹ бар сари тир кунанд ва ба ошёни вай андозанд, то дорчинӣ ба зер ояд ва онро бардоранд. Дигар бор ошён бандад.

Ва дар шаҳрест, ки онро «Мадинат-уш-шамс» хонанд, бар ҳадди Машрик, чойе, ки шаб набувад. Ва ин мург нар аст, мода надорад. Ва Тимоси ҳаким гӯяд, аҳли ин мадина офтобпарастанд.

Чун Офаридгор хоҳад, ки вайро бача бувад, дорчинӣ чамъ кунад ва болҳо мезанад ба нерӯ ва шитоб, то оташе аз зери боли вай бидарафшад ва он дорочиниро бисӯзонад ва вай низ дар он сӯхта шавад.

Пас борон ба вақти рабиъ² биборад бар он хокистар, кирме чанд падида ояд ва бузург мешавад ва парҳо бароварад, қакнус гардад ва бар сари он дарахт нишинад ва дорочинӣ меорад. Умри вай понсад сол бувад. Ва ин мург маъруф аст, агарчи аз вилояти мо дур аст.

Косир-ул-изом³ мургест бузург, хокистаранг. Бачагонро дӯст дорад, то бачаи сақро⁴ бибарад ва бипарварад. Дар асли ҳалқи вай Офаридгор ду устухон офаридааст, синҳо⁵ аз он баромада муҳкам. Устухон дар ҳалқ гирад ва қувват кунад бар он устухон, то чун хок кунад. Ва он аз хосиятест, ки он устухон ба оҳане натвон шикаст ба осонӣ, магар бар ҷаҳд⁶, ки бар вай зананд. Ва он ҳамчунон аст, ки неши акраб, ки ба тинчир⁷ занад, сӯлоҳ кунад. Ва пас, гардани ин мург хосияти он дорад, ки устухон шиканад. Ва Офаридгорро тасарруфҳо расад, то чунин мургро дар ҳалқ дандонҳо офаринад.

Кабк мургест ороста, сару сина мунаққаш ва ҷанноҳҳо⁸ мухаттат⁹. Мода байза¹ аз нар пинхон кунад то нашиканад.

¹ Расос – сурб

² Рабиъ – баҳор

³ Косир-ул-изом – устухоншикан, ҳумо

⁴ Сақр – шохин, уқоб

⁵ Синҳо – дандонҳо

⁶ Ҷаҳд – қўшиш, талош

⁷ Тинчир – дег

⁸ Ҷаноҳ- қанот, бол

⁹ Мухаттат- хатдор

Кабӯтар мурги алуф² аст ва оммаи мардум вайро дӯст доранд. Зирак бувад ва найёк³ ва бисёрнасл. Ва ихтидо⁴ меомӯзад, ки аз сад фарсанг бозояд. Ва дар вақти сифод⁵ бўса ниҳад ва зукка кунад⁶. Ва он хоя, ки аз зукка ояд, фаррах⁷ надорад. Ва калогро хоя аз зукка ояд ва фаррах дорад. Ва кабӯтаре бошад, ки сад динор қимати вай бувад ва номахо орад аз чойҳои дур. Бошад, ки бача бист динор бошад хоя панҷ динор. Ба шаб роҳ кунад ба нучум ва бодҳои чанубию шимолӣ бишносад. Ба бол ҷанг кунад монанди даст. Аз бозу шохин тезтар бувад, валекин аз бозу шохин битарсад: биафтад, то вайро бигиранд. Ба рисолат⁸ нарро фиристанд, ки қавитар бувад ва зудтар ба сари мода ояд. Ба турфат-ул-айн⁹ аз офоқ¹⁰ ба офоқ равад. Ва агар вайро боздоранд дере¹¹ ё параш бибуранд, чун боз рӯяд, ба чойи худ ояд. Агар як параш бибуранд, очиз шавад. Ва ҳамчунин одамӣ, ки як даст надорад, натавонад давидан. Ва кабӯтар пеши занон набояд дошт, ки тақозои шаҳват кунанд, зеро ки назар кардан ба тақбил¹² ва ҷимоъ шахвати мурдари зинда кунад.

Аз киёсати¹³ кабӯтар гуфтаанд, ки Бобувайҳ гуфт, ҷуфте кабӯтари тайёр¹ доштам ва ҷуфте мақсус². Чун султон маро маҳбус кард,

¹ Байза - тухм

² Алуф – унсгиранда

³ Найёк – айёр

⁴ Ихтидо – роҳёбӣ

⁵ Фисод – ҷуфтшавӣ

⁶ Зукка кунад – бо минқор дона диҳад

⁷ Фарах – ҷӯча

⁸ Рисолат – нома

⁹ Турфат-ул-айн – лаҳза, ҷашмак задан

¹⁰ Офоқ – минтақа, сарзамин

¹¹ Дери - дуру дароз

¹² Тақбил – бўса кардан

¹³ Киёсат – зиракӣ, доноӣ

муддате пас раҳо кард, бачагони мақсус бузург шуда буданд. Гуфтам «Субҳоналлоҳ! Ин бачагон чӣ хӯранд, ки натавонанд паридан»?

Баъд аз соате кабӯтари тайёр бозомад. Ин ҳар ду бачаи мақсус бидавиданд ва минқорҳои тайёр даргирифтанд, то зукка дар даҳони эшон кард.

Ҳикоят

Гӯянд, малике канизаке харида буд неку. Муддате бо вай буд. Мардро наметавонист дидан. Дармонд. Аз ҳакиме пурсид, ки ҳол чунин аст ва шахвати ин канизак мурда шуд. Ҳаким бифармуд, ки дар он хона, ки вай аст, ҷуфте кабӯтар медоред.

Вай ҷуфти кабӯтар пеши вай фиристод. Канизак медид, ки нар болои мода бозӣ мекард аз зукқаву тақбилу чимоъ. Шахвати мурдаи зан ба ҳаракат омад ва тақозои мард кард.

Ва бидон, ки кабӯтарро ба тозӣ «ҳодӣ»³ гӯянд. Ва беҳтарин кабӯтар кабӯд бувад ва сиёҳ сӯхта бувад ва сапед заиф бувад. Ва кабӯтар чун пир шуд, бўса наниҳад. Ва бошад, ки ду мода ҷуфт шаванд ва ҷаҳор хоя бароваранад, валекин бача надорад. Ва хоя аз овози уд об шавад. Ва беҳтарин бачаи вай дар баҳор ва подиз⁴ бувад ва дар зимистону тобистон бад. Ва дар соле як бор нару модаро аз якдигар ҷудо кунанд, то орзуманди якдигар шаванд ва хоя табоҳ накунанд. Кабӯтарро ҳулба⁵ ва зираву нонхоҳ суд бувад, кундур⁶ дар бурчи вай бисӯзонанд, суд дорад. Агар саътар⁷ ё анчили⁸ хушк бикӯбанд ва ба вай диҳанд, аз он бурҷ ҷудо нашавад. Боли кабӯтар ба ангуштари заррин доғ кунанд, аз он бурҷ напарад. Ин хосият аз зар аст, на аз ангуштарӣ. Агар чанд даста судоб дар бурҷ ниҳанд, далаву гурбаву мор аз он гурезанд. Агар хуни кабӯтар дар сояе хушк кунанд ва бисоянд ва дар ҷашм кунанд, торикӣ ва шабкӯрӣ бибарад. Гӯшти кабӯтар меъдаро табоҳ кунад.

Каргас «наср» аст. Баъзе заиф бошанд, баъзе қавӣ. Мурғест сақил⁹. бисёрхор, чандон бихӯрад, ки пар натавонад паридан, пас ба васабот¹⁰ меҷаҳад ва меафтад, то боло гирад, табақа табақа ва ҳаво

¹ Тайёр – парвозкунанда

² Мақсус – болбурида

³ Ҳодӣ – роҳнамо

⁴ Подиз – пойиз, тирамоҳ

⁵ Ҳулба – пӯдина

⁶ Кундур – бухур

⁷ Саътар – кокути

⁸ Анчил – анчир

⁹ Сақил – вазнин, бузург

¹⁰ Васабот – ҷаҳишҳо

дар зери чанох¹ оварад, он гаҳ ба таярон² қодир шавад. Овози ҳавл³ дорад. Бузургтарин силоҳи вай бонг аст ва қувват. Ва чун чашми вай торик шавад, захираи одамӣ хӯрад ва дар чашм молад, то нек шавад. Аммо чанги вай чун чанги хурӯс бувад, кунд ва кӯчак. Валекин часуру шучоъ бувад. Аз ҳеч чиз натарсад, магар аз хуффош⁴. Модои каргас ошёна бандад аз балги⁵ чанор, зеро ки хуффош аз балги чанор тарсад ва агар хуффош бар дарахти чанор ояд, бимирад.

Хикоят

Гӯянд, ки Сулаймон (а) ба каргас бигзашт, ки бо заб⁶ муҳокот⁷ мекард: Каргас гуфт: «Ачабе мебинам. Халқе меравад ба ду по ва таом ба даст бар даҳон мебарад ва сухан мегӯяд».

Заб гуфт: «Агар чунин аст, ки мегӯӣ, маро аз қарри дарё бароварад ва туро аз ҳаво ба зер оварад ва олабро бигирад. То вай бошад, ҳеч ҳайвонро ҳукм набошад».

Ва гӯянд, каргас ба боло бар шавад миқдори тираст⁸ фарсанг. Ва аз вай бӯӣи мушк ояд, ба ҳосияте, ки дар чавҳари вай аст. Чунон ки худхуд гандад, ба ҳосияте, ки дар вай аст. Баъзе гӯянд, ки ин бӯӣи хуш аз он аст, ки каргас оху хӯрад ва нофаи мушк хӯрад.

Куланг «куркӣ» аст. Мурғест маъруфу ваҳшӣ. Кас набинад, ки хоя кучо ниҳад. Ва зимистонгаҳ вай падид нест, ки кучо бувад ва рабиъ⁹ ба Ироқ ояд бо бача ва ҳариф¹⁰ бозгардад.

Ва дар китобе ёфтам, ки дар баҳри Мухит сангест мураббаъ, ба зимистон ҳамаи мургони куланг он ҷо бошанд ва хоя бар он санг ниҳанд. Ва эшонро раисе бувад, ки пешрав бувад ва дигарон аз паси

¹ Чаноҳ – қанот, бол

² Таярон – парвоз

³ Ҳавл – ҳавфнок

⁴ Хуффош – кӯршабпарак

⁵ Балг – барг

⁶ Заб – суғмор

⁷ Муҳокот – хикоя, нақл

⁸ Тираст – сесад

⁹ Рабиъ – баҳор

¹⁰ Ҳариф – тирамоҳ

вай раванд. Ва ҳар кулангери, ки чуфт бимирад ё чойе гирифтор шавад, ҳамтои вай нолад ва хурӯшад. Пас, вайро ба раис кунанд ва гӯянд: «Чун якери чуфт бимирад, беш бихӯрад, то бимирад, ки тоқати фироқ надорад».

Ва аглаб, дар ҳаво раванд, тоқ бошанд. Ва ба шаб бар лаби об нишинанд. Пой дар об доранд, то хоб бар эшон галаба накунад ва якери посбон кунанд ва пой бардорад, то нахуспад. Агар душмане бинад, фарёд кунад. Чун монда шавад, бихуспад ва дигарери ҳарас¹ кунад.

Кунгур мургест ба Табаристон. Вақти рабиъ² зоҳир шавад. Чун зоҳир шуд, асофир³ дар дунболи вай меравад ва ҳамаро зукка мекунад⁴. Чун шаб дарояд, якери бирабояд ва бихӯрад. Чун рабиъ бигзарад, нопадид гардад. Алӣ ибни Зайд гӯяд, ин мург чандон аст, ки фоҳтае. Дунболе дорад чун дунболи бабго⁵ муаккаф⁶.

Гунчишк мургест ҳасис ва бисёр мазаррат⁷. Чун муш бонг занад мӯзӣ⁸, хона бирон⁹ кунад, гӯшту мевахоро табоҳ кунад. Устухони вай музир бувад ба меъда ва реш кунад. Ҳар ҷо ки вай бувад, мор қасди вай кунад. Бачаи вай чун бемор шуд, берун аз ҳад битарсад. Гунчишк, саг ва ҳасӣ¹⁰ мавсуфанд ба шиддати ватъ¹¹: агар гунчишке бар боми хона биравад, овози пояш ба зер ояд ва агар филе биравад, ҳеч овозе наояд.

Бачаро луқма диҳад, зукка накунад. Мода зишт буваду бешармтару густохтар ва нарро лиҳяи¹² сиёҳ бувад. Ва хонае, ки мардум аз он ҷо бираванд, вай низ биравад.

Лаклак¹³ мургест ҳасис, дарозгардан ва дарозпо. Ва ба ҳамаи вилоятҳо бошад. Мор хӯрад.

¹ Ҳарас – посбонҳо

² Рабиъ – баҳор

³ Асофир – гунчишкҳо

⁴ Зукка мекунад – бо минқор дон медиҳад

⁵ Бабго – тутӣ

⁶ Муаккаф – қач

⁷ Мазаррат – зарар

⁸ Мӯзӣ – озоррасон

⁹ Бирон – вайрон

¹⁰ Ҳасӣ – ахташуда

¹¹ Ватъ – қадам, пой

¹² Лиҳя – риш

¹³ Лаклак – лаклак

Ҳикоят

Шахсе гуфт, хояи калогии сиёҳ бардоштам ва бар ошӯни лаклак ниҳодам. Чун бача баровард, нар бо мода ҷанг мекард.

Рӯзе нар бипарид ва бозомад. Чанд ҳазор лаклак баромад ва он модаро мезаданд. Калогӣ баромад ва он бачаро бирабурд ва ба ошӯни худ бурд. Он лаклақон биоромиданд.

Максуд аз ин он аст, ки ки фасод дар миёни мургони маҳмуд¹ нест.

Ҳикоят

Гӯянд, яке қасди бачаи лаклак карду ба хона бурд. Лаклак перомуни хона мегардид.

Пас, бирафт море биёвард ва дар сарои эшон андохт, то аз вай ба ранҷ омаданд ва бачаи лаклак ба ҷой боз бурданд.

Макко мургест, бонге занад тез. Ва Ҳишом ибни Солим гӯяд, море қасди хояи макко кард. Хоре биёвард ва болои сари мор мегардид ва мор даҳон фарроҳ мекард. Макко он хор дар минқор дошт. Дар ҳалқи мор андохт. Ва мор ба он ҳалок шуд.

Худхуд мургест ораста, валекин гандад. Бухоре, ки аз об барҳезад, бинад.

Ҳикоят

Сулаймон алайҳи-с-салом ҷоӣе фуруд омад, ки об набуд. Худхудро талаб кард, наёфт. Баъд аз соате, омад ва гуфт: «Аз замини Сабаъ меоям. Маликаеро дидам бо лашкаре, валекин офтобро мепарастид». Сулаймон (а) номае набишт, ба худхуд дод, ки то ба Билқис расонад.

Билқис ба тоат омад. Худхуд бозомаду гуфт: «Эй Сулаймон, ту бар сари об фуру омадӣ ва об металабӣ»? Чун заминро биканданд, об баромад.

Ибни Аббосро пурсиданд, ки «Худхуд обро дар зери замин бинад, чаро домро набинад, то дар гарданааш ояд»?

¹ Маҳмуд – ҳуб, писандида

Гуфт: «Изо чоа-л-қазоу ғамия-л-басар» (*Вақте ки тақдир ояд, чашм кӯр шавад*).

Ва бидон, ки он хосияти худхуд буд, чунонки гуроби¹ Нӯх ва химори² Узайр ва зиъби³ Уҳбон.

Ва худхуд лона аз палидӣ бандад бар гӯрхо. Ба вақти баҳор, ба вақти тулуи офтоб даҳон боз кунад, магас аз шиками вай барояд. Ва хар чо ки худхуд бувад, заб⁴ ва заминсунб⁵ набошад.

Ду чашми худхуду харчанг хушк кунанд, бисоянд ва дар чашм кашанд, пеш аз баромадани офтоб, чойе ки об хоҳад овардан: агар бухоре бинад, ки бармехезад, об наздик бувад, бибояд кандан. Чашми худхуд дар зери болин ниҳад, хоб орад.

Араб гӯяд, модари худхуд бимурд, вайро бар сар гирифт, он тоҷ гӯри модараш аст. Худхуд чун пир шавад, зишт гардад: сари бузург, тани кӯчак, минқори дароз, болои⁶ кӯтоҳ. Аммо ба чавонӣ латиф бувад. Гӯшти худхуд хифз афзоят багоят ва ин мучарраб⁷ аст.

Хумо мургест хучаста. Дар вилояти Балосугун бувад ва дар хар муддате зохир гардад ва гирди шаҳр мегардад ва он гаҳ бар сари шахсе нишинад, он сол фарохӣ бувад. Пас, иттифоқ карданд, ки бар сари хар кас, ки нишинад, ўро малик кунанд ва ўро подшоҳӣ диҳанд.

Пас, рӯзгоре дароз ин хумо нопадид шуд. Рӯзе ҳиндуе бо шахсе мерафт ва мегуфт: «Агар хумо бар сари ман нишинад, вилояти Балосогун хароб кунам». Хумо ба зер омад ва ба сари ҳинду нишаст. Мардуми шаҳр ҳинду ро подшоҳ карданд. Ва оламо хароб мекард.

Рӯзе ин ёр вайро гуфт: «Раҳмат кун бар халқ»!

Ҳинду гуфт: «Ман ҳашми Худоам. Маро мусаллат карда⁸. Агар халқи Худо нияти неку кардандӣ, бар сари ту нишастӣ. Чун бадниятанд, лочарам бар сари ман нишаст».

Яроа парандаест ба шаб парад, монанди шихобе. Чун ба рӯз парад, оташ нанамояд.

Ба **Арминия** мургест сурх ва бар сари дарахтҳо нишинад. Агар хоҳанд, ки бар вай ханданд, бачаи вайро ба заъфарон биолоянд ва бар лона ниҳанд, мода вайро ба дар андозад. Ва ба Арминия гуле

¹ Ғуроб – зог

² Ҳимор – хар

³ Зиъб – гург

⁴ Заб – сузмор

⁵ Заминсунб – облудзак

⁶ Боло – кад

⁷ Мучарраб – таҷрибашуда

⁸ Масаллат карда – гумошта

бошад, ки ба яроқон суд дорад, он мурғ он гулро биёрад ва пеши бача ниҳад.

Офаридгор ҳар ҳайвонеро фаҳме додааст.

Мургест аз он сӯйи **Искандария**, бар дарахт нишинад ва парҳо андозад ва ҳар паре захм кунад чун тир. Сӣ бача бароварад. Дунболе дорад дар паси пушт оварад, бачагонро бар дунбол нишонад, меравад. Бачагонро мебарад то он ғах, ки бузург шаванд ва бипаранд ва ин мурғ дар умрон¹ набошад ва нагузоранд, ки қаттол² аст.

Ба ҳудуди **Барбар** мургест аз ҳазор гуна овоз кунад. Вайро биёмӯзанд. Ҳар рӯз бист мурғро аз шакли хеш биорад, то сайёд эшонро мегирад, пас, биравад ва дигаронро орад.

Ба ҳудуди **Хазарон** мургест обӣ, чандон, ки фил. Одамиро рабояд ва хару говро ба боло барад, биандозад.

Ҳикоят

Бозаргоне ҳикоят кард, ки дар ҳудуди Хазарон будам бар соҳил. Ниғах кардам, дар сахро хиргоҳҳо дидам, ки ҳаракат мекард. Қасди он чойгоҳ кардам, чумла дар ҳаво рафтанд ва аз он сӯйи дарё фуру омаданд.

Пурсидам аз мардуми он диёр. Гуфтанд: «Он на хиргоҳ бувад, ки он мургонанд, ки аз дарё бароянд, бар он соҳил гарданд, ҳар яке чандон, ки гунбаде. Ва ба ҳудуди мо бисёр харобӣ кунанд».

Мургест бузург, ҳар як чандон, ки гӯсфанде ва ба умрон³ набошад. Муҳаммад ибни Иброҳим гӯяд, Маъмун кас фиристод, ки ба кӯҳи **Дубованд** равад ва аҳволи Заҳҳок бидонанд.

Гуфт, он чо рафтам, мургонеро дидам бузург, сапед, бар сари куллаи кӯх. Ва дар миёни барф кирмҳо дидам, ҳар яке чандон ки дарахте, мерафт ва шикофта мешуд ва об равон мешуд. Ва он мургон пӯстҳои эшон мерабуданд.

Пас, пиреро дидам. Гуфт: «Агар хоҳӣ, ки Заҳҳокро бинӣ, бо ман биё!»

Бо ӯ ба қадри сад араш⁴ бирафтам, дари оҳанин дидам бар он мисморҳо⁵ зада, бар ҳар мисморе набишта, ки бар он чанд нафақа кардаанд.

¹ Умрон – ободӣ

² Қаттол – ҳалокатовар

³ Умрон – ободӣ

⁴ Араш – газ

⁵ Мисморҳо – меҳҳо

Ва ғуфт: «Ин дев ин чо маҳбус аст. Кас мутаарризи¹ вай нашавад, ки аз вай ба ранҷ оянд». Гуфт, онро раҳо кардем ва бозғардидем. Ва чамоате бар онанд, ки Захҳок дев буд, на одамӣ.

Ва ба ҳудуди **Зангбор** мурғест монанди фохта. Қўти² вай мор

бувад: вайро бирабояд ва биандозад, то ҳалок шавад ва бихӯрад.

Ба **Сабалон** мурғест, ба корд кушта нашавад, мағар ба санғ. Чунон ки дар Чин мурғест, дар оташ бувад насӯзад ва аз об бимирад.

Мурғест ба **Мовароуннаҳр**. Ҳар мурғе, ки бар вай расад, бо вай сифод³ кунад. Ҳар вақте ки бачае биорад аз лавни⁴ вай, аз дунболи вай меравад ва минқор мезанад, то ҳояи вай табоҳ кунад. Ва забони

¹ Мутаарриз – кордор

² Қўт – ҳурук

³ Сифод кунад – чуфт шавад

⁴ Лавн – ранг

нобакорро ба вай масал зананд. Нарӣ заиф дорад ва мода некутар бувад. Ва мурғи мазмум¹ аст ба ҷиҳати фасоди вай.

Бозарғоне гуфт, ки мо дар канори дарё марафтем бар сохили Мухит. Санғҳои азим дидем монанди булур ниҳода, ҳама мудаввар. Дар он мутааҷҷиб² мондам. То яке аз он биафкандам, шикаста шуд ва зардаи вай чандон, ки таште берун омад ва сапеда равон шуд.

Ғаввосон гуфтанд, «Хояи³ ҷонварест обӣ». Ва ғӯянд хояро дар вилояти Ашкноз оваранд, бар шутуре баста.

Дар Ҳиндустон мургест бузург, даҳони фарох дорад ва ҳавсалаи⁴ бузург, чандон ки ровия⁵. Дар биёбоне, ки об набошад, обро биёрад ва мургони беадад пеши вай оянд ва аз минқори вай об меҳӯранд. То ҳарчанд дар ҳавсалаи вай об бувад зукқа кунад⁶, дигар бор об оварад.

Ва бидон, ки мургон баъзе мутаваккиланд⁷ ва баъзе касуб⁸, баъзе нобино чун хуффош⁹. Ва ҳулд даҳон боз кунад, то мағас дар даҳони вай равад, он ғаҳ бихӯрад. Ва дар дарёи Ҳиндустон мурге лона бандад дар миёни об аз хошок ва онро муҳкам бисозад, он ғаҳ хоя бар он ниҳад ва ба қурби¹⁰ понздаҳ рӯз бачаро бипаронад. Ва Офаридгор вайро ниғаҳ дорад аз мавҷҳо, ки киштиро зеру забар кунад ва бишканад.

¹ Мазмум – нохуш, нописанд

² Мутааҷҷиб – ҳайрон

³ Хоя – тухм

⁴ Ҳавсала – ҳӯрдон

⁵ Ровия – машки бузург

⁶ Зукқа кунад – бо минқор диҳад

⁷ Мутаваккил – таваккалкунанда

⁸ Касуб – бадастоваранда

⁹ Хуффош – қуршапарак

¹⁰ Қурби – наздики

* * *

Ин миқдор аз аҷоиби мургон гуфта омад. Ва мо ёд кунем сайд кардани мургон:

Агар ҳабб-ун-нил¹ ва кундус бикӯбанд ва ба гумизи² буз тар кунанд ва аз он ҳаббаҳо³ созанд монанди Ҳиммас⁴ ва дар зери дарахте бар оташ кунанд, чун дуд ба эшон расад, ҳама ба зер афтанд. Ва он кас, ки ин сӯзонад, биниро баста ниғаҳ дорад ва илло⁵ зиён дорад. Ва агар ин мурги афтодаро бишуранд⁶, ба хуш боз ояд.

¹ Ҳабу-н-нил – аҷабғиёҳ

² Гумиз – пешоб

³ Ҳаббаҳо – донаҳо

⁴ Ҳиммас – нахуд

⁵ Ва илло – вагарна

⁶ Бишӯранд – бишӯянд

РУКНИ ДАҲУМ

Дар баёни чаҳорпоён ва ҳайвоноти бузург

Оху ҳайвони латиф аст, гардани неку ва чашми неку дорад. Бар бачаи худ меҳрубон бувад. Агар сайёд бачаи вай бигирад, чунон бинолад, ки ҳалок шавад. Ва агар на, забонаш дар даҳон хушк шавад, аз басе, ки бонг занад. Ва магас забонаш бихӯрад ва забонро бихояд ва бирезад.

Оху ба наздики дарё бошад, мохиро дӯст дорад, ба соҳил ояд. Моҳиён низ дидори эшон дӯст доранд. Сайёд пӯсти оху дарпушад ва дар об равад. Моҳи чун пӯсти оху дид, рӯй ба вай ниҳад, сайд шавад.

Ва оху бинотари ҳамаи ҳайвонот аст. Бӯйи даҳонаш хуш бувад. Ҳанзалу оби шӯр хӯрад. Хунфусо¹ бар оху афканад, бимирад. Зеро ки оху Қамаррост ва хунфасо Зухалро.

Арс чонваре аст дар беша. Як сурв² дорад ва чаҳор сӯлоҳ дар вай бувад. Бод дар вай ояд, овози хуш кунад, чонварон бар вай чамъ шаванд.

Ва гӯянд, малике арсеро бигирифтун сурви вай пеши худ насб кард, дар маҳабби³ бод ва аз он овозе омад дилгушо. Агар вошгун⁴ бинҳодӣ, овозе омадӣ, ки гирия бар шунаванда афтодӣ.

Бидон, ки асп чонвари шариф аст ва таркиби неку дорад ва қуввати тамом дорад. Ва чун Сулаймон алайҳи-с-салом аспонро арз меод⁵, намози дигар фавт кард. Сабаб он буд, ки вайро гуфтанд: «Дар фалон саҳро аспони баҳрианд».

Сулаймон алайҳи-с-салом чинниёнро гуфт: «Ин аспонро бигиред!»! Натавонистанд гирифтанд. Пас, чашмае буд он аспон аз он об хурдандӣ, пури хамр карданд, эшон бихӯрданд, маст шуданд, чинниён бар он нишастанд ва пеши Сулаймон алайҳи-с-салом оварданд.

Вай бар эшон машгул буд, то офтоб фуру рафт ва намози дигар фавт кард. Ҳашм гирифт ва шамшер бардошт ва ҳамаро гардан бизад.

Алии Муртазо (р) гӯяд, доғ мекард бар гардану соқҳо ва ба каффорати он сабил кард⁶. Ва гӯянд, ки аспон шарт карданд бо Сулаймон алайҳи-с-салом, ки «Занон бар мо нанишинанд». Ба ин

¹ Хунфусо – гамбусак, қунгуз

² Сурв – шох

³ Маҳаб(б) – ҷойи вазидан

⁴ Вошгун – вошгун, сарнагун

⁵ Арз меод – намоиш меод

⁶ Сабил кард – бахшид

шарт аз дарё баромаданд. Чун занон бар асп барнишстанд, болхо пинхон карданд.

Ва аз хоси асп тезбинӣ аст. Ва он чӣ мавсуфанд ба тезбинӣ: аспу уқобу худхуд ва гурба. Асп дар шаб чизҳо бинад. Ва асп бо модару хоҳар чимоъ накунад. Ва аспро таҳол¹ набувад, чунон ки мохиро шуш набувад. Ва араки асп захри қотил бувад. Агар асп бар асари гург биравад, суст гардад. Аз ҳайвонот раъноӣ асп кунаду одамино хурӯсу товус. Сунби асп агар зери ҳомиле² бисӯзонанд, бачаи мурда биёварад. Мучарраб³ аст. Агар сунби вай бар сона⁴ соянд ва ба ҳамр даромезанд ва бар зухор моланд чанд бор, санг дар масона бишканад ва ба бавл⁵ берун ояд. Агар асп хунфусо⁶ хӯрда бувад, обу зайт⁷ бояд додан. Агар гумизаш⁸ бигирад, гумизи одамай бар шикамаш моланд, бигушояд. Умри асп чихилу панҷ сол бувад. Дандони ҳама ҷонварон дар пирӣ сияҳ шавад, аз он асп сапедтар гардад. Аспро захра ва таҳол⁹ набувад. Магас бар чашми асп нашинад, чашм бар ҳам занад, магасро бидушад. Модии чун бимурд, дигар модии бачаи вайро шир диҳанд. Асп шинов¹⁰ неку барад, магар ки чап бувад, шинов надонад ва гарқ гардад. Асп аз сояи худ дар об тарсад. Бо шутур душманӣ дорад. Чун боди Шимол хоҳад омадан, рӯй бар он ҷониб ниҳад. Зани пир чун пой бар гӯшти асп ниҳад, ҳарорате бинад дар худ чун таб. Асп аз бӯи зарних¹¹ бимирад. Ва асп таби латиф дорад. Модии обистан аз ганди¹² ҷарог куштаи бачаро бифканад. Бисёр хӯраду бо он ҳарорат, ки дар вай аст, меъдаи вай ҷавро ҳазм натавонад кардан.

Ва ҳамчуни асп обӣ аз дарёи Нил барояд ва аҳли он ноҳият аз вай ба ранҷ бошад. Заръхоро¹³ бихӯрад ва он гаҳ қай кунад ва донро дигар бор бозрӯяд. Аспи обию наҳанг ҳар яке вилояте дорад, ки яке дар вилояти дигаре наравад. Ва асп обири сумб шикафта бувад, монанди сумби гов ва дунболаш кӯтоҳ бувад, чун дунболи ҳук, ва бонги асп кунад ва қомати кӯтоҳ дораду пӯсти саҳт. Ва чун аз дарё барояд, рӯй дар дарё дорад ва аз пас боз меравад ва об ниҳаҳ медорад ва бошад, ки бачаи вайро бигиранду бипарваранд. Ва асп обӣ

¹ Таҳол – талҳадон

² Ҳомил – ҳомиладор

³ Мучарраб – таҷрибашуда

⁴ Сона – уғур, ғурак

⁵ Бавл – пешоб

⁶ Хунфусо – гамбусак, қунғуз

⁷ Зайт – раған

⁸ Гумиз – пешоб

⁹ Таҳол – талҳадон

¹⁰ Шинов – пино

¹¹ Зарних – зарник (таркиби ғуғирд ва арсинек)

¹² Ганд – бӯи бад

¹³ Заръ – зироат

чандон биравад бар сохил, ки об мавч занад ба вақти мад¹. Ва зиёдат шудани Нил ба сайри ин асп бидонанд, зеро ки об пеш аз он бинаравад, ки асари сунби вай бошад. Ва дар Нил наҳанг бошад бисёр. Ваагарна Офаридгор аспи обиро душмани наҳанг кардӣ, халқ ба ранҷ омадӣ. Ва асп наҳангро хӯрад бисёр.

Ва дар дарёи Кулзум аспи оби азим бувад, монанди кӯҳ, то лангари киштӣ бошад, ки дар гӯши вай равад ва вай киштиро мебарад: ними тани болои вай ба асп монанд ва ними тани вай ба мор монанд.

Ва ба ноҳияти Буст ҷойе аст, онро «Ҷармақ» хонанд, дар он ду чашмаи азим аст, яке софӣ: дар ин чашма, асп баҳрӣ аст ва он дигар одами баҳрӣ.

Гӯянд, деҳе аст миёни Нишопур ва Тӯс, «Су» гӯянд ва он ҷо чашмае аст, онро «Суруд» хонанд, гӯянд, дар он асп баҳрӣ аст. Ва Маҳмуди Ғазнавӣ ва Амр ибни Лайс қасд карданд, ки қарри вай бидонанд, натавонистанд. Ва амири он ҷо аспи модӣён дошт, асп баҳрӣ бо вай гушнӣ кард, бачаи муламма² аблақ³ бизод, дирам – дирам. Чун бузург шуд ба он чашма рафт.

¹ Мад(д) – баланд шудани мавчи об

² Муламмаъ – дурага

³ Аблақ – ало

Астар¹ хайвонест табъи бад дорад. На ақим аст на бача зояд. Ва агар бизояд, бимирад. Сифод² ва чимоъ бисёр кунад. Падари вай хар аст, модари вай асп. Умраш дарозтар аз умри холоён³ ва аммоён⁴ бувад ва аз хар ду хислатҳои бад омӯзад. Чун кабӯтари роибӣ, ки асли вай аз варашон⁵ бувад: на ҳидояти⁶ кабӯтар дорад ва на умри варашон. Ва ҳамчун ҳасӣ⁷, ки на ба дараҷаи фахл⁸ бувад, на ба дараҷаи занон. Ва ҳамчун шабут⁹, ки аз миёни зачар¹⁰ ва бунӣ¹¹ ояд. Ва астарро рафтори нарм бувад: на ба тезии асп, на ба гарони хар.

Ва Пайгамбар алайҳи-с-саломро астар буд, онро Муқавқис фиристод ба ҳада.

Аммо хосияти астар:

Хар кӣ дили астари нар бичӯшонад ва бисояд, хар зане, ки бихӯрад, бор нагирад. Агар сунби астар бисӯзонанд ва панҷ дирам ба равгани мурд ва қуст¹² биёмеzанд ва бар сари аслаъ¹³ моланд, мӯй бароварад. Ва агар панҷ қатра хун аз гӯши астар ба оби борон биёмеzанд ва бихӯранд, таби дикро бибарад. Ва аз паси он оби ҷав бихӯранд. Агар санге, ки астар ба он мароға кунад¹⁴, дар зери моида¹⁵

¹ Астар – ҳачир

² Сифод – чуфтпавӣ

³ Холоён – тағоён

⁴ Аммоён – амақҳо

⁵ Варашон – кумрӣ

⁶ Ҳидоят – роҳёбӣ

⁷ Ҳасӣ – ахташуда

⁸ Фахл – мард

⁹ Шаббут – капур, карп (навъи моҳӣ)

¹⁰ Зачар – озодамоҳӣ, тосмоҳӣ, ховёр

¹¹ Бунӣ – навъи моҳӣ

¹² Қуст – қуст (уди ҳиндӣ)

¹³ Аслаъ – кал

¹⁴ Мароға кунад – биғалтад

¹⁵ Моида – дастурхон

ниханд, кас таом нахӯрад, то биандозанд. Агар марди ошиқ мароға кунад чойе, ки астар марога кунад, ишқи вай бишавад. Агар касе бихоҳад, ки зан обистан нагардад, дили астар бирён кунад ва ба чӯби дарахте, ки бор наёрад, он гаҳ гумеzi¹ хасi² бар вай фишонад ва қадре дар пӯсти астар ниҳад ва ба ресмон ба бозуи зан бандад, ҳаргиз обистан нагардад.

Ин миқдор аз қавли ҳукамо нақл кардем.

Бабр чонварест чаҳанда. Дасту панҷаи қавӣ дорад ва шер аз вай

тарсад, зеро ки бабр чаҳанда бувад ва аз дур бичаҳад, бар гардани шер нишинад ва вайро меҳӯрад.

Ва миёни шер ва бабр адоват³ аст, чунон ки миёни мору уқоб ва гудофу⁴ бума⁵. Ба рӯз бума бачаи гудофро бирабояд.

Бабр дар хоб душмани азим бувад. Аз сибоъ⁶, он ки одамиро хӯрад, бабру шеру гург бувад. Бабр чун пир шуд, шикори мардум накунад ва қасди кӯдакон накунад, ба хилофи гург. Агар аз андоми бабр хун биёяд, девона шавад. Ва ҳамаи дадон⁷ аз бабр тарсанд. Чун бемор шуд, сагери бихӯрад, беҳ шавад.

Буз чонварест латиф ва чинсест аз гӯсфанд, илло⁸ он ки дунба надорад ва аз гӯсфанд бадзаҳратар бувад. Ва аз пеши гӯсфанд равад, ё аз шараф аст ё аз бадзаҳрагӣ.

Ва аз хоси буз он аст, ки шерро бинад, пеши вай давад ва буйи шер бишнавад⁹, бимирад ва чун шер гоиб шуд, зинда гардад. Ва аз зиракии буз он аст, ки чун бемор шавад, шибрам¹⁰ ё сақмунӣ¹¹

¹ Гумез – бешоб

² Хасӣ – ахташуда

³ Адоват – душманӣ

⁴ Ғудо – калогӣ сиёҳ

⁵ Бума – бум

⁶ Сибоъ – дарандагон

⁷ Дадон – ҳайвоноти ваҳшӣ

⁸ Илло – магар

⁹ Бишнавад – бӯяд, ҳис кунад

¹⁰ Шибрам – говкушак (ғиёҳ)

¹¹ Сақмунӣ – маҳмуда (ғиёҳ)

бихӯрад, нек шавад. Ҳар кӣ косае созад аз тарафо¹ ва бузро аз он об диҳад, чун бузро бикушад, таҳолаш² набошад. Ва ҳамчунин, одамиро. Агар сурви³ буз дар зери болиш ниҳанд, хоб орад. Агар булури ҳиндӣ сурати бузе бар он кунанд ва дар зери болини кӯдакон ниҳанд, нагиряд ва хоб орад. Ба худуди Ғунд бузест куҳӣ, сурвхо дорад дароз, пӯсти вай биканад, ҳар киро кулинч⁴ бувад, дар миёни он пӯст равад, кулинчро бикушояд ва ба он вилоят амал кунад. Шири буз судманд бувад ба дик.

Искандарро ба шири буз парвариданд. Доро ибни Доро малике буд ба вилояти Эрон ва Файлафус малике буд ба Рум, миёни ҳар ду адовате⁵ бирафт. Вузаро гуфтанд: «Умр дар сари қитол⁶ рафт. Бо якдигар қаробат кунед»!

Файлафус духтаре дошт, номи вай Амурия, ба писари Доро дод. Обистан шуд аз вай. Душманон ҳасад карданд, Дороро гуфтанд: «Ин Амурия духтари ҳаҷҷомест⁷, на они Файлафус». Амурия битарсид. Писар бизод дар Искандария. Вайро дар горе пинҳон кард ва ду гавҳар ба бозуи вай баст ва ҳар рӯз бузе аз галла ба он гор омадӣ ва вайро шир додӣ.

Қисса ба Доро бурданд, ки писаре ёфтем ба ин сон. Вайро «Искандар» ном кард ва вайро бипарварид.

То Доро бимурд ва мулки Доро, Искандар бигирифт. Ва ба Рум расид ва малики он бимурда буд ва мамлакат ба духтари вай расида. Амурия рӯзе вайро бидид, вайро бишнохт ва вайро роҳ дод, сарҳангӣ ба вай дод. Сарҳангон ҳасад карданд ва гуфтанд: «Искандар абрас⁸ аст, нашоёд, ки сарҳангӣ ба вай диҳанд».

Амурия вайро бараҳна кард, ду муҳра дид бар бозуи вай. Бидонист, ки писари вай аст ва мамлакат ба вай дод.

Ва ин ҳикоят ба бисёр иборатҳо ёфтем. Баъзе ғӯянд, Амурия аз нафхаи⁹ фариштае обистан шуд ба Искандар. Вайро бигурезонид. Бузи куҳӣ вайро шир дод, то парварда шуд.

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки буз шири вай мувофиқи одамӣ аст.

Ва бузи нар мешро¹⁰ наталабад ва ғӯсфанди нар бузро наталабад. Ва буз ҳаштод ҳаяҷон¹ бикунанд ба рӯзе. Бузи нар, ки рамад аз галлае, дар галла оранд ва ришаш бистаранд, дигар нагурезад.

¹ Тарфо – чӯби газ

² Таҳол – талҳадон

³ Сурв – шох

⁴ Кулинч – печиши рӯдаҳо, дарди хала

⁵ Адоват – душманӣ

⁶ Қитол – ҷанг

⁷ Ҳаҷҷом – ҳичоматкунанда, хунгир

⁸ Абрас – пес

⁹ Нафха – дам

¹⁰ Меш – ғӯсфанд

Ба Мовароуннахр анкабуге бувад кӯтохпо, саммӣ² бувад, буз онро бихӯрад, фарбех шавад. Бузи кӯхӣ аз даҳ найза болои кӯх ба зер чаҳад ва ба сурв³ ба замин ояд. Гӯянд, дар сурви буз ва аз он гови кӯхи сӯлох ист⁴, аз он нафас зананд. Ва адади соли умри ӯ банди сурви ӯ бошад: ба ҳар соле гурӯҳе ба он падида ояд. Ва алаф дар даҳон гираду пеши мода оварад. Чун вайро бигиранд, аз пайи вай ояд ва бознагардад, то зинда бувад.

Бузина⁵ манкут⁶ бувад. Чун бузург шавад, якранг гардад. Бузина мамсӯх⁷ бувад. лиқавлиҳи таоло: «...куну қирадатан хосин⁸» (...бузинаҳои хоришуда бошед).

Офаридгор фармуд бани Исроилро, ки рӯзи шанбе моҳӣ нагиранд. Домро рӯзи одина⁹ дарафкандандӣ ва рӯзи якшанбе баркашидандӣ. Эшонро бузина кард. Ва бузина ҷонварест аз ниточи¹⁰ эшон.

Баъзе гӯянд, эшон се рӯз бимонданд ва он гаҳ бимурданд. Ин бузина ҷинси дигар аст.

Дар вилояти Ҳабаша бештар бошад. Ва чандон, ки гове бошанд ва чандон, ки гурбае. Ва ба Ҳабаша бо вай бозӣ кунанд: якеро бар саге нишонанд ва ҷӯбу камон дар дасти вай ниҳанд.

¹ Ҳаяҷон – ҳамёза

² Саммӣ – заҳрноқ

³ Сурв – шох

⁴ Сӯлох – сӯроҳ

⁵ Бузина – маймун

⁶ Манкут – холдор

⁷ Мамсӯх – ба ҳайвон мубаддалшуда

⁸ Сураи Бақара, қисмати аз ояти 65

⁹ Одина – ҷумъа

¹⁰ Ниточ – наҷод, насл

Дар билоди¹ Зобич, ба шаҳри Қоқула бузинае бувад сапед ва бузург. Ришхо дорад бузург. Ва баъзеро синахо сапед бувад ва пушту дунболи сиёҳ ва дӯшҳои сабзу сиболҳо² доранд.

Аъзоҳои вай ба одамі монанд: ришу сабилу³ чашм ва тағмизу⁴ хандаву каф ва ангуштон ва тановул ва луқма печидан ва мағз бурун кардан аз устухон⁵ ва газанда⁶ куштан. Ва дар ҳудуди Миср ҷӯлоҳон⁷ вайро кор фармоянд ва маку⁸ дар дандон гирад ва миёни қасаб⁹ бадар мебарад ва бозпас меорад. Ба соате маблағе¹⁰ бибофад ва агар таксир¹¹ кунад, барраи сиёҳ пеши вай бикӯшанд, то аз он битарсад ва кор беҳтар кунад. Вайро хунарест, ки бар дарахтҳо баланд равад, ки ҳеҷ ҷонвар наёрад рафтан.

Ва ҳамеша газанда ҷӯянд. Ва газанда бар одамі афтаду ба бузина ва кабӯтар ва ба рӯбоҳ. Ва бузина бозӣ кунад, зуд хашм гирад. Бозиҳо омӯзад. Шино надонад кардан. Чун бемор шуд, гумиз¹² хӯрад аз они худ. Гӯшти бузина ҷузомро¹³ суд дорад.

¹ Билод – кишвар, сарзамин

² Сиболҳо – мӯйлабҳо, бурутҳо

³ Сабил – мӯйлаб, бурут

⁴ Тағмиз – мижа задан

⁵ Устухон – пӯчок

⁶ Газанда – кайк ва шапуш

⁷ Ҷӯлоҳон – бофандагон

⁸ Маку – моку

⁹ Қасаб – най

¹⁰ Маблағ – миқдор

¹¹ Таксир – кӯтоҳӣ, сустӣ

¹² Гумиз – пешоб

¹³ Ҷузом – бемории махав, хӯра

Паланг сабуи¹ шуму бадхӯ ва мутакаббир аст. Аз одамӣ тарсад ва аз тарс ба вай чаҳад. Таркиби заиф дорад ва устухони пушт надорад: печида шавад чун мор. Ба савор чаҳад ва мардро бигирад. Ва ба пойи асп печида шавад. Ҳар ҷо ки захм кард, муш падида ояд. Ва аз он ҳалок шаванд, бе захми муш. Ва ин хосияти ӯст. Пас, маҷрухро ниғаҳ доранд бар тахте ва тахт бар миёни об ниҳанд, то ки нек шавад. Ва агар муш роҳ ёбад ба вай, бавл² бар он кунад, маҷруҳ афин гардад³ ва табоҳ шавад. Чаҳордаҳ рӯз бояд ниғаҳ дошт.

Гӯянд, ҳар паланг, ки бизояд, бача бо море бувад. Ҷонварон аз вай тарсанд, магар афъии аблақ⁴, ки бо вай бувад дар ошён. Ва паланг бо ҳар дади⁵ мода сифод кунад⁶ ва бар вай чаҳад ба галаба. Бо шутур чимоъ кард, заррофа бизод. Бо шер чимоъ кард, буз бизод. Чунон ки гург бо кафтор чимоъ кард, симъ⁷ бизод.

Ҳикоят

Ва дар айёми мозӣ⁸ малике буд, вайро канизаке буд. Бо шахсе зино кард, обистан шуд. Аз малик битарсид. Бачаро бизод, ба саҳро бурд ва дар соқияе⁹ ниҳод.

Паланги модае биёмад, вайро шир меод, то парварда шуд. Шахсе бидид. Подшоҳро хабар кард. Вайро биёвард, номи вай кард «Намруд». Чун бузург шуд, ҷойи малик бигрифт ва маликро бикушт ва чаҳон бистад ва қасди осмон кард ва тир бар осмон андохт ва Иброҳими ҳалил дар оташ афканд.

Ва аз ин сабаб гуфтаанд: «Бачаро ба шири ҳалол бояд парвардан, то бадтабъ нагардад».

Ҳикоят

Гӯянд, як сол Намруд ҳезум чамъ мекард. Ва оташ дар он зад ва аз як фарсанг манҷаниқ бинҳод ва Иброҳимро дар он ниҳод ва ба он оташ андохт.

Рӯзи дигар бар баландие рафт, то бингарад, ки ҳоли Иброҳим (а) ба чӣ расид. Иброҳим (а)-ро дид, бо Ҷабраил ва Микоил. Ва Намруд гуфт «Ман як шахсро ба оташ андохтам, дар ин оташ се касанд»? Қасд кард, ки пеши вай равад, натавонист.

Ҳомон – амми¹ Иброҳим (а) гуфт, ки «Оташ Иброҳимро аз он насӯхт, ки ман оташпарастам. Аз ҳурмати ман вайро насӯхт». Пас, як

¹ Сабуъ – даранда

² Бавл – пешоб

³ Афин гардад – гандад

⁴ Аблақ – ало

⁵ Дад – ҳайвони даранда

⁶ Сифод кунад – чуфт шавад

⁷ Симъ – бачаи гург ва кафтор

⁸ Мозӣ – гузашта

⁹ Соқия – ҷуйи борик

шуъла аз он оташ баромаду бар Ҳомон афтод ва вайро бисӯхт. Ва Иброҳим (а) он чо дар миёни гулу райхон ништа буд.

Ва паланг чун пир шавад, бачагони вай сари саг биёранд, то бихӯрад, чавон гардад. Паланг чун сер шавад, се шабонарӯз бихуспад. Чун бедор шавад, бонги сахт бизанад, чонварон пеши вай оянд, сайд кунад.

Агар касе тани хеш ба пайхи² паланг биандояд, дар чойе, ки паланг бувад, эмин бошад. Ва паланги бемор мушро бихӯрад, нек шавад. Миёни палангу муш таносуб аст ба хосият.

Чариш чонварест чанди бузгола. Неку равад. Бар миёни сар як сурв³ дорад. Бо ҳама чонварон бикӯшад, касе вайро натавонад гирифтан. Пас сайёд канизаки чавон, сапед ба наздики ошёни вай бишнонад. Чариш пеши вай ояд ва дар доманаш нишинад. Канизак пистон ба вай диҳад. Чариш онро даргирад. Чун микдори шири вай бихӯрад, маст гардад ва бихуспад, сайёд вайро бигирад.

Хорпушт «кунфуз» аст. Ҳама андоми вай пурхор бувад. Ҳаргиз нахуспад ва чунончи буз ҳаргиз аз хоб сер нашавад. Ва чинсе аз

хорпушт бошад, ки шавкҳои⁴ дароз дорад ва Офаридгор мусаххари вай кардааст, меандозад чун тир. Ва дарахти беданчир, ки донаи вай хушк шавад, акмом⁵ аз вай шикофта шавад, дона аз вай равон гардад чун тир. Ва хорпушт душмани мор аст ва бо афъию суъбон⁶ чанг кунад ва

бо эшон бозӣ кунад. Ва ҳар чо ки бихоҳад бигирад ва худро дарҳам кашад ва мор худро бар вай занад, то пора-пора шавад.

Ва чун аҳли ислом бар Систон зафар ёфтанд, аҳд карданд, ки «Мо сулҳ он гаҳ кунем, ки хорпуштро накушанд».

Пурсиданд, ки «Ин чи илтимос аст»?

¹ Ам(м) – амак

² Пайх – чарбу, равған

³ Сурв – шох

⁴ Шавкҳо – хорҳо, сихҳо

⁵ Акмомо – пӯстлох

⁶ Суъбон – мор

Гуфтанд :«Дар замини мо афъй бувад ва дофеи¹ он хорпушт бувад».

Гуянд, ки хорпушт ва росу² чун морро бизананд ё мор эшонро бизанад, саътари³ биёбонӣ бихӯранд, то зарари он дафъ кунад. Агар хорпуште дар хонае биёвезанд ба риштаи катон, монанди ситора аз вай дирафшон⁴ бувад.

Ва хорпушт чойе лона ниҳад, ки ду дар дорад: яке аз чониби сабо⁵, яке аз чониби дабур⁶. Панҷ дандон дорад. Панҷ хоя⁷ биниҳад. Ва чун бача кард, чойе, ки мавиз ёбад, худро дар он бигалтонад. Ба ҳар хоре мавизе бигирад ва пеши бачагон ояд, то онро бихӯранд.

Хорпушти хиндӣ, вайро «дулдул» хонанд, хорҳо андозад. Ва чун чимӯ кунад, пушт ба пушти мода бозниҳода кунад, чунон ки мор ба якдигар печида шаванд.

Хар чонварест пурманфиъат, ҳамеша ҳаммоли⁸ кунад ва касеро наранҷонад. Мардуми мутавозе⁹ бар вай нишинанд, то аз руунат¹⁰ дур бошад. Ва аз ин сабаб, Исо ибни Марям алайҳи-с-салом ба хар нишастӣ. Ва тарсоён¹¹ ханӯз сунби хари Исо гиромӣ доранд.

Варсоён¹¹ ханӯз сунби хари Исо гиромӣ доранд.

Ва Узайр бар харе нишаста буд. Фуру омад ва харро ба дарахте дарбаст ва қадре анчил¹² дар қадаҳе афшурд ва меғуфт: «Офаридгор ин

мурдагонро чӣ гуна зинда кунад?»

Офаридгор чони вай бардошт, сад сол. Баъд аз сад сол зинда гашт.

Устухони хар он ҷо дид афтода ва шираи анчил ҳамчунон тоза.

¹ Дофеъ – дуркунанда

² Росу- мири мушон

³ Саътар – кокутӣ

⁴ Дирафшон – рушноӣ

⁵ Сабо – Шарқ

⁶ Дабур – Ғарб

⁷ Хоя – тухм

⁸ Ҳаммоли – борбардорӣ

⁹ Мутавозеъ – хоксор

¹⁰ Руунат – худнамоӣ

¹¹ Тарсоён – масеҳиён

¹² Анчил – анҷир

Гуфт: «Ин ачиб аст».

Малаке¹ хозир омад. Гуфт: «Чанд сол аст ки ту ин чойй»?

Гуфт: «Як чоштгоҳ».

Малак гуфт: «Сад сол. Бингар, ки Офаридгор чӣ гуна зинда кард туро ва бингар, ки чӣ гуна зинда кунад хари туро»!

Ва он гаҳ аъзоҳои вай бар якдигар менишаст, то зинда шуд. Узайр гуфт: «Бидонистам, ки Офаридгор кодир аст».

Пас, қасди хонаи худ кард. Дар шаҳр омад. Касеро намешинохт ва касе вайро намешинохт. Ба дари саройи хеш занеро дид пиру дуто². Гуфт: «Ту кистӣ»?

Гуфт: «Ман духтари Узайрам».

Гуфт: «Писарони вай кучоянд»?

Гуфт: «Дар хона».

Эшонро бихонд. Ҳама пири садсола.

Гуфтанд: «Ту кистӣ»?

Гуфт «Ман Узайрам».

Вайро дар канор гирифтанд ва Узайрро бар тахт нишонданд – чавони сисола ва писарону духтарони садсола болои вай истода.

Малак омад, напсандид, ки пирон болои вай истода бошанд ва ба вай итоб кард, то биншонданд.

Ҳикоят

Гӯянд, чун Бухтунассар бани Исроилро бикушт ва Таврия³-ро бисӯхт, Узайр бигурехт. Чун бихуфт, сад сол баромад, зинда шуд.

¹ Малак – фаришта

² Дуто – қоматхамида

³ Таврия – Таврот

Қасд кард, то ба шаҳр ояд, дар биёбон ташна шуд. Чашмаи об дид ва зане некусурат бар чашма истода. Узайр занро дид гуфт: «Шайтони зинда аст ва ман ташнаам ва пиромуни зан наёрам шудан».

Се рӯз ташна бимонд. Пас, он зан биёмад ва Узайрро гуфт: «Ман фариштаам ва туро озмоиш мекардам. Бирав дар ин чашма ва об бихӯр!»

Вай қасди об кард ва шарбате бихӯрд. Таврияро ҷумла ҳифз буд. Баъзе гӯянд, шаҳобе аз осмон биёмад ва ба ҳалқи вай фуру шуд, ҷумлаи Таврияро бихонд. Чун ба қавми хеш расиду Таврия бихонд, ҷухудон гуфтанд, ки «Мусо, ки соҳиби Таврия буд, натавонист аз ҳифз бархондан. Ин Узайр магар писари Худо аст». Аз он вақт, Узайрро писари Худо донанд.

Мақсуд он аст, ки ҳар ихтиёри пайгамбарон буд. Ва бидон, ки ҳар сардмизоч бувад. Ва ҳари даштӣ ба сардсер¹ набошад. Ва ҳари нар ба ду солу ним гушнӣ кунад, валекин курра аз нари сесола беҳтар бувад. Ва ҳар чун бонг кунад ба шаб, саг ба дард ояд ва бинолад. Агар марди ҳанзале аз шохе, ки як бор орад, боз кунад ва шаҳми² он бар дасту пойи ҳар молад ва яке бар он нишинад ва меронад, ба адади гоми ҳар шиками ӯ итлоқ кунад³. Кӯдак чун бисёр гиряд, шири ҳар бихӯрад, сокин шавад.

Бидон, ки **хирс** ҷонварест музирру пурхилат. Ва душманӣ дорад бо одамӣ, то агар хуфтаеро бинад, сахрае⁴ бар дӯш оварад ва ба ду по бархезад ва бар вай занад. Деворхоро нақб занад ва сангҳои асос бигшояд. Дарахтҳо дар бог барканад ё бишканад. Ҷавзро⁵ дар ҳар ду каф гирад ва бишканаду бихӯрад.

Ҳикоят

Шахсе ҳикоят кард, ки хирсе бо бачае дари бог омад. Бачаро дар бог андохт, то дарояд. Ман бачаро бозпас афкандам. Дигар бор бачаро дар бог афканд. Ман вайро берун андохтам. Шабе то рӯз ҷунин мекардем, то боз гардид.

Ҳикоят

Шахсе гуфт дар сахрое мерафтам, касе аз паси ман даромад ва дастори ман бирабуд. Аз паси вай рафтам. Хирсе буд. Дар сари ҷоҳе рафту дастор сари ҷоҳ гузошт ва бонг мезад, ки бачаи вай дар он афтода буд.

¹ Сардсер- минтақаи хунук

² Шаҳм – дила

³ Итлоқ кунад – равад

⁴ Сахра- харсанг

⁵ Ҷавз – чормағз

Ман аз паси вай даромадам ва дунболи вай бигрифтам ва сарнагун вайро дар чоҳ афкандам ва сангҳо мезадам, то вайро бикуштам. Пас, дасторро даровардам.

Хикоят

Шахсе гуфт, ки шахсе санге бар хирсе зад. Хирс аз дунболи вай биёмад. Мард бар дарахте гурехт. Хирс аз паси ӯ баромад. Мард бо сари шохе омад ва ба ду даст худро аз дарахт даровехт. Ангуштҳои ҳар ду даст дарҳам афтод. Он шаб ҳамчунон бимонд, то рӯз мардум вайро ба зер оварданд.

Ва бидон, ки хирс душмани одамист ва пойҳо ва чангҳо дорад монанди шер. Чун сармо ояд, дар сӯлоҳ е¹ равад ва забон ба каф тар мекунад. Чун бурун ояд, фарбех бувад. Ва хирсон ба ҳам раванд ва иттифоке доранд. Ва мода, ки бача дорад, бадхӯй бувад ва бачаро бар пушт нишонад ва бар дарахт равад ва мева меҳӯрад ва бачаро медиҳад. Ва хирс бо ҳама ҷонваре бикӯшад. Ва чун гов хоҳад, ки сурв² бар хирс занад, хирс ба кафо боз афтад, гов сурв бар шиками хирс занад, вай ҳар ду даст дар сурви гов занад ва бархезаду саномаш³ мехояд, то говро бикушад.

Пехи⁴ хирс агар гарм бихӯранд, ҳифз афзояд ва фарбех кунад. Хирс бихуспад ва бархезад, ҳар ду даст билесад сер шавад. Ва Офаридгорро дар ҳаққи ҳамаи ҳайвонот раҳмат аст, то бошад, ки чаҳор моҳу панҷ моҳ бигзарад, ки шере ҳеҷ сайде наёбад ва хирсе муддате барояд, ки дар кӯҳ ҳеҷ қуте наёбад ва мор солҳо бигзарад, ки

¹ Сӯлоҳ – сӯроҳ

² Сура – шох

³ Саном – кӯҳон

⁴ Пех – чарбу, равған

хеч нахӯрад ва ҳама фарбеҳ ва бокувват бошанд ва яке аз гуруснагӣ намирад.

Гӯяд, ки хирс бо одамӣ зино кунад. Ва шахсе гӯяд, ба кӯхе баршудам, аз он дарафтодам дар чоҳе ва дар он чоҳе хирсе дарафтода буд. Битарсидам. Хирс маро дуто мекард. Маро ёд омад, ки хирс зино кунад, битарсидам. Маро даркашид ва бар пушти ман омад ва ҳар ду даст дар девори чоҳ зад ва бар болои чоҳ рафт.

Ман шуқр кардам, ки аз вай халос ёфтам. Ва баъд аз соате боз сари чоҳ омад. Шохи дарахте шикаста биёвард ва дар чоҳ гузошт ва сарашро муҳкам бигрифт. Ман дастро бар он дарзадам ва ба боло баромадам ва аз он суубат¹ бирастам.

Харгӯри нар хеч куррае нагузорад, ки дар галлаи ӯ ояд ва ба дандон хояааш биканад. Ва ба ин сабаб, харгӯр аглаб хасй² бувад. Харгӯри мода бача чойе зояд муҳкам ва нагузорад, ки берун ояд, то сунб муҳкам кунад. Он гаҳ ба галла дарорад. Ва галлаи ӯ бошад, ки понсад адад бувад ва аз якдигар гусаста³ нашаванд ва агар ба шамшер мезананд, ки аз ҳам ҷудо нагарданд. Ва дар диёри Басра бисёр бошанд. Чун ба об хӯрдан оянд, ду мард ба роҳ оянд бо корд ва эшонро мезананд ва мегиранд. Аз сунби ӯ ангуштарӣ кунанд, саръро⁴ суд дорад. Ин микдор аз қавли ҳукамо гуфта омад.

Харгӯш ҳайвонест заиф. Дастҳои кӯтоҳ дораду пойҳои дароз. Чун бихуспад ҳар ду чашми вай мафтӯҳ⁵ бувад ва хеч набинад. Араб гӯяд, чинӣ бар хорпушт нашинад ва бар шутурмургу бар муши даштӣ, аммо гирди харгӯш нагардад, ки харгӯшро ҳайз расад. Ва ҳар кӣ якеро бикӯшад аз ин аҷнос, аввали шаб эмин набошад аз чин ва овози хотиф шунавад ба вайл. Араб гӯяд, ҳар кӣ каъби⁶ харгӯш бо вай бувад, дев аз вай гурезад.

Ҳукамо гӯянд, муйи бисёр бар тан ва бар гӯш ва гӯши дароз далели дарозумрӣ аст. Ва надонам, ки умри харгӯш чанд аст. Ва ҳар ҷонвар, ки дарозгӯш буваду кӯтоҳдаст, чунон бувад чун муш. Агар хуни харгӯш дар ҷароғдон кунанд ва барафрӯзанд, чунон намояд, ки мардум пой дар об доранд. Харгӯш бача бисёр кунад. Дар андаруни дахон ва дар зери пой мӯй дорад. Ҳар гаҳ бемор шуд, балги⁷ тар бихӯрад, бехтар шавад.

¹ Суубат – душворӣ

² Хасй – ахта

³ Гусаста – ҷудо

⁴ Саръ – бемории капиши мушакҳо

⁵ Мафтӯҳ – қушода

⁶ Каъб – бучилаки по

⁷ Балг – барг

Хулд чинсе аст аз муш – кару кӯр. Даҳон боз кунад, магас дар даҳони вай равад. Аз он зиндагӣ кунад. Ва хулд решаи дарахт хӯрад. Ва бӯи пиёз натавонад шунидан¹ ва агар сирпиёз дар ошёнаи вай ниханд, берун ояду вайро бигиранд.

Хук «хинзир» аст ва музир бувад. То қавме шерро ба орзу ҳоханд аз ранчи хук, ки шер хукро бихӯрад. Ва хук сахаргоҳ ояд, заминҳо бишкофад. Ва лаввот бувад: нар бо нар зино кунад. Ва хару кабӯтар ҳам лаввот бувад. Хук ба чаҳор моҳ бизояд ва яз як нар бист бача бизояд. Бист сол намонад. Мурдор хӯрад. Сари вай ба хар монанд, гӯши шутур дорад, чашму бинии фил, дунболи буз, азлофи² гӯсфанд, хояи шутур. Бисёрхор бувад чун гов. Агар як чашми вай баркананд, бимирад. Бар захми тиру найза сабур бувад, бозояду мардро бигирад.

Ибни Нушчонӣ гӯяд, дар саҳро асари шаш қадам дидам. Гуфтанд, ки «Хук бар мода чаҳад ва чанд фарсанг биравад, даст бар пушти вай ниҳода».

Хук дар ҳоб душмани қавӣ бувад. Ва ҳуки аҳлӣ муҳаннас бувад дар ҳоб. Агар хукро бар пушти харе банданд, хар чун бавл кунад, хук бимирад.

Ва мамсух³ аст. Пӯсти ҳуки обӣ ҳар кӣ бо худ дорад, наҳанг аз вай бигурезад. Ба вақти ҳаяҷон, нарон бо якдигар чанг кунанд ва худро ба гил биолоянд, пӯстҳо чун ҷавшан кунанд. Ва нишон он бувад, ки гӯшҳо фуруҳиланд⁴ ва гумиз⁵ бисёр кунанд.

Мода то понздаҳ сол обистан бувад. Чун пир шуд, бар паҳлу гушун кунад⁶. Дар Ҳиндустон хук набошад. Хукро пӯст бознаёяд, магар ба корд. Устухони вай бо устухони одамӣ пайвандад, илтиём⁷ пазирад. Хукро чун бизананд,

¹ Шунидан – ҳис кардан

² Азлоф – чуфтҳои сумб

³ Мамсух – ба ҳайвон мубадалшуда

⁴ фуруҳиланд- поён кунанд

⁵ Гумиз – пешоб

⁶ Гушун кунад- чуфт шавад

⁷ Илтиём – пайванд

чун тифлон гирев кунад. Ба Рум вайро чахор рӯз ҳеч надиханд, он гаҳ вайро сер кунанд, дар хок бигардад ва ба як сайре фарбех шавад. Булут дӯст дорад ва харчанг бихӯрад. Нушхор накунад, шикамба надорад. Ва бошад, ки сунб дораду бошад, ки зилф¹ дорад. Дар устухонхояш магз набувад. Хук чун сагро бигазад, ҳамаи мӯйи саг биафтад. Саргини вай дар зери себ бисӯзонанд, сурх шавад. Галлаи хук мутафаррик² бошад дар сахро вақти шаб. Роъй³ якеро бигирад ва дарбандад ва мезанад вайро, то менолад, ҳамаи хукон он ҷо чамъ оянд. Бачаи хук мухаттат⁴ бувад.

Дала чонварест ба гушун ояд бадтар аз гурба ва мода бар нар ситам кунад, то бар ӯ нишинад. Ва чунон заиф аст, ки ба захме бимирад. Бо ин заъф аждархоро ҳалок кунад. Мисриён вайро «нимис» хонанд. Ҳар гаҳ суъбон⁵ вайро бинад, ба вай чаҳад ва худро ба дала дарпечад, худро биомосонад⁶ ва зивзае⁷ бизанад, аждарҳо ба ду пора шавад. Бар аждарҳо бадтар аз хорпушт аст.

Росу кӯчактар аз гурба бувад. Чонвари латиф аст. Агар остине бар вай зананд, биафтад. Гушнӣ ба даҳон кунад. Ва ҳулову⁸ чавохир дуздад. Ва он ки вайро бизанад, чомаи вай бидарад. Ва душмани наҳанг⁹ аст. Ва наҳанг даҳон боз кунад, то мургон буни дандони вай пок кунанд ва росу ба гулӯи вай фуру шавад ва аҳшои¹⁰ шиками вай бихӯрад. Ва Офаридгор наҳангро очиз кунад ба он доббаи¹¹ заифу бечора.

Рӯбоҳ «саълаб» бувад. Чонвари заиф аст ва пурҳилат. Ва ҳеч чонваре бо хорпушт нашикебад, магар рӯбоҳ. Зеро ки хорпушт худро чун гӯйи¹² кунад, саг дандон дар вай назанад ва мор аз вай бигурезад, рӯбоҳ бавл бар пушти вай кунад: чун ҳарорати бавл бар вай расад, мунбасит¹³ гардад, рӯбоҳ дарчаҳад, сарашро бигирад ва бихӯрад. Рӯбоҳро бо дачоч¹⁴ хусумат аст, аз вай тарсад.

¹ Зилф – чуфти сумб

² Мутафаррик – пароканда

³ Роъй – чӯпон

⁴ Мухатат – хатдор

⁵ Суъбон – мор

⁶ Биомосонад – дам кунад

⁷ Зивза – бонг

⁸ Ҳуло – зевар

⁹ Наҳанг- тимсоҳ

¹⁰ Аҳшо – узвҳо

¹¹ Добба – хайвон

¹² Гӯй – туп

¹³ Мунбасит – кушода

¹⁴ Дачоч – мург

Ҳикоят

Яке гӯяд ба рӯбохе расидам афтода ва омос¹ карда, пиндоштам, ки мурда аст, аз вай дар гузаштам. Саге даррасид. Рӯбох бичасту бигурехт. Пурсидам аз он. Гуфтанд: «Рӯбох донад, ки саг шаммӣ² қавӣ дорад, мурдaro аз зинда бишносад».

Рӯбох ҷойи хеш ҷунон созад, ки ҳафт дар дорад. Киштзор, ки хуша бикунад, рӯбох дар вай наравад. Ва ҷун гурусна шавад, ба қафо боз афтад ва худро биомосонад³. Мурғ пиндорад, ки мурдааст, бар вай нишинад. Вайро бирабояду бихӯрад. Ҷун газанда⁴ ба рӯбох афтад, устухон ё пӯстпорае ба дандон бигирад ва дар об меравад андак-андак, батадриҷ ва мегузарад, то газанда боло меояд, то ҳама бар гардану сари рӯбох оянд, пас бо пушт ояд, ки дар дам дорад, он гаҳ пӯстро биандозад ва берун ояд.

Пиёзи даштӣ хӯрад. Бо калог дӯстӣ дорад. Сари рӯбох дар бурҷи⁵ кабӯтар овезанд, ҳама бигрезанд. Қазибӣ⁶ рӯбох ҷун анбуба⁷ бувад. Бо гурба ҷимоъ кунад, бачаи ғариб бизояд. Шаммӣ⁸ қавӣ дорад. Мурдaro аз зинда бишносад.

Ҳикоят

Гозуре⁹ гӯяд, рӯбохе мургро биёвард ва дар зери дарахте пинҳон кард. Гозур бирафт ва онро бигрифту бар сари разма¹⁰ ниҳод. Рӯбох гирди вай мегардид. Он гаҳ, бирафт ва ҷизе дигар биёвард ва буни он дарахт бинҳод. Гозур пиндошт, ки мурғи дигар овард. Бирафт, ки бардорад, рӯбох боз гардид ва мургро аз сари разма бирабуд ва бибурд.

Гозур ба он ҷо расид, устухоне дид дар буни дарахт ниҳода.

Ба Табаристон рӯбох бувад, ки ду ҷаноҳ¹¹ дорад ҷун хуффош¹² ва дандонҳо дорад дароз.

Заррофа дар замини Нуба бувад. Ҳайвонест аҷаб. Тани шутур дорад ва сари гови кӯҳӣ, бе сурв¹³. Сунби гов дорад, дунболи мург ва

¹ Омос – варам

² Шам(м) – шомеа, ҳисси бӯёӣ

³ Биёмосонад – дам кунад

⁴ Газанда – кайк ва шапуш

⁵ Бурҷ – лона

⁶ Қазиб – олати таносул

⁷ Анбуба – найча

⁸ Шам(м) – шомеа, ҳисси бӯёӣ

⁹ Гозур – рахтшӯ

¹⁰ Разма – буқча

¹¹ Ҷаноҳ – қанот, бол

¹² Хуффош – кӯршабпарак

¹³ Сурв – шох

дандони хар. Ду дасти дароз дорад, ду пойи кӯтоҳ, бе зону. Пӯсти вай хол-хол, ба ранги зариф. Падараш паланг бувад, модараш нока¹.

Ман шунидам аз шахсе, ки ба рисолат омада буд ба Ироқ аз Бахрайну Кеш, гуфт, зарофаро дидам аз они малике, ду даст дорад дароз, монанди амуд², ва гардани дароз, монанди аламе³ ва ду сурви борик. Ва забон берун мекард сиёҳ. Ва он гаҳ дарахти кунор⁴ хурдӣ, пеши дарахт омадӣ ва сар фуру кардӣ то кунор аз дарахт бигусастӣ ва сару гарданааш болои дарахт гузошта будӣ. Ва ҳамчунин, гирдугон⁵ хурдӣ.

Дар он вилоят «говпаланг» меҳонанд. Бар роҳе, ки меравад, сар дар боге барад, дар он чара мекунад⁶ ва вай беруни бог.

Умри кӯтоҳ дораду гарон равад. Пӯсти вай саҳт бувад, аз он чавшанҳо созанд, оҳан бар вай кор накунад. Он ҷо мирад, ки бизояд. Аз вилояти худ пештар наравад.

Ва бидон, ки сағ чонварест меҳрубон. Аз одамӣ нашикебад. Ба тан заиф, ба дил далер, то аз шер бинагурезад ва бо вай биситезад. Як

¹ Нока – шутури модина

² Амуд – сутун

³ Алам – кӯҳ

⁴ Кунор – сидр

⁵ Гирдугон – чормағз

⁶ Чара мекунад – мечарад

луқма бихӯрад, сад сол вафодорӣ кунад. Аз баҳри ин гӯянд: «Саге бехтар аз сад сифла¹».

Ҳикоят

Абӯубайда гӯяд, марде ба сафар рафт, саге бо худ дошт. Душманон вайро бигрифтанд ва бибурданд ва ёрон аз вай бозгардиданд. Саг аз паси эшон бирафт. Мардро дар чоҳе афканданд ва хок бар сари вай карданд. Саг ба чанг хок аз сари вай боз мекард, то насими ҳаво ба вай расид. Ва он ҷо бонг мекард.

Қавме қасди саг карданд. Чоҳе диданд, саг гирди он мегардид. Хок боз карданд, вайро бароварданд. Шоир гӯяд:

يَعُودُ عَنْهُ جَارُهُ وَشَقِيئُهُ وَيَنْبِشُ عَنْهُ كَلْبُهُ وَهُوَ ضَارِبُهُ

*(Ҳамсоя ва бародараи аз ӯ рӯй барметобанд,
Сагаи хокро аз ӯ меканад, дар ҳоле ки ӯро мезананд).*

Ҳикоят

Аз вафодории саг гӯянд, ки асхоби Каҳф ҳафт маликзода буданд, аз пеши Дакёнус бигрехтанд, тавкҳои² заррин дар гардан карда, чомаҳои мулук³ пӯшида, саге дар дунболи эшон афтод: чун эшон дар гор шуданд, саг бар дари гор бихуфт.

Офаридгор хоб бар эшон афканд, тираст⁴ сол бихуфтанд. Баъд аз тираст сол, аз хоб даромаданд. Бо якдигар мегуфтанд: «Чанд гоҳ аст, ки мо хуфтаем»? Ва яке сурраи⁵ зар дошт ба номи Дакёнус зада. Якero бифиристонданд, ки диноре ба таом диҳад.

Ва бирафт дар шаҳр. Касеро наменинохт. Ба дари дуконе рафт ва он динор нонворо дод. Гуфт: «Эй мард, ин зар кучо задаанд ва аз кучо овардай? Магар ганҷе ёфтай, ки ин зар сесад сол аст, ки задаанд?».

Вайро ба подшоҳ бурданд. То эшонро бурд ба сари Каҳф. Дар он ҷо рафт ва аҳвол ба эшон бигуфт. Офаридгор тарсе аз эшон дар дилҳо ниҳод, ки касе он ҷо расад, аз тарс бигрезад.

Мақсуд аз ин ҳикоят он аст, ки вафодории саг, ки бар лаби он гор хуфтааст ва бо эшон мусоадат⁶ карда.

¹ Сифла – ноодам, пастфитрат

² Тавкҳо – гарданбандҳо

³ Мулук – подшоҳон

⁴ Тираст – сесад

⁵ Сурра – сикка

⁶ Мусоадат – кӯмак

Ҳикоят

Муҳаммад ибни Ҳафс гӯяд, тоун¹ дар хонае афтод. Касе бинамонд, магар писари ширхора. Ва саге бача бизода буд. Кӯдак медид, ки бачагон шири саг меҳӯрданд, вай низ пистони яке гирифта буд ва меҳӯрд, то бузург шуд.

Ҳикоят

Яке аз араб гӯшти саг хурдӣ ва гуфтӣ: «Қувват дар шеру уқобу наҳанг аст ва ин ҳарсе гӯшти саг хӯранд».

Ва саг мутақаббир бувад. То агар касе аз вай битарсад, биншинад, саг аз вай боз гардад ва бавл² бар вай кунад. Уюби³ саг он аст, ки наббош⁴ бувад, дуздӣ кунад, хама рӯз бинӣ бар замин дорад, чизе чӯяд, то дубури сагон, ки бинӣ бар он ниҳад. Ва агар санге бар вай андозанд, аз хирс ба дандон бигирад. На сабуи⁵ тамом аст на баҳимаи⁶ баҳим. На чиннӣ аст, на инсӣ. Ва аз матоёи⁷ чин аст. Ва чун девона гардад, бигазад. Ва илқоҳ⁸ кунад ва ба саге обистан шавад. Ва чунон бувад, ки ҳар киро нашносад, дар вай чаҳад. Ва аҳмақ бувад. Бар шориъ⁹ хуспад. Ва агар захми аспе бар вай ояд, фарёд кунад. Агар саге аз боме дарафтад, дигарон гирд оянд вайро бидаранд. Агар аз хона хошоке бадар андозанд, ба сабаби он якдигарро мезананд. Чун боз сари он раванд, пӯсти пиёз ва чағандар¹⁰ бувад.

Бидон, ки аз овози мункар¹¹ овози саг аст ва хару товусу гов. Ва ҳасисонро масал ба саг зананд.

Яке мамдӯхро¹² дашном дод. Гуфт «Саг бонг занад бар ман, бонг занам бар вай. Хар пой занад бар ман, ман пой занам бар хар?».

Ва сафиҳ¹³ ё саг бувад, ё хар. Мачуси мурдаро ба саг намояд, то вайро бибӯяд, бидонад, ки мурдааст: агар зинда бувад, бозгардад, агар мурда бувад, дам дар вай занад.

¹ Тоун – вабо

² Бавл – пешоб

³ Уюб – айбҳо

⁴ Наббош – ғӯршикоф

⁵ Сабуъ – даранда

⁶ Баҳима – чорпо

⁷ Матоё – маркабҳо, воситаи саворӣ

⁸ Илқоҳ кунад – бордор кунад

⁹ Шориъ – кӯча, хиёбон

¹⁰ Чағандар – лаблабу

¹¹ Мункар – ваҳшатнок

¹² Мамдӯх- мадҳшаванда

¹³ Сафиҳ- пастфитрат

Ҳикоят

Салама ибни Хаттоб гӯяд, ки Абдулмалик ибни Марвон ва Мусъаб ибни Зубайрро ба ҳам хусумат афтод. Малики Румро гуфтанд: «Вақт фурсат аст». Малики Рум гуфт: «Ду сагро биёваред!» Биёварданд. Ҳар ду ро ба якдигар ҷанг карданд. Малики Рум ногаҳ рӯбоҳе дар миёни ҳар ду сағ афканд. Сагон хусумат раҳо карданд ва дар рӯбоҳ даровехтанд. Малики Рум гуфт: «Араб ҳамчунин бошад. Агар ман қасди эшон кунам, ба ман даровезанд».

Ва бидон саге чун болиғ шуд, пой бардорад, ки бавл кунад. Ва сағ чун абр бинад ё корвон, нубоҳ кунад¹.

Аз ҷумлаи ҳукамо яке буд, сағ ва кабӯтар дар хона надоштӣ. Ва гуфт: «Кабӯтар наёк² бувад ва сагро закар зоҳир бувад. Ин ҳарду занҳоро шахват тез кунад».

Агар сагро кундус диҳанд, бимирад. Сағ ба якбор сер бихӯрад ва фарбеҳ гардад ва ҷаҳор рӯз ҳеч нахӯрад, лоғар нашавад. Сағ ба шасту як рӯз обистан шавад ва ба панҷ рӯз бачаи вай ҷашм боз кунад ва ба ҳар ҳафт рӯз ҳайз бинад. Ба шаш моҳ, пой бардорад. Моҳи шикор беҳтар аз нар кунад. Ва сағи зарду сурх маҳбуб³ бувад. Ва хӯрданӣ пеши сағбачагон биниҳад, дарҳам наҷафтанд чун гурбачагон. Ва сағ чун гӯшти одамӣ бихӯрад, девона шавад. Ва чун одамиро бигазад, одамӣ низ девона шавад ва бонги сағ кунад ва иллати саъб⁴ бошад. Пас, оина ба вай намоянд: агар сурати худ бинад, бимонад, агар сурати саге бинад бимирад. Бар сари дунболи сағ нохуне бошад, онро

¹ Нубоҳ кунад – аккос занад

² Найёк – айёр

³ Маҳбуб – дустдоштани

⁴ Саъб – душвор

бибояд кандан. Ва агар на, дармонад. Агар бодоми талх бо зайт¹ бисиришанд ва ба саг диҳанд, бонг натавонад задан.

Саги обиро дунбол гардонида бошад сӯйи пушт. Чун саги обӣ гушнӣ кунад, дигар сагони обӣ шодӣ кунанд. Агар яке дар дом афтад, дигарон худро бар дом мезананд. Агар мода бигиранд, нар бо ҳеч мода чуфт нагардад. Аз оташ ачаб тарсад. Хояи вай чанди бедастар аст. Нар хояи хеш биканад, то аз сайёд бираҳад. Чун сайёдро бинад, ба пушт бозафтанд, то вайро бинаду бозгардад. Саги обӣ дар он об бувад, ки дандони моҳӣ оранд аз он. Саги обӣ обгун бувад, азракчашм², ду дасти кӯтоҳ ва пойҳо ҳамекашад. Дунболи ҳар дорад. Чун аз об барояд, ба офтоб худро осоиш диҳад. Агар чӯбе бар бинияш зананд, биафтад ва агар даҳ захм бар дигар андоми вай зананд, ҳеч асаре накунад.

Бошад, ки чанди гове бувад. Гӯшти вай ҳама равған бувад. Пӯсти вай «қундуз» хонанд. Сагон вайро сайд кунанд, дар об гурезад. Сагон аз пайи вай дар об раванд монанди тир, то вайро дар ёбанд ва берун оранд. Ва хояи вай аз баҳри фолич ба кор доранд. Сифати саги баррӣ ва баҳрӣ гуфта омад.

Самандар чинсест ба хулд³ монанд. Оташ ба вай кор накунад. Дар худуди Хуросон кӯхест, бар он горе, ҳамеша дар он оташ сӯзад, дар он зиндагонӣ кунад тобистон ва зимистон. Ҳар сол пӯст бозгузорад ва пӯсти вай насӯзад дар оташ. Чун касеро бинад, дар миёни оташ гурезад. Ва аз оташ ба дарояд, рангаш некутар бувад: бузургу сапед бадар меояд.

Санҷоб чонварест дар худуди замини Туркон. Ба Саксин бувад. Ба дарахтҳо нишинад аз они фундуқ. Он ҷо лона ниҳад.

Сайди вай душхор⁴ тавон кардан. Сайёд гаве⁵ биканад амиқ ва деворҳои вай муламмас⁶ кунад ва гӯштпорае дар он афканад ва марде дар он пинҳон шавад. Санҷоб худро дар он афканад. Вайро бигиранд ва бар замин ниҳанд. Пӯсти вай бикананд. Пӯсти вай муътадил бувад.

Шутур ҳайвонест муборак, пурнофеъ, андакхор, қонёъ ва мутавозеъ⁷ ва боқувват. Ва ҳар чонвар, ки гардани дароз дорад, неку давад ва ҳар чи кӯтоҳгардан бувад, зишт давад. Чунон ки гов кӯтоҳ гардан аст, чун давад, зишт давад. Ва шутур мавсуф аст ба давидан.

¹ Зайт – равған

² Азрак – кабуд

³ Хулд – мурғобинул

⁴ Душхор – душвор

⁵ Гав – гавдол, чуқурӣ

⁶ Муламмас – лағжонак

⁷ Мутавозеъ – хоксор

Ҳикоят

Малик Кисро рӯзе арабери бихонд ва хост, ки ба вай хандад. Гуфт: «Он чист, ки овози ӯ баландтар аст»?

Гуфт: «Шутур».

Кисро гуфт: «Чаро кулангро нагӯӣ»?

Араб гуфт: «Шутурро бар ҳаво бар, то бидонӣ, ки овози шутур баландтар аст ё онӣ куланг».

Пурсид, ки «Аз гӯшти кадом хуштар бувад»?

Гуфт: «Гӯшти шутур».

Гуфт «Чаро гӯшти бат¹ нагуфтӣ»?

Гуфт: «Гӯшти шутур кабоб кун ва гӯшти бат дар об пухта кун ва бубин, то кадом хуштар бувад».

Гуфт: «Аз чонварон кадом боқувваттар аст»?

Гуфт: «Шутур».

Гуфт: «Чаро филро нагуфтӣ»?

Гуфт: «Филро бихобон ва бор бар вай нех, то чӣ гуна бархезад». Кисро аҷаб дармонд ва вайро шутур доду хилъат.

Бидон, ки аз хоси шутур он аст, ки чун маст гардад, чизе аз ҳалқи вай барояд сурх, онро «шиқшиқа» хонанд ва аз сомони² чап андозад. Ва гове, ки бидавад, забон аз сомони чап бурун афканад. Ва ҳамаи чонварон, ки бихуспанд, майл ба сомони чап кунанд аз шафақати чигар ва чун гурезад, аз сомони чап гурезад. Ва чун шутур бикушанд, хоя ва шиқшиқаи вай нопадид гардад. Атиббо³ гӯянд: «Ду узв аст, ки ба марг ботил гардад ва мумкин бувад, ки шутур бадзаҳра аст: хояи вай бо гурда гурезад».

Ва шутур кинадор бувад. Чун гушнӣ кунад, касро натавон дидан, он ҷо набояд истоданд. Дар моҳи шубот⁴ дар гушнӣ ояд ва бар модари хеш бичаҳад. Ва ба дувоздаҳ моҳ бизояд.

Ҳамаи шутуронро лаби зерин шикофта бувад. Ҳамеша хоҳад, ки рӯй бар офтоб дорад. Саг чун таҳоли⁵ шутур бихӯрад, бимирад ё кӯр шавад. Шутури беморро балги⁶ булут суд дорад. Оби тира дӯст дорад, ки хӯрад ва оби рӯшан аз зарурат хӯрад. Умри вай ҳафтод сол бувад. Чаҳор рӯз об нахӯрад. Чун сер бихӯрад, бимирад. Гӯянд шутурро ирке⁷ аз чиндарш аст ва аз ин сабаб, Пайгамбар алайҳи-с-салом наҳӣ кардааст, ки намоз кунанд дар ҷойи шутурон. Ва аз ин чинс дар Яман бошанд.

¹ Бат(т) – мурғобӣ

² Сомон – тараф

³ Атиббо – табибон

⁴ Шубот – панҷумин моҳи суриёни баробар ба феврал

⁵ Таҳол – талҳадон

⁶ Балг – барг

⁷ Ирк – раг

Арҷамеси Абдиро галлае буд аз шутур. Рӯзе шутуреро дид азҳар¹, чун қиртос² меафрӯхт. Дар миёни галла омад ва бар нокае част. Шутуреро бизод чун ситора афрӯхтӣ.

Чанд сол баромад. Шабе, он фаҳро³ дид, ки бинолид. Ҳар шутуре, ки аз ниточи⁴ вай буд аз паси вай бирафт.

Арҷамис гуфт: «Ман аз паси эшон биравам, то бимирам ё холи шутурон бидонам». Бирафт то замини Вабор.

Ҳотифе овоз дод, ки «Бозгард, ки ин шутурон аз фаҳли⁵ моанд. Ва ту ихтиёр кун, ки шоир бошӣ ё далел⁶». Арҷамис гуфт «Далел бошам». Далел шуд чунон, ки касе роҳро надонист, ки вай.

Шайба Ибни Акқол гӯяд, аз Яман ба Макка мерафтам ва метарсидам, ки ҳаҷ фавт шавад. Шахсеро дидам бар шутуре. Гуфт: «Метарсам, ки ту сари ин шутур ниғаҳ натвонӣ дошт ва илло туро ба як соат бирасонам». Пас, гуфт: «Бар паси ман биншин»!

Ман барнишастам ва шутурро барангехт. Чун тир мерафт ва кӯҳу биёбон дар назари ман намеомад аз сурати рафтори вай. Ҳоле аъломи⁷ Ҳарам падидор омад. Чун ҳаҷ бигзоридам, гуфтам: «Ин шутурро ба ман фуруш»! Гуфт: «Ин шутур аз вилояти Арӯз аст. Ман аз Санъо ба мавсим оям ба як тарфат-ул-айн⁸».

Гуфтам: «Аз кадом насл аст?»

Гуфт: «Баҳрӣ аст, аз насли ибили⁹ Вабор». Ва чинси дигар хушианд аз насли чин ва чинсеро «айдия» ва «асчадия» ва «махрия» ва «амония» хонанд.

Ва Ҳазрамӣ гӯяд, арабери дидам бар шутури заиф. Ва мо шутурони неку доштем. Ба истехзо гуфтем: «Шутуре биситон ва шутури ту ба мо деҳ»!

Гуфт: «На».

Гуфтем: «Ҳазор динор».

Гуфт: «На».

Гуфтем: «Чизе бинмо аз рафтори вай»!

Гуфт: «Бале». То аз дур хари даштӣ падид омад.

Гуфт: «Хоҳед, ки харро бигирам?»

Гуфтем: «Бале».

¹ Азҳар – равшан

² Қиртос – коғаз

³ Фаҳл – нарина

⁴ Ниточ – насл, наҷод

⁵ Фаҳл – нарина

⁶ Далел – роҳбалад

⁷ Аълом – парчамҳо

⁸ Тарфат-ул-айн – муддати кӯтоҳ

⁹ Ибил – шутур

Бонг бар шутур зад. Ва монанди барқ бирафт ва харро бигрифт. Мо ба вай расидем харро пӯст меканд.

Пас, суханбозиро раҳо кардем ва гуфтем: «Ин шутурро ба мо фуруш ба шутурони мо ҳазор динор»!

Гуфт: «Нафурӯшам». Ва бирафт.

Сулаймон ибни Абдулмалик ба омиле¹ набишт ба Яман, ки «начиби² яманӣ бихар аз баҳри ман аз насли чин»!

Шахсе аз Буҷайла шутуре дошт неку. Омил гуфт: «Бифрӯш»!

Гуфт: «Нафурӯшам. Магар биситонӣ. Ё раҳо кунӣ барнишинам ва биравам: агар маро битавонӣ гирифтан, шутур туро диҳам бе баҳо».

Гуфтанд: «Шояд. Валекин қайде бар пойи шутур ниҳем». Гуфт «Шояд».

Қайде бар хар ду пойи вай ниҳоданд.

Ва вай барнишаст ва бонг бар вай зад. Шутур бичаст частане сахт ва бар рӯй даромад. Дигар бор барчасти ва бирафт ва надонистанд, ки кучо рафт.

Бар асари васбаи³ вай аламе⁴ бикарданд. Бидонистанд, ки шутур, ки бо қайд чунин равад, аз чин бошад.

Шағол дадест⁵ кӯчактар аз гург. Агар дар зери дарахте равад, агар ҳазор мурги хонагӣ бар вай бувад, ҳама ба зер афтад. Агар дар

¹ Олим – воли

² Начиб- навъи шутур

³ Васба – чаҳиш

⁴ Алам – парчам

⁵ Дад – ҳайвони ваҳшӣ

сароёе шаголно бизананд, хона палид кунад, то раҳо кунанд. Агар дар боге вайро бизананд, чамъ шаванд ва боғро хароб кунанд. Чоёе ки мурги обӣ нишинад, шағол як бун хори бузург баргирад ва дар он об афканад, то мургон бо вай густох шаванд. Пас, яке аз он ба дандон бардорад ва дар паси вай дар об меояд, то наздики мург ва мург вайро намебинад, дарчаҳад ва мурғро бигирад. Шағол мурдаро хӯрад.

Шикок чинсе аст аз оҳу. Бисёр чамъ шаванд. Чун гург хоҳад, ки шикор кунад, ба ҳам оянд ва рӯй ба шақоқ ниҳанд ва бар ҳар фарсанге ду гург биистад ва ду дигар эшонро медавонанд, то ба наздики он ду гург оянд. Он гаҳ, ин ду гург осуда бархезанд ва эшонро медавонанд. Пас, ҳамаро бикунанд ва анбор кунанд.

Душмани вай сағу гург бошад. Ва шақоқро ду сурв¹ бошад ба шакли ҳилоли сапед, монанди обгина. Ва латофате неку дорад.

Шер сабуи² азим асту қохир³, бар ҳамаи ҳайвонот голиб. Ва ҳар ҳайвон, ки вайро дид, овозаш мунқатеъ⁴ гардад ва битарсад. Ва ҳар ҷо, ки шер ошён дорад, ҳамаи ҷонварон лоғар бошанд. Ва далерии шер ба ҳадде бувад, ки як мардро бинад ё як лашкаре, пеши вай яке бувад, бинагрезд, то зафар ёбад ё ҳалок шавад. Ва ҳар ҳайвон, ки вайро дид, ба ҷой бимонад ва натавонад гурехт. Шер бар дунболи киштӣ нишинад ва расанро бикашаду киштиро ба ҷо бидорад, маллоҳ биёяд, то бинад, ки ҷӣ афтод, вайро бигирад ва бихӯрад. Ва бар шаб чашм бар ҳам ниҳад, зеро чашми вай ҳамчун шуъла афрӯзад, то сайд нагурезд. Бонги вай силоҳе бувад, зеро аз бонги вай ҳайвонот бавл⁵ кунанд. Шери мода як бор бештар назояд ва он гаҳ ақим⁶ гардад, зеро бача дар шиками вай захдони вай ба ҷанг табох кунад.

Ва чун мояи захме бар шер ояд, мӯрча вайро ҳалок кунад ва дар захм шавад. Шер шуълаи оташро бинад, бигрезад. Ва агар таште бизананд, бигрезад. Чунон, ки асп дар об нигарад, сояро бинад бигрезад. Шиками шер заиф бувад, аз шикам тарсад. Овози найша⁷ дӯст дорад. Сайёдон сурной мезананду даф. Ва чун хоҳанд, ки шерро гиранд, силоҳдорон дар паси мутрибон оянд ва мераванду шер самоъ⁸

¹ Сурв – шох

² Сабуъ – дарранда

³ Қохир – ҳашмнок

⁴ Мунқатеъ – қатъ

⁵ Бавл – пешоб

⁶ Ақим – нозо, бенасл

⁷ Найша – найча, най

⁸ Самоъ – гӯш

мекунад. Чун ором гирад, силохҳо ба вай андозанд ва вайро бигиранду дарбанданд ва найша мезананд.

Шер об кам хӯрад. Занро дӯст дорад. Ҳаргиз бо зан чанг накунад ва вайро нахӯрад. Гӯянд, шере бо зане илф гирифта буд. Зан бигрехт. Шер чандин фарсанг бирафт ва бар дари саройи вай хуфт. Он зан биёмадӣ ва даст бар сари вай молидӣ. Ва ҳаргиз занро ва тифлро наёзорад ва кӯрро низ наёзорад аз фарти¹ такаббур.

Ва ман аз козии бузург шунидам, ки гуфт, ба рисолат мерафтам ба Бухоро. Шере даромад дар миёни ҳазор савор ва малики Дарбандро бирабуду бибурд дар бешае. Ва асари вай касе бознадид. Қасди акобир² кунад.

Шер зифдау³ саратону хук хӯрад. Ва аз дунболи гурехта наравад. Ва танҳо равад дар сахро ва бо касе ҳамроҳӣ накунад. Бо сари нимхӯрда наравад. Ва чун ба сайд равад, дунбол бар замин мемолад ва асари пойи худ пинҳон мекунад. Устухони пушт ва гардани вай якпора бувад. Ва агар ду устухони шер бар ҳам зананд, оташ аз он зоҳир гардад. Ва ҳамеша шер маҳмум⁴ бувад. Чун сайдеро бихӯрад, ба талаби намак равад панҷоҳ фарсанг. Бачаро дар маллоҳа⁵ зояд аз бими мӯрча. Чун захме бар шер ояд, суъд⁶ бихӯрад. Чун бемор шавад, каппи⁷ бихӯрад, нек гардад. Се бонг бизанад бар як пай: аввал аз ҳама саъбтар⁸ ва охир аз ҳама нармтар, то аз он нерӯе, ки зад, баросояд. Ва чун гурусна шуд, бонг назанад, то сайд нарамад. Чун бихуспад, чашм боз кунад. Чун бедор шуд, чашм бар ҳам ниҳад.

Ва агар гӯшти вай қадид⁹ кунанд ва гишнӣ барафшонанд ва дар набиз кунанд суда ва бихӯранд, бавосир биафканад. Агар бар худ молад, фолҷ бибарад. Агар пеҳи¹⁰ шер дар тани худ молад, сармо набояд. Ҳар кӣ дили шер бихӯрад, далер гардад. Пеҳи шер бар носур¹¹ ниҳанд, дуруст кунад. Агар шиками хурӯс бишкофанд ва бар захми шер ниҳанд, сокин гардад. Шер чун бонги хурӯс бишнавад, замзама бизанад ва ошуфта гардад. Ва ҳар ки чӯби анор сӯлох кунад ва мӯйи шер ва сови¹² оҳан дар он сакб¹³ кунад ва сараш ба мум бигирад ва бо худ дорад, аз ҳеч ҷонваре натарсад ва пеши вай

¹ Фарт- зиёд будан

² Акобир- бузургон

³ Зифдаъ – қурбока

⁴ Маҳмум – табдор, таспдор

⁵ Маллоҳа – намакзор

⁶ Суъд – мушки замин

⁷ Капшӣ – маймун

⁸ Саъбтар – душвортар

⁹ Қадид- кушк

¹⁰ Пех – чарбу

¹¹ Носур – захми рӯнагиранда, кушода

¹² Сов – соида

¹³ Сакб – сӯроҳ

нагарданд. Шер аз муш тарсад ва агар аз гил ярбуе¹ кунанд, ки шер аз он бигурезад. Чашми шеру паланг ва афъию гурба дарафшад². Ва шеру намиру³ юз ваҳшӣ бошанд. Дандони шер бикананд ва вайро бипарваранд ва аз вай эмин бошанд.

Шер чун бачаро бизояд, мурда бувад. Рӯзи сеюм бача зинда гардад ва мода боде дар бинии вай дамад, то зинда шавад. Ва бачаи гург гӯштпорае бувад бе сурат, вайро мелесад, то сурати вай падид ояд.

Фасл

Бидон, чун Офаридгор сурати «Ва-н-начми изо ҳаво»⁴ (*Савганд ба ситорае, ки фуру равад*) бифристонд, Утба ибни Абилаҳаб бишнид, гуфт: «Ано кофирун би рабб-ин-начм» (*Ман ба Парвардигори ситора кофир ҳастам*).

Пайгамбар (с) бишнид, гуфт: «Аллоҳумма салаит ʔалайҳи калбан мин килобика» (*Парвардигоро, сагери аз сағҳоят бар ӯ ҳамлавар гардон*). Абӯлаҳаб бишнид, ки вай нафрин кард, битарсид. Ва писари вай ба сафар мерафт. Корвониёнро гуфт: «Писари ман ниғаҳ доред»!

Чун бирафтанд, Абӯлаҳаб мегуфт: «Во ибнӯх»! (*Вой писарам!*). Ва гуфт: «Шумо донед, ки Муҳаммади амин аз кудақӣ то акнун ҳаргиз дурӯғ нагуфт ва ман аз нафрини вай метарсам».

Корвониён ба шаб вайро бихобонданд ва борҳо гирди вай ниҳоданд ва мардон гирди вай бихуфтанд, силоҳҳо рост карда.

Шабе шер даромад ва Утбаро пора-пора кард ва андомҳои вай он чо раҳо карду бирафт.

¹ Ярбуъ – муши сахрой

² Дарафшад – дурахшад

³ Намир – паланг

⁴ Сураи Начм, ояти 1

Чун хабар омад ба Абӯлаҳаб, таъзияти вай бидошт ва гуфт: «Хок ба сари дунё бодо! Эй писар, маро хама чаҳон аз баҳри ту бойист». Пас, вайро дафн карданд.

Ва шер чинсест, ки мулукон ба номи вай мубоҳот кунанд, чунонки Алӣ ибни Абӯтолиб (р)-ро «Асадуллоҳ» (*Шери Худо*) гӯянд ва Халид (р)-ро «Сайфуллоҳ» (*Шамшери Худо*).

Ва шер ҳамеша даҳон бар замин дорад, ки даҳонаш гандад ва бача аз дунболи вай давад, чун бонги вай бишнавад, бигрезад. Пас, бачаро дар зер ниҳад ва бонге дар гӯши вай занад чун раъд ва вайро раҳо кунад. Баъд аз он бачаи вай аз ҳеч натарсад.

Ин микдор кифоят бошад аз хавоси шер, ки гуфта омад аз қавли ҳукамо.

Санноча чонварест аз он сӯйи дарёи Мухит. Бузургии вай чандон бувад, ки доираи ҳадакаи¹ чашми вай чандон, ки сароёе бувад. Ва ҳар чӣ хӯрад, дар тани вай афзояд, на саргин кунад, на бавл. Агар шахсе бар ин худуд расад, аз андоми вай узве натавонад дидан ё сараш ё пояш, аз азимӣ бувад. Ва умри дароз дорад ва дар бирона² бувад. Валекин аз дидани мор бимирад, агарчи чандон ки кирме бувад. Азамату фарбеҳии санноча маъруф аст.

Фарониқ³ чонварест дунболи шер равад ва бонг мезанад ва шер аз вай ба ранҷ бувад. Ва «аноқ-ул-арз⁴» аст. Ва он бузургтар аз гурба бувад. «Ҳочиб-ул-асад⁵» хонанд.

Мардум вайро дӯст доранд, ба ҳукми он ки ҳар гаҳ бонги вай шунаванд, бигрезанд ва чаҳорпоро бигурезонанд, ки аз паси вай шер ояд. Ва ҳамчунин кайдумро хунфусо⁶ ҳочиб⁷ бувад.

Гӯянд, бар соҳили Мухит, ҳайвонест **фараснос** хонанд. Ними тани вай ба одамӣ монад ними тани дигар ба асп монад. Вайро овози

¹ Ҳадақа – косахонаи чашм, мардумакӣ чашм

² Бирона – вайрона

³ Фарониқ – сиёҳгӯш

⁴ Аноқ-ул-арз – сиёҳгӯш

⁵ Ҳочиб-ул-асад – навқари шер

⁶ Хунфусо – амбусак

⁷ Ҳочиб – навқар

ҳазини¹ мавзун бошад, номафҳум. Ва гӯянд, сози мусиқор аз он баргирифтаанд. Ва маллоҳон ва аҳли соҳил бар он чо шароб хӯранд ва муганниён² алҳони³ вай омӯзанд ва ҳамеша соҳили ин дарё маъмур⁴ бувад аз ушшоқ⁵ ва ба талаби вай оянду хаймаҳо зананд, то фараснос зоҳир гардад. Ва ин фараснос ба ҳадди Зулумот низ ҳаст. Ин қисса нодир аст ва мо бигуфтем.

Фағочус самме⁶ қотил бувад дидори вай. Ҳар ҳаявонро, ки чашм бар вай ояд, бимирад. Офаридгор вайро ду абру биофарид чун ду парда, рӯи он бар вай пӯшида бувад. Чун овозе ба гӯши вай расад, бигардаду бигрезад. Ва агар бачаро бинад, бимирад. Ва мода дар қаҳфе⁷ равад, то нар бо вай чимоъ кунад. Ва масали ин ҳайвон самандаслор аст. Дидани вай қаттол⁸ аст.

Фил ҷонварест азим, ҳиндӣ. Нахвате⁹ дорад ва азиз-ун-нафс бувад ва мутақаббир. Ва чун назар кунад, ба малике монад, дар назари вай навъе бувад аз тааммулу андеша.

Аз яке пурсиданд, ки «Чист ки ду по дораду се даст»?

Гуфт: «Фил».

Яъне бинии вай ба ҷойи даст аст, ки ба он гирад ва занаву санг андозаду хӯрад. Офаридгор кодир аст, ки ҳаракоти дасти одамӣ дар бинии вай ниҳода.

Ҳиндувон гӯянд, ки пешонии вай арақ кунад ҳар сол як бор, арақи ситабр¹⁰ ояд, буйи вай хуштар аз мушк. Ва фил ба такаббур ва лаҷуҷӣ¹¹ мавсуф аст.

Гӯянд, филбоне захме бар фил зад. Ва филро ба дарахте дарбаст ва филбон бихуфт. Фил шохе аз дарахт бишкаст ва биандохт бар филбон зад ва бикашид бар худ ва пой бар синаи вай ниҳоду бикӯшт.

Ва фил чун маст шавад, ҳамла барад мункар¹². Ва фил бар шер чира бувад. Ва чун обистан шуд, ҳафт сол бача дар шикам ниғаҳ дорад. Чун бизод дандонҳо дорад. Ва сад сол бимонад. Дар Ироқ нар

¹ Ҳазин – ғамангез

² Муғанниён – сарояндагон

³ Алҳон – оҳангҳо

⁴ Маъмур – обод

⁵ Ушшоқ – ошиқон

⁶ Сам(м) – захр

⁷ Қаҳф – ғор

⁸ Қаттол – қушанда

⁹ Нахват – ғурур

¹⁰ Ситабр – ғализ

¹¹ Лаҷуҷӣ – якравӣ

¹² Мункар – даҳшатнок

бимирад ва мода бимонад. Саргини фил бар дарахт банданд, бор нагирад. Ҳамчун ки зан асал ба фарч баргирад, обистан нашавад. Ва занони ҳинд асал ба кор доранд.

Филро мулукон¹ доранд. Ва дар айёми² Қодисаия ва чисри³ Қуссун-нотиф ва Чалаvlo ва явми⁴ Наҳованд филон чамъ буданд. Ва он анвоъ бувад: фили абяз⁵ ва абқаъ⁶ ва асвад⁷ бошад, аммо ашқар⁸ ва адбас⁹ набошад. Фил аз ҳеч ҷонвар натарсад, магар аз гурба. Шер аз ҳеч чиз натарсад, магар аз хурӯс.

Аъроб дар ҷанги Қодисия очиз омаданд, ки асп аз фил мегурехт. Шахсе гурбае дар багал дошт, пеши фил андохт. Фил бирамид ва дигар филон бигрехтанд ва сабаби ҳазимати¹⁰ куффор гардид.

Ва забони фил мақлуб¹¹ аст, сари забон суйи гулӯ дорад. Ва ҳама чизро пистон дар зери ноф бувад, магар одамӣ ва филро, ки пистон болои ноф бувад.

Ва Кисро Апарвиз малик Нуъмон ибни Мунзирро бигрифт ва гуфт: «Азимеро ба азиме ҳалок кунам». Вайро дар пойи фил андохт бимурд.

¹ Мулукон – подшоҳон

² Айём – рӯзҳо

³ Чиср – пул, купрук

⁴ Явм – рӯз

⁵ Абяз – сафед

⁶ Абқаъ – ало

⁷ Асвад – сиёҳ

⁸ Ашқар – малла

⁹ Адбас – сурхи серанг

¹⁰ Ҳазимат – шикаст

¹¹ Мақлуб – чапа

Ва Кисроро сад фил буд. Ва Кисроро мутрибе буд номи вай Фахлбад, овозе дошт неку. Ва шахси дигар, номи вай Рабусаи муганнӣ¹. Ин Рабуса Фахлбадро бидушт. Кисро Рабусаро дар пойи фил афканд. Рабуса гуфт, ки «Фахлбадро Рабуса кушт ва Кисро Рабусаро бидушад. Малик мутриб аз кучо оварад»? Кисро гуфт: «Раҳо кунед, ки ханӯз зиндагонии ӯ мондааст». Яъне дар чунин вақт гами ман меҳӯрад.

Ва бидон, ки фил ду сурв² дорад маъкус³, аз зери ханаки⁴ боло фуру омада. Он кас, ки надонад, пиндорад, ки дандон аст, зеро ки махрачи⁵ вай аз асли қарн⁶ аст ва миёни вай мучаффаф⁷ ва фил ба он натҳ кунад⁸ ва азз накунад⁹. Филро «афқам» гӯянд, яъне кӯчакдаҳон. Ва даҳонаш фароҳам наёяд ва аз магас ранчад, ки дар даҳонаш равад.

Ва Кисроро саду панҷох фил бувад. Филе маст шуд. Ҳама аз вай бигрехтанд. Қасди тахти Кисро кард. Шахсе табарзане бар пешонии фил зад, филро аз Кисро дур кард.

Кисро гуфт: «Аз ту далертар кист»?

Гуфт: «Агар амон диҳӣ бигӯям».

Гуфт: «Бигӯ!»

Гуфт: «Баҳроми Чӯбин». Кисроро саҳт омад, зеро ки Баҳром душмани Кисро буд.

Ва гӯянд, ҳаргиз касро чунон қомате ва қамоле набуд, ки Кисроро. Вайро аспе буд, номи вай Шабдиз, вайро ӯ тавонистӣ бурдан. Ва илло¹⁰ бар фил нишастӣ. Ва чун мор Шабдизро бизад, филро ихтиёр кард, ки пушти фароҳ дорад ва рафтори нарм ва ҷаҳор қавоим¹¹ рост ва гоме фароҳ.

Абӯҷаъфари Мансурро ҷиҳил фил буд ва Кисроро зиёдат шуд бар ҷаҳорсад фил. Сабаб он ки рӯзе, филро дар пеши вай бурданд. Гуфт: «Шум аст. Берун баред!» Берун бурданд.

Пас, дар вай ниғаҳ кард, вайро мутақаббир дид. Дар вай ҷаҳомати мулуқона ёфт. То рӯзе берун омад. Филон саф қашида буданд: ҳазор фил аз як сомон ва аз як сомони дигар ҳазор савор. Филон ҷумла суҷуд карданду хидмат. Вайро аҷаб омад аз одоби

¹ Муганнӣ – сароянда

² Сурв – шох

³ Маъкус – ба қафо баргашта

⁴ Ханака – ҷог

⁵ Махраҷ – баромадгоҳ

⁶ Қарн – шох

⁷ Мучаффаф – ковок

⁸ Натҳ кунад – шох занад

⁹ Азз накунад – нагазад

¹⁰ Ва илло – вагарна

¹¹ Қавом – пой

филон. Кисро гуфт: «Кошки фил аз Форс будӣ, ё ман аз Ҳинд будаме»!

Ва филро пеши вай вақъе¹ буд азим.

Ва филро дар хоб бинанд, малике бувад.

Шахсе бо Ҳачоч ибни Юсуф гуфт: «Ба хоб дидам, ки филеро гардан бизаданд».

Гуфт: «Агар хобат рост бошад, подшоҳи Ҳидустон кушта мешавад». Баъд аз чанд рӯз нома расид, ки Доҳир ибни Сасаро бидуштанд.

Ва фил аз нохун тарсад ва аз хартум. Ва ба чанги Қодисия Зухра ибни Ҳавия захме бар хартуми фил зад, фил бихуфт.

Ва фил шино неку барад ва хартум бар боло дорад, чун говмеш бинӣ. Ва шутур шино зишт барад ва бар паҳлу афтад.

Ва аз маҳосини² фил агар ҳамин аст, ки Абраҳа ба Каъба омад бо филон, то Каъбаро хароб кунад. Филе дошт азим, номи вай «Маҳмуд». Ба дари ҳар қалъа, ки рафтӣ, ба дандон бихобонидӣ. Ёздаҳ араш³ болои⁴ ин фил буд. Ҳар фил, ки болои вай ёздаҳ араш бувад, онро «Зиндафил» хонанд. Чун дар Каъба расид, филбонон вайро игро⁵ мекраданд, то бирон кунад. Намекард ва имтиноъ⁶ мекард. Марде аз араб гуфт: «Ба зону дарой»! Фил ду даст дуто кард ва бар замин хидмати Каъба кард. Ва аз ҳар сомон, ки филро мебуданд, сучуд мекард.

¹ Вақъ – мақом

² Маҳосин – некиҳо

³ Араш – ғаз

⁴ Боло – қад

⁵ Игро – водор, маҷбур

⁶ Имтиноъ – худдорӣ

Пас, араб гуфт: «Бирав ба роҳи рост»! Маҳмуд ба саломат бирафт ва бар лашкари вай санг биборид ва ҳамаро ҳалок кард.

Ин шараф филро тамои аст.

Ва Пайгамбар алайҳи-с-салом он сол зод, ки ом-ул-фил¹ буд. Ва Оиша разиаллоҳу анҳо гӯяд: «Ман саргини фил дидам афканда, мардум назораи вай мекарданд».

Ва бидон, ки фил себро дӯст дорад. Ба вақти ҳаяҷон филро душхор тавон гирифтанд, магар бачаро. Ва фил натавонад хуфтанд. Чун биафтад, натавонад бархостанд. Ва хуфтани вай тақия бувад бар чизе. Чун хоҳанд, ки вайро сайд кунанд, пеши он дарахт раванд, ки хуфта бувад ва саргин афканда. Буни он бикананд ва аз гил ҳоли кунанд, фил он ҷо равад ба шаб, тақия занад бар он, биафтад, бимирад. Вайро дафн кунанд, сола пас устухонаш бардоранд, «оч» хонанд.

Аммо агар аз баҳри доштан гиранд, бар лаби дарё гаве² бикананд ва аз дарё дар вай об гиранд, то фил дар он обгир ояд, он гаҳ роҳи вай бибанданд, то ба дарё наравад ва филро мезананд ва шахсе ҷомаи сурх пӯшида эшонро мезанад ва ҳамаро ҳазимат мекунад. Чанд рӯз чунин мекунад, то фил бо ин сурхпӯш илф гирад ва чун душманонро бинад, сурхпӯшо оғоҳ кунад, то эшонро ҳазимат кунад. Пас, вайро берун оварад ва бар пушти вай нишинад.

Ҳикоят

Гӯянд, ҷамоате бачаи филро бикӯштанд ва гӯшти вай бихӯрданд. Яке гуфт: «Ман нахӯрам, ки ҳаром дорам». Эшон бар сари кӯҳе фуру омаданд ва бихуфтанд.

Модари фил аз паси эшон биомад. Ҳамаро хуфта дид. Ҳамаро ҳалок кард ва вайро накард, ки бӯйи гӯшт аз вай намешунид³.

Ҳикоят

Бозаргоне гӯяд, ки дар бешае филеро дидам афтода ва дигар филон бар сари вай омада ва наметавонистанд, ки вайро бардоранд. Хурӯш мекарданд, то вай бимурд.

Гуфтам: «Поко Худоё! Ҳайкале бар ин азамат офаринад, ки барнатавонад хост, чун биафтад!».

Умри фил чаҳорсад сол бувад. Ва ҳар ҷи дароздандон бувад, дарозумр бувад. Ҳафт араш⁴ болои вай бувад. Қимати вай ҳазор динор бошад. Пас, ҳар гаҳ як араш биафзояд, ҳазор динори дигар дар

¹ Ом-ул-фил – соли фил

² Гав – чуқурӣ

³ Намешунид – ҳис намекард

⁴ Араш – газ

киматаш афзояд. Чун ба понздаҳ араш расид, фаҳл¹ бувад ва зиёдат аз ин нағардад.

Қоқум чонварест кўчактар аз ғурба. Сапед бошад бағоят, мағар дунбол, ки сиёҳ бувад. Ба латофати ҳавосил аст. Дар ҷоёе бувад, ки сардсер² бувад ва аз Зулумот³ берун ояд, ҳамчун самур. Аммо самур сиёҳ буваду азизтар. Ва ҳар ду аз Зулумот оянд ба муддати дароз чанд адад.

Ва қоқумро вақте гиранд, ки барф борида бувад. Қоқум сар дар барф барад, хошоке ҷўяд, ки хўрад ва дунбол берун бувад сиёҳ. Сайёд меравад ва вайро мегирад, чандон, ки бошад ва ҳамаро ба осонӣ бардорад. Пўсти вай гарм дораду оби пушт афзояд.

Қабш⁴ шавкате дорад ва ба вай масал зананд.

Ва Пайғамбар алайҳи-с-салом гуфт: «Ба хоб дидам, ки ман бар қабше нишаста будам. Таъвил кардам, ки сайдеро бикушам».

То рўзи Уҳуд Убай ибни Халаф ба ҷанг омаду муборазат хост. Пайғамбар алайҳ-ис-салом қасди вай кард. Ёрон манъ карданд ва гуфтанд: «Душмани мункар⁵ асту шучоъ. Пеш марав»! Пайғамбар алайҳ-ис-салом нашнид. Ба ҷанги вай омад.

Убай ибни Халаф гуфт: «Чандин сол аст, ки ман ин аспро шакар додаму кунчид, то туро бикушам».

Пайғамбар (а) гуфт: «Ано ақтулука алайҳӣ» (*Ман туро дар болои вай мекушам*).

Убай ибни Халаф бозгардид ва бо аҳли хеш гуфт: «Падруд бошед, ки кори ман ба охир расид, ки Муҳаммад ҳаргиз дурўғ нагўяд ва имрўз бо ман гуфт, ки туро бикушам». Бозгардид ва Пайғамбар алайҳ-ис-саломро гуфт: «Шамшери ту ба ман деҳ, то бубинам»! Пайғамбар шамшер ба вай дод.

Убай ибни Халаф гуфт: «Ақли ту чунин аст, ки шамшер ба ҳасм⁶ диҳӣ»! Пайғамбар (с) гуфт: «Шум доштам, ки дасти ту тихӣ бозгардонам». Вай теғро боздод. Пайғамбар (с) захме бар Убай ибни Халаф зад, марду аспро ба ду ним кард.

Мақсуд аз ин он аст, ки қабш дар хоб мулк бувад. Ва мўрча пиромуни пашми куч⁷ нағардад. Ағар ғўши ғўсфандро ба ресмон дарбанданд, ки аз пашми куч тофта бувад, тобеи вай гардад.

¹ Фаҳл – нарина

² Сардсер- хунук

³ Зулумот– Торикистон

⁴ Қабш– кучқор

⁵ Мункар– хавфнок

⁶ Ҳасм– душман

⁷ Куч – кучқор

Каргадан чонварест азим. Дар иқлиме, ки вай бувад, се бошад ё чаҳор. Модои вай ба умре як бача орад. Ва бошад, ки бачаро бихӯрад. Ва чанд сол бача дар шиками вай бимонад. Чун бизод, дандонҳову сурву сунб сахту муҳкам карда бувад. Агар бача аз модар гурезад, бимонад, вагарна вайро билесад ва забони тез дорад, вайро бикушад. Ва каргадан маст гардад, аз бонги вай одамӣ бимирад. Бача дар шиками модар сар аз фарчи модар берун кунад ва модараш таъом медиҳад ва ба ҷой боз мешавад. Чун аз раҳм ба танг ояд, берун шавад. Ва ачаб он аст, ки бачаро билесад, то маҷруҳ шавад ва бимирад. Он гаҳ, рӯзгори дароз навҳа мекунад, то бачаи дигар бизояд. Ва дар шиками модар саргин наҷфканад.

Чонварест муҳлик¹. Ба баҳоим² монанд, ба сунбу сурв³ ва дунболи гов. Ба сибоъ⁴ монанд, ки дасту пойи шер дорад ва гардани асп ва як сурви муҳкам аз пешонӣ баромада. Авом гӯяд, ки филро ба сурв бардорад. Дурӯг аст. Аммо бо фил адовате⁵ дорад, ҷанг кунад, сурве дорад муакқаф⁶, дар пушти фил овезад, ҳамчунон бимонад, то ҳар ду ҳалок шаванд.

Ва каргадан аз умрон⁷ дур бошад ва ҳадаси⁸ вай сӯзанда аст. Гӯянд, каргадан мепарид, ҳадаси вай бар шахсе омад. Аз он ҷо устухонҳои вай баргирифтанд.

Ва шигифт ин аст, ки чаҳор қавоим⁹ дорад ва ду ҷаноҳ¹⁰ дорад. Ва ин нодир аст ва ақл қабул намекунад.

Ва Аҳмад ибни Фазлон гӯяд, дар пеши малике рафтаам, се тайфуриёт¹¹ дидам чун ҷазъи¹² ямонӣ пеши вай. Маро гуфт: «Ин аз сурви каргадан кардаанд».

Ва аз он сурв камарҳо кунанд, мулук онро ба баҳои гарон бихаранд. Дар миёни дарахтҳои ҳаланҷ¹³ гардад, саворро бирабояд. Бар ҷазираи Бартоил чара кунанд¹⁴ чун гов. Сурве аз вай ба баҳои азим бихаранд. Сабаб он ки аз ҳам боз кунанд, сурате падида ояд дар вай аз он одамӣ ё шер ё мург ё моҳӣ. Агар замини сурв сапед бувад, сурат сиёҳ намояд ва агар асли сурв сиёҳ бувад, сурат сапед намояд.

¹ Муҳлик – ҳалоккунанда

² Баҳоим – чорпоҳо

³ Сурв – шох

⁴ Сибоъ – дарранда

⁵ Адоват – душманӣ

⁶ Муакқаф – қач

⁷ Умрон – ободӣ

⁸ Ҳадас – саргин

⁹ Қавоим – пойҳо

¹⁰ Ҷаноҳ – қанот, бол

¹¹ Тайфуриёт – зарфҳо

¹² Ҷазъ – санги қиматбаҳои яманӣ

¹³ Ҳаланҷ – ҳаланг

¹⁴ Чара кунанд – чаро кунанд

Ва дар он вилоят он сурат, ки бинамояд, бар он ҳукмҳо кунанд. Ва дар иқлиме бошад чун андак. Ва сурвҳои он, ки ба Ироқ оранд ва гӯянд сурви каркадан аст, он азони хари мисрӣ бувад.

Кафтор сабуест¹ бад. Ба тозӣ «забуъ» хонанд. Шавкате дорад дар шаб. Ва аз ниточи² ҳук ва гург аст. Мурдори гандида хӯрад. Чун бар одамі зафар ёфт, бо вай зино кунад. Зери пойи одамі билесад то реш кунад, натавонад рафтан. Бо вай чимоъ кунад ва он гаҳ вайро бихӯрад. Одамиро бидушад, чун биомосад³, зақари одамі бархезад, кафтори мода биёяд бо вай зино кунад, он гаҳ вайро бихӯрад. Чонвари шуми зонӣ⁴ аст.

Гӯянд, Муовия ибни Абӯсуфён хилват кард бо зани хуросонӣ. Канизаки дигареро бидид, вайро бигзошт. Хуросониро саҳт омад.

Рӯзе Муовия гуфт: «Шерро ба порсӣ чӣ гӯянд?»

Хуросонӣ гуфт: «Кафтор хонанд».

Гуфт: «Ано⁵ кафтор».

Хуросонӣ гуфт: «Рост гӯӣ».

Пас, Муовияро гуфт: «Кафтор забуъ бошад».

Гуфт: «Кафтор бо мурдор зино кунад».

Бидон, ки кафтор қуввате дорад, ки агар шер дар сӯлоҳ и вай равад, вайро бизанад, магар, ки сӯлоҳ бипӯшад ва нагузорад, ки рӯшноӣ бинад. Ва агар заррае зиё бинад, мардро бидарад. Аммо чун торик бувад, кафторро бибанданд ва берун кашанд.

Гӯянд, кафтор мамсӯх⁶ аст, чун бузина. Ва кафтор бо гург зино кунад, ибор ва симъ бизояд. Кафтор «арҷо» бувад, гург «ақзал» бувад. Гург ва сағ чимоъ кунанд, бачаи эшон «дайсам». Ва аз сибоъ⁷ ҳечро мӯӣ ба ин дарозӣ набувад ки кафторро.

Баъзе гӯянд, ки гӯшти вай ҳалол аст, ки ноб надорад⁸. Ва агар пехи⁹ кафтор дар сағ моланд, девона шавад. Кафтор бар сағ нигарад ва сағ бар бом бувад, кафтор бо вай мегардад, то сояи сағ бар замин афтад, кафтор пой бар сояи сағ наҳад, сағ бар рӯӣ дарояд. Ва агар ду гӯши кафтор ба мард банданд, дар ҷашми занон неку намояд. Ҳар кӣ забони кафтор бо худ дорад, сағ аз вай гурезад. Кафтор ба так¹⁰ ҷунон давад, ки агар бар дарахт ояд, биафкананд. Агар шутуре бар

¹ Сабуъ – дарранда

² Ниточ – наҷод, насл

³ Биомосад – варама кунад

⁴ Зонӣ- зинокор

⁵ Ано – ман

⁶ Мамсӯх – ба ҳайвон мубаддалшуда

⁷ Сибоъ –дарранда

⁸ Ноб надорад- дадиқ нест

⁹ Пех – ҷарбу

¹⁰ Так- тоҳтан

вай банданд, бикашад. Агар аз пӯсти кафтор анбоне кунанд ва тухмро дар он кунанду бикоранд, ҳаргиз малах гирди он кишта нагардад. Агар донге захираи кафтор ба зани нобакор диҳанд, ҳаргиз зино накунад. Агар муханнасе¹ фарчи кафтор бар худ молад, муханнаси аз вай биравад.

Гӯянд, ки кафтор соле нар бувад, соле мода. Кафтор аз чӯби ангур тарсад. Қуввати кафтор ба шаб бувад. Чун бемор шавад, сағбачаро бихӯрад, нек шавад.

Гов чонварест муборак. Ба тозӣ «савр» гӯянд. Ба ҳиндӣ «сувмӣ» гӯянд. Қавоми² олам бар вай аст, ки ҳарс³ кунад.

Ҳикоят

Дар бани Исроил марде кушта шуд. Офаридгор ваҳй кард ба Мусо алайҳ-ис-салом, ки «Баъзе аз андоми гове бар вай зан то зинда шавад».

Говеро бикӯштанд ва забони вай бар кушта заданд, зинда шуд ва гуфт маро фалон кушт ва бимурд. Ва ин навиҷест аз шарафи гов бар дигар ҳайвонот.

Говро чун забон бибуранд, бимирад. Ба ҳукми он ки алаф бар забон канад аз замин, ки дандонаш ба он нарасад. Ва ҳаёти гов дар забон аст.

Подшоҳе сад мардро бифристон ба вилояти подшоҳе, то ҳамаи говонро забон мебуриданд. Ҳама бимурданд, ҳарс мунқатеъ⁴ шуд. Вилоят ҳароб гашт.

Ва барзгарон ҷумла ҷаҳорпоро ниғаҳ доранд, аз ҳару гӯсфанду астару шутур, магар говро, ки эмин бошанд, ки ҳеҷ сабуе⁵ қасди гов наёрад кард.

Аз баъзе бозаргонон шунидам, ки шере қасди корвон кард. Мардум дармонданд. Гуфтанд: «Шер гурусна аст». Говеро бадар карданд ва шахсро гуфтанд, ки говро ба роҳи шер барад ва он ҷо фуру бандад, то вайро бихӯрад ва аз роҳ бархезад.

Говро он ҷо дарбааст. Шер қасди гов кард. Гов сурв⁶ ба шер зад ва шерро дар паҳлуи сахрое афканд ва пешонӣ дар вай андохт ва ҳамчунон ниғаҳ медошт, то рӯзи дигар корвон ба он ҷо расид. Говро дур карданд, шери мурда ба замин афтод.

¹ Муханнас – хуносо, нармода

² Қавом – поя, асос

³ Ҳарс – ҷуфт, шудгор

⁴ Мунқатеъ – қатъ

⁵ Сабуъ – дарранда

⁶ Сурв – шох

Ҳикоят

Муътасим говмеше бо шере дар чанг афканд. Гов ба ҳазимат шуд¹. Шер дунболи гов бирафт. Модагове меомад. Қасди шер кард ва шерро биафканд ва дар зери сурв гирифт ва дар замин дусонид². Он гаҳ рафт, ки шер мурда буд.

Ва бидон, ки гов бисту ҳашт дандон дорад. Ба нух моҳ бача зояд. Мода мунқоди³ нар душхор⁴ шавад, ки закаре сахт дорад. Чун аз пушти мода ба зер ояд аз ростсомон⁵, бача нар бувад. Агар аз чап ояд, бача мода бувад. Бонги мода қавитар аз нар бувад. Бист сол умри вай бувад. Тухме, ки афшонад агар бар сурви вай афтад ба иттифок, нар рӯяд. Ҳамаи сурвҳо мучавваф⁶ бувад, магар сурви гов. Адоват миёни шеру фил ва гов ҳамеша бувад. Ва аспӣ обӣ бо наханг ва мор бо сомабрас⁷ ва гурба бо муш ва гург бо гӯсфанд адовати табиӣ доранд ва говмеш аз паша гурезад, чунон ки фил аз гурба.

Ва ман дидам, ки шере меомад, занчир дар гардан баста. Ногоҳ, аспӣ курраеро назар ба шер омад. Асп битарсид ва бонге бизад ва дастҳо дар боло кард ва биафтод ва дар хок бигардид.

Ва шерро бикашиданд. Ба он наздикӣ мурге бача бароварда буд. Модари бачагон шерро бидид. Чаноҳон бикушуду дар шер част ва минқор дар рӯи шер зад. Ва шер аз он мурги заиф бирамид ва

¹ Ба ҳазимат шуд – шикаст хӯрд

² Дусонид – часпонид, пахш кард

³ Мунқод – фармонбардор

⁴ Душхор – душвор

⁵ Ротсомон – тарафи рост

⁶ Мучаффаф – хушк

⁷ Сомабрас – хирбо, буқаламун

занчир бикашид ва оханги гурехтан кард ва ба ранче шердорон вайро бидоштанд.

Мақсуд он ки ҳар ҳайвоне, ки бача дорад, далертар ва часуртар бувад.

Ва бидон, ки Офаридгор дар дили гов асабе офаридааст, монанди устухон. Ва говро он қувват аз он аст. Ва ҳар чонваре, ки ҳасӣ¹ бувад, илқох² накунад, магар гови ҳасӣ, ки модаро обистан кунад, аз ғарти қувват. Ва ҳар ҳайвоне, ки аҳдаб³ бувад ба қувват бошад. Ва ҳадаби⁴ гов бар қафо бувад ва ҳадаби шутур бар пушт бувад ва ҳадаби гӯсфанд бар кафал бувад ва локпушт ҳама тан ҳадаб бувад.

Аммо говро надонам, ки аҳли Юнон ва Ҳинд чаро парастанд, бо киёсат⁵ ва ақли эшон. Ва дар Ҳинд ҳар ки чӯбе бар гов занад, гарданааш бизананд. Ва гӯянд, шахсе, ки номи вай Пашутан аст, берун ояд ва мулки олам бигирад, бар гов нишаста сурвҳо⁶ дароз ва халқе бо вай бувад ҳама пӯсти буз пӯшида. Ва гӯянд, одамӣ чун говро сучуд кард, гов аз он хичолат сар фуру афканд, сар бар осмон надошт.

Дар хабар аст, чун Одам (а) ба замин омад, Ҷабраил (а) вайро чуфти гов овард, ки ба он ҳарс⁷ кунад. Гов дарахти ангур ба дандон биканд, одамӣ муште бар даҳони вай зад, дандони гов кӯтоҳ шуд. То ҳеч гиёҳ натавонад кандан ба дандон. Пас, гов бигрифт. Аз оби чашми вай говарс бируст.

Ҷабраил (а) Одам (а)-ро гуфт: «Аз баҳри дарахти ангур дилтанг шудӣ? Дилтангӣ макун, ки боз рӯяд». Ва ҳар сол сараш бибуранд, то беҳтар бозояд.

Фасл

Мағзи гов агар дар шакар бозсоянд ва савдовиро диҳанд, суд дорад. Агар мағзи гов дар андом моланд, сибоб⁸ аз вай бигрезанд. Саргини гов агар дар хона бисӯзонанд, паша бигрезад. Агар бар сулул⁹ кунанд, биравад. Агар бинии гов ба равгани гул биандозанд, гов девона шавад. Агар чева¹⁰ дар гӯши гов афкананд, ҳоле бимирад. Агар гови девонаро дар дарахти анчил¹¹ банданд, сокин гардад. Агар

¹ Ҳасӣ – ахта

² Илқох – бордор

³ Аҳдаб – кузапушт

⁴ Ҳадаб – кузапушти, қачӣ

⁵ Киёсат – зиракӣ

⁶ Сурв – шох

⁷ Ҳарс – чуфт, шудгор

⁸ Сибоб – дарандаҳо

⁹ Сулул – зағил, селай занбӯри асал

¹⁰ Чева – симоб

¹¹ Анчил – анҷир

каъби¹ гов ба об бичӯшонанд чанд бор ва он устухонро бисоянд ва ба оби гарм рӯй бар он бишуранд, вайро чало дихад. Ва мулукон онро ба кор доранд ва бар сона² биёсоянд ва дар ҳуккаи³ симин⁴ доранд. Ва агар хояи гов хушк кунанд ва бисоянд ва дар асир⁵ кунанд ва бозхӯранд, ақома-з-закара⁶. Ва агар ҳар рӯз як дирамсанг⁷ дар панҷ дирамсанг шираи ангур кунанд ва бозхӯранд, таҳолро бигзорад. Ва агар закари гови сурх хушк кунанд ва дирамсанге дар таъом кунанд ва бихӯранд ба ҷойи моҳии сақанкур бувад. Шири гов шифо бувад аз адвия⁸ қаттола⁹ ва самумҳо,¹⁰ ки дар шаробҳо бувад. Саргини гов бо сирко бар сар кунанд, судоъ¹¹ бибарад ва агар бар захм кунанд аз онӣ каждӯм, сокин шавад ва агар ба дасту по сармо расида бувад, бар он моланд, нофиъ бувад. Агар ба зайт¹² бичӯшонанд, бар пайкон ниҳанд, аз захм бурун оваранд. Чун дуд кунанд, яхлусу минал мавт (*Аз марг халос мекунад*). Бавли гов калафа¹³ ва песӣ бибарад. Сунби гов агар бисӯзонанд ва агар бар шавлам¹⁴ ва галла кунанд, суд дорад. Ва агар бо шира бар ханозир¹⁵ кунанд, таҳлил кунад.

Гови обӣ чонварест азим ва ҳавле¹⁶ дорад. Ва аввал, ки бача бизояд, сурх бувад хол-хол. Он гаҳ холҳо пинҳон шавад, шиками вай сапед бимонад. Ва ба Зангбор гове бувад сурх ва нуқтаҳои сапед ва дунболи чун оҳу. Гӯшти гови обӣ туруш бувад чун сирка. Ва гове бувад чандон, ки қалъае ва аз ду бинии вай дар шаб оташ равад ва бар ҳар ҷи ояд, бисӯзад. Ва сабаб он аст, ки дам ба қувват занад, аз шиддати нафх¹⁷ мултахаб¹⁸ гардад.

¹ Каъб – бучили пой

² Сонна – суҳон, суянд

³ Ҳукка – куттӣ

⁴ Симин – нукрагин

⁵ Асир – шарбати мева, оби мева

⁶ Ақома-з-закара – олати марди ро кувват дихад

⁷ Дирамсанг – 2,4 гр

⁸ Адвия – дорӯҳо

⁹ Қаттола – кушанда

¹⁰ Самумҳо – захрҳо

¹¹ Судоъ – дарди сар

¹² Зайт – равған

¹³ Калафа – доғ, лакка

¹⁴ Шавлам – гандумдемона

¹⁵ Ханозир – гуддаи зерӣ гулӯ

¹⁶ Ҳавл – ҳайбат

¹⁷ Нафх – дам, нафас

¹⁸ Мултахаб – сӯзон, шуълавар

Ҳикоят

Гӯянд, Малик Меҳроҷ як бор ба дарёи Бартоил расид. Ҳар шаб оташе дид бар лаби дарё. Доноеро пурсид аз он. Гуфт: «Он гови обӣ аст, ба шаб бадар ояд, дунбол бар ронҳои худ мезанад ва бар замин ва оташ аз он медарафшад ва бар рӯшноии он гиёҳ меҳӯрад. Чун вақти субҳ бувад, ба дарё шавад».

Ва ҳамеша дур бувад аз умрон¹. Бар пушту бар зонуи вай мӯй бисёр бувад ва аз он парчамҳо кунанд. Ва албатта нахуспад. Дар димоғаш кирме бувад, вайро бедор дорад. Ва агар бихуспад, гарк шавад. Ва ба паша ҳалок гардад.

Гови кӯхӣ² ҳар сол сурв³ биафканад ва гови аҳлӣ наафканад. Ва

гови кӯхӣ чун сурв биафканад, дар горе равад ва берун наояд: донад, ки силоҳ надорад. Чун сурв бароварад, дар офтоб дорад, то саҳт шавад. Ва гови кӯхӣ мор хӯрад.

Чун табиши заҳр ба вай расад, об аз дидаи вай берун ояд ва дар канори чашм мунъакид⁴ гардад. Он позаҳри неку бувад. Ва гов чун мор хӯрад ба

талаби саратон равад ва бихӯрад, то рафъи сам⁵ кунад. Ва саратон ладигро⁶ суд дорад. Ва гови кӯхиро бикушанд, дар ҳалқи он сарҳои морон бинанд ва ба дандон даровехта, ки дандони мор муъакқаф⁷ бувад. Тани мор ҳазм шавад, ки ба меъдаи гов наздик бувад ва сар нашавад. Ва гов ташна гардад, ки мор хӯрда бувад, гирди об гардаду наёрад хӯрдан, ки агар бозхӯрад, самро ба урук⁸ расонад ва ҳалок шавад. Мор аз гов гурезад. Гов об баркашад ва дар даҳон пур кунад ва дар сӯлоҳ и мор резад, то мор берун ояд ва морро бихӯрад аз дунбол.

¹ Умрон – ободӣ

² Гови кӯхӣ- говазн

³ Сурв – шох

⁴ Мунъакид – шах

⁵ Сам(м) – заҳр

⁶ Ладиг – нешзада

⁷ Муакқаф – қач

⁸ Урук – рағҳо

Дар вилояти Зобич бисёр бувад. Гови кӯҳӣ овози гино¹ дӯст дорад, чун гӯш рост дорад, шунавад, чун фурӯ афканад, нашнавад. Ва модагов, ки бизояд, бачадонро бихӯрад ва аз ин сабаб пӯст иллоти нифосро суд дорад.

Гурба чонварест латифу поку алуф². Дасту рӯ шӯяд ва лесад бар шакли намл³. Чун даст бар сари вай моланд, замзама занад монанди дуо. Хона пок дорад. Ҳашарот хӯрад, морро бикушад. Дар баробари мор истад ва саблатҳо⁴ дароз кунад. Ва дар чашми мор мезанад. Чун чашм бар ҳам занад, чанг бар сари мор занад. Ба ду чанг, ки дар сари мор занад, бимирад. Ва душмани муш аст. Ва зарари муш бар бани одам беш аз зарари мор аст.

Ҳикоят

Дар бани Исроил тобуте буд ва сакинае⁵ дар он буд ва сари вай ба сари гурба монанд. Ва аз он тобут боде частӣ. Ба ҳар масоф бурдандӣ, нусрат будӣ. Онро малоика овардандӣ. Мақсуд аз ин сари вай сари гурба буд.

Ҳикоят

Гӯянд, ба Чин гурба набошад ва муш галаба дорад.

Ҳакиме малики Чиниро гуфт: «Ман тилисме созам, то муш аз вилояти Чин бигрезад».

Малик гуфт: «Лочарам⁶, ҳикматро пеши ман мавқе⁷ бувад ва тобеи ҳукамо гардам».

Ҳаким гуфт: «Ба шарти он ки касе нахандад, зеро ки ҳикмати ман табоҳ гардад». Бар ин шарт карданд.

Ҳаким табле бисохт аз пусти гурба ва аз пехи⁸ хорпушт шамъҳо сохт ва барафрӯхт ва он таблро бизад.

Мушон аз хонаҳо мегурехтанд. Муше ланг ба зорӣ медавид. Яке бихандид. Он ҳикмати вай ботил шуд.

Ва ба Чин муш чунон галаба дорад, ки нон душхор тавонад хӯрдан. Ва гурба он ҷо таваллуд накунад.

Дар кӯҳҳои Тӯс гурбае бувад чандон, ки харе. Ва гӯянд, аз ҳазор сол боз ҳайвоне он ҷост ва чун гурба мор хӯрад ва дар каҳфе¹ аст. Вақте нима берун ояд ва мардум вайро бубинанд.

¹ Гино – суруд

² Алуф – аҳл

³ Намл – мӯрча

⁴ Саблатҳо – мӯйлабҳо

⁵ Сакина – оромиш

⁶ Лочарам – хатман

⁷ Мавқеъ – мақом, ҷойгоҳ

⁸ Пех – чарбу

Гурба хадасро² дафн мекунад ва он навъест аз покӣ, то бўйи он муш нашнавад³, ки бигрезад. Ва гурбаро сахме⁴ аст дар дили муш. Чун гурбаро бидид, гурехтан фаромуш кунад ва бошад, ки аз бими вай чон диҳад. Агар муш бар сакфи хона биравад, гурба аз қафо боз афтад ва дастҳо бичунбонад ва бонг кунад, муш дарафтад.

Гурба атса занад ва тасоуб⁵ кунад ва бинӣ дамад, бачаро лесад, мору набот⁶ хӯрад, фил аз вай гурезад, дузди кунад, натъҳо⁷ ва зелуҳо шикофад, бонг дорад. Кӯзаҳо резад. Вақти ҳаяҷон расвой кунад. Ин иллат ҳуку хару гурбаро бувад. Ва зангиёро ин иллат бувад, хосса ки хамр хӯрад, пардаи вай дарида шавад ва касро манъ накунад. Гурба хар чӣ хӯрад аз рости чап нагардад, пиндорад, ки касе дарҳоҳад рабудан. Хар ҷо ки чанг дарзанад, хароб кунад.

Ҳикоят

Синдӣ ибни Шоҳик гӯяд, гурбафурӯше гурбаеро бигрифт ва дар хунб кард ва сари вай устувор кард ва хунбро мегардонид, то гурбаро чашм торик шуд. Он гаҳ вайро бо кабӯтаре дар кафас кард.

Чун харидор бидид, ачаб монд ва бихарид, зеро ки гурба адуви⁸ кабӯтар бувад ва гурба, ки кабӯтар нагирад, азиз бувад.

Чун гурба сокин гашт, кабӯтарро бихӯрд.

Гурба дар хоб беморӣ бувад ва дузд. Агар ваҳшӣ бувад шер бошад, зеро ки гурбаро аз шер офаридаанд.

Ҳикоят

Чун тӯфони Нӯҳ буд, ҷонваронро дар киштӣ овард. Хукро гӯш бимолид, хун бичакид. Аз он муш биофарид. Гӯши шер бимолид, хун бичакид, гурбаро аз он биофарид. Муш киштиро сӯлоҳ мекард, гурба вайро бигрифт. Чунон ки шер харис бошад бар хӯрдани хук, гурба харис бошад бар хӯрдани муш.

Румиён гӯянд, гӯшти гурба умр афзояд. Агар гурба бонг бисёр кунад, гӯши вайро чарб кунанд, бонг накунад. Агар панҷ дирамсанг хуни гӯши гурбаи халанҷ бо голия⁹ биёмезанд, он ки онро истеъмол кунад, махбӯб бувад. Агар ҳояи гурба хушк кунанд ва бисоянд ва ба худ дармоланд, зани вай ба ҳеч мард рағбат накунад, ҷуз ба вай.

¹ Каҳф – ғор

² Ҳадас – саргин

³ Нашнавад – ҳис накунад

⁴ Саҳм – ҳавф

⁵ Тасоуб – ҳамёна

⁶ Набот – растанӣ

⁷ Натъ – фарши чармӣ

⁸ Адув – душман муш

⁹ Голия – таркиби мушқу анбар

Аммо он чизҳо, ки ваҳшӣ бувад ва ғайриваҳшӣ гурба бувад ва охуву хук. Он ки ваҳшӣ набувад, саг бувад. Он ки ваҳшии холис бувад, гургу шеру паланг бувад.

Дар худуди Яман ва Ҳабаша гурбаест чанди гӯсфанде, вайро дар қафас кунанд оҳанин ва ҳар ду ҳояи вай берун кашанд ва дарбанданд. Ва гурбаро мезананд, то вай арақ мекунад ва он арақро аз вай меситаранд ва онро «забод» гӯянд. Бӯи вай муқобили мушк бувад.

Гург сабуест¹ шуму часуру шӯху нафур². Дандон бар устухон ниҳад, бишканад. Ва овози вай нашунаванд аз тезии вай.

Гӯянд, Сӯзони Қанносии Ҷабалӣ – писари Ҳалима, дояи Расул шахсе буд дохӣ³. Гургеро омӯхта буд, то аз се фарсанг бозомадӣ ва аз баҳри вай оху гирифтӣ. Ва шереро омӯхта буд аз баҳри вай харгӯр⁴ гирифтӣ.

Гург таъби саг дорад. Аҳмад ибни Мусанно гӯяд, дар биёбон гурге азим қасди ман кард ва перомуни ман мегардид, то чашми ман торик шуд. Ноумед шудам. Ногаҳ гурги модаро бидид. Қасди вай кард. Ҳар ду баҳам даргирифтанд чун саг. Ман шамшер баргирифтам ҳар дуру ҳалок кардам.

Ва агар гург пой бар унсул⁵ ниҳад, аз ҳуш биравад. Агар гург дар мард нигарад пеш аз он ки мард дар вай нигарад, мард бонг натавонад кард. Агар аввал мард дар вай нигарад, гург суст шавад. Гург аз унсул тарсад. Ва ҷонварони муодӣ⁶ баъд аз марг аъзои эшон дар якдигар ҷаҳад: ҷунонки рӯдаи гургу гӯсфанд ва дандони гурбаву устухони муш чун ба ҳам бозниҳанд, бар якдигар зананд.

Агар як ҷароғ равгани шер ва як ҷароғ равгани гург ҷудо-ҷудо биниҳанд, ба ҳам наздик шаванд. Ва агар аз пӯсти гург камаре бисозанд ва барзананд, ҳар кӣ бар миён бандад, далер шавад. Ва агар аз пӯсти гург дафе бисозанду барзананд, ҳама дафҳо бидарад. Агар пӯсти гург ба зиҳи камон кунанду бикашанд, дигар зиҳҳои камонҳо бигусланд⁷.

¹ Сабуъ – дарранда

² Нафур – гурезон

³ Дохӣ – тезхуш, зирак

⁴ Харгӯр – гӯрхар

⁵ Унсул – пиёзи даштӣ

⁶ Муодӣ – душманони ҳамдигар

⁷ Бигусаланд- кушода шаванд

Ва агар гургро бикушанд, як чашм фароз кунад. Агар аз он ду нигин созанд, он ки боз бувад, хоб бибарад ва он ки фароз бувад, хоб

орад. Дунболи гург дар гӯш ниҳад, мастию сустӣ барад. Ҳар гах гург бемор шавад, хок бихӯрад, нек шавад. Ҳар чи бихӯрад дар меъдаи вай ҳазм шавад, магар нохуни одамӣ. Гургеро бикуштанд, дар синаи вай нохунҳо буд. Гург девона шавад чун саг. Ва соли бувад онро

«ом-уз-зиоб¹» гуфтанд, ки гург одамиро меҳӯрад.

Рӯбоҳ чун бача кунад, унсул дар ошён ниҳад аз бими гург. Гургон чун чамъ шаванд, доирае бошанд, аз якдигар эмин набошанд. Мода далертар бувад. Чун яке дармонад, бонг занад, дигар гургонро бихонад. Чун яке бемор шуд ё мачрӯх, вайро бихӯранд. Ҳеч буйе нашнавад. Бонг занад, то саг бишнавад, қасди он чониб кунад, гург аз чониби дигар ба ғалла ояд ва ғӯсфандонро бибарад. Чун гурге бинанд, ҷаҳд бояд кард, ки ба дасти чапи ту бошад, ки «сонех²» хонанд ва агар баробар бувад ё рост, «борех³» бошад ва нерӯ кунад. Гург занахи шутур бигирад ва забон ба он меорад, то чун қаворае⁴ аз он баргирад ва забонаш тезтар аз тег бувад ва хунаш бозхӯрад. Тӯтак бо гург дӯстӣ дорад.

Ва қазиб⁵ гургу рӯбоҳ устухон бошад. Гург чимоъ бар сари қулла кунад, ки касе ба вай нарасад, зеро ки очиз гардад аз таълиқ⁶. Гурги модаи обистан чихил рӯз нопадид шавад. Ва ин аст, ки аз гурги обистан нишон надоданд. Пас, агар ба даст ояд, шикамаш холи бувад аз таом. Ин миқдор кифоят бувад.

Бидон, ки Офаридгор ғӯсфандро биофарид ва дар вай манофеъ бисёр кард ва баракоти азим. Ва ҳарчанд ки вайро беш кушанд, беш ояд. Ва шакли латиф аст ва алуф⁷ бувад. Ва бе шарру⁸ очиз ва ҳеч шар

¹ Ому-з-зиоб – соли гургҳо

² Сонех – сайди аз дасти чап оянда

³ Борех – сайди аз дасти рос оянда

⁴ Қавора – бурида

⁵ Қазиб – олати таносул

⁶ Таълиқ – часпидан

⁷ Алуф – аҳл

⁸ Шар(р) – бадӣ, озор

аз худ натвонад боздошт, то аз мушу мурғ битарсад ва ба чойи раҳмат аст.

Гӯшташ меҳӯранд ва пӯшташ мекананд, шираш меошоманд, пашмаш мебуранд, саргинаш мефурушанд. Чандон, ки одамро аз вай роҳат беш аст, вайро аз одамӣ чафо беш аст.

Ҳикоят

Гӯянд, қассобе тавба кард аз пешаи худ. Гӯфтанд: «Сабаб чӣ буд»?

Гуфт: «Гӯсфандеро дар хона кардам ва корд он ҷо бинҳодам ва ба шугле бирафтам. Чун бозомадам, корд талаб кардам наёфтам.

Зане аз гурфа¹ ниғаҳ кард. Маро гуфт: «Чӣ металабӣ»?

Гуфтам: «Корд».

Гуфт: «Гӯсфанде ба дандон баргирифт ва дар сӯлоҳ пинҳон кард».

Чун бидидам, чунон буд, ки он зан гуфта буд. Ман аз ин сабаб тавба кардам.

Пайгамбар (с) наҳй кард, ки писарро ба қассобӣ нафиристанд, зеро ки қассоб саҳтдил бошад. Ва қассобро чун ба ҳоб бинанд, Малак-ул-мавт² бувад. Ва аглаби саллохону³ қассобон дарвеш бошанд.

Мақсуд он аст, ки агарчи гӯсфанд ҳалол аст, қатл кардан мункар⁴ аст. Ва тарсоён⁵ на гӯсфанд кушанд ва на бихӯранд ва гӯштро аз қассоб нахаранд ва мазҳаби эшон аст, ки ҳар кӣ қатл кунад ва гӯшти ҳайвон хӯрад, ҷони ӯро ба олами улвӣ⁶ роҳ надиханд.

Ва гӯсфанд чун гушун гираду борон ояд, гушун напазирад. Ва чун боди ҷануб ояд, барра мода ояд. Ва агар қалқандро⁷ бисоянд ба сирка ва дар ҳазира⁸ бирезанд, қирдмон⁹ дар гӯсфанд наяфтад.

Агар хокистари пашм дар ҷароҳат кунанд, хун бозистад ва руофро¹⁰ бозбандад.

Мушро ба тозӣ «фаъра» гӯянд. Ҷонварест ҳасису муъзӣ¹. Ҳар чи бихӯрад бавлу² ҳадас³ бар он кунад, он гаҳ бихӯрад. Ҳар киро чашм бар вай ояд, дарҳам чаҳад.

¹ Ғӯрфа – ҳучра

² Малак-ул-мавт – фариштаи марг

³ Саллох – пӯстканҳо

⁴ Мункар – ноҳуб

⁵ Тарсоён – масеҳиён

⁶ Улвӣ – боло

⁷ Қалқанд – зочи кабуд

⁸ Ҳазира – оғул

⁹ Қирдмон – кана

¹⁰ Руоф – хуни бинӣ

Гӯянд, мори азиме дар сарое рафт. Сулаймони Азракро бихонданд. Вайро бигрифт ва бар болои сар бигардонид ва бар замин зад.

Муше аз гулӯи мор бадар част. Сулаймон аз он муш битарсид ва бигрехт. Мардум ачаб доштанд, ки «Сулаймон чунон мореро бидушт ва аз чунин муш бигрехт»?

Муш дузд бувад, зару сим барад. Ва асҳоби фиросатро дар қарз-ул-фаър⁴ назарҳо азим бувад. Ва дар актоф⁵ ва дар хатҳои даст. Муш палид аст, то ҳадде, ки сағ ҳамаи палидиҳо бихӯрад ва мушро нахӯрад. Муш хона хароб кунад, фатиларо⁶ бикӯшад, ва оташ дар хона занад, дафтарҳо ва қаболҳо⁷ дарад, дар ҷоҳ афтад ва мардумро дар қорҳои муъзам⁸ афканад. Агар хуфтаеро бигазад, бидушад. Ва сабаби ҳалоки асҳоби⁹ ҷаннатайн¹⁰ буд: маснаи¹¹ эшон сӯлоҳ ¹² қард, то об дар буни ду бӯстон афтад ва хароб қард.

Агар қасе хоҳад, ки ҷанг қардани муш бинад, ду ҷуразро¹³ бигирад ва ресмоне дар пойи якдигар бандад: миёни ҳар ду ҳарбе равад ачаб.

Муш дар ҳоб фосиқ бувад ва зан. Ва ҷун бисёр бувад, шабу рӯз бувад, ки умрро пай мезананд. Ба ҳудуди Фоту обест аз гили вай муш хезад. Яке ҳикоят қард, ки муш дидам ба Фоту, нимаи болои вай гӯшт ва нимаи зер гил. Ва яке гуфт, море дидам нимаи вай санг буд. Ва дар ҷашмаи Нушодур муше бувад, аз он ҷо бадар ояд сурх ва ба ду пой биистад, то бод бар вай ҷаҳад, сапед гардад. Ва дигар бор дар оташ равад, сурх гардад. Ва Аристотелис гӯяд, ҳар ҷо ки оташ буваду сӯзанд, муш он ҷо бисёр бувад.

Дар ҳудуди Қухистон муше бошад бузург, қасди нахрҳо¹⁴ кунад. Ва дар паҳлуи он сӯлоҳ кунад, то об аз он сӯлоҳ фуру ояд ва вай дар зери он ба ду пой биистад, то бар сари вай об мерезад. Ва ин ҳама шиғифт аст.

¹ Муъзӣ – озордиҳанда, зараррасон

² Бавл – пешоб

³ Ҳадас – саргин

⁴ Қарз-ул-фаър – ҷӯйидаи муш

⁵ Актоф – китфҳо

⁶ Фатила – пилтаи ҷароғ

⁷ Қаболҳо – васикаҳо, ҳуҷҷатҳо

⁸ Муъзам- бисёр, зиёд

⁹ Асҳоб – соҳибон

¹⁰ Ҷаннатайн – ду боғ

¹¹ Маснаъ – обгир, обанбор

¹² Сӯлоҳ – сӯроҳ

¹³ Ҷураз – муш

¹⁴ Нахрҳо – дарёҳо

Ёмӯр хайвонест нафур¹ ва гурезанда. Ду сурв² дорад монанди арра, ба он чӯб тавон буридан. Чун ташна шавад, ба оби Фурот бозояд ва бозхӯрад. Ва дар беша ва маргзор ояд ва нишот мекунад ва мечаҳад, сурвхош ба дарахт даргирад ва берун натавонад омадан ва он сурв силохи вай, бар вай вабол³ гардад.

Ярбуъ мушест бузургу макрӯх. Ғалла дуздад. Ва меҳтари эшон бар болои вай равад, то эшон ғалла мебаранд. Чун душмане бубинад, бонг занад, то эшон бигрезанд.

Юз «фаҳд» аст, дади⁴ шучоъ ва ороста ва абусе⁵ дорад ва таъби тунду носоз. Пиндорӣ, ки аз қабоиلى турк аст. Ҳамаи хайвонот вайро дӯст доранд ва бӯи вайро низ. Ва бисёр хуспад. Аз ҳама ҷонварон нар далертар бувад, магар юзу шеру гург, ки мода далертар бувад. Падари юз паланг будааст ва модараш шер будааст: юз аз миёни ҳар ду берун омадааст. Чунон ки заррофа, падари вай палангу модари вай шутур.

Юз овози хуш дӯст дорад. Вайро ҷаҳор пистон бувад. Юз бонги гурба кунад. Юз бо хирс гушнӣ кунад, сабуе⁶ бозояд, ки мардум гирад. Ғови кӯхӣ бигирад, хунаш меҳӯрад. Чун шерро дид, ба вай бигзорад.

¹ Нафур – ваҳшӣ

² Сурв – шох

³ Вабол – ранҷ

⁴ Дад – даранда

⁵ Абус – бадқавоқӣ

⁶ Асабуъ – даранда

Сайёд юзи бузург гирад, дӯсттар дорад, ки бачае, ки лаҷуҷ¹ бувад. Ва ҳеч ҷонвар ба гарони юз набувад. Юз аз баҳри ҳаво ҳар сол аз вилояте ба вилояте равад ва бо он ҳаяҷон бозояд. Сайёд бар он роҳ ҷоҳҳо созад ва сараш бипӯшад, то дар он ояд. Гиёҳест онро «фоник-ул-фуҳуд» хонанд, чун бихӯрад, ранҷур шавад. Пас, палидии одам бихӯрад, ҳалос ёбад.

Юз сайдро бигирад, забонаш бихӯрад.

Ман шахсеро дидам лол бо хоҳаре миёни эшон хусумате буд. Пурсидам: «Сабаби гунгии шумо чист»?

Намуданд, ки «Мо ду бародари дигар дорем ҳар ду лол».

Ва гуфтанд: эшонро падаре буд юздор. Ҳар сайде, ки бигрифтӣ, забонаш бибуридӣ ва дар даҳони юз ниҳодӣ, то бихӯрдӣ. Офаридгор вайро ҷаҳор фарзанд бидод, ҳама гунгу лол.

Юз дади² мутақаббир бувад. Радифи саворон шавад. Камин созад. Аз дунболи сайд ҷунон равад, ки шиҳоб аз паси дев.

Ҷонварест ба ҳудуди **Тиббит**, ҳар сол як бор берун ояд ба вақти маълум ва нофаҳо биафканад. Ва вайро дарде бувад, монанди дамомил³. Бар саҳраҳо⁴ мемолрад, то равон шавад. Хушк гардад ба саҳрае, онро бигиранд. Мушке бувад бағоят неку, бехтар аз нофа бувад. Ва бошад, ки вайро бигиранд ва бикушанд. Ва нофа бибаранд. Ва аҳли Тиббет ҳар нофае, ки бар милки⁵ каси дигар бувад таарруз⁶ ба вай нақунанд, то молики вай баргирад. Ва гӯшти ин ҷонвар талх бувад, монанди сабр⁷ ва ҳама андоми вай равған бувад. Сунбул хӯрад ва баҳман ва гиёҳе, ки онро «ҳиндика» хонанд. Ва ин добба⁸ аз замини Тиббет рехлат⁹ кунад ба замини Ҳиндустон ояд ва ҷаро кунад ва баҳману сунбул хӯрад ва бозгардад. Нофаро ба Тиббет биафканад.

Ва нофаро, ки оваранд дар қорвон, хун аз биниҳо бигшояд. Ва бинатавон овардан. Ва ағарчи вайро бипӯшонанд, ки бӯйи азим кунад ва мардуму ҷаҳорпоро табоҳ кунад. Пас, тариқи овардани он он аст, ки нофаҳоро дар ҷаволе мениҳанд ва афсантинро¹⁰ дар сари он наҳанд, то бӯйи он боз дорад. Ва мушкро дар он вилоят бӯйе бувад муъзӣ¹¹, музир бағоят. Чун аз билоди қуфр берун оваранд то Қошғар,

¹ Лаҷуҷ – яқрав

² Дад – даранда

³ Дамомил – наракҳо

⁴ Саҳраҳо – ҳарсангҳо

⁵ Милк – моликият

⁶ Таарруз – дастдарозӣ

⁷ Сабр – алоз

⁸ Добба – қорпо

⁹ Рехлат – ҳичрат

¹⁰ Афсантин – таҳач

¹¹ Муъзӣ – зараррасон

овози бонги намоз шунаванд, бўйи вай мӯътадил шавад ва зарар камтар шавад.

Дар лаби **дарёи Мухит** доббаест¹, ба шаб аз об барояд, зард монанди шамъ афрӯзад чандон ки охуе. Пас, тани худро бар санг мемолад, то мӯйи худро ҳама бирезонад ва ба дарё шавад. Он пашми вай бардоранд, аз он чома бофанд. Чун оташ дарафшад ва кас аз зари сурх нашиносад. Ва бўйи некутар аз мушки Тиббет медамад. Ҷомаи аз он ҳазор динор қиммат дорад.

Ва ба ҳудуди **Мукрон** доббаест ду чашм дорад монанди ду шуъла. Аз вай ҳеч ҷонвар нараҳад. То ба ҳадде ки ҳайвоноти он ноҳия аз чарогу шуълаҳо гурезанд ва пиндоранд, ки чашми он ҳайвон аст.

Доббаест азим дар вилояти **Юнон**. Пӯсте дорад суст, аз басте гуна бигардад: худро гоҳе гов намояд, гоҳе моҳӣ, гоҳе асп. Ва аҷнос² пеши вай оянд ва мағрур³ гарданд ва эшонро бихӯрад. Аҳли Юнон ба вай масал зананд касеро вафо надорад.

Боб

Дар хосияти ҳайвоноти баҳрӣ

Бидон, ки ҳайвоноти обӣ мавсуфанд ба ҷаҳл дар эшон киёсате⁴ набувад, магар ҷонваре, ки гарқаро⁵ баргирад ва ба соҳил оварад. Ва шаббӯт⁶ дом бинад, бигрезад ва дар гил равад. Ва бидон, ки **моҳӣ** бештари халоиқанд. Ва моҳиро ба тозӣ «самак», ва «хут» ва «нун» хонанд. Ҷонварест бисёр ва бобаракат. Ва моҳӣ чун мург аст, дар миёни об меравад, ҳафт ҷаноҳ⁷ дорад. Ва гӯянд, моҳӣ нафас занад аз дари гӯш. Ҳамчунон ки гови кӯҳӣ сакбе⁸ дорад дар миёни ду сурв⁹, аз он нафас мезанад. Ҳар ки он сакбро бинад, бимирад. Ва моҳие бошад, ки даҳ ҳазор хоя¹⁰ биниҳад ва нар ба дунболи вай меравад ва мехӯрад. Моҳие, ки дар оби хуш бувад, забону димоғ¹¹ дорад ва чун дар оби шӯр бувад, на забон дорад ва на димоғ. Ва ҳеч моҳие шуш надорад ва агар шуш доштӣ, аз овози моҳиён одамай ба ранҷ будӣ.

¹ Добба – чорпо

² Аҷнос – ҳайвоноти ғуноғун

³ Мағрур – фирефта

⁴ Киёсат – зиракӣ

⁵ Гарқа – гарқшуда

⁶ Шаббӯт – капур, карп (як намуди моҳӣ)

⁷ Ҷаноҳ – қанот, бол

⁸ Сакб – сӯроҳ

⁹ Сурв – шох

¹⁰ Хоя – тухм

¹¹ Димоғ – мағзи сар

Фасл

Бидон, ки Юнус алайҳи-с-салом қавми хешро даъват кард ба тавҳид¹. Иҷобат накарданд. Вай аз Офаридгор азоб хост. Ваҳй кард, ки «Эй Юнус, шитоб макун!» Юнус алайҳи-с-салом қавмро ваъда дод ба азоб.

Аз он ҳичолат аз миёни қавм берун рафт ва дар киштии нишаст. Мавҷҳо баромад. Юнус алайҳи-с-салом гуфт: «Маро биандозед!» Гуфтанд: «Инсоф набошад, валекин қуръа барафканем».

Ба Юнус алайҳи-с-салом афтод. Вайро ба дарё андохтанд. Моҳие вайро фуру бурд ва моҳии дигар он мохиро фуру бурд.

Ба қабри дарё рафт ва дар дарёҳои олам мегардид. Ва Юнус алайҳи-с-салом пешонӣ ба чигари моҳӣ ниҳода буд ва дар он зулумот² мегуфт: «Субҳонака инни кунту мин-аз-золимин» (*Поко Парвардигоро, ман аз ҷумлаи золимон будам*). То дар шиками моҳӣ наҳиф³ шуд.

Рӯзгоре баромад. Вайро баровард. Чун бачаи кабӯтар, дар зери дарахти каду бинҳод. Ҳар рӯз оҳуе биёмадӣ ва вайро шир додӣ.

Пас, он каду хушк шуд ва бирезид. Дилтанг шуд. Офаридгор гуфт «Эй Юнус, аз баҳри дарахти каду дилтанг шудӣ, аз баҳри сад ҳазор мард дилтанг нашудӣ, ки азоб меҳостӣ»?

Пас, Офаридгор оташе бифиристонд ва болои сари қавми Юнус биистод.

Эшон Юнусро талаб мекарданд, то узр хоҳанд ва дармонданд. Ҷумла ба саҳро омаданд ва гуфтанд: «Азоб омад ва Юнус рафт. Чораи мо чист»? Гуфтанд: «Пирон дар пеш раванд ва дуо кунанд».

¹ Тавҳид – парастии Худои ягона

² Зулумот – трикхо

³ Наҳиф – хароб, лоғар

Пирон дуо карданд. Пас, занон пеш омаданд ва гуфтанд: «Эй Худои Юнус, бар заифӣ ва дармондагии мо раҳмат кун!» Пас, кӯдакон сар бараҳна карданд ва гуфтанд: «Эй Худои Юнус, бар бечорагии мо бибахшой!»

Ва оташ забона мекашид. Қол-ал-лоху таоло: «...ламо оману кашафно ʔанхум ʔазоб-ал-хизӣи ...». Гуфт: «Дар вақти азоб қавми Юнус имон оварданд. Ман азоб аз эшон бигардонидам». Ва Офаридгор ваҳй кард ба Юнус алайҳи-с-салом, ки «Ман оташ фиристодам ба қавми ту, то ваъдаи ту рост шуд. Пеши эшон боз рав!»

Юнус алайҳи-с-салом пеши эшон бозомад ва ба вай имон оварданд ва азоб аз эшон бигардонид.

Ва мо дар моҳияти моҳӣ сухан гӯем, ки ҳайвони азим аст, аз вай бузургтар ҷонваре набошад. Ва ин аст, ки Офаридгор қасам ёд кард «Нун ва-л-қалам!» (*Қасам ба Нун ва қалам*). «Нун» он моҳест, ки олам бар сари вай аст.

Ҳикоят

Баъзе аз туччор¹ гӯянд, ки ба дарёи Машрик ба ҷоёе расиданд, рӯшноие диданд ҷунонки сипари мудааввар², ҷун оташ дирафшон³. Маллоҳон⁴ такбир карданд ва фазае⁵ аз эшон падид омад. Пас, киштӣ даргузашт ва шабе биронданд. Ҳамҷунон рӯшноии дигар падид омад. Дигар такбир карданд.

Ҷун даргузаштанд, аз маллоҳон пурсиданд, ки «Ин ҷӣ буд»?

Гуфтанд: «Ду ҷашми моҳӣ буд ва ин масофат миёни ду ҷашми моҳӣ буд. Ва мо шуморо хабар накардем, то шумо натарсед».

¹ Туччор – тоҷирон

² Мудааввар – гирд

³ Дирафшон – дурахшон

⁴ Маллоҳон – баҳрнавардон

⁵ Фазаъ – тарс, хавф

Ҳикоят

Дар баъзе аз дарёи Шимол моҳиест бар болои об ояд ва чаноҳе¹ дорад, кӯҳеро ба он бардорад. Ва агар болотар барояд, садде шавад чанд фарсанг ва он чаноҳ афрӯзад монанди булур. Ва он нишони сукуни дарё бошад ва киштиҳо равон кунанд. Чун он моҳӣ ба қаърафт, он чаноҳ ба об фуру шавад, нишони хаяҷони дарё бошад, киштиҳо ба қазираҳо банданд.

Ҳикоят

Бозаргоне ҳикоят кард, ки шабе бар соҳили дарёи Ҳараканд муқом кардам ва ҳаво соф буд ва об мавҷ задӣ, пас сокин шудӣ. Пас, аз ҷойи дигаре манорае бархостӣ ва боз ба зер бозомадӣ.

Шигифт мондем, ки бод намеомад ва вақти хаяҷони дарё набуд. Аз он сайёдон пурсидем аз он.

Гуфтанд: «Моҳиест, моҳтобро бинад шодӣ кунад».

Ҳикоят

Ва ман аз бозаргоне алавлӣ шунидам, ки ба мулки Кулум ба сафар буд, даромад. Ҳикоят мекард, ки ба соҳили дарё буд, ки дарё мавҷ зада буд ва моҳие ба соҳил афканд ҳаштод пӯсти говмеш аз шиками вай берун оварданд бо чандин хирвор борҳо ва тангаҳо ва хару гов, ки дар киштие буд ва бинамурда буд.

Ҳикоят

Дар дарёи Муҳит моҳие аст фароҳии даҳонаш шаш араш² бувад. Моҳӣ хӯрад то аз бинӣ ва гушаш бадар меояд. Бошад, ки сағи обӣ ба даҳонаш дарравад ва комаш бидарад, ҳалок гардад. Аз устухони паҳлуи вай ҷазъҳо³ созанд ва аз фулуси⁴ вай сақфҳо пӯшанд.

Ҳикоят

Дар аёми Абдулмалик ибни Марвон моҳиеро мурда ёфтанд ва аз дунболаш поре афтода. Бипаймуданд, ҳазор араш буд. Бар канори дарёи Андалус.

Ҳикоят

Ва моҳии дигар буд бар сурати гов. Аз пӯсти вай дарқаҳо⁵ кунанд, шамшер ба вай қор накунад ва агар дар вай шавад, аз он барнаёяд. Пистон дорад. Ва ин бас ғариб аст.

¹ Чаноҳ – қанот

² Араш – газ

³ Ҷазъҳо – тахтасанг

⁴ Фулус – пулакчаҳо

⁵ Дарқа – сипар

Аспур дар дарёи Зангбор бувад. Дар дарёи Убулла ояд, дар сол се моҳ. Вақти омадани вай донанд. Чун дар Дачла ояд, дар Зангор набувад ва чун дар Зангор бувад, дар Дачла набувад. Ва рохҳои бохатар бурад аз баҳри оби хуш.

Бол моҳие аст бузург, дар дарёи Магриб бувад. Пӯсти вай ҳаҷарӣ¹ бувад, киштиҳо шиканад. Дар тани вай узве бувад суст, маллоҳон донанд, тир бар он ҷо зананд, то бимирад. Ва бар соҳил афтад ва дар офтоб гудохта шавад. Равгани вай бар киштӣ барандоянд, чун санге шавад. Дар ҳаёти вай ҳалоки киштӣ бувад, дар мамоти² вай дурусти киштӣ бувад. Ин моҳӣ азамате дорад. Дарё аз вай дар гирев³ бувад. Агар заррае анбар бихӯрад, ҳоле бибирад.

Парастуч дар дарёи Зангбор бувад. Ва оби Зангбор ганда аст, аз он ҷо ба Басра ояд ва ба ҳамаи мавҷҳои муҳлик⁴ бигзарад ва боз ҷойи худ равад. Парастуч чун дар оби Басра ояд, яке дар Зангбор ба даст наёяд.

Харотим моҳиест монанди мор. Минқоре дорад чунон, ки миъвале⁵, дар он дандонҳо бисёр, чун миншоре⁶.

Духас моҳиест ба Басра. Тоҷ дорад ҳамчунон, ки хирва⁷. Офаридгор вайро муваккал⁸ кардааст бар он, ки гарқ гардад. Вайро бар пушт гирад ва бар соҳил афканад. Агар зинда бувад, бар паҳлу ояд, ки бар вай тақя занад, то ба соҳил ояд.

Зулқарн моҳиест аз бинии вай чун шамшери тез баромада. Бар ҳар ҷӣ занад, бурад. Дар Миср баҳрӣ бувад, дар Ҳиндустон бар хушк бувад.

Раод моҳиест дар Нили Миср. Ҳар кӣ даст ба вай кунад, дасти вай мафлуҷ⁹ кунад. Агар дар дом афтад, дасти сайёд биларзад. Агар ҷӯбе бар вай зананд, даст ларзидан гирад.

Сақанқур моҳиест, монанди наҳанг¹⁰. Аз хоя¹¹ барояд, ба об равад, наҳанг шавад. Агар дар рег шавад, сақанқур гардад. Чун

¹ Ҳаҷарӣ – сангӣ

² Мамот – марг

³ Гирев – хурӯш

⁴ Муҳлик – ҳалокатбор

⁵ Миъвал – зогнул, лом

⁶ Миншор – арра

⁷ Хирва – хурӯс

⁸ Муваккал – ӯҳдадор

⁹ Мафлуҷ – фалаҷ

¹⁰ Наҳанг – тимсоҳ

¹¹ Хоя – тухм

касери бигирад, агар зуд бар ӯ гумиз¹ кунад, то дар об равад, ҳалок гардад. Агар мард зудтар худро бишурад², сақанқар бимирад. Сақанқур ду қазиб³ дорад. Модааш ду фарҷ дорад. Ҳамчун мор, ки ду забон дорад. Аслаш яке бувад. Гӯшти сақанқур мавсуф бувад ба таҳриқи ҷимоъ, валекин марди махрур⁴ нашоёд, ки хӯрад, мартубро⁵ бисозад⁶ ва андак-андак бояд хӯрдан.

Фотус моҳиест аз даҳонаш бӯйи мушк ояд. Моҳиён пеши вай ҷамъ оянд ва меҳӯрад, то азим шавад. Ва қасди киштӣ кунад, аз ҳазор шамшер натарсад. Аз хирқаи ҳайз бигурезад.

Кавқӣ моҳиест худро чун мурда созад, то моҳии бузург вайро фуру барад, андаруни амёош⁷ бигирад. Ва хоре дорад дар бинӣ, вайро ба он хаста кунад.

Пӯсти қавқӣ дар киштӣ баранд, аз бодҳо эмин бошанд. Ва ин қавқӣ чандон қувват дорад, ки киштиро бидорад аз равонӣ.

Куса моҳиест аз он сӯйи Убулла бошад. Дастҳо ва пойҳо биандозад, ногоҳ захме занад. Агар дар дом афтад, бидарад. Аз ҳеҷ нагурезад, магар аз хирқаи ҳайз. Агар дар шаб бигиранд вайро, дар шикамаш пех⁸ бувад. Агар ба рӯз бигирандаш, пех надорад. Ба рӯз зоҳир бувад, ба шаб пинҳон шавад.

¹ Гумиз – пешоб

² Бишурад – бишуяд

³ Қазиб – олати мардӣ

⁴ Махрур – гармизоч

⁵ Мартуб – тармизоч

⁶ Бисозад – мувофиқ бошад

⁷ Амёош – рӯдаҳояш

⁸ Пех – ҷарбу

Локпушт¹ «сулахфот» бувад. Обӣ бошаду хокӣ. Ҷонварест хилкате шожгун² дорад ва ошёнро бо худ мебарад. Пӯсти вай ҳам хонаи вай аст, ҳам силоҳи вай аст. Чун аз аз душман тарсад, сар дар андарун барад, то чизе ба вай најафтад. Бо мор ҷанг кунад, шиками мор бигазад ва сар дар зери лок барад, мор худро бар вай мезанад, то ҳалок шавад. Хояро³ биниҳад ва дар зери хок кунад ва бар сари он нишинад, то бача аз он берун ояд. Хуни вай ва хояи вай ба саръ⁴ суд дорад.

Нахангро «тимсох» гӯянд. Дар ҷӯи Нил бувад. Ҷонваре бакувват ва муҳлик⁵ ва чандон, ки дарозии тани вай бувад, дарозии сари вай бувад. Дунбол гирди шер дароварад, пушташ бишиканад, филро дар об кашад. Ҳар чи бихӯрад, қай кунад, зеро ки дубур надорад.

Ва бидон, ки ҳар чи Офаридгор офарид, факки⁶ зерини вай чунбад, магар нахангро, ки факки болои вай чунбад. Ва дандонҳо дорад дароз. Ҳеҷ натавонад хӯрдан ва он чи бихӯрад, дар буни дандонҳои вай бимонад, зеро ки дандонҳои дароз дорад, чун сихҳо. Пас, очиз шавад, бар соҳил ояд ва даҳон бигушояд, мурге бар лаби вай нишинад ва он гӯштҳо аз буни дандони вай мекашад ва мехӯрад. Он мург сер гардад ва наханг баросояд. Ҳар чи ба дандон бигирифт, то набурад, раҳо накунад.

Ҳеҷ охан дар пӯсти вай кор накунад. Аз сараш то дунбол як устухон бувад. Агар бар қафо афтад бимирад, зеро ки барнатавонад гардидан. Ҳамчун фил, ки биафтад, натавонад хестан. Наханг чун

¹ Локпушт – сангпушт

² Вожгун- чапа

³ Хоя – тухм

⁴ Саръ – бемории асаб, ки рағҳо ва мушакҳо капида мешаванд

⁵ Муҳлик – ҳалоккунанда

⁶ Фак(к) – ҷог

чимоъ кунад, модаро ба сохил барад ва ба қафо бозафтад, он гах вайро баргардонад, то биравад.

Сайдро ба дунбол гирад. Хоя¹ ниҳад чун мурги обӣ. Чун барорад, монанди муш бувад. Он гах бузург мегардад, то ёздаҳ араш² бувад. Ва чандон ки рӯзгор меравад, бузургтар мешавад. Шаст хоя биниҳад. Шаст дандон дорад. Агар дандони вай аз сомони³ чап бар касе банданд, ки таб дорад, ҳоле биравад. Душмани вай росу бувад. Мурге вайро бинад, бонг занад, наҳанг дар об гурезад. Вагарна, росу ба даҳони наҳанг даршавад, вайро бикушад. Аспи обӣ душмани наҳанг аст, вайро бихӯрад. Ва наҳангро ба аспӣ обӣ қудрат набувад. Ҳайбати вай бар ӯ кор накунад, то сушт шавад. Чунон ки шер макҳури⁴ бабр шавад ва бабр кӯчактар аз шер бувад. Наҳанг агар аз Нил берун ояд, бимирад. Чунон ки шутур дар вилояти турк бимирад ва қадум дар Ҳимс бимирад ва одамиро, ки чало⁵ бувад, бимирад. Риёсат дар ҳаво уқоброост дар беша шерро ва дар об наҳангро.

Гӯянд, шере дар кишти афтод ба Миср. Наҳанг вайро дарёфт. Ба ҳам даровехтанд. Наҳанг дунбол бар шер зад ва шер сари наҳанг бигрифт. Ҳар ду ҳалок шуданд ва аҳли кишти бирастанд.

Наҳанг ҳар чи дарёбад, дар дунбол гирад ва дар об кашад. Аммо бар хушк очиз бувад. Наҳанг дар об душмани муқобир⁶ бувад. Наҳанг бисёр пой дорад, қавитан бувад ва саҳмноқ⁷. Даҳони фарох

¹ Хоя – тухм

² Араш – газ

³ Сомон – тараф

⁴ Макхур – бадхайбат (аз бабр тарсад)

⁵ Чало – оворагӣ

⁶ Муқобир – ситезанда

⁷ Саҳмноқ – хавфноқ

дорад. Хояи ӯ бӯйи мушк диҳад. Ба як дафъа шаст чимоъ бикунад. Чаҳор моҳ дар зимистон кас вайро набинад.

Ҳикоят

Гӯянд, дар Миср подшоҳзодае буд, муначҷимон гуфтанд ҳалоки вай аз наҳанг бувад. Модараш ҳоите¹ бар соҳили Нил бикард, ба дарозии мамлакати вай, то наҳанг дар он наравад. Онро «ҳоити ачуз²» хонанд. Биное шигифт.

Ин подшоҳзода бузург шуд ва аҳволи ин ҳоит маълум кард ва сабаби он.

Гуфт: «Ин наҳанг чӣ шакл дорад?»

Дуредгар наҳанги чӯбин бикард.

Подшоҳзода онро бидид.: шакле саҳмгин. Онро бар замин зад. Чӯбе аз он бичаст, дар дидаи вай рафт, дар андаруни димоғ ва ҳоле ҷон бидод.

Вазаг³ «зифдаъ» аст. Обӣ аст, макрӯҳ. Самме⁴ дорад кавӣ. Чун вайро бигудозанд, равгани вайро бигиранд, котил бувад ҳам баррӣ⁵ ва ҳам баҳрӣ. Бонг натавонад дошт магар дар об. Оташ бубинад, хомӯш гардад. Ба Хуросон бороне ояд, ҳамаи сақфҳо пур аз вазаг шаванд. Агар аз саҳоб⁶ меборад, ачаб аст. Агар Офаридгор ҳоле вайро, ки рихи⁷ локиҳа⁸ дарояд биофаринад, ҳам ачаб аст. Ва сардобҳо, ки дар он ях бувад, аз вазаг ҳолӣ набувад. Чун оби Фурот биафзояд, сардобҳо, ки ба вай наздик бувад, об дарояд ва дар он моҳиҳо падида ояд беҳоя⁹ ва бе нару бе мода.

Вазаг азоби қибтиён буд. Ва ҳамтои тӯфон буд. Ва зарари вазаг бар қибтиён бадтар аз тӯфон буд. Чандон вазаг биборид, ки хонаҳо ва ҷомаҳо ва ҷоҳҳо ва ҷомаи хобҳо пури вазаг шуд. Агар марду зан хуфта будандӣ, бар сари эшон анбор шудӣ. Агар дег пухтандӣ, дар дег ҷастӣ. Агар коса будӣ, дар он афтодӣ, дар лӯқма ҷастӣ.

Қибтиён аз он ба фарёд омаданд. Офаридгор аз эшон бардошт. Ва дигар бор, осӣ шуданд. Тӯфони хун баромад, обҳои дарёҳо ва ҷоҳҳо ва ҷашмаҳо чун хун шуд, магар аз онӣ мӯъминон. То кӯзаӣ мӯъмин биситандӣ, чун дар даҳони кофар шудӣ, хун гаштӣ. Ва ин тӯфони хун бадтар аз ҳама буд.

¹ Ҳоит – девор

² Ҳоити ачуз – девори пиразан

³ Вазаг – қурбоқа

⁴ Сам(м) – заҳр

⁵ Баррӣ – хушкӣ

⁶ Саҳоб – абр

⁷ Рих- бод

⁸ Локиҳа – бордоркунанда

⁹ Беҳоя – бетухм

Ва бидон, ки вазаг аз табъи ҳаво хезад. Агар вайро дар ҳамр афкананд, ҳоле бимирад. Агар дигар бор дар об афкананд, зинда гардад. Шинов¹ нек барад. Офаридгор дар тани вазаг устухон наёфарид. Дар об зиндагӣ кунад. Хоя бар лаби шат² ниҳад. Агар вазагро дар хоб бубинанд, обиде бошад мучтаҳид³. Агар бисёр бувад, азоб бошад.

Боб

Дар баёни афъиҳо, морҳо ва аждаҳорҳо

Бидон, ки шигифтӣ ва наводир дар олам беш аз он аст, ки ба забт⁴ ояд. Ва ҳамаи шигифтиҳо дар таҳти ин оят аст, ки фармуд:

«...ҳалақ-ас-самовоти ва-л-арза ва чаъал-аз-Зулмоти ва-н-нур ...»⁵
(...осмону заминро офарид ва торикиву рушноиро пайдо кард...).

Ҳар чи латиф аст, дар осмон аст ва ҳар чи касиф⁶ аст, дар замин аст ва ҳарчи зулумот⁷ аст, шаёгин аст ва ҳар чи рушноӣ, малоика. Зулумотро муқаддам дошт⁸ бар нур, ки ибтидои ҳама зулмат⁹ буд. Пас, нури офтоб биофарид. Ва ибтидо шаб буд, пас рӯз. Лочарам¹⁰, дар шаб ҳама осоиш аст.

Ҳикоят

Гӯянд, ки Офаридгор бихиштро биофарид, Ризвонро гуфт: «Дар бихишт бигард, ҳар чи сиёҳӣ ва зулмат аст, биёвар!» Пас, шабро аз он биофарид. Пас, дӯзахро биофарид, Моликро гуфт: «Ҳар чи дар дӯзах сапедӣ ва рӯшноӣ аст, биёвар!» Пас, рӯзро аз он биофарид.

Пас, дар ин олам ҳайвонҳо офарид. Баъзе бар шикам равад, чун мор. Баъзе бар ду по равад, чун одамӣ ва туюр¹¹. Баъзе бар чаҳор по равад, чун баҳоим¹². Пас, рафтори мор бе дасту по аҷаб аст, ки ҳама андоми вай мутаҳаррик¹³ бувад дар рафтор. Ва одамиро агар аз чаҳор қавоим¹⁴ яке набувад, дар рафтор футурӣ¹⁵ бинад ва он киро дастҳо набувад, натавонад давидан.

¹ Шинов – шино

² Шат(т) – канори об, лаби дарё

³ Мучтаҳид – кӯшишкунанда

⁴ Забт – сабт, навиштан

⁵ Сураи Анъом, қисмате аз ояти 1

⁶ Касиф – вазнин

⁷ Зулумот – торикиҳо

⁸ Муқаддам дошт – пеш гузошт

⁹ Зулмат – торикӣ

¹⁰ Лочарам – бинобар ин

¹¹ Туюр – парандаҳо

¹² Баҳоим – чорпоён

¹³ Мутаҳаррик – ҳаракаткунанда

¹⁴ Қавоим – дасту по

¹⁵ Футурӣ – сустӣ

Мор харчанд, ки барояд, чавонтар гардад. Аввал, «хайя»¹ бувад, дувум дараҷа «чон»² бувад, сеюм дараҷа «суъбон»³ гардад. Ва суъбонро хазор сол бувад. Ва нишонаш он аст, ки мӯйи носия⁴ бароварад ва пушташ мӯй бароварад ва аз дидори вай мард бимирад. Ва баъзе бошад аз ҳайёт⁵, ки овози вай қаттол⁶ бувад. Ҷинсест, ки онро «даввора»⁷ хонанд: чун ояд, ҳамчунон ки осиебе гардад дахон боз карда. Якеро «мукрина»⁸ хонанд, ки ду сар дорад ва сапед, монанди садаф. Якеро «мукаллала»⁹ хонанд, ки тоҷ дорад. Инро «маликат-ул-хайёт»¹⁰ хонанд. Аз нафаси вай ҳаявон бимирад ва ҷоёе, ки вай бувад, набот¹¹ нарӯяд.

Бидон, ки мор чун пир шавад, дар миёни ду санг равад танг ва барояд, пӯсти вай канда шавад, чавон гардад. Шашсад сол бизияд. Чун пӯст биафканад, нукта-нукта бар қафои вай падида ояд. Адади он соли умри вай бошад.

Офаридгор морро сахме¹² додааст, бо он ки дасту по надорад. Ва чун тааммул кунанд, мор ду забон дорад сиёҳ, монанди дуди оташ. Берун мечаҳад монанди забонаи оташ, лекин сиёҳ. Ва афъиро забон сурх бувад, монанди оташ. Ва дар рафтор, аз паранда тезтар равад. Ва дар Ҳабаша морон пар доранд ва дар қачоваҳо¹³ паранд.

Абӯҷаъфар Макфуф гуяд, дар римоли¹⁴ Балъам море бошад, чун гармо саҳт шавад ва замин тофта бувад, дунболро фуру барад ба рег ва рост бошад, монанди ҷӯбе. Мурғ пиндорад, ки ҷӯб аст, бар сари вай нишинад, вайро бирабояд ва бихӯрад.

Мор харбузаро дӯст дорад ва дар миёни вай хуспад ва хардалу себ ва гулро дӯст дорад. Аз судоб¹⁵ ва дирмана¹⁶ бигрезад, чунон ки вазаг¹⁷ аз заъфарон бигрезад. Ва мор гоҳе хоя¹⁸ ниҳад ва гоҳе бача зояд, сабаб он ки хоя дар шиками вай бишканад. Ва мор намирад, то муҳраи гарданаш бигушояд. Гуянд, ки мор чихил сол об нахӯрад ва

¹ Ҳайя – мор

² Чон – мори хурд

³ Суъбон – аждаҳор

⁴ Носия – пешонӣ

⁵ Ҳайёт – морҳо

⁶ Қаттол – ҳалоккунанда

⁷ Даввора – даврзанда, печон

⁸ Мукрина – шохдор

⁹ Мукаллала – тоҷдор

¹⁰ Маликат-ул-хайёт – малики морҳо

¹¹ Набот – растанӣ

¹² Саҳме – хавфе

¹³ Қачова – зини шутур

¹⁴ Римоли – регҳо

¹⁵ Судоб – гиёҳи пудинамонанди дорои гулҳои зард

¹⁶ Дирмана – халанг

¹⁷ Вазаг – қурбоқа

¹⁸ Хоя – тухм

намирад, ки ҳаёти вай аз гуруснагӣ аст ва аз насими ҳаво. Мор чун наздики чашма ошён дорад, оби чашма гарм бувад.

Соҳиби «Ал-Мантик» гӯяд, море падид омад, вайро ду сар буд. Чун рафтӣ ва гардидӣ, бомдод ба саре хӯрдӣ ва шабонгоҳ ба саре. Ва ба ҳар ду сар газидӣ.

Баъзе аз морон мӯй доранд ва баъзе сурв¹ доранд, онро «акран»² гӯянд. Мор хамроо дӯст дорад, бихӯрад, маст кардад. Ва мор чизе бихӯрад, ки устухон дорад, худро ба дарахте дарпечад, то ҳама устухонхоро шикаста шавад дар шиками вай. Агар аз мор се яке биафкананд аз дунбол, бозрӯяд. Ва бидон, ки ҳалоки мор дар чӯби най бувад. Ва агар андак мояи қасабе³ бар вай зананд, бимирад. Чунон, ки агар чӯби анор ба одамӣ зананд, бимирад.

Ҳикоят

Гӯянд, шахсе дар буни дарахте хуфта буд, море сар аз дарахт фуру кард ва сари хуфта бигазид.

Мард бедор шуд, марде гуфт: «Мор сари ту бигазид».

Оҳе бикард ва ҷон бидод.

Сабаби он ки аввал эмин буд. Чун битарсид, масоми⁴ вай бигушуд ва заҳр дар уруқ⁵ ва аъмоқи тан бирафт ва бимурд.

Мор ба овоз аз лона барояд, чун сусмор ва кафтор. Ва мор чун сар дар сӯлоҳ барад, ба қуввати фил берун наёяд, магар ба дасти чӯб. Ва ба ҳар ду даст мумкин нагардад. Бодиз⁶ пӯст боҳилад⁷. На пӯсти ҳақиқӣ, ки вай ба корд натавон кандан. Мор ба вақти ҳаяҷон ба якдигар печанд. Чунон гӯянд, ки море ду сар, се паҳлу дорад. Се хоя⁸ биниҳад дар хок, то кирм дар он афтад. Ва якдигар мехӯранд, то қавитар бимонад. Каздум чун морро бизанад, кадуи талх бихӯрад, нек шавад. Агар наёбад, бимирад.

Фасл

Агар зани обистан пой бар нишони мор ниҳад, бача биафканад. Мор бар мардуми бараҳна хуспад. Чун чома дорад, аз вай тарсад. Мор аз суруви⁹ гов ва майъа¹⁰ ва марзанҷӯш¹¹ тарсад. Морест онро «шамса» хонанд: чун кӯр шавад, ҳафт рӯз дида дар офтоб дорад, бино шавад.

¹ Сурв – шох

² Акран – шохдор

³ Қасаб – най, қамиш

⁴ Масом – сурохиҳои хеле хурди пӯсти бадан

⁵ Уруқ – рағҳо

⁶ Бодиз – пойиз, тирамоҳ

⁷ Боҳилад – биафканад

⁸ Хоя – тухм

⁹ Сурв – шох

¹⁰ Майъа – шираи дарахти стиракс

¹¹ Марзанҷӯш – марзангӯш (навъи райҳон)

Дар роҳи Омул аз ҷониби Рай море падид омад ва мардумро ва хайвонро ҳалок мекард. Ғуломи хиндуру бизад, мор бимурд.

Ифроти қуввати зангӣ чунон буд, ки бар бурудати¹ мор галаба кард.

Ғӯянд, мор аввал фаришта буд, дар бихишт. Иблисро дар даҳон гирифт ва дар бихишт бурд. Офаридгор бар вай хашм кард ва дасту пойи вай бозситад, рафтори вай бар шикам кард, дандонҳои вай ду то кард, забони вай ду шох кард, даҳони вай, ки Иблис дар он шуд, чашмаи заҳр кард, таоми вай аз хок кард, ҷойи вай харобаҳо кард ва гуфт: «Ҳар кӣ бар ту раҳмат кунад, ман бар вай лаънат кунам».

Агар димоги² наҳанг³ бо хояи⁴ ӯ бо гандум бихоянд ва дар миёни гиёҳи ҳасир⁵ зери хокистари булут кунанд чихил рӯз, море аз он падид ояд, ки сараш наҳангро монад. Чихил рӯз бимонад, он гаҳ бимирад. Чун вайро дар соя хушк кунанд ва қадре аз он касе бихӯрад, бохуш шавад. Агар чанд анкабути дарозпо дар шиша афкананд ва шири хар дар он кунанд, чунон ки болои вай биистад ва се шабонарӯз бигуздоранд, он гаҳ берун оранд ва бо пехи⁶ кашаф⁷ мархам кунанд ва бо пашминаи сурх дар обгина нixанд ва ҳафт шабонарӯз зери саргин кунанд, море гардад бадхӯй.

Фасл

Кордро аз кура берун оранд сурх ва дар шири хар афкананд, он корд чун ба хун расад, ба ҷойи заҳр бошад, бе он ки рутубате дар хун дамад. Ва ҳамчунин позаҳр, ки заҳрро пароканда кунад. Ва ин хосият «мулоқот»⁸ гӯянд.

Ин миқдор кифоят бувад. Ва мо фасле бигӯем дар сифати самум⁹ ва аҷноси вай, то аз он ҳазар кунанд. Ва бо ҷуҳхол¹⁰ ва занон нагӯянд, то далерӣ накунанд.

Фасл

Дар заҳрдорҳо

Бидон, ки самум мухталиф аст ва самми¹¹ мор ба ҳадде аст, ки мор шутурро бигазад, бачаи вай шир бихӯрад ва бимирад, баъд аз соате модар бимирад. Ба сабаби он, ки сам дар хуну шир ояд, пеш аз он ки ба аъзо ва дил расад. Чун бача шир бихӯрд ва заъфи бача ёрӣ дод, пеш аз модар ҳалок шуд. Аз ин сабаб аст, ки зан ҳамр хӯрад ва

¹ Бурудат – сардӣ

² Димоғ – мағзи сар

³ Наҳанг – тимсоҳ

⁴ Хоя – тухм

⁵ Ҳасир – қамиш

⁶ Пех – чарбу

⁷ Кашаф – санғпушт

⁸ Мулоқот – муқобила

⁹ Самум – заҳрнокҳо, зардорҳо

¹⁰ Ҷуҳхол – ҷоҳилон, нодонон

¹¹ Сам(м) – заҳр

шир ба бача диҳад, бача зудтар маст гардад аз модар. Ва агар модар мусхил¹ хӯрад ва шир диҳад, бачаро бештар исхол кунад.

Самум баъзе ба изобат² кушад чун самми мор, баъзе ба иҷмод³ кушад чун самми каждум, баъзе ба тафреҳ⁴ кушад чун заъфарон, баъзе ба андуҳ кушад чун оби гишниз. Ва самро чароҳате набувад ва на садамае, валекин хосияте бошад, ки Офаридгор донад ва дар чизе офаринад. Чаррора⁵ чун хоҳад, ки хоя⁶ ниҳад, дунбол ба сахрае⁷ занад, бишикофад ва хоя дар он ниҳад. Ва дунболи вайро қуввати шақ⁸ ва садм⁹ набошад. Ва чӯби диҳлих¹⁰, ки «ҳалафо» гӯянд, бо ҳама сустии вай, агар очуре болои вай бувад, бишкофат ва барояд.

Ҳикоят

Абӯаттоб гӯяд, фалсе¹¹ басрӣ дар замин дусида¹² буд, дар миён сангҳо гирифта, хулфо ба зери вай бируст ва фалсро бишикофт. Ва хулфоро садма¹³ нест, валекин чун хосияте дорад, он хосият кор кунад. Ҳамчун соиқа¹⁴, ки дар дукони сайқалӣ афтад, шамшерҳо бигудозад ва гилофҳо бимонад. Қасди чинси хеш кунад. Ва бошад, ки соиқа бар мард ояд, ки дирам дорад, бигудозад ва мардро бидушад, валекин бинагдозад. Ва маллоҳони¹⁵ Басра он абр ва саҳоб¹⁶, ки соиқа оварад шиносанд, пас, авонӣ¹⁷ биринчин ба сатҳо наёранд бурдан, зеро ки бигудозад. Ва ин маънӣ Офаридгор донад. Ва каждум дунбол ба тинчир¹⁸ занад, сӯлох¹⁹ кунад. Ва пайкон дар тинчир душхор²⁰ равад.

Ҳиндувон гӯянд: «Сам²¹ ба қаробат кушад». Ва самум²² амал ба шаб кунад. Зеро ҳама шаб бонг занад, чун курси офтоб барояд,

¹ Мусхил – исхолкунанда

² Изобат – гудохтан

³ Иҷмод – шах кардан

⁴ Тафреҳ – роҳат бахшидан

⁵ Чаррора – каждум

⁶ Хоя – тухм

⁷ Сахра – харсанг

⁸ Шақ(қ) – шикофтан

⁹ Садм – зарба

¹⁰ Диҳлих – ҳалфо, гаван (ғиёҳе, ки аз он бурё мебофанд)

¹¹ Фалс – сикка

¹² Дусида – часпида

¹³ Садма – зарба

¹⁴ Соиқа – барқ, оташак, озарахш

¹⁵ Маллоҳон – баҳрнавардон

¹⁶ Саҳоб – абр

¹⁷ Авонӣ – зарфҳо

¹⁸ Тинчир – дег

¹⁹ Сӯлох – сӯрох

²⁰ Душхор – душвор

²¹ Сам(м) – захр

²² Самум – захрнок

малсуъ¹ сокин шавад. Зеро ки ачвоф² ба шаб гармтар бувад. Ва сам амал кунад ва бар қадри заъфи мард. То бувад, ки кажум ду шахсро бизанад, яке бимирад ва яке намирад. Илоҷ: хурдани оби гарм ва бундук³.

Аммо **аждарҳо** гарибтар бувад ва нодиртар. Ба тозӣ вайро «суъбон» гӯянд. Ба туркӣ «илон» гӯянд. Чун зад, тирёк⁴ ва афсун суд надорад. Гӯянд, агар сари аждарҳо дар хонае дафн кунанд, ганҷҳо зоҳир кунад. Ва ин аз қавли ҳукамои Ҳинд аст.

Аммо аждарҳо кам бошад ва дар аҳде яке бувад. Чунон ки дар аҳди Исфандиёр, малики Аҷам яке падид омад дар ҳудуди Кашмир ва иқлимҳо бирон мекард ва дар ҳудуде, ки омадӣ, мардум бархостандӣ.

Исфандиёр дар ин эҳтимом⁵ буд, ки «Ман Худоро чӣ гӯям, ки мазаррати⁶ ин аждарҳо аз раийят барнадорам?» Лашкар бардошт ва қасди Кашмир кард ва лашкарро гуфт: «Аз ман падруд бошад, ки ман ҳайвонро хоҳам куштан».

Мардуми он ҳудуд гуфтанд: «Бо худ зинҳор махӯр, ки ҳар кӣ ин қасд кунад, бознаёяд. Ва агар хохӣ, ки бидонӣ сифати ӯ, бар сари фалон кӯҳ рав ва як шаб он ҷо муқом кун⁷, то ҳоли вай бидонӣ».

Он шаб, бар сари он кӯҳ рафт. Ҳама шаб аз он ҳудуд оташ бармехост ва дар ҳаво мерафт ва нопадид мешуд.

Гуфтанд: «Ин ҳайвон дам мезанад ва нафаси вай оташ мегардад».

Чун рӯз буд, дуде сиёҳ аз вай дар ҳаво мерафт.

Исфандиёр манҷанике бисохт ва теге бардошт ва фармуд, ки вайро ба он ҳудуд андозанд.

Чун дар сари аждарҳо афтод, тег бар миёни вай зад, вайро ба ду ним кард. Аждарҳо ба вай част, ҳар ду бимурданд ва олам аз дасти он шум бираст ва сарро фидои раийяти худ кард.

Ин аждарҳо баррӣ⁸ аст, аммо баҳрӣ беш аз ин бошад, чунон ки тиннин⁹ ва ҳаят-ул-баҳр¹⁰ ва асад-ул-баҳр¹¹ ва тимсоҳ.

Яке гуфт, дар билоди Мухтариқа ҳайвоне гирифта буданд, саъбӣ¹² мекард. Натавонистанд вайро бидоштан. Вайро ба занҷир дарбастанд, то бимурд. Пӯшташ биканданд, зард буд, доираҳои сиёҳ бар он карда, доирае дигар сурх. Хате аз қафо кашида то сари

¹ Малсуъ – нешпада

² Ачвоф – андарун, узвҳои дарунӣ

³ Бундук – фундук

⁴ Тирёк – подзаҳр

⁵ Эҳтимом – андеша

⁶ Мазаррат – зарар

⁷ Муқом кун – боқӣ мон

⁸ Баррӣ – хушкӣ

⁹ Тиннин – аждаҳор

¹⁰ Ҳаят-ул-баҳр – мори баҳрӣ

¹¹ Асад-ул-баҳр – шери баҳрӣ

¹² Саъбӣ – душворӣ

дунбол, фароҳии хат як араш¹. Ба тадрич бориқтар мешуд, то дунбол вай чун мӯй шуд.

Ин пӯстро ба малики Ҳабаша оварданд ба шигифтӣ. Ва ин чинсе буд аз саобин².

Он ки дар об бувад, «тиннин» хонанд. Чанд фарсанг дарозии вай бувад. Мусамман³ ва муфаллас⁴ бувад. Ҳар фалса⁵ чандон, ки шибре⁶. Ду чаноҳ⁷ дорад.

Ва Исҳоқ ибни Фазл гӯяд, аз саҳоб⁸ тиннине⁹ биафтод бар соҳил ва бимурд. Халке аз ганди вай бимурд. То Офаридгор селе бифиристод ва вайро бар дарё афканд.

Душмани тиннин саҳоб бувад. Вайро аз дарё ҷазб кунад ва ба саҳро андозад. Гӯянд, ки қӯти¹⁰ яъҷучу маъҷуч бувад.

Аскилус морест, ки тоҷ дорад аз устухони сапед. Вайро «ҳайят-ул-мукаллала»¹¹ хонанд ва араб вайро «маликат-ул-ҳайёт»¹² хонанд. Ва аз зери занахи вай устухони паҳн падида омада бувад ва бар паси қафои вай мӯй рӯста бувад. Одам агар овози вай бишнавад, бимирад. Агар рӯйи вай бинад, ҳам бимирад. Ҷоёе, ки вай бувад, гиёҳ нагӯяд.

Афъӣ чинсест аз мор. Чашми дароз дорад. Аз захми вай кас нараҳад, зеро ҷоёе, ки бигазад, ҳама андом дард кунад. Нишони афъӣ он аст, ки чашм бар ҳам назанад ва чашмаш дароз бувад. Забонаш сурх бувад, дигаронро сиёҳ бувад. Агар заррае нушодур дар даҳон гиранд ва оби даҳон дар вай афкананд, бимирад. Агар афъиро ҳама андом бикӯбанд, ки намирад. Ва афъиро бикӯшанд ва ба намаки об бишуранд ва дар доруҳо бисоянд ва дар ангубин¹³ маъҷун¹⁴ кунанд, баъд аз сола бар каф ниҳанд ва ба оби даҳон тар кунанд, зарраҳои вай чунбад. Ва хӯрдани ин маъҷун харорати рӯҳ афзояд.

¹ Араш – газ

² Саобин – аждаҳорҳо

³ Мусамман – захрдор

⁴ Муфаллас – пулакчадол

⁵ Фалса – пулакча

⁶ Шибр – вачаб

⁷ Чаноҳ – қанот, бол

⁸ Саҳоб – абр

⁹ Тиннин – аждаҳор

¹⁰ Қут – хӯрок, тӯша

¹¹ Ҳайят-ул-муаллала – мори тоҷдор

¹² Маликат-ул-ҳайёт – маликаи морон

¹³ Ангубин – асал

¹⁴ Маъҷун – хамир

Ҳикоят

Гўянд, марде буд, номи вай Шакар Шатранҷӣ. Аҳмак буд. Бинӣ надошт. Ва сабаб он буд, ки морафсоеро¹ дид, гуфт: «Маро афсуне омӯз, ки заҳр бар ман кор накунад!»

Гуфт: «Ин афъӣ аст. Агар бар фил занад, сиёҳ кунад».

Гуфт: «Албатта, бибояд омӯхт». Ва чан динор ба ӯ дод.

Муаззим² ба тамаи зар афъиро ба даст барпечид ва гардани вай бигирифт, бо сари бинии вай дошт, вайро бизад.

Шакар фарёд баровард.

Мардум вайро бигирифтанд ва морро бидуштанд ва бинии Шакар бифтод.

Самандаслор чинсе аз морони кишвари Чануб. Ҳар чи вайро бинад, чон бидиҳад. Он ҷо, ки вай бувад, чанд фарсанг гиёҳ навуяд аз сам³ ва бухори вай.

Гўянд, яке бар ҳадди умрон⁴ афтод, саворе наздики вай рафт, найзае бар вай зад, сами вай сироят кард, мард ва асп сиёҳ шуданд.

Самандаслор ду сурв⁵ дорад, ду бол дорад, дунбол дорад, мӯйи дароз дорад бар қафо. Руъяти⁶ вай сам аст.

Аммо **каждум** ҳайвонест музир. Ба тозӣ вайро «акраб» гўянд. Табъи вай сард аст. Хуни одамай бибандад. Ва сами мор гарм бувад. Ва ақориби⁷ қаттола⁸ ба Аҳвоз ва Шахрирӯз ва Насибин бошад. Ва чун Насибинро ҳисор⁹ доданд, дармонданд, кӯзаҳо пур аз каждumi

¹ Морафсо – моргир

² Муаззим – афсунгар

³ Сам(м) – заҳр

⁴ Умрон – ободӣ

⁵ Сурв – шох

⁶ Руъят – дидан

⁷ Ақориб – каждумҳо

⁸ Қаттола – ҳалокатбор

⁹ Ҳисор – муҳосира

Шахрирӯз карданд ва ба манчаниқ ба Насибин андохтанд, то шаҳр бидоданд. Ва он чо таволуд¹ кард.

Чун хоҳанд, ки каждумро аз сӯлох ² бадар оваранд, малахеро бар чӯбе банданд ва дар сӯлох баранд. Каждум ба чангҳо дар вай овезад. Берун ояд, вайро бикушанд.

Каждум ҳашт по дорад ва ба ду дандон истионат кунад³. Чашмҳо бар пушт дорад. Чун обистан шуд, ҳалок гардад. Зеро ки бачагон шикам ва паҳлуи модар бишикофанд ва аз паҳлу бадар оянд. Шабе, ки бод ояд, берун ояд. Ва чун ҳаво сокин бувад, паша бархезад, бар пушти каждум нишинад ва сӯлох кунад, каждум бимирад. Каждум аз гурба очиз бувад. Мори сиёхро дӯст дорад, дар сӯлох и мор равад.

Гӯянд, каждуме пайгамбареро бигазид. Гуфт: «Лаънат бар каждум бод, ки бок надорад, ки киро газад!»

Бехтарин дору онро ки каждум бизанад, пӯсти норинҷ бувад: бисоянд ва дар асал кунанд ва бихӯранд, ҳоле дард сокин гардад.

Аҳмад ибни Зайд гӯяд, ки мардеро дидам ашқари⁴ азҳар⁵. Ҳар гаҳ, ки каждум вайро бигазидӣ, каждум бимурдӣ.

Хавоси каждум он аст, ки агар яке ҳумаи⁶ каждум дар бавли⁷ мард занад, ҳамеша бемор бувад, то он гаҳ, ки он нешро барканад. Каждум чарчирро⁸ дӯст дорад ва бардиго ва аз он чо холӣ набувад. Аз бодрӯч⁹ тарсад ва аз хоки Ҳимс тарсад. Гили Ҳимс малсуъро¹⁰ суд дорад. Агар ба Ҳимс пирохан бишуранд¹¹ ва дарпӯшанд, ба дигар шаҳрҳо каждум пиромуни он нагардад. Малсуи мор ва каждум барфро дарбигирад, сокин шавад. Агар ба ласъ¹² ниҳанд, сокин кунад ба хосият. Каждумро бирён кунанд бар оташ ва бихӯранд, сангро дар масона хӯрд кунад ва берун оварад.

Каждуми баҳрӣ ба сулахфот¹³ монад. Вайро ду сар бувад, аз ҳар ду чониб равад. Бикушад, чун бигазад.

Агар бодрӯчро бихоянд ва дар миёни ду хишти хом ниҳанд ва дар зери коҳ кунанд-ҷойи гарм, баъд аз ҳафт рӯз каждум гардад сабз ва зиёнкор, хосса ки қамар¹⁴ дар бурчи Ақраб бувад. Агар аз санги

¹ Таволуд- таваллуд

² Сӯлох – сӯрох

³ Истионат кунад – кӯмак гирад

⁴ Ашқар – маламӯй

⁵ Азҳар – равшан

⁶ Ҳума – неш

⁷ Бавл – пешоб

⁸ Чарчир – шохии обӣ

⁹ Бодрӯз –гули бустонафрӯз

¹⁰ Маслуъ – нешзада

¹¹ Бишуранд – бишуяд

¹² Ласъ – нешзадан

¹³ Сулахфот – сангпушт

¹⁴ Қамар – мохтоб

позахр нигине кунанд ва чун бурчи акраб барояд аз Машрик сурати
каждум бар он кунанд ва дар об бишуранд, малдугро¹ диҳанд, сокин
шавад ва каждум аз вай бигрезад. Каждум агар дар об афкананд, дар
миёни об бимонад: на ба бун равад, ки вазне надорад, на ба забар
ояд, ки шинов надонад. Даҳони ақориб² кари гӯшро суд дорад.

Назнот морест сиёҳ. Дар мафовизи³ Чануб бувад. Рӯи одамӣ
дорад. Аз даҳони вай дуди сиёҳ ояд. Гесӯ дорад. Ҳиндувон дили вай
бихӯранд аз фарти тезии вай зирак гарданд ва овозҳои ҳайвонот
дарёбанд.

¹ Малдуг – нешзада

² Ақориб – каждумҳо

³ Мафовиз – биёбонҳо

Аҷоиби занбӯр ва анкабут ва магас ва мӯрча

Занбӯри сурхро дар равған афкананд, бимирад. Пас, дар сирка афкананд, зинда гардад. Ҳар кӣ забони худро ба дандон даргазид, занбӯр вайро нағзад. Ва бар он ҷо ки судоб¹ бимоланд, захм натавонад кард. Онро «яъсуб» хонанд. Ва ба навоҳии Куфа ғалаба дорад. Ва ба рӯз, кас дар боғ наёрад рафт аз бими вай. Хурморо ба шаб оранд бо ҳазор хатар. Ва дар боғҳо даде² ояд сахмгин³ аз паридани вай. Занбӯри сурх адуви⁴ нахл бувад. Вайро ба даҳон бардорад ва бибарад ва вайро бихӯрад. Неши вай самме⁵ дорад.

Анкабут⁶ «карахбоф» аст. Ҷонваре заиф бувад ва қонеъ⁷. Ва анкабут бача зояд, ҳоле бачаи вай насҷ⁸ кунад. Ва бошад, ки соле ба як магас қаноат кунад ва нима аз он бимонад. Ҳамеша сарнагун бошад ва ҳаргиз нахуспад ва агар бихуфтӣ, биафтодӣ. Ҳама андоми вай як сар аст дар миёни пойҳо. Мода мебофад ва нар табоҳ мекунад. Офаридгор ҳар ҷи офаридааст, нар бузургтар бувад, магар анкабут ва боз, ки мода бузургтар бувад. Ва даҳони анкабут ба дарозо бувад ва чашми афъӣ низ ба дарозо бувад.

Ва Пайғамбар алайҳ-ис-салом чун аз Макка бирафт бо Абубакр разияллоху анху ва куффор⁹ аз пайи эшон даршуданд, дар ғоре рафт. Офаридгор анкабутро фармон дод, то бар сари ғор кара¹⁰ бофад.

Абубакри Сиддик (р) мегирист, ғуфт: «Ё расулуллоҳ, овози пойи душман мешунавам. Агар дар ғор ниғаҳ кунанд, моро бубинанд».

Пайғамбар алайҳ-ис-салом ғуфт: «Ё Абубакр, ман аз баҳри дили ту ин ҷо муқом кардам вагарна, Офаридгор моро аз эшон нигоҳ дорад. Ва агар ту хоҳӣ, берун рав!»

Абубакр (р) ғуфт: «Ё расулуллоҳ, нахоҳам, ки рӯи эшон бинам».

Кофире ба лаби ғор омад ва меғуфт: «Анкабут бар сари ин ғор кара бофтааст. Ва агар дар ин ғор касе будӣ, ин бофта табоҳ шудӣ».

Ва бозғардиданд. Ва Офаридгор эшонро ба заифтар ҳалке дафъ¹¹ кард.

¹ Судоб – сузоб (ғиёҳи пудинамонанди дорои гули зард)

² Дад – ҳайвони ваҳшӣ

³ Сахмгин – хавфнок

⁴ Адув – душман

⁵ Сам(м) – захр

⁶ Анкабут – тортанак

⁷ Қонеъ – қанаткунанда

⁸ Насҷ – тор

⁹ Куффор – кофирон

¹⁰ Кара – тор

¹¹ Дафъ – дур

Гўянд, ки Абубакр разияллоҳу анҳу пеш аз Пайгамбар алайҳи-с-салом дар гор рафт ва сўлох ҳои мор дид. Пироҳан барканд ва сари сўлох ҳо¹ бигрифт. Яке бимонд. Пойи худро дар он ниҳод.

Пайгамбар алайҳи-с-салом бихуфт ва сар ба пойи Абубакар разияллоҳу анҳу ниҳод ва ҳеч гуна фазае² дар дили вай наёмад.

Мор пойи Абубакр разияллоҳу анҳу бизад. Аз дарди он ба гирия афтод. Ва дигар бор бигазад. Оби дидаи вай ба рӯи Паёгамбар (с) омад. Бедор шуд ва гуфт: «Ё Абубакр, албалоу муваккалун б-ил-анбиёи сумма б-ил-авлиё» (*Эй Абубакр, бало бар пайгамбарон ва сипас ба авлиё ғумошта шудааст*).

Умари Хаттоб разияллоҳу анҳу гуфт: «Ин як шаб аз они Абубакр разияллоҳу анҳу шараф дорад бар ҳама умри ман ва бар оли Хаттоб».

Кирми абрешим чонварест заиф ва муборак ва бўй дорад нохуш. Офаридгор ин тилисмҳо ва ҳарирҳо ва шаърҳо³ аз вай падид кунад. Ва бар кӯҳ ва дарахтон бувад. Балги⁴ тут хӯрад. Хоя⁵ ниҳад ва аз хоя берун ояд. Ва дар ҳудуди Тароз аз эътидоли ҳаво ду бор бархезад. Хояи вай дар карбосе банданд ва дар гиребони чома ниҳанд, то табиши одамӣ ба вай расад ва ба як ҳафта барояд. Ва дар чойе кунанд ва балги тут меҳӯрад. Се рӯз хуфта шавад, пас дар хӯрдан ояд. Як ҳафта меҳӯрад, дигар бор меҳуспад. Рӯзи аввал гўянд сари гарон мекунад. Баъд аз се рӯз дар алаф хӯрдан ояд. Се навбат алаф хӯрад. Баъд аз се навбат шоҳаҳои тут бо балг пеши вай ниҳанд, то бар он равад ва меҳӯрад, то дар пилла равад. Вайро аз мургу муш ниғаҳ бояд дошт. Ҳар гаҳ зард шуд, ба кор наояд, зеро ки битаркад ва дигаронро табоҳ кунад: онро бояд гузидан⁶ ва андохтан.

Ва кирм чун даромад, чуфт гирад ва тухм ниҳад. Чун аз пилла берун ояд, пар бароварда бошад ва парад. Ва ин кирм шариф аст. Ва бар худ метанад, то дар он танидаи хеш чон бидиҳад.

Магас халқе заиф аст ва муъзӣ⁷ ва далер. Магас ба ин заифӣ бар чашми мулукон⁸ нишинад ва дар чашми шер равад ва вайро ронанд ва наравад. Ва вақт бошад, ки дар замини Ҳичоз сад шутурро ба даҳ динор фурӯшанд, зеро ки магас шутурро бизанад, нолае аз вай барояд ва хун равон шавад. Ва самме⁹ дар тани вай аст, ки агар магас дар

¹ Сўлох – сўрох

² Фазаъ– тарс

³ Шаър– мўйина

⁴ Балг– барг

⁵ Хоя– тухм

⁶ Гузидан – интиҳоб крадан

⁷ Муъзӣ – зараррасон, озордиҳанда

⁸ Мулукон – подшоҳон

⁹ Сам(м) – захр

гӯш равад ё дар бинӣ, он кунад, ки пиёзи нарчис ва шири анчир накунад. Ва касеро, ки саг бигазад, аз магас ниғаҳ бояд доштан, ки бар вай бадтар аз шер бувад. Магас дар торикӣ очиз бувад. Магасро дар сурма соянд, нури чашм зиёдат кунад. Хӯрдани магас чашмро суд дорад. Магас ба тобистон олам бигирад, ба зимистон яке намонад. Ва кас магаси мурда чойе набинад. Ва лаҷуҷ¹ бувад. Ва хунфусо² ҳамчунин бувад. То чанд бор ба девор баршавад ва бозпас афтад.

Ва магасро таваллуде набувад. Офаридгор вайро биофаринад ҳоле. Ва гӯянд сафарчалро³ бишкананд, ҳоле магас бар сари вай нишинад. Ва ачабтар аз ин: дар биёбоне магасе набувад, чун асп саргин афканад дар хок, ҳоле магас бар сари он гирд ояд. Агар магас дар биёбон бувад мунтазири саргин, ачаб бувад. Ва агар дар вақт офарида шавад, ачибтар.

Боқилӣ истиҳолат кунад бо магас, зеро ки савдои вай аст. Ва ҳар чи манкус⁴ рӯяд, сақил⁵ бувад, чун бозинҷон⁶.

Марде бугирехт аз дасти вомхоҳон⁷, дар замин аз боқилӣ рафт. Гуфт: «Замини боқилӣ бадтар аз ҳабс бувад».

Ва ҳеҷ кас дар замин боқилӣ муқом накард чиҳил рӯз, илло⁸ ки вайро бемории музмин⁹ расид.

Якero пурсиданд: «Чӣ хурӣ?»

Гуфт: «Боқилӣ».

Гуфт: «Бале магас меҳӯрӣ».

Магас ва софир¹⁰ ва танаввут¹¹ ва анкабут нахуспанд ва ба ҳарду по худро даровезанд сарнагун. Ва танаввут бонг мезанад то рӯз, магас дар зовияи¹² хона мегардад беқарор.

Магас бар ҳама чизе ҳадас¹³ кунад. Дар ҳадиси паёмбар (с) омадааст, гуфт: «Изо раайтум Муовията ʼала минбари фақбилух!» (Агар Муовияро бар минбари ман дидед, ӯро бипазиред!) Магас бар он коғаз ҳадас кард ва бар сари «бо» ду нуқта барниҳод: бархонданд «фақтулух», яъне вайро «бикӯшед».

¹ Лаҷуҷ – хира, якрав

² Хунфусо – гамбусак

³ Сафарчал – нок

⁴ Манкус – вожгун, сарнагун

⁵ Сақил – вазнин

⁶ Бозинҷон – боймиҷон

⁷ Вомхоҳон – қарзхоҳон

⁸ Илло – магар

⁹ Музмин – сироятӣ, зараровар

¹⁰ Софир – чаковак, чирчирак

¹¹ Танаввут – анчирхор

¹² Зовия – кунҷ

¹³ Ҳадас – саргин

Лашкар ду гурӯҳ шуд ва масофҳо карданд¹. «Муовияро қабул бояд кард». Баъзе гуфтанд: «Муовияро мебояд куштан».

Максуд он аст, ки магаси заиф ҳадас кунад бар ҳарфе, ин ҳама меҳнат падида ояд. То бидонанд, ки дар муҳаққарот² таҳовун³ набояд кард.

Ва бошад, ки яке дар магас ниғаҳ кунад, гӯяд: «Инро чаро офарид?» Ва надонад, ки магас низ дар одаи нигарад, гӯяд: «Инро чаро офарид?»

Ба Басра агар дар ҳама хирманҳо бигарданд, магас набошад. Аммо ба Ғайз то ҳадди Мусаннот, агар хурмо афканда бувад, сиёҳ шавад аз магас.

Ғунд, шахсе дар Миср бӯте аз санги руҳом биёфт. Ва дар Миср магас бошад бисёр. Вай он бутро дар чайб ниҳод. Ба дари дуконе расид, магасон бигрехтанд.

Вайро гуфтанд: «Чӣ дорӣ?»

Он бутро бинамуд.

Бидонистанд, ки он тилисм буд, ки Фиръавн карда буд дар Айнишамс. Ва ба Миср дар он мавзеъ магас набошад.

Ва дар хонае, ки кумо⁴ бошад, магас дар он набувад. Ба Ҳинд магас хӯранд ва аз ин сабаб, он ҷо рамад⁵ ва сабал⁶ ва торикӣ набошад. Магас аз дуди зарних бигрезад. Ва чун хонаҳоро торик кунанд, ҳама аз сӯлоҳ ҳо бигрезанд.

Магаси ангубин⁷ «наҳл» аст. Аз зиракии вай он аст, ки баъзе хонаҳоро бино кунад мусаддас⁸. Ва дар ҳандасаи Уқлидус ҳеҷ мудавваре⁹ нест, ки ба якдигар рост ояд безовия¹⁰, магар мусаддас. Ва деворҳои он бикунад мумаллас¹¹, чун коғаз. Ва он ғаҳ пур аз ангубин кунад. Пас, сари вай ба мум даргирад. Ва магаси ангубинро раисе бувад чун кулангро. Ва меҳтари эшон бар дари сӯлоҳ нишинад, магас дарояд, вайро бибӯяд. Агар пок хӯрда бувад, роҳ диҳад: вай ҳама ангубин оварад. Агар пок ва палид ба ҳам хӯрда бувад, замзамае бизанад ва даргузарад: мум ва ангубин орад. Ва агар палид хӯрда бувад, неше бар вай занад, вайро ба ду ним кунад ва берун андозад.

¹ Масоф карданд – саф кашиданд

² Муҳаққарот – ҳакирҳо, ночизҳо

³ Таҳовун – назарногири

⁴ Кумо- гули ганда

⁵ Рамад – дарди чапм

⁶ Сабал – дарди чапм

⁷ Магаси ангубин – занбӯри асал

⁸ Мусаддас – шапкунча

⁹ Мудаввар – гирдшакл

¹⁰ Зовия – кунҷ

¹¹ Мумаллас – соф ва лагзон

Агар пурсанд: «Ин асал агар аз дамаш меояд, ҳукмаш қай бувад ва агар аз дубураш меояд, ҳукмаш ҳадас¹ бувад», гӯем на қай аст, на ҳадас. Талле² хафӣ³ аст, латиф, дар ҳаво. Магаси ангубин онро меоварад ва дар кандуч⁴ нақл мекунад⁵. Алӣ ибни Абутолиб (р) гӯяд, асал аз зери чаноҳи⁶ вай ояд. Агар пурсанд, ки «асалро шароб хонанд», гӯем хонанд. Ва беҳтарини ҳамаи шаробҳо асал аст.

Ва асал хозини⁷ адвия⁸ аст, зеро ки адвияҳоро бикӯбанд ва дар асал кунанд, то асал вайро ниғаҳ дорад. Ва асал ҳофизи қавӣ аст, то агар гӯшти тоза дар асал ниҳанд, баъд аз муддате бадар ояд тоза. Ва ангубинро бар мавиз ва бар шир ниҳанд, неку шавад. Ва чандин чиз асбоби уфунатро⁹ дафн кунад: асал ва намак ва сирка ва қатрон. Ва аз ин сабаб мурдагонро ба қатрон биандудандӣ дар авоил¹⁰. Ва Қобус чун бимурд, вайро дар тобути обгина ниҳоданд, пур аз асал.

Ва гӯянд, асал ҳаргиз напӯсад. Синкачабин¹¹ аз он нофеъ аст, ки таркиби вай аз ин ду асл аст: асал ва сирка. Фармуд: «...фиҳо анҳорун мин моъ...»¹² (...дар он дарёҳост аз об...). Ибтидо ба об кард ва хатм ба асал. Ва чун обу ширро ёд кард, фармуд: «Лам ятагайяр.» (*Тағйир наёбад*). Зеро ки обу шир аз он офат эмин набувад. Ва ин навъест аз фазли асал бар об, ки об бигардад¹³ ва асал нагардад.

Гӯянд, дар даҳони наҳл¹⁴ шифост ва дунболи вай сам¹⁵. Ва бидон, ки кас надонад, ки ангубин аз кучо медихад.

Ва Сулаймон алайҳи-с-салом наҳлро дар қорура¹⁶ кард ва аз зохир ниғаҳ мекард. Аввал мумро бино кард. Пас, ангубин дар он ниҳод. Сулаймон алайҳи-с-салом гуфт: «Сирри тақдири Офаридгор кас надонад». Ва наҳлро раисе бувад, вайро дар зери парниён доранд пинҳон. Ва ҳаргиз бадар наёяд, магар вақте, ки ҳаво софӣ бувад, бекудурат: вай бадар ояд бо лашкар ва бозгардад ва бишинад ва он гаҳ, дигарон бар сари вай нишинанд, табақ-табақ. Наҳл бо заифии худ силоҳе дорад, ки кас перомуни вай нагардад. Он ки раиси эшон

¹ Ҳадас – саргин

² Тал(л) – шабнам

³ Хафӣ – пинҳон

⁴ Кандуч – кандуи асал

⁵ Нақл мекунад – интиқол медиҳад

⁶ Чаноҳ – қанот, бол

⁷ Хозин – ҳазинакунанда, нигоҳдоранда

⁸ Адвия – доруҳо

⁹ Уфунат – бадбуйӣ, вайроншавӣ

¹⁰ Авоил – аввалҳо

¹¹ Сиканчабин – сакангабин (омехтаи сирко ва ангубин)

¹² Сураи Муҳаммад, қисмати аз ояти 15

¹³ Бигардад – тағйир ёбад

¹⁴ Наҳл – занбӯри асал

¹⁵ Сам(м) – захр

¹⁶ Қорура – зарфи шишагӣ

бувад, неши худ барканад, то кас аз вай озурда нашавад. Ва наҳл ҳар гаҳ одамиро бизанад, биафтад ва ба тораки сар биистад, то ҷон бидиҳад. Наҳл ҳама мода бувад ва нар кор надонад кард. Хона ба ду вақт кунад: ба баҳор ва подиз. Нар табоҳӣ кунад. Вайро берун кунанд. Магар амирро.

Бидон, ки наҳро илқох¹ кунанд ба иксир². Говеро биёранд семоҳа, сурх, беайб. Вайро ба ҷӯб мезананд, то устухонхош ҷумла бишканад, ҷунон ки пӯсташ сӯлох кунанд. Он гаҳ, кордаш ба гулӯ бароранд ва хунаш бо ишкам резанд, ҷунон, ки ҳеҷ берун наояд ва бинамонад. Ва ба зиҳи камон сулоҳҳои вай бидузанд аз ҷашм ва гӯш ва бинӣ ва даҳон. Ва бикӯбанд, то як устухон дуруст намонад. Ва дар хонае ниҳанд даҳ араш³ арз⁴ дар дувоздаҳ араш тӯл⁵ ва даҳ араш иртифоъ⁶. Ва хона ба хишти хом густурда ва сӯлох ҳо андуда ва чанд сӯлох баробари якдигар бароварда. Ҷумла то як ҳафта бигузарад. Пас сӯлох ҳо ба муқобили якдигар боз кунанд, то боди лоқиҳа⁷ дарояд. Дигарбора ба гил муҳкам кунанд. Ва бистуяк рӯз бигузарад, он гаҳ дарҳо боз кунанд. Ҷун хушаи қарам бошад бар ҳам нишаста ва аз гов ҷуз устухонҳои сапед намонда бувад. Мағз амирон бошанд. Ва пас боз гузинанд, наронро берун кунанд. Ва хона пури шуқуфа ва алаф ба наздикии вай биниҳанд. Вақти он ки дар паридан оянд, зифт ва қир ва ҷӯби бодом бисӯзонанд. Ҷошон⁸ ба равған ва шира ва зайт ва саргини гов даргиранд, то қувват гиранд.

Ва бидон, ки наҳл овози хуш ва бўӣи хуш дӯст дорад ва ҳар гаҳ биравад, синҷ⁹ бизананд, бозояд. Агар аз мум чизе гирд кунанд, ки дар он ҳеҷ сӯлох е¹⁰ набувад, дар оби шӯри дарё афкананд, оби хуш дар шикам гирад аз латофати мум. Пас, асале ва муме ба ин латофат Офаридгор аз наҳл меофаринад.

Ин микдор кифоят бувад.

Малахро «ҷарод» гӯянд. Ва онро самме¹¹ ва захме набувад, лекин галаба дорад, ки шаҳрҳо бирон¹² кунад. Ҷун биёяд, киштҳо ва балги¹³

¹ Илқох – бордор

² Иксир – моддаи химивӣ

³ Араш – газ

⁴ Арз – пахной

⁵ Тӯл – дароз

⁶ Иртифоъ – баландӣ

⁷ Лоқиҳа – бордоркунанда

⁸ Ҷошон- ҷояшон

⁹ Синҷ – асбоби мусиқии зарбӣ

¹⁰ Сӯлох – сӯрох

¹¹ Сам(м) – захр

¹² Бирон – вайрон

¹³ Балг – барг

дарахтхо бихӯрад ва дарахтро хушк кунад. Дар мафозаи¹ Миср малахе бувад «чароди фиръавнӣ» хонанд, бузург бошад, чунон ки саворро бихӯранд.

Ҳикоят

Ходиме ҳикоят кард аз он писари Тафҷ, гуфт, корвоне мерафт, чароди фиръавнӣ баромад. Мо деге биринҷӣ доштем, дар зери дег гурехтем, то ду рӯз.

Чун чарод бирафт, берун омадем. Устухонҳо монда буд аз он корвониён.

Ба худуди Аҳвоз малахе бувад онро овози неку. Қойе ки вай бувад, хамморон² хамр хӯранд бар овози вай. Чун одамӣ даст ба вай кардӣ, бимурдӣ.

Чароде бошад хокранг. Аммо чун парад, ҳамчу шуълае оташ намояд сӯзон. Чун бинишаст, кас вайро набинад.

Ва чарод ачносанд³. Дар санаи хамса ашара ва салосумиа (*солт сесаду понздаҳ*), ки Ибни Синиз дар қасри Ибни Ҳубайра фуру рафт, бо вай чинсе аз чарод фуру омаданд, аз дахонашон хун мечакид. Чун Ибни Синиз горат кард ва бархосту бирафт, ин чарод бирафт. Ба нузули вай нузул кард ва ба реҳлати вай иртихол⁴ кард.

Ва ояте⁵ азим буд. Ва дар аҳди Мусо алайҳи-с-салом тӯфон ва чарод буд. Аммо малахи ибни Синиз шиками вай пури хун буд ва аз дахон мерехт ва иллати он кас надонист.

Ва бидон, ки малах бо заифии вай, оламе хароб кунад. Заиф ва ситамгор аст. Сари вай ба сари асп монад, болҳош ба боли уқоб монад ва шикамаш ба мор монад, дунболаш ба каждум монад, пойҳояш ба они шутур монад, чун юзу паланг бичаҳад. Чун соли дигар ояд ва ҳаво хуш гардад, аз хок бароянд ва болҳо бигушоянд ва паранд.

Ва мо баъд аз ин, сифати **мӯрча** бигӯем.

Сулаймон алайҳи-с-салом мерафт ва тахти вай бод мебурд ва туюр⁶ сафҳо зада ва ба тахти вай куббае⁷ аз ҳазор таноб абрешим ба ҳазор меҳи заррин зада ва Цибраилу Микоил истода. Сулаймон алайҳи-с-салом ба ин азамат баромад, мӯрчае гуфт дигаронро, ки дар сулоҳ ҳо раванд, «Сулаймонро лашкар меравад. То шуморо дар сери

¹ Мафоза – биёбон

² Хамморон – майнушон

³ Ачнос – навъҳо

⁴ Иртихол кард – рахсипор шуд

⁵ Оят – нишона

⁶ Туюр – парандаҳо

⁷ Кубба – гунбад

қадам нагиранд ва эшон надонанд». Бод ин сухан ба самъи Сулаймон алайҳ-ис-салом расонд. Мӯрчаро хозир кард. Вайро гуфт: «Ту надонӣ, ки ман одилтар аз онам, ки шуморо хаста кунам?»

Гуфт: «Бале узри ту хостам ва гуфтам, ки эшон надонанд».

Офаридгор Сулаймон алайҳ-ис-саломро танбеҳ кард, ки «Мӯрча гами мӯрчагон хӯрад, одамиро авлотар гами райият хӯрад».

Ва бидон, ки дар худошиносӣ кӯху фил ҳамон далеле кунанд, ки заррае. Фалак, ки муштамил¹ аст бар олам, ҳамон далеле кунад, ки пашае. То дар вай ниғаҳ накуни ба ҳақорат, ки басо шаҳрҳо аз дасти мӯрча раҳо карданд ва аз ранҷи муш гурехтанд.

Ва ин мӯрча ба он заъф ҳирсе дорад, ки донаҳо мекашад. Ва ҳирс дар чаҳор кас аст: дар одамӣ ва мӯрча ва калог ва муш. Ин чаҳор ҷонвар ҳазина ниҳанд. Ва мӯрча аз баҳри зимистон ҷамъ кунад ва донро ба ду пора кунад, то бинарӯяд. Ва гишнизро ба чаҳор пора кунад, зеро ки нимаи вай бирӯяд. Ва қитмир аз ҳубуб² барканад, то нарӯяд. Ва агар дона тар бувад, дар офтоб ниҳад, то хушк гардад. Ва часорате дорад, ки ҳамвазни худ ба азьоф³ чизҳо бардорад ва ба сӯлоҳ орад. Ва ҳисси вай ҷунон тез бувад, ки агар чизе ту бар бинӣ ниҳӣ, бӯи он нашнави, агар бинии мӯрча қасди он кунад, ҳамчун хате мамдуд⁴ ба қатор ояд. Агар донае бузург барнатавонад гирифтган, бозгардад ва дигаронро оварад. Гуянд, тавке оҳанин аз кӯраҳо биафканданд. Мӯрчае дар миёни вай буд. Аз ҳар ҷониб, ки мерафт, ҳарорат меёфт, то дар маркази доира бихуфт. Ин аз дурустии ҳисси вай буд.

Агар шерро ё аждарҳоро андак мояи захме расад, мӯрча вайро бихӯрад ва дар захм равад, то ба устухон расад. Мӯрча монанди турк аст. Ҳар амиреро лашкаре бувад. Бо вай фуру оянд ва бо вай боз гарданд, гурӯҳе сиёҳ ва гурӯҳе сурх ва гурӯҳе паранда ва гурӯҳе бе болу пар. Аҳли Мисро ангур набошад, зеро ки мӯрча бихӯрад. Ва дарахти ангур низ бихӯрад.

Малике мардеро азоб мекард. Дасту пойи вай бибаст ва дубури вай ба равган биандуд ва дар саҳро афканд, то мӯрча вайро бихӯрд.

Иброҳим ибни Рувайм гуфт, миёни Хуросон ва замини Ҳинд мӯрчаҳое бувад ҳар як чандон, ки саге салукӣ.

Ва дар замини Зар мӯрчае бошад ва гармое азим. Сардобҳо карда бошанд. Дар вақти гуруб берун оянд бо гӯшт ва биандозанд, то мӯрча ба он машғул шавад ва эшон зар металабанд.

¹ Муштамил – фарогир

² Хубуб – донаҳо

³ Азьоф – зиёда

⁴ Мамдуд – дароз

Ва мӯрча ҳар гаҳ ҳубуб¹ мекашад ва захира мекунад, нишони қаҳт бувад. Агар мӯйи одамӣ дар сӯлоҳ и мӯрча ниҳанд, берун наёяд. Ва аз гугирд гурезад. Чизе сапед аз мӯрча биафтад, он мӯрча шавад.

Аҷоиби паша²

Куффори Макка гуфтанд: «Офаридгор сухани занбӯр ва анкабут ва паша мегӯяд? Ва онро маҳале набувад, то зикр кунад».

Фармуд: «Ман шарм надорам аз он ки масал занам ба пашае ва заррае ва он ки аз он кӯчақтар бувад», ки пеши вай кӯҳе ва коҳе як бошад ва офаридани зарра ва фалак бар вай яке бувад.

Агар бинӣ, фил ба он азимӣ фарёд кунад аз дасти пашае ва Бухтунассар ва Намруд, ки Машриқу Мағриб бигирифтанд, пашае эшонро ҳалок кард.

Ҳикоят

Гӯянд, Намруд қасди осмон кард, чаҳор каргас бигирифт ва сандуке бар пушти эшон баст ва чаҳор найза ба атрофи он зад, бар сари ҳар яке гӯсфанде кушта. Каргас қасди гӯшт кард, сандук болотар мешуд. Чун ҳарорати офтоб ба вай расид, бозгардид.

Офаридгор аз кори вай хабар дод Иброҳим алайҳи-с-саломро, ки Намрудро бигӯяд, ки «Туро бе модару падар бипарвардам ва палангери мусаххари ту кардам, то ту ро шир дод ва ту ро умре дароз додам ва рӯзе бемор нагаштӣ ва подшоҳии олам ба ту додам, охири кор бо мо ҳарб кардӣ? Ва мо бо ту ҳарб накардем. Филҷумла, агар ту кунӣ, қабул кунам».

Чун ин сухан шунид Намруд, ҷавоб дод, ки «Ман ба ҳарби Ту омадам, чаро бо ман ҳарб накардӣ?»

Офаридгор пашаро фиристод. Ба ҳар яке аз лашкари вай. Як паша бирасид ва лабҳои эшон мегазид ва овоз мегирифт. Яке бар лаби Намруд нишаст ва бигазид ва пас дар бинии вай шуд. Лаби вай баромосид, то бар забар³ сар расид.

Ва паша димоги вай меҳӯрд, то дар димоги вай чандон шуд, ки вазаге⁴. Он гаҳ Намруд бифармуд, то митрақа⁵ бар сари вай мезадандӣ, то осуда шудӣ.

¹ Ҳубуб – донаҳо

² Паша- курпаша, хмушак

³ Забар – боло

⁴ Вазаг – қурбоқа

⁵ Митрақа – болға

Ба окибат, димоги вай кофта шуд ва ин паша бипарид. Ва Намруд бимурд ва подшоҳе ба он қохирӣ¹ ба пашае ҳалок шуд.

Ҳикоят

Гӯянд, ки малике бар сари хон нишаста буд, шахсоро дид рӯй пӯшида ба карбос. Гуфт: «Туро чӣ расид?»

Гуфт: «Море шутуреро бигазид ва шутур бимурд ва сибоъ² он шутурро меҳӯрданд ва мемурданд. Гуфтам субҳоналлоҳ! Море ба ин заифӣ, шутуреро чунин сияҳ кард? Ва аз он ачабтар, сибои одия³ ва туюри⁴ чориҳа⁵, ки гӯшти шутур бихӯрданд, чунин бимурданд. Дар ин андеша будам, боде баромад ва пашае сӯйи ман омад, бар пешонии ман афтод. Ҳама гӯшт аз рӯйи ман бирезид. Ва он айб ханӯз мондааст. Ман аз ин чихат рӯйро пӯшидаам».

Ҳикоят

Аз шахсе шунидам, гуфт, ба Бобул шахсе бархост бараҳна, ки бавл кунад бар лаби наҳре нишаста: ки ба вай ниғаҳ кардем, чон бидода буд аз захми паша.

Яке гуфт, дар вилояти Миср рафтам, шабе ба дехе расидам, ҳавои хуш буд ва ободон ёфтам. Соли дигар ба он деҳ омадам, хароб буд. Чанд мард монда буданд.

Он шаб бихуфтам. Ранче ба ман расид аз паша, ки марг орзу мекардам. Пурсидам, ки «Ҳол чӣ расид ин буқъаро⁶!»

¹ Қохирӣ – ҳайбат

² Сибоъ – даррандагон

³ Одия – ҳамлавар

⁴ Туюр – парандагон

⁵ Чориҳа – соҳибчанг

⁶ Буқъа – сарзамин

Яке гуфт: «Имсол дар ин деҳ хонае бирон шуд, кӯрае миссин ёфтанд, пиндоштанд, ки пурзар аст. Сари вай боз карданд. Тирасту¹ шаст пашаи заррин дар он буд, ҳар яке бар вазни манчуве², болҳо карда ва хартуму дасту по. Ва бар сари кӯза набишта, ки ин санъати фалон духтар аст, дар фалон таърих ва пашаро бастааст ба тилисм: дар чаҳон ҳар ҷо ки марде аст ва даъвои дониш кунад, бигу то як пашаро бибандад. Онро бигудохтанд, микдоре ҳақир³ буд. Ва он тилисм бишкаст. Ва паша дар ин иқлим⁴ омад ва ин ҳудуд аз дасти паша бирон⁵ шуд. Ва надомат суд намедорад».

Ва бидон, ки Офаридгор ҳафт осмон ва ҳафт замин биофарид ва кӯҳҳо дар он бардошт ва баҳрҳо офарид ва ин ҷумла бар пушти моҳӣ ниҳод. Чун моҳӣ онро бардошт, нахвате⁶ дар вай зоҳир шуд, ки «Ин ҳама олам бар пушти ман аст. Агар ман ҳаракат кунам, ҳамаро барҳам занам».

Офаридгор пашаро биофарид. Ва баробари бинии вай биистод. Ва неш мезанад ва баробари дидаи вай мепарад ва моҳӣ метарсад, ки дар бинии вай наравад.

Пас, моҳӣ дунболро боло кард ва ҳамаро дар сару миёни думи худ гирифт. Чунон ки фармуд: «Нун ва-л-қалам». «Нун» моҳӣ буд, ки ба он қасам фармуд, ки «Ту пайгамбарӣ, ё Муҳаммад, на девона». То бидонӣ, ки Офаридгор кодир аст, ки ҳамаи мавҷудотро ба як паша ниғаҳ дорад.

Ва паша ҷонваре заиф аст. На аз хок аст ва аз хок хезад. Ва на аз об аст ва аз об хезад ва ҷоёе, ки об бувад, муқом кунад⁷. На аз мург аст ва парад. Ва на мор аст ва нешу захр дорад. Шеру фил аз захми вай фарёд кунанд. Агар ҳазор паша ба меъёр баркашӣ, вазне надорад. Дар амсол гӯянд: «Заиф ситамгор аст». Говмеш ба рӯз аз бими вай берун наёяд аз об.

Ва бидон, ки паша аз ҳарир⁸ тарсад ва мулукон⁹ ҳарир пӯшанд ва аз паша эмин бошанд ва газанда дар ҳарир наафтад.

Ин микдор гуфта омад дар хосияти паша. Ва ба ҳақорат¹⁰ набинӣ вайро, ки дасту по дорад ва болҳо дорад ва хартуму неш ва думу сурв¹¹ ва он чи дар назари мо намояд, вайро ҳаст.

¹ Тираст – шаст

² Манчув – наск

³ Ҳақир – кам

⁴ Иқлим – минтақа

⁵ Бирон – вайрон

⁶ Нахват – кибру гурур, такаббурӣ, калонгирӣ

⁷ Муқом кунад – ҷой гирад

⁸ Ҳарир – абрешим

⁹ Мулукон – подшоҳон

¹⁰ Ҳақорат – ночизӣ

¹¹ Сурв – шох

БАРОИ ҚАЙДҲО

**МУҲАММАД ИБНИ МАҲМУД ИБНИ АҲМАДИ ТҶСӢ
АҶОИБНОМА
(Аҷоиб-ул-махлуқот ва ғароиб-ул-мавҷудот).**

Ба матбаа 28.11.2016 таҳвил гардид. Чопаш 09.12.2016
ба имзо расид. Коғози офсет. Андозаи 70х100 1/16.
Ҷузъи чопи шартӣ 37,75. Адади нашр 250 нусха.
Супориши № 256. Нарҳаш шартномавӣ.

Дар матбааи ҶДММ «ЭР-граф» ба таъъ расидааст.
734036, ш. Душанбе, кӯчаи Р. Набиев 218.

Тел.: 233-50-16, 227-39-92